

ବୈକୁଣ୍ଠମାଧ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

(ପ୍ରଥମ ଭାଗ)

Baikunthnath Granthabali

(PART I)

କେଶବମାଧ ପ୍ରସାଦିନୀ

(ପ୍ରଥମ ଭାଗ)

ଦେବୀକେଶବମାଧପ୍ରସାଦିନୀ

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ

ନେ. ୩ :
ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ
କଳା-ପୁରୀ, ରାନ୍ଧାଟ
କଟକ-୭୫୩୦୦୩

AUTHOR :
Baikunthnath Patnaik
Kala-Puri, Ranihat
Cuttack-753003

ପ୍ରକାଶକ:
ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ
ପୂ. ଏ. ଏ. ରୋ. ଡଃ.

ପ୍ରକାଶନ
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ
“ସୁମତ୍ୟ ଭବନ, କଟକ-୭୫୩୦୦୧”

ପ୍ରଥମ ପୃ. ୧୬ :
୧୯୬୯

Publisher :
Utkal Sahitya Samaj
Sriramchandra Bhawan
Cuttack-753009

Printed at
Sri Radhanath Co-operative Press
Cuttack-753002

୧୯୬୯
ଏକକାରିଣୀ ଟଙ୍କା ମ.ଡଃ

Price :
Rs. 21/-

ଏଥିରେ ଅଛି :

ଜୀବନୀ ଓ କୃତି

(୧୨—୧୨୦)

ଅନୁଗ୍ରାହୀ

(୧୨ ୧୨୩୭)

କବିତା ସଂଗ୍ରହ ।

ହୃଦୟକା

(୧୨୩୮—୧୨୪୬)

କାବ୍ୟ ନାଟକ ।

ମୁକ୍ତି ପଥେ

(୧୨୪୭—୧୨୫୦)

ନାଟକ

କାବ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ

(୧୨୫୧—୧୨୬୧)

କବିତା ସଂଗ୍ରହ

ଏକ ଉଦାର 'ସଂକଳ୍ପ'ର ନେତୃତ୍ୱ ସୂଚନା

ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଗୁରୁାବଳୀର (ପ୍ରଥମ ଭାଗ) ଆଜି ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ତଥା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଏକ ଐତିହାସିକ ଓ ଗୌରବ ଜନକ ସାମ୍ବଲର ସ୍ୱାରାଜ୍ୟ ।

ପ୍ରଥମତଃ କବି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଏହି ଗୁରୁାବଳୀ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଲାଗି କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟିକ ସଂସ୍ଥା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରପ୍ରକୃତ୍ତ ଭାବେ ଦାୟିତ୍ୱ ଅର୍ପଣ କର ଏକ ନୂଆ ଇତିହାସ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ପୁଣି ନିଜର ରଘୁଲକ୍ଷି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବାବତ ପ୍ରାପ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜକୁ ଦାନ କରି ଆମର ଲେଖକମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଯେ ଏକ ନୂତନ ଆଦର୍ଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ ନିଜେ ପାଞ୍ଚ ଶହ ଟଙ୍କା ଦାନ କରି ଏବଂ ସେଥିରେ ତାଙ୍କ ରଘୁଲକ୍ଷି-ପ୍ରାପ୍ୟ ବାବତ ଅର୍ଥକୁ ମିଶାଇ ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟକମାନଙ୍କ ସେବା ଓ କର୍ମୋତ୍ସାହ କଲେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପାଣ୍ଠି ସ୍ଥାପନ ଦିଗରେ ସେ ଏକ ଅଗ୍ରଣୀ ଭୂମିକା ସୂଚାଇଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ଚଳନରେ ଯେଲେ ଯୁଦ୍ଧା, କବି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥଙ୍କର ଏହି ଉଦାର 'ସଂକଳ୍ପ'କୁ ଯଥା ସମ୍ଭବ ସାର୍ଥକ କରିବା ଦିଗରେ ଉଦ୍ୟମର ଶୁଭ୍ରରତ୍ନ କରି ପାରିଥିବା ବାସ୍ତବିକ୍ ଏକାନ୍ତ ଗୌରବଜନକ । ଏହି ଗୌରବଦାନର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବକ୍ତା କବି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥଙ୍କ ନିକଟରେ ଆମର କୃତଜ୍ଞତା ତେଣୁ ଅପରିସୀମ ।

'ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଗୁରୁାବଳୀ' ଯେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ଏକ ବିଶେଷ ମର୍ଯ୍ୟାଦାପାତକ ଓ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶନ—ଏଥିରେ ସଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ଉଦ୍ୟତରେ ଏଭଳି ପ୍ରକାଶନ ପାଇଁ ଅଧିକତର ପ୍ରେରଣା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପାରିଲେ, ତାହା ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ତଥା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଏକାନ୍ତ ଶୁଭଙ୍କର ହେବ ବୋଲି ଆମର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ।

ଏକ ଉଦାର 'ସଂକଳ୍ପ'ର ନେତୃତ୍ୱ ସୂଚନା

ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଗୁନ୍ଥାବଳୀର (ପ୍ରଥମ ଭାଗ) ଆଜି ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ତଥା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଏକ ଐତିହାସିକ ଓ ଗୌରବ ଜନକ ସାଫଲ୍ୟର ସ୍ୱାର୍ଥ ।

ପ୍ରଥମତଃ କହି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଏହି ଗୁନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଲାଗି କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟିକ ସମ୍ପା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜକୁ ସ୍ୱତଃପ୍ରଦୁତ୍ତ ଭାବେ ଦାୟିତ୍ୱ ଅର୍ପଣ କରି ଏକ ନୂଆ ଇତିହାସ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ପୁଣି ନିଜର ରୟାଲଟି ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱ ବାବତ ପ୍ରାପ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜକୁ ଦାନ କରି ଆମର ଲେଖକମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଯେ ଏକ ନୂତନ ଆଦର୍ଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ ନିଜେ ପ୍ରାୟ ଚାଳି ଟଙ୍କା ଦାନ କରି ଏବଂ ସେଥିରେ ତାଙ୍କ ରୟାଲଟି-ପ୍ରାପ୍ୟ ବାବତ ଅର୍ଥକୁ ମିଶାଇ ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟଜ୍ଞମାନଙ୍କ ସେବା ଓ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ କଲେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପାଣ୍ଠି ପ୍ରାପନ ଦିଗରେ ସେ ଏକ ଅଗ୍ରଣୀ ଭୂମିକା ସୂଚାଇଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ବିଳମ୍ବରେ ଯେଲେ ସୁଦ୍ଧା, କହି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥଙ୍କର ଏହି ଉଦାର 'ସଂକଳ୍ପ'କୁ ସମ୍ଭବ ସାଧନ କରିବା ଦିଗରେ ଉଦ୍ୟମର ଶୁଭରତ୍ନ କରି ପାରିଥିବା ବାସ୍ତବିକ୍ ଏକାନ୍ତ ଗୌରବଜନକ । ଏହି ଗୌରବଦାନର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବକ୍ତା କହି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥଙ୍କ ନିକଟରେ ଆମର କୃତଜ୍ଞତା ଭେଣୁ ଅପରିସୀମ ।

'ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଗୁନ୍ଥାବଳୀ' ଯେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ଏକ ବିଶେଷ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାବଳୀ ଓ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶନ—ଏଥିରେ ସଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ଉଦ୍ୟତରେ ଏଭଳି ପ୍ରକାଶନ ପାଇଁ ଅଧିକତର ପ୍ରେରଣା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପାରିଲେ, ତାହା ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ତଥା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଏକାନ୍ତ ଶୁଭଙ୍କର ହେବ ବୋଲି ଆମର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ।

‘ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ’ ପ୍ରକାଶନରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପ୍ରେରଣା, ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହଯୋଗ ଜଣେଷ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ, ସେମାନେ ହେଲେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ସଭାପତି ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ରାଜ୍ୟର ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଯଦୁନାଥ ଦାଶ ମହାପାତ୍ର, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଡକ୍ଟର ବ୍ୟାପାର ବିଭାଗର ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଜାଧର ମହାପାତ୍ର, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଡକ୍ଟର ବ୍ୟାପାର ବିଭାଗର ଚିକିତ୍ସାମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସେକ୍ ମହଲୁର୍ ଅଲି, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହକା ସମିତିର ସଭ୍ୟ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ, ଚିକିତ୍ସା ଶ୍ରୀ ଉଦୟ ନାରାୟଣ ଜେନା ଏବଂ ଶ୍ରୀ ବିଜୟ କୁମାର ମହାନ୍ତି ପ୍ରମୁଖ । ଏମାନେ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହକା ସମିତିର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଆମର ଏକାନ୍ତ କୃତଜ୍ଞତାଗ୍ରଜନ ।

ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଡକ୍ଟର ବ୍ୟାପାର ବିଭାଗର ଆର୍ଥିକ ସହାୟତାରେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଭାଗ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ସହାୟତା ମିଳିବ ବୋଲି ଆମର ଆଶା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ।

ଆଜିର ଏହି ଶୁଭ ଲଗ୍ନରେ ‘ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ’ର ପ୍ରକାଶନ ଏବଂ “ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟିକ ସେବା ପାଣ୍ଠି” ପ୍ରତିଷ୍ଠାର କେତେକ ଚର୍ଚ୍ଚାମୂଳକ ସୂଚନା ଏଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯିବ । ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଆମେ ଅନୁରକ୍ତ କରୁଛୁ । ଏହାସହିତ ସେଗୁଡ଼ିକ ସଂଗ୍ରହୀତ ହେଲା ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜକୁ କବି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥଙ୍କ ପ୍ରଥମ ପତ୍ର

କଳାପୁର
ରାଣୀହାଟ, ଗଉଡ଼ ସାହି

ମାନମାୟ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ସଭାପତି ମହୋଦୟ,
ମହାରାଷ୍ଟ୍ର,

ମୁଁ ଆଜି ନିଜର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ସଂକଳ୍ପ ବିଷୟରେ ଆପଣଙ୍କ
ଦ୍ଵାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ୍ଷରେ ଆଶା କରୁଛି, ମୋର ଏ ନିବେଦନଟି ସାହିତ୍ୟ
ସମାଜଙ୍କର ମନକୁ ଘେନିବ ଓ ଯଥା ସମୟରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବ ।

ମୁଁ ମୋର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ଓ ଅପ୍ରକାଶିତ କାବ୍ୟକୃତି
(କବିତା, ନାଟକ, ଗୀତିନାଟ୍ୟ, ଓଡ଼ିଆ ଓ ଇଂରାଜୀ ଗଦ୍ୟଲେଖା)
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟକମାନଙ୍କ ସେବା
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରିଅଛି । X X X X
ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ବିକ୍ରୟ ଲାଭ ଧନ କେବଳ ବିପନ୍ନ ବା ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ
ସାହିତ୍ୟକମାନଙ୍କ ସେବାରେ ବ୍ୟୟିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଉତ୍କଳ
ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ଏହାର ସର୍ବସ୍ଵରାଧିକାରୀ ରହିବେ । X X X
ମୋର କୌଣସି ଆତ୍ମୀୟ ଏ ଅର୍ଥରୁ ଅଂଶ ଦାଗ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।
X X X ଆସନ୍ତୁ ମୃତ୍ୟୁକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖି ମୁଁ ଆଶା କରୁଛି
ଯେ, ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ତାଙ୍କର ଉଦାର ଚିତ୍ତରେ ମୋର ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର
ସଂକଳ୍ପଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବେ ଓ ମୋର ଭ୍ରାତୃମାନ
ଚିତ୍ତକୁ କିମ୍ପର ଶାନ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିବେ ।

ସ୍ଵା/- ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ

(୧)

ଉତ୍କଳ ସ୍ୱାଧିକାର ସମାଜ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହକା ସମିତିର
ତା ୩୦ । ୯ । ୧୩ ରୂପା ବୈଠକରେ ଚୂଡ଼ାତ ପ୍ରସ୍ତାବ

“ପ୍ରମୁଖ କବି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ତାଙ୍କର
ପ୍ରକାଶିତ ପ୍ରତ୍ନାବଳୀର ଉପାଳମ୍ବି ସ୍ୱରୂପ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ପାଣ୍ଠିକୁ
ଦୁଃସ୍ଥ ଲେଖକମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦାନ କରିବା ଲାଗି ପୁତ୍ରପ୍ରଭୃତି
ଭାବେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଥିବାରୁ, ତାହାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ କରାଯିବ। ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
ତାଙ୍କର ଏହି ଉଦାରତା ନିମିତ୍ତେ ବସୁଳ ସାଧକାଦ ଅର୍ପଣ କରାଗଲା ।”

DEED OF DEDICATION

“ I, Sri Baikunthanath Pattnaik, the author, aged 70 years, Son of late ‘Narayan Samant Pattnaik and adopted son of late Dinabandhu Pattnaik of Baramba, District Cuttack, at present Gaudasahi, Ranihat, Cuttack, hereby execute this deed and authorise the executive committee of Utkal Sahitya Samaj, Cuttack, to arrange for the publication of all my literary works as a collection (Granthabali). The author’s royalty share of this Granthabali shall be utilised in the service and welfare of needy and suffering literary persons of Orissa. Utkal Sahitya Samaj will have absolute liberty to deal with the funds available out of the said royalty of my Granthabali for the above purpose. None of the members of my family will have any claim whatsoever over this property. The copyright of this Granthabali will vest with the Utkal Sahitya Samaj alone.”

Sd.- *B. N. Pattnaik*

Date 17-1-1974

କବିଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ପତ୍ର

“ମାନମୟ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ସଭାପତି ମହୋଦୟେଷୁ !
ମହାଶୟ,

ମୁଁ ଆଜି ତା ୩ । ୮ । ୨୫ ରଖରେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ନାମରେ ଟ ୫୦୦ ଜାର ନଂ ୯୭୭୨୭୪ ଡିଏ୍ ଚେକ୍ ପଠାଇଲି । ସାଦର ଗୃହୀତ ହେଉ ।

ମୋର ନିବେଦନ, ଏ ଟଙ୍କା ପାଇବା ପରେ ପରେ ମୋର ଚରାକାଂକ୍ଷିତ “ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟିକ ନିଧି” ଖୋଲିଯାଉ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୋର ପୁସ୍ତକ ଉତ୍ପାଦନା ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ରୟାଲ୍ ଟୀ ବାବଦ ଲବଧାର୍ଥ ଏହି ପାଣ୍ଠିରେ ଗଢ଼ିତ ହୋଇ ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରାଯାଉ । ପାଣ୍ଠିର ସୁସ୍ଥ ପରିଚାଳନା ଭାର ସାହିତ୍ୟ ସମାଜଙ୍କର କେବଳ କାର୍ଯ୍ୟର ଚତ୍ତାବଧାନ ଲାଗି ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଉଦ୍ଘ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଏଥି ସହିତ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ସଂଗ୍ରହ କରାଗଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ବୋଲି ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟାକ୍ତ ହେଉଛି :

୧ । ସଭାପତି, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ

୨ । ସାଧାରଣ ସମ୍ପାଦକ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ

୩ । ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ

୪ । ପଦ୍ମଭୂଷଣ ଶ୍ରୀ ଶାଳିନ୍ଦୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ

୫ । କର୍ଣ୍ଣସ୍ୱ ଶ୍ରୀ ହରିହର ମହାପାତ୍ର

ପାଣ୍ଠି ଦୃଢ଼ି ଲାଗି ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ତଥା ଚତ୍ତାବଧାନକର୍ତ୍ତୃକ ଉପାୟ ଉଦ୍ଘବନ କରିବାକୁ ନିବେଦନ ।

ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟାର୍ଥେ ଯେପରି ଦରଖାସ୍ତ କରିବାକୁ ନ ପଡ଼େ ବା ଅନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କାଳ ଅନୁପ୍ରାପ୍ତ କରିବାକୁ ନ ପଡ଼େ, ସେଥିପ୍ରତି କମିଟି ଦୟାକରି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେ ।

“ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟିକ ନିଧି” ସମସ୍ତ ରାଜନୈତିକ ପ୍ରଭାବରୁ ମୁକ୍ତ ରହିବା ଏବଂ ଦଳ, ଗୋଷ୍ଠୀ, ଜାତି, ଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଏ ପାଣ୍ଠି କେବଳ ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ କୋଠଧନ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ହେବ ।

ନବଜାତ ପାଣ୍ଠିର ପ୍ରଥମ ସ୍ଵାରକ ଛାଡ଼ି ମୋର ଏ ସାମାନ୍ୟ ଅର୍ଥ ସାଦର ଗୃହୀତ ହେଲେ ଓ ଅବଲମ୍ବେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲେ ମୁଁ ସମାଜକଠାରେ ଚିରକୃତଜ୍ଞ ରହିବି ।”

ବଶନ୍ତ

ସ୍ଵ : କୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ

ତା ୩ । ୮ । ୨୫

କବି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥଙ୍କୁ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ

ସାଧାରଣ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ପତ୍ର

ମାନନୀୟ ମହାଶୟ,

ଆପଣଙ୍କର ତା ୩ । । । ୧୫ ରଖର ପତ୍ର ଲାଗି ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ପକ୍ଷରୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ବିଶେଷ କୃତଜ୍ଞତା ଅର୍ପଣ କରୁଛି । ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହକା ସମିତିର ତା ୩ । ୮ । ୧୫ ରଖ ବୈଠକରେ ଆପଣଙ୍କର ଏ ପତ୍ର ପଠିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଆପଣଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ଦାନ ନିମିତ୍ତ ସାଧୁବାଦ ଅର୍ପଣ କରାଯାଇଥିଲା । ଆପଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ଟ ୫୦୦ (ପାଞ୍ଚ ଶହ ଟଙ୍କା)ର ଫସ୍ ଟେକ୍ (ନଂ ୯୭୭୨୭୪) କୃତଜ୍ଞତାର ସହ ଗ୍ରହଣ ହେଲା ।

ଆପଣଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଓ ପରାମର୍ଶ ମୁତାବକ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ପକ୍ଷରୁ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ଅର୍ଥ ଏବଂ ପ୍ରକାଶିତ୍ୟ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ରଘୁଲଟି ଅଂଶ ବାବଦ ଅର୍ଥକୁ ମୂଳଧନ କରି 'ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟିକ ସହାୟକ ପାଣ୍ଠି' ସ୍ଥାପନ କରାଯିବା ନିମିତ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିଆଯାଇଛି ଏବଂ ଏହି ପାଣ୍ଠିର ସୁପରିଚାଳନା କଲେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ସମ୍ଭବତଃ ଉଚ୍ଚ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ ତଥା ସର୍ବଶ୍ରୀ କାଳକାରୀରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ହରିହର ମହାପାତ୍ର, ଅନନ୍ତ ପ୍ରସାଦ ପଣ୍ଡା, କାହ୍ନୁଚରଣ ମହାନ୍ତି ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ସାଧାରଣ ସମ୍ପାଦକ ଓ ସଂଗଠନ ସମ୍ପାଦକଙ୍କୁ ନେଇ ଏକ ଉପସମିତି ଗଠନ କରାଯାଇଛି ।

ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦାନ ସଂଗ୍ରହରେ ଆପଣଙ୍କର ଉପାଦେୟ ପରାମର୍ଶ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ହିଆଯିବ ଏବଂ ଯଥାସମ୍ଭବ ତଦନୁସାଧୀ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରାଯିବ ।

ଶେଷରେ, ଆପଣଙ୍କ ବଦାନ୍ୟତା ଓ ଉଦାରତା ଲାଗି ସୁନୟୟ ଗର୍ବର କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କର ସହଯୋଗ ଓ ଆଶୀର୍ବାଦ ଅସ୍ମର୍ତ୍ତ୍ୱ ରହିବ ବୋଲି ଆଶା କରୁଛି । କବିଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ପରାମର୍ଶ ତଥା ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହକା ସମିତିର ନିଷ୍ପତ୍ତି (ତା ୨୧ । ୮ । ୧୫) ଫଳେ ଭିକ୍ଷିତ ପାଣ୍ଠିର ନାମ "ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟିକ ସେବା ପାଣ୍ଠି" ରଖାଗଲା ।

ଆପଣଙ୍କର ବିନୀତ

ସ୍ୱା: ଭଗବାନ ନାୟକ ବର୍ମା

ସାଧାରଣ ସମ୍ପାଦକ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ

ତା ୧୮ । ୮ । ୧୫

ତା ୨୦ । ୪ । ୭୫ ରଖରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ କାର୍ଯ୍ୟ ନିବାହନା ସମିତି
ବୈଠକରେ ଗୃହିତ ପ୍ରସ୍ତାବ

“ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ନିବେଦନମତେ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ
ପ୍ରତ୍ନାବଳୀ ପ୍ରକାଶନ ନିମିତ୍ତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟିକ ବ୍ୟାପାର ବିଭାଗ ପାଞ୍ଚ
ହଜାର ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ ମଞ୍ଜୁର କରିଥିବା ବିଷୟ ସାଧାରଣ ସମାଦକ
ଜଣାଇଥିଲେ । ଏଥିରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଚଳି ହଜାର ସାତ ଶହ ପଚାଶ ଟଙ୍କା
ମିଳିବ ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ଟଙ୍କା (ଗତକଳ୍ପା ୨୫ ଭାଗ) ପ୍ରକାଶନ ଶେଷ
ହେବା ପରେ ମିଳିବ ବୋଲି ବ୍ୟବସ୍ଥା ରଖାଯାଇଥିବା ବିଷୟ ସେ
ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମିଳୁଥିବା ଟଙ୍କାରେ ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ-
ଠାରୁ ନ୍ୟାୟ ମୂଲ୍ୟରେ ଭୁରଞ୍ଜ ଆବଶ୍ୟକୀୟ କାଗଜ କିଣି ସାଧାରଣ-
ସମ୍ବନ୍ଧ ମୁଦ୍ରିଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବା ନିମିତ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିଆଗଲା । ସଭାପତି
ଓ ସାଧାରଣ ସମାଦକ ଉଭୟେ ଏହି ପ୍ରକାଶନ କାର୍ଯ୍ୟର ଦାୟିତ୍ଵରେ
ରହିଲେ । (ତା ୨୦ । ୧୧ । ୭୫ ରଖ ବୈଠକର ନିଷ୍ପତ୍ତି ସମ୍ପର୍କେ ଏହି
ପ୍ରତ୍ନାବଳୀର ମୁଦ୍ରିଣ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଭବିଷ୍ୟତ କରାଇବା ଲାଗି କାର୍ଯ୍ୟ
ନିବାହନା ସମିତି ସଭ୍ୟ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ
ବିଶେଷ ଭାବେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ କରାଗଲା ।)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ ନାୟକ ବର୍ମା

ସାଧାରଣ ସମାଦକ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ

ଶ୍ରୀ ମୁରଲୀମୋହନ ଜେନା

ସରଠନ ସମାଦକ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ

କବି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ

ସୂଚୀପତ୍ର

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ । ଜୀବନ ଓ କୃତି	୧-୬୦	ଶେଷ ଗୀତି	୭୩
୨ । ଅରୁଣଣୀ		ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣା	୭୪
ନବବର୍ଷା	୧	କଥା କହ	୭୮
ସଙ୍ଗ	୨	ବୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦନା	୭୯
ଚନ୍ଦ୍ରହରୀ	୪	ବିଲକାରେ ପକ୍ଷୀ ବଧକୁ	
ଚିଲୁମଙ୍ଗଳ	୫	ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି	୮୧
ଅଲକା	୭	ସୁଷ୍ଟି	୮୪
ଉଦ୍‌ବିଷୟପ୍ରିୟ	୯	ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ	୮୫
କବିର ଦେଶ	୧୧	ଅବଶ୍ୟାସ	୮୭
ଆଇତି	୧୩	ନାଶଗଳ୍ପ	୮୭
ଉପାସନା	୨୭	ଶିଶୁଦର୍ଶନ	୮୮
ବେଶବେଶ	୩୦	ଜନନାୟକଙ୍କ-	
ମିଶ୍ରକାଞ୍ଚ	୩୧	ଆତ୍ମକଥା	୯୩
କବିକର	୩୩	କବିବନ୍ଧୁ	୯୯
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଦ	୩୬	ବାଞ୍ଛା	୧୦୨
ରୁଦ୍ର ଦେବତା	୪୪	ଶିଶୁପାଥୀ	୧୦୭
ରାଧାକୃଷ୍ଣ	୪୭	ସେ ଦେଶେ ଯିବି	୧୧୩
ବୁଦ୍ଧ ଜନ୍ମ	୫୨	ସବୁଜ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି	୧୧୫
କବି ଯୌବନ	୫୪	ବର୍ଷା ସାଥୀ	୧୧୭
ମୃତ୍ୟୁ ଦର୍ଶନ	୫୯	ଛନ୍ଦପୁଷ୍ପା	୧୧୮
ସଙ୍ଗୀତ	୬୪	କବି ପ୍ରେମ୍‌ସୀ	୧୨୩
ଦ୍ୱିତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ	୬୬	ପ୍ରାନ୍ତ ଭାଷଣ	୧୨୭
ପଢ଼ିତାର ଆଶାବାଦ	୬୭	ଉକ୍ରମେଘ	୧୩୦
ସମ.ଧି ପ୍ରସ୍ତ	୭୨	ବିବାହ ବିଧାନ	୧୩୩
		ନିର୍ବାଣ ଆନନ୍ଦ	୧୩୫

	କ୍ରମ	ପୃଷ୍ଠା	କ୍ରମ	ପୃଷ୍ଠା
	ସଙ୍କେତ ଶିଳା	୧୩୭	ଗୋପବାଳାର ଅଭିଯୋଗ	୨୯୧
୩।	ଉପେକ୍ଷିତା	୧୩୮	କଳ୍ପନାମୟୀ	୨୯୨
୪।	ମୁକ୍ତିପଥେ	୧୩୭	ଅରୁଣ କୁସୁମ	୨୯୫
୫।	କାବ୍ୟ-ସଞ୍ଚୟନ		ଉଷାଲୋକେ	୨୯୬
	ଉତ୍ସର୍ଗ	୨୫୪	ରୁ-ମଲହରୀ	୨୯୭
	ନବଯୌବନ	୨୫୫	ନବବର୍ଷାମୁଭୂତି	୨୯୮
	ଶିଳାକାରେ ରାସି	୨୫୯	ଅଭିସାରପୁଂଜ	୨୯୯
	ନିର୍ଜନ ଉପବନେ	୨୬୦	ନବବର୍ଷା ସଙ୍ଗୀତ	୩୦୧
	ପ୍ରୋଷପବନ	୨୬୧	ଅନୁଗୋଚନା	୩୦୪
	ନୈରୁଣ୍ୟ	୨୬୨	ବିଦେଶିନୀ	୩୦୫
	ସନ୍ଧ୍ୟା	୨୬୩	ଅଶ୍ରୁ ଉପହାର	୩୦୮
	ଉଷା	୨୬୪	ପ୍ରସ୍ତ	୩୦୯
	ଅରୁଣ	୨୬୬	ମୁକ୍ତିସେନା	୩୧୦
	ଛନ୍ଦପଦ	୨୬୭	ସୁଂଜ	୩୧୧
	କବି ପ୍ରେମସୂତା	୨୬୮	ସନ୍ଧ୍ୟା ମେଘ	୩୧୯
	ଶାରଦପୁର୍ଣ୍ଣ	୨୭୪	ମୁକ୍ତି ସୁମ୍ନ	୩୩୦
	ପ୍ରୀତି ଆବାହନ	୨୭୬	ରୂପକଥା	୩୩୩
	ଗୋଲପ ପିପାସା	୨୭୭	ଦୌବନ ପୂଜା	୩୩୫
	ବ୍ୟଥା ନିବେଦନ	୨୭୯	ମୁକ୍ତିସେନା ସଙ୍ଗୀତ	୩୩୮
	ବର୍ଷା ସଙ୍ଗୀତ	୨୮୧	ପ୍ରଭାତ ସ୍ୱପ୍ନ	୩୪୦
	ପ୍ରଣୟୀର ସ୍ୱପ୍ନ	୨୮୨	ଗୋଲପର ବ୍ୟଥା	୩୪୨
	ବନ୍ଦୀ ସୁଂଜ	୨୮୪	ଦୋଳ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା	୩୪୪
	ପ୍ରୀତି ଅନୁଭୂତି	୨୮୫	ରାଜଜେମା	୩୪୮
	ବ୍ୟଥା ମାଧୁରୀ	୨୮୭	ଉଷଧୀ	୩୫୦
	ମ୍ନାନ ପୁଲ	୨୮୮	ପକ୍ଷର ଶୋଚନା	୩୫୪
	ଗୋପ ବାଳକର ପ୍ରୀତି-		ବିରହ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା	୩୫୬
	ଅନୁଭୂତି	୨୯୦	ମୂଳ ଭଗବାନ	୩୫୮

ଚଢ଼ପୁ	୩୨୩	କଷପୁ	୩୨୩
ସେନା ସଙ୍ଗୀତ	୩୨୦	ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଅଦ୍ୟ-	
ସାଥୀ	୩୨୨	ଅନୁନୟ	୪୧୯
ଶେଷ ପୃଷ୍ଠା	୩୨୬	ନେମା ବିମୁକ୍ତ	୪୨୨
ଚିତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ	୩୨୮	ରୁମ୍ଭାଙ୍ଗନା	୪୨୬
ଯାତ୍ରା ମଙ୍ଗଳ	୩୨୯	ଅଗସ୍ତ୍ୟ	୪୨୯
ବର୍ଣ୍ଣାବଳୀ	୩୩୩	ଦେବଦତ୍ତ	୪୩୨
ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଯାତ୍ରୀ	୩୩୫	ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଆଦ୍ୟାଙ୍ଗଳା	୪୩୫
ସନ୍ଧ୍ୟା-ଆରତି	୩୩୬	ଚନ୍ଦ୍ର ଚରଣ	୪୩୮
ଅମ୍ବୁପାଳର ଉଲ୍ଲେଖ	୩୩୮	କାନ୍ତର ଗୁଡ଼	୪୪୦
ଶ୍ରୀରାମ ଉଷ୍ଣ	୩୩୯	ପଦ୍ମପୁ	୪୪୪
ଶ୍ରୀରାମ ପୁଷ୍ପ	୩୩୯	ପଦ୍ମଶାଳା	୪୪୫
ଉତ୍ତର ଗପ	୩୩୬	ପଥାକାଙ୍ଗୁଳା	୪୪୭
ଉଷ୍ଣ ଗୀତ	୩୩୮	କଳିପ୍ରିୟା ପ୍ରଭ	୪୪୯
ଦୈନିକ ପ୍ରକାଶ	୩୩୦	ମଞ୍ଜୁରୀ ଅରତି	୪୫୧
ପୁସ୍ତ ଦେବତା	୩୩୧	କିପ୍ରେମି ଶି	୪୫୩
ଶ୍ରେଣୀ	୩୩୩	ସାରଣୀ	୪୫୬
ଦୂରର ପା ଥିଲ	୩୩୪	ରୂପାଭିମାନନା	୪୫୯
ବରଷା ଆସିଛି		ସୁକୁମାର	୪୬୧
ଦୁଆରେ	୩୩୫	ବନ୍ଦୁକ	୪୬୨
ଅଭିସାରିକା	୩୩୬	ମହାନଦୀ	୪୬୬
କାରକାସ ପୁସ୍ତ	୩୩୮	ରୁଦ୍ର ଓ ରାଜୁଳ	୪୬୮
କୈତବ୍ୟ	୪୦୩	ପ୍ରକୃତ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ	୪୬୯
କର ମର୍ଦ୍ଦନ	୪୦୭	ସୁ ଛତାପର୍ଣ୍ଣ	୪୭୧
ରମ୍ୟାରଳ	୪୧୦	ରୂପାଭିର	୪୮୬
ପ୍ରଥମ ଆସାର	୪୧୨	ଦୁର୍ଲ୍ଲକ୍ଷୀ	୪୮୮
ପ୍ରକାଶ	୪୧୪	ଦଣ୍ଡାଦେଶ	୪୯୦
ଗ୍ରାମ୍ୟ ପ୍ରଶସ୍ତ	୪୧୫	ଉଦ୍‌ସାବାଳ	୪୯୩

କ୍ଷେତ୍ର	ଫୁଟ୍	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ଗର୍ଜା	୪୯୫	ବେଶ ଉତ୍ତମା	୫୩୧
ଉଷୁଗୀତ	୪୯୭	ପଥେ ଦାଃଟ	୫୩୨
ରୂପ ପରିଚୟ	୫୦୦	ବଧୁ ଦର୍ଶନ	୫୩୩
ବନ୍ଦୀ ଅମଥା	୫୦୧	ମାଟିର ଉପହାସ	୫୩୭
ଦେଶ ଯେବା	୫୦୩	ଜନ୍ମ ସମୟା	୫୩୭
ପ୍ରୀତି ପରିହାସ	୫୦୫	ବନ୍ଦୀ ଶର	୫୪୦
ଦଣ୍ଡାବଧାନ	୫୦୭	କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର-	
ହରଜନ	୫୦୮	ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ	୫୪୨
ବିଜୟା	୫୦୯	ନର ଦେବତା	୫୪୫
ପ୍ରୀତି ସ୍ଵରୂପ	୫୧୦	ତରୁଣ ଶକ୍ତି	୫୪୭
ପ୍ରଣୟ ଲିପି	୫୧୨	ଶୃଗାଳ ଚନ୍ଦ୍ର	୫୪୮
ବାସର ସୁଲ	୫୧୪	ରାଜୀ ପୁଣ୍ୟମା	୫୪୯
କୌଣସି ଚରଣୀ-		ସୁନ	୫୫୧
ଲେଖିକାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ	୫୧୫	ପଞ୍ଚଶର	୫୫୩
ଉଷୁଗୀତ	୫୧୬	ଶୂନ୍ୟବାଦ	୫୫୪
ଜନନୀ	୫୧୭	କର୍ପୁଷା ଗୌତମୀ	୫୫୫
ପ୍ରଭୁର ବିକାର	୫୧୯	ଉମା	୫୫୮
ଶରତକବି	୫୨୨	ପୌରୋହିତ୍ୟ	୫୬୧
ଆଧୁନିକ ବଦରତା	୫୨୪	ଶରତର ଦିବାଲୋକେ	୫୬୩
ଆଗଉର	୫୨୬	ସିନ୍ଧୁଘାଟେ	୫୬୪
ବନ୍ଦୀ-ବନ୍ଦନା	୫୨୮	ଉପମା ବିଶେଷ	୫୬୭
ଉକ୍ତିର ଗଦ୍ୟ	୫୩୦		

ଜୀବନୀ ଓ କୃତି

କବି ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ :

ଜୀବନୀ ଓ କୃତି

ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଆଜୀବନ ଚଳିବଳ କବି; ‘ମୁକ୍ତପଥେ’ ନାଟକ ଓ ଗୋଟା କେବେ ସମାଲୋଚନାମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ ବ୍ୟତୀତ ସେ ଗଦ୍ୟ ରଚନା ଦିଗକୁ ମନ ବଳାଇ ନାହାନ୍ତି । କବିତା ତାଙ୍କ କୈବଶାର-ଧରୀ, ସୌବନର ପ୍ରିୟା, ଦାରୁକ୍ୟର ଅବଲମ୍ବନ ଯଷ୍ଟି । କବିତା ତାଙ୍କର ସୌଖ୍ୟ ବିଳାସ, ବେଦନା-ସମ୍ଭବଦନା, ଧ୍ୟାନ-ଧୀମତ୍ତା ଓ ଜୀବନ-ଦର୍ଶନର ବାଣୀ ବହନ କରେ । ଜୀବନର ଯୋଗ ରୌଦ୍ରର ଶୁଣ୍ଠା ସେ, ପିପାସାର୍ଥୀ ପ୍ରାଣର ଶାନ୍ତିବାଣ ।

ପୃଷ୍ଠରେ ଅଜସ୍ର ସେ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକାଶରେ କୃପଣ-କୁଣ୍ଠିତ । ଶେଷ ଜୀବନରେ କବିତାକୁ ଠାକୁରଙ୍କ ଶ୍ରୀ ଅଙ୍ଗଲଗା ଫୁଲ ଦୋଳି ମନେକରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଛତ୍ରା ଫୁଲ ଯେ ପାଦୁକ ଦୃଢ଼, ଏହା ସେ ଭୁଲିଯାଇଛନ୍ତି । ‘ଫୁଲ ଫୁଟୁ, କିନ୍ତୁ ଝିଡ଼ୁ, ହଳିଯାଉ, ଯେସବୁ ସାଜଣ ଲଭ କଣ ? ଛପାଇ କଣ ହେବ ? ହଳିଗଲେ ବା ସଜ କଣ ହେଉଛି ?’ — ତାଙ୍କର ଏକ ମନୋହର । ତା ସଂଗ୍ରହାବଳୀ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ହୋଇଛି ।

କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପୁରସ୍କାଫପ୍ରାପ୍ତ ଅର୍ଥରୁ ଗୋଟିଏ ପଇସା ସେ ନିଜ ପ୍ରୟୋଜନ ବା ବିନୋଦନରେ ବ୍ୟୟ କରି ନାହାନ୍ତି । ଚାରି ହଜାର ପାଠକ ଟଙ୍କା ସେ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଖର୍ଚ୍ଚି ଦେଇଛନ୍ତି । ବାକୀ ୫୦୦ ଟଙ୍କାରେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ଦାୟିତ୍ଵରେ ଦୁଃସ୍ଥ ସାହିତ୍ୟକ ସହାୟକ ପାଣ୍ଠିର ଉତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜକୁ ଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଏହାର ବହୁମୂଲ୍ୟ

ସମ୍ବଲ ଉକ୍ତ ପାଣ୍ଠିର ଅନୁଭୂତି ହେବ । ଶୁଭପୂର୍ବ ଚରଣ, ମୁକ୍ତ ଆତ୍ମା,
ସରଳ, ସୁସ୍ଥ ହୃଦୟ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାଧି ଭିତରେ ଗୋଧୂଳି-
ରଖିରେ ଘଣ୍ଟିମନ୍ତ ବଢ଼େ ।

କବି ଭାବରେ ସେ ଠକବେ ରୋମାଣିକ୍ , କେବେ ବିପ୍ଳବୀ, କିନ୍ତୁ
ଅମୂଳାନ୍ତ ଦାର୍ଶନିକ ଭାବନା । ମାନବ ଜୀବନ ଅନ୍ତତ୍ୟ, ସଂସାର
ଦୋଷ, ସାମୟିକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵର, ଭଗବାନ୍ ଆତ୍ମାର ଚିତ ଆତ୍ମବୃତ୍ତ ।
ବୈକୁଣ୍ଠଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଯୋଗଦତ୍ତ, ତାଙ୍କ କବିତାର ଭାବନାମୂର୍ତ୍ତି ଚିତ୍ତ
ଶାନ୍ତ, ସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ ସମାହୃତ କରେ ।

କବିତା ଦେବାର ଅନୁଭାବ ସତ୍ତ୍ଵେ ଜୀବନ ଓ କୃତ ସଂପର୍କରେ ସତ୍ତ୍ଵେ
ସାମାନ୍ୟ ମଂତ୍ରାଦି କବିତା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ବୈକୁଣ୍ଠନାଥଙ୍କର ଜନ୍ମ ୧୪।୯। ୧୯୦୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ
(ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ ପୂର୍ବ ଦିନ) । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ନାମ ନାରାୟଣ ସୁମନ୍ତ
ପଟ୍ଟନାୟକ । ଜନ୍ମ ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ବାପାଙ୍କର ବୟସ ଅଳ୍ପ ଥିଲା । ତା
ବିଶେଷ ମାଂସାହାର ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜନ କରିପାରି ନଥିଲେ । ସେ
ଭଞ୍ଜନଶାସ୍ତ୍ର, ଯଜ୍ଞସମ ଭଞ୍ଜକର କୁଟୁମ୍ବ । ପିତା ଆଗରୁ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ
ଦୁଇ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ହରାଇ ତୃଣସୁଅର ବବାହ କରିଥିଲେ । ଏହି ପତ୍ନୀ ତାଙ୍କର
ଜନମା । ବବାହର ଏକ ବର୍ଷ ପରେ ତାଙ୍କର ମାତା ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ
ଅଳଙ୍କାର ହରାଇ ତାଙ୍କ ପିତୃସୀକ ପୁତ୍ରଜୀବରେ ସେ ବାରି ହୋଇ
ପଡ଼ିଥିଲେ । ନବବୟସ୍କ ଅଳଙ୍କାର ହରାଇବା ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭତା ।
ସେଥିଲାଗି ସେ ଚିନ୍ତିତାବିପ୍ଳାବର କାଳ ଜଟାଭିତ୍ତିକା ବେଳର ପିତୃସୀ ସେ
ଅଳଙ୍କାରଟିଏ ଲୁଚାଇ ରଖିଥିଲେ । ମାତାଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ବିଶ୍ଵାସିନୀ ହେବାରୁ
ସେ ତାଙ୍କୁ ଅଳଙ୍କାର ହରାଇବା କଥା କହିଲେ । ପିତୃସୀ ତାଙ୍କର ପିତୃତ୍ୟ
ଲୋକନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଉପର ଭଞ୍ଜଣୀ । ସେ ତାଙ୍କ ମାତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ
—‘ଅଳଙ୍କାରଟି ଖୋଜିଥାଣ ଦେଲେ କ’ଣ ଦେବୁ ?’ ତାଙ୍କ ଅନଭଞ୍ଜା
ମାତା ଉତ୍ତର ଦେଲେ—‘ସାହା ମାଗିବ ତାହା ଦେବ ।’ ତାପରେ ପିତୃସୀ
ମାତାଙ୍କର ଗେଟରେ ଦାନ ବୁଲାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଜାଣିଥିଲେ ସେ
ଗଉସ୍ତ୍ର ସିନ୍ଧୁ ନୃଣ ମାତ ମଧ୍ୟରେ ସଂସାରକୁ ଆସିବ । ମାତ ଦୈବ
ଘଟଣାମୟେ ତାହା ପ୍ରାୟ ଏକ ବର୍ଷକୁ ଗଢ଼ଗଲା । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କ

ମାତାଙ୍କ ବସ୍ତ୍ର ୧୭ ବର୍ଷ । ଲୋକେ କହୁଥିଲେ—‘ସତା ପେଟରେ ଭୂତ ଅଛି ।’

ତାଙ୍କ ମାତା ଦିନେ ହସି ହସି ପିତୃସୀଙ୍କୁ ନକଲେ, “ଭୁମେ ଭବୁନ ପୁଅ, ଯଦି ହିଅ ଦୁଏ ।”

ପିତୃସୀ—‘ସାହା ହେବ ମୁଁ ନେବ ।’

ପିତୃସୀଙ୍କର ଘର ତାଙ୍କ ନିଜ ଘରଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୫୦ ହାତ ଦୂରରେ । ଦୁଇଟି ସ୍ତ୍ରୀ ବବାହା ନରଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ବୈବାହିକ ଜୀବନସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ପିତୃସୀ ମୋ ମାତାଙ୍କୁ ଏ ସଂକଳ୍ପ ନ ବଳିବା ଶୁଣି ସେ ଉତ୍ତପୁଞ୍ଜ ହେଲେ ଓ ହିଣ୍ଡୁ ଜନ୍ମ ଅପସାରେ ରହିଲେ । କିନ୍ତୁ ବର୍ଷେ ଗଢ଼ିଗଲେ ବି ଯେତେବେଳେ ସନ୍ତାନ ନ ଚଳୁଲା, ସମସ୍ତ ହତାଶା ହେଲେ ।

ତାପରେ ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହେଲା । ପିତୃସୀ ପତ୍ନୀଙ୍କ ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ଏ ସଂକଳ୍ପ କଥା ମାତାଙ୍କର ବନ୍ଧାବନ୍ଧୁକୁ ଆଦୌ ଅଶାସ୍ୟ ନଥିଲା । ଜନ୍ମର ୫୫ ମାସ ପରେ ପିତୃସୀ ଆସି ଠାକୁ ନେଇଯାଇଥିଲେ ଓ କିଛିସମୟ ପରେ ତାଙ୍କ ମା’ଙ୍କ ଜମା ଦେଇ ଦେଇଥିଲେ । କେତେ ବର୍ଷ ଅଣତ ହେବା ପରେ ଏ କଥା ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ କାନକୁ ଆସିବାରୁ ସେ ଉତ୍ତପୁଞ୍ଜ ହେଲେ । ‘ମୋର ଜେଜେ ମା (ପୁରୀର ଶ୍ୟାମାନନ୍ଦ ପ୍ରତାପସୁନ୍ଦରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ) ମୋ ମା’ଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଇଥିଲେ - ତୁ ପ୍ରଥମ ସନ୍ତାନକୁ ଆମ ବନାମରେ ଦେଇଛୁ । ଅଉ ପୁଅମୁଖ ଦେଖିବୁ ନାହିଁ । ସେହି ଅଭିଶାପ ପ୍ରକୃତରେ ଫଳିଲା । ମୋର ଯେତେ ସନ୍ତାନଗଣୀ ହେଲେ ସମସ୍ତେ ମରିଲେ ।’

ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ନିଲଗିରିକୁ—

ପ୍ରବରୁ ମୋ ପ୍ରଥମ ମାତାଙ୍କ ଗର୍ଭର ଦୁଇଟି ସନ୍ତାନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ବଂଶରେ ମୋର ଅଗ୍ରକ ସେବେଦିନ ଅନୁକୃତ ହେଲା ନାହିଁ । ପିତୃସୀ ପିତୃସୀ ମୋତେ ପ୍ରାଣଠାରୁ ବଳି ଲଳନାତଳନ କଲେ । ଏକ କିଛି ବେଳ ପରେ ମୋର ପିତା ସାମ୍ବନ୍ଧିକ କାରଣରୁ ବଡ଼ମ୍ବା ୩-୫ (ମୋର ଜନ୍ମ ପ୍ରଦାନ ଗଢ଼ଜାତ ବଡ଼ମ୍ବା ବଂଶରେ ଥିଲା) ବଢ଼ିଷ୍ଠ

ହେଲେ । କୌଣସି ଗଢ଼ଜାତରେ ପ୍ରବେଶ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ପଲଟିକାଲ ଟେକଣ୍ଟୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ବିପୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି ସେତେବେଳେ ଗନ୍ଧକୋଷରୁ ଧୂସୁଦିଧୁସୁ ହୋଇଗଲା । ଆମର କୁଳ ଦେବତା ନାରାୟଣଙ୍କୁ (ପାହାଳି ମୋ' ପିତାଙ୍କ ନାଁ) ସମସ୍ତ ଜମିବାଡ଼ି ସହିତ ରଜା ବାନ୍ଧ୍ୟାପ୍ତ କରାଦେଲେ । ବିଶାଳ କୃଷି-କ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କରେ ରଜା ହାଣ୍ଡା ପୂରକ ନଷ୍ଟଭୁଷ୍ଣ କରିଦେଲେ । ପିତାଙ୍କ ନିର୍ମିତ ବାନପ୍ରସାଂଶ୍ରମରେ ବିନ ଦି' ପହରର ନିଆଁ ଲାଗିଗଲା ବିଆହେଲା । ଏହି କୁଟୀରଟି ପିତାଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥିତି ଥିଲା ।

“ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟମ୍ ମଧ୍ୟରେ କୃଷି ପାର୍ଶ୍ଵ, ତା ମଧ୍ୟରେ କୁଟୀର । ସେଠି ବସି ପିତା ଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ । ତେଲେ ବେଳେ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ଲାଗି ସେ ନ ରାୟଣ ମଠର ଚଢ଼ିପାତ୍ରୀକୁ ଆସୁଥିଲେ ଓ ବହୁଲେକ ସମାଗମ ମଧ୍ୟରେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ କବିମାନଙ୍କର ନ ବ୍ୟ ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବୈଦେହ୍ୟ ବିଳାସ, ଲବ୍ୟବତୀ, କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁତରା ତାଙ୍କର ମୁଖସ୍ଥ ଥିଲା । ସୁ ଓ ଶକ୍ତିର ପ୍ରଗରତା ହେତୁ ସେ ପୁସ୍ତକର ସାହାଯ୍ୟ ନ ନେଇ ଗୁରୁ ପରେ ଗୁରୁ ବୋଲି ଯାଉଥିଲେ । ପରେ ମୋର ବନବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କାଳରେ ଯେ କିଛିଦିନ ସତ୍ୟବାପାରେ ଥିଲେ । ପତ୍ରିତ ମାଳକଣ୍ଠ ଦାଶ କଲକତା ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ ହୋଇଯିବା ପୂର୍ବରୁ ବହୁ ସମୟ ପିତାଙ୍କୁ ଧରି ଉପେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା କରୁଥିବା ବିଷୟ ସେ ମମୟର ଗୁପ୍ତମାନେ ଜାଣନ୍ତି । କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ ନ ନେଇ ସେ ଭଗବତ ଗୀତା, ନୈଷଧୀୟ ଚରିତମ୍, କରବାର୍ଜୁନାଧିପ୍ ଓ ବା ଭଞ୍ଜଙ୍କର ଧର୍ମର ଗୁରୁ ସବୁ ଅନର୍ଥକ ଭାବରେ ଆବୃତ୍ତି ଜମାଗାରୁଥିଲେ ।

“ବଡ଼ମ୍ବା ଗଢ଼ ଲୋକେ ଏହି ସାହିତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା ଦ୍ଵାରା ବିସ୍ଫୁରଣର ଉପକୃତ ହେଉଥିଲେ । ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରମୋଦିତ ଥିଲେ ଓ ଦର୍ଶିତ୍ର କୃଷିକମାନଙ୍କର ନଷ୍ଟ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି କଣ୍ଠ ଶୁଣିଲେ ମୋ ଅଗ୍ର ଗମ୍ଭୀ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । କିଛିଦିନ ରଜାଙ୍କ ଗୃହ ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟରୁ ସେ ନିର୍ଭୟରେ ରଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଅସ୍ଥିତ କଥା

ଶୁଣାଇ ଆସୁଥିଲେ । ମୁଁ ଶୁଣିଛି—ଥରେ ରଜା ତାଙ୍କ ରଜ୍ୟର ଦେବାନ ପଦସା ପାଉଥିଲେ । ସେ କାଳରେ ଦେବାନମାନଙ୍କୁ ‘ମାମ’ କୁହାଯାଉ ଥିଲା । ପାମମାନଙ୍କୁ ‘ସୁମନ୍ତ’ ମନ୍ଦିର ଦୁର୍ଗତ କାମଦାତା ଥିଲା । ବଶଗତ ଏହି ସୁମନ୍ତ ପଦ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଲାଗି ରଜା ଯେତେବେଳେ ଦେବାନ ପଦ ପଢନ୍ତି, ପିତା ସଦର୍ପେ ନଟକ୍ତି ଦ୍ଵାରା ତାହା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲେ । ସେ କହିଥିଲେ—ମୁଁ ସେ ପଦସା ଗ୍ରହଣ କରି ପ୍ରଜାଶୋଷଣ କରିବା ଲାଗି ବାସନା ମୋଷଣ କଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ କାହାର ଅଧୀନସ୍ଥ ହୋଇ ରହିପାରିବି ନାହିଁ ।

“ଏହା ପରେ ସାମାନ୍ୟ କାରଣରୁ ତାଙ୍କୁ ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । ରଜା ଜଣେ ଦରଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣର ସମ୍ପତ୍ତି ବାଜ୍ୟାପ୍ତ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦିନେ ରାତି ଅଧରେ ଆସି ପିତାଙ୍କୁ ଉଠାଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ—“ରଜା ମୋ ବଶ ଉତ୍ତଳ କରାଦେଲେ ।” ପିତା ତତ୍କାଳୀନ ପଲିଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କ ନିରାପତ୍ତୀରୁ ମମସ୍ତ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଗୋଟିଏ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ ଓ ମଳାମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରରେ ଦେଉଥିବା ଅଭ୍ୟାସରୁ ବଦଳିତ କରିବା ଲାଗି ଅନୁରୋଧ କଲେ । ରଜା କାନ-କୁହାଜଠାରୁ ଏକଥା ଶୁଣି ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଡକାଇ ଆଣିଲେ । ଜମି ସହିତ ଆଦୁର କେତେକ ଉପହାର ଦେବନ ଦେଲେ ପ୍ରାୟ କରି ପିତାଙ୍କ ଲାଗିତ ପତ୍ର ତାଙ୍କଠାରୁ ହସ୍ତଗତ କରାଗଲେ । ସେ ଚିଠିଟି ହସ୍ତଗତ ହେଲ ପରେ ତତ୍କାଳୀନ ଦେବାନଙ୍କ ମରାମଣ୍ଡର ଚିଠି ଉପରେ ଟୀକା ଟିପ୍ପଣୀ କରି ପାଲିଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କ P. A. କୁ ସେ ଚିଠି ପଠାଇଦେଲେ । ପିତା ସୁମନ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମେଲିଆ (ବିମ୍ବସା) ପ୍ରମାଣିତ କରି ଲେଖାଗଲା ଯେ, ସୁମନ୍ତ ତିନି ବୃତ୍ତ ଥର ରଜ୍ୟରେ ଗପ୍ତବ କରିସାରିଲେଣି, ଜେଲ୍ ମଧ୍ୟ ଯାଇଛନ୍ତି, ତଥାପି ତାଙ୍କର କୌଣସି ପରବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ନାହିଁ । ସେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ଉଦ୍ଘୋଷିତ କରୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ରଜ୍ୟରୁ ବଢ଼େଇ କରା ନ ଗଲେ ରଜ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ଶୁଖିଲା ରଖା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।”

ଏହି ଘଟଣା ମରେ ରଜା ଦିନ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କୁ ଡକାଇ ନେଲେ । ତାଙ୍କ ବଶର ପ୍ରତ୍ୟ ଲେଖାଯାଉ ନେତାଭାବେ ରଜଦ୍ଵାରା କରୁଛନ୍ତି ନେଲେ ତାଙ୍କୁ ସୁଚାଇ ଦେଲେ । ସେ ଆଗରୁ ପ୍ରଲେନରେ ପଡ଼ି ବାସିଣି ରାଜାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଚିଠି ଦେଇଦେଇଥିବା କଥା ଶୁଣିଥିଲେ । ସେ

ଉତ୍ତରୀଣ ହୋଇ ... ତାକୁ ଜବାବ ଦେଲେ—ରାଜ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଅଭ୍ୟାସର
 ହେଉଛି, ପ୍ରଜାମତେ ଯେପରି ଉତ୍ପାଦିତ, ଯେତେବେଳେ ଏହି ରାଜ୍ୟର
 କେହି ଜଳ ଧାରଣ କରା ନୁହେଁ । ତାହା ମଧ୍ୟ ଯେ—ଆପଣ କାହିଁ
 ଅଛନ୍ତି ?

ପିତା—ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏଠି ଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଚାହୁଁନା ।

ରାଜା—ତେବେ ଆପଣ ରାଜ୍ୟ ଗୁଡ଼ି ଯାଉ ନାହାନ୍ତି ବାହାରି ?

ପିତା—ହଁ, ଯାଉଛି, ଆଜି ରାତିରେ ହିଁ ଯିବି ।

ଏହା କହି, ସେଠାରୁ ଫେରି ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟର ଗୋଟିଏ
 ବଳଦଗାଈ କଣ କଟକ ଫେରି ଆସିଲେ ।

ସେତେବେଳକୁ କବିଜ୍ଞ ପିତୃବ୍ୟ ଲୋକନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ
 ସରକାରୀ ଚାନ୍ଦି ଲଠିର ଆଧିକାରୀ । ଦରମା ବ୍ୟବସାୟ ଯେତେବେଳେ
 ଆସି ତାଙ୍କର କଟକ ବସାରେ ଅଗ୍ରସ୍ଥ ନେଲେ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କ
 ବଣର ପୁଅ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଟିକେ କହିବା ଅବଶ୍ୟକ ।

ତାଙ୍କ ପୁଅ ପୁରୁଷ ବୁଢ଼ା ଦାସ ଶୋଭାର କୌଣସି ଭୋଗ
 ରାଜାକଠାରୁ ଅନୁମତି ନେଇ ଦୁଇ ଜଣ ସର୍ବିୟୁ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଧରି (ନାମ
 ପୁରଣ ଦେଉ ନାହିଁ, ସୋଧପୁତ୍ର ନବକରଣର ମଞ୍ଜି, ହଟକଣୋର ମଞ୍ଜି
 ବା ରଞ୍ଜିତ) ଏହି ନିରାଶ୍ରମ ଧରଣ୍ୟ ପ୍ରଦେଶକୁ ପ୍ରଥମେ ଆସିଲେ ।
 ସେତେବେଳକୁ ଏଠି ଗର ଟିଏ ମାତ୍ର କରି ପଞ୍ଜୀ ଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧକରି ଗୋମାଧକୁ
 ଅରଣ୍ୟ ଦେଶକୁ ହଟାଇ ମଞ୍ଜି ଭାତ ଦେଖି ତାଙ୍କର ରାଜତ୍ଵ ଆରମ୍ଭ
 କରାଦେଲେ ଏ ବୁଢ଼ା ଦାସକୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ନିରାପଣ । ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଅତି
 କମ୍ ପଢ଼ିତ “ପଞ୍ଜିକାର”ରେ ଗୋଟିଏ ଧନର ଲେଖିଛନ୍ତି । (ଶବ୍ଦ
 ଚର୍ଚ୍ଚାକାର) । ଏ ଶର ପୁଅ ସୁଶ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର
 କାଳପତ୍ରରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ନାମ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ସାଧୁଗଣରେ ପଞ୍ଜିତ ହୁଏ କଥା,
 ଦାସଦାସକ ସୁଶ୍ରୀକର ପଟ୍ଟନାୟକ କହନ୍ତି । ସେ ପୋଥି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ
 ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟ (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣୀ ସୁମନ୍ତଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ରଚିତ) । ବଡ଼ ଭାଇଙ୍କ
 ଆଦେଶ କ୍ରମେ ଯାନକାଳ ସମ୍ଭବତଃ ରଘୁନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ତାକୁ ଓଡ଼ିଆ

କ୍ଷେତ୍ର ଅନୁବାଦ କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଛି । କାବ୍ୟ ଦୁଇଟି
ଏଥାକୁଣ୍ଡ ଲଳା ବିଷୟ ।

ମିତା ଗଜାକ କୋମ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବନ୍ଧୁତ ହେଲ ପରେ
ଦୈକଣକର ବନ୍ଧେଶ କମ ପଡ଼ି ହେଲ ନାହିଁ । ପଥମରୁ ତାଙ୍କ ପିଉସୀ
ଅତି ପହୁରେ ଲଳନମ'ଲନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା, ରଚନାବଦ୍ଧ ପ୍ରତି
ସେମାନଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା । ୫ ବର୍ଷ ବୟାନ୍ତ ପିତା ତାଙ୍କୁ ଜଣେ
ମାହିତ୍ୟ ନାମକ (ଅନାମ)ଙ୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ମୁକ୍ତି ଦେଇଥିଲେ ।
ସେ ପଥମ ତାଙ୍କ ଦାସ ରହୁଥିଲେ ଏବଂ ଲୁଚିଶାଳୀଟି ଦାଣ୍ଡ ଘରେ
ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଆଉ କେତେକ ପିଲା ମଧ୍ୟ ଏହି ଲୁଚିଶାଳୀରେ
ପଢ଼ୁଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ତାଙ୍କର କୃତଜ୍ଞତା ଜଣ୍ଠିପୁ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତା
ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କ ନିଷ୍ଠୁରତା ଏତେ ବେଶୀ ଥିଲା ଯେ, କୌଣସି ଶିଶୁ ତାଙ୍କ
ପାଖରେ ମନ ଲାଗି କିଛି କଥା ପାଠୁ ନଥିଲେ, ଲମ୍ବୁଧର ହୋଇ
ରହୁଥିଲେ । ବେଶ ଯାକର ପ୍ରାଣ ଅଧି ଥିଲା । ନିଜ ବେଶର
ପାଠ୍ୟରେ କିଛି ଘାଟର ଯାହା ଉନ୍ନତ ହେଲା, ତା ତୁଳନାରେ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ
ଭାଙ୍ଗିଲ ବେଶୀ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ପିଉସୀଙ୍କ ପିତା (କବିଙ୍କ ଜେଜେ ବାପା)
ସେ ଅଧ୍ୟାୟକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ କଲେ ଓ ଲୁଚିଶାଳୀଟି ଅନ୍ୟତ୍ର ବସାଇବା
କରି ଅନୁଗ୍ରହ କଲେ । ବେକୁଣ୍ଡ ମାତୃତ୍ଵ ଧର୍ମ ପାଇଗଲେ ।

କୋମକର ଏତେ ନିକଟ ଅବସ୍ଥାରେ ଆସିଲେ । ୮ । ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥାନଙ୍କ
ଧର୍ମ ଯେତେ ନିଷ୍ଠୁର ନିର୍ଦ୍ଦାୟ ମଧ୍ୟ ନେତର ମଦ୍ୟବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ।
ଏହି ଲୁଚିଶାଳୀଟି ଆସିବା ପରେ ପିଲାମାନେ ତାର ସ୍ଵରରେ ସତରଫଳା
ପାଠ୍ୟ କଲେ ବାସନ୍ତି । ତାପରେ ପଶିକଥା, ତାପରେ ଛନ୍ଦ ଆଦୃଷ୍ଟି ।
ଏହି ଥିଲା ପ୍ରାଥମିକ କା ପିଲାବୟସ । ଏହି ଗୁଣ ଫେଡ଼ି ମିଶା ଶେଷ
କବିତା ପଢ଼ି କଥାପଞ୍ଚା, ପାଠ୍ୟଅଣା, ଗୁଣବଦ୍ଧା ଏ ସବୁ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା
ଦିଆଯାଉଥିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଦେହରେ କେତେକ ପରିମାଣରେ
ଅଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାର ଅଲଗା ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୀମିତ ଥିଲା । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଯେଉଁମାନେ ଗଢ଼ରେ
ରହୁଥିଲେ ସେମାନେ ଲବଣ୍ୟବଞ୍ଚି, କୋଟି ଗୁଣ୍ଠାଶୁଦ୍ଧତା ପୁର ଆଦୃଷ୍ଟି
କରି ତାଙ୍କୁ ଅର୍ଥ କରି ପାଠୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷାର ଆଲୋକ ତା' ଗଢ଼ଲକୁ

ପ୍ରବେଶ କରି ନ ଥିଲା । କା ଶ୍ରୀ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଚାନ୍ଦିନୀ ଥିଲା । ଅବଧାନ ସେ ସବୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦାୟିତ୍ଵରେ ଚଳାଉଥିଲେ । ତା ପରେ ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ସ୍କୁଲ ବସିଲା, ଗଢ଼ରେ ଗୋଟିଏ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵାକୁଳର ସ୍କୁଲ ମଧ୍ୟ ହେଲା । ସେଥିରେ ତାଙ୍କ ପିତା କେତେ ଦିନ ହେଉଥିବାର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଚାନ୍ଦିନୀ ପାଠ ମାତ୍ର ବୈକୁଣ୍ଠ ସେହି ମଧ୍ୟ-ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵାକୁଳର ସ୍କୁଲରେ ନିମ୍ନ ଲେଖାଲେଖି ଓ ସେଠାରେ ୧୯୧୦ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ି ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ସ୍କୁଲରୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କଟକ ଚାଲି ଆସିଲେ । ରେଭେନ୍ସା କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରେ ସର୍ବନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଲେ । ସେତେବେଳକୁ କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଜଣେ ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନାମ ନାରାୟଣ ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି । ଇଂରେଜ ଭାଷାରେ ତାଙ୍କର ଦଖଲ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ଅହିଫେନ ସେବା କରି ସେ ଆତ୍ମସ୍ଥି ଥିଲାପରି ବୋଧ ହେଉ ନ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ ଓ ନେତାଜୀ ସୁଭାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ କ୍ଲାସରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ସୁଭାଷ ବାରୁ ବୈକୁଣ୍ଠ ନାମ ଲେଖାଇବାର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ କଲିକତା ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ବ୍ରୁଟିଶ୍ ଶାସନ । ଚାନ୍ଦିନୀ ଶାନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳା ଅବ୍ୟାଧତ ଥିଲା । ଲୋକେ ଉତ୍ସାହୀତ ହୋଇ ବ୍ରୁଟିଶ୍ ଆଇନ୍ କାନ୍ଦୁନ ପାଦ ତଳେ ଶିର ନମୁକରି ଚାଲୁ ଥିଲେ । ବିଶିଷ୍ଟତାର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ଦେଖିଲେ ସାହେବମାନେ ବରଦାସ୍ତ କରିପାରୁ ନଥିଲେ । ନାରାୟଣ ବାରୁଙ୍କ ପରେ କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲକୁ ଆସିଲେ ହେଣ୍ଡେରସନ୍ ସାହେବ । ସେ ନିଜେ ଶେଳପ୍ରସ୍ତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶେଳ ପଡ଼ିଆରେ ପିଲାମାନେ ପାଟିଚୁଣ୍ଡି କରାଇ ବରଦାସ୍ତ କରିପାରୁ ନଥିଲେ । ନିଜେ ଅତିସରୁ ଚାଲିଆସି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଧୂଆଁପତ୍ର କରି ଦେଉଥିଲେ ।

କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ସେ ସତ୍ୟବାଦୀ ଦଳରଦ୍ୟାୟ କଥା ଶୁଣିଲେ । କେତେକ ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକ ସ୍କୁଲ ପୋଡ଼ି ଦେଇଥିବା କଥା ତାଙ୍କୁ ଅସ୍ଥିର କରିଦେଇଥିଲା । ମନେହେଲା—ଏ ସରକାରୀ ସ୍କୁଲରେ ତାଙ୍କର ଆଉ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ସେ ଅଳ୍ପକିଛି ରୁଦ୍ଧା ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ । ସେ କଥା ହେଣ୍ଡେରସନ୍ ସାହେବଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଜରିଆରେ ତାଗିଦ୍ କଲେ ଓ ଉଷ୍ଣକେଟ୍ କରିବେ ବୋଲି ଧମକାଇଲେ । ସେହି ଦିନ

ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲପ୍ରତି ତାଙ୍କର ମମତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା ଓ ସେ ମୋଠି ପଡ଼ିବାକୁ ବନ୍ଦ ପଢ଼ିଲେ ହେଲେ ।

୧୯୧୫ ସାଲ ପ୍ରଥମ ମହାସୂକ୍ଷ୍ମ ବେଳେ ତେ ଉଦ୍ଧର ବସିଲେ —
 “ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବି । ଉପବାସ, କହାଳତା କରୁଥିବା
 କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ଶେଷକୁ ମୋର ଜୟ ହେଲା । ମୋର ଜଣେ ମାମୁ
 ଯାଇ ମୋତେ ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଡୁକ୍ତ ଆସିଲେ । ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍ତମ୍ଭମାନଙ୍କର
 ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ମୋର ମନେହେଲା — ଯେପରିକି ଜଙ୍ଗଲ ଶକ୍ୟରେ ମୁଁ
 ପ୍ରବେଶ କଲି । ସହର ଗୋଳମାଳ ତ ନାହିଁ । କେବଳ ନିତ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ର,
 ନିତ୍ୟା ତାଡ଼ି, ନିତ୍ୟା କାରବାର । କଟକରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ନେଲବେଳେ
 କାଠସାଜୁଆରେ ବନ୍ୟା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଆଉ ଏଇ ନିଧର
 ଗାଧୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ ଭାବ, କାଠସାଜୁଆରେ ଦିନ ଧଟାଉ ୧୨ଟା
 ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାଧୋଇଲି । ମନ ଲଜ୍ଜା ପଡ଼ୁଥିଲା । ମାମୁ ପାଣି ସରଫ ସରଫ
 ମୋର ଶ୍ଵାସନାଳୀ, ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ ଓ ହୃଦୟକୁ ଧରିନେଲା । ସେହି
 ବେଳେ ଯେଉଁ ପର ମୋତେ ଜଣେ ମଧ୍ୟ ହେଲା । କିନ୍ତୁ କାଳେ ସତ୍ୟବାଦୀ
 ଯିବା ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ, ଏହି ଭୟରେ କାହାକୁ ଏ କଥା କହିଲି ନାହିଁ ।
 ବାଟରେ ମାମୁ ଜାଣିପାଇ ବକାବତର ପଚାରିଲେ — ତୋ ଦେହ ଭଲ
 ନାହିଁ କି ? ସେ କଥାକୁ ଯତ୍ନବଳେ ତାଙ୍କୁ କହିଲି — ଟିକିଏ ଥଣ୍ଡା
 ଲାଗିବ । ଉପାସ ରହିଲେ ଭଲ ହୋଇଯିବ ।

“ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍ତମ୍ଭମାନଙ୍କର ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ଯେଉଁ ପ୍ରାୟ ୨୫ଟା ।
 ଆମ୍ଭେମାନେ ବନ୍ୟା ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ଗୋଦାମ ଘରର ୨ ଘଣ୍ଟା ପାଇଁ ଅପ୍ରସ୍ତୁ
 ନେଇ ସଜାକୁ ବାହାର ପଡ଼ିଲୁ । ପୂର୍ବରୁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବରଷେକଣ
 ମାଲକଣ୍ଠ ବାବୁ, ଦାଶ ଆପଣେ, ଆନୁର୍ଯ୍ୟ ହରିହର, ମୋର ପିତୃବ୍ୟ
 ଲୋକନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ଓ ପିତାଙ୍କୁ ଭଲ ଭାବେ ଜାଣିଥିଲେ । ମୋ ପିତୃବ୍ୟ,
 ଗୋପବନ୍ଧୁ, ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ସହପାଠୀ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିବନ୍ଧ ପ୍ରୀତିଥିଲା ।
 ତେଣୁ ମୋର ନାମଲେଖା ଶୀଘ୍ର ହୋଇଗଲା । କଟକ ପିଲା ଆସିଛି
 ବୋଲି ନେଖିବାକୁ ବହୁ ଗୁମ୍ଫା ଆସିଲେ । କିନ୍ତୁ କଟକ ସ୍କୁଲର
 ଦେଖାଇବାର ଅବକାଶ ମୋର ନା ଥିଲା । ତଥ୍ୟ ଦିନ ସାଫାତନ ଭାବେ
 ଡକଲ ନିମୋନିଆ ଧରିନେଲା । ମୁଁ ଶଯ୍ୟାଗତ ହେଲି । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ

ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଏକ ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି କରିଦେଲି — ପିଲାଟି କେଡ଼େ ଭୟାବହରେ ଆସିଲା, ଅଧିକ ସାଂଘାଟିକ ଭାବରେ ଦେଗରେ ପଡ଼ିଲା । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ୨୪ ଘଣ୍ଟା ନିଜ ମା' ଭଳି ମୋର ସେବା କଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ, ଭିକ୍ଷେପତଃ ମାଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାବରଣ ସେବାରେ ତ୍ରୁଟି କରି ନାହାନ୍ତି । ମୋତେ ବନ୍ଧାଇବାକୁ ପିଲାମାନେ ବହୁ ପରିଶ୍ରମ କଲେ । ମାତ୍ର ୩ ଥର ବ୍ୟାଧିର ପ୍ରକାଶ ଶୀର୍ଷ ସୀମାକୁ ଯାଇଥିଲା । ପରେ ଶୁଣିଲି — ବର୍ଷାକାଳ ହେତୁ ଶୁଖାନକୁ ନେବାର ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ରଖିଥିଲେ ସେମାନେ । ଏହି ସମୟରେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମୋର ପିତା ନାରାୟଣ ସୁମନ୍ତକୁ କଟକରୁ ଡକାଇ ନେଲେ । ତାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଅତି ଆଦରର ସହିତ ପ୍ରାୟ ୫୬ ବର୍ଷ ରଖିଥିଲେ । ସେଠି ସେ କୃଷିଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ ଓ ମାଳକଣ୍ଠ ବାବୁଙ୍କୁ ଛାନ୍ଦ ବୁଝାଉଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ନିମୋନିଆ ରୋଗର କୌଣସି ଔଷଧ ନ ଥିଲା । ଫଳରେ ରୋଗୀ ୩ ଦିନ ବା ସାତ ଦିନ ଛେଗି ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପଡ଼ୁଥିଲା । ମୋ ଭଗ୍ୟକୁ ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟ ବୈଦ୍ୟରଜ ଶ୍ରୀ ମାଗୁଣି ବ୍ରହ୍ମା ମୋତେ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାରେ ମୋତେ ରଖିଲେ । ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ସଞ୍ଜାଘନ । ଶୁଣିଛି, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଦିବାଗତ ମୋତେ କୋଳରେ ଦେଇ ବସିଥାନ୍ତି । କୌଣସି ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷରେ ମାଳକଣ୍ଠ ଓ ଗୋଦାବରଣ ପ୍ରଭୃତି ଅଗ୍ର ବ୍ୟର୍ଜନ କରିବା କଥା ମୁଁ ଶୁଣିଛି ।

“ବୈଦ୍ୟରଜ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାରେ କିଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, ମୋର ୩ ଦିନ, ୭ ଦିନ, ୧୩ ଦିନ, ୨୧ ଦିନ କଟିଲା । ଏ ସମସ୍ତ ଦିନରେ ମୃତ୍ୟୁ ଆସି ଦ୍ଵାରଦେଶରୁ ଫେରିଗଲା ସିନା ମୋତେ ସ୍ଵର୍ଗକରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଔଷଧ କାଟୁ କଲା । ମୁଁ ମାତ୍ରକ ପରେ ଅଖି ଫିଟାଇଲି । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲି, ସେତେବେଳେ ସୁଦ୍ଧା କାଶ ସହିତ ଗୁଡ଼ାଏ ଗାଡ଼ ରକ୍ତ ମିଶ୍ରିତ କଫ ପଡ଼ୁଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମା ପଚାରିଲେ — ବାବା, ଭଲ ହୋଇଗଲା ? ଜରନାଥ ତୋତେ ରଖିଲେ । ତୁ ଏଇଲେ କ'ଣ ଖାଇବୁ, କହିଲୁ ?

“କହିଲି — ମୋର କିଛି ଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଉନାହିଁ ।

“ବ୍ରହ୍ମା ପଚାରିଲେ — ବସ୍ତୁକୁ କିପରି ? ରୋଗ ଭଲ ହେଲା । ନ ଖାଇଲେ କଲ ଆସିବ କୁଆଡ଼ୁ ?

“ମୁଁ ସୀତା କଣ୍ଠରେ କହିଲି — ମୁଁ ଯାହା ଚାହୁଁଛି ଆପଣ କ’ଣ ଦେବେ ?

“ସେ କହିଲେ—ନିଶ୍ଚୟ ଦେବ ।

“ମୁଁ କହିଲି—ଆପଣ ଆତ୍ମୀ ଦେବେ ନାହିଁ ।

“ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଦେବ କହୁଛି ।”

“କହିଲି—ମୋର ଭାରି ଛୋଟ ହେଉଛି—ମୋତେ ଦୁଇଟି ଅଭିଜ୍ଞା, ଟିକିଏ ଡାକ ଦିଅନ୍ତୁ । ଏତକ କହିବାପରେ ବ୍ରହ୍ମା ତମକ ଉଠି ଦୂର ବାବୁକୁ ଡାକିଲେ—ହସ୍ତେ ଆପଣ, ଏ ପିଲାକୁ ମାରିବ କିଏ ? ଏ କ’ଣ କହୁଛି—ଶୁଣନ୍ତୁ । ତାପରେ ମୋତେ ବହୁତ ଆଶ୍ଚାସନା ଦେଲେ ଓ କହିଲେ—ତୋତେ ନିଶ୍ଚୟ ଅଭିଜ୍ଞା ଦିଅଯିବ । କିନ୍ତୁ କହିଦିନ ତୁ ଅଳ୍ପ ଦିୱିଟି ପୁରୁଣା ଚାଉଳ ଭାତ, ଦଳିଆ ପାଣିଦିଆ ମାନିମାଛର ପାଣି ଟିକେ ଟିକେ ଖାଇବୁ, ମୁଁ ଏକାବେଳେକେ ଦୁଶାରେ ଅଧିର ହୋଇ ଉଠିଲି ଓ ନାହିଁ କଲି । ମାତ୍ର ଗୁରୁ ବାକ୍ୟ ଓ ପ୍ରାଣଦାତାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଅଲଂଘ୍ୟମୟ ମନେ କରି ମୁଁ ସେ ମାଛ ପାଣି, ଦୁଇ ଚାମଚ ପୁରୁଣା ଚାଉଳ ଭାତ ଔଷଧ ଖାଇଲା ପରି ମାସେକାଳ ଗିଳିଲି, ମାତ୍ର ଅଭିଜ୍ଞା ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ଆସିଲା ନାହିଁ । ତାପରେ ଟିକିଏ ଭଲ ହେବା ପରେ ମୋତେ ବୁଣି ଭୋଗ ହେଲା । ସତ୍ୟବାଦୀରେ ୩ ବର୍ଷ ରହଣି ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ କେବେ ଭୋଗମୁକ୍ତ ଥିଲିପରି ମନେ ହେଉନାହିଁ । ସତ୍ୟବାଦୀର ଜଳବାୟୁ, ଖାଦ୍ୟପେୟ, ସ୍ନାନପୋଷାଣ, ଓ ଅତ୍ୟଧିକ ଶଙ୍ଖଳାମୟ ଜୀବନ ମୋ ଦେହକୁ ସୁଫାଇଲା ନାହିଁ । ଘନ ଘନ ପୀଡ଼ିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କ୍ଳାସ ପଡ଼ାରେ ସୁଟି ନ କରି ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀକୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଉଠୁଥାଏ । ସତ୍ୟବାଦୀ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅତି ମଧୁର ହେଲେ ହେଁ ସେଠାକାର ଜଳବାୟୁ ଓ ଆରୁର ବ୍ୟବହାର ସାଧାରଣ ସ୍ତର ପରିରେ ଦୃଷ୍ଟହତ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା । ପରିତ୍ୟକ୍ତନାରେ କିଛି ସୁଟି ନ ଥିଲେ ହେଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଭଲ ସ୍ୱଦ୍ୱ ପକ୍ଷୀ ଗ୍ରାମରେ ୫୦୦ ପିଲାଙ୍କୁ ବୋଡ଼ିଙ୍ଗ୍ରେ ରଖି ତଳାଜବା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଖାଦ୍ୟପେୟ ଯୋଗାଇବା ସେ କାଳରେ ଅତି କଠିନ ବ୍ୟାପାର ଥିଲା । ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନିଶ୍ଚୟ ଗ୍ରାମରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ରହିଥିଲା । କାହାର ହଲତଳ ହେବାର ବାଟ ନ ଥିଲା, ପରେ କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲବେଳେ ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ

“ଅତଳାୟୁକନ” ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ି ମୁଁ ମନେ କରୁଥିଲି ଯତ୍ୟକାଞ୍ଚ ଅନୁଷ୍ଠାନଟି ଅନେକାଂଶର ମେନ୍ଦ୍ରପରି ଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ସେହି କଠିନ ଶୁଙ୍ଖଳା ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ଛାତ୍ର ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିଲେ । ମାତ୍ର ମରିଗୁଳକ ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପୂର୍ବ ଭାବନାସ୍ୱରୂପ ଗୁଡ଼ିକାଞ୍ଚମର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ଭଂଗ ଶତାକ୍ଷର ସତ୍ୟବାଞ୍ଚା ଜର୍ଜରାୟଣ ସ୍ୱଳ୍ପ ଉପରେ ସେ ଗୁଞ୍ଜିତକୁ ଧର୍ମାଣ୍ଡି ଭାବରେ ଲଦି ଦେବା ଏବଂ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ପ୍ରଶ୍ନସ୍ୱ ନ ଦେବା ବୋଧହୁଏ କେତେକାଂଶର ଦୂରଦୃଷ୍ଟିର ଅଭାବ ବୋଲି ମୁଁ ପରେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି ।

“ଅତି ପ୍ରଭୁଷରେ ସ୍ନାନ ଦକ୍ଷା ବାଜେ । ସେହି ସୀମିତ ଚନ୍ଦନ ଗୋଖଣ୍ଡରେ ସମସ୍ତେ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି । ସ୍ନାନ ପରେ ସେଇଟା ପ୍ରାୟ ନରକକୁଣ୍ଡ ହୋଇଯାଏ । ଜଳ ନିଷ୍ଠାସନ ବା ଜଳ ପ୍ରବେଶର ସେଗରି ସୂକ୍ଷ୍ମା ନ ଥିବ । ଷ୍ଟ୍ରୁ ପୃଷ୍ଠରୀରେ ଏନେଗୁଡ଼ିଏ ପିଲୁଏକକାଳୀନ ସ୍ନାନ କଲେ ସଂହୀମକ ରୋଗ ହେବାର କଥା, ତା ମଧ୍ୟ ହେଉଥିଲା ।

“ସ୍ନାନ ପରେ ନିପାତନାର ଦକ୍ଷା ବାଜୁଥିଲା । ତା ପରେ ମୁଢ଼ି ଜଳଖିଆ । ସାତେ ନ’ଟା ଦେଲକୁ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ । ମାସକୁ ମେସ୍ ଖର୍ଚ୍ଚ ୩ ଟଙ୍କା ବାରଅଣା ପଡ଼ୁଥିଲା । ସେଥିରେ ପରିଗୁଳକମାନେ ବା କପରି ପୂର୍ଣ୍ଣକାରକ ଖାଦ୍ୟ ଦେଇ ପ୍ରାଣିକେ ? ଚେବେ ଅମ ସମସ୍ତଙ୍କ ମଳମଲ ଥିଲା... କୌପିନବନ୍ଧଃ ଶକ୍ତୁଭାଗ୍ୟବନ୍ଧଃ । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ମୁଁନ କୁଠରୁ ଏହି ସ୍ତ୍ରୁକଟି ଗାଈ ଗାଈ ଆସନ୍ତି । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ସେହି କଣ୍ଠସ୍ୱର ମନେ ଅଛି । ସତ୍ୟବାଞ୍ଚା ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ କୌପିନବନ୍ଧ ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଜଣାନାହିଁ ।

“ପରେ ଅନୁଭବ କଲି ମାସକୁ ୩ ଟଙ୍କା ବାର ଅଣା ଦେଇ ବରଡ଼ା ଥିଲା, ଭାଲିମାଣି ଖାଇ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଏତେ ଛୁଟିକୁ ଚରକାଣ୍ଡ ଯୋଗାଇବା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ । କେତେ ବୋର୍ଡ଼ ସାରୁରେ କେତେଟା ବାଇଗଣ ପଡ଼ି ଚରକାଣ୍ଡ ହୁଏ—ମାତ୍ର ଅଧିକାଂଶ ଦିନ ଜଳୀୟ ଭାଲିମା ଆମର ଖାଦ୍ୟ । ସେଥିଲିଗି ଛାତ୍ରମାନେ ଦିନ ଦିନ ହେତରେ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ଛାତ୍ରବାସରେ ସେବା ସଂଘ ସବୁ କାଳରେ ରୋଗୀ ସେବାରେ ଭାରି ଚପ୍ପର ଥାଏ । ଛାତ୍ରମାନେ ସେବାରେ

ତାଲିମ ଗାଆନ୍ତୁ । କାନ୍ତୁ ଧୁଅନ୍ତୁ । ଜୁର ଓ ଆପାଣ୍ଡେ ସେଣୀର ଚକଣ୍ଡା
 କରନ୍ତୁ । ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ହୋମିଓପ୍ୟାଥକ ଔଷଧ ଦିଅନ୍ତୁ ।
 କେତେକେଲେ ବା ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ଔଷଧ ଲାଗି ପଠାଯାଏ । ହୁଏତ
 ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଔଷଧ ନ ଥାଏ । ସେ ଯୁଗରେ ଏତେ ବଡ଼
 ଅନୁଷ୍ଠାନ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବା କେତେ କଷ୍ଟ ସାଧ୍ୟ ତାହା ମୁଁ କୈଶୋର
 ଅବସ୍ଥାରେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି । ସେ ସମୟରେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି
 ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଅପରାଧୀମ ସହାନୁଭୂତି, ସ୍ୱେଦ, ମାୟା ଜାଗତିକ
 ଅଭାବକୁ ବରାବର ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇଥିଲି, ମାତ୍ର ମୌଳିକ ଅଭାବ
 ଗୁଡ଼ିକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲେ ପ୍ରକୃତି କ'ଣ କାହାକୁ ଛାଡ଼ିଲଣି ? କେଣୁ ସେ
 ଆଦର୍ଶ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସେଗ, ବ୍ୟାଧି, ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରତିଶୋଧ ବରାବର ଲାଗି
 ରହିଥିଲା । ମୁଁ ସେଠାରେ ୩ ବର୍ଷ ରହିଲା ପରେ ଆଉ ଚଳି ପାରିଲି
 ନାହିଁ । ବାଧ୍ୟହୋଇ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ନେଇ ଡେକାନାଲ ହାଇସ୍କୁଲରେ
 ଭର୍ତ୍ତି ହେଲି । ସେଠା ଜଳବାୟୁ ସେ ସମୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ
 ଥିଲା । ସ୍କୁଲରେ ସେହି ପୁସ୍ତକନ ଶୁଭରେ ପଢ଼ାପଢ଼ି ଚାଲିଥିଲା । ମୁଖ୍ୟ
 ଥିଲା ପ୍ରଧାନ । ବହୁସ୍ୱ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ କୌଣସିଠାରେ ପ୍ରବେଶ
 କରି ନ ଥିଲା ।

“ସେ ସମୟରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାକଣ୍ଠଣ ଟ୍ରେନିଂ ଲାଗି କଲିକତା
 ଗଲେ । ସେ ଫେରି ଆସି ଶିକ୍ଷାଦାନ ପଦ୍ଧତିରେ ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି
 ଥିଲେ ତାହା ମୁଁ ଉପସଂହାର କରି ପାରିଲି ନାହିଁ ।

“ଡେକାନାଲ ପୁସ୍ତକନ ଗଢ଼ଜାତ । ରଜା ବେଞ୍ଚୋକ ଦୁଷିତ
 ବାୟୁମଣ୍ଡଳରୁ କେତେକାଂରେ ମୁକ୍ତ ଥିଲେ, ମଧ୍ୟ ଗଢ଼ଜାତ ରଜାମାନଙ୍କ
 ଚଷମ୍ଭର ମୋର କୋକୁସ୍ୱାଭୟ ଶୈଶବ କାଳରେ ଜାଗ୍ରତ ଥିଲା ।
 ଡେକାନାଲ ଜଳବାୟୁକୁ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ସେତେ ପସନ୍ଦ କରିପାରି ନ
 ଥିଲି । ସେହିଠାରେ ସେଗ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ୩୪ ବର୍ଷ କଟାଇଲି । ସେହି-
 ଠାରେ କରୁ ଅନୁଦା ଶଙ୍କରଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପରିଚୟ । ୧୯୨୦
 ସାଲରେ ଅମ୍ବେମାନ ମାଟ୍ରିକୁଲେସନ କ୍ଲାସରେ ପଢ଼ୁଥାଉ । ସେ
 ସମୟରେ କଲିକତାରେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ହେଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସ୍କୁଲ
 କଲେଜ ଛାଡ଼ି ଡାକ୍ତର ଆସିଲି । ଥିଲି ଭ୍ରାତୃହସ୍ତ ଘୋଷଣା କଲେ—

୧୯୨୧ରେ ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରଶ୍ନା ଦେବେ ସେମାନଙ୍କ କଥାଳରେ କ୍ଲବ୍ ଶିପ୍ ଲେଖାଯିବ । ଅନ୍ୟା ବାବୁ ଓ ମୁଁ ଖରାପ ଗୁଣ ନ ଥିଲୁ । ହେଲେ ହେଁ ଏ ଡାକକୁ ଅବହେଳା କରିବାର ଶକ୍ତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନ ଥିଲା । ଭିତରେ ଭିତରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଅନୁରାଗରେ ଆମେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନା ଦେବା ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ଥିଲୁ । ମାଟ୍ରିକ୍ କ୍ଲାସରେ ଆମେ ୧୦ ଜଣ ପିଲା ଥାଉ । ଶ୍ରୀରାମେ ୧୦ଟି ଯାକ ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ ହେଲେ ଏବଂ ୧୦ ଜଣ ଯାକ କୃଷିର ସହିତ ସେ ବର୍ଷ ମାଟ୍ରିକ୍ ପାଶ୍ କଲେ । ପାଟନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନୂଆ ପିଲାବସ ଅନୁସାରେ ସେଇଟା ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନା । ଶତକଡ଼ା ୬୮ ପାଶ୍ କରିଥିବା କଥା ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଛି । କିଛି ଆନ୍ଦୋଳନ ହେବାରୁ ୨୩ ଥର ପ୍ରଶ୍ନା ଫଳ ବାହାରିଲା । ଶେଷକୁ ୪୦% ବା ୪୨% ପିଲା ପାଶ୍ କଲେ । ଅନ୍ୟା ଓ ମୁଁ ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନା ଦେବୁ ନାହିଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରି ପିଲାଙ୍କୁ ମତାଇଥିଲୁ । ପ୍ରଶ୍ନା କେନ୍ଦ୍ର ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ୍ । ମନରେ ସନ୍ଦେହ କରି ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ଶିକ୍ଷକ ରହିଲେ । ସେ ବାରମ୍ବାର ପିଲାଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ଥାନ୍ତି—ଦେଖ, ଏ କଂଗ୍ରେସ ବାଲ୍ୟକ କଥା ଶୁଣନା । ଜୀବନ ମାଟ୍ରି ହୋଇଯିବ । ସ୍କୁଲରୁ ଚରଦନ ନାମ କଟିଯିବ । ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାରିଯିବ, ଇତ୍ୟାଦି । ଆଠ ଜଣ ପିଲା ଆସି ଆମ ସାଥରେ ପଢ଼ାପଢ଼ି କରୁ ଥାଆନ୍ତି । ମାତ୍ର ଆମେ ଦୁଇଜଣ ଗୋଠରୁ ଫିଟି ଆସିଥିବା ଗାଈ ଭଳି ବିଚାର କରୁଥାଉ—କ'ଣ କରିବା ?

“ଅନ୍ୟା ସମ୍ଭାବକ ହେବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥାନ୍ତି । ମୁଁ କୌଣସି ଜାଗାୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ିବାର କଳ୍ପନା କରୁଥାଏ । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ଦ୍ୱାର୍ତ୍ତା ମୋ ଦୃଢ଼ ପିତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲା । ସେ ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୁଡ଼ି ଦେଇ ଆସି ବାଙ୍କୀର ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଶ୍ ସାଗା ନେଇ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । “କୁଟି ଖାଅ, କାଟି ପିଇ” ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଇଂରେଜୀ ଜାଣି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରକରନ ମୁଖପ୍ତ କରିଥିଲେ—ଗୋଟିଏ ମନେ ଅଛି—

Better a plough man at one's feet .
Than a service man at one's knees-

“ପିଞ୍ଜପା ଅନେକ ସମୟରେ ମାତୁ ସ୍ନେହରୁ ବଳି ଆଦର କରନ୍ତି । ପିଞ୍ଜପୀ ମଧ୍ୟ ପୁତ୍ର ପ୍ରତିଜ୍ଞକୁ ସ୍ମରଣ କରି କୌଣସି ବିଷୟରେ ସୂଚି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ମୋତେ ୭ ମାସ ବୟସରେ ମାତୁ କୋଳରୁ ନେବାଇ ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ମୋର ଗୃହ ପରିବର୍ତ୍ତନର ୨ ବର୍ଷ ପରେ ସାନ ପିଞ୍ଜପାଙ୍କର ସନ୍ତାନ (ବୁଢ଼ାବନ) ଗର୍ଭସ୍ଥ ହେଲା । ତେଣୁ ମୋର ଆଦର ଓ ସମ୍ମାନ ବଢ଼ି ଯାଇଥିଲା । (ମୁଁ ଗଲ୍‌ପଣି ପୁଅ ହେଲୁ—ଏହି ବିଶ୍ୱାସ) ଆମେ ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୟସର ତାରତମ୍ୟ ୩ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ହେବ । ଦୁଇ ନବନାତ ସନ୍ତାନଙ୍କର ସେବା ଓ ଯତ୍ନ କରିବା ପାଇଁ ବଂଶରେ ସମସ୍ତେ ଲାଗି ପଡ଼ିଥିଲେ । ଆମର ଜେଜେ ବାପା ବାଙ୍କନ୍ଧ୍ୟ ପରିଚ୍ଛା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ଦାୟକଙ୍କ ଅପରିଚ୍ଛା ସ୍ନେହ ମୋର ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ମୃତି ପଟରେ ଅଙ୍କିତ ଅଛି । ବଡ଼ମ୍ବା ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷା ଶେଷକଲ ବେଳକୁ ମୋତେ ୯ ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଦିନରୁ ଅତ୍ୟାବଧି ମୋ ଜୀବନ ବିଦେଶରେ କଟିଅଛି । ଛୁଟିରେ ଗ୍ରାମକୁ ଗଲେ ସ୍ୱର୍ଗ ଗଙ୍ଗାକୁ ଫେରିଗଲା ପରି ମନେ ହେଉଥିଲା । ବଡ଼ମ୍ବାର ନଦୀ, ନାଳ, ପଟ୍ଟାଚମ୍ପା ସର୍ବୋପରି ସେଠାକାର ଝଡ଼ ତୋଫାନ ମୋ ଶିଶୁ ଚରଣ ଉପରେ ପ୍ରଭୁତ ପ୍ରଭାବ ବସ୍ତ୍ରର କରିଥିଲା । ମହାନଦୀ କୂଳ ଶଙ୍ଖମହୁଣ୍ଡ ଗ୍ରାମ (ଯେଉଁ ଗ୍ରାମ ଗଙ୍ଗାର ପ୍ରଥମ ବସନ୍ତ ସ୍ଥଳ—‘ଶଙ୍ଖ’ ମହୁଣ୍ଡ, ଏହି ଦୁଇଗ୍ରାମ ମିଶି ଶଙ୍ଖମହୁଣ୍ଡ) ର ସୁଦୃ ପାଦାଡ଼ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସୁଦୃ କୁଟୀର ରଚନାକରି ଜୀବନ କଟାଇବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋତେ ଆଲୋଡ଼ିତ କରେ । ମାଳ ଭୂମିରେ ଝଡ଼ ଉଠିଲେ ମୋର କିରଣର ଚିତ୍ତ ମୟୂରପରି ନାଚି ଉଠୁଥିଲା । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ମୁଁ ଅସ୍ମୁଟ ସ୍ୱରରେ କେତେକ ଅର୍ଥଗ୍ରାମ ଗୀତ ଗାଉଥିଲି । ସେ ସମୟରେ ଅନୁଭୂତିର ଏକମାତ୍ର ନିଦର୍ଶନ କାବ୍ୟ ସଞ୍ଚୟନରେ ସଂକଳିତ ‘କ୍ଳେ ବାଦଲ’ ପଦ୍ୟ । ଆଉ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ରଚନା ଇତ୍ୟାଦି: ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇ କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲା ସ୍ମରଣ ହେଉନାହିଁ ।

କଲେଜରୁ ବି. ଏ. ପାଶ୍ କଲପରେ ୧୯୨୫ରୁ ମୋର ଆଉ ବଡ଼ମ୍ବା ସହର ବେଶୀ ସମ୍ପର୍କ ରହିଲା ନାହିଁ । ବଡ଼ମ୍ବାରେ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ପତ୍ନୀ ମୋତେ ମିଳିଥିଲେ ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନଙ୍କର ସ୍ନେହପ୍ରୀତି ମୋତେ ବହୁଦିନ ସ୍ମୃତିବିଷ୍ଣୁକରି ରଖିଥିଲା । ସେମାନେ କୈଶୋରବୟସରୁ ମୋତେ ଗୁଡ଼ି ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

ସେମାନଙ୍କର ବିରହ-ଦୁଃଖ ବହୁଦିନ ମୋତେ ଅଭିଭୂତ କରି ରଖିଥିଲା । ସେମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଉପଲକ୍ଷେ ଲାଖିତ କବିତା ମୋ ପାଖେ ଆଉ ନାହିଁ । ସେଥିରୁ ବେତକ ଚରୁଣ ଶପଥ କବିତା ସବୁଜ ବରୁ ଦରହର ପାଠ କରି ଅଛନ୍ତି, ପରେ ଆଉ ଯେଉଁ ବରୁମାନେ ଯୁକ୍ତିଥିବେ, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଣବରୁ ମୁଁ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲି ଏବଂ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ସଙ୍ଗୀତ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲି । ଦିନେ ମୋର ଖୁଡ଼ି (ପିତୃବ୍ୟ ଲୋକନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ) ଦ୍ଵାରମାନୁଷ୍ଠରେ ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ମୋତେ ବାଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଠିକ୍ ଅଳ୍ପ ଶେଷ କଲ ବେଳକୁ ପାଳକ ପିତା ଘନବରୁ ଦଉଡ଼ି ଆସି ମୋତେ ଶାନ୍ତ କରିବାକୁ ଉତ୍ସାହ କଲେ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭାଙ୍ଗି ଦେବାକୁ କହିଲେ । ତାଙ୍କ ମତରେ—ଗୃହ ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚା ଶାସ୍ତ୍ର-ନିଷିଦ୍ଧ । ସଙ୍ଗୀତରେ କେବଳ ବାରବନ୍ଦୀଙ୍କର ଅଧିକାର । ଅନ୍ୟମାନେ ଘର ଭିତରେ ସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚା କଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛୁଡ଼ି ପଳାନ୍ତି ଓ ଲୋକ ଚରଣ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ସେ ସମୟଟା ମୋର ଯୌବନର ପ୍ରାୟ କାଳ । ଗୀତ, ନାଟ ପ୍ରତି ସହଜରେ ମନ ଯିବାର କଥା । ପାଳକ ପିତାଙ୍କର ଏହି ନିଷ୍ଠୁର ଆଜ୍ଞା ମୋତେ ଏତେ ଦୁର ବାଧୁଥିଲା ଯେ ମୁଁ ଆଉ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚା କରି ନ ଥିଲି ।

“ପରେ ୨୮ ବର୍ଷ ସରକାରୀ ଶୁକ୍ଳ କଲମରେ ସେତାର ଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କଲି । ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ ୪ଟି ସନ୍ତାନଙ୍କର ପିତା । ଶିଶୁ କନ୍ୟା ସୁନନ୍ଦାର ସେତାର ବାଦନ ତନ୍ତୁସୁ ହୋଇ ଶୁଣିଲୁ ଓ ସେତାରଟାକୁ ଧରି ଗୀତ ମଧ୍ୟ ଗାଇଲୁ । ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ପାଳକ ପିତା ସମା କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କର ବୟସ ୮୦ରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵ । ସେ ଅନେକ ସମୟରେ କହିବାର ଶୁଣିଲୁ—“ଏ ଖନା ଯନ୍ତ୍ରକୁ ବଜାଇ ଲଭ କ’ଣ ? ନିଜ ଅବସ୍ଥାର ଉନ୍ନତି କର । ଏଥିରୁ ଗୁଡ଼ାଏ କଲେ ପିଲାଙ୍କର ଭରଣ-ପୋଷଣ ହେବ କିପରି ?” ତପାତ ମୁଁ କିଛି ଦିନ ସେତାରରେ ନିବିଡ଼ ଭାବେ ଲାଗି ରହିଥିଲି । ମୋର ୨ୟ ପୁଅର ମୃତ୍ୟୁ ଦିନ ପୂର୍ବ-ରାତିରେ ସେତାରରେ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଗତ ବଜାଉଥିଲା ବେଳେ ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରକୃତର ତାଡ଼ନାରେ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଛାଡ଼ି ରୁଗ୍ଣ ପୁଅ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ହେଲା । ସେହି ମୋର ଶେଷ ସଙ୍ଗୀତ ଶିକ୍ଷା । ତା’ ପରେ ସୁନନ୍ଦା କଲି

ଦିନ ଯନ୍ତ୍ରଟି ବଜାଇବା ପରେ ଘଣ୍ଟି ଚାଲି ଗଲା । ପରେ ସୁନନ୍ଦା ତାନସୁର ସହିତ ସଙ୍ଗୀତାଭ୍ୟାସ କରିବା ଦେଇ ସେହି ରଜା ଯନ୍ତ୍ରଟିକୁ ଆଉ କେହି ପଢ଼ାଇଲେ ନାହିଁ ।

“ପ୍ରଥମ କବିତା କେବେ କେଉଁଠାରେ ଲେଖିଥିଲ, ତାହା ମନେ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ୧୩୧୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରଥମ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ମାଡ଼ ଦେଲା । ସେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କେତେକ କବିତା ଆବୃତ୍ତି କରିଥିବାର ମନେପଡ଼େ । ସେହି ମୋର କବିତା ଲେଖାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରେରଣା ହୋଇପାରେ । ତା ପରେ ଡେକାନାଲକୁ ଆସିବାର କିଛିଦିନ ପରେ ଦିନେ ରାତ୍ରେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲି ପରି ମନେ ହେଲା । ଜଣେ ଦେବୀ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ପତାକା ଧରିଥିଲେ । ସେଥିରେ କବିତାର ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ି ଲେଖାଥିଲା । ମନେହୁଏ ସେ ମୋତେ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି କହିଲେ—“ବାଜା ଧାଡ଼ି ଗୁଡ଼ିକ ତୁ ପୂରଣ କର ।” ମୁଁ ତହିଁ ଆରଦିନ ଉଠି ଯେଉଁ କବିତାଟି ଲେଖିଲି ସେଇଟି ଡେକାନାଲ ସ୍କୁଲର ହାତଲେଖା ପଢ଼ିବାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା, ମନେ ହେଉଛି ।

“ପିଲାଦିନୁ ମୋତେ ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ଓ ପ୍ରାଚୀନ କବି ଭକ୍ତଚରଣ ଦାସ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରେଣିବାକପ୍ପାରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ “କହଇ ମନ ଆରେ ମୋ ବୋଲି କର” ଓ “ଛଖଣ୍ଡି କାଠ ହେବ ତୋ ପାଇଁ ଲୋଡ଼ା” ଯେତେବେଳେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ତରରେ ଚଳୁଥିବା ହୋଇ ଗାଉଥିଲି, ମୋର ଜେଜେ ବାପା ଓ ପାଳକ ପିତାଙ୍କର ତାହା ଅସହ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ମୋର ନିଜ ଜେଜେବାପାଙ୍କ ଭଳି ପାଳକ ପିତାମଧ୍ୟ କୃଷ୍ଣ ଭକ୍ତ । ସବୁବେଳେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ଜପି ମାଲି ଗଢ଼ାନ୍ତି । ମାତ୍ର ମନକୋଧ ରଖିବେଶା ଗାଇଲବେଳେ ଅସ୍ଥିର ହୁଅନ୍ତି । କହନ୍ତି—ଏ ଟୋକାଟା ପିଲାଦିନୁ କାହିଁକି ଏ ଗୀତଗୁଡ଼ାକ ଗାଉଛି ? ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଚଳୁଥିବା ସହିତ ଏହି ଗୀତ ଆବୃତ୍ତି କରି ଅଳ୍ପ ବୟସ ହୋଇଥିଲେ ବି ପ୍ରଭୃତ ଆନନ୍ଦ ପାଇଥିଲି ।

ମୋର ୬ଷ୍ଠ ବା ୭ମ ବର୍ଷ ବୟସର ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ମନେ ଅଛି । ପ୍ରତି ପ୍ରଭୁଷରେ ମାଲଭୂମିର ଶତ୍ରୁ ଗୀତକୁ ନିମାନ୍ତ ଜଣେ ବାବାଜୀ

ଗୀତ ଗାଇ ଭାଷା କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜାନ୍ତୁରେ ଦୁଇଟି ଦାଣ୍ଡି
 ବନ୍ଧାଥିଲା । ତାକୁ 'ଜାନ୍ତୁଦାଣ୍ଡି' ବୋଲି ଲୋକେ କହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ
 ଗୀତର ଅର୍ଥ ମୁଁ ଶୈଶବରେ କିଛି ନ ବୁଝିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ରୁଗଣୀ,
 ଗଜବଧୂ ଓ ସୁରପ୍ରଭା ବହୁ ପରିମାଣରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲି । 'ମୁକୁ
 ପତ୍ୟ' ନାଟକ ଲେଖିଲା ବେଳେ ଏହି କାବାଳୀଙ୍କର ଗୁପ୍ତା ସମ୍ଭବତଃ
 ମୋତେ ଅଭିଭୂତ କରିଥିଲା ଏବଂ ମୁକୁପତ୍ୟ ନାଟକର ସମସ୍ତ ନେପଥ୍ୟ
 ସଙ୍ଗୀତ ଗୁଡ଼ିକରେ ଏହି ସନ୍ଧାର୍ଯ୍ୟା ଦର୍ଶନର ଗୁପ୍ତା ପଡ଼ିଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ
 ଅନୁଭବ କରିଅଛି ।

“ଶ୍ରୀକାବ୍ୟକାଣ୍ଡରେ ବଡ଼ମ୍ବା ଗଲେ ସେଠି ଗଡ଼ର ପ୍ରଧାନ ଦେବତା
 ଗୋପୀନାଥ ଦେବଙ୍କ ଚନ୍ଦନଯାତ୍ରା ଉପଲକ୍ଷେଣ କରିବାର ସୁବିଧା ବହୁ
 ଥର ଘଟିଥିଲା । ସେହି ସମୟର ଗଜାମାନେ ଚନ୍ଦନ ସାହାରେ ବହୁ ଅର୍ଥ
 ବ୍ୟୟକରି ବଡ଼ ଜାକଜମକରେ ସାହାରମ୍ଭ କରୁଥିଲେ । ଚନ୍ଦନର ଶେଷ
 ୧୦।୧୫ ଚନ୍ଦନ କୌଣସି ଲୋକ ଗଣ୍ଡରେ ଶୋଇବାର ଦେଖାଯାଇ ନ
 ଥିଲା । ୫°ରୁ ୭° ଗୋଟି ପୁଅ ନାଚ ଦଳ ସାହାରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି
 ଥିଲେ । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଦଳର ପ୍ରଭାବ ମୋ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବାର
 ମନେପଡ଼େ । ସେ ଦଳର ଗାୟକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିପୁଅ । ତାକୁ ଏପରି
 ସଜେଇ ଥାଆନ୍ତୁ ଯେ, ସେ ଠିକ୍ ରାସମଣ୍ଡଳୀର ଗୋଟିଏ ସଖୀ ପରି ଦେଖା
 ଯାଉଥିଲା । ତା'ର ବଧାକୃଷ୍ଣ ଲାଲା-ବିଷୟକ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣି ମୋ ଜୀବନରେ
 ଏକ ନୂଆ ରସର ସଞ୍ଚାର ହେଲା । ସେ କଥା ଆଜି ବି ମନେପଡ଼େ ।
 ରାଧାଙ୍କର ଭରତ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣି ମୁଁ କେତେଥର ସାହାଦଳ ଗୁଡ଼ି ଗୋଟିଏ
 ଜନଶୂନ୍ୟ ସାଗାକୁ ଯାଇ ଏକାକୀ ବସେ ଓ ଅଶ୍ରୁ ବସର୍ଜନ କରେ ।

ଥରେ ମୋର ବଡ଼ ଭାଇ (ଯେ କି ପୁରୁଷବାବୁଙ୍କ ସହ
 କଟକରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ) ପାଠ ଶେଷ କରି ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇ ଥାଆନ୍ତୁ ।
 ମୋତେ ଗୋଟିପୁଅ ସମ୍ମୁଖରେ ବସି ଗୀତ ଶୁଣୁଥିବାର ଦେଖି ରୁଚ
 ଶାସାରେ ଉତ୍ସାହ କଲେ । ଗାୟକ ଫିଲଡ଼ି ମଧ୍ୟ ଶରକାଳ ଗଣି ପ୍ରମୁଦ
 ହୋଇଗଲା । ଏ କଥା କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ଯେ, ମୋ ଚରଣ
 ନିକଟର ଓ ପାଳିତ ପିତାଙ୍କଘର, ଏହିପରି ଗୁଡ଼ିଏ ରୂପ ଦର୍ଶନରେ ପ୍ରଭାବିତ
 ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ରସ ଜେ' କା ସଙ୍ଗୀତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସର ସେଠି

ନ ଥିଲା । ସେଦିନ ରାତ୍ରେ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନକୁ ଫେରିଆସି ମୁଁ ବହୁତ
 ଲାଜୁଲି ଏବଂ ନେ ମିଳିଛି ସମ୍ଭବ ନେହିଁ ଆସନ୍ତୁ ଭୁଲିଯାଇ ସଦା ତାର
 ଗୀତ ଶୁଣିବାର ପୁସ୍ତ ମଧ୍ୟ ଦେଖିଲି । ସେହିଦିନୁ ଆଉ ମୋର ଯାସା
 ଦେଖା ମଧ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ପଠର ମୁଁ ମୋହନ ଗୋସାଇଁ ବା ରାସଲାଇ
 ଦେଖି ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି । ତାଙ୍କ ଗପ ଦଳରେ
 ଆମ ଦୁଇ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୁ ପିଲା ଲଳିତାର ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ
 କରିଥିଲା । ତାର ଜୀବନ ପାର୍ଥକ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ମୁଁ ଅନେକ ବାବୁଙ୍କ
 ଆଗରେ କହିଛି । ଶୁକ୍ଳସ୍ତଙ୍କ ମାଲ୍ୟାଣୀ ବେଶ, ନାଟିକଣୀ ବେଶ ଓ
 ପରିଶେଷରେ “ବନ୍ଧୁରେ ତୋ ଲାଗି ବୈଶାଳୀ ହେଲି” ଗୀତ ଓ
 ଦୃଶ୍ୟାବଳୀ ମୋ ହୃଦୟରେ ପ୍ରବଣ ଝଡ଼ ଉତ୍ତୋଳନ କରିଥିଲା । ମୁଁ
 ‘ମନବୋଧ ଚଉତିଶା’ ଓ ‘ରଞ୍ଜିତାଣେ ନେବାବତରଣ’ ରସରୁ ଆଉ
 ଏକ ନୂଆ ରସର ସମ୍ଭାବନ ପାଇ ପୁଲକିତ ହେଉଥିଲି । ଯାଉ ସେ
 ଧରଣର ରସ ବା ରାସଚର୍ଚ୍ଚା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ଆଉ କୌଣସିଠାରେ
 ଉପଭୋଗ କରିନାହିଁ । ବଡ଼ମ୍ବା ରାଜା ବିଶ୍ଵନୂର ମଙ୍ଗରାଜ ମହାପାତ୍ର
 ମୋର ପିତାଙ୍କୁ ବହିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ରସବୋଧକୁ ପ୍ରଶଂସା
 କଲେ । ତେଜନ ଧାସୀରେ ୫୦୨୦ ସ ସାଦଳ ଓ ଗୋଟିପୁଅ ଦଳକୁ ସେ
 ନିୟମିତ ଭାବରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରୁଥିଲେ ଓ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଗୀତାଭିନୟ,
 ଯାସା, ପାଲର ମଧ୍ୟ ଆୟୋଜନ କରୁଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପାଲ
 ୫୨ ରୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲୁଥିଲା । ସେ ପାଲ ଗାୟକଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ଜ୍ଞାନ,
 ଭଞ୍ଜ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା, ପଦ୍ୟାଦୃଷ୍ଟି ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଭୂଲିବାର ନୁହେଁ ।
 ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୈଷ୍ଣବ ପ୍ରାଣିକ ଅଭିନୟ ଦଳ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।
 ମୁଁ କୌଣସି ଏକ କୁଟିରେ ବଢ଼ିଯି ଯାଇଥିଲା ବେଳେ ତାଙ୍କ ଅଭିନୟ
 ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲି । ସେତେବେଳକୁ ମୋର ବୟସ
 ୧୩୧୪ ବର୍ଷ ପ୍ରାୟ । ଗୀତ ପାଠାନ୍ତା ପଢ଼ିବାରୁ ସେ ନିଜେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର
 ସାଜି ଯେତେବେଳେ “ପଞ୍ଚନାଶରେ ଭାଷା ମିଳିଲା ନାହିଁ”, ଗାଇ ଅତି
 ଘନ ବେଶରେ ଲୁଗାକାନି ଗଣ୍ଡେ ଦୋଡ଼ିହୋଇ ଦାହାର ଥିଲେ, ସେ
 ଦୃଶ୍ୟ ଦଶକ ମଣ୍ଡଳୀକୁ ଅଭିଭୂତ କରୁଥିଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେ ରାତ୍ରେ
 ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଭିନୟ ମଧ୍ୟରେ ଅଜସ୍ର ଧାରଣର ଲୋଚକ ବର୍ଣ୍ଣଣ
 କରିଛି । ସେଦିନ ନାଟକ ଲେଖିବାର ପ୍ରେରଣା ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ଲାଭ

କରିଥିଲି । ଏଣୁ “ମୈତ୍ରୀ” ବୋଲି ଗୋଟିଏ ନାଟକ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଆରମ୍ଭ କରି ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲି । ସେହି ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ସଙ୍ଗୀତ ଗୁଡ଼ିକ ବନ୍ଧୁମାନେ ଶୁଣି ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ପାଣ୍ଡୁଲିପି କେଉଁଆଡ଼େ ହଜିଗଲା ।

“ଶୈଶବରୁ ପ୍ରଭୃତ ବା ପ୍ରକାଶନ ପ୍ରତି ମୋର ଗୋଟାଏ ଆନ୍ତରିକ ବିଚାର କରାଯାଇ ଥିଲା । ତେଣୁ ବହୁ କବିତା ଓ ଗୀତ ନାଟକ ଲଳିତପୁସ୍ତକ ସମିତି ଦ୍ଵାରା କାଳଗର୍ଭରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲା, ସେଥିପାଇଁ ଦିନେ ହେଲେ ଦୁଃଖ କରିନାହିଁ । ପ୍ରରମ୍ଭାବଦରେ ବହୁ ପଦ୍ୟ ବିଶ୍ଵନାଥ କରଙ୍କ ଜୋର ଜବରଦସ୍ତିରେ ‘ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ’ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ପ୍ରତି ମୋର ସଦା ସନ୍ଦେହ । ଏ ବୟସରେ ସୁଦ୍ଧା ମୋର ମନେହୁଏ, ଲେଖନୀ ବଂଶୀଧରଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଯାହାକିଛି ଲେଖେ, ସେ ବାହାଦୁରୀ ତ ବଂଶୀର । ସେ ଲେଖେ । ମୁଁ କ୍ଷଣିକ ଆନନ୍ଦ ପାଏ ମାତ୍ର । ତାପରେ ସେ ଲେଖା ପ୍ରତି ମୋର ଅଧିକ ମାୟା ଜାତ ହେବା ଅସ୍ଵାଭାବିକ । ସେ ଲେଖାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ସମର୍ପଣ କରିଦେଲେ ବା ପୋଷାଡ଼ି ପିଞ୍ଜି ଦେଲେ କିଛି ସତ ନାହିଁ । କାରଣ ଲେଖକ ଆନନ୍ଦମୟଙ୍କର ସେ ପ୍ରସାଦ ଲଭକରେ ସେ ବିଭୂତି ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ମଧ୍ୟ ଉନ୍ମା ଅଧିକେ ବିଚରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଲେଖା ପ୍ରକାଶ କରି ଅମୃତକୁଣ୍ଡି ଲଭ କରିବା ବ୍ୟସ୍ତ ଆଉ କ’ଣ ସେ ଉପକାର ହୁଏ, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋତେ ଅଜଣା । ଯାହା ମୁଁ ଆଜି କହିଛି ବା କହି ନାହିଁ କାଲି ଯଦୁ, ମଧୁ, ରାମଙ୍କ ହୃଦୟରେ ତାଙ୍କ ବିଭୂତିବଳରେ ସବୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ଏଥିରେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କ’ଣ ଅଛି ?

“କାଲ୍ୟାଣକାଳରୁ, କହିବାକୁ ଗଲେ, ମୁଁ ଏକ ଅସ୍ଵାଭାବିକ ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ ବଢ଼ି ଆସିଛି । ତେଣୁ ‘କର୍ତ୍ତବ୍ୟ’ରୁ ମୁଁ ଏକ ମାତ୍ରର ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ହେଲି, ଅନ୍ୟ ମାତା ଦ୍ଵାରା ପାଳିତ ହେଲି । ଏ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ବୁଢ଼ର ପରିବେଷ୍ଟନା ଗୁଡ଼ିକ ଚରପ୍ରକାଶୀ ହୋଇ, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ବସାବାସ କିଛିଦିନ ରହିବାର ସୁବିଧା ମୋତେ ମିଳି ନ ଥିଲା । ପିତାଙ୍କର ହୃଦୟ ସମ୍ପର୍କିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଳ୍ପ କେତେଦିନ ମଧ୍ୟରେ

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ କୁଟିରେ ଯାଇ ସାମନ୍ତ ସୁଗର ରାଜମାତା
ଅର୍ଥମାତ୍ର, ଶୋଷଣ, ପୀଡ଼ନ ଏବଂ ଆତ୍ମ୍ୟନ୍ତରାଣ ବ୍ୟଭିଚାରର କେତେକ
ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଅଙ୍ଗେ ଲିଭେଇଛି । ସେଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ ଭୁଲିଯିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା
କରିଛି । ସ୍ୱର୍ଗରୁ କହୁଛି ଯେ, ମୋର ପିତା ରାଜ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିଷ୍ଟ ତ ଦେଲପରେ
ରାଜ-ଚନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରବଳ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଜାମାନେ ଅତିଷ୍ଟ
ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ରାଜା ପ୍ରାସାଦର ଉତ୍ସବ ଓ ବନ୍ଦନା ଧାର୍ମିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ
ବଡ଼ ନୀଚତାମୟରେ ଚାଲିଥିଲା । ସେ ସମୟ ଲାଗି ବ୍ୟସ୍ତ ଅର୍ଥ ଦରିଦ୍ର
ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କରାଯାଉ ଥିଲା । ସ ଧାରଣ ପ୍ରଜା ନିଜର ଧନ
ମାବନ ଉପରେ ନିଜର କୌଣସି ଅଧିକାର ଅଛି ବୋଲି ଶ୍ରୀ ନଥିଲେ ।

“ପିତାଙ୍କର କଟକ ଅବସ୍ଥିତ କାଳରେ ପ୍ରଜାମେଳୀ ହେଲା ।
ନିଷ୍ଠେଷିତ, ଅତ୍ୟାଚାରୀତ ୨ ଜଣ ପ୍ରଜା ରାଜଅତ୍ୟାଚାର ଅସହ୍ୟ ହେଲରୁ
ଥରେ ଜଣେ ପୁଲିସ କନେଷ୍ଟବଲକୁ ଶସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର କରି କାଟି ପକାଇଲେ ।
ପଲିସିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲା । ସେ ଅନୁଗୁଳର ଜଣେ
ଡେପୁଟି କମିଶନରକୁ ବିଦ୍ରୋହର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ ପାଇଁ
ପଠାଇଲେ । ତା’ପରେ ରାଜାଙ୍କର ଅନେକଗୁଣିତ ସମତା କାଟି
ନିଆଗଲା ଓ ଦେବାନକୁ ବିଦାୟ ଦିଆଗଲା । ଦେବାନଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ କଟକ
କଲିକତା ଅଫିସର ଜଣେ କରାଣୀକୁ ଦେବାନ କରି ପଠାଗଲା । ସେ
ନୀତିରେ ମୁସଲମାନ ଥିଲେ ଏବଂ କଟକରେ ମୋ ପିତାଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର
ଭଲ ଆଲୋପ ପଡ଼ିଯି ଥିଲା । ସେ ବଡ଼ମ୍ବା ଯାଇ ଅନ୍ୟାୟରେ
ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ପଇସା ଆଦାୟ ନ କରି ବନ୍ଦନା ରକମର କର ଓ କୋର୍ଟ
ଫିସ୍ ବଢ଼ାଇ ପଇସା ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

“ସେ କିଛିଦିନ ଲାଗି ପିତାଙ୍କୁ ବଡ଼ମ୍ବା ଡାକ ନେଇଥିଲେ ଓ
ନୂଆ ଶାସନ କିପରି ଚାଲୁଛି ପଚାରିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ
ପିତା ଜବାବ ଦେଲେ—ତୁମ ସୁଶାସନର ବସ୍ତୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ପଚାରୁ
ନାହିଁ ? ସ୍ୱର୍ଗ ରାଜା, ଦେଖୁନା ଲାଗୁଛି କରି ଶୋଷଣ କରୁଥିଲେ । ତୁମ୍ଭେ
ଏହି ଯେଉଁ ନୂଆ ମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ କରିଛ, ଦେଖାଇ କରି ଯେଉଁ ପଇସା
ଟାଣୁଛ, ପ୍ରଜାଙ୍କର ଆଉ କିଛି ରହିବ ନାହିଁ, ଉତ୍ତର ହୋଇଯିବେ ।

ଏହି ପଦକରେ ସେ ଏକାବେଳକେ ନୀରବ ରହି ଭିତରେ ଭିତରେ ସେ ନିଜର କର୍ମପତ୍ତା ପୂରି କଲେ ।

“ସେହିଦିନ P. A.ଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗୋଟିଏ ଗୁପ୍ତ ଚିଠିରେ ଲେଖିଲେ—ସୁମନ୍ତ ବିନାନୁମତରେ ରାଜ୍ୟକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ସେ ଏଠାରେ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳା ଅବମୂଳକ । ତାଙ୍କୁ ଶୀଘ୍ର ସ୍ଥାନାନ୍ତରଣ କରାଯାଉ । ଏହି ସମୟରେ ବୋଧହୁଏ ପିତାଙ୍କୁ କୌଣସି ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ମନା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ପ୍ରଜାମେଳ ଲାଗିଥିବା ସମୟରେ ମୁଁ କୁଟିରେ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଏ ଏବଂ ଆମ ଘର ଉପରେ ବଜାଜର ଅତ୍ୟାଚାର କଥା ଶୁଣେ । ପିତା ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଆସିବା ସମୟରେ ମୋର ମାତାଙ୍କ ବୋଧହୁଏ ୨୫୩୦ ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜିଦ୍‌ଖୋର ଥିବା ହେତୁରୁ ନିଜର ଜମିବାଡ଼ି ଘରଦ୍ୱାର ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟତ୍ର ଯିବାକୁ ପସନ୍ଦ କଲେ ନାହିଁ । ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ବା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଆଦେଶ ହେତୁରୁ ଯୋବା, ଭଣ୍ଡାସା, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ସୁସ୍ୱେଚ୍ଛିତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମନା ହୋଇଗଲା । କିନ୍ତୁ ମୋର ମାତା ଗୋଟିଏ ଦାସୀ, ମୋର ୨୩ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ଭଉଣୀକୁ ଧରି ରହିଗଲେ । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଦେହରଖୀ ଥିଲା ଗୋଟିଏ ଭଣ୍ଡା କୁକୁର । ତାହାଛଡ଼ା ଆଉ କୌଣସି ଭଲ ବନ୍ଧୁ ; କୁଟୁମ୍ବ ଆମ ଦ୍ୱାରକୁ ଆସିବାକୁ ସାହାସ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଏପରିକି ମୋର ପାଳକ ପିତା ପିତାମା ମୋତେ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଗୁଡ଼ି ଦେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମ ଦ୍ୱାରକୁ ଭୟରେ ଆସୁ ନ ଥିଲେ । ରାତି ୨୮ଟା ବେଳକୁ ବାରିଆଡ଼ୁ ଟେକା ବୃଷ୍ଟି ହେଉଥିଲା । ରାତି ୧୨ଟା ପରେ ବଡ଼ବାଣ୍ଡ ଆଡ଼ୁ ଟେକାବୃଷ୍ଟି । ମୋର ମାତା ଯୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାତୃସ ସହିତ ଏସବୁ ସତ୍ୟକରି ପଡ଼ି ରହିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଯେଉଁ ଧନଧାନ୍ୟକୁ ଅନାଇ ସେ ସେଠାରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ତାହା ଧୀରେ ଧୀରେ ନଷ୍ଟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏହି ଦୁଃସମୟର ଦୁଇଟି କଥା ମୋର ମନେ ଅଛି । ଧରଣ ମୁଁ କୁଟିରେ ଫେରିଗଲା ବେଳେ ରାତି ଘଡ଼ିଏ ସମୟରେ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲା । ଦେଖିଲ ଯେ, ଏଡ଼େବଡ଼ ଖରା ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ଅନ୍ଧକାର । କିସ୍ୱପିତି ତିକଟିଏ ମଧ୍ୟ କାହିଁ ଜଳିବାର ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ମାତାଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲେ—ଆଜି ତେଲଆଣି ଦେବାର ଲୋକ କେହି

ମିଳିଲେ ନାହିଁ । ତେଲ ଆସିବାକୁ ଡରୁଛନ୍ତି । ଆମ ଦ୍ଵାର ମାଡ଼ିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମନା ହୋଇଅଛି । ପିତାଙ୍କର ଆଶ୍ରମ କୁଟୀରଟିକୁ ପୋଡ଼ି ଦିଆଗଲା । ସେତକାଡ଼ି ଦାଖା ପୁରେଇ ନଷ୍ଟ କରି ଦିଆଗଲା । ମୁଁ ସାହାସ ସହିତ ନିଜେ ଦେବାନଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖିଲି । ସେ ଦୟା ପରବଶ ହୋଇ ଲେଖିଲେ—ଆଉ ଏପରି ଅତ୍ୟାଚାର ହେବ ନାହିଁ ।

“ସେହି ବରୀଷି କାଣ୍ଡୁଣ୍ଡି ସମୟରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ବନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ଦୁଇ ବଡ଼ମ୍ବା ଗଢ଼ଜାତକୁ ବୁଲି ଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ସୁମତ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଘରେ ଆଡ଼ିଆ ଗ୍ରହଣ ଲାଗି (ସେ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ) ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଦଳରେ ଥିଲେ ମାଳକଣ୍ଠ, ଗୋଦାକଣ୍ଠ, ହରିହର । ଆଉ କିଏ ଥିଲେ ସ୍ମରଣ ହେଉନାହିଁ । ମୋର ମାତା ସେମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁଳି ଜଳପାନ ଚଳା କରୁଥିଲେ, ମୁଁ ଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲି । ଏସବୁ ପୀଡ଼ନ ଅତ୍ୟାଚାର ଦେଖି ଦେଖି ମୋ ବାଳକ ମନରେ ଶ୍ଵେଦକୃତ ହେବା ସ୍ଵାଭାବକ । ନଷ୍ଟମାତ୍ର ପସିଭଲି ମୁଁ ମୋର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ତାହା ନିରୁପଣ କରିପାରୁ ନ ଥିଲି । ଭବିଷ୍ୟତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ଧକାରମୟ ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ଏତେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ବେଳେ ବେଳେ ରାଜନବରକୁ ଯାଉଥିଲି । ରାଣୀମାନେ ମୋର ପିତା, ଭଗିନୀ ଓ ମୋତେ ଅତି ସ୍ନେହ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ଅକ୍ଷୟା ଶୁଣି ଦୁଃଖିତ ମଧ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । ସେମାନେ କରବେ କା କ’ଣ ? ସେମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶର ମୂଲ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ପାଖରେ କିଛି ନ ଥିଲା । ରାଜା ତାଙ୍କର କେତେକ ପାଖଲୋକ କାନଦୁହାକୁ ନେଇ ଆରାମରେ ରଙ୍ଗରସରେ ଭିନି କାଟୁଥିଲେ । ରାଣୀଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ସଂପର୍କ ପ୍ରାୟ ନ ଥିଲା । ଉତ୍ସାହରେ ପ୍ରାୟ ୨୦୦ ଦାସୀ । ଦାସକ ସଖ୍ୟା ଖୁବ୍ କମ୍ । ସେମାନେ କେବଳ ଭରଣ ପୋଷଣ ପାଇଁ ରହିଥିଲେ । କିଏ ରାଣୀଙ୍କର ଫୁଲ ଗୁଡ଼େ, କିଏ ଦାନ୍ତକାଠି ଯୋଗାଏ, କିଏ ସ୍ନାନ ଲାଗି ପାଣି ଆଣେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଯୁବତୀ ଓ ମଧ୍ୟବୟସ୍କା ନାରୀ ଥିଲେ । ସବୁବେଳେ ଦ୍ଵାସ୍ୟାସ୍ତେଶରେ ରାଜ ପ୍ରାପାଦ ମୁଖରତ ହେଉଥିଲା । ମୁଁ ଯାଉଥିଲି ମାତ୍ର ଅତି ସଂକୁଚିତ ହୋଇ । “ଘଃ ପିଲାୟୁତ ସଃ ଜୀବତ” ନ୍ୟାୟରେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ବାହାର ଆସୁଥିଲି । ସେମାନେ ମୋ ପିତାଙ୍କୁ କଥା କହୁ

ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପାଳକ ପିତାଙ୍କୁ ଏହିପରି ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲେ । କୌଣସି
ଯାତ୍ରା ପର୍ବରେ ରାଜ ପ୍ରାସାଦର ଉପର ପୁତ ଉପରୁ ହୋଇ
ଯାଉଥିଲା । ତାପଦାସୀକ ମଧ୍ୟରେ ବିଧିବା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଓ ଶତ୍ରୁପୁତ ସଂଖ୍ୟା
ବେଶୀ । ନେମାନଙ୍କ ଆର୍ୟନ୍ତରାଜ ଲବନ କଥା ଜାଣିବାର ସୁବିଧା ମୁଁ
କେବେ ପାଇନାହିଁ ।

“ପୁଜା ପାବଣରେ ବାଣ ପୁଟାଇବା ରାଜାଙ୍କର ଗୋଟେ ବଡ଼
ସଭକ ଥିଲା । ପୂର୍ବ କଥିତ ଚନ୍ଦନ ଯାତ୍ରା ଶେଷ କେତେ ଦିନ ଏପରି ବାଣ
ପୁଟେ ଯେ ଆଖପାଖରେ ଲୋକ ରହିବା ଅସମ୍ଭବ । କେହି ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ
ଥିଲେ ସେ ନିଜ କର୍ଣ୍ଣ କୁହରକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖି ପାରିବ ବୋଲି ମୋର
ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହିଭଳି ରାଜପରିପୁଷ୍ଟ ଲୋକ ଗୁଡ଼ିକ, ବିଶେଷତଃ
ପାଖ ଲୋକ ଗୁଡ଼ିକ ନିଜ ନିଜକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ରାଜାଭଳି
ମନେ କରୁଥିଲେ ଓ ରାଜ ଅତ୍ୟାଚାରର ଖଣ୍ଡ ଅପୂ୍ୟ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ
କରୁଥିଲେ । କାହା ବିରୁଦ୍ଧରେ କିଛି ଶୁଣିଲେ ରାଜା ପାଖ ଲୋକଙ୍କୁ
ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତୁ—ଆରେ ଅମୃତକୁ ଧରିଆଣ, ତାକୁ ହରିକାଠରେ
ଦିଅ । ହରିକାଠରେ ପଡ଼ି ଶରୀର ପିଝି କେତେ ଲୋକ ଅର୍ଦ୍ଧମୃତ
ଅବସ୍ଥାରେ ଫେରିବାର ଶୁଣିଅଛି ।

“ସାର୍ବ ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ରାଜ ପ୍ରାସାଦରେ କିଛି ନା କିଛି ଉତ୍ସବ
ଭୁଲିଥାଏ । ରାମ ନକର୍ମୀ ଜାକଜମକରେ ହୁଏ ପ୍ରାୟ ୧୪ ଦିନ । ଉତ୍ସବର
ଦୃଷ୍ଟିଭେଗୀ ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତକମାନେ ଯୋଗାଦକୀକୁ ବାଧା ଦେଇ ଉତ୍ସବର
ହନୁମାନ ବେଶଧାରୀ ରାଜଅନୁଚରଙ୍କର ତାଣ୍ଡବ ଲାଳା କିଛି କିଛି ମୋର
ସ୍ମୃତି ପଟରେ ଅଛି । ଥରେ ତାଙ୍କ ଲଙ୍ଗୁଳରେ ନିଆଁ ଲଗାଇଦେବା
ପରେ ସେ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଗୁଳରେ ଉଆଁ ମାରିଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଗୁଳ
ଜଳ ଯାଇଥିଲା । ଏହି ମଧ୍ୟପୁରୀସ୍ଥ ସଂସ୍କୃତ ଓ କୁସଂସ୍କାର ଦେଖି ମୁଁ
ପିଲାଦିନୁ ପ୍ରାୟ ୨୮ ବର୍ଷ ବୟସ ସମୟରୁ ଶିଶୁରଦ୍ରୋଣୀ ହୋଇ
ଉଠିଥିଲି । ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ସମିତି ଗଢ଼ି ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତିମା ଭଜିବା
କିମ୍ବା ବିକୃତ ବିକଳାଙ୍ଗ କରିବା ଲାଗି ପରାମର୍ଶ ଦେଉଥିଲି । ସୁମନ୍ତକ
ସାନ ପୁଅଙ୍କ ଗୁଣ ରାଜାଙ୍କ କାନକୁ ଚଳପରେ ମୁଁ ନିରବରେ କଟକ

ଖସି ପଲାଇ ଆସିଲ । ସେତେବେଳେ ମୋର ପିତା ସୁମନ୍ତ କଟକରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବସା ନେଇ ଏକାକୀ ରହୁଥିଲେ । ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇବା ପରେ ଓ ମୋର ଡବଲ ନମୋନିଆ ଘଟଣା ଶୁଣି ପିତା କଟକରୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଚଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଗଜଦ୍ରୋଣୀ ଘାଟରେ ତାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ଚାରିଆଡ଼େ କ୍ୟାପି ଯାଇଥିଲା । ଆଗରୁ କହିଛି ତାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ଶିକ୍ଷକ ଗୋଷ୍ଠୀ ଆମ ଘରକୁ ଯାଇ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ପିତାଙ୍କର ଦେଶପ୍ରୀତି, ପ୍ରଜାବତ୍ସଲତା, କୃଷି ଗବେଷଣା ଓ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଦେଖି ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲର ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କୁ ଆଦର କରୁଥିଲେ । ସେ ସେଠାରେ ୫୬ ବର୍ଷ ରହିଗଲେ । ସେ ବାଙ୍କୀରେ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲମରେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାଦାଶଙ୍କ ଏକ ଦୀର୍ଘ ପତ୍ର ଲେଖି ପୁଣି ସତ୍ୟବାଦୀ ଫେରିଯିବା ଲାଗି ତାଙ୍କୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ସମ୍ଭବପର ହେଲା ନାହିଁ । ପିତା ବାଙ୍କୀରେ ବହୁ ବର୍ଷ କଟାଇବା ପରେ ଗଜା ବିଶ୍ଵନାଥଙ୍କର ଉଦ୍ଘୋଷନ ହେଲା । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ନାରାୟଣ ମଙ୍ଗରାଜ ମହାପାତ୍ର ଗାଡ଼ୀରେ ବସିଲେ । ସେ ଥରେ ପିତାଙ୍କୁ ବାଙ୍କୀରେ ଦେଖିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ବୟସ ୮୦ରୁ ଅଧିକ । ତାଙ୍କର ଗୁଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ସେ ପିତୃଦେବର ପୋଷଣ ନ କରି ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ସତ୍ୟକୁ ଫେରାଇ ଆଣିଲେ । ଗଜ୍ୟକୁ ଫେରିବାର ଅନୁକାଳ ପରେ ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ।

(୮୭ ବର୍ଷ ବୟସରେ)

ରାଜାଙ୍କ ଆଡ଼ି (ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ବା ଶିକାର)

ସେଥିରେ କେତେ ଗାଁର ଲୋକ ରୁଢ଼ା ଚାଲି ବାନ୍ଧି କେତେ ଦିନ କାଳ ବଣରେ ପଡ଼ି ରହୁଥିଲେ । ଗୁଳିବାଜି କିଏ ମଲା ତ କିଏ ପରୁରୁଛି । ସମ୍ଭର ବା ମୁଗ ଧରି ରଜା ପଟ୍ଟୁଆରରେ ଆସନ୍ତୁ । ମାଂସ ଟିକେ ଟିକେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ବଣାଯାଏ ।

ରଜା ବେଠିରେ ସତ୍ତକ ତଥାରି କରୁଥିଲେ । କେଉଁ ଗାଁର ଲୋକ କେତେ ମାଟି ପକାଇବେ ହିସାବ ରଖା ଯାଉଥିଲା । କେହି ସୁନା

ଖଡୁ ପିନ୍ଧି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସୁମନ୍ତଙ୍କ ଛତା କେହି ପାଲଟି ରହି ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଡକଲ୍ ଦୁଆର ଲଗାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ନିୟମ ଥିଲା । ରଜାଙ୍କ ଖାମଣିଆଲ୍ ଆଇନ୍ ନ ମାନିଲେ କଠିନ ଦଣ୍ଡ ଶ୍ରେଣୀ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । କାହାକୁ ତ କିବାକୁ ହେଲେ ‘ଲଠି’ ପଠା ଯାଉଥିଲା । କୁଳ ଦେବତା ‘ଭଟ୍ଟାରିକା’ଙ୍କ ପାଖରେ ହଜାର ହଜାର ପଶୁ ବଳ ପଡୁଥିଲେ, ପୋଡ଼ି ମଧ୍ୟ । ରକ୍ତର ନିର୍ଦ୍ଦା ମହାନଦୀରେ ଯାଇ ମିଶୁଥିଲା । ଏହି ପ୍ରଥାକୁ ମୋର ଜେଜେ ବାପା ବୈଷ୍ଣବ ସୁମନ୍ତ, ଯେ କି ରଜାଙ୍କର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଓ ସ୍ନେହଭାଜନ ଥିଲେ, ରଜାଙ୍କୁ ଧରି ଏହି ବଳ ପ୍ରଥା କିଛି ଦିନ ବନ୍ଦ କରି ଦେଇଥିଲେ । ବିଶ୍ୱାସ୍ତର, ଚନ୍ଦନ ଯାତା ଉତ୍ତର, ପଦ୍ମ ପର୍ବାଣୀରେ ନବରତନ ‘ମାଗଣ’ ଅସୁଲ କରା ଯାଉଥିଲା । ଗଡ଼ର ଭଦ୍ରଲୋକ ମଧ୍ୟ ଏଥିରୁ ଛୁଡ଼ି ପାଉ ନ ଥିଲେ । ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ମୋଟେ ନ ହେଉ ରଜାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ମାଲିକର ସ୍କୁଲ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଦରକାରୀ ସାହିତ୍ୟ ଭାବରେ ଭଞ୍ଜ ସାହିତ୍ୟର ଖୁବ୍ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଥିଲା ।

ମୋ ପଢ଼ାପଢ଼ି

“ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ବୟସରୁ ମୋର ଗୋଟିଏ ଝୁଙ୍କି ଥିଲା ଯେ, ମୁଁ ମୋର ଦୁଇ ପିତୃବ୍ୟଙ୍କ ଭଳି ଗ୍ରାମ୍ୟେହି ହେବି । ତେଣୁ ଶୈଶବାବସ୍ଥାରୁ ପଢ଼ା ବନ୍ଦ କରିବାଟାକୁ ମୁଁ କେବେ ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିଲି । ସେ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ ଯାହା ଥିଲା ତାହା ଯେ ମୋର ଚରଣ ଗଠନ ଓ ମନ ଉପରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା, ତାହା ମୁଁ କଣ୍ଠ ପାରିବି ନାହିଁ । ଚାନ୍ଦାଳୀରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କଲେଜ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ କେଇଜଣ ଭଲ ମଣିଷ ଦେଖିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ଧରଣର ଶିକ୍ଷକ ଖୁବ୍ କମ୍ ଦେଖିଲି । ସବୁଠି ଅନୁଭବ କରୁଛି—ଶିକ୍ଷାଦାନ କେବଳ ପଞ୍ଚମାରେ ପାଶ୍ ପାଇଁ । ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲରେ ମର୍ଣ୍ଣ ଗଢା ହେବାର ପ୍ରଚାର ଚେଷ୍ଟା କରା ଯାଉଥିଲା । ମାତ୍ର ସେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ ଥାଇ ପ୍ରାୟ ସମ୍ବଳସ୍ଥାନ ଅବସ୍ଥାରେ କେତେ ଜଣ ଉତ୍ତମାୟୀ ଯୁବକଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଚାଲୁଥିଲା କହିବାକୁ ହେବ । ସେଠାର ଉତ୍ତମ, ହୃଦୟବାନ

ଶିକ୍ଷକବୃନ୍ଦ, ଶିକ୍ଷା ଓ ମଣିଷ ଗଢ଼ିବା ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ଉତ୍ସାହ, ସେଥିଲଗି ସତ୍ୟବାଦୀ ବାହୁଧରୀକ ଉପଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ ବୋଲି ମୁଁ ପିଲାଦିନୁ ଅନୁଭବ କରିଛି । ସେହି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପିଲାଦିନୁ ଅଧ୍ୟୟନ କଲବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର ଇଂରାଜୀ ଉଚ୍ଚାଚରଣ ଓ ସେ ଭାଷାରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ମୋ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥିଲା । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର ଗୁପ୍ତ ବସ୍ତୁଚିତା ଓ ପିଲାଳିଆ ବ୍ୟବହାର ମୋତେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଥିଲା ।

“ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର ପଦାବଳୀ ଯେତେକ ଲଳିତ, ମାଳକଣ୍ଠକର ସେତେକ ରୁଚି । ଏହି ଦିଗରେ ଗୋଟିଏ କଥା ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଛି । ମୋ ପିତା ଥରେ ମାଳକଣ୍ଠ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧରେ କହିଲେ— ସ୍ୱାକ୍ତି କବିରୁ ଅଛୁ । ଏ କବିତା ଲେଖିବା ଉଚିତ୍ (ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି)। ତୁମେ (ମାଳକଣ୍ଠ) କାହିଁକି ଏ ଦିଗରେ ହାତ ଦେଉଛ ? ତୁମର କ୍ଷେପ ଅଲଗା ।” ଏହା ଶୁଣି ମାଳକଣ୍ଠ କେତେକାଂଶରେ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପିତାଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରୀୟ ସତ୍ୟ କହିବାର ଅଭ୍ୟାସ କମି ନ ଥିଲା । କ୍ୱାସରେ ଇଂରାଜୀ ପଢ଼ାଇବାକୁ ମାଳକଣ୍ଠ ବାବୁ ଆସିଲେ ଇଂରାଜୀ କବିତା ଆଦୃଷ୍ଟି କରନ୍ତୁ ଏବଂ ତାର ଅନୁବାଦ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆରେ ଗାଇ ଯାଆନ୍ତୁ । ଥରେ ମୋର ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀରେ (4th Class) ମାଳକଣ୍ଠ Wordsworth କି “Daffodils” ପଦଟି ପଢ଼ାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦଟି ମଧ୍ୟ ଗାଇଗଲେ । ମୋର ମନେ ଅଛି Wordsworthଙ୍କର ପ୍ରଥମପଂକ୍ତି—*I wander lonely as a cloud* ଆଦୃଷ୍ଟି କଲବେଳେ ମୋର ଅଦ୍ୟାବଧି ଆଖି ବୁଜି ହୋଇଅସେ । ସେଦିନ ମାଳକଣ୍ଠଙ୍କର ଅନୁବାଦର ଗ୍ରାଣୀ ଏତେ କୁଣ୍ଠି ଥିଲା ଯେ, ମୋର ଚକ୍ଷୁ ଉଦ୍ଭାସିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନରେ ହେଲା— ସାର୍ କାହିଁକି କେବଳ ଇଂରେଜୀ ପଦ୍ୟଟି ପଢ଼ାଇ ଚାହାନ୍ତି ?

ସେ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ତାଙ୍କର ‘ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି’ ଆମ ଆଗରେ ପଡ଼ନ୍ତି । ଆମେ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନ ଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କର “ଭଲ କର

ନାଆ ବୁଢ଼ାରେ ନାଉଁସ ଝିଅକୁ ମାଡ଼ୁଛି ଡର” ଓ ଚତୁର୍ଥକ
 “ସୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ” ନାଟର ଅଦୃଶ୍ୟ ‘ତେ ହୃଦୟପ୍ରଣୀ ଦେଉଥିଲ
 ଯେ, ଆମେ ତନୟତା ସହିତ ଶୁଣୁଥିଲୁ ।

ପିଲାଦିନେ ଇଂରେଜୀ ଭାଷା ପ୍ରତି ମୋର କପରି ଗୋଟାଏ
 ସ୍ୱାଭାବିକ ମମତା ଜମି ଉଠିଥିଲା । ମୁଁ ଗୋଟାଏ କବିତାକୁ ୨୩୩ ଥର
 ପାଠ କଲ ପରେ ସପ୍ତର୍ଷି ଭାବରେ ତାହା ଅଦୃଶ୍ୟ କରି ପାରୁଥିଲି ।
 ସେତେବେଳେ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ଇଂରେଜୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷା
 ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ଇଂରେଜୀ ଇତିହାସର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଉପସ୍ଥ
 ମୋର ଏତେ ଦୂର ମୁଖପ୍ତ ଥିଲା ଯେ, ମାଳକଣ୍ଠ ମଧ୍ୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ
 ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ପଚାରିଥିଲେ ଯେ, ଏ ପିଲାର ଏହା ନିଜ ଭାଷା ନା ମୁଖପ୍ତ
 କରି ପକାଇଛି ? ସେତେବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଲାସରେ ୨ଟି ଲେଖାଏ
 ବସିଗ ଥିଲା । ‘A’ section ରେ ମେଧାବୀ ଗ୍ରହମାନେ ଥାଆନ୍ତି ।
 ‘B’ section ରେ ଦୁର୍ବଳ ଗ୍ରହଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇ ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ
 ସେମାନଙ୍କର ଅଧିକ ଯତ୍ନ ନିଆ ଯାଉଥାଏ । ମୁଁ ବରବର ‘A’ sectionରୁ
 ‘B’ sectionକୁ ପକାଇଥାଏ । କାରଣ କହିପାରୁ ନାହିଁ । ଦୁର୍ବଳ
 ଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ଦେଉ କିମ୍ବା ଆତ୍ମ ପ୍ରଶସ୍ତି ଦେଉ ମୁ
 ‘A’ section ରୁ ନାମ କଟାଇ ସେମାନଙ୍କ ଦଳରେ ମିଶିଯାଏ ।
 ସେଥର ମୋର ଇତିହାସର ଉତ୍ତର ଶୁଣି ମାଳକଣ୍ଠ ଅତି ହୋଧାନ୍ତୁତ
 ହୋଇ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ କ’ଣ କହିଲେ ଓ ମୋତେ ଯେ କ୍ଲାସରୁ ‘A’ sectionକୁ
 ତଳ ଦେଲେ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ପରେ ‘B’ section କୁ ଗଲି ଆସିଲି । ଏହି
 ସମୟରେ ୨୩୩ ଜଣ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ କଥା ମୋର ପିଣ୍ଡ ମନେ ଅଛି, । ସେମାନେ
 ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଓ ଆନ୍ତରିକତା ଦେଖି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟ କରି ପାରୁଥିଲେ ।
 ପଣ୍ଡିତ ବାସୁଦେବ ମହାପାତ୍ର ମୋର ଅଳ୍ପ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ପ୍ରଗାଠ ଅନୁରାଗ
 ଜନ୍ମାଇ ପାରିଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ଭୁବନେଶ୍ୱର ରଥ ଯେ ଆଠଗଡ଼
 ପଣ୍ଡିତ ସଭାରୁ କହିଷ୍ଟୁତ ହୋଇ ସତ୍ୟବାଦୀ ପଣ୍ଡିତ ସଭାରେ ସ୍ଥାନ
 ପାଇଥିଲେ ଓ ‘ରୁକ୍ମିଣୀ ପରିଣୟ’ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କାବ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ ।
 ସେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପଢ଼ାଉଥିଲେ ଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ଳୋକଗୁଡ଼ିକ
 ସ୍ମୃତିକର ସ୍ତରରେ ଗାଇ ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟ କରି ଦେଉଥିଲେ ।

ସତ୍ୟବାଦରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଗୁଣମାନଙ୍କ ସହିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କ ହେତୁ ପାଠ ଦାନ ପ୍ରଣାଳୀର ଦୋଷ ଲୁଚି ଯାଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତାୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେ ସୁନଜର ଥିଲା ତାହା ମୁଁ କହି ପାରିବି ନାହିଁ । ଇଂରେଜମାନେ ଯେପରି ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ନିମ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ ବର୍ତ୍ତାୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ସେହିପରି ଭାବ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଥିଲାପରି ମୁଁ ଅନୁଭବ କରିଛି । ତା ଛଡ଼ା ଡେକାନାଲର ଶିକ୍ଷକମାନେ ରାଜ-ପୋଷ୍ୟ ହେତୁ ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ତ୍ୱକୁ ପୂର୍ବ ମାତ୍ରାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସତ୍ୟବାଦର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର କିନ୍ତୁ ସେ ଦିଗରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଥିଲା । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଯେତିକି ଆପଣାର ବୋଧ ହେଉଥିଲା ଡେକାନାଲର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ସେତେଦୂର ଆପଣାର କରି ହେଉ ନ ଥିଲା । ତେବେ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱେଦ ସହାନୁଭୂତି ଯେ ନ ଥିଲା ତାହା କହିବା ବୃଥା ।

ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯାଠି ପଢ଼ୁଥିଲା ବେଳେ ବୋଧହୁଏ ମୋର ପ୍ରଥମ କବିତା ହାତଗଣା ମାଗାକନ୍ଦରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ତା ପରେ ରାଧାନାଥଙ୍କ ବିଷୟରେ, ବିଶେଷତଃ ଦରିଦ୍ର କାଠି ବକାଳୀଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସହାନୁଭୂତିକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଗୋଟିଏ ଫର୍ଷା ପଦ୍ୟ ଲେଖିଥିଲି ଓ ସତ୍ତର ପାଠ କରିଥିଲି । ପଦ୍ୟଟି ଡେକାନାଲର ତତ୍କାଳୀନ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଭରତଚନ୍ଦ୍ର ରାୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଥିଲା । ଭରତ ବାବୁ ଯେ ଭିତରେ ଭିତରେ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ ତା'ର ପରିଚୟ ମୁଁ ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ଜାଣି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଘଟଣାର ସାରବତ୍ସା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲି । ଡେକାନାଲରେ ମୋର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଉନ୍ନତି ହେବା ପରେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ତରଣ ନିଶା ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ଗଡ଼ରେ ଧନୀଙ୍କର ଦୁଇଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ପୋଖରୀ ଥିଲା । ସେଥିରେ ଏ ପାଖରୁ ସେପାଖକୁ ସନ୍ତରଣ କରି ଥରେ ଅଧେ ଜଳମଗ୍ନ ହୋଇ ଉଦ୍ଧାର ପାଇ ଯାଇଥିଲି ।

କଲେଜ ଶିକ୍ଷା ଓ ଜୀବନ

ପ୍ରଥମ ୩୭ ମାସ କଲେଜ ପାଠରେ ବେଶ୍ ମନ ସଂଯୋଗ କଲପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଆଗ୍ରହ କମି ଯିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପାଠ୍ୟ

ବହୁତ ଦର୍ଶନ ସାହଚ୍ୟ ଓ ଇତିହାସ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ିବା ଲାଗି ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଜାତ ହେଲା । ତେଜାନାଳ ସ୍କୁଲରେ ପାଠ୍ୟବିସ୍ତାରରେ ମୁଁ ବକ୍ସମ ଚନ୍ଦ୍ର, ଡ. ଏଲ୍. ରାୟଙ୍କ ଅଧିକାଂଶ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ି ସାରିଥିଲି । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ରଖଦ, ନାଥଙ୍କ କେତେକ ଲେଖା ପଢ଼ିବାର ସୁଯୋଗ ମତେ ମିଳିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଲୁଚାଇ ଲୁଚାଇ ଏହି ସବୁ ପାଠ୍ୟ ବହୁତ ଦିନ ବିଷୟ ପଢ଼ିଥିଲି । କଲେଜକୁ ଆସି ଅଧିକ ସ୍ଵାର୍ଥୀନତା ମିଳିଲା ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ସାହଚ୍ୟ ଲେଖକଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷିତ ହେଲା । ବନ୍ଧୁ ଅନନ୍ତା ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଭଲ ବହି ପଢ଼ୁଥିଲେ ତାକୁ ଆମ ଆଗରେ କହୁଥିଲେ । ତେଣୁ ବାହାର ବହି ପଢ଼ିବା ଗୋଟାଏ ନିଶା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କାଳରେ ମୁଁ ରଖଦନାଥ ଓ ସେନା ସୌମ୍ୟ, ଶରତଚନ୍ଦ୍ର, ଓଏଲ୍. ଟି. ଡୁଇଟ୍‌ମାନ୍, ଓଏଡ଼୍. ସ୍ଵିଜ୍‌ଆର୍ଥ, ସେଲ, ବ୍ରାଉନିଂ ପଢ଼ିଥିଲି । ସୌମ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ‘ଜନ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଫ’ (John Christophe) (୪ ଖଣ୍ଡ ବଡ଼ ବଡ଼ ଉପନ୍ୟାସ) ମୋତେ ଏତେ ଅଭିଭୂତ କରିଥିଲା ଯେ, ମୁଁ ତାକୁ ଶେଷ କରିବାକୁ ପାଗଳ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲି । ମନେ ଅଛି କୌଣସି ଖଣ୍ଡ ଛୁଟିରେ ଏମାରମଠ ଲାଇବ୍ରେରୀରେ ପ୍ରଥମ ଭାଗଟି ପାଠ କରି ସାରିଲାପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋତେ ସେଠାକାର ଗ୍ରନ୍ଥାଗାରକ ନିରୁତ୍ସାହିତ କରିଦେଲେ ।

ପୁସ୍ତକର ଶୁଣିଲି ମୋର ବନ୍ଧୁ ଅନନ୍ତା ତାହା ପାଟନା କଲେଜରୁ ପ୍ରାଇଭ୍ ପାଠଥିଲେ ଓ ସେ ଖଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକ ହରିହରଙ୍କ ଗ୍ରାମ ବିଶ୍ଵନାଥ ପୁରରେ ଅଛି । ମୁଁ ହି ପ୍ରହର ଖଣ୍ଡରେ ସାଇକେଲ୍‌ରେ ପୁସ୍ତକ ବିଶ୍ଵନାଥପୁର ବୋଡ଼ିଲି । ହରିହର ଗ୍ରାମରେ ନ ଥିଲେ । ବଧୂ ପତ୍ନୀକଠାରୁ ବାଣୀ ଭନୋଟି ଭାଗ ପାଇ ମୁଁ ଉତ୍କଳୀୟ ହେଲି ଏବଂ ସେହି ଖଣ୍ଡରେ ପୂର୍ବର ଚନ୍ଦ୍ର ଲଭ କଲପଣ ଆନନ୍ଦରେ ଧର ପୁସ୍ତକ ଫେରି ଆସିଲି । ସେ ପୁସ୍ତକ ମୋ ଜୀବନ ଓ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ବଡ଼ ପ୍ରଭାବ ପକାଇ ଅଛି ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନୋବେଲ ବିଜେତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୋତେ ଆସ୍କାର-
ବ୍ୟାଣ୍ଡର କବି W. B. Yeatesଙ୍କ ଲେଖା ବହୁପରିମାଣରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ

କରିଥିଲା । ବ୍ରିଟିଶ କବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ Wordsworth, ସେଲ୍‌ଜର ପ୍ରଭୃତି ମୁଁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଅନୁଭବ କରିଅଛି । ଆମ ସବୁଜ ଗୋଷ୍ଠୀ ବିଶେଷତଃ ଅଲ୍‌ଡା ଓ ଏଡ୍‌ସ୍‌ପାର୍ଥ ଓ ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନଙ୍କୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ନ କହିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ସେ ଦୁଇଜଣ ମୋ ଜୀବନର କବିଗୁରୁ । ମୁଁ ଆଗରୁ କହିଛି ଯେ, ‘ମନବୀୟ ଚଉତିଶା’ ଓ ମଧୁବାବୁଙ୍କ କବିତା ମୋର ଶୈଶବ ଜୀବନକୁ ବହୁସ୍ୱରରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଥିଲା । ଏକୃତୀୟା ଥିଲାବେଳେ ମୁଁ ମନ ମନ ସେମାନଙ୍କ ଲେଖାକୁ ଆଦୃତ୍ତି କରିଥାଏ । ପ୍ରାୟ ବୟସ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା Wordsworthଙ୍କ କେତେକ ପଂକ୍ତି ଆଦୃତ୍ତି କରି ନିଜେ ନିଜେ ଉପଭୋଗ କରେ । ମୋ ମତରେ ସାହିତ୍ୟରେ Wordsworth, Yeates, ସେଲ୍ — ଏହି ତିନି ଜଣ ଅମର ଜ୍ୟୋତି । ଆଉ ସମସ୍ତେ ସେମାନଙ୍କର ନିମ୍ନ ପୁରରେ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲେ ହସ ଲାଗେ । ମୁଁ ଯେପରି ମଧୁବାବୁ, ଓ ଏଡ୍‌ସ୍‌ପାର୍ଥଙ୍କୁ ଭଜନମାନ ଦିଏ ଓ ବଧୂମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ତଳକୁ ଖସାଇ ପକାନ୍ତି, ସେପରି ମୁଁ ପ୍ରତିଶୋଧ ରୂପରେ ଗ୍ରାଧାନାଥ, ଟେନିସନ୍ ଓ ବାଇରନ୍ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ବହୁ ନିମ୍ନକୁ ଟାଣିଆଣି । ମୋର କେଶୋର ଓ ଯୌବନ କାଳରେ ମୁଁ ଗ୍ରାଧାନାଥ ଓ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ କେବେ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ପାରିନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ କାବ୍ୟର ଉଚ୍ଚତ ଆଦରସ ବରାବର ମତେ ବିଷବତ୍ ବୋଧହୁଏ । ମନେ ଅଛି ଥରେ ଭଞ୍ଜଙ୍କର ଲବଣ୍ୟବଣରେ ଏକ ମିଳନ ଦୃଶ୍ୟ ପଢ଼ି ପଢ଼ି ମୁଁ ଏବେ ଉତ୍ତମକୁ ହୋଇ ଯାଇଥିଲି ଯେ ସେ କାବ୍ୟଟିକୁ ତଳେ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇଥିଲି ଓ ପିତାଙ୍କୁ ଆସି ପରୁରିଲି—ବାପା ଏସବୁ ଜନିତ କାବ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲେବେଳେ କବିମାନେ ଲଜିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ? ଏ ବର୍ଣ୍ଣନା ତ ପୁନଃ-ମାନଙ୍କ ପୋକପରି ନିଆଁକୁ ଟାଣି ନେବ । କାବ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ୱ ରହିଲା କେଉଁଠି ?

ପିତା ଉତ୍ତର ଦେଲେ --ଆରେ ସେଗୁଡ଼ାକ ବୟସ ନ ହେଲ ଯାଏ ପଡ଼ ନାହିଁ । ସେ ସମୟର ଗଜାଗୁଡ଼ାକ ସେ ସବୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ବୋଲି କବିମାନେ ସେ ସବୁ କାବ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଧେକ୍ଷଣର ରାଧାନାଥଙ୍କର କେତେକ କାବ୍ୟ ରୁଚି ଦୃଷ୍ଟି ହୁଏ ମୁଁ ଆଦୌ ପାଠ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ନାମ କହିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ପରେ ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଲେଖାରେ ରାଧାନାଥଙ୍କ ଦୋଷ କଟାଇବାକୁ କହିଲୁ—ଉପେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପଠନୀୟ ନ ହୋଇଥିଲେ ସେ ଏ ଜାଣିପା କାବ୍ୟ କେବେ ଲେଖି ନ ଥାନ୍ତେ । ଜୀବନରେ ଶେଷଭାଗରେ ବସି ମୁଁ ରାଧାନାଥଙ୍କ କାବ୍ୟର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଆଦୌ ବୁଝି ପାରିନାହିଁ । ମନେ ଅଛି ବିଲତରେ ଥରେ Wordsworthଙ୍କୁ ଜଣେ ଟୋକା ସାହିତ୍ୟିକ ଅଟାଇବା ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ । କବି ଜବାବ ଦେଲେ—ମୋ କବିତା ଭାରତୀୟମାନେ କେବଳ ବୁଝିବେ ।

କବି ଭାବରେ ମୁଁ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ । ମୁଁ ଆଉ କିଛି ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଚିନ୍ତା କରେ ନାହିଁ । ରାଧାନାଥଙ୍କର କେତେକ କାବ୍ୟ ଭାବନାବେଳେ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନ ମନରେ ଉଠେ । କବି କଣ ସମାଜର ଶିକ୍ଷକ ? ବାରବନ୍ଧା ଭଳି ସଦୃଶ ପ୍ରେମ ବା ନିକୃଷ୍ଟ ପ୍ରେମର କବିତା ଲେଖି ପାଠକ ମନ୍ତ୍ରଣୀରୁ ବାହାବା ଆଦାୟ କରିବା କବି ପକ୍ଷରେ ଅତି ନିକୃଷ୍ଟ ଧର୍ମ । ଏକଥା ମୁଁ ଜୀବନର ଶେଷ ପ୍ରକାରେ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ମଧ୍ୟ ଅତି ଶତ୍ରୁ ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରେ ଏବଂ କବିଗୁରୁଙ୍କ ଭଳି ମନେ ମନେ କହେ—
“I am a teacher and nothing”.

ଶୁଭ ଓ ଉତ୍ତମ ରୁଚି ହେଉଛି ରାଧାନାଥଙ୍କର ରଚନାବଳୀ ମୋ ଜୀବନରେ ଗୀତାର ସ୍ଥାନ ଲଭ କରିଅଛି । କଲେଜରେ ପଢୁଥିବା ବେଳେ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀରୁ ମୁଁ ବହୁ ବିପଦର ଧ୍ୟାନ ଦେଇଅଛି । ମୁଁ ଅବଶ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ କରେନାହିଁ, କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମତରେ ମୁଁ ଯେ B. A. ପରୀକ୍ଷାରେ ଥରେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିଥିଲି, ତାହା ମୋର ଶତ୍ରୁ ଅପରବର୍ତ୍ତନୀୟ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ହେଉ ।

ବିବଦମାନ ଗୋଷ୍ଠୀ, ଯେଉଁମାନେ କି ଉଚ୍ଚ ସାହିତ୍ୟକୁ ସ୍ୱର୍ଗରେ ସ୍ଥାନ ଦେଉଥିଲେ, ସେମାନେ କୌଣସି ବିଦେଶୀ ସାହିତ୍ୟର ଭାବଧାରାକୁ ସହ୍ୟ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସବୁଜ ଦଳର କେବଳ ମୁଁ ଓ କାଳିନ୍ଦୀବାବୁ କଟକରେ ପଢୁଥିଲୁ । କାଳିନ୍ଦୀ ବଡ଼ ମାରବ ସାଧକ ଓ ଶାନ୍ତ ପ୍ରକୃତର

ଲୋକ । ଯଦି ତଦି ନିଜର ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମୋର ଦୁଇଦୃଷ୍ଟି ଅଭାବରୁ ହେଉ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣରୁ ହେଉ ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୀକ ଭାବରେ ମୋର ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରେ । ମୋ ଶତ୍ରୁତା ମୁଁ ହଷ୍ଟେଲ୍ ବାହାର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେତେକାଂଶରେ ମୋତେ ହଇସା କରନ୍ତି ।

କବି ହେବାର ବାସନା ମୋର କେବେ ନ ଥିଲା । “If at all I am a poet that is accident” । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ବହୁତ କବିବାର ଭକ୍ତା ମୋର ଥିଲା ଓ ସଜନୀନରେ ହେଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାର ପରିସ୍ଥିତି ବଦଳାଇ ପାରିବ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନମୂର୍ତ୍ତିରେ ଠିଆ ହୋଇ ଲମ୍ବା ବେଳା ଦେଉଥିବା କଥା ସ୍ମରଣରେ ଦେଖିଅଛି । କବିତାର ସ୍ୱପ୍ନ ଥରେ ମାତ୍ର ଦେଖିଥିଲି ।

ଭକ୍ତଚରଣଙ୍କ ‘ମନବୋଧ ଚଉତିଶା’, ଗାନକୃଷ୍ଣଙ୍କର ‘କୃପାସିନ୍ଧୁ ବଦନ’, ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରଙ୍କର ‘ବଦରାଧି ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି’, ଭୀମଶଙ୍କରଙ୍କ ଭଜନ, କଲେଜ ଜୀବନରେ ‘ସ୍ମୃତି ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି’, ସ୍କୁଲ ଜୀବନରେ ମଧୁସୂଦନ ବିଶେଷତଃ ତାଙ୍କର ବସନ୍ତ ଗୀତା, ‘ଗ୍ରେଟ୍ ହଜର’ ଉପନ୍ୟାସ ପୁସ୍ତକ ଘନ ଅନ୍ଧକାରରେ ଆଲୋକର ବର୍ତ୍ତିକା ସଦୃଶ ମୋତେ ଅଭିଭୂତ କରି ପ୍ରେରଣା ଦେଇଅଛି । ଜୀବନ ଯେ ଇଶ୍ୱରଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ ଦାନ ଓ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବାର ବସ୍ତୁ, ସେ କଥା ସେମାନେ ମୋ ମନରେ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ଯେଉଁବର୍ଷ B. A. ଫେଲ ହୋଇଗଲି ଓ ଯେତେ ବେଳେ ମୁଁ ନିଜକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସହୟ ମନେ କରୁଥିଲି ସେହି ସମୟରେ ‘ଗ୍ରେଟ୍ ହଜର’ ମୋ ହୃଦୟକୁ ନିଜର ପ୍ରେରଣାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରି ପାରିଥିଲା । କଲେଜରେ ପଢ଼ୁଥିବା ସମୟରେ ମନେଅଛି—ସେ ପୁସ୍ତକଟି ପଢ଼ି ପଢ଼ି ନେହୁଲ୍ ଉପରେ ମୁଣ୍ଡରଖି ମୁଁ ବହୁଥର ଅଶ୍ରୁ ବିସର୍ଜନ କରିଅଛି । ସେମିତି ପ୍ରକୃତ ସ୍ମରଣ ଉପଲବ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ମୁଖ୍ୟତଃ ‘ଗ୍ରେଟ୍ ହଜର’ ଓ ସାମନ୍ତସିଂହାରଙ୍କ ‘ଶ୍ରୀ ସାଧା’ ତାହା ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଅନା କାବ୍ୟକଳା ଓ ଟଲଷ୍ଟୋଙ୍କ ସ୍ମୃତିଗଳ୍ପ ସମୂହ, ହରନ୍‌ସନ୍‌ଙ୍କ “If winter comes”, ମାର୍ସିମ୍

ଗଳିକ “Mother”, ଭଲରହୁ“ଗୋଳ “Hunchback of Rotter-dum” ଗୋଲିକ “John Christophe” ଏବଂ ସମକୃଷ୍ଣ ବବେକାନନ୍ଦକ ଗ୍ରନ୍ଥ ସବୁ ମୁଁ ପଢ଼ିଥିଲି ।

ବଳିମ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର “ଆନନ୍ଦ ମଠ”, ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ‘ମେଘନାଦ ବଧ’ ନବମ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ିଥିଲୁ ପରି ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ବୟସର ଅଳ୍ପତା ହେତୁ ରସ ଗ୍ରହଣ କରିପାରି ନ ଥିଲି । ଅମିତାକ୍ଷର ରୂପରେ ଲେଖିବା ଲାଗି କେତେ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । କିନ୍ତୁ ମନଃ-ପୂଜ ନ ହେବାରୁ ସେଥିରେ ବିଶେଷ ଅଗ୍ରସର ହୋଇନାହିଁ । ତା ଛଡ଼ା ପାଠ ମିଳେଇ ଲେଖୁଥିବା ପଦ୍ୟ ଲେଖିବାରେ ମୋର କେବେ କଷ୍ଟ ହୋଇନାହିଁ । ତେଣୁ ଅମିତାକ୍ଷର ବା ମୁକୁନ୍ଦ କବିତା ଲେଖିବାରେ ମୁଁ ଚିରକାଳ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ରହିଗଲି ।

ବଙ୍ଗଳା ଶ୍ରୀରେ ପଢ଼ା ମୋର ଓ ମୋ ସମସାମୟିକ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର ମାଇନର ବା ତା ତଳ କ୍ଲାସରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । କାରଣ ସେ ସମୟରେ କେବଳ ବଙ୍ଗଳାରେ ମାନେବହି ସବୁ ଲେଖା ଯାଉଥିଲା । ମୋ ତଳ କ୍ଲାସମାନଙ୍କରେ ଏପରି କେହି ସହପାଠୀ ନ ଥିଲେ ଯେ ଆଶୁତୋଷ ଦେବଙ୍କ ଉତ୍କର୍ଷିନାଶ ବ୍ୟବହାର କରିନାହାନ୍ତି । ସେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏବଂ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ଯେଉଁ ଇଂରେଜୀ ପୁସ୍ତକମାନ ପଢ଼ା ହେଉଥିଲା ତାହା ଅଳ୍ପ ବୟସ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ପସରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠିନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆଶୁତୋଷଙ୍କ ନୋଟ୍ ବହିଗୁଡ଼ିକ ବହୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ସେଥିଯୋଗୁଁ ବୁଝି ନ ବୁଝି ନବମ ଦଶମରେ ପଢ଼ୁଥିବା ବେଳେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବର୍ଜାଧି ଲେଖକଙ୍କ ଲେଖା ପାଠ କରିଥିଲି । ଜାଣିସୁ ସଙ୍ଗର୍ଷିତା ମତେ ଦିନେ ହେଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିନାହିଁ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ।

କଲେଜ ଅଧ୍ୟୟନ କାଳରେ ଶରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ‘ଚରିତ୍ରସମ୍ମାନ’, ‘ବୃହଦାହ’, ‘ବନ୍ଦୁର ହେଲେ’ ରସଦ୍ରୁନାଥଙ୍କ କବିତା, ଗୀତ, ଉପନ୍ୟାସ, ତାଙ୍କ ଲେଖକ ‘ସାଇ କମଲ’ ପୁସ୍ତକ ମୋର ଚିନ୍ତାଧାରକୁ ବହୁ ଅଂଶରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା । ଚିରକାଳ ମୁଁ ଉତ୍କଳର ଲୋକ

ଗୀତକୁ ଆନୁରକ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁଥିଲ । ବସୁଧ ବୁଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବଙ୍ଗ
 ଦେଶର ବାଉଲ୍ ମାନଙ୍କ ଗୀତ, ଲୋକଗୀତ ଓ ଚଣ୍ଡୀ ଦାସଙ୍କ
 ପଦ୍ୟାବଳୀ ଶୁଣି ଓ ପଢ଼ି ମୁଁ ତନ୍ମୟ ହୋଇ ଯାଉଥିଲ । ବହୁ ସମୟରେ
 ମନେ ହୋଇଛି ବାଉଲ୍ ମାନଙ୍କ ଭଳି ସଂସାର ତ୍ୟାଗକରି ଦୂର
 ଦେଶାନ୍ତରକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତୁ ଏବଂ ଯେ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୀତ ଗାଇ
 ପେଟ ପୋଷନ୍ତୁ । ଅନେକ ମୋତେ ଥଟ୍ଟା କରି କହିଛନ୍ତି “ନେତ୍ରୀମାନଙ୍କ
 ପ୍ରତାପ ସମ୍ଭାଳି ପାରିବତ ? ତାର ଉତ୍ତରରେ ମୁଁ କହିଛି—ଆମର
 ଏହି ଉଧୂବତ ସାମାଜିକ ଚରମର କିଛି ମୂଲ୍ୟବୋଧ ନାହିଁ । ରୁଚିକ
 ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ କେବଳ ଆନନ୍ଦ ଦିଏ ନାହିଁ, ଚରମ ବସ୍ତୁକୁ ମହତ୍ତ୍ୱ କରେ ।
 ତେଣୁ ଉଚ୍ଚନୀୟ ଓ ବଙ୍ଗୀୟ ସଫଳତାମାନେ ମୋତେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
 ଅଭିଭୂତ କରିଥାଆନ୍ତୁ । ଉଚ୍ଚଳର ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ଋଷି ରମାନନ୍ଦ
 ଜଣେ ସଫଳପତ୍ନୀ, ତାଙ୍କର ଚରମବସ୍ତୁରେ ସ୍ୱୟଂ ଶା ଚୈତନ୍ୟ
 ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଭଳି କବି ଘନକୃଷ୍ଣ ଓ
 ଅଭିମନ୍ୟୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ସଫଳସାଧକ ବୋଲି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ
 ଭାବରେ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ମୋର ଜୀବନର ଶେଷ ଭାଗରେ ମୁଁ
 ଯେଉଁ ସଫଳ ତତ୍ତ୍ୱ କାବ୍ୟ ଲେଖିଅଛି ସେଥିରେ ଏହି ସଫଳ ଧର୍ମୀ ଓ
 ସଫଳପତ୍ନୀ କବିମାନଙ୍କର ଜୀବନାଲୋଚ୍ୟ ବିଧି କରିବାର ଚେଷ୍ଟା
 କରିଛି । ସଫଳତାମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ନେତ୍ରୀନେତ୍ରୀ ବାବୁଲ
 ବୈଷ୍ଣବ କହି ଘଣ୍ଟା ନ କରି ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନର ନିଗୂଢ଼ ରସତତ୍ତ୍ୱକୁ
 ନମସ୍କାର କରିଅଛି । ମୋର ଜୀବନର ଶେଷ ଭାଗରେ ମୁଁ ଏହି ଗୁଡ଼
 ବିଷୟକୁ କାର୍ତ୍ତିକ ହାତକୁ ନେଇ ତାର କୈଫିୟତ କିଛି ଦେଇ ପାରିବ
 ନାହିଁ । ମାତ୍ର ୫ ସଫଳଗୁରୁ ଯଥା ଜୟଦେବ, ଚଣ୍ଡୀ ଦାସ, ଋଷି ରମାନନ୍ଦ
 ବିଲୁପ୍ତମାନ ଠାକୁର, ହଦ୍ୟା ପତିଙ୍କ ଜୀବନ ମୋତେ ବହୁଦିନରୁ
 ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରି ଆସିଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଉଚ୍ଚନୀୟ କବି ଘନକୃଷ୍ଣ
 ଅଭିମନ୍ୟୁ ସେହି ପନ୍ଥାର ବୋଲି ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ଏହି ବୈଷ୍ଣବ
 କବିମାନେ ଯେଉଁ ରସ ତତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରମାଣ ରଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ତାହା ଏତେ
 ଦୂର ନିଗୂଢ଼ ଓ ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ ସେମାନଙ୍କ କଥା ଲେଖିବା ସମୟରେ
 ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ସାହ ହୋଇଥାଏ । କେତେଥର ନିଜକୁ କହିଛି—
 ସେହି ରଘୁଦାଣ୍ଡିକ କବି ସମାଜ ସୁକୌଶଲୀ ଖଳିକାର ପରି ନାଗସାପ

ସହିତ ଖେଳ ପାଇନ୍ତି । ମୁଁ ସେହି ସର୍ପକୁ ଖେଳେଇବା ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି ।
 ଚୋଟ ନ ବାଜିଲେ ଶିଶୁରଙ୍କ ଦୟାବୋଧ ମନେ କରିବି ।

ପଞ୍ଚସଖା ମିଳନ

ଆଗରୁ କହିଛୁ କଲେଜ ଜୀବନରେ ଆମ ସବୁଜ ପଞ୍ଚ ସଖାଙ୍କ ମିଳନ ଘଟିଥିଲା । ଅନ୍ଧଦା, ଶରତ ପାଟିନା ଚାଲିଯିବା ପରେ ମୁଁ କାଳିନ୍ଦୀଙ୍କର ନକଟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲି ଓ ତାଙ୍କର ନିରକଳ୍ପିତ ଗାନ୍ଧିପ୍ରିୟ କବି ଜୀବନକୁ ମୁଁ ନିତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଉପଭୋଗ କରିପାରିଥିଲି । ଯଦିଓ କାଳିନ୍ଦୀ ରାଧାନାଥଙ୍କ ପ୍ରାବଳ୍ୟ, ମୁଁ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ଭକ୍ତି, ଏକ ସମୟରେ ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କର ମିଳନ ଅତି ଦକ୍ଷିଣ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । B. A. ପାଶ୍ (୧୯୨୫) କଲମରେ ସେ ରୁକ୍ଷ କଲେ, ମୁଁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଅତି କମ୍ ନମ୍ବର ରଖି ଫେଲ୍ ହୋଇଗଲି । ୧୯୨୭ରେ ପାଶ୍ କଲି । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ପଢ଼ା ନ ଦିଶିବାରୁ ମୁଁ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜରେ ଭର୍ତ୍ତି ହେଲି । କଟକରେ ଡିପ୍ଲୋମା କୋର୍ସ ଶେଷ କରି ମୁଁ ପାଟଣାରେ ନିଆ. ବି. ଇଡ଼ି. (ଆଧୁନିକ ଏମ୍. ଡ଼ି.) କରିବାଲାଗି ପାଟଣା ଚାଲିଗଲି । କଟକ କଲେଜରେ କାଳିନ୍ଦୀ, ହରିହର ଓ ମୁଁ ରହିଗଲୁ । ୨ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଆମର ଦକ୍ଷିଣତା ବଢ଼ି ଯାଇଥିଲା । ଆମ ଉତ୍ତରେ ହରିହର ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋମଳପ୍ରାଣ ଓ ସ୍ନେହ ପ୍ରବଣ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ସୌଖୀନପ୍ରିୟତାକୁ ଆମେ ସେତେଦୂର ପସନ୍ଦ କରିପାରି ନ ଥିଲୁ । ହରିହର ମୋର ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍ଫୁଲର ସହପାଠୀ ହୋଇ କପରି ସୌଖୀନପ୍ରିୟ ହେଲେ ମୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଭାବିଥାଏ । ମାତ୍ର ସେ ଚରଦିନ ପରିଷ୍କାର, ପଢ଼େଇ । ଭାବଧାରରେ ସୁକ୍ଷମ ଓ ନିର୍ମଳ ରହି ପାରିଥିଲେ, ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେ ସେହିପରି ଅଛନ୍ତି । ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଶେଷତଃ ମୁଁ ମଳମୁଣ୍ଡିଆ ପ୍ରଭୃତି ଖସିଯାଇ ପାରେ । ମାତ୍ର ସେ ପାରିବେ ନାହିଁ, ମୋର ବିଶ୍ଵାସ । ତାଙ୍କର ସୌଖୀନ ପ୍ରିୟତା ଗୋଟିଏ ବିଳାପ ନୁହେଁ, ତାଙ୍କ ପ୍ରକୃତର ଅଂଶ । କଲେଜରେ ପଢ଼ୁଥିବା ସମୟରେ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କପ୍ରତି ରୁଷ୍ଟ ଆଚରଣ କରିଛି ସେ ଦିନେ ହେଲେ ତାହା ଶୁଣାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରି ନାହାନ୍ତି । ଗୁଣାବସ୍ଥାରେ ସେ ଚଳୁମାନଙ୍କୁ ସଫଳ ଆସ୍ୟାପ୍ତିତ କରିପାରୁଥିଲେ,

ଆଜି ମଧ୍ୟ ସାହେବ ଜୀବନରେ ସେ ସେହିପରି ଭଦ୍ର, ଭଲପୁୀ, ସ୍ୱେଚ୍ଛପ୍ରକଣ ରହି ପାରିଛନ୍ତି ବୋଲି ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଶ୍ୱାସ ।

କଲେଜରେ ପଢ଼ୁଥିବା ସମୟରେ ମୋର ବନ୍ଧୁ ଇତିହାସ ଓ ଅର୍ଥନୀତି ଥିଲେ । ହରିହର ଦର୍ଶନର ଗୁଡ଼ି ଥିଲେ । କାଳିନ୍ଦୀ ମଂସୁର ଓ ଅଥନାଟ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ଇଂରାଜୀ କ୍ଲାସରେ ଆନନ୍ଦମ ନେ ଏକଟି ଦେବୀର ସୁବିଧା ପାଇଥିଲୁ ।

ଇଂରେଜୀ ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଅଧ୍ୟ ଭଲ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ଅଧିକାଂଶ ମାମୁଲି ଧରଣର ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧ୍ୟାପକ କୁଞ୍ଜିକାସ, ଅଧ୍ୟାପକ ଜନାଥନ, ଅଧ୍ୟାପକ ଗିରିଜାଶଙ୍କରଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରୀତି ଆନୁମାନକୁ ସ୍ତେରଣା ଦେଇଥିଲେ । ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଇତିହାସ ଶିକ୍ଷକ ସାର ସଦୁନାଥ ସରକାରଙ୍କ ଇତିହାସ ଓ ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା ମୋତେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଆକୃଷ୍ଟ କରୁଥିଲେ । ସେ ରବୀନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭକ୍ତ ଥିବାରୁ କୁସରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ପଦ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର କରୁଥିଲେ । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ମୋର ମନେଅଛି—

“ମୋର ଡେକେ ନିଶ୍ଚେ ଯାଉ ମୁକ୍ତ ଦାରେ
ତୋମାର ବିଶ୍ୱେର ସଭାରେ, ଆଜି ଏ ମଙ୍ଗଲ ପ୍ରସାରେ”

ଆଉ ଦୁଇ ଜଣ ସାହେବ ଅଧ୍ୟାପକ ପ୍ରଫେସର ହୁଇଟ ଲକ୍ ଓ ପ୍ରଫେସର ଓପେଷ୍ଟେନ୍ ସି ଥିଲେ ଇଂରାଜୀ ଓ ଇତିହାସର ସପେକ୍ଷ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେମାନଙ୍କର ଦେବତା ମୋର ପ୍ରାଣକୁ ପ୍ରାଣ କରି ପାରି ନ ଥିଲେ । ସଦୁ ବାବୁ ପାଠ ଦାନରେ ସେପରି ସରଳ ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ, ନମ୍ରର ଦେବୀରେ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ଅବୁଣ୍ଡ । ଅନ୍ତର କୌଣସି ପରିସାରେ ସେ ମୋତେ ୧୦୦ରୁ ୧୫ ନମ୍ରର ଦେଇଥିଲେ । କାହିଁକି ଏତେ ନମ୍ରର ଦେଲେ ମୁଁ ବୁଝି ପାରି ନାହିଁ ।

ହୁଇଟ୍ ଲକ୍ ସାହେବ ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀର ନମ୍ରର ଦେବୀରେ ବଡ଼ ମୁକ୍ତ-ହସ୍ତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ଥରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପଦ୍ୟର ସାରକଥା

ଲେଖି ୮୫% ନମ୍ବର ପାଇଥିଲି ଓ ତାଙ୍କର ନମ୍ବର ଦେବାକୁ ଭୁଲ
ତାହାଙ୍କ କର ଉଡ଼ାଇ ଦେଇଥିଲି ।

ଅଧ୍ୟାପକ ଗୋପାଳ ଗାଙ୍ଗୁଲିଙ୍କର ଟେକସ୍ଟ୍ ତାଙ୍କ
ପଢ଼ାଇବାରେ ବିଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଥିଲା । ସେ ବଡ଼ ଭାବପ୍ରକଣ ଥିବାରୁ
ତାଙ୍କ ନମ୍ବର ଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଁ ସେତେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ନ ଥିଲି । ସେମାନଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଫେସର ବରଦା ଚୂଟର୍ଜୀ ନମ୍ବର ଦେବାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୃପଣ
ଥିଲେ । ଦଶ ନମ୍ବରରୁ କୌଣସି ଫିଲକୁ ଭିନି, ସାତେ ଭିନିରୁ ବେଶୀ
ଦେଇ ନ ଥିଲେ । ଇଂରାଜୀ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ାଇବାରେ ତାଙ୍କର
ଦକ୍ଷତା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ନମ୍ବର ପାଇଲେ ବେଳକୁ ଗୁଣମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶକ୍ତି
ଦେଉଥିଲେ । ଥରେ ସେ ମହାଶୟ Wordsworthଙ୍କ ଉପରେ
ଆନୁମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ନିବନ୍ଧ ଲେଖିବକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ
ଭଲ ମୁଁ ବି ଲେଖିଲି । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭିନି, ସାତେ ଭିନି ଦେଇସାରି
ମୋ ଶାତାଟି ବାହାର କରଲ । ପ୍ରଥମରୁ ସ ତ ନମ୍ବର ଦେଇ ତାକୁ କାଟି
ଛଅ ନମ୍ବର କଲେ । ତାକୁ ମଧ୍ୟ କାଟିଲ । ଶେଷରେ ସାତେ ଛଅ
ନମ୍ବର ଦେଲେ ଏବଂ କହିଲେ—“It is surely six half, but
you have copied from note book.” ଏହି ଟିପ୍ପଣୀରେ ମୁଁ
ଏତେଦୂର ହୋଧାନୁତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲି ଯେ, ମରବରେ ଦାରୁମୁଖି
ପରି ପଡ଼ି ବେଷ୍ଟର ବସିଗଲି । ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଉପରେ କି ପ୍ରତିଶୋଧ
ନେବି ଭାବି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପମାନ ବୋଧ କଲେବଳେ
ଚକ୍ଷୁରୁ ବି ହୋପା ଲୁହ ଖସିଲା । ବରଦା ବାବୁ ଆସନରୁ ସେ ଦୃଶ୍ୟ
ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖିଥିବ । ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲା, ମୁଁ କିଛି ପ୍ରଶ୍ନ ପରି ବସି ରହିଲି ।
ଶେଷକୁ ସେ ମୋତେ ଡାକି କହିଲେ — “I know that you have
been hurt. But is this your own answer ?” ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ନମ୍ବ
ଭାବରେ କହିଲି Sir, if you doubt you can compare it
with any bazaar note-book. You cannot find it
any where. This is my own answer.” ସେ କଥା ତାଙ୍କ
ହୃଦୟକୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲା । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଉତ୍ତରାସ ପ୍ରକାଶ ନ କରି
କହିଲେ — You deserve six half.

“କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କାଳରେ ଇଂରେଜ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଇତିହାସରେ ମୋର ବେତେକ ପରିମାଣର ଦକ୍ଷତା ଥିଲା ମୁଁ କେବେହେଁ ପ୍ରତିରାଜିତାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିନାହିଁ । କଲେଜରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପରେ ଯେଉଁ ପରୀକ୍ଷା ହୋଇଥିଲା ମୁଁ ସେଥିରେ ୧୦୦ରୁ ୫୮ ନମ୍ବର ରଖିଥିଲି । ବରଫ ଅନୁଭା ସେହି ପକ୍ଷରେ ୪୭ ନମ୍ବର ପାଇଥିଲେ । ଦିନ ତାଙ୍କ କୋଠାକୁ ଯାଇ ମୁଁ ଦେଖିଲି କେଳକୁ ସେ ଖଟାଟି ତାଙ୍କ ଟେବୁଲ୍ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ କଣ୍ଠାରେ ଟଙ୍କା ହୋଇଛି । ପଚାରିଲି—ଇଏ କ’ଣ ? ସେ ଅତି ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଯାଇ କହିଲେ—ଦେଖନାହିଁ, ଇଂରାଜୀରେ ୪୭ ନମ୍ବର ପାଇଲି । ଏଥିରେ କ’ଣ ଦେବ ? ମୁଁ କହିଥିଲି—ତୁମ୍ଭର ୪୭ଟା ୫୪ ହେଉ ଏବଂ ମୋର ୫୮ଟା ୪୦ ବା ୪୭ ହୋଇଯାଉ । ମୁଁ ଏହା ପ୍ରଶ୍ନକୁ ନିଶାକ୍ଷର ।

“କଲେଜ ପାଠ୍ୟସମ୍ପନ୍ନ ହେବାପରେ ଅନୁଭା ଓ ଶରତ ବହୁ ଗୁରୁତ୍ଵ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ଫଳ ଦର୍ଶାଇବା ଆଶାରେ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସହିତ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ମୋର ମନେହୁଏ, ଆମ ପଞ୍ଚ ଜଣକ ମଧ୍ୟରେ ଛୁଟି ହିସାବରେ ମୁଁ ସବୁଠାରୁ ଥିଲି ହୁଗୁଳା । ବିଶ୍ଵବିଦ୍ୟାଳୟ ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତଜ୍ଞ ଦେଖାଇବା ମୋର ଯେଉଁକି ଗୋଟାଏ ଦୁଃସ୍ଵପ୍ନ ଥିଲା । ପାଠ ପଢ଼ୁଥିଲି କୌଣସି ଗୋଟାଏ ଭରଣ ପୋଷଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଲାଗି । କଲେଜରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ମୁଁ ଅଧିକାଂଶ ଦିନ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଛାଡ଼ି ଦୂର ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନକୁ ଚାଲିଯାଏ । ବହୁ ସମୟ ସେଠାରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ପଶୁ ଉଚ୍ଚରଖାନାକୁ ଫେର । ଭେଦଭଙ୍ଗା କଲେଜକୁ ଆସିଲ ପରେ ଆମର ସବୁଜ ଗୋଷ୍ଠୀର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହେଲା । ସତ୍ୟବାଦୀର ହରିହର ମୋର ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ । ଅନୁଭା ଭେକାନାଳରେ ବନ୍ଧୁ ହେଲେ । ତିନି ବର୍ଷ ଯାକ ଏକାକେଳିକେ ଭେଦଭଙ୍ଗା କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇଲୁ । ଅନୁଭା ଓ ମୁଁ ଦିନ କଲେଜରୁ ଫେରୁଥିବା ବେଳେ ରସ ବିଷୟର ଯୁକ୍ତିତର୍କ କରି ଗଣିତାଟି ପୋଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲୁ । ହଠାତ୍ ବରଫ ଶରତଙ୍କ ସହିତ ଧାସାତ ଓ ଅଲପ ହେଲା । ସେ ଆମ ଆଲୋଚନାରେ ରସ ବିଷୟରେ ନାନା ଯୁକ୍ତିତର୍କ ବାଢ଼ିଥିଲେ ।

“ଶରତ ବାବୁ ଆଗରୁ ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଦୁଇଟାରେ ପାଖିକରି ଥାଆନ୍ତି । ଆମେ ଦୁଇଟି କିନ୍ତୁ ଅଙ୍କ । ସ୍କୁଲ ଜୀବନରେ ମୁଁ ୨୩^୩ ଦଶା ପ୍ରତିଦିନ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼େ । ମାତ୍ର ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ଶୈଳୀ, ବ୍ୟାକରଣ, ଛନ୍ଦ ବିନ୍ୟାସ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କୌଣସିଟି ମୋତେ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରେ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଳୋକ ଉପରେ ଏକ ଦୁଇ କରି ଅନ୍ୟ ଲେଖି ରଖିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଅସ୍ମରଣ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଘର୍ମାନ୍ତ ଓ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ମୁଁ ଯେ ଭାଷାକୁ ଗୁଡ଼ି ଅଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଆସେ ଓ ଚିତ୍ତ-ବିନୋଦନ ନୁହେଁ ଜ୍ୟାମିତିର ଉଚ୍ଚତ୍ୟନ୍ତଗୁଡ଼ିକ କରେ । ଅନ୍ଧତା ଜନ ଅଧ୍ୟାପକ ସ୍କୁଲରେ କୌଣସିମତେ ଶ୍ଳୋକଗୁଡ଼ିକ ଆସୁଥିବା କରିପାରି-ଥିଲେ । ମୁଁ ସ୍ତ୍ରୀ ବିଦ୍ୟା ଛେଳକୁ ପାଖିକି ଓହାରିଲା ଭଳି ମୋ ରକ୍ତରେ ଅସଂସ୍କୃତ ହେଉଥିଲା । ତେଣୁ ଶରତଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ ଚର୍ଚ୍ଚା ଶୁଣି ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ମେଧାବୀ ଗୁଣ ଭାବେ ପ୍ରତୀତି କରିନାଲୁ । ଅନ୍ଧତା କିଛିଦିନ ପୁଣ୍ୟରେ ପଡ଼ି ଥିଲେ ଓ ଡୋଠ ବନ୍ଧୁ କାଳିଦୀଚରଣଙ୍କ ସହିତ ଭାବଲଭ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଅନ୍ଧତାଙ୍କ ପିଲାଦିନୁ ବନ୍ଧୁ ବାହୁବୀର ଗୋଟିଏ ପ୍ରକଳ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ଶକ୍ତି ଥିଲା । ତାହାର ବଳରେ ବୋଧହୁଏ ଆମେ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଏକାଠି ହୋଇ ‘ସବୁଜ ସମିତି’ ଗଠନ କରି ପାରିଥିଲୁ ।

“କଲେଜ ପାଠ୍ୟସ୍ଥଳୀରେ ମୁଁ ଘରୁ ମାତ୍ର ୨୦ ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଥିଲି । ହଷ୍ଟେଲରେ ୨୫୩୦ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡ଼ିଥିଲା । ତେଣୁ ମୁଁ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହିବାର ସୁବିଧା ନ ପାଇ ମୋର ଜଣେ ଦୁଇ ସମ୍ପର୍କୀୟ ପିତୃସଂପର୍କୀୟ ଘରେ ରହିପଡ଼ିଥିଲି । ସେ ପିତୃସଂପର୍କୀୟ ପଣ୍ଡା ଡାକ୍ତର । ପଣ୍ଡା ଡାକ୍ତରଖାନାର ଏକ ଷ୍ଟୁ କୁଟିରରେ ମୁଁ ବସବାସ କରୁଥାଏ । ସେହିଠାରେ ଆମ ପଞ୍ଚମଖାଙ୍କର ମିଳନ ହୁଏ । କେବେ କେବେ ମୁଁ ହଷ୍ଟେଲ ଆସିବା ଗଲେ କଲେଜର ବିପ୍ରୀର୍ଣ୍ଣି ଘାସ ପଡ଼ିଆରେ ବସି ଅଲେଚନା ହୁଏ ।

ଏହା ପରେ ଏହି ପଣ୍ଡା ଡାକ୍ତରଖାନାର ସେହି କୋଠାଘର ଭିତରେ ବସି ଅନ୍ଧତା ଓ ମୁଁ ଶ୍ରୀର କଲୁସେ, ଭଲରେ କବି ଭିଲ୍ଲସୁମ ତାଉଡ଼ିକ ଭଳି ଆମର ବି ଗୋଟାଏ ‘Nonsense Club’ ଗଠିବା ଓ ଗୋଟାଏ

ଜାତଲେଖା ପ୍ରତିକା ଚଳାଇବା । ପ୍ରତିକାର ନାମକରଣ କିଏ କେତେ
 ଭବନର କଲେ । ହରିହର ସବୁ ବେଳେ ନାମରେ ପ୍ରତିକାର ନାମ
 'ଅବକାଶ' ନାମ ଦେଲେ । ମାତ୍ର ଏହା ଚିତ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସ୍ୱଳ୍ପ ହୋଇ ନ
 ଥିବାରୁ ପ୍ରତିକାର ନାମ 'ଶକ୍ତିସାଧନ' ରଖାଗଲା । ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ମୋ
 ପାଖକୁ ଆସୁଥିଲା ଓ ମୁଁ ସେ ସବୁକୁ ହାତରେ ଲେଖୁଥିଲି । ବହୁଦିନ ଯାଏ
 ଖଣ୍ଡିଏ କରି ମୋ ପାଖରେ ଥିଲା । ମାତ୍ର ଶକ୍ତିସାଧନ ନାମରେ ଓ ଘନ
 ଘନ ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ମୋର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ସମ୍ପଦ ସେଇଟି
 କେଉଁଆଡ଼େ ଅନୁଭବ ହେଲା ।

ଆଇ. ଏ. ରେ ଅନୁଭା ଓ ଶରତ ଭଲ ଫଳ ଦେଖାଇ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ
 ଲଭ କଲେ ଓ ଅହୁରି ଭଲଫଳ ଆଣିବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜନନୀରେ ନାମ
 ଲେଖା ଉଲ୍ଲେ । ଏହି ବେଳୁ ବଳେଦରେ ମୁଁ ଅଧ୍ୟାୟ ଅନୁଭବ ହୋଇ
 ପଢ଼ୁଥିଲି । ଅନ୍ୟ ଶୁଭକର୍ମ ଏହି ଘଟଣାକୁ ଏବେ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ
 ଅନୁଭବ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ଅନୁଭବ ଶକ୍ତିରକର ପ୍ରଭୁର ଓ ପ୍ରସାର ଦିଗରେ ଚର୍ଚ୍ଚଣ ଦୃଷ୍ଟିଥିଲା ।
 ତେଣୁ ସେ ଚେତନାଲୀନ ସୁନାଧ୍ୟାୟ ସମ୍ପଦକ ପୂଜ୍ୟ ବିଶ୍ୱନାଥ କଲେ
 ନିକଟକୁ ଚଠିପରି ଲେଖିଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ସବୁଜ ଗୋଦାଠି ଲେଖନକୁ
 ଆଗ୍ରହରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲେ । ମୋର ମନେସ ଡ଼, ନିଜ ତଥର ପ୍ରଥମସ୍ଥ
 ଆରମ୍ଭ କରି ଆଠ ଦଶ ପୃଷ୍ଠାଏ ଏ ମୋର ମୂଲ୍ୟରେ ଲେଖାକୁ ସେ ସ୍ଥାନ
 ଦେଇଛନ୍ତି ଓ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲେଖା ଉପରେ ଶୈଳପୁଲର ଆନନ୍ଦ ଓ
 ବିହ୍ୱଳତା ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଥମ କେତେ ପୃଷ୍ଠା
 ଅନୁଭା, କାଳିଦୀ ଓ ମୁଁ ତତକଳେ ମଧ୍ୟରୁ କେହିହେଲେ ଦାଲ କର
 ବସିଥାଉ । ଏଥିରେ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁ ମୋର ଅଧ୍ୟାୟ ପଦ୍ୟ, ଗୀତ-
 ନାଟ୍ୟ ଓ ଅଳ୍ପ କେତେକ ଗଦ୍ୟ ଅକୃଷ୍ଣିତ ଭାବରେ ମୋର କରୁଛନ୍ତି ।
 ମୁଁ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଦେଖି ଖୁସି ହୁଏ ସତ, ମାତ୍ର ଆଜି ଉପାସଦୟତା ବା
 ମୂଲ୍ୟବାଧାରେ ସତରୁଥ ଥାଏ । ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁ ଅନୁଭା ବାବୁଙ୍କର
 ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି ।

ତା'ପରେ ଅନୁଦା I. C. S. ପ୍ରାଣକର ବଙ୍ଗଦେଶରେ ରୁକ୍ଷ କଲେ ଓ ବଙ୍ଗଳାଦେଶ ଲେଖିଲେ । 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ'ରେ ଶେଷକୁ କେବଳ କାଳିନ୍ଦୀ ଓ ମୁଁ ନିୟମିତ ଭାବରେ ଲେଖୁଥିଲୁ । 'ସଦ୍‌କାର' ପତ୍ରିକାରେ ମଧ୍ୟ ମୋର ବହୁତଗୁଡ଼ିଏ ଲେଖା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଅନ୍ୟ କେଉଁଆଡ଼େ ଲେଖା ପଠ ଇତ୍ୟାଦି ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଉଥିଲେ । ମୁଁ ଥରେ ଅନ୍ୟ ତାଙ୍କୁ କହିଲୁ ଏ ଅଳିଆ ଗଦାଗୁଡ଼ାକ ନେଇ କେଉଁଠି ରଖିବ ?

“ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମୁଁ କିଛିଦିନ ବଡ଼ ଶକ୍ତି ପଡ଼ିଥିଲି । କାରଣ ଆମ ଦଳ ଭିତରେ ବୟସ ବା ପ୍ରକୃତିରେ ହେଉ, ସେ ମୋତେ ପୁସ୍ତକର ସ୍ୱେଦ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ବଙ୍ଗର ଗ୍ରାହ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଯାଇ ତାଙ୍କର ଉପାସନାରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲି । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କଥା ମୋର ଆଜି ଯାଏଁ ମନେ ଅଛି, ଜୀବନରେ ବହୁତ କାମ ଦେଇଛି । କଲେଜରେ ପଢ଼ିବ ଅବସ୍ଥାରେ ଠିକ୍ ନାସ୍ତିକ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କେତେକ କାରଣରୁ ମୋର ଶିଶୁର ବିଶ୍ୱାସ ବହୁ ଅଂଶରେ ତ୍ରାସ ପାଇଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁ ମୋତେ ଆଶ୍ୱାସ ଦେଇ କହୁଥିଲେ, କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, ମନଟାକୁ ସଦାବେଳେ ଖୋଲିରଖ — Keep your mind open । ମୁଁ ଚିରପ୍ରକାଶୀ ହୋଇ ପିତୃ ଉପାଦେଶରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ପିତାର ଆସନ ଦେଇଥିଲି । ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁର ମୋର ଦୀର୍ଘ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଞ୍ଚାଶ ପଦ୍ୟ “ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା” ରଚନା କରିଥିଲି । ତାହା କାବ୍ୟ ସଞ୍ଚୟନର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି ।

୧୯୨୨-୨୩ ସାଲରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅଧୁନା ଗୋଟାଏ ଯୁଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ 'ସବୁଜ ଗୋଷ୍ଠୀ' ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟକୁ ଏକରୂପିଆ ଅଧିକାରରେ ରଖିଥିଲେ । ମଝିରେ ମଝିରେ ଅନୁଦାଙ୍କର ପ୍ରକାଶ ଉତ୍ତମ ଚୁକ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଦ୍ୟ ଲେଖା ସେଥିରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । କାଳିନ୍ଦୀ ଓ ମୁଁ ପଦ୍ୟ ଲେଖୁଥିଲୁ । କାଳିନ୍ଦୀଙ୍କର କେତେକ ଗଦ୍ୟ ରଚନା ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟରେ ସ୍ଥାନାନ୍ତ ପାଇଛି । ହରିହର ଓ ଶରତଙ୍କର ଅଳ୍ପ କେତୋଟି

ପଦ୍ୟ ଓ ଗଦ୍ୟ ଛଡ଼ା “ବାସନ୍ତୀ” ଉପନ୍ୟାସର କେତେକ ପରିଚ୍ଛେଦ ସେଥିରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ବାସନ୍ତୀ ଉପନ୍ୟାସ ବଙ୍ଗଳାର “ବୀରଓ଼ୁଗ୍ଗ” ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରକୃତିପୁତ୍ର । ଅନ୍ଧାଦାକର ଝୁକ୍ ସେ, ବଙ୍ଗଳା ଭଳି ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ୧୨ ବା ଅଧିକ ଲୋକ ମିଶି ଆମେ ଗୋଟାଏ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବୁ । ଉପନ୍ୟାସର କଥାବସ୍ତୁ ଓ ପ୍ରକଳ୍ପନା ଶୁଣି ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହେଲେ ଏବଂ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ-ବାହିକ ଭାବରେ ଏ ଉପନ୍ୟାସକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ବହୁ ଔପନ୍ୟାସିକ, ଗାଳ୍ପିକ ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପରିଚ୍ଛେଦ ଲେଖିଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ମୋର କିଛି ଅବଦାନ ନଥିଲା । କାରଣ ପଦ୍ୟ ଲେଖା ମୋ ପକ୍ଷେ ଯେତେ ସହଜସାଧ୍ୟ ଥିଲା, ଗଦ୍ୟ ନଥିଲା । ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ମୋତେ ଏଭଳି ଘଟପଟ କରି ଦେଇଥିଲା ଯେ ମୁଁ ଗଦ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ସାହସ କରି ନଥିଲି । ପରେ ଅବଶ୍ୟ କେତୋଟି ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଛି ।

ସ୍ୱଧୀନାଥ ଓ ଭଞ୍ଜ ସମାଲୋଚନା ସଂଳାପ ଆକାରରେ ଲେଖିଥିଲି । ସବୁଜ ସାହିତ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ‘ସୁନଖଣା’ ଓ ‘ରଫତର’ରେ କେତେକ ସମାଲୋଚନା ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିଥିଲି । ଯଦି ବା ମୁଁ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନଭିଜ୍ଞ, ମୋର ଭ୍ରଷା କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ଚୁଣ୍ଟା ଓ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦରେ ପଡ଼େଣ୍ଡି ଥିଲା । ଏହାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ମୋର ସତ୍ୟବଦ୍ଧା ସ୍କୁଲର ବରୁ ଗୋଦାବରୀ ମହାପାତ୍ର ଥରେ ପରିଭ୍ରାମ ଛଳରେ ଗୋଟିଏ ଟିପ୍ପଣୀ କରିଥିଲେ । ଏହା ମୋର ଅତି ଧର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନନଅଛି — ‘କାଳିନ୍ଦୀ, ମାନସିଂ ସଂସ୍କୃତ ଜାଣନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖନ୍ତି । ପ୍ରଣିତ ଗୋଦାବରୀ ସଂସ୍କୃତ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ସଂସ୍କୃତ ମଧ୍ୟ ଲେଖନ୍ତି ନାହିଁ ! କିନ୍ତୁ ଦୈକୁଣ୍ଡ ସଂସ୍କୃତ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ସଂସ୍କୃତ ଲେଖନ୍ତି ।’ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଏକ ପରମ ଚୋର ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ଅତି ଦୁଃଖା ମୁଁ ଗଦ୍ୟ ଲେଖିଲି ବେଳକୁ ପଶ୍ଚାତ୍ତପତ୍ତ ହୋଇଥାଏ ଓ ଅଳ୍ପ ଲେଖେ ।

ସେ ସମୟର କଟକ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଜି କଳ୍ପନା କରି ଦେବ ନାହିଁ । କାଠଯୋଡ଼ି ରୋଲବନ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବାକୁ ହେଲେ ବହୁତ କଠିନ ମାଡ଼ିବାକୁ ହେଉଥିଲା, ବହୁ ସର୍ପର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ହେଉଥିଲା । ମୋର କିଛି

ସେଗୁଡ଼ିକ ଅତି ପ୍ରିୟପୁସ୍ତକ ଥିଲା । ମନ ପଡ଼େ, ଦିନେ କାଠଯୋଡ଼ି ଲେଖି-
ବନ୍ଧି ତନାପଥର ଉପରେ ବସୁ ବସୁ ଶୋଇ ପଢ଼ିଲା । ଗୁଣ ନ'ହା
ବେଳକୁ କଲିକତା ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍ ଗାଡ଼ିର ଧଡ଼ଧଡ଼ରେ ମୋ ନିଦ ଛାଡ଼ି
ଯାଇଥିଲା ଓ ଗଡ଼ ଚାଲିଯିବା ପରେ ମୁଁ ଧୀରେ ଘରକୁ ଫେରି ଯାଇଥିଲି ।
କାଳିଆଦୋଦା ଓ ଯୋଦ୍ଧା ଆନକଟର ଶେଷ ପଥର ଖମ୍ବୁନ ମୋର ଅନ୍ୟ
ଦୁଇଟି ପ୍ରିୟପୁସ୍ତକୀ ଥିଲା । କେତେକେଲେ ମେଡ଼ିକାଲ୍ ସ୍କୁଲର ଜଙ୍ଗଲ
ଓ ନୋଟା ଅତିକ୍ରମ କରି କାଠଗାଲ ପାଖରେ ବସି ଯାଉଥିଲି ।

କଲେଜରେ ପଢ଼ୁଥିବାବେଳେ ଅଧ୍ୟାପକ ଆର୍ତ୍ତବିହାରୀ 'ପ୍ରାଚୀ
ସମିତି'ର ଉତ୍ତମ ପ୍ରାଧାନ କରିଥିଲେ । ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କୁ ଧରି ଇଂରେଜୀ
ସାହିତ୍ୟରୁ ଗୁପ୍ତମାନ ଅନୁବାଦ କରୁଥିଲେ । ତାଳପତ୍ର ପୋଥିରୁ ପ୍ରାଚୀ
ସାହିତ୍ୟର ସଂସ୍କରଣମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା ।

କାଳିଆ ସେହି ସମୟରେ ଆର୍ତ୍ତବିହାରୀ ପ୍ରେସ୍‌ରେ 'ମଥୁରା
ମଙ୍ଗଳ' ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖି ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ହରିହର
କେବେ କେବେ ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ । ମୁଁ କିଛି
କଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରବ୍ର ପରି ମୋର ପରିଚୟା ତଳାଇଥାଏ । କାହାକୁ ଧ୍ୟାନ
ନାହିଁ । 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ'ରେ ମୋର ବହୁ ଲେଖା ପ୍ରକାଶିତ ହେବା
ଫଳରେ ମୁଁ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟିକ ଗୋଷ୍ଠୀର ଚର୍ଚ୍ଚାଶୁଭୁ ହୋଇଥିଲି ।
ମୋର ସମାଲୋଚନାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଜ୍ଞାନ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ପଦ୍ୟ
ଲେଖାରେ ବେଶ୍ ଉପହା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ବିଷୟ ଶୁଣିଲି, ସେ
ଆମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୋପଣକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଗୋଟାଏ 'ଲଳିକା' ଲେଖିଛନ୍ତି ।
ମୁଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ କିଛି ନ କହି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଆହୁରି ଦୂରକୁ
ଚାଲି ଯାଇଥିଲି ।

ମୋର ଘର ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟର ପାଠପୁସ୍ତକୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଉଚ୍ଚ
ସାହିତ୍ୟକୁ ଆଦୌ ବୁଝିପାରୁ ନ ଥିଲି । ବୁଝିଲେ ମଧ୍ୟ ରସର ଶିକ୍ଷା ହେବୁ
ଉପସ୍ଥାପନ ହେଉଥିଲା । ଏହି ଶାବ୍ଦର କାରଣ ହେଲା ସ୍ଵଳନର ଉପସ୍ଥାପନ ।
ସାହାର ଉପାଦାନ ମୁଁ ସତ୍ୟବାଦୀ ହତ୍ୟାଳୟ ଓ ମୋର ବୁଦ୍ଧର କଠୋର
ଆବେଶରୁ ଆହରଣ କରିଥିଲି, ମାତ୍ର ସାଧାକୃଷ୍ଣ ହସ୍ତପୁକ ଲଳିକା ବା

ଜିନିଷ ଶୁଣିଲେ ସେ ରୁଚିତା ବରଫ ପରି ତରଳି ଯାଉଥିଲା । ଗାବନର ଶେଷଭାଗରେ ପ୍ରହସ୍ତ ମଧ୍ୟ ମୋର ବୈଷ୍ଣବ ଗୁମ୍ଫା, ଗୀତ ନବତା, ସଙ୍ଗୀତ, ରସଲୀଳା ତଥା କର୍ତ୍ତନ ପ୍ରତି ଲଳସା ଅତି ପ୍ରବଳ । ଆଜି ରୁଗ୍ଣ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ମନେହୁଏ—ସେ ରସ ଆତ୍ମ ଦନ ଲାଗି ମୁଁ ଯଯାବର ଗାବନ ଆବଲମ୍ବନ କରି ପାରିଲେ ଧନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତୁ । ରବିବାରୁକର ‘ଘରଗୁଡ଼ା ଏଇ ପାଗଲଟାକେ’ କବିତା ଆଜିଯୁଦ୍ଧା ମୋତେ ଆଲୋଡ଼ିତ କରେ ।

ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜ :

ବି.ଏ. ପାଶ୍ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୃହର ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୋତେ ରୁକ୍ଷ ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ହେଲା । ସେ ସମୟରେ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜରେ କେବଳ ବୟସ୍କ ଓ ଅଭିଜ୍ଞ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ନିଆଯାଇ, ତାଲିମ ବ୍ୟାପ୍ତ ଉଥିଲା । ମୋର ସେତେବେଳକୁ ୨୨।୨୩ ବର୍ଷ ବୟସ ହେବ ।

ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ବୋଧେ ମୋର ବୟସ ଓ ରୂପଭେଦ ଦେଖି ହସିଲେ । ମତେ ପଚାରିଲେ—‘How do you hope to get a seat?’ ମୁଁ ଜବାବ ଦେଲି ‘Sir, I am destined to be a teacher and I request you to accept me’.

ସାତେକ ଛାତ୍ର ହୋଇ ମୋତେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ଦେଲେ ଓ ଟ ୩୫ ଗ୍ରାଧାର୍ଯ୍ୟାଦାନ ଦେଇ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଟ ୨୦ରୁ ଟ ୩୫କୁ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇ ମୁଁ ହନୁମାଜକର ଗଜ-ମାଜ୍ଜନ ଉଠାଇବାର ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କଲି । ଦରମା ବା ହଷ୍ଟେଲ ଭଡ଼ା କିଛି ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁ ନଥିଲା । ସେଠାରେ ୧୦ମାସ ପଢ଼ିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇ ମୁଁ ବହୁ ପରମାଣରେ ଉପକୃତ ହୋଇଅଛି ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ସାତେକ ବଦଳି ହେବାପରେ ଜଣେ ବଙ୍ଗୀୟ ଅଧ୍ୟାପକ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଲେ । ତାଙ୍କର ବଦ୍ଧବ୍ରତ ଓ ଅଧ୍ୟାପନା ପ୍ରଣାଳୀ ଏପରି ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଥିଲା ଯେ, ମୁଁ ବହୁପଦ୍ଧି ଘରେ

ପରିଶ୍ରମ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ କରି ନ ଥିଲି, ସେ ମଧ୍ୟ ମୋର ବୟସ ଓ ରାଜ୍ୟ-ପ୍ରୀତି ଦେଖି ମୋ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ।

ସେ ବର୍ଷ ପାଟଣାରେ ନୂଆବରୀ ଯୁଦ୍ଧର ଟ୍ରେନ୍ କ୍ଲବ (ଯାହାକି ବର୍ତ୍ତମାନ ଏମ୍. ଇଡ଼ି. କ୍ଲବ ହୋଇଛି) ଖୋଲିଲ । ଓଡ଼ିଶାର ମୁଁ ଓ ଆଉ ଜଣେ ପୃଷ୍ଠ ଶିକ୍ଷକ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲୁ । ବିହାରର ଚାରିଜଣ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଅଧିକାରୀ ଓ ଆଉ ତିନିଜଣ ପଢ଼େଇଠି । ତେଣୁ ଯୁଦ୍ଧ ଗ୍ରହ ଟ୍ରେନ୍ କୁ ଓଡ଼ିଶାର ଭାଗ ପଡ଼ିଲା ୩, ବିହାରର ଭାଗ ପଡ଼ିଲା ୧, ଏପରି ୪ଟି ଗ୍ରହ ନେଇ ସେ କ୍ଲବ ଚାଲିଲା । ପାଠ୍ୟ ବିଷୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ହେଇଥିବାରୁ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ନ ଥିବାରୁ ଆନୁମାନକୁ କଠୋର ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ପାଟଣା ଟ୍ରେନ୍ କଲେଜରେ କୋଠା ଅଧ୍ୟାପିତ୍ର ତୋଳା ହୋଇଥାଏ, କାମ ଲାଗିଥାଏ । ମୁଁ ସେଠିକାର Prefect ଭାବରେ ଶୁଦ୍ଧ ନିର୍ମାଣ ବିଷୟ ଯାଇ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲକୁ ଉପୋକ୍ତ କରେ । ଏହି ସମୟର ପୃଷ୍ଠ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୀତନାଟିକାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ଅଛି । ଗୀତନାଟ୍ୟର ନାୟିକା ଗୋଟିଏ ଇଟାଠାରୁ ବୋହୂଥିବା ବାଳିକା । ନାୟକ ନାଲନ୍ଦା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜଣେ ଦର୍ଶନ ଗ୍ରହ । ଦୁଇଜଣୋକ ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବସ୍ତୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ କରେନ୍ତି । ବାଳିକାଟି ତାର ମନର କିଛି ଦୁଃଖତା ଭୁଲିଯାଇ ନୂତନ ଦର୍ଶନରେ ଆନୁସରଣ ଲେପ କରିଅଛି ।

ଏମ୍. ଏ. ପରୀକ୍ଷା :

ରୁକ୍ଷ ଭିତରେ ମୁଁ ବରାକର ଅଧ୍ୟୟନର ଅଭ୍ୟାସ ରଖିଥିଲି । ଇତିହାସରେ ପ୍ରଥମ ଏମ୍. ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲି । ୭ ବର୍ଷକାଳ ରୁକ୍ଷ ଗାବନରେ ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟୟନ କଲି । ଏମ୍. ଏ.ରେ ପାର କର୍ମ ମାର୍ଗଲକ ହରପ୍ପା ଓ ମହାଜ୍ୟୋତୀଦାସେ ଉପରେ ୪ ଖଣ୍ଡି ବିଶାଳ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଉ କେଉଁଠି ନ ପାଇ ବାରିପଦା ଯାଇ ସେଠି ଅଧ୍ୟୟନ କଲି । ମାତ୍ର ଏମ୍. ଏ. ଶ୍ରେଣୀର କେତେ ଖଣ୍ଡ ଦୁର୍ଲଭ ପୁସ୍ତକ ହସ୍ତଗତ ନ ହେବାରୁ ଇତିହାସ ପାଠ ମୋର କେତେକାଳ ଧିମେଇ ଯାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର କଲିକତାରେ

ଅଧ୍ୟାପକ ଥାନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ଆରୁର୍ଯ୍ୟ, ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ପ୍ରଭୃତି ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ ଏମ୍. ଏ. ଡିଗ୍ରୀ ହାସଲ କରି ଆସି ଥାଆନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଇତିହାସ ପାଠ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆ, ପାଳି ଓ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲି । ଚାକରୀର କେତେ ବର୍ଷ ପରେ ମୁଁ ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ (ଓଡ଼ିଆରେ) ଏମ୍. ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଲି (୧୯୩୦-୩୧) । ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଓ ପୁରାତନ ସାହିତ୍ୟରେ ମୋର ବିଶେଷ ଦଖଲ ନ ଥିବାରୁ ଉତ୍ତରଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ଇଂରେଜୀରେ ଲେଖିଲି । ଫଳରେ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଲି । ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଅଳ୍ପ କିଛି ନମ୍ବର କମିଗଲା । ପୁନର୍ବାର ଆସି ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟୟନ କଲି । ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ଦାଖଲ କରି ବିଶ୍ଵାସୀୟ କୁଟି ପାଇଁ ଆବେଦନ କଲବେଳେ ଉପରସ୍ଥ କର୍ତ୍ତା ପଚାରିଥିଲେ— ‘ତଳ ତଳଟା ଡିଗ୍ରୀ ନେଇ କ’ଣ କରିବ ?’ କୁଟିରୁ ଫେରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋର ସ୍ଥାନାନ୍ତର ହେଲା ଏବଂ ଏତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଧର୍ଯ୍ୟସୁ ଘଟିଲା ଯେ, ଇତିହାସ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାର ଆଉ ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

ରୁକ୍ମିଣୀ ଜୀବନ :

ଦ୍ଵିତୀୟ ଭାଗ ଟ୍ରେନିଂ ପାସ୍ କଲପରେ ମୁଁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଫେରି ଆସିଲି । ମାତ୍ର ରୁକ୍ମିଣୀ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୋତେ ବାଧା ହୋଇ ପୁନର୍ବାର ବିହାରକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ପୁରୁଳିଆ ସରକାରୀ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା ଆରମ୍ଭ କରେ । ପରେ କେତେ ମାସ ଲାଗି ପାଟଣା କଲେଜରେ ସ୍କୁଲକୁ ବଦଳି ନିଯୁକ୍ତ ହେଲି । ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ୍ ସାହେବ ମୋତେ ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେଲେ ଯିନା, ବିହାର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର କର୍ମଚାରୀମାନେ ସେତେଦୂର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଥିଲେ ପରି ମୋତେ ବୋଧ ହେଲା ନାହିଁ । ପୁରୁଳିଆରେ ବର୍ଜୀୟ ସମାଜର ମୁଁ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହେଇ ପାରିଥିଲି । ସେ କାଳର ବିହାରୀ ସଂଗଂଘିତା ମୋର ସହ୍ୟ ନ ହେବାରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ପଳାଇ ଆସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲି । ମୋର ଭାଗ୍ୟ ଭଲ ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ମୋର ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାପକ ହୁଇଟଲିକ୍ ସାହେବ ପାଟଣାରେ ଡ଼େପୁଟି ହିରୋକର ଥାଆନ୍ତି । ସେ ମତେ ଦେଖି ଖୁବ୍ ଖୁସି ହୋଇଗଲେ ‘ଏବଂ ମୋର ବଦଳି ହେବା କଥାଟାକୁ ପସନ୍ଦ କଲେ । ମତେ କହିଲେ, ‘Look here boy there is a vacancy in the collegiate school, but they require a Mathematics man. They don’t require an English and History teacher.

“ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦୁଠାକୁ ସାହସ ସହିତ ଗୋଟାଏ ମନର ବଡ଼କଥା କହିଦେଲି । ଏହା ଗଣନାଶାସ୍ତ୍ରର ଶତ୍ରୁ କାମ ଦେଲି । ମୁଁ କହିଲି ‘Sir ! I know, they have half a dozen of Mathematics teachers. I donot know what they will do with the seventh man.’ ସାହେବ ଶତ୍ରୁ ହସିଲେ ଏବଂ କହିଲେ—‘Are you sure; they have half a dozen.’ ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି—‘I can assure you sir, they have ସେତେବେଳେ ସେ ମୋ ସ୍ତୁତି କାର୍ତ୍ତ୍ତ୍ୱ ପଛରେ କ’ଣପଦ୍ମ ଦେଖୁ ଥାନ୍ତି । ଏ ଘଟଣାର ଠିକ୍ ସାତ ଦିନ ପରେ ମୁଁ କଟକ ନଦୀର କୂଳରେ ପାଇଲି । ଏହି ଗଳ୍ପଟି କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ଯେ, ସ୍ୱାର୍ଥୀନ ଭାବରେ ବୋଧେ ଚାଲୁଥିବା ଗୋଷ୍ଠୀର ଏ ଦୁଃସାହସ ଓ ତେଣୁର ମୂଲ୍ୟ ଆଉ ସେତେଦୂର ନାହିଁ ।

“ମୁଁ ପ୍ରୟାଗୀ ୩୨ ବର୍ଷ ପରମ୍ପରା ଚାଲୁଥିବା ଉତ୍କଳ ଶାଳିକ, ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକ ଓ ପରିଶେଷରେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ୍ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲି । ୨୨ ମହାତ୍ମଜ୍ ଜାନରେ ଟ୍ରେନିଂକାଲ ଶିକ୍ଷକତାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ୩ ବର୍ଷ କଲି କରୁଛି । ଏହି ୩୨ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ପିତାଙ୍କର ଶତାବ୍ଦୀକ୍ୟଟି ବରବର ମୋ ମନକୁ ଆସାତ କରୁଥାଏ—

**Better a plough man on one's feet.
Than a service man at one's knees.**

ଏହି ଆଶୁମାଳ ବସିବାର ଅଭ୍ୟାସ ନ ଥିବାରୁ ଚାଲି ଶାଳିକରେ ମୋତେ ବହୁ-ସ୍ତ୍ରୀ-ସଂଗ୍ରହ ପଡ଼ିଛି । ଆତ୍ମୋନ୍ମତ୍ତ ଲାଗି ଯାହା କରିବାର କଥା, ବିଶେଷତଃ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖା ମୋର ବହୁ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟାଧିତ ହୋଇଅଛି । ଉପସ୍ଥିତ ହାକିମମାନଙ୍କ ସୁଦୃଷ୍ଟିରେ ନ ଥିବାରୁ ବହୁ ସ୍ଥାନକୁ ବଦଳି ହେବାର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ମୋର ହୋଇଅଛି । ସେ ବିଷୟରେ ପୁଞ୍ଜାମୁପୁଞ୍ଜା ବିବରଣୀ ଦେବାରେ ଯେ, ବିଶେଷତା ଲାଭ ଅଛି, ତା’ ମନେକରୁ ନାହିଁ । ଏତକ କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ, ଆମ ଶାସକ ଗୋଷ୍ଠୀର ଉଦାରତେଜା, ପଦ୍ମାଭୂଷିଣୀଳ ସତ୍ତାକ ହାକିମଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅତି କମ୍ ।

ସରକାରୀ କଲ ଯେପରି ଖଞ୍ଜା ହୋଇଅଛି ତହିଁରୁ ମ'ରାଜ୍ୟର ଗ୍ୟାସ୍ ସର୍ବଦା ନିର୍ଗତ ହେବାର ଚିନ୍ତା ଅନୁଭୂତ ମୋର ରହିଅଛି । ଜଣେ ଅଧେ ସହାୟତାକୁ ଗଣିଲ ଆମ୍ଭ । କିଛି ସମୟ ପୁଣିର ସୁଧାସ ଯେ ବଦରଣ କରି ନାହାନ୍ତି, ତାହା ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ସରକାରୀ କଲର ଉତ୍ପାଦନ ଧୁଆଁଟା ସବୁବେଳେ ଶୁଣାଯାଏନାହିଁ ।

“ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଯେ, ମୁଁ ଲେଖାଲେଖି ଏକ ବେଳକେ ଛୁଟି ଦେଇଥିଲି ତାହା ନୁହେଁ, ଅଧ୍ୟୟନ ମଧ୍ୟ । ସେଥିଲାଗି ମୋତେ କେତେକଙ୍କର ଦ୍ଵେଷ ଓ ପ୍ରକଳ୍ପ ହେଲା ଯେ ଶରଦ୍ଧା ହେବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୨୭ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଅମଳରେ ରୁକ୍ଷଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟବହାର ଥିଲା ପରିତ । ବ୍ରିଟିଶ୍ ବଣିକଗଣଙ୍କୁ ନିଜ ସ୍ଵାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବଞ୍ଚାଣୀୟ ଆଇନକାନୁନ୍ ମାନ ତଳିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । କାହାର ମୁଖାପେକ୍ଷୀ ନ ହୋଇ ସେ ସବୁ ସମ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ବଦଳ ଓ ପଦବୀକ୍ରମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟବସାୟ ଅନ୍ୟାୟ ହେଇପାରୁ ନ ଥିଲା । ବଦେଶୀ ଶାସକଙ୍କର ଏ ଦେଶରେ ମୁହଁ ରୁଦ୍ଧା ବନ୍ଦୁବାନ୍ଧବ ତ କେହି ନଥିଲେ; ତେଣୁ ନ୍ୟାୟାଧୀନ ଶାସକରେ ଅନ୍ୟାୟକୁ ଅଧିକାରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦେଇ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନିଜ ଭିତରେ ଯାହା ପ୍ରକୃତରେ ହେଉଥିଲା ତାହା ବାହାରକୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମହାବଳୀ ପଶୁରୁଜ ସିଂହ ଯାହା ନକରେ ଭଲୁଆ ରାଜା ହେଲେ ତାହା କରେ ଏବଂ ତାର ରାଜତ୍ଵ ଅସଫଳ ହୋଇଉଠେ । ତେଣୁ କଳାହାକିମମାନଙ୍କ ଦାଉ ଓ ଶାମଶିଆଳା ତଳ ସମସ୍ତ ସମସ୍ତେ ବଡ଼ ଅସଫଳ ହୋଇପଡ଼େ । ଥରେ ଅଧେ ମୋର କବିତା ଲେଖା ଉପରେ ରୂପା ପଡ଼ିଥିବା କଥା ମୋର ମନରୁ ଯାଇନାହିଁ ।

କୌଣସି ସାହେବ୍ ବା ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ହାକିମ ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଗଲେ, ତାଙ୍କ ହତାୟ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିବାର ଆଦେଶ ମୋ ଉପରେ ଜାଣ ହେଉଥିଲା । ଏ ଧରଣର ଅଭ୍ୟାସକୁ ମୁଁ ଆଦୌ ସମ୍ମାନ ନ ପାଇ ଥରେ ଅଧେ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ କହିଲୁ— ‘I have sold a half part of myself to the Government, the other half is entirely, my own. Nobody can touch it. ଏଭଳି ଦୁର୍ଦ୍ଦିଶା ଥରେ ଦୁଇଥର ଦଢ଼ିଲ ପରେ ଆଉ ମୋତେ କେବେ

କେହି କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ନାହିଁ, ବରଂ କେତେ ଥର ଲୋକ ମୁଖରେ ଶୁଣିଛି—‘ହଁ, ସେ କ’ଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଦୁର୍ବୋଧ ଲେଖୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସେ ଲେଖୁଥାନ୍ତୁ ।’ ଏହି ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଭାବ ମୋ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କବଚ ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରୁଥିଲି ।

ଦୈନନ୍ଦିନ ପାଠ ଦାନ କରିସାରି ଦରକୁ ଫେରିଲା ବେଳେ ମୋର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କ୍ଷୟ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ କୌଣସି ଦିନ ମୁଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଅବହେଳା କଲେବା କଥା ମୋର ମନେପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆସିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋତେ ଦୁମ ମାଡ଼େ । ସେତେବେଳେ ଛାତ୍ର ଶିକ୍ଷକ ଅମଳରେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଅନୁମତି ନେଇ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଟିକ୍ଷସନ କରିପାରୁଥିଲେ । ଅଧୁନକ ସାହାଣ୍ଡମେଲ ପଢ଼ିବ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ସେତେବେଳେ ଟିକ୍ଷସନ କଲେ ଏମ୍.ଏ. ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ୨୫୩୦ ଟଙ୍କା, ଗ୍ରାଜୁଏଟମାନେ ୨୦ ଟଙ୍କା ପାଉଥିଲେ । ମୋ ପାଖକୁ ଯେତେବେଳେ ଟିକ୍ଷସନ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଆସିଛି ମୋର ବାରମ୍ବାର କହିବାର ମନେପଡ଼େ ଯେ—‘ସ୍କୁଲରୁ ଫେରି ମୋର ଆଉ କିଲ ନାହିଁ । ମୋତେ ଅକାରଣେ ଟିକ୍ଷସନକୁ ଡାକିଲେ ମୁଁ ଖାଲି ତୁଳାଇବି ସିନା କାହାର କିଛି ମଙ୍ଗଳ ହେବ ନାହିଁ ।’ ଘଟଣା ଚକ୍ରରେ ପଡ଼ି ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ସରାରେ ପ୍ରାଇଭେଟ ଟିକ୍ଷସନ କରାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲି । ଶେଷରେ ତାହାକୁ ଛାଡ଼ିଲି । ମାତ୍ର ମୋର ସହକର୍ମୀମାନେ (ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ) ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଟିକ୍ଷସନ କରି କିଛି କିଛି ଅଧିକ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆନିକାଳକାର ଘରେ ଘରେ ଠାକୁର ବାଡ଼ି ବା ଚାନ୍ଦିନୀ ଭଳି କରିବାର ସାହସ ସେ ସମୟରେ ନାହାର ନ ଥିଲା । ମୁଁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଥିବା ସମୟରେ (ଅନୁଗୁଳ, ସମ୍ବଲପୁର, ପୁରୀ, ଜି.ଉଦୟଗିରି, କେନ୍ଦୁଝର) ଟିକ୍ଷସନ ପ୍ରଥାକୁ ବାଗକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ପରିକଳ୍ପନା କରିଥିଲି । ସେହି ପରିକଳ୍ପନା ଅନୁସାରେ ଟିକ୍ଷସନଲେଖି ଶିକ୍ଷକ ୨୪ ଘଣ୍ଟାକୁ ଅଳ୍ପତଃ ୧୨ ଘଣ୍ଟା ସ୍କୁଲରେ କାର୍ଯ୍ୟନିୟୁକ୍ତ ରହି ପାରିଥାନ୍ତେ ଓ ଦରମା ସହଜ ଅଧିକ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ପାଇ ପାରିଥାନ୍ତେ । ମାତ୍ର ଉପରିସ୍ଥ ମହଲର ଆନୁରୋଧ ଅଭାବରୁ ହେଉ ବା ସେହି ସମୟରେ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟେକ୍ଷକ (Inspector of schools) ଫଳରେ ହେଉ ସେ କାର୍ଯ୍ୟସୂଚୀ କଲ୍ପନାରେହିଁ ରହିଗଲା ।

“ଶିକ୍ଷା ଭବନର ଶାସନ ଶାଖାରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଶେଷ ୧୦୧୨ ବର୍ଷ କଟାଇଲି, କାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଅବହେଳା ଦେଖିଲି କିମ୍ବା ଦରିଦ୍ର ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରୁ ଉପହାର, ଉତ୍କୋଚ, ପ୍ରହରା କରିବାର ଶୁଣିଲି ମୋର ଧୈର୍ଯ୍ୟରୂପ ହେଉଥିଲା । ଫାଳି ଦେଉଥିବା କର୍ମୀଙ୍କର ପଛରେ ମୁଁ ବଳିଆ କୁକୁର ଭଳି ଲାଗି ରହୁଥିଲି । ମୋ ମତରେ—‘ଧରକାର ଟଙ୍କା ପଇସା, ବେତନ ଦିଗରେ ଅସୁବିଧା କଲେ ତାଙ୍କୁ ନ କାମୁଡ଼ି, ନିଶ୍ଚୟ ଶିଶୁ ଯୁବକଙ୍କୁ ଅବହେଳା କରୁଛ କାହିଁକି ବା ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଯୁକ୍ତି କରୁଛ କାହିଁକି?’ ପୁଣି ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେବୋଲି ମୋର ବହୁ ଶକ୍ତି ବ୍ୟୟକରି ସେ ସ୍କୁଲର ଶାନ୍ତ ଶୃଙ୍ଖଳା ଫେରାଇ ଆଣିବା ଓ କପି ବନ୍ଦ କରିବା ଦିଗରେ ମୁଁ ବହୁ ପରିମାଣରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲି ବୋଲି ମନେପଡ଼େ । ସେତେବେଳେ ଉପରିସ୍ଥ ହାକିମ, କର୍ମୀଙ୍କୁମାନଙ୍କ ସହିତ ବହୁଦିନ ଧରି ଲଢ଼ାଇ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବେତନ ମାଡ଼ ଦେଉଥିବା କୌଣସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ସହ୍ୟ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲା । ମନେ ପଡ଼େ—ଯେଉଁ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଇଛି ସେ ସ୍କୁଲର ବେତନ ଭାଗ ଆଗେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇଛି । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଆଗେ ବୁଝାଇଛି, ସହୀ ଭୂମର ବ୍ୟକ୍ତିରୁ ନାହିଁ, ତୁମେ ପୁଲିସ ବା ଇଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍ ଲାଇନ୍ ଧର । ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପିଲାଙ୍କୁ ଗୋରୁପରି ବାଡ଼େଇଲେ ତାର ସମସ୍ତ କୋମଳ ଚିତ୍ତକୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ବେତନ ଅବଲମ୍ବନ କରୁଥିବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ମୁଁ ତେଣୁ ଅପସୂର୍ଯ୍ୟା ବୋଲି ମନେ କରୁଥିଲି । ଦୁଃଖର କଥା, ଘରର ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କେତେକ ସମୟରେ ପ୍ରହାର କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସ୍କୁଲ ଘରକୁ ପଶିଗଲେ ମୋର ଶ୍ଵାକ ପରିଚ୍ଛେଦ ହୋଇଯାଉ ଥିଲା । କୋମଳମତି ଶିଶୁ, ବିଶେଷତଃ ଗଣ୍ଡକ ପିଲାଗୁଡ଼ିକ କିପରି ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ମୁଁ ଓ ଶାଲ ପାଠପଢ଼ନ୍ତୁ ଏବଂ ଚରିତ୍ରବାନ୍ ହୁଅନ୍ତୁ ଏହା ଥିଲା ମୋର ପ୍ରଧାନ ଅଦର୍ଶ । ସେଥିପାଇଁ ପୁଣ୍ୟରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗ୍ୟ ଯୋଗାଣ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିଥିଲି । ପିଲାମାନେ ପ୍ରଚ୍ଛଦନ ଟିକେ ଟିକେ ଜଳଖିଆ କରିବେ, ମାତ୍ର ସପ୍ତାହରେ ଦୁଇ ଥର ଦୁର୍ଗ୍ୟପାନ କରିବେ ।

ଜଣେ ଅଭିଭାବକ କହିଲେ—‘ମୋ ପିଲାଙ୍କୁ ମୁଁ ଏହି ପାଣି ଦୁଧ ପେଇବାକୁ ପସନ୍ଦ କରୁନାହିଁ ।’ ମୁଁ କହିଲି—‘ଅଜ୍ଞ, ଅପଣକପରି

ଅବସ୍ଥାପନ କ୍ୟାନ୍ତକ ପିଲାକୁ ମୁଁ ଦୁଧ ପିଇବାକୁ ବହୁନାହିଁ । ମାତ୍ର ଆପଣ ମାବକୁ ୪ ଅଣା ପଇସା ଦେଲେ ସ୍କୁଲର ବହୁ ଉପକାର ହୁଅନ୍ତା । ସେଥିରେ ସେ ଚୁପ୍ ରହିଲେ ।

“ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଭାବରେ କାମ କରୁଥିଲାବେଳେ ମୁଁ ବରାବର ଅନୁଭବ କରିଛି, ଯଦି କିଛିଗାଁସୁ ଉଚ୍ଚ ନର୍ତ୍ତ୍ୟପକ୍ଷକର ଆତ୍ମବହୁମା ଓ ଅହଂକାର ଟିକେ କମନ୍ତା ଓ ସେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅପଥା ଦ୍ରସ୍ତକ୍ଷେପ ନ କରନ୍ତେ, ସରକାରୀ ସ୍କୁଲର ନିରୁଦ୍ଧ ବନ୍ଧନ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ କଳ୍ପନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ପାରେନ୍ତା । ଅଶେଷ ଯେଉଁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଏହି ସ୍ଵାଧୀନତା ନ ଚାହାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ତାହା ଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଯେଉଁମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମତା ଅଛି, ସେ କ୍ଷମତାକୁ ପ୍ରଣୟା ନ କଲେ ମଧ୍ୟ ଅପଥା ଦ୍ରସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା ସ୍ଵଧର୍ମକ୍ଷେତ୍ରୀ ବୋଲି ମୁଁ ମନେକରେ । ଚାକିରୀର ଶେଷ ଜୀବନକୁ ଭାରତ ୧୨ବର୍ଷ ସ୍ଵାଧୀନତା ଭୋଗକରି ପାରିଥିଲା । ତତ୍ ସହିତ ନୂଆ ବଢ଼ିରେ ପ୍ରେଶଭଳି ନାନା ପ୍ରକାର ଦୁର୍ମାର୍ଗ ଓ ଦୁର୍ଗୁଣ ପ୍ରକାଶ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ମୁଁ ଆଉ ଅଧିକକାଳ ଜୀବନରେ ଭଲଜାତ ଢଳା ନ କରି ଶୀଘ୍ର କପରି ବାହାରି ଆସି ଓ ପିତାଙ୍କର ପୂର୍ବ ପ୍ରବଚନକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବି, ସେଥିଲାଗି କ୍ୟାନ୍ତକ ହେଉଥିଲି ଓ ୧୯୫୯ ସାଲର ଶେଷ ଭାଗକୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କଲି ।

ଅବସର ଗ୍ରହଣ ଦିନ ମୋର ଉପରିଶ୍ରମ କର୍ମାଣ୍ଡକ ଅନୁଭବୀକୁ କୌଣସି ଆନ୍ଦୋଳନ ବା ଆଲୋଚନ ହୋଇନାହିଁ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଖାସ୍ ଭାବନର ଅନୁଭବ କରିଅଛି—ମୋ ଶରୀରରେ ତନ୍ତ୍ରପ୍ରସ୍ତ କାଦୁଅ ଲାଗି ହୋଇଯାଇଛି । ଚଙ୍ଗାସ୍ଥାନ କଲେ ତେଡ଼ ନିର୍ମଳ ହେବ । କାନରେ ସଫା ଦାକ ଉଠିଛି—Better a ploughman on one's feet. ସ୍କଟ୍‌ଲ୍ୟାଣ୍ଡର କବି Burns ଏହିଭଳି କହେ ହଲିଆ ଥିଲେ ଏବଂ ହଲ ଭୃତ୍ୟଦେଇ ଖାତା ପେନ୍‌ସିଲ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ପତ୍ୟ ଲେଖି ପକାଉଥିଲେ । ୩୨ ବର୍ଷ ଦାସର କଲପରେ ଆଉ ମୋର ଶକ୍ତି ଅଛି କି ବୋଲି ପଚାରେ !

ରଚନାବଳୀ :

ଜୀବନର ଶେଷ ଭାଗରେ ପାଦ ରଖି ଆଜି ମନେ ହେଉଛି, ସମସ୍ତ ମୋହେ କବି ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଆଜିଯାଏଁ ନିଜକୁ କବି ବୋଲି ଦିନେ ସୁଦ୍ଧା ବୁଝି ପାରିନାହିଁ । କେଉଁ ଅଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତିର ପ୍ରଭାବ ବା ବଶୀଳାତ ଶୁଣି ଯେତେବେଳେ ଯାହା ଲେଖିଛି, ତାର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବା ମୋ ପକ୍ଷେ ସମ୍ଭବ ହୋଇନାହିଁ । କବି ହେବାର ଆକାଞ୍ଛା ମୋର କେବେ ନ ଥିଲା । ଉଦ୍‌ବ୍ୟକ୍ତରେ ଆଉ ଯେତେଦିନ ବଞ୍ଚିବ ସେଥିରେ କବି ବା ଆଉ କ'ଣ ହେବ କହି ପାରିବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଘଟଣାଚକ୍ର ଓ ସାମାଜିକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପଡ଼ି-ମୁଁ ବାପାଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ଓ ସମାଜସେବୀ ହେବି ନା ବଂଶୀ ହୋଇ ସାର୍ ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ଭଳି ବକ୍ତୃତା ଦେବି ! ଜୀବନର ଗତି ସାହିତ୍ୟ ଦିଗକୁ କିପରି ଫେରିଲା ତାହା ଜୀବନ-ଦିଆଡ଼ାକୁ ଜଣା । ପ୍ରାପ୍ତବୟସ ହେବାପରେ ବିଲୁପ୍ତମଙ୍ଗଳ ଠାକୁର ମୋର ଆଦର୍ଶ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ଭଳି ଅଜ୍ଞ ହୋଇ ବୃଦ୍ଧାବନ ଧାମରେ ଶ୍ୟାମ-ସୁନ୍ଦର ଭଜନ ଗାଇବା ନିଶା, ବୟସ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶାସ୍ତ୍ରତର ହେଲା । ତେଣୁ ଯେଉଁ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ଶ୍ରୀତ ବା ଅଲୀତସାରରେ ଲେଖା ହୋଇଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଅଳିଆଗଦା ଭଳି ମନେ କରେ । ଅସଲ ଗୀତ ତ ଗାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ; ଅଳିଆ ଗଦା ସାଇତି କ'ଣ ହେବ ?

ବ୍ୟବସାୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଅଲଗା ରହିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେହଁ ରାଜନୈତିକ ଆନ୍ଦୋଳନରୁ ନିଜକୁ ମୁଁ ପୃଥକ ରଖିପାରେ ନାହିଁ । କଂଗ୍ରେସ ଓ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟଙ୍କ ସମାଜବାଦରୁ ମୋର ଜନ୍ମ ବୋଲି ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ମନେ କରେ । ତେଣୁ ରାଜନୀତିକ କବିତା ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଲେଖିଅଛି । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଅମଳରେ କେତେକ ରାଜନୈତିକ ପଦ୍ୟ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଓ ଛଦ୍ମ ନାମରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛି । ଛଦ୍ମନାମ ମଧ୍ୟରେ “ବଜ୍ରବାଦଳ” ଓ “ନରଦ୍ରବ୍ୟ” ଉପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମନେ ପଡ଼ୁଛି

ସତ୍ୟବାଦୀ ବଦ୍ୟାଳୟ ଓ ତ୍ରେଜାନାଳ ବଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଯାହା ଲେଖା ହୋଇଥିଲା, ତାର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ପାଖରେ ନାହିଁ । ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନେ କରିଥିଲି ଯେ, ମୋର ହୃଦୟ

ଗୋଟିଏ କଠିନ ଶିଳାପରି ରସସ୍ଥାନ । କୈଶୋର ଜୀବନରେ ତମ୍ଭୁ ଓ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଉଥିବା ବାଳକ ନଟ (ଗୋଟିପୁଅ)ର ସୁଲଳିତ କଣ୍ଠସ୍ଵର ଓ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଓ ମୋହନ ଗୋପାଳଙ୍କ ରସର ଲଳିତା ସେ ଶିଳାଟଣ୍ଡକୁ ତରଳାଇ ଦେଇଥିଲା । ମୁଁ ଜୀବନରେ ଆନନ୍ଦ ସ୍ଵରୂପକୁ କେତେକାନ୍ଧରେ ଉପଲବ୍ଧ କରି ପାରିଥିଲି ।

“ରସପୂର୍ଣ୍ଣ ଲେଖା ମଧ୍ୟରୁ ମୋର ଯେତେଦୂର ମନେଅଛି—ଦୁଇ ଡଳି ଗୋଟି କବିତା ୧ମ ସଞ୍ଚୟନରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି । “ନବ ଯୌବନ” ପଦ୍ୟର ଛନ୍ଦ ବିନ୍ୟାସ ଓ ତାର ଅବାଧ ଉଚ୍ଚସ୍ଵର ଗତ ମୂଳରେ ବଙ୍ଗୀୟ କବି କାଳ ନଜରୁଲ୍ ଇସଲାମ ଓ ରଘୁନାଥଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିବାର ମୁଁ ଅନୁଭବ କର । ‘ନିମେଷ ଦେଖା’ ପଦ୍ୟ ଆଜିଯାଏ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ସୀମିତ ରହିଅଛି । ସେ ପଦ୍ୟଟିକୁ ପଢ଼ି ବିଶ୍ଵନାଥ ବାବୁ ଏହାର ଗଣନୀଳ ଛନ୍ଦ ବିନ୍ୟାସରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ମୋ ପାଖକୁ ଦୌଡ଼ି ଆସିଲେ । ଖରାଡ଼ୁଟିରେ ମୁଁ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇଥିଲି । କଲେଜ ଜୀବନର ତାହା ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟୟ । ବ୍ରଣ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ମୁଁ ଦ୍ଵିପ୍ରଦର ସମୟରେ ଶୋଇଥିଲବେଳେ ଗୋଟିଏ ପରୀକ୍ଷା ସ୍ଵପ୍ନାଦଶି ସେ ପଦ୍ୟଟି ଲେଖି ପକାଇଥିଲି । ଏଥିରେ ଉଚ୍ଚାସର ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ବିଶ୍ଵନାଥ ବାବୁ ସ୍ଵପ୍ନକଥା ଶୁଣି ତାଙ୍କ ସ୍ଵପ୍ନଲୋକରୁ ଖସି ଆସିଥିଲେ । ପରିଶେଷରେ କହିଲେ—‘ଅତି ସୁନ୍ଦର ହୋଇଅଛି ।’ ମୁଁ କହିଲି—‘ଆଜ୍ଞା, ନିଜେକ କାଳ୍ପନିକ ସ୍ଵପ୍ନ ସମୟର ପ୍ରେମ କବିତା ।’ ତା’ର ପ୍ରଥମ ୨ ଧାଡ଼ ହେଲା—

‘ନିମେଷ ଦେଖା ଆଗୋ ନିମେଷ ଦେଖା

ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଆଗୋ ରହିଛ ଲେଖା ।’

ଏହିପରି ସେହି ପଦ୍ୟଟି ପ୍ରାୟ ୫୦ । ୭୦ ଧାଡ଼ ହେବ ।

ମାନଭୂମି ଗଡ଼ଜାତର ହେଡ଼ ତୋପ ନ ପ୍ରାଣରେ ଯେ ଆବେଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା, ତାର ଗୋଟିଏ ମାସ ନିଦର୍ଶନ ୧ମ ସଞ୍ଚୟନରେ ଅଛି—

“ଆକାଶେ ମାଡ଼ିଛି ବଜ୍ର ବାଦଲ”

ବହୁ କବିତା ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଛି । ହଳି ମଧ୍ୟ ଯାଇଛି ।

“ସୁଦ୍ଧ ସମୁଦ୍ର ପ୍ରଭାବ ମୋର ଚରୁଣ ଜୀବନରେ କିଛି କମ୍ ନୁହେଁ । କାଳିଦୀନାୟକ ଉପସ୍ଥିତିରେ ଘଣ୍ଟି ଅରକାରରେ ବସି ବଡ଼ ବଡ଼ ଅଣ୍ଟରରେ ଯେତେ ପାରିଛି ବହୁତ ଗୁଡ଼ିଏ ପଦ୍ୟ ରାମିଛି । କିନ୍ତୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ଅସ୍ତିତ୍ଵ ଆଜି ଆଜି ନାହିଁ । ଚିଲିକା ଭ୍ରମଣ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପଦ୍ୟ ଲେଖିଛି । ସେଗୁଡ଼ିକର ସତ୍ତ୍ଵ ମଧ୍ୟ ଆଜି ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ସଞ୍ଚୟନରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କବିତା ରହିଛି— ‘ଗୋପ ବାଲାର ଧୀତି ।’

“ଚିଲିକାର ପର୍ଯ୍ୟାଟକ୍ୟା ସେ ଚରୁଣ ବୟସରେ ମୋତେ ବହୁତନ ଶୋକାକୁଳ କରି ରଖିଥିଲା । ଚିଲିକାର ପର୍ଯ୍ୟାଟକ୍ୟାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଲେଖିଥିବା ପଦ୍ୟଟି ସହକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ମଧ୍ୟମ ବୟସରେ ଗୁରୁତ୍ଵ ଅବସ୍ଥାରେ ଦିନେ ଗସ୍ତରୁ ଫେରିବା ସମୟରେ କେତେକ ହଜାୟ ଯୁବକ ଯୁବତୀ ଗୋଟିଏ ନିଶ୍ଚିତ ହଂସକୁ ମାରି ବସରେ ଆଣୁଥିଲେ । ସେ ହଂସର ଚକ୍ଷୁରେ ଦୁଇଟୋପା ଶୁଖି ଲୁହ ଲାଗି ରହିଥିଲା । ଆଜିଯୁକ୍ତା ସେ ନୁହେଁ ମନରୁ ଯାଉନାହିଁ । ସେହି ଚଳନ୍ତା ବୟସରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ୟଟି ଲେଖି ନ ପରି ଠାରରେ (Telegraphically) ହେଉ ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷର ଗୁଡ଼ିକ ଟିପି ଲେଖିଥିଲି । ପରେ ଦେଉଁ ପଦ୍ୟଟି ଲେଖି ରଖିଥିଲି ତାହା ସହକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ପ୍ରଥମାମାନଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତରେ ଆଜି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲେଖା କେଉଁ-ଆଡ଼େ ଢେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ତାହା ମନେ ପଡ଼ୁନାହିଁ । ସମାଜର ନିମ୍ନ ସ୍ତରର ଲୋକ ମେହେନ୍ଦ୍ର, ହରିଜନ, ଆହବାସୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଲେଖା ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ପଦ ପଠିକାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା ।

ରୁବୁବର୍ଣ୍ଣିନା, ସାମାଜିକ ନରନାଶକ ଶ୍ରବଣତୀ, ଗୁଲିଚଳଣ ଗୁଳନାଥକ ନେତାମାନଙ୍କ ଉତ୍ସାମି, ହକୁତର ମୌଦର୍ଯ୍ୟ ଚମଣ ଫକେ ସଙ୍ଗେ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବହୁବିଧ ବିଷ ମୋର ସ୍ଥାନକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥିଲା ଏବଂ କାବ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା । ଗୁଳନାଥକ ବନ୍ଦୀ ଓ ଚରୁଣ ଶକ୍ତିକୁ

ଉତ୍ତୁକ କଲଭଳି ମୋର କେତେକ ଲେଖା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ଓ କେତେକ କଲେଜର ପାଠ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା ।

“ରୁକ୍ଷ ଗାବନର ପ୍ରଥମରୁ ମୁଁ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦଳ ସହିତ ଛେନି ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ଥିଲି । କାଳିନ୍ଦୀ ବାବୁ ଓ ମୁଁ ଏକ ପୌଥ ପରିବାରରେ ରହିଲୁଣ୍ଡି କଟକର କେତେବର୍ଷ ଥିଲୁ । ସେ ସମୟରେ ଭଗବତୀ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଯୁବକ । ସେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ସହିତ ରହୁଥିଲେ । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର କେତେବର୍ଷ ପରେ ନବବାବୁଙ୍କ ସହିତ ଘନଷ୍ଟତା ଚିତ୍ତି ଉଠିଥିଲା । ନବବାବୁ ଓ ଭଗବତୀଙ୍କ ସହିତ ଅନନ୍ତ ଓ ଗୁରୁଚରଣ ଏକାଠି ହୋଇ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଆନ୍ଦୋଳନର ପୁସ୍ତପାଠ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଶାରେ କଲେ । ସବୁଜ-ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରୁ ବିଶେଷତଃ ଆମେ ଦୁଇଜଣ (କାଳିନ୍ଦୀବାବୁ ଓ ମୁଁ) ନୂତନ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ପ୍ରଚଳିତ ଭାବରେ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇଥିଲୁ ଓ ଧୀରେ ଧୀରେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଦଶନ ଆମ ଲେଖା ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥିଲା । ମୋର ସାହିତ୍ୟିକ ଜନ୍ମ ବୈଷ୍ଣବ-ଦର୍ଶନରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାନୁଭୂତି ଥିଲା । କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ-ଦର୍ଶନ ମୋତେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବ-ଦର୍ଶନରୁ ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲି । ଚଳାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାର ରଜନୈତିକ ପରିସ୍ଥିତି ଗଢ଼ଜିତ ରାଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରଜାପୀତନ, ପ୍ରଜାନାରଣ ଦେଖି ମନ କିଛି ଦିନ ଅବିଶ୍ୱାସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା ମଧ୍ୟ ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାସ୍ତ୍ର କତାରେ ପଶିତ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲି । ସେ ସମୟରେ ମୋ ଲିଖିତ ‘ବାଳିଭୃତ’ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ କବିତା ‘ଉତ୍ତରପୂର୍ଣ୍ଣ’ରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା ।

ମୋର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ଭବରେ ତତ୍ତ୍ୱ ଅଭିଜ୍ଞତା ରହିଥିଲା । କେତେକ ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଦଶନକର ପଲଦନୁ ଶ୍ରେଣ ବଳାସ ପ୍ରତି ବିଭୂଷା ଅସିଲେ ମଧ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁକାଳୀନ ଦୃଶ୍ୟ ମୁଁ ସମ୍ଭଳିପାରି ନଥିଲି । କଲେଜରେ ପଢ଼ିବା ଅଂଶରେ ଜଣେ ଦୁସ୍ତ ଆତ୍ମୀୟଙ୍କ ତନୋଟି ଜନ୍ୟ ଏକକାଳୀନ ହଇଜା ରୋଗରେ ଆହାନ୍ତ ହୋଇ ମରିଗଲେ । ସେ ଘଟଣାକୁ ଉପଲକ୍ଷ କରି ସେହି ସର୍ବ ଗୀତନାଟ୍ୟ ଲେଖିଥିଲି ତାହା, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା । ବୈଷ୍ଣବ-

ଦର୍ଶନ ମୋର ମୂଳପିଣ୍ଡ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଚାଲିଥିବା ଜୀବନରେ ସମାଜିକ ଓ
ରାଜନୈତିକ ଅବ୍ୟାଧିର ଦେଖି ମୁଁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସହ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲି ।
ବୌଦ୍ଧ-ଦର୍ଶନ ଯଦୁ କହୁଛ ପାଠ କରିଥିଲି, ସେତେବେଳେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ
ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇଥିଲି । ତାହାକୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କରି କେତେବେଳେ ପଠ୍ୟ ଲେଖିଛି ।
'ବୁଦ୍ଧ ବଦ-1', 'ବୁଦ୍ଧ ନର ବଦ ଶମା', 'ଅମୃତ ଲୀର ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀ' କାବ୍ୟ
ସମ୍ପାଦନ ଓ ଉତ୍ତରାଧିକାରରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲି ।

“ଆଗରୁ କହୁଛି ମୋର କବିତାର ସଂଖ୍ୟା ସମ୍ପାଦନା ତା’ ଭୂମିକାରେ
ଗଠ୍ୟ ଲେଖା ନଗଣ୍ୟ । ମାତ୍ର ଶତାଧିକ ଲିଖିତ କବିତା ଏପରି ମୋର
ଆତ୍ମସ୍ମୃତିର ନୁହେଁ । ବହୁତ ଗୁଡ଼ିଏ ସ୍ଥାନ ପରିଚିତରେ ନଷ୍ଟ
ହୋଇଯାଇଛି । ଚାଲିଥିବା ଜୀବନରେ ସୁଲୁ କଲେଜ ଛାତ୍ରୀ ପରେ
ଲେଖାଲେଖି ହସତର ବ୍ୟାପକ ହୋଇଛି । ଅନେକ ସମୟରେ ମନେ
ହୋଇଛି ମୋର କାବ୍ୟ ଜୀବନର ଇତି ହେଲା । ଅବସର ଗ୍ରହଣର
୨ ମାସ ପରେ ଦିନେ କେତେବେଳେ ଡେକ୍-ଗୋଲ୍ଡ-ସୁଟିଫିର
ଦେଖି ପୁରୁ ଶ୍ରୀକୋଳ୍ପାସ ପୁଣି ଫେରି ଆସିଥିଲି । ‘ନବ ବସନ୍ତ’ ଓ
'ଶଶ ବସନ୍ତ’ ଆଜି ସେହି ସମୟର ଲେଖା । ନାଟକ ଲେଖିବା ଲାଗି
କେତେବେଳେ ହେଉଛି ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମୟ ଓ ଦୂରତା ଅଗ୍ରବରୁ ତାହା
ଆଶୀର୍ଷକ ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଛି ।

“ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ନାନା ବ୍ୟୟ ଗୋଟିକ ପରେ
ଗୋଟିଏ ଆହମଣ କଲି । ଚିଲି ମଙ୍ଗଳ ଠାକୁରଙ୍କ ଭଳି କବି ହେବାର
ସୁଯୋଗ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏବଂ ରାସରସିକଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭାଷିତ ହୋଇ ବଦନା
ଗାନ କରିବାର ସୁଯୋଗ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଶେଷ ଜୀବନରେ
କୈଷ୍ଟିକ ଧର୍ମକୁ ଫେରି ଆସିବାକୁ ହେଲା । ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ
ବଳିମନ୍ଦିର, ଶିଶିର କୁମାର, ଅନ୍ତର୍ଗତ ସେନଗୁପ୍ତ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ
କୈଷ୍ଟିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଠ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବହୁଲକା
ପାଠକର ମନେ ହେଲା—ଏହି ବିଶାଳ ପୁସ୍ତକ ଦର୍ଶନରେ ତାଙ୍କର ସ୍ଥାନ
ଅତି ଗୁରୁ । କେବଳ ପରମପୁରୁ ବା ଅବତାରୀ ଭାବରେ ନୁହେଁ, ବରଂ
ଭବତର, ପୁତ୍ର ଭାବରେ, ସଖା ଭାବରେ, ରାଜନୈତିକ ଭାବରେ ତାଙ୍କର
ସ୍ଥାନ ଅତି ଗୁରୁ ବୋଲି ମନେକଲି । ବିଦୁରଙ୍କ ଘରେ ତାଙ୍କର ଶାକାନ୍ତ
ଉପଶା କଥା ଉଡ଼ି ତାକୁ ମୁଁ Communismର ନିନ୍ଦାକାରୀ ବୋଲି

ଧାରଣା କରିନେଇ ଏବଂ ମୋର ଦୃଢ଼ ଭାଷଣ ଦେଲା—ଶାନ୍ତିକାମୀ ଏହି ପରମ ପୁରୁଷ ପ୍ରୟୋଗନ ଦୃଷ୍ଟିର ପଞ୍ଚନନ୍ଦ୍ୟ ବଳାଇ ସୁଖର ଭାବର ଦେଇପାରିବ । ମାନା ବେନେକେ କୌଶଳ ଦେଖାଇ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା ବି କରିପାରିବ । ସେ ଯେ ଅବତାରୀ ଓ ବହୁ ଅବତାରର ସମ୍ପାଦନା ଯେ ଧାରଣା ସମକ୍ଷ ମୋର ବଚନକୁ ଦୋଇନେଇ । ଶକ୍ତିସ୍ତବ ରତସ୍ୟ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟକ୍ତିରୁର ଦୋଶ କୌ-ସି କହ ବା ସମ୍ଭାର ଶକ୍ତିର ବହିର୍ଭାବ । ବେବେ ବି ତାଙ୍କ ଭୟୋର କିଛି ଲେଖିବାକୁ ଦେଉଣା ପାଇଛି ଓ ଦୃଢ଼ ଲେଖନ ରକାଇଛି । ‘ବୁଢ଼ା’, ‘ଶ୍ରୀ ଧା’ ଉଭୟ ପଦ୍ୟ ଭାଷ୍ୟାୟତରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ବହୁ କେଶା ଚଳନର ପଥ-ପଥକାରେ ବିର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର । ଏ ସବୁ ସମସ୍ତ ମୁଁ ଆଜି ପୂଜା ନିଜକୁ ପଢ଼ିଲେ—ଏ କାବ୍ୟ ଦେଶ ବା ପ୍ରଭୃତରେ ଲଭ କ’ଣ ? ଘାପରେ ତେଲ ତାଳ ଅନୁସଂଯୋଗ କରଇ ସେ ଘାପ ଜଳନ୍ତ; ନେ’ତ କର୍ତ୍ତା ଓ କରଣ ମଧ୍ୟର କଥା । ବାହାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ କି ପ୍ରୟୋଗନ ଅଛି ? ଗୋଟାଏ ଘାପ ଲଭାଇ ଆତ୍ମର ଏକଶତ ଜଳ ପ୍ରତିବେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଗୀତ ଗାନ୍ତା । ଆତ୍ମସନ୍ତୁଷ୍ଟି ବା ପ୍ରଭୃତର ପ୍ରୟୋଗନ କ’ଣ ?”

‘ନିଜର ପାହୁଣ୍ୟ ସମାଜ’ର ଅନୁସଂଯୋଗ ମାନ୍ୟବର ଶିକ୍ଷା ଓ ମାନ୍ୟବର ବ୍ୟାପାର ଭବନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପଦ୍ମନାଥ ଦାଶ ମହାପାତ୍ର ‘ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଗୁରୁନାଥୀ’ ପ୍ରକାଶ ଲାଗି ପାଞ୍ଚ ଦିନର ଟଙ୍କା ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ମାନ୍ୟବର ବ୍ୟାପାର ଭବନର ପ୍ରଦତ୍ତ ନେତ୍ର ଅର୍ଥରେ ଗୁରୁନାଥୀର ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ପକାଶ କରଗଲା । ଚିତ୍ରଗର ଶିକ୍ଷା ଭବନ ମେଧାବତୀ ଶତ୍ରୁଘ୍ନର କାଗଜ ମଧ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦେଇଲେ । ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ, ଶିକ୍ଷା ଭବନ, ମାନ୍ୟବର ବ୍ୟାପାର ଭବନ ଓ ଘରର ଅନୁଗ୍ରହନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଯୋଗୁଁ ‘ନିଜର ପାହୁଣ୍ୟ ସମାଜ’ର ସାଧାରଣ ସମାଜକ ଶ୍ରୀ ନିରବାନ ନୟକ ବର୍ମା ଧନ୍ୟବାଦର ପାତ୍ର ।

ପୂଜା ଅର୍ଘ୍ୟ

ଅନାଗତ କାଳ ବାଣୀ ଉପାସକ ବୁଲ,
ରହନ ତମିରେ ଦୃଷ୍ଟି ଉଡ଼ାଲେ
ଝୁଟିତ ପଦ୍ମପୁଲ ।

କାନନ ମଙ୍ଗୀ ନୁହଁ ନାହିଁ ପାରିନାତ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ କରୁଣା ଅରୁଣ ଅଲୋକ
ଶିରେ ଘାର ନୁହେଁ ପାତ,

ପ୍ରାପ୍ୟ ପାତାର ବଞ୍ଚନା ଅବହେଳା
ନୀରବ ବରଣ ନଠୁର ନିୟତ ଖେଳା
ଅଶ୍ରୁ ପାଗରେ ପୁଟାଅ ସିନ୍ଧୁ ପାସ
ମୃତ୍ୟୁ ଗହନେ ଭରତ ଖବନ ଗସ
ବିଚର ସୁବାସ ଲଳିତ ଛନ୍ଦ ତୋଳ
ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ ଝଡ଼େ ଅଜ୍ଞତ ବସି
ବଣା ତାର ଦିଅ ଖୋଲ ।

ନଇରାଗ୍ୟରେ ଥାପ ବଶ୍ମାସ ଆଶା
କୋଟି ମୂଳ ଜନ ନିରାଶ୍ରୟର
ବଢ଼ି ଜୁଲନ ଘଣା ।

ଅନାଗତ ପୁର ହେ କବି ଶିଳ୍ପୀ
ପ୍ରିୟ ଗୋ ବରମୟ
ନିଃସ୍ୱ ଜୀବନ ଏ ପୂଜା ଅର୍ଘ୍ୟ
ସାଦରେ ସେବାକୁ ନିଅ ।

ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ

ଅନୁଗ୍ରହ

ନବ ବର୍ଷା

ନବ ବରଷାର ଅନୁରାଗ
ମୋର ଅନ୍ତରେ କେବା ଜାଗେ ।
ସୁସ୍ତ ଭରଣ ବରଷା ଦୁଆର
ପରଶ ପୀଠେ ମାଗେ
ନବ ବରଷାର ଅନୁରାଗ ।

ରତ୍ନିକାଗେ ବାଧ୍ୟାୟା ଯାଏ ବୁଲି,
କ୍ଷୁଧି ସିନ୍ଧୁ ଉଠଇ ଉଡୁଲି,
ହସ୍ତ ପବନ ବଦ୍ଧୋଡ଼ ବଣୀ
ଅନ୍ତର ମୋର ଲଗେ,
ନବ ବରଷାର ଅନୁରାଗ ।

ହେ ମୋର ହୃଦ୍ଧ ଚିର ଅଶୋକ,
ଚିର ଭବିଷ୍ୟ ହୁଏ ସର,
ଉଲ୍ଲାସ ସଦା ଶିର,
ମୁକ୍ତିର ଗୀତକ ଭରି ବେଳ ମୋର
ସୁଲଳ ନୟନ ଲର ।

ଅକାଶ ପବନ ସମ ହେଲି ପୁନଃକର,
ମୁକ୍ତି ହୃମନ୍ତ ଛଡ଼େ ଗାଢ଼ଲ ଗୀତ ।
ହୁଲ ହେଲି ମୋ ଗତ ଜଞ୍ଜଳ,
ହୁଲ ହେଲି ସେ ବନ୍ଦନ କାଳ,
ହୁଲି ସକଳ ସୀମା ଶୂନ୍ୟ
ମୁକ୍ତି ହେ ହୃମ ଅଗେ,
ନବ ବେଶର ଅନୁ ଚେ ।

ବିନୟ-ପାଠକୀ

କଟକ ଛତ୍ର, ଡି.ଏ. ୧୯୫୭, ୨୩ ବାଦ୍ୟ

ସତୀ

ତୁଷାର ପଡ଼େ ଝରି ଶୁଭ୍ର ହୃଦରେ କୁହେଲି ଧୂମାୟିତ ଆକାଶ,
ମରଣ ପରି ଆତ୍ମା ବହେ ଶୀତଳ ବାଆ ପରଶେ କିଏ ଦେଲ ପ୍ରସ୍ତ,
ରକତ ଶୀତଳ କି ମଜ୍ଜା ଯାଏ ଥରି,

ମରବ ବନାମ ଗୋ ମୃତ୍ୟୁଦୂତ ପରି

କୋକିଳ ଜାକ ଡାକ ନ ଶୁଭର ସୁରପାଖ ଗଭୀର ନିରଜନ ଚିରି ସେ,
ହେଣ ସୁନ ପର ପଡ଼ିଲି ତହିଁ ଖରା ହୁଗୁ କଳପନା ଶିଶୁ ସେ ।୧।

ପାଶାଣ ସମସର ଅବା ସେ ବିଭବରା କସଇ ସଙ୍ଗା ଯୋଗ ଧୁଆନେ,
ଦେଲିତ ଯଜ୍ଞବନ ଥିଲ ନାସା ପବନ ଅଜ କି ଆଲୋକିତ ରୁଆଣେ,

ଅତଳ ଅଟଳ ସେ ଶାନ୍ତ ମହାମରୁ,

ଶିଶୁର ତରୁ ଘେରୁ ମାର୍ତ୍ତ୍ୟବାସ ଗେରୁ,

ଚରୁଣ ଏ ବସୁସେ କିଏ ସେ ନଠୁର ସେ ଏଡ଼େ ଅମଳ ଆତ୍ମା ବିହଲ,
କୋମଳ ଲତା ଦେହ ଶରଳ ମହାରୁତ କିଏସ ଅବିବେକ ଲିହଲ ।୨।

କେ ଦେଲ ଦୁଃଖମୁଖ ଶଶିଧୁଧାମୟୁଖ ଆତପେ ସରସମ ଶୁଖିଲ,

ନୟନୁ ମର ମଲ କଳସୁ ଗରୁ ହେଲ ବିହ୍ନି ଯାଏ ବସୁସେ ଲେଖିଲ,

ମାତର ପ୍ରିୟ ବନା ପରଶେ ଗତି କାହିଁ,

କାହିଁ ମୁକତି, ପ୍ରୀତି ବିହ୍ନେ କାହାପାଇଁ,

ମରତେ ଦେହଧରି ଶୁଷ୍କ ତରୁ ସରି ମାଇଁ ମରିବା ପରି କଷଣ,

ଜୀଇଁବା ପରମାଦ ବିହ୍ନି ସାଧଇ ବାଦ ଜୀବନେ ନାହିଁ ସେବେ ଭୁଷଣ ।୩।

ଯୋଗଧୁଆନେ ଆଜି ବାସନା ଶତ ଜାଳ ବିସୋରି ସବୁ ପୁଣ ରସଇ,

ଅପଣା ବିବାଚିତ ରତଳ ମହାସଜା ଗିରି ଗୁହାରେ ଏକା ବସଇ,

ସତ୍ୟ ପ୍ରିୟ ତାର, ସତ୍ୟ ପ୍ରୀତି ତାର,

ଭରସା ବିଶ୍ୱାସ ସକଳୁ ବଳସ୍ୱାର,

ମିଥ୍ୟା ପ୍ରିୟ ବନା ତଳ ଭୁବନ ସିନା ସଙ୍ଗା ଜୀବନେ କାହିଁ ମୁକତି,

ଅନଳେ ସୁନା ସରି ପରଶେ ପୁତ କର ପ୍ରିୟ ପୟରେ ତାଳେ ପ୍ରଣତ ।୪।

ଧୂଆଁନ ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ କାନନ ଦାଦାକାରେ ଅକଳ ଜାହାଣୀ ଅକଳ,
 ଶାଶାଣୀ ଯାଏ ଗଳି ସୁସମା ଯାଏ ଜଳି ନରେଶି ସଖା ଭଲ ଅଟଳ,
 ବହୁରେ ଭଲୁଡ଼ାଲେ ରକ୍ତଲେ ନଡ଼ ପରି,
 ଅବନୀ ସଖା ଦୁଖ ନ ପାରେ ଭଲେ ଧରି,
 ପରଶେ ପୁଣ୍ୟରେ ହୃଦୟ କଥାଗରେ ମିଳଇ ଭର ଶିବ ଶକତ,
 ଭନସ୍ତେ ଶିବ ନକ ବଜୟ ଗୀତ ରକ କବ ଡାଳଇ ପଦେ ପ୍ରକେ । ୫ ।

ଅମର ପୁରଧରୀ ପାତ୍ର ରକ.ପରି ଉଡ଼ଇ ସଖା କୟକେତନ,
 ମୋ ଦେଶ ଗଉରବ ଧରମର ଭରବ ତୋ ଲଗି କଳହୁଏ ବେତନ,
 ତୋହରି ପୁଣ୍ୟରେ ଶକ ପରଶା ପୁତ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଧୂଆଁନେ ତୋ କଳ୍ପସ ଭଧଉତ,
 ହୁତ ଜାହାଣୀ ପରଶା ଯାଏ ପ୍ରାଣ ମୁରୁଧରର ଭର ଉଷର,
 ଭଠେ ତା ବୀଣା ବାଜି ଧନ୍ୟ ହେଲି ଆଜି ବାସନାବଦହନୁ ମୁକତ । ୬ ।

ଚକଳ-ସାହୁଡ଼ା
 କାଶୀ ଭଞ୍ଜ, ଦୈଶ୍ୟ ୧୯୩୭, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା

ବରହୁଣୀ

ବରଷା ଆଜି ନରେ ବ୍ୟଥିତ ହୁଅ ସମ ପରଶେ ମମ ଆହା ବାଧୁଲୁ,
ପଉଷେ ଏ ପବନ ଅବଶ ଦେହ ମନ ସହଚେ ସେ କି ବାଦ ଯାଧୁଲୁ,
ମଉଳା ଫୁଲ ଅବା ଶୁଷ୍କ ମରୁଭୂଇଁ,
ତେସନେ ବରଳରେ ଚାହିଁଛୁ ଆଜି ମୁହିଁ,
କିଏ ରୋ ସେ ନଠୁର ମୋ ପୁଣ କର ଜୁର ଚାତକ ଘନ ପ୍ରାଣ ବାଣଲୁ,
ପରଶେ ମମ ଆହା ବାଧୁଲୁ । ୧ ।

ଶୂନ୍ୟ ମୋର ଘର ଆଜିରେ ଖରଚର ତମିର ହାଣେ ଶର ପଜନି,
କି କଥା ନରବତା କହୁ ଜାଲଇ ବ୍ୟଥା ନ ଦିଶେ ଦୂର ପ୍ରିୟ ପରଶି,
ଆଜିରେ ପଥ ଚାହିଁ ନପୁନେ ନଦ ନାହିଁ,
ପ୍ରୀୟୁଷ ବୋଲି ଅବା ଚରଳ ଗଲି ଖାତ,
ନୟରୁ ବହେ ପାଣି ତପଳା ଯାଏ ହାଣି କେସନେ ଭରେ କାଳ ରଜନୀ,
ନ ଦିଶେ ଦୂର ପ୍ରିୟ ପରଶି । ୨ ।

ଶକଳ ତରୁ ଅଳ କି ଦେବତା ନିଖାଳ କୋଇନା ଜଳେ ସେ ଯେ ଅନଳ,
ସେ ଦୂର ବଳାହକ ଆତୁର ମୁଁ ରୁଚକ ଅମର ପୁରଧୁନୀ କମଳ,
ପଦମା ପ୍ରୀତି କହୁ କି ନୋହେ ଦେହରଣି,
ଶୂନ୍ୟ ପୁରର ଆଇ ବନାଇ ଲହେ ଗୁ ,
ଭରହେ ମାଗେ ଧନ ଅକୁଳ ଦେହ ମନ କରବ ବେଲି ତାକୁ ଅମର,
ଅମର ପୁରଧୁନୀ କମଳ । ୩ ।

ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ

୩୪ଶ ଭାଗ, ଦେଃସ୍ତ ୧୩୭, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା

ବିଲ୍ୟମଙ୍ଗଳ

(୧)

ସ୍ମୃତିର ନୟନ ବେଳେ ବିଗଳିତ ବାଣ,
କଳ୍ପିତ ଜୀବନ ପିଣ୍ଡୁ ନ ଯାଏ ବାହାର ।
ଭ୍ରମିଲି ଏ ସନେ କେତେ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତର,
କେତେ ଗିରି ନଦୀ କେତେ ସାଗର ସ୍ଥାନର ।
ଏକାକୀ ଚାଲିଛି ମୋର ନାହିଁ ଦିନ ରାତି,
ଅନନ୍ତ ବରଦ ଉଚ୍ଚ ପାଟିଯାଏ ପୁଣି ।
ଆଉ କେତେଦିନ ଯିବି ଏ ଜୀବନ ପଥେ,
କେତେଦିନ ବଢ଼ିଥିବି ବେଦନା ଗୁହାରେ ।
ବାହାରେ ଅନ୍ଧାର ପୁଣି ଅନ୍ଧର ଅନ୍ଧାର,
ନୈରାଶ୍ୟ-ତମିର ସବୁ ଦିଶେ ଏକାକାର ।
କିଏ କହିଦେବି ମୋତେ ମୋ ପ୍ରିୟ ସନ୍ତାନ,
ଯାଇ ଦରଶନ ଦିନ' ଚେତ ପରେ ।
ଜୀବନ ମତ୍ତ ନଦନ ମୋର ଗିରିଧାଞ୍ଜଳ,
ତା ଲାଗି ସ୍ମୃତିର ନେତ୍ର ବିଗଳିତ ବାଣ ।

(୨)

ମାନବ ଜୀବନ ଆତ୍ମା ସରଳ ନଦନ,
ନିକଟତ୍ତ୍ୱ ନରଦେହେ ନିତ୍ୟ ନାହିଁ ପୁଣି ।
ଜୀବନର ପ୍ରକୃତାର୍ଥ ପଦ୍ମିନୀ ଧମଳ,
ସତ୍ତ୍ୱେକରେ ଶୋଭେ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁଭ୍ର ଶତଦଳ ।

କଳ୍ପସିତ ଦେବ ବୋଲି ପବନ ଆସନ,
 ନିଜ ହାତେ ଫୁଟାଇଲି ସୁଖଳ ନୟନ ।
 ଏ ତନୁ କରବି ଭଣ୍ଡ ଦାରିକ ପରଶ,
 ସକ୍ଷି କେସନେ ମାତ ଶ୍ରିୟୁ ଅପମାନ ?
 ଆସ ଆସ ତର ଶ୍ରିୟୁ, ନିଃସଙ୍ଗ ମୁଁ ଯେଣୁ,
 ଜୀବନମୟରେ ମୋର ବ.ଜୁ ତର ବେଣୁ,
 ପରଶ ପରଶ ମୋର ହେ ଜୀବନସ୍ଵାମୀ,
 ସକଳ ଦୁଷ୍ଟୁତ ପାପ ନିଷ୍ଠୁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ !
 ଭଣ୍ଡ ପ୍ରାଣେ ଆଜି ମୋର ରତ ଦୁଃଖବନ,
 ସେହି ଭରସାରେ ଯିନା ଧରଣୁ ଜୀବନ !

ଭଜନ-ସାହୁତ୍ୟ

ନୀଳଗିରି, ଭୁବନେଶ୍ଵର, ୩ମ ଫେବୃଆରୀ

ଅଳକା

ଯେ ଦେଶେ ମାଳ ଚଟିନା ଜଳେ

ଯାଉଛି ଶ୍ରୀ ସପନ-ତର,

ଯେ ଦେଶେ ଶୁଭ ଲଭାବଦ୍ଧ

ଦବସ ଶ୍ରେୟ ପଳାଏ ଅର ।

ପ୍ରାତଃ ମୋଦେ ଯେ ଦେଶେ ଲଭା

ନ ସହ ପ୍ରୀତି ସୋହାଗ ବ୍ୟଥା,

କୁସୁମ ତାଳ ପଡ଼ଇ ତଳ

ପରୁଣ ନବ ପ୍ରଣୟୀ ପର,

ଯାଉଛି ଶ୍ରୀ ସପନ-ତର । ୧ ।

ଯେ ଦେଶେର ସ ମଳୟ ଶ୍ରେର

ପୁଲ ପରାଗ ଯାଏ ଗୋ ବେଳ,

ପୀରତ ବୋଲେ କାମିନୀଜନ

ଉତ୍ତରାୟ ଦିଏ ଗୋ ଖୋଲ ।

ଗଭୀର ଲଜେ ନୁଆଁ ଅଖି

ବାରେ ପ୍ରିୟା ପୀରତ ବେଶି,

ନଶ୍ୱନ ଭୂଇଁ ପ୍ରୟୋ ଶୁଣି

ରୁମ୍ଭନଟି ଯାଏ ଗୋ ଚୋଳ,

ଉତ୍ତରାୟ ଦିଏ ଗୋ ଖୋଲ । ୨ ।

ମୁକୁଳ ମଣି ମୁଖ୍ୟ ଚିତ

ପ୍ରିୟାରେ ତାବେ ଆକୁଳ ଭରେ,

ତପଳ ଖେଳା ଖଞ୍ଜିରାଟ

ଲଗାଇ ତ୍ରମ ନୃତ୍ୟ କରେ,

ସ୍ୱାହାନରତା ନବ ଚନ୍ଦ୍ରଣୀ

ଚଳିତେ ବ୍ୟଥା ଲଭଇ ପୁଣି,

ଖସଇ ବାସ ସରମ ହାସ

ପାଏ ଖୋ ଶ୍ରୀ ଚଟିନା ଜଳେ,

ପ୍ରିୟାରେ ତାବେ ଆକୁଳ ଭରେ । ୩ ।

ସେ ଦେଶେ ମାଳ ଶଇଳମାଳ
 ଆକାଶେ ତୋଳ ରହଇ ମଥା,
 ବୁଡ଼ଇ ରବି ଆକୂଳ ବନ୍ଧ
 ସେ ଦେଶେ ରୁହିଁ କହେ ତା କଥା,
 ସେ ଦେଶେ ଶ୍ରୀଶ ମଳିନ ଶ୍ରୀ
 ଶୂନ୍ୟ ରତ୍ନେ ଯାଏ ଗୋ କପି,
 ସେ ଦେଶେ ପ୍ରିୟା ଆକୂଳ ହୁଅ
 ମୋ ଲାଗି ରୁହିଁ ତାଳଇ ବ୍ୟଥା,
 ଶଇଳ ତୋଳ ରହଇ ମଥା । ୪ ।

ବାନନ ମୃଗ ଚଢ଼ିଙ୍ଗ ଖରେ
 ସରଳ ନେତ୍ର କାହିଁକି ଥରେ
 ଶୂନ୍ୟ ବୁଝେ ବଧୂର ପ୍ରିୟ
 ମୃଗ ନୟନୁ ଅଶ୍ରୁ ଝରେ,
 ମଳିନ ବେଶ ଶିଥିଳ କେଶ,
 କରେ ବଳୟ ଦିଏ ଗୋ କ୍ଳେଶ,
 ପ୍ରଗୁଣ ସ୍ୱପନ ମନ ଭଦ୍ରାସ
 ମରମ ବ୍ୟଥା ମରମେ ମରେ,
 ସେ ଦେଶେ କବି ମାରବେ ସୁରେ । ୫ ।

ବିଚ୍ଛେଦ ତା ଅଳସ ଗତି
 ମଳିନ ଆଖି ଅଶ୍ରୁ ଝରା,
 କଷ୍ଟକର କୁସୁମ ଶେଷ
 ଶୂନ୍ୟ ଦିଶେ ପ୍ରଗୁଣ ଧରା,
 ମୋ ରାଜକେମା ଜାଗର ଜାଳ
 ହବସ ଜାଗେ ମିଳନ ଭାଳ,
 ସୁଦୂର ଦେଶେ ଲେଖଇ କବି
 ଅଶ୍ରୁଚ୍ଚର ତା କାବ୍ୟ ପଦ !
 ଶୂନ୍ୟ ଦିଶେ ପ୍ରଗୁଣ ଧରା । ୬ ।

ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ

୩୪ଶ ଭାଗ, ଅଗ୍ନି ନ ୧୩୩୮, ୨୭ ବର୍ଷ

ଭବିଷ୍ୟ ପ୍ରିୟ

୧

ସୁପନେ ଦେଖିଲି ମୋର ଭବିଷ୍ୟ ପ୍ରିୟାରେ,
ଦେଖି ନାହିଁ ଅରେ ଯାକୁ କବି କଳ୍ପନାରେ ।

ଲବଣ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ରୂପ, ଶୁଭ୍ର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ପରି,
ନୀରବ ଗନ୍ଧାର ଶାନ୍ତ ଯେହ୍ନେ ବିଶ୍ରବଣ ।

ପୌଦନର ଚଞ୍ଚଳତା ନ ଥିଲ ନୟନେ,
ନ ଥିଲ ନିଜର ଭଙ୍ଗୀ ଚିତ୍ତବିନୋଦନେ ।

ଶାନ୍ତର ଅଖଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟି ! ଅମର ମାଧୁରୀ,
ପୁଣି ଉଠୁଥିଲ ତାର ଦେହ ମନ ପୂରି ।

ଅନନ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଦିବ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଦରଶନେ,
ମଳିନ ଦିଶିଲା ଯେହ୍ନେ ତେଦଳ କ୍ଷଣେ ।

ସକଳ ବାସନା ସୁପ୍ନ ଚରୁଣ ବିକାର,
ଖସିଗଲି କ୍ଳାନ୍ତ ପ୍ରାଣୁ ଜୀବନର ଭାର ।

ସୁଗନ୍ଧର ତୃପ୍ତିନେତ୍ରେ ରହିଲି ଅନାଇ,
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣେ ମୋ ନୟନେ ନୂଆ ଦିଶୁଥାଇ ।

୨

କି ଅପୂର୍ବ ଲୀଳା ଯେ ତ ଦେଲେ ସମକ,
ଦର୍ଶନ ବିଜ୍ଞାନ ମୋର ସବୁ ଗଲ ହଜି ।

ମୁଗ୍ଧ ନେତ୍ରେ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଭଲିଲି ସେ ତ୍ୟାଗ,
ନାହିଁ ନାହିଁ, ଅସରଣ ନିତ୍ୟ ଅନୁରାଗ ।

ଭବତ୍ୟ ପ୍ରିୟ

୧

ପୁଅନ ଦେଖିଲି ମୋର ଭବତ୍ୟ ପ୍ରିୟାରେ,
ଦେଖି ନାହିଁ ଅରେ ଯାକୁ କହି କଳ୍ପନାରେ ।

ଲବଣ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ରୂପ, ଶୁଭ୍ର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ପରି,
ମରବ ଗନ୍ଧାରୀ ଶାନ୍ତ ଯେହ୍ନେ ବିଶ୍ରବଣ୍ଣ ।

ଯୌବନର ଚଞ୍ଚଳତା ନ ଥିଲ ନୟନେ,
ନ ଥିଲ ନିଜର ଭଙ୍ଗୀ ଚିତ୍ତବିମୋଦନେ ।

ଶାନ୍ତର ଅଖଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟି ! ଅମର ମାଧୁଷ୍ଣ୍ୟ,
ସୂଚି ଉଠୁଥିଲ ତାର ଦେହ ମନ ପୂରି ।

ଅନନ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ବିଦ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଦରଶନେ,
ମଳିନ ଦିଶିଲ ଯେହ୍ନେ ତେଦଳ ଶରଣ ।

ସକଳ ବାପନା ସ୍ତମ୍ଭ ଚନ୍ଦ୍ରଣା ବିକାର,
ଝିପିଗଲ କ୍ଳାନ୍ତ ପ୍ରାଣୁ ଶାବନର ଭାର ।

ସୁରଭର ତୃପ୍ତିନେତ୍ରେ ରହିଲ ଅନାଲ,
କ୍ଷଣୁ କ୍ଷଣେ ମୋ ନୟନେ ନୂଆ ଦିଶୁଥାଇ ।

୨

କି ଅସୁବ ଲଳା ଯେ ତ ଦେଲେ ମନେ,
ଦର୍ଶନ ବିଜ୍ଞାନ ମୋର ସବୁ ଚଳ ହଜି ।

ମୁଖ୍ୟ ନେତ୍ରେ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ହଳିଲି ସେ ତ୍ୟାଗ,
ନାହିଁ ନାହିଁ, ଅସରନ୍ତି ନିତ୍ୟ ଅନୁରାଗ ।

ସାର କାନ୍ଥ ପା ମାଧୁରୀ ନାହିଁ ବସ୍ତୁ ଅନୁ,
 ସୌବଦେ ନ କର ବଦନୀ କରଇ ନାବନ ।

ପରଶ କରଇ ଆଜ ମୁହିଁ ଭାଗ୍ୟବାନ,
 ଗଭୀର ମୋ ଭୃତ୍ତି ଧନ୍ୟ, ଧନ୍ୟ ଭଗବାନ ।

ଅରୁପ ସେ ପୁଣି ନକେ ଭାଗ୍ୟବାନ ମଣି,
 ଲେଖିବ କବିତା ବୋଲି ଧରଇ ଲେଖନୀ ।

ପ୍ରାଣ ଭର ଦାସେ କର ଧର କହେ, ଆଜି,
 ମୋ ଲଗି କବିତା ଲେଖି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ଆଜି ।

ଶରଣର ରବିବର ଲଜ୍ଜାଭର ହାସେ,
 ଅମୃତ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣର କ.ବ୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶେ ।

ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ

୩୪ଶ ଭାଗ, ଜାଣିତ ୧୩୩, ୭ମ ସଂଖ୍ୟା

କବିର ଦେଖା

ସୁଦୂର ମୋର କାନନ ଭୂଇଁ

ସେ କେଉଁ ମାୟା ହରିଣୀ ପଛେ

ବରଜ ଆସି ଭରମେ ପୁରେ,

ମରଣୀ ଅବା, ନରତେ ଦୁରେ,

ଶଇଳବନ ଶ୍ୟାମଳ ଲତା

ମାଧବେ ଭାଲେ ପରାଣ ବ୍ୟଥା,

ଏ ଦେଶ ମନ୍ତ୍ର ଶାବନଘନ

ଏକାକ୍ଷ ମରେ ପରାଣ ପୁରେ । ୧ ।

ଜନମ ଭୂଇଁ ଦେଉଛି ନଶ

ପ୍ରିୟ ଜନର ବାରତା ବହୁ

ନଭୁକା କେତେ ଯାଏ ଗୋ ଭାସି,

ବରଦେ ପୁଣି ଅଶ୍ରୁସୁଣି ।

ସେ ଦେଶ ଗୁଡ଼ ଅଇଲି ମୁଣି

ପୀରତ ଘନ ଏ ମନ୍ତ୍ରଭୂଇଁ;

ଶୁଣିବ ପଦେ ସେନେହ କଥା

ଭରସା ନାହିଁ ଏ ଦେଶେ ଆସି । ୨ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲ ବୁଡ଼ିବେ ରବି

ବୁଲକାମିନୀ ଚଢ଼ିମାଘର

ନିଶ୍ଚିନ ହେବ ଆକାଶ ମନ୍ତ୍ର,

ପିବେଣୀ ଜଳେ କଲ୍ୟାଣ ବହୁ,

ଅଳପ ଗତି ନୁହୁଇ ଧୂଳି

ପରିହାସେ କି ହସେ ଅବଳ,

ଗୋପବାଳକ ମୁଗଳ ଧୂଳି,

ସଜନୀନୀ ଗହଳେ ପ୍ରିୟା

ଦୁର କାନନୁ ଶୁଭବ ରହେ,

ପିବେଣୀ ଜଳେ କଲ୍ୟାଣ ବହୁ । ୩ ।

ଶ୍ରେଣୀ ମଳୟ ଅଧୀରେ କେତେ

ତାମନ ହଲେ ପିକଟି ବୁଲି,

ମର୍ମରବେ ପାଦପ ଲତା

ବହର ଗୀତେ ସକଳ ଭୁଲି ।

ଜଡ଼ତ ମୋର ପରଶ ଶ୍ରୀ

ସବୁ ସାଧନା ସକଳ ଆଶା,

ସେ ଦେଶେ ମୋର ପରପ୍ରିୟ

ମୋ ପଥ ବୁଝି ପଡ଼ଇ ତଳି,

ଦବସ ଯାଏ ମୋହର ମାୟା

ହରିଣୀ ପଞ୍ଚ ଉରମେ ଭୁଲି । ୩

ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ

କଟକ ରାଜ, ମାର୍ଗଶୀର ୧୯୩୮, ମିମ୍ବେ ସଙ୍ଗ

ଆରତି

୧—ତୁମ ଛୋଟା ଏ ପୃଷ୍ଠାର ନିତ୍ୟ ନିଧୁ ନଳ,
ମାତ୍ର କଲ କାର୍ତ୍ତବୀରୀ ସ୍ୱାଧୀନ ଚଳକ
ମାନବ ଶ୍ରେଣୀର ? କପାଁ ମଧ୍ୟ ଚଳନ ପିତା !
ଜାଣି ଜାଣି ଜାନ ଦେଲ ପ୍ରାଣେ ଶକ୍ତି ତତା ?
ଟାଣିଲ କି ଦଳା ଭବ ମଧ୍ୟ ଧବନକା—
ତୁମର ବିରହ ? ଯେ ଯେ ଦୋର ବି ଶିକା !
ସେ ଦିନୁ ମାନବ ତିନୁ ହେଲ ନିରହସ୍ତ,
କି ଦେଖୁଛ ବସି ଲିଳା ନିଧୁର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ?
କହୁଲ ମାନବ ରଜା, ତା ସ୍ୱପ୍ନ ନିରାଳ,
ସୁନ୍ଦର ଜୀବନ ତାର ଅନ୍ତେ ଯିବନ ।
ମାତ୍ର କାର୍ତ୍ତବୀରୀ ପ୍ରାଣେ ? କାର୍ତ୍ତବୀରୀ ଚିତ୍ତ ?
ଜୀବନ ବାସନା-ମୟ କର କରୁଥିବ ।
ପିତା ତେଣୁ ମୋ ଯୌବନ ରଜାର ମଂସାର
ଶ୍ରୀମଦ ଅଶ୍ରୁ ଲଗି କରୁ ହାତୀକାର ।

୨—ମିତ୍ରାପ ବାଳିକ ମନ ମାତ୍ର ମନୁଷ୍ୟ କର,
କରିବ ଏ ମାନବଶ୍ରେଣୀ ସ୍ୱପ୍ନ ନିରହସ୍ତ,
ମିତ୍ରାପ ତୁମ ପୃଷ୍ଠା ତୁମ ନିରାଳ କଳନ,
ମିତ୍ରାପ ଅଭବନ-କାଳୀ ତୁମର ଯୌବନ ।

ରମଣୀର । ତା ଲବଣ୍ୟ ମଉଁ ମୁହିଁ ଭୁଞ୍ଜି !
ମିଥ୍ୟା ମୋର କାବ୍ୟପୁଷ୍ପ କଳ୍ପନା ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ।

ମିଥ୍ୟା ପ୍ରେୟସୀର ନାସ୍ୟ, ତା କଟାକ୍ଷ ସୃଷ୍ଟି,
ମିଥ୍ୟା ଅସୁନ୍ଦର ପ୍ରଭୁ; ଯେଣୁ ସେ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ପଶ୍ଚି ତୁମେ, କେଣୁ ସତ୍ୟ ଅମର ସୁନ୍ଦର,
ପ୍ରାଣ ଝୁରେ ପଦୁପାଦ କେଣୁ ନରକର ।

ସକଳ ରୂପର ରୂପ, ଜୀବର ଜୀବନ;
କେବେ କେଉଁ ଛାଦେ କହ ଦେବ ଦରଶନ ?

ମୋ ଜୀବନ ଅରବିନ୍ଦ ତୁମ ସେବା ଯୋଗ୍ୟ,
ନ ଲୋଡ଼େ ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର୍ୟ, ନୁହେଁ ସ୍ଵାଧୀନତା ଭୋଗ ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ

କଟକ ଭବନ, ପୌଷ ୧୩୩୮, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା

୩—ଅଶ୍ରୁରେ ମୋର ଆରତ,
 ତୁମ ଜୟ ମୋର ଭାବନା,
 ତୁମର ବିଜୟ ନିଶାଣ ଧରି ମୁଁ
 ଲଢ଼ିବି ତୋ ପରାଜୟ ଶତ୍ରୁ । ୩

ଦୁଃଖେ ମୋର ଶୋ ମାର ତୁମ ଦାନ,
 ଅନ୍ଧାରେ କଳ ଗାଇବାକୁ ଗାନ !
 ନିଶ୍ଚୟ ହେଉଛି କେହି ହିଁ ପରଶ
 ତୁମର ବିଜୟ ଭବନ ।
 ଅଶ୍ରୁରେ ମୋର ଆରତ । ୩

ଏ ମରତେ ନାହିଁ ପଦ ମୋର ଆନ,
 କାହା ମଦର ନାହିଁ ଆସନ,
 ଅଛି ପ୍ରୀତି ତବ ପ୍ରୀତି ଅନ୍ଧାର,
 ଦେ ମୋର ଜୀବନ ମୁକତି ।
 ଅଶ୍ରୁରେ ମୋର ଆରତ । ୩

ଶାନ୍ତ ଚିନ୍ତା ଅନାଦି ନିବନ୍ଧନ,
 ପ୍ରଥମ ପାଠକା ନିଜ ଅନ୍ଧାର,
 ମରତ ମରତ ଶୀତ ତରୁ ସମ,
 ପୂର୍ବର ଭାବନା ହେବ !
 ଅଶ୍ରୁରେ ମୋର ଆରତ । ୩

୪—ପଞ୍ଚି ଫେରେ ମୋର ନୃସିଂ ।

ତୁମର ରୂପର ମୂର୍ତ୍ତି ।

ଜୀବନ ଦେବତା ହେବ ପକାଶ,
ମକ୍ତ ଅକାଶ ରାଜ ନାଶ ହାସ,
ଜୀବନର ଯେତେ ବିନାଳ ପୟାସ
ବେଦନା ତୁମର ତୁଷ୍ଟି,
ଏ ମନର ସେନା ମୋର ଭର ନଟ
ତୁମର ରୂପର ମୂର୍ତ୍ତି । ୧।

ପ୍ରଭାତ ଆଲୋକ ପାଏ ଗୋ ମିଳାନ,

ପ୍ରାନ୍ତର ବନ ନଦୀ କରନ୍ତ ପଞ୍ଚି

ନାହିଁ ଗୋ ଦେବତା କେନ୍ଦ୍ର ଗୁଣ

ଅଞ୍ଜଳ ଜୀବନ ସୃଷ୍ଟି ।

ମୋ ଜୀବନ ପୂଜା ମନେ କୁହୁମେ

ତୁମର ରୂପର ମୂର୍ତ୍ତି ! ୧।

ମିଳନ ପଥମ ଅପୂର୍ବ ଦାସ,

ମରତର ବ୍ୟଥା ବିଚ୍ଛେଦ ପାମ,

ଗଲ ପା ପା ଲଟି କାର୍ତ୍ତିକ ପୟାସ ?

କହିଲ ବାବନ ବୃଷ୍ଟି ?

ହବନ ଚନ୍ଦ୍ର ପୀତ ଅନନ୍ଦ

ତୁମର ରୂପର ମୂର୍ତ୍ତି ! ୧।

୫—(ପେଟେ) ଅନ୍ତର ଗାଠ ମର ଅସିଦ୍ଧ ବଦଳ,

ସୁଗଳ ପରାଣ ଦେଖି ଲଗା କି ବେଳ ?

ପ୍ରୀତିରେ ପରା ଅଧା ବିଧି ହୁଏ,

ଅନ୍ତର ବଣା ଧୀରେ ଉଠେ ପେ,

ବିନୟ ଗୋ ମୋର ଅବନତ ହୁଏ ଶିର ।

ତୁ ମୋର ଦେବତା ତାଙ୍କ ଅଶ୍ରୁ ମର !

ମିଳନର ଗନ୍ତା ବିଚିତ୍ର ଗୋ ପାଏ ମିଳି,
 ଜୀବନ ଯିଁ ଦୁଃଖ ହୁଏଲି ନାନ;
 କି ମଧୁରର ନାକ ବସିଲି ବୁଆର କଳ
 ଧନୀ ପ୍ରାଣର ଯେହି ହସେ ଶୁଭୁଦିନ ।
 ଗାଏ ଜୀବନର ଗଥା,
 ହେ ମୋର ଜୀବନ ଗାୟା ।

କୁମର ଆଲୋକେ ଭକଶୁ ଫାଳ
 ଶୁଭ କମଳେ ମମ,
 କୁମ ବଶୋସ ସୁଖେ ଶୈଳ୍ୟ
 ସନ୍ନିବାସର ମମ ସମ ।
 ଜୀବନ ନିକଷେ ନିଅ ମୋର କହ
 ହେ ମୋର ଜୀବନ ପ୍ରୀୟ ।
 ଆଜି କି ଅନେକ ସୁଖେ

ନାହିଁ ମନୋହର, ନାହିଁ ନାହିଁ ଭୟ,
 କୁମର ପ୍ରୀତିରେ ପସନ୍ନ ଭଲପୁ,
 ନାମ ମୁଁ ଜୀବନ କାବାକୁ ଅରପଣ;
 ଅଳ୍ପ ମୋର ମ ସକଳ ଆଶ୍ୱାସନ !
 ଦିଅ ଗୋ କିମ ଭର;
 ମରି ମଜ୍ଜା ନାହିଁ !

ପବନ କର ସୁନ୍ଦର କର
 ଏ ମୋର ସୁନ୍ଦର ପଣ ।
 ସକଳ କର୍ମେ ଗାଏ ପୁଁ ମୋ ଗାୟା ।
 କୁମର ପୋଷ୍ୟ କରି ନିଅ ଗୋ ମମ
 ଦିଅ ଗୋ ଦୁଃଖ ମମ ।
 ଜୀବନ ପଛେ ଶକ ଅନେକ
 ଏକକ ମୋହର ନିଆ ।

୭—ଆଜ ଦେବ କୋଲି କେଉଁ ଘାଟା,
 ଲଗାଇଲ ଏ ପରାୟା ?
 ହେ ପରମ ପ୍ରିୟ ଅନୁରତମ
 ମାରିବିକି ଅଜ ଭୟା ?

କେତେ ରୁନି ପ ଶୁଣିବେ ନେଉଛ ପରଶି,
 ଦୁଃଖ-ଆକୁଳ ପଡ଼େଁ ଯେବେ ଅଜ,
 ଦୈବ୍ୟ ମାରିଛ ଜୀବନର ଦାନ

ମୋ ଜୀବନ ପ୍ରହେଳିକା !
 ଲଗାଇଲ କି ପରାୟା !

ନିରାଶା ବାତ୍ୟା ଏ ଜୀବନେ କେତେ
 ବିକଳ କରିଛି ପ୍ରାଣ,
 ଆଗୋ ଭରନଟି ଅନନ୍ଦ ହାସେ
 ଗାଇବାକୁ କହୁ ଗାନ !

ପରଶେ ପରଶ ଦିଅ ଗୋ ମିଳାଇ,
 ସେନେତ୍ର ପ୍ରୀତିରେ ଦୁଃଖ ଯେ ନାହିଁ,
 ଅଗ୍ନି-ଆକୁଳ-ପରାୟା ବିନୟେ
 କରେ ତୁମର ପ୍ରଣୟା !
 ତୁମର ଛକ୍କା ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ଗୋ
 ଏତକ ପପୁରୁ ଭୟା ।

୭—ରୁଦ୍ର ହେ ମୋର ପ୍ରିୟ,
 ଅମ୍ଭ ବେଦନା ଦିଅ !
 ମରଣ ସମାନ ଆତ୍ମ ଦାନ ଘୋଷି,
 ନ୍ୟ ପରଶି ମେଲେ ଯାଇ ଲୋଷି,
 ଶୀତ ଉପହାସେ ପଛପ ପବନେ !
 ଜୀବନର କୁଳ ଶୂନ୍ୟ—
 ତୁମ ଜୟ ପିବ ଚାଲ ।

ତରଳ ଆସିଲେ ଡେଇଁ ଅଗଣିତ
 ବନ୍ଧ ମୁଁ ଦେବ ପାତ
 ଆଗରା ଦେବ୍ୟ ଗାଥା !
 ଆଗର ବହୁତେ ଶେଷୁ ଶୁଭ ପର୍ବ
 ଅମା ଅନ୍ଧାର ବନ୍ଧ !

ତୁମର ପୀରଣ ଭରସା ମୁଁ କରି,
 ଆତ୍ମକ ସାଗରେ ବାହୁ ନେଇ ତସ
 ଯେତେ ରୁଗଣ ଆସ ସୁନ୍ଦର ଶିବ
 ମୋର ଭର ବରଣୀୟ ।
 ରୁଦ୍ର ହେ ମୋର ପ୍ରିୟ ।

୮—ପ୍ରଭାତ ଆଗରୁକେ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରତିଭାତ !
 ଭର ଅନୁରୁତ ହେ ମୋର ଜୀବନ ନାଥ ।
 ଜୀବନ ସମ୍ଭବତ ଉଠଇ ହେ ଅଶି
 ମଳୟ ପରଗଣ କଶକୟ ସରି !
 ଅନୁର ଶତଦଳ !
 ନିଅ ମୋ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।

ପ୍ରକାଶ ସମ୍ପର୍କ ସକଳ ସୃଷ୍ଟି ବନ୍ଦେ,
 ତଟା ଅକାଶ ନିତ୍ୟ ନିର୍ଗମ ଛାନ୍ଦେ;
 ତୁମର ପଦ୍ମରେ ଜୀବନର ଜୟ ଗାଏ;
 ଜୀବ ପରବତ ମୁଖ୍ୟ ନୟନର ରୁଦ୍ଧେ !
 ନାହିଁକ ତଳାଠା ତରା
 ତୁମ ଜୟ ଗୀତ କର !

ପୃଷ୍ଠା ଗଗନେ ଗାଏ ତବ ଜୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ,
 ମଳିନ ମୁଖୁ ତବ ପତତଳେ ପୂଜ୍ୟ ।
 ଚୈତ୍ତରେ ଅଜ ପ୍ରଭୁର ଏ କି କାନ୍ତି !
 ଏକ ଗୋ ମାଧୁରୀ ଶାନ୍ତି !

ତଟିକ ବନ୍ଧେ ଶାନ୍ତି ସୁଖର ଛୁଇଁ !
 ଚେଷ୍ଟନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁରୁତ ରହିବ ରୁଦ୍ଧେ,
 ଦେବ ମୋ ମୁକ୍ତି ପ୍ରାଣ,
 ତର ଦରଶନୀକ ଦେବ ମୁଁ ପ୍ରତିଦାନ ?

୯—ଜୀବନ ପଥ ଯେବେ ଯାଏ ହେଉ

ଅକ୍ଷୟ ବେଦନାରେ ବୁଲେ ଏକା,
 ବଧୂର ପ୍ରାଣ କା'ର ରସେ ମଜ
 ଖୋଜଇ ଚକ୍ର ବୋଲି ଥରେ ଦେଖା !
 ଖୋଜଇ ପ୍ରଭୁର ବିନି ନିନ
 ଶରଳ ନଦୀ କୁଳ ଧାନ କ୍ଷେତ,
 ଶୂନ୍ୟ ଜନପଦେ ସମୀରଣ
 କି ଗ୍ରହ କହିଯାଏ ଜାଣେ ସେତ ।
 ବିକ୍ରମ ଦେବର ରବି ଯାଏ ବୁଡ଼ି
 ଯାଏ ଯେ ଉଡ଼ି ବାସେ ମୂଳ ପକ୍ଷୀ,
 ପ୍ରକାଶ ଗାଏ ମୁଁ ଗୋ ପଥ ଦୁଡ଼ି
 ଜୀବନ ପଥ ଏକା ଗଲି ଥକି ।

ତୁମ୍ଭଲେ ତୁମ୍ଭେ ପନ୍ଦର କ ଶୋଚନା ?
 ଦେବ କ ନାହିଁ ଆନ ଶିଶୁ ଲତା ?
 ଶତ ଦୋଷକ କଥା ବରାଧନ
 ଏ ଦେଶେ ଢାଳିଯିବ ମୋର ବ୍ୟଥା ।

ମୁନ ଶଇଳ ଏଥୁ ରାଜ ବୃକ୍ଷ,
 ଶାନ୍ତ ଏ ଆକାଶ ବିମୁକ୍ତ;
 ସୁବନା ପ୍ରାଣେ ଆଉ କାହିଁପାଇଁ
 ରଚିବି ମୋ ସପନ ଏଥୁ ଶତ ।

ଦରଦ କୁଟୀରଟି ଭଗ୍ନେଲରେ
 ବନ୍ଧୁ ପଥ ମୋର ଥିବ ବୃକ୍ଷ,
 ସନ୍ଧ୍ୟା ଗୋଧୂଳର ଆଲୋକରେ
 ନିଜ ଏ ପଥେ ଯାଏ ବଣା ବାଘ ।

ସୁଦୂର ପଥକ ଗୋ ନାହିଁ ଦେଖି ?
 ଭୃତ୍ୟ ଶିଶୁଙ୍କୁ ନ ରୁପ ତାର ?
 ଲୁହ ରକତେ ପ୍ରୀତି ଯାଏ ଲେଖି,
 ସୁଖି ବ୍ୟଥା ତାର ଖଳାହାର ! ?

ମନ୍ଦହାସେ ପୁଣି ତା ଅଧର
 ଥରର ପ୍ରଣୟ କ ଅନୁରୋଗ ?
 ପୁଟେ ଅମର ଗୀତି ଜୀବନର
 ପୁଟେ କମଳ ଶେ ଦିଗ ଭାଗେ !

ଧନ୍ୟ ତୁ ଏ ନିଶିଲର ବ୍ୟଥା
 ଶଙ୍ଖ ସ୍ଵରେ ତାର ଜାହାଜ;
 ଶାନ୍ତ ସରଗର ମାଦକତା
 ବହୁ ସେ ନିଜ ଆସେ ମୋର ବେ ।

୧୦ -- ମଧୁ ମଳୟର ଦ୍ଵାରେ,
 ସୁମଳ ଚଟିନା ଧାରେ,
 ନିରେଖିଲି କାର ଶୁଭ୍ର ମୂରତି,
 ବିନୟେ ପରଶ ଡାଳିଲି ପ୍ରଣତି,

ଗାଢ଼ଳ 'ହେ ମୋର ଅରୁଣ ଶକତି
 ଆଜି ତବ ଅଭିମାନେ—
 ଆସିଛି ବିଧୁର ପ୍ରଣୟିନୀ ତବ
 ସୁମଳ ଚଟିନା ଧାରେ !
 ମଧୁ ମଳୟର ଦ୍ଵାରେ ।

ଶୁଣିଛି ଆଜି ଗୋ ସିନ୍ଧୁଧ ସେ ଡାକ,
 ତରୁ ମର୍ମରେ ! ମୁହିଁ ନିଦାକ,

ଶୁଣିଛି ସୁଦୂର କି ଭରଣା ରଖି
 ରକିତ ଅଶ୍ରୁଧାରେ,
 ମଧୁ ମଳୟର ଦ୍ଵାରେ ।

ଡାକ ପୁଣିମତେ ବସନ୍ତ ସଖା;
 ଭୁଲେ ଅବହେଳେ ମୃତ୍ୟୁ ଶଙ୍କା;

ସକଳ ମନନ ଭୁଞ୍ଚିତ ଭୁଲି,
 ଚଟିନା ପରି ମୁଁ ପଡ଼ିବି ଉଡ଼ୁଳି,
 ସୁନ୍ଦର ତବ—ରୁମ ରସେ ମଳି
 ଯାଉ ମୋ ଚିତ୍ତ ପୀଡ଼ିତରେ ହଳି
 ଆଜି ! ଏ ଚଟିନା ଧାରେ,
 ମଧୁ ମଳୟର ଦ୍ଵାରେ !

ଅଦୂରରେ ଶୋଭଇ ଆମ୍ଭ ମୁକୁଳି,
 କା ସମ ପରଶ କଲ କେ ଆକୁଳ ?
 ଜଡ଼ିତ କର ଗୋ ଗ୍ରେମ-ଦୁକୁଳ
 ବିରହିଣୀ-କବି-ଅଙ୍ଗେ;

କୃଷ୍ଣମର ଆଶା ଭର ଏ ଚଢ଼େ
ମରକୁ ଭୁଲି ଏ ରୁପ-ପାଶେ,
ସ୍ଵଳ୍ପ ପ୍ରାଣ-ସଙ୍ଗୀତେ
ଅମର ମନ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗେ !

ବଡ଼ ଗୋ ବଡ଼ ଗୋ ମର ପବନ,
କଡ଼ ଗୋ କାନ୍ତ ଶୈଳ କାନନ,
ରୁଚି ନା ନିମନ୍ତେ ଜମନାନ ତଣ୍ଡ,
ଆକୁଳତା ଭର ସା. ଠି ମୁହିଁ ମର,
ସ୍ଵ. ଦ. ଲ. ଶ. ବ. ଶି. ମ. ରେ ଚୋଳ,
ଭୁଞ୍ଜିତ କା ଅଗଣ ପାଳ ଦେଇ ଖୋଲ ?

ମିଳିବ କି ତାର ଦେଖା ?
ପାଚେଇ ତା ପ୍ରୀତି ଲେଖା ?
ପିଠି ମୁଁ ତା ଅଭିପାଦେ !
ଡାକିଲେ ସେ'କା ଆକୁଳତଣ୍ଡେ
ମଧୁ ମଳୟର ଦାରେ !

୧୧— ପଞ୍ଚମ ପଦରେ ପାଦପ ଲତା ଅତି ସରବ,
ଫୁଲେ ସୁବଚନ ଦେବନେ ଗୁଞ୍ଜିତ ମୁଁ ନିଶା ଭେଦ;
ଅଶା ବାଧନା ଶୁକ
ସକଳ ଦେଇ ଆଜ,

ହୃମତ ଦୁଆରେ ମୁଁ ନିର୍ମିତ ବରୁଷମ
ଏଡ଼ି ମେ. ନ. ଭରମ ରୁଞ୍ଜିତ,
(ହୃମ) ପୀରଣ ସଜ୍ଜଣା ଅପଦ ଭବଳ ଉଦ୍ଧ
ନିଶାଳ ମୁଁ ଦେନା ଗାଢ଼କ ।

ଚଞ୍ଚିତ ପୁଚ୍ଚକଳେ ପାଦାନ ସମାପନ
ପାରି ସଞ୍ଜକେ କୁମ ସୁଅନେ ନିମଗନ;

ସକାଶମ ପ୍ରଭୁ ରହିବ ପଥ ଚାହିଁ

ଭାଗ୍ୟ,

ଯେତେବେଳେ ହରଷ ର ପ୍ରକାଶୀ ଗଗନରେ

କହରେ ଯାଉଥିବେ କାହାର ।

ଅପ୍ତ ତପନକୁ ଯେ କାଳେ ଚାହିଁ ଚାହିଁ

ସ୍ଵପ୍ନଲୋକେ ତସ ନାହିଁକ ପିବ ବାହୁ,

ଗର ଉପକରୁ କୁସୁମ ସୁବାସିତ ତୋଳତ !

ଆରତ ଲାଗି ତବ ଅଶ୍ରୁ ପସରାନ୍ତି ଖୋଲିବ ।

୧୨—ତୁମେ ମୋର ଟୋକା ତୁମେ ମୋ ନିୟୁତ

ସକଳ କର୍ମ କରତା

ଅଜ୍ଞାନ ମୁହିଁ ଲିଭୁଛି ପରାଣେ

ବିଶାଳ ସୃଷ୍ଟି ବାରତା

ତର ପ୍ରିୟ ମୋର ଦେବତା ।

କେତେ ରୂପେ ତୁମେ ଏ ଜୀବନ ତସ

ଚଳାଇ ଅଛ ଗୋ ଟାରିଛୁ କେ ଧର

କେତେ ମିଳାଇଛ ନେତେ ଗୋ ହରିଛୁ

ଦେଖି ନାହିଁ ଦିନେ ଘନତା

ସବୁ ରୂପ ଗଂ ଉରତା ।

ସକଳ ପ୍ରିୟର ତୁମେ ପ୍ରିୟତମ

ଯାଇଛି ଯେତେ ଗୋ ଭୁଲି

ଏ ଜୀବନେ ମମ ମହା ମୁଗ୍ଧ ମେ

କେତେ ଗୋ ଲାଗିଛି ଧୂଳି

ସକଳ କର୍ମେ ତୁମର ଚେନେ

ତବ ସକୀର୍ତ୍ତ ମହାମୁକ୍ତନା

ସବୁ ଚେତନାରେ ବାଜୁ ସେ ଛନ୍ଦ

ମମ ଅନ୍ତର ତର ପ୍ରକାଶ

ସକଳ କର୍ମ କରତା ।

୧୩—ବିଶ୍ୱ ବିଶାଳ ମନ୍ଦିର ଭବ
 ଲାଗିଛି ମିଥ୍ୟା ପାଗ,
 ଅନ୍ତରେ ମମ ଦେଇଛ ଅଶ୍ରୁ
 ଅନନ୍ତ ଅନୁରାଗ
 ବୁଲୁ ବୁଲୁ ପ୍ରଭୁ ଘର ଏ ପଥେ
 ଲାଗେ ମଳିନତା ଧୂଳି କେତେମତେ,
 ତବ ମନ୍ଦିରେ ମିଥ୍ୟାର ଲାଳା
 ନିଭେ କି ଖାଦନ ଦାଗ ?
 ଲାଗିଛି ମିଥ୍ୟା ପାଗ

ସ୍ୱପ୍ନ ଶୁଭ ଶିଳା ମନ୍ଦିର
 କରନ୍ତି ଶିଖିର ସ୍ୱାତ,
 ତୋଳିବି ଗର କୁସୁମ କାମନୁ
 ତୁମ ପଦା ଲାଗି ନାଥ ।
 ସଜ୍ଜ ସମିଧ ସକଳ ବିକାର,
 ସୁନ୍ଦେ ମନର ମୋହ ଅରାଗ,
 ଦୃଢ଼ ଅନୁରାଗ ଅମ୍ଳ ଅଦୃଶ
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବାମନା ତ୍ୟାଗ,
 ଉଦ୍ଭବ ଦେବତା ଘଣ୍ଟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ
 ଉତ୍ତଳ ଦଶଭାଗ ।

ଉତ୍କଳ-ପାଠକୀ
 କଟକ ସ୍ତର, ଅକ୍ଟୋବର ୧୯୩୮, ୨୫ ପୃଷ୍ଠା

୧୪—ମୁଁ ମୋ ହୃଦୟ ଦୁଆର କରି
 ବସେଁ ଦିବା ଶରବଣ
 ମଦର ପାଣି ଫେରାଯାଅ ତୁମେ
 ମାଧବୀ ମଳୟ ସର ।
 ଚନ୍ଦନ ଭାଲ ବୋଲଇ କାଳିମା
 ଲଜ୍ଜା ବ୍ୟଥାର ଭେଦନାହିଁ ଧୀମା
 ଆପଣାର ଦୋଲି ଚଳେ ଯେ କାହାକୁ
 ମରମେ ଧରଇ ଜଡ଼
 ହୃଦୟ ଦୁଆର କରି ।

ଆସଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ଶାନ୍ତ ଚରଣେ ବିହରଣ ଗଲେଣି ଉଡ଼ି
 ଦିବା ଅବସାନେ ଶ୍ରୀମତୀ ଦେଖି ମୁଁ ପାଇଲୁ ଗୋ ପଥ ଦୁଡ଼ି
 ବହୁ ବାସନାରେ ଶର, ବିବୁଦ
 ଅବସାଦଭରା ଶିର ହୁଏ ନଡ଼
 ସନ୍ଧ୍ୟା ସଂପନ୍ନି ଜାଳଇ ବିଫଳେ ତୁମ ଆଗେ ଥରି ଥରି,
 ମଳିନ ବସନେ ତୁମର ଆସନେ ଫୁଲ ଫୁଲ ନିଏ ଭରି ।

ବିଶୁ ଜନନୀ ରଜନୀ ଶାନ୍ତ ସମୂହ କରେ ଧର
 ସଂଗ୍ରାମ ଶେଷେ ସୈନ୍ୟକ ଫେରଇ ଶାନ୍ତ ପ-ଦେ ପର,
 କାହିଁ ଅଶ୍ରୁମ କାହିଁ ବା ଶାନ୍ତି
 ଆଲୋକ ବିସ୍ତରେ ଜୀବନ ତ୍ରୁଣି
 ନ ଦେଖିଲେ ତୁମ ଶୁଭ୍ର କାନ୍ତି
 କଲି ମରିଲର ପରି
 ମିଥ୍ୟା ସନ୍ନିବନ୍ଦ ଚଳଇଯାଏ ଦିନ
 ହୃଦୟ ଦୁଆର କରି ।

ଉପାସନା

(୧)

ହୁଅ ଭୁଲେ ହିରୁ ଅବା ବର୍ଦ୍ଧିତ ଶ୍ରୀକ୍ଷୁ ସ୍ଵାନ,
 ଶୈବ ଶାକ୍ତ ଛଦ୍ମଦା ବା ଜୈନ ମୁଃଲମାନ,
 ସାକାର ବା ନିରାକାର ଭୂତ ଭବଦାନ—
 ଗାଅ, ଗାଅ, ଉଚ୍ଚସ୍ଵର ପୁଲକ୍ଷୁ ପରଶ ।

ଜୀବନର ଦୈନିକ ଦୃଢ଼୍ୟ ଅବସାଦ ସମଳେ,
 ଘୋର ଅଜ୍ଞାନତା, ଏକ ଅଶା-ଘଗ ଜଳେ—
 ସେ ଏକ ଆନନ୍ଦ ରେଖା ! ଆଜ୍ଞ ସବୁ ମିଥ୍ୟା,
 ମିଥ୍ୟା ଧନ ମାନ ପଣ ସୁତ କନ୍ୟା ଚିତ୍ତା ।

ପଲ୍ଲବ ପିଣ୍ଡାଚନ୍ଦ୍ରେଣା ଶୋଣିତ ପିପାସା
 ଚୈତ୍ଵେନେ ବସ୍ତ୍ରାନ୍ତର କାୟା—ଜୀବନର ଆଶା
 ଛମେ ଛମେ ଆସେ ନନ୍ଦ ! ଭୂମର ସଙ୍ଗୀତ
 ଆଜ ପୁଣି ଛୁନି ପାଶ କରୁ ଉଢ଼ିବତ ।

ସେହି ଭରମାନ ଅନ୍ଧା, ମାନବର ବଳ,
 ସେ ସୋଗୁଁ ସମ ଦୂର ପ୍ରାଣ ସ୍ଵଳ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।

(୨)

ହେ ମଣ୍ଡଳ ! ମୁକ୍ତ କରଣେ ଧାବୁ ତାଳ ଅଳ—
 ସାହାର ଭରତ ଭୂମ ପ୍ରାଣେ ଉଠେ ବାଳ,
 ଭୂମ ପ୍ରାଣ ଅକୁଳନା ଚେନା ନିମ ବର,
 ଭୂମର ଅଶ୍ରୁର ପା ଅଗଳ ଉଠେ ଅର—

କାହିଁ, କେଉଁ ପଥ ଯିବ ତାହାର ସନ୍ଧାନେ ?
 ପିଣ୍ଡାତ ପୃଷ୍ଠିରେ ବଣା ହୁଏ ଅକାରଣେ ।
 ପିଣ୍ଡାତର ଦାସ ହୋଇ ବୁଦ୍ଧି କଲି ବଣା,
 ଆଜି କେତେ ଦିନ ଦୁଃଖ ? ମିଥ୍ୟା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା—
 ଲାଗିଥିବ ଏ ଜୀବନେ ? କହ ମୋତେ ପଥ !
 (କଷ୍ଟଳ ସନ୍ଧାନ ନୁହେଁ—ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋରଥ ।)

ଏହି ଯେ ଜୀବନ ଅଶ୍ରୁ ଉଠେ ହୋଇ ଜମା,
 ଏହି ଘନ ଉପହାର !

—କହ ଅଛି ଜଣା ?

ଶାଶୁମୁଁ ରେ ହେବ ଘେନା, ପଦଧୂଳି ପରେ
 ମିଳିବ ଆସନ ?

—ପୁଛେ ଆକୁଳ ଅନ୍ତରେ ।

(୩)

ହେ ମଣ୍ଡଳ ! ହେ ବନ୍ଧୁର ବାଳିକା, ବାଳକ !
 ହେ ବୁଦ୍ଧ ! ଚରୁଣ ! ଆଜି ଏ ଅଙ୍ଗ ପୂଲକ—
 ସେ କି ମିଥ୍ୟା ?

ହେଉ ପଛେ—

ସକଳ ମୁଁ ଭୁଲି
 ତୁମ ପାଶ ଭୂଲେ ଆଜି ପଡ଼ିବ ଉତ୍କଳ
 ଆତ୍ମାର ଚଢ଼ିନୀ ସମା ଯୁବକ ଯୁବତୀ—

ହେବ ମୁଁ ବାଳକ ବୁଦ୍ଧ, ପରାଣ ଆରତ
 ଭାଳିବ ସଙ୍ଗୀତେ, ଭୁଲିଯିବ ନିଜ ଧରଣ,
 (ଭୁଲିବ ମୁଁ ଆମ୍ଭ ପର ମକଳ ଦୁଷ୍ଟିନୀ)
 ସେହି ନାମା ମୃତେ ନିଗ୍ରହର ହୃଦବିତା ।

କହ କହ, ହେ ବାହୁର ସଦା ନାଶ ନର,
ଏ ଅମୃତ ଲଗେଣୁ ଥରେ ଭୁଲ ଆମ୍ଭ ପର
ଦେବ ଆଲିଙ୍ଗନ ? ନରମ୍ ବସି ତୁମ ସନେ
ନବେଦନ ଆମ୍ଭା ସେହି ପୁରୁଷ ଚରଣେ ।

(୪)

ଆକାଳ ବନତା ଦୁଇ ତୁମ୍ଭେ ଉପାସକ !
ମୁଁ ତୁମ୍ଭେ ଦାସନୁଦାସ, ତୁମ୍ଭେ ମୋ ରୁଲକ
ହେ ବିଶାଳ ବିଶ୍ୱପାଣ ! ପରିଲ ଆୟୁଷ—
କେବେ ମୁଁ ଲଭିବି ସେହି ପୁରୁଷ ପୁରୁଷ ?
ସେହି ପ୍ରେମପ୍ରାଣେ କେବେ ଭଗ୍ନ ଏ ମୋ ତରୁ
ଭାସିବି ନରୁଣପୁ ? ଭାଲ ଦବସ ଶବ୍ଦେ,
କେବେ ହେଉ ତୁମ ସରି, ମିଳାଇ ଆନନ୍ଦ
ତୁମ କଣ୍ଠେ କଣି, ପୁଣି ସେ ଅମୃତ ଛନ୍ଦେ
ମିଳାଇବି ଦେହ ମନ ?

ଭାଲେ ଅଶ୍ରୁ ନେସେ—

ଦିଅଲ ହେବ କି ମୋର ଏ ଭାବନା ଶେଷ ?
କରିବ କି ଦୃଶାଭରେ ନାସିକା ବୁଝିବ ?
ତୁମ ଆଶା ତୁମ ପ୍ରେମୁଁ ହେବି ମୁଁ ବଞ୍ଚିବ ?
ଦରଦ୍ର କାଳାଳ ମୁହିଁ ! କର ଆଲିଙ୍ଗନ,
ଦିଅ ରୋ କିଞ୍ଚିତ ମୋତେ ସେ ପ୍ରେମପ୍ରଦନ ।

ବିକାଳ ସାହିତ୍ୟ,
ବାଲୁର ୧୯୩୮, ୧୯୩୯ ସଂଖ୍ୟା

ସେଇନେତ୍ର

ଗର ଯେସନେ ମଳୟ ସମୀରେ ମିଶେ,
ଚଟିନା ଯେସନେ ସାଗରକୁ ଯାଏ ବହି,
ଯେସନେ ଜୋରୁନା ଶ୍ୟାମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଦିଶେ,
କୁମ୍ଭର ପାଶେ ମିଶି ଯିବ ଆଜ ସହି । ୧ ।

ପିଲବ ସେ ରୁପ ଲୁକ୍ତ ଚକୋର ସମ,
ଭୂକ୍ତିକ ନୟନେ ଅରୁପଟି ପହିଁ ପୁଟେ,
କ୍ଳାନ୍ତ ଆଜ ଗୋ ନରୁଣ ପରାଣ ମମ,
ଦୁରେ ତୁମ ଆଶେ ସମୀରଣ ସମ କୁଟେ । ୨ ।

ଫେଡ଼ ଦିଅ ସହି, ପରାଣ ଦୁଆର ତୋର,
ସରମ ଜଡ଼ତ ଆକୁଳ ନୟନ ଖୋଲ
ତାଳ ପ୍ରିୟକନ୍ଦନ— ମୁଁ ବୁଝି ପରାଣ ଚୋର—
କ୍ଳାନ୍ତ ଭୟ ଯାଏ ମୋର ଗୀତ ବୋଲି । ୩ ।

ଜୀବନେ ଲଗିଛି ଭ୍ରାନ୍ତ ମରଣ ପୀଡ଼ା,
ରୁଧିରପୁତ୍ର ଯେନକ ତହିଁ ଜଣେ
ବରଜ ଆସିଛି କାଳର ବିପୁଳ ଦୀଡ଼ା ।
ଅମର ହେବାକୁ ତୋର ଅନ୍ତର ଧନେ । ୪ ।

ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ,
୩୪ଶ ଭାଗ, ଦେ ନି ୧୩୩୮, ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା

ନିରାବାଇ

(୧)

ମେଢ଼ାଠାର ମଞ୍ଜରୀ, ଭଲ ସନ୍ଧ୍ୟାପିନୀ !
 ଭକ୍ତ ପ୍ରେମ ଅମୃତରାଜୀ ଅଗ୍ରା ଉନ୍ମାଦନ !
 ଭାଲ ଚଳ କେଉଁ ବାଣୀ ଧୂଳି ନାହିଁ ମନେ—
 ଖେଳୁଥିଲି ଯେବେ ଭୂଲି ତୁଣ୍ଡ ସୁପନେ—

ସୃଷ୍ଟିର ପୁରୁଷ କହ, ଯେ କି ଉନ୍ମାଦନା
 ଜଗାଇ ଅନ୍ତର ଶକ୍ତି ଆଶାଲି ଚେତନା !
 ସକଳ ପୌରୁଷ ମୋର ବର୍ଣ୍ଣନା ମନେ,
 ହେ ଅଭାଷିକା, ଚଳ ଭାକି ଯେଉଁ ଦିନ ।

ଏତକ ରହଣି ମନ-ହାତ ବରହଣୀ !
 କାହ ବୁଲେ ଯେଉଁ ଦିନ । ହେ ଅଭାଷିକା !
 ପିଠି ମୁଁ ଭୁମର ପଥ, ନାହିଁ ପ୍ରସଂସାଦନ
 ଏ ସଂସାର, ପର କର କଳ୍ପନା ସୁମନ ।

ଭଣ୍ଡାସ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମନେ ଯାଏ ଏ ପ୍ରସଂସା
 ଚଳିବ ସନ୍ଧ୍ୟାପିନୀ କହ ଅମୃତ ମଞ୍ଜରୀ ।

(୨)

ଶକ୍ତି ସୁରପିଣୀ ନାହିଁ ଧରଣେ କରମେ,
 ମୂର୍ଖ-ଜନ ଚଳିବେ ମହୁଳି ଭରମେ ।

କହିଛି ଅବଳୀଭରେ ପଦରଥ ନୟନେ,
ନାଶ ଚର ପାପ ସୃଷ୍ଟି ! ଜୀବନର ରଖଣି

ମୁକତି କଣକ ! ଛୁଲ୍ଲ କରି ସେହି ବନ୍ଧ,
ଅମୃତ ପଥର ଯାଏଁ ଦେବ ମୁଁ ଆନନ୍ଦ ।

ମ:ସ ଅନାଦୃତା ନାଶ ଅନ୍ତର ମୁକ୍ତନା;
ଏ ସୃଷ୍ଟି ପୁରୁଷ ପ୍ରାଣେ ଆଣିଛି ଚେତନା ।

ପରମ ପୁରୁଷ ସେହି ମହାସତ୍ତ୍ୱ ଆଗେ,
ସକଳ ବୈଷମ୍ୟ ଭୁଲି ଅଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତୀ ଜାଗେ—

ନର ନାଶ ଦେନି ଆତ୍ମା, ପ୍ରେମ ଅର୍ଥ୍ୟକରେ,
ଅନନ୍ତ ବିରହେ ତାର କାନ୍ଦେ ନରନ୍ତରେ ।

ଜୀବନେ ଲୁଚିଛି ଆଶା ବାସନାର ରଣ,
ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ବିଶ୍ୱାସର ଚେଷ୍ଟା ପ୍ରୟୋଜନ ।

— — —

ଉତ୍କଳପାଠକୀ.

୩୩୩ ରାମ, ଅକ୍ଷୟ, ୧୯୩୭, କଟକ ସଂଗ୍ରହ

କବି-ବନ୍ଧ

ବନ୍ଧୁ ମୋର, ସଖା ମୋର, ମୋର ଭର ପ୍ରିୟ !
ତୁମର ବ୍ୟଥାର ପାତ୍ର ଶୂନ୍ୟ କରି ଦିଅ ।

ଏହି ମୋର ରକ୍ତ ପ୍ରାଣେ, ନିରତ ଆକୁଳ,
ଦିଅ ଶତ ଅଶ୍ରୁ ବିନ୍ଦୁ ଦୋଳନ୍ତୁ ଯା' ଠୁଳ—

ପ୍ରଣାତ ସାଗର ସମ ନୟନ ସୁଗଳେ,
ମୃତ୍ୟୁରୁ ଲଳନ ସଦା ଯେଉଁ ପ୍ରାଣ ତଳେ ।

ଜଳଇ ମାରବେ, ଦିଅ ଦିଅ ଶୂନ୍ୟ କରି !
କୁଳଶ କଠୋର ପ୍ରାଣ ପାରିବ ମୋ ଧରି ।

ଧନ୍ୟ କର ତବ ଦୁଃଖେ ରକ୍ତ ଏ ଜୀବନ,
ପବିତ୍ର ସୁନ୍ଦର କର ସେ ଲୋଚନେ ମନ ।

କର ମୋତେ ଭରସା ଦେଇ ସେହି ପ୍ରାପ,
ଆକୁଳେ ଯାତଇ ଆଜି ଏ ପ୍ରଣୟ-ଦାସ ।

ଆଜି ବାଜେ ମିଳନର ଅମୃତ ସଙ୍ଗୀତ,
ଏ ଆକୁଳ ବନ୍ଧେ ଅସ କରବ ଜଡ଼ିତ ।

*

*

*

ନିଷ୍ଠୁଳ, ଅନାଚ, ମୋର ସ୍ଵାର୍ଥର ହତକ !
ମୃତ୍ୟୁ ଦୁଃଖ ବେଦନାର ଅଛି ପ୍ରୟୋଜନ ।

କୁମ୍ଭର ଖବନେ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅମୃତ ସଙ୍ଗୀତ—
 କାହିଁ ପାଇଁ ସେ ପୌରୁଷ କରକ ବଞ୍ଚିତ ?
 ଜାଣେ ମୁଁ ଗଲଣି ଦକ୍ଷ କେତେ ଥର ଆଦି,
 କଳର ନିଷ୍ଠୁର ବାଆ; ଶତ ସ୍ତମ୍ଭ ଯାଦା ।

ମୃତ୍ୟୁ ପାଶୁ ରଖିଥିଲ ତାରୁଣ୍ୟ ଲୁଗୁଇ,
 ମଳିନ କୁସୁମ ସେ ଯେ ନାହିଁ, ସେ ଯେ ନାହିଁ !
 ଦୁଃଖ କବା ? ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସେ ଦଳିତ ପରାଣ—
 ସତ୍ୟ ସମ ସେ ନୟନ ଗୋ ମହାୟାନ !

ଛପିନାହିଁ ସେ ଅଧରୁ ଶାନ୍ତ ସ୍ଥିତ ହାସ,
 ଅଶ୍ରୁମିଳୁ ମଧୁ ଅଳ ଅମୃତ ପ୍ରକାଶ !
 ପ୍ରାଣର ଅରୁପ ରୂପ ଦେଖିଛି ମୁଁ ଅଳ,
 ଅମର ସଙ୍ଗୀତ ହୃଦୟରେ ଉଠେ ବାଜ ।

X X X

ପୁଣି ଅଳ ଗଙ୍ଗାକୂଳେ ଆସେ ଦନ ଘୋଷି,
 ଅବୋଧ ଶୈଶବ ସମ ଖରେ ଯାଏ ଲେଟି
 ସମୀପେ, ଖରେ ମୁହିଁ ବସିଛି ଏକାକୀ,
 ଶୂନ୍ୟପ୍ରାଣେ, ଥରେ ଥରେ ବକ୍ତୃ ଯାଏ ଡାକ ।

ମଞ୍ଚନ ପଦ୍ମ, ଦିନେ କେଉଁ ଶୂନ୍ୟ ନୟା ଖରେ
 ବସିଥିଲୁଁ ଦୁଇ ପ୍ରାଣୀ ଗରବେ ଗନ୍ତାରେ,
 ସୃଷ୍ଟିର ରହସ୍ୟ ଆଗେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅପାର,
 ବେନି ପ୍ରାଣେ ସଙ୍ଗୀତର ଏକଇ ଝଙ୍କାର !

ଭ୍ରମୁଅଛ ବରୁ ଅଳ ଦୁରେ, କେଉଁ ଦୁରେ !
 ଶିବର ବକ୍ଷ ବ୍ୟଥା ଭାଲ ପ ଶ ଆତୁରେ—
 ଏକାକୀ ସଂଗର ପଥେ, ମୁହିଁ ବେଶାନ୍ତରେ
 ନିଃଶବ୍ଦ ବୃତ୍ତର ସମ ନିଶ କାନ୍ଦି ମରେ ।

ମିଳନର ଜଗି ନେତୁ ଅଶ୍ରୁଧାର ଛୁଟେ,
ସମ୍ମୁଖେ ବରଦ ମିଳୁ ଉଠଇ ଦୃଶି ଉଠେ ।

×

×

×

ନିଃଶ ଚିତ୍ତେ ବରୁ, ଅଛି ପ୍ରସଂସାଜନ,
ଦେବନୀ ଅମୃତର ଚାରି ପୁଣ୍ୟ ଏ ଜୀବନ—
ପ୍ରଭାତ କମଳ ସମ ନିଶି ଶୁଭର,
ପ୍ରେମର ଅମୃତ ସଥେ ହୁଅ ଅଗ୍ରସର ।

ଲେଖା ଦାଣ୍ଡି ସଂସାରର ଧୂଳି କୋଳାହଳ,
ତା ତହୁଁ ସନ୍ନୟ ଗୁଣେ ମଧୁର ଭରଳ ।
ବୁଝେନା ସଂସାର ଭରତ ବ୍ୟଥାର ପର୍ଯ୍ୟାୟ,
ଅମୃତପରିଭୃତ୍ ମୁକ୍ତି ପଥେ ବସ ବାଧା ।

କି ଅଧିକ ? କି ନା ଗୁଣ ? କିବା ପ୍ରସଂସାଜନ ?
ସତ୍ୟ ଗାଥା ଏ ଜୀବନର ଅମୃତପର୍ଯ୍ୟାୟ ।
ପାନନୀ ଶୁଭ ମଝେ-ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଭୀତି,
ଅକ୍ଷରରେ ଜାଗ୍ରତ ଆଶା ! ପ୍ରାଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରୀତି !

ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ ଆଜି କାର ମିଳନ ଉର୍ଜ୍ଜ୍ୱଳ
ଧାର ଶବ୍ଦ ଦୁଃଖ ମେଢ଼ଳ ରହିବା ଜୀବତ ।
ଦୁଃଖ ଅନଳେ ଜାଳ ଜାଳ ମୋର ପ୍ରାଣ,
ଅଶ୍ରୁ ବେଦନା ଭେଦି ଉଠୁ ମୋର ଗାଳ ।

ଭର ଜୀବନ ତୁମେ ଜୟାମକ,
 ମୋ ଜୀବନ ରାଜା ନିଠୁର ଶାସକ,
 ଜାଳଦିଅ ମୋର ଏ ଭରୁଣ ଅଭିମାନ,
 ଅଶ୍ରୁବେଦନା ଭେଦ ଉଠୁ ମୋର ଗାନ ।

ଏ ମୋ ଦେହ ମନ ସବୁ ସମ୍ପଦ
 କରେ ପଦେ ଅଭିପଣ,
 ତୁମର ଇଚ୍ଛା ବହୁନେଇ ଶିରେ
 ଜୀବନ କରିବି ଧନ୍ୟ ।

ଜୀବନର ପଥେ କବା ଆଶିକା,
 କବା ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଭୀଷି,
 ଘୋଷ୍ଟ ଏ ଅଶ୍ରୁ ଚଳିବି ମାରବେ
 ଗାଇ ଦୁର୍ଜୟ ଗୀତି ।

ମୋ ଜୀବନ ରାଜା ! ହେବ ତବ ଜୟ,
 ଦିଅ ଗୋ ଭରସା, ଦିଅ ଗୋ ଅଭୟ,
 ଦୁଃଖ ସେ ହେବ ମୋ ଶିରମୁକୁଟ
 ଗୌରବ ମହାବାନ ।

ଅଶ୍ରୁବେଦନା ଭେଦ ଉଠୁ ମୋର ଗାନ,
 ଦୁଃଖ ଅନଳେ ଜାଳ ଜାଳ ମୋର ପ୍ରାଣ ।

ଭୁବନ-ସାହିତ୍ୟ,
 ୩୩୩ ରାଜ, ଗ୍ରୀବଣ ୧୯୩୭, ୪ର୍ଥ ସଂସ୍କରଣ

ଚନ୍ଦ୍ରଦୀପଦୀ

ବନ୍ଦନା

୧—ଜୀବନ ଦେବତା, ପ୍ରିୟ, ବିଷୟ ସୁନ୍ଦର !
 ଯାର ଲୀଳା-ଅରବିନ୍ଦ ବଶେ, ନରନ୍ତର
 ଲଭଇ ବିକାଶ ଜଳେ ସୁଲେ ପରବତେ
 ଆଲୋକେ ତମିର ଲଳ ମେଘେ ନାନାମତେ,
 ଅନାଦି ସଙ୍ଗୀତ ଯାର-ଯାହାର ପ୍ରଦନ
 ଭକ୍ତୁଳ ସୁନ୍ଦର ସୃଷ୍ଟି ଅମୃତ ଜୀବନ—
 ହେ ବିଷୟ ! ହେ ଅଶେଷ ! ସେହି ଶୁଭକ୍ଷଣେ
 ଯେଦିନ ଲଗିଲ ତୁମେ ଚରୁଣ ଜୀବନେ
 ଶାରଦ ପ୍ରସାଦ ସମ, ନେଲୁଁ ହେଲେ ବର
 ସକଳ ଚରୁଣ ଯାଶୀ ପ୍ରାଣ ମନ ଭର ।
 ଗଗନ ଭ୍ରମର ହେଲୁଁ ଶରଣ ସୁପ୍ତମୟ,
 ଗାଇଲୁଁ ତୁମର ଜୟ, ଜୀବନର ଜୟ ।
 ବାଜି ନାହିଁ ଶେଷ ଗୀତ ଜୀବନେ ଭୁଢ଼ାର,
 ତୁମ ଭକ୍ତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ, ପଦେ ନମସ୍କାର ।

ପ୍ରିୟତମ

୨—କିଏ ଅବା ପ୍ରିୟ ମୋର ? ସବୁ ପ୍ରିୟତମ,
 ତୁମର ନିକେଶେ ସାଧେ ସକଳ କରମ ।
 ମୁଁ ତୁମ ପ୍ରଣୟଦାସ । ପ୍ରାଣ-ଶାଶା ମୋର—
 ହୁଏ ମୁହିଁ ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରୀତି ଚରୁଣ କଶୋର—
 ଅଛି ଉଠେ ତୁମଲଗି, ଗାଏ ତୁମ ଗୀତି,
 ତୁମ ସ୍ଵପ୍ନ ସମ ଭାବେ ଦିବା ନିଶି ନିତି—
 ବସନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପୁଣି ଶାରଦ ପ୍ରଭାତେ
 ପ୍ରଣୟ ନୟନ ସମ ସିନ୍ଧୁ ଲୋଚ୍ଚ୍ଛାୟାରେ ।
 ହେ ଜୀବନ ନୟାମକ ! ସହସ୍ର ଭଙ୍ଗୀରେ
 ଶୁଭିଳୁ ଜୀବନ ସ୍ଵୋତେ ବାଣୀ ବହୁ ଶିରେ ।
 ପଥର ସଜୀତ ମୋର ତୁମର କରୁଣା,
 ସକଳ ନୈରାଶ୍ୟ ଆଶା ସ୍ଵପ୍ନ ଜାଲକୁଣା,
 ପ୍ରେରଣା, ଉନ୍ମାଦ, ଅଶ୍ରୁ...ସବୁ ତୁମ ଲଗି,
 ସକଳ ସଜୀତେ ମୋର ତୁମେ ରହ ଜାଗି ।

—୦—

ଭଗବାନ

୩—ତୁମେ ଅଛ ପ୍ରାଣେ ମୋର—ଏହା ଯେବେ ସତ୍ୟ,
 ହେ ମୋର ଦେବତା ! ଆଉ ଦାର୍ଶନିକ ତଥ୍ୟ,
 ନ୍ୟାୟର ମୀମାଂସା, ଚର୍ଚ୍ଚ, ମିଥ୍ୟା ମୋର ଆଗେ,
 ମୋ ଜୀବନ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ତୁମ ଅନୁରାଗେ—

ତୁମର ପ୍ରୀତିରେ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ଧ ସମର୍ପଣେ,
ଅମୃତ ଆଶ୍ୱାସ ଆଶା ତାଳ ମୋର ମନେ ।

ଦେ ସତ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ! ଶିବ ! ତୁମ ମହାସତ୍ତା,
ତୁମର ମଙ୍ଗଳ ପୁର୍ଣ୍ଣ, ପ୍ରେମ, ପବନତା

ପ୍ରତିଭାତ ଦେଉ ମୋର ସ୍ତୁତି ଏ ଜୀବନେ—
ସଦସ୍ତ୍ର କରମେ ଦୁଃଖେ, ନୈରାଶ୍ୟେ, ମରଣେ ।

ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ପୂଣି ନିତି ହରଷେ ବିଷାଦେ
ନ ଟଳନ୍ତି ତିଳେ କେବେ ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରମାଦେ ।

ଦେ ତର ଜୀବନ ଜ୍ୟୋତି ! ଦେଲି ଯେବେ ଘଣ୍ଟା
ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମେ ମୋର ଲାଗିଛି ଶରଣା ।

ଭାଗ୍ୟ

୪—ଭାଗ୍ୟ ? ଘନ ଦୁଃଖର ମସ୍ତିଷ୍କ ବିକାର
ଅବା ନନ୍ଦ ମାନବର ମୋହ ଅନ୍ଧକାର ।

ଅଜ୍ଞାନିତ କରି କେତେ ଜ୍ଞାନ ଅଭିମାନ;
ଦେବତା, କରନ୍ତି ନିତି ତୁମ ଅପମାନ ।

ଦୁଃଖ ଦୈନିକ କର ତୁମେ ତେଜନା ତ୍ୟାଜ,
ମୃତ୍ୟୁ ରୂପେ ଦେଇ ଦେଖା ଜଗାଅ ଏ ପ୍ରାଣ ।

ସତ୍ୟ ଦେଲି ତୁମ ସତ୍ତା ଅନ୍ତର ବିଶ୍ୱାସ
ସକଳ ଜଡ଼ତା ତୁଟି ଆଲୋକ ବିସ୍ମୟ ।

ଅଗତ ଦୁଃଖିନୀ ଦୁଃଖ ଭଙ୍ଗାର ଗୌରବ
ନିମେଷେ ପ୍ରଗତ ମିଥ୍ୟା ଭ୍ରାନ୍ତି ଅସମ୍ଭବ ।

ଜୀବନ ଗୁଳକ ! ତୁମେ ସତ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାନେ,
ଭବିଷ୍ୟେ ତୁମର ଆଶା ପୁଟେ ମୋର ପ୍ରାଣେ,

ଭୁଲଇଁ ଅଗତ ପୁଣି ଭୁଲେଁ ଭାଗ୍ୟ ଭୟ,
ସକଳ ଜୀବନ କର୍ମେ ଗାଏ ତବ ଜୟ ।

ଜ୍ଞାନର ବ୍ୟର୍ଥତା

୪—ଦର୍ଶନ ବିଜ୍ଞାନ ପୁଣି ରସାୟନ ଜ୍ଞାନ,
ଜୀବତତ୍ତ୍ୱ, ଯାହା ଲାଗି କରେ ଅଭିମାନ

ମୋହାନ୍ତ ମାନବ, କରେ ନିଜ ଅବିଶ୍ୱାସ—
ହେ ଅଦୃଷ୍ଟ ସତ୍ତ୍ୱ ! ତୁମେ କର ଉପହାସ

ଦେଖି ସେହି ଶିଶୁଫୀଡ଼ା—ନେତ୍ର ଅନ୍ତରାଳେ
ମାନବ ରେତନା ଜଡ଼ ଅନ୍ଧକାର ଜାଲେ ।

ଦିନୁଦିନ ବଢ଼େ ଯେତେ ଜ୍ଞାନର ବଡ଼ମା,
ବଢ଼େ ଶତ ଗୁଣେ ତୁମ ପୁରୁପର ସୀମା ।

ହେ ଚିତ୍ତ ରତ୍ନସ୍ୟମୟ ! ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ
ତବ ଜ୍ଞାନେ, ଧନ୍ୟ କରୁ ସଦା ଏ ଜୀବନ

ତୁମର ମଙ୍ଗଳ ସ୍ତରୀ, ତୁମର ବିଶ୍ୱାସ,
କର ମୋତେ ଏ ଜୀବନେ ଚିତ୍ତ ପ୍ରୀତି ଦାସ ।

ଜ୍ଞାନର ଅସୀମ କେନ୍ଦ୍ର ନ ପାରେ ଯା' ଧର
ଶୃଙ୍ଖଳେ ଦିଅ ଗୋ ଧର ପ୍ରିୟଜନ ପରି ।

ଆତ୍ମସମର୍ପଣ

୧—ଅଦୂରେ ପ୍ରଳୟ ଡାକ ଶୁଭର ଅଦ୍ୟାପି !
 ମୃତ୍ୟୁର ଆହ୍ୱାନ ! ଜଳ ପ୍ରଳ ବ୍ୟୋମବ୍ୟାପୀ
 ପ୍ରଥମ ଆକାଶ ମେଘ ଶିଶୁ ବେଗେ ଧାଏଁ,
 ଧାଏଁ ନଦୀ, ମହାସିନ୍ଧୁ ନୃତ୍ୟଗୀତ ଗାଏ ।
 ବଜ୍ର କରେ ଅଞ୍ଜନାସ, ବୃଷ ଲତା ସଦ,
 ଭବନ୍ତୁ ସୃଷ୍ଟିରେ ଆଜ ଅସୃଦ୍ଧ ଚାଣ୍ଡକ !
 କି ବୁଝିବୁ ଶୁଦ୍ଧ ନର, ସର୍ପୀମ ତୋ ଜ୍ଞାନେ ?
 ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ପରାହ୍ୱକ ମାନେ ।
 ଗନ୍ଧର ମଳିନ ବାସ କରି ପରିହାର,
 ବିରାଟ ଏ ସତ୍ତ୍ୱ ଆଗେ କର ନମସ୍କାର !
 ତାର ପ୍ରେମ ନାମାବଳୀ କର ବିକତତ
 ଶତମନେ, ଭାଲିଦିଅ ଅଶ୍ରୁର ପଙ୍ଗୀତ ।
 ତଳେ ଯା' ରତ୍ନସ୍ୟାମୟ, ଜ୍ଞାନେ ଅମଙ୍ଗଳ,
 ପ୍ରେମେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣେ ଦିଶିବ ସରଳ ।

ଚିରସଖା

୧—ସତ୍ୟତା ଚରଣ ବନ୍ୟା ବଦେ ପ୍ଳାବ ଧବ,
 ମାନବ ସକଳ ଭୁଲି ହୁଏ ଆତ୍ମବିଗ୍ରହ,
 ଲଳସା ଆସକ୍ତ ଭୋଗ ଜଳେ ତାର ପ୍ରାଣେ
 ବାଡ଼କ ସମାନ...ତୁମ ଶକ୍ତି ନାହିଁ ମାନେ ।

ପରାମର୍ଶୀ ରାଜା ସମ, ପାପେ ଅନୁରକ୍ତ—
ସତତ ଶୋଣିତ ପାନେ ମାନବ ଆସକ୍ତ ।

ସୃଷ୍ଟି ଧର୍ମ ଦୟା କ୍ଷମା ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ଔଦାର୍ଯ୍ୟ
ପ୍ରୀତି ଅନୁରାଗ ତ୍ୟାଗ ଲୁପ୍ତ ପାଇ ଲଜ ।

ମାତର ନିବୃତ୍ତି କାହିଁ ? ଶାନ୍ତି କାହିଁ ପ୍ରାଣେ ?
କାହିଁ ନୁହଁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ତୁମ ଅବସାନେ ?

ଧନ ମାନ ରାଜ୍ୟ ଜଣି କରେ ସେ କ୍ଷମନ—
ଅବୋଧ ବାଳକ—କହେ “ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ

ତୁମ ବିନା”...ଦୁର୍ଗା ଦୁର୍ଗା ଦିଅ ଦରଶନ,
ମାନବର ଚରପଖା...ଅମୃତ ଜୀବନ !

ପୂର୍ଣ୍ଣିମା

୮—ତୁମେ ଅଛ ମୋର ସାଥେ ଏହା ଯେବେ ସତ୍ୟ,
କି ଅଭାବ ? କିବା ଦୁଃଖ ? ଜୀବନେ ନିରତ

ହେବି ଅନୁଗତ ତବ ଚରଦାସ ସମ,
ଅରପିବି ଜୀବନର ସକଳ କରମ ।

ଦୁଃଖ ଯେବେ ଆସିବ ହେ କାଳରୂପ ଧର,
ମୃତ୍ୟୁ ଉପସ୍ଥିତ ଯେହ୍ନେ ଶ୍ରୀବଣ ଶବ୍ଦା,

ବେଦନା କଲେ ହେଁ ଶତକ୍ଷଣ୍ଟ ପ୍ରାଣଗୋଟି,
ତୁମର ତରଣ ଧର ପଡ଼ିବି ମୁଁ ଲେଟି ।

ତୁମେ ଧୂଳିରେ ଭାଳି ଶତ ଅଗ୍ରକଣା,
କହୁବ ମୁଁ, 'ନାହିଁ ପ୍ରିୟ, ଅଭାବ ଯାତନା ।'

ତୁମେ ଅଛ ପୂର୍ବବ୍ୟାପୀ ପ୍ରିୟଜନ ପ୍ରାଣେ,
ପିତା ମାତା କଲୁ ସ୍ନେହ ପ୍ରଣୟନା ଗାନେ ।

ଦୁଃଖ ବେଦନାରେ ତୁମେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ସୁନ୍ଦର,
ତୁମେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଦୁଃଖେ ତେଣୁ ତୁମ୍ଭ ମୋ ଅନ୍ତର ।

* ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଦୀ Sonnet ନୁହେଁ । Sonnetର technique ବାଦ ଦେଲେ ମ' ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଦୀ ଯେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚିନ୍ତା ଓ ଭାବଧାରାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଏ କଥା ନହି ଅସ୍ପୀକାର କରିବେ ନାହିଁ । ଏହାର ପ୍ରମାଣ ବନ୍ଦୀ ଓ: ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପରିବର୍ତ୍ତିତ Acclamat zed) ସମେତ୍ । ଭାବ ବା ଚିନ୍ତାର ବିକାର ନ ଦିଶିଲେ Techniquesର ଦାନରେ ବିଶେଷ କିଛି ଶକ୍ତି ହୁଏ ବୋଲି ମୋର ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ ।

x

x

ରବିପୁତ୍ରା

ରୁଦ୍ର ଦେବତା

ହ୍ରଦ ! ଦେଖିଲୁ ତବ ଭୟର ରୂପ,
 ସ୍ଵଳେ ତାହାର ବିଶ୍ଵ ବେଦନା ପ୍ରାପ୍ତ,
 ନୟନେ ତାହାର ନୀର ଜରଜର,
 କର୍ମିତ, ମୁନି, ବ୍ୟଥୃତ ଅଧର,
 ବକ୍ର ସମାନ ଶୁଣିଲୁ ସେ ତବ ବାଣୀ,
 ପ୍ରଳୟର ପଥେ ନେଇଛ ହେ ତାକୁ ଟାଣି । ୧ ।

ନେଇଛ ହେ ତାକୁ ମୃତ୍ୟୁ କରଳ ଦେଶେ,
 ମିଥ୍ୟା ରାଜଇ ପଶ୍ଚିଁ ବିଜୟୀର ବେଶେ,
 ଯେ ଦେଶେ ଶୁଷ୍କ ପରାଣ କମଳ,
 ମତ୍ତ ମାନବ ଭକ୍ଷେ ଗରଳ,
 ସେ ଦେଶେ ଗାଇବ ଦେବତା ସେ ନିଜ ଭାଣୀ,
 ଭୟର ବେଶେ ନେଇଛ ତ ତାକୁ ଟାଣି । ୨ ।

ବହୁଇ ଯେ ଦେଶେ ଶୋଣିତ-ସରତ-ଧାର,
 ଶକିତ ଧର ବନ୍ଧୁ ଜର ପାପ ଭର,
 ସାମ୍ୟ, ମୈତ୍ରୀ ପଶ୍ଚିଁ ପରହତ,
 ବିଜୟ ବାହୁନୀ ତବ ଅବନତ,
 ସେ ବେଶେ ବେଦତା ଗାଇବାକୁ ତବ ବାଣୀ,
 ମୃତ୍ୟୁର ପଥେ ନେଇଛ ତାକୁ ଟାଣି । ୩ ।

ନେଇଛନ୍ତି ବର ଅନଳେ ଚାଲିବା ଘଣ୍ଟା,
 ଭଣ୍ଡ ଦୁଆର କରେ ସେ ପୀରତି ଘଣ୍ଟା,
 ତା ବାଣୀ ପରଶେ ପ୍ରବ୍ୟ ପରଶ,
 ତାଙ୍କ ଅଶ୍ରୁ ମୌଳ ପାଷାଣ,
 ବର ନେଇଛି ସେ ପରମାଦ ଜାଣି ଜାଣି,
 ଶୁଣି ହେ ରୁଦ୍ର ! ତୁମର ବଜ୍ର ବାଣୀ । ୪ ।

ତୁମର ମନ୍ତ୍ର ଶୁଣି ସେ ସକଳ ବ୍ୟାଗୀ,
 ଘନ ବରଦ୍ର ବ୍ୟଥାର ମେ ଅନୁରାଗୀ,
 ଆପଣା ଅଶ୍ରୁ ରକ୍ତ ତଥାଗୀ
 ତୁମ ମଙ୍ଗଳ ସୃଷ୍ଟିର ଲାଗି
 ଚାଲିଛି ଉଦାସ ନାହିଁ ତା ଦୁଃଖ ଗୁଣ୍ଡ,
 ମରଣକୁ ହସେ ଶୁଣି ସେ ରୁଦ୍ର ବାଣୀ । ୫ ।

ତାର ଅପମାନେ ହସି ଉଠ ତୁମେ ରୁଦ୍ର !
 ଘେନ ତା' ମୁଖ ! କି ବୁଝିବି ମୁଁ ଗୋ ଶତ୍ରୁ,
 ତା କୋମଳ ଡାକେ କମ୍ପେ ପରଶ,
 ଘୌରୁଷ ମୋର ଲଭେ ଅପମାନ,
 ମୌଳ ଚାଲେ ସେ କାଳ ଅନ୍ଧାର ଦାଣି,
 ଶୁଣିଛି ରୁଦ୍ର ! ତୁମ ଆଲୋକର ବାଣୀ । ୬ ।

ଯେ ଭିନ ଦେଇ ହେ, ତା ଗଠକ ସୁଷ୍ଟମାଳା,
 ହସିଲ ମୃତ୍ୟୁ ସପ୍ତ ସିନ୍ଧୁ ସାଗ,
 ଶାନ୍ତ ହସିଲ ବେଦନାର ଦାସ,
 ପଶ୍ଚାତେ ଭୋଗ ସକଳ ବିଳାସ,
 ତାଳିଲ ଅଶ୍ରୁ ପରଶ ପ୍ରେୟସୀ ବାଣୀ,
 ବୁଝି କର ସେ ଗାଭଳ ରୁଦ୍ର ବାଣୀ । ୭ ।

“ମା ଭୈଃ”, “ମା ଭୈଃ” ବାଜିଲ ରୁଦ୍ର ଶଙ୍ଖ !
 ପୁଲକ ଉଠିଲ ତବ ଭକ୍ତର ଅଙ୍କ,
 ତୁମର ବଜୟ ପତାକା ବହି ସେ,
 କଠୋର କରତୁ ପରାଣ କୁଳିଣୀ,
 ଚିଲିକ ଗରଳ ପ୍ରାଣ ଅମୃତୁ ଛୁଣି,
 ଦୂଲେ ନର୍ତ୍ତୟ ! ଶୁଣି ହେ ରୁଦ୍ର ବାଣୀ । ୮ ।

ମାନବ ମଣାଣେ ଦୟନ ଉଠେ ଯହିଁ !
 ଧୂସର ଲୀଳା; ହାତୀକାର କରେ ମୟା !
 ବୈଶାଖେ ବୋଲି ଆଶିକ ବରଷା,
 ମୃତ୍ୟୁର ଦେବ ଅମର ଭରସା,
 ସକଳ ତଥାପି ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ତବ ରୁଦ୍ର,
 ବହୁ ନେବ ଶିରେ ସକଳ ଭୁଜ ସୁଦ୍ର । ୯ ।

ଭବନ-ସାହୁଜ୍ୟ,
 ୩୭ଶ ଭଗ, ଦୈଶାଖ ୧୩୩୯, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା

ରାଧାକୃଷ୍ଣ *

କୃଷ୍ଣ

ମାନବର ରୂପେ ନିମନ ବିଶ୍ୱର ଦେବତା,
 ନେବ ବୋଲି ହୃଦେ ମିଥ୍ୟା ଅବଶ୍ୟାସ ବ୍ୟଥା,
 ରତ୍ନଧର ଗୋପଲ୍ଲୀଳା, ଦୁଃଖବନ ସମ,
 ନିତ୍ୟ ଶିବ ସୁନ୍ଦରର ସରଳ ପ୍ରକାଶ ।
 ଲକ୍ଷ ନକାଟି ବ୍ୟାକୁଳାତ୍ମା ଅମୃତସ୍ୱ ଭୁଲି,
 ଗୋପିକାର ବେଶେ ନନ୍ଦ ପଡ଼ିଲ ଉତ୍ତୁଳି ।
 ତପ୍ତଳ ମାଧୁର୍ୟ୍ୟ କରି ଜୀବନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା,
 ଶିଖାଇଲ ଶେଷ ଅନ୍ୟସକ୍ତ କର୍ମନିୟା ।

ସେ ଦିନର ଯୋଗେଶ୍ୱର, ପରମ ବୈଷ୍ଣବ,
 ଅଜି କାମୁକର ରୂପେ—ଏ କିବା ସମ୍ଭବ !
 ଲଳସାର ବହୁ ତେଜେ କୁସ୍ଥିତ ମଳିନ,
 ହରିହର ମାନବ ଗ୍ରୋହ ଦେବତାର ଚିହ୍ନ !
 ଅସହ୍ୟ ଅଜ୍ଞାନ ମିଥ୍ୟା ହୃଦ ଅପମାନ,
 ମାନବେ ମାନବ-ଦେବ କର ପରିସାଶ ।

ରାଧା

ବିଶ୍ୱ ବିରହିଣୀ ରାଧା ପରମ ବୈଷ୍ଣବୀ,
 ଗାଏ ସୁଗେ ସୁଗେ ଜୟ ଆତ୍ମହସ କବ ।
 ତୁମ ସୁଖ ଅସ୍ୱାକୃତ ପ୍ରେମର ଗାରମା,
 ପ୍ରମୁ, ଅଶ୍ରୁ, ପୁଲକର ପାଏ ନାହିଁ ସୀମା ।
 ମାନସ କଳ୍ପନା କୁଞ୍ଜେ ତର ଦୁଃଖବନେ ।

X

X

X

ଆଲୋକ ସର ନେ ତଳ ! ତୁଚ୍ଛ ବ୍ୟଥା ସବ,
 ଅସହ୍ୟାୟ ମାନବର ତୁମେ ଗୋ ଗୌରବ ।

ଆଜି ତୁମେ ଦର୍ପ୍ୟ ନର ବାସନାର ପ୍ରାପ୍ତେ,
 ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମାଧୁରୀ ଶତ୍ୟ ନର ଅଭିଶାପେ ।
 ବିଳାସ ସଙ୍ଗିନୀ କ୍ରମେ ଆଜି କଳ୍ପନାର,
 ମାନବର ନାସେ ତୁମେ ଶତ କଦାକାର !
 ବୃନ୍ଦାବନ ରାସପୁଲୀ ଆଜି ଅରକୃପ,
 ନିତ୍ୟ ପ୍ରେମ ନାହିଁ, ମିଥ୍ୟା କଳଙ୍କର ପୁଷ୍ପ ।

ଯୁଗଳ

ମାନବ ଆକୁଳ ଆତ୍ମା ବିରହଣୀ ସ୍ୱଧା
 ଲୋକ ଚକ୍ଷୁ ଅନ୍ତରାଳେ ଦଳି ଉପ୍ସ ବାଧା,
 ଚଳେ ଶୂନ୍ୟ ଅଭିପାରେ ଶ୍ରୀବତୀ ନିର୍ଗାପେ—
 “କୃଷ୍ଣ ଚିର ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ” ଆକୁଳ ସଙ୍ଗୀତେ ।
 ନିତ୍ୟ ବ୍ୟାକୁଳତା ତା’ର ଅନ୍ତେଷ ସନ୍ତାନ,
 ମିଳନର ଆଶା ବହୁ ଅଧୀର ପରାଣ ।
 ଶାବନ ସଂଗ୍ରାମେ ଶତ ଦାତ ପ୍ରତିଦାତେ,
 ମୃତ୍ୟୁ ଅବସାଦେ, ଦୁଃଖ ରଜନୀ ପ୍ରସାଦେ ।
 ଏକଇ ସଙ୍ଗୀତ ଅଶ୍ରୁ ବିରହ ପ୍ରସାର,
 ଅବିଦ୍ୟା କବଳେ ତତ୍ତ୍ୱ ଲଭଇ ବିକାର ।

ସାଧକ ବିରହୀ ଜନ ପ୍ରାଣାଗ୍ରମ ଧନ—
 ଦେବତାର ରାସପୁଲୀ ନିତ୍ୟ ବୃନ୍ଦାବନ ।
 ସାଧକ ଲଭଇ ପ୍ରୀତି ମିଳନ ଆସ୍ୱାଦ,
 ବାସନା-ବିକୃତ ଜନ ପ୍ରାଣ ପରମାଦ ।
 ଅଜ୍ଞାନ ତିମିରଜଳ ମୋହାର ମାନବ,
 କଳ୍ପିତ ପ୍ରତିମା ଚିତ୍ତ ନିତ୍ୟ ନବ ନବ,
 ଲଗାଏ ମିଥ୍ୟାର ଲୀଳା, ଶ୍ରେଣିବ ସେବନେ,
 ନିରେଖି ଆପଣା ସୃଷ୍ଟି ବିହୁଳ ସୁପନେ ।
 ଚିର ମୌନ, ନିର୍ବିକାର, ବିଶ୍ୱର ଆଶ୍ରୟ !
 ମନ୍ଦେ ହସ ଦେଖି ମିଥ୍ୟା ରୂପ ଅଭିନୟ ।

ଅବା ଅପସରି ଯାଅ, ଶୂନ୍ୟ ହୁଏ ଧରା,
 ଶୂନ୍ୟ ଦେବାଳୟ, ଶୂନ୍ୟ ପୂଜା ପୂଲ ପରା ।
 ପୂଜା ପାଏ ମିଥ୍ୟା ଅବା ଅଜ୍ଞାନ ଅଭାବ,
 ଦେବତା ଆସନେ ବସେ ସନ୍ତମ୍ଭ ବିକାର—
 ବିକୃତ ଚିତ୍ତ ! ଶ୍ରେଣ ଲିପ୍ତା ଲଭେ ରୂପ !
 ମାନବ ଆପଣା ଲାଗି ରଚେ ମୃତ୍ୟୁ କୃପ ।

ତବ ଅପମାନେ ନର ଲଭଇ ମରଣ,
 ଆତ୍ମ ପ୍ରବଞ୍ଚନା କରେ ଶକତି ହରଣ ।
 ଅଜ୍ଞାନ ଅବିଦ୍ୟା ଶ୍ରେଣ ପାରିଛୁ ସେ ଧର,
 ଅପ୍ରାକୃତ ହେମ ତବ, ପ୍ରିୟା ବାଜି ପରି—
 ଅପସରି ଯାଅ ତୁମେ, କଳ୍ପନାରୁ ଦୂରେ,
 ଶଙ୍ଖ ଦଣ୍ଡା ବାଜେ ମାନବର ଶୂନ୍ୟପୁରେ ।

ଅପ-ଦେବତାର ପୂଜା ଗୌରବେ ବିହ୍ୱଳ;
 ଆତ୍ମ ତୃପ୍ତି ଛଳେ ନର ତାଳେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।
 ସହଜ ଯା ରହିଯାଏ ଚିତ୍ତ ଦୂରବୋଧ,
 ମାନବ ମିଥ୍ୟାର ପ୍ରଭୁ ! ତବ ପ୍ରତିଶୋଧ !
 ବାକ୍ୟ ମନ ଅଗୋଚର ଜୀବନ ଦେବତା !
 ତବ ପଜା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚେ ! ପରିହାସ କଥା !

ଅଜ୍ଞାନ ତମିର ହର ଆଲୋକ-ଦେବତା,
 ହୃଦୟ ମନ୍ଦିରେ ଜ୍ଞାନ କର୍ମର ବାରତା—
 ବାଜି ଉଠୁ ! ନର ଶବ୍ଦୁ ସଂସ୍ରାମର ଘଣ୍ଟା,
 ଶେଷେ ଚିତ୍ତ ବୃନ୍ଦାବନ ମିଳନ ପ୍ରଶାନ୍ତା ।

* ରଣସୂତାର ଚିତ୍ରଣୀ—

ନିଜର ଶିକ୍ଷା ଦାସୀ ନେଇ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଯେପରି ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜାରେ ଦୈନିକ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟହୁଏ, ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଚାରତମ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣଦଧାତାଙ୍କର ଯେ କ୍ଷୟଦୃଷ୍ଟି, ସେ କଥା କେହି ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ନାହିଁ । ଦେବତାର ପୂଜାରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଯୁଗର ମାନବ ସମ୍ମାନିତ ବା ଅପମାନିତ ହୁଏ ମାତ୍ର । ‘ରଥା କୃଷ୍ଣ’ ଆଦର୍ଶକୁ ପରଲ ଶବ୍ଦରେ ବୁଝାଇବାକୁ ମୋ ପକ୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ଭବ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଯେ ଭାରତର ଚରନ୍ତନ ସତ୍ୟର ଆଦର୍ଶ, ଏ କଥା ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ଏହି ଆଦର୍ଶକୁ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ବେତେଜଣ ବୈଷ୍ଣବ କବି କ୍ଷୁଣ୍ଣ କରି ନାତିକୁ ଅପମାନିତ କରି ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ମୋର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା । ଅବଶ୍ୟ ଏ ନିୟମର ବହିର୍ଭୂତ ଅଭିମତ୍ୟଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ ଅଧେ କବି ଆନ୍ତେମାନେ ମଧ୍ୟଯୁଗ ସାହିତ୍ୟରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ—ଆଦର୍ଶଟିକୁ ଅସ୍ମୁଣ୍ଡ ରଖି ପାରିଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଅଧିକାଂଶ କବିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏ କଥାଟି ବେଶ୍ ଲାଗେ । ବର୍ଣ୍ଣମାନବର ମଙ୍ଗଳ ଲାଗି ଯେ ସମାଜନ ନିୟମ ବା ଆଇନ କାନୁନ ରହି ଅଛି, ଉପବାନ ତାକୁ କେବେ ଲଙ୍ଘନ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯଦି କେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ସେ ତାଙ୍କ ଅପ୍ରତିହତ ସମତା ବଳରେ ସେ ନିୟମର ଅବମାନନା କରନ୍ତି, ତେବେ ସେ ମାନବର ଦେବତା ଆସନରୁ ଅପ-ଦେବତା ଆସନକୁ ଖସି ଆସନ୍ତି । ମଧ୍ୟଯୁଗର ଉତ୍କଳ କବି ମାନଙ୍କ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲେଖନୀ ଦ୍ୱାରା ଅଦର୍ଶ ରଥାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଏପରି ଗୋଟାଏ ସମତା ମିଳି ଅଛି । ସେଥିଲାଗି ଯୁଗୋଚିତ ବିଳାସ, ବ୍ୟସନ ଓ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟର ଆଦର୍ଶ । ତେଣୁ ଅନୁମାନଙ୍କର ଏହି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ-ପିଣ୍ଡ ଯୁଗରେ ଯେତେବେଳେ କବିଦୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରଥା ବା କୃଷ୍ଣ ଆସନ୍ତି, ସେ ଦୁଃଖୀର ଭାର ଅପମୋଦନ କରିବାକୁ ବା ବ୍ୟସ୍ତର ଅଶ୍ରୁ ପୋଛୁଦେବାକୁ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ଆସନ୍ତି କବିଦତ୍ତ ସମତା ବଳରେ ବିଳାସ ଓ ବ୍ୟସନ ପ୍ରଭୃତ କରିବାକୁ । ଦେବତାର ଆଦର୍ଶ ଦେବତା ଓ ମାନବ ଜୀବନରେ ଯୋଗସୂତ ଅଭାବରୁ ତ୍ରୁକ୍ତ ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ଠିକ୍ ତାଙ୍କ ଉପି ଭୂଲି ପାରେ ନାହିଁ ଏବଂ ସହସ୍ର କବି କଳ୍ପନା ଓ

ବାଗାଡ଼ମ୍ବର ସତ୍ତ୍ୱେ ମାଟିରେ ପଡ଼ିଯାଏ । ମଧ୍ୟଯୁଗର କବି ନିଜର ପୁରର
 ସ୍ୱାଳୟ ଓ ଭୋଗଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ଅକ୍ଷେପ କରି ଅଛନ୍ତି ବା
 ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ରୂପଦାନ କରି ଭଗବାନ ବା କୃଷ୍ଣ ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।
 ଏ କଥା କହିଲବେଳେ ମୁଁ ବେଗ୍ ବୁଝିପାରୁ ଅଛି ଯେ, ମଧ୍ୟଯୁଗର
 ଆଦର୍ଶବାଦୀ କେତେଜଣ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ଅସାହିତ୍ୟିକ ମୋ କଥାରେ
 ନାସିକା କୁଞ୍ଚନ କରିବେ । ମାତ୍ର ଗତିଶୀଳ ସଭ୍ୟତା ଦିନେ ଜଗତ୍
 ସମକ୍ଷରେ ଏହାର ନଗ୍ନ ରୂପ ପ୍ରମାଣ କରିବ ।

ବୁଦ୍ଧି ଜାନ୍ତି *

ଜନନୀ ! ଭଣ୍ଡା ଜନନୀ !

ଧନ୍ୟ ଆଜି ଏ ଧରଣୀ,

ବିଶ୍ଵ ଆଲୋକ ଶୋହେ ତୋର ବୋଲେ
ବରନିଅ ରଜ-ଦରଣୀ,
ଧନ୍ୟ ଆଜି ଏ ଧରଣୀ ।

ଜଗତ ବନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧ-ଦେବତା,
ବହୁନେବେ ଶିରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ବ୍ୟଥା,
ଅଜ୍ଞାନ ଅମା ଯିବ ଅପସରି
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଆଶିକେ ଶାନ୍ତି,
ଦେଖ ଗୋ ଦିବ୍ୟ କାନ୍ତି ।

ଦେବେ ନିର୍ବାଣ ଆଲୋକ ଗଣା
ମୁକ୍ତ ଜୀବନ ସରଣୀ,
ଧନ୍ୟ ଆଜି ଏ ଧରଣୀ ।

ଆପଣା ରକତେ ଜଗତ ଜୀବନ,
କରିବେ ଅମର ମୁକ୍ତ ଧନ୍ୟ,
ଶିଂଶ କୋଟି ଦେବତା ସ୍ଵର୍ଗେ
ଦୁଇ ଲକ୍ଷେ ଦେବେ ଦୁର୍ଗ,
ଯିବ ଗୋ ଅଶିବ ପୁତ୍ର ,

ଜୀବନ-ସିନ୍ଧୁ ପୁନିନେ ଆଜି ଗୋ
ଲଗିଛି ପ୍ରେମ-ତରଣୀ,
ଧନ୍ୟ ଆଜି ଏ ଧରଣୀ ।

ଆଲୋକ ସୃଷ୍ଟି ! କୁସୁମ ବୃଷ୍ଟି !
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଦେବତା ଦିବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି !
 ବହୁତ ମଳୟ ମୁକୁଳ ଗଛ
 ନନ୍ଦନ ବନୁ ବନ୍ଧି,
 ନଗନୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଘା ।

ନନ୍ଦନ ଜୀବନ ବନ୍ଦନା ଆଜି
 ସୁରଭି କୁସୁମେ ପଜନି,
 ଧନ୍ୟ ଆଜି ଏ ଧରଣୀ ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ,
 ୩୭ଶ ଭାଗ ଅକ୍ଷାତ ୧୩୩୧, କଟକ ସଂଗ୍ରହ

* ଶାଳ ବନରେ ବୃତ୍ତ ଜନ୍ମର ଅନନ୍ତକାଳ ପରେ ବୃତ୍ତ ଜଣ
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବିଦ୍ୟାଧର ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ସୁମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ ଜ୍ଞାନରେ
 ମହାମାୟାକର ବନ୍ଦନା କରିଥିଲେ । ସୁଧ ସଙ୍ଗୀତ ଆନନ୍ଦ ମୁଖର ସୃଷ୍ଟିର
 ମାତୃକା ଭଳି ବୋଧ ହେଉଥିଲା ।

—ରଚୟିତା ।

ଜୀବନ-ଯୌବନ

(୧)

ଯୌବନ ସ୍ଵପନ ମୋହ ବିଭ୍ରମ ଚାହିଁଲୁ,
ଆତ୍ମ-ଅଭିମାନ ପ୍ରୀତି ସୋହାଗ ମାଧୁରୀ ।
କଳର ଭ୍ରୁକୁଟି ଏଡ଼ି ମୁଗ୍ଧ ନେତ୍ରେ ଚାହିଁ—
ପ୍ରଣୟ ଅଳସ ଆଖି ଭରି ନେବା ବାହୁ ।

ନନ୍ଦନର ମାୟାମତେ ଭରଷାବା ଛନ୍ଦ,
ପ୍ରଣୟିନୀ ଗାଧ ସର୍ବେ ପୂଜକ ଆନନ୍ଦ ।
ଏ ସକଳ ପ୍ରଭୁ ମୋର ଆତ୍ମ ଅପମାନ,
ଜୀବନ ନିୟନ୍ତା ମୋତେ କର ପରିତ୍ରାଣ ।

ଏ ଜୀବନ ଦୁହେଁ ମୋର ମଗ୍ନତକା ମାୟା,
ସ୍ଵପନ କୁସୁମ ତୋଳା, ବାଜିକର ଛୁପା ।
ଶୁଷ୍କ କଣ୍ଠେ ନାହିଁ ଝରେ କାହିଁ ଜଳ ବନ୍ଦୁ,
ଉଛୁଳଇ କାହିଁ ଅବା ପ୍ରୀତି ମହାସିନ୍ଧୁ ।

ନିଷ୍ଠୁର ବାସ୍ତବ ରଣ ! ଜମା ଅଶ୍ରୁକଣା,
କଳ୍ପନା କବିରୁ ସତେ ହୁଏ ଖାଲି ବଣା ।

(୨)

ଦେଖିବ ବାସ୍ତବ ରୂପ ଜୀବନ ନିୟନ୍ତା,
ତହିଁ ମୋର ଜୀବନର ବୈତନ୍ତ୍ୟ ସତ୍ୟତା ।

ଅଶ୍ରୁ ରକତର ତହିଁ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ,
ଆତ୍ମମହାନୁକ ସେହି ଭରସା ସଂହ୍ରାମ ।

କନ୍ଦନ ଅଶ୍ରୁରୁ ଚର୍ଚ୍ଚି ଅନ୍ଧାର ଆନନ୍ଦ,
 ସକଳ ବିରାଗ ଭେଦ ସୁନ୍ଦରର କନ୍ଦ
 ପୁଟି ଉଠେ, ମନେ ଭର୍ତ୍ତି ଅକ୍ଷୟେ,
 ବଚନ ଭଙ୍ଗୀରେ ନୀଳ ରତନ ପ୍ରକାଶେ ।

ଯାଅ ପ୍ରଣୟିନୀ ଯାଅ !—ଅଧର ରକ୍ତମା,
 ସତସ୍ତ୍ର ରୁଚୁଣ୍ଡ ଭଙ୍ଗୀ, ଲାଘି ମାର ମୀମା—
 ମୁକ୍ତ ହେବ, ଛୁନୁ ନର କାଳ ଭୁଜବଳ,
 ବରନେତ୍ର ଆଜି ଶୁଣେ ରୂପର ଆନନ୍ଦ ।

ଅଶ୍ରୁ ରକ୍ତ ଅନାଦାର ବ୍ୟଥାର କଥା,
 ସେ ମୋର ପ୍ରିୟର ପ୍ରିୟ ! ମୁକ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣତା !

(୩)

ଭୁଞ୍ଜ ଭୁଞ୍ଜ ପ୍ରଣୟର କୁସୁମ ବନ୍ଦନ,
 ଭୁଞ୍ଜ ପ୍ରିୟ କାଳ ବାଣୀ ବୃଷ୍ଟିକ ଦଂଶନ ।
 ନୟନ ଭଙ୍ଗିମା ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସାଦ,
 କବିତା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମୋହ ପ୍ରାଣ ପରମାଦ ।

ମନେହୁଏ, ସେ ବିଭ୍ରମ ସେ ରୂପ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ,
 ଜୀବନେ ନିମିଷ ମାୟା, ଶଶେହେଲେ ଭୂର୍ଣ୍ଣ—
 ନାହିଁ ଥାଏ ସଖା କିଛି, ଅଳୀକ ମାଧୁରୀ—
 ସକଳ ଯୌବନ ସ୍ଵପ୍ନେ ରହିଅଛି ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ସକଳ ବନ୍ଦନ ତେଜ ଦେଖୁ ପ୍ରାଣପଣୀ
 ଦୁରେ, ବହୁ ଦୁରେ, ଆଜି ଉଡ଼ିଯିବ ସଖୀ !
 ଯହିଁ ନର ପିଏ ହସି ନରର ରକତ,
 ଯହିଁ ପ୍ରାଣବାୟୁ ଯାଏ ଉଡ଼ି ଅବରଣେ—

ଜଳବନ୍ଧୁ ଲାଗି, ଚର୍ଚ୍ଚି ଜୀବନର ଜୟ,
 ଗାଇବାକୁ କବି ତବ ସତତ ଅଥୟ ।

(୪)

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଯୌବନ ବନ୍ଧ, ଜୀବନ ଦେବତା !
 ମୁକ୍ତ ପ୍ରାଣ ପକ୍ଷୀ ତେଣୁ ଲଭେ ଶକ୍ତ ବ୍ୟଥା !
 ମୁକ୍ତ କର ପ୍ରାଣ ସେ ବନ୍ଧୁ, ଯାହା ସତ୍ୟ—
 ଯାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶିତ ନାହିଁ—ପୂର୍ଣ୍ଣ ତଥ୍ୟ—

ଦିବସ ଏ ଜୀବନର, କର ହେ ପ୍ରକାଶ !
 ତା ଆଗେ ଯୌବନ ମୋର ଭୁଲ୍ଲ ଉପହାସ ।
 ପ୍ରାଣଦିଅ, ପ୍ରାଣଦିଅ, ଦିଅହେ ଭରସା—
 'ତବ କରୁଣାର ! ପ୍ରଭୁ, ଯାଉ ଦିନ ବଶା ।

ଜୀବନର ମୁକ୍ତପଥେ ଦିବସ ଭଙ୍ଗୀରେ
 ବନ୍ଧୁଯାଉ ଏ ଭରଣୀ, ଦୂର ହେଉ ଧୀରେ
 ଭ୍ରମର ଅସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରଭୁ ! ନିଷ୍ଠୁର ବାସ୍ତବେ
 ନଟକୁ ଦୁର୍ବଳ ପଦ ଏ ଜୀବନେ ଲବେ ।
 ଗାଇବ ଏ ଜୀବନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଉରବ !
 ଅନ୍ତରେ ଜରିବ ପ୍ରିୟ ନିଷ୍ଠୁର ଉତ୍ସବ ।

(୫)

ଅନନ୍ତ ଯୌବନ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ-ସମୀ ତଳେ
 ଅମର ପ୍ରଘାପ ଶିଖା ଯେସନେ ସେ ଜଳେ ।
 ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ମୋର ପ୍ରାଣ-ଶତଦଳ,
 ଶାନ୍ତ ଶୁଭ୍ର ଅନାଦିଲ ପବନ ମଙ୍ଗଳ ।

ଆପଣା ବାସନା-ବିଷେ ନୁହେଁ ସେ ଦଗଧ,
 ସଂଗ୍ରାମ ଶକ୍ତତା ତାକୁ ନ କରେ ପ୍ରବଧ ।
 ଅମୃବଳି ତାନେ ସେ ଯେ ହୁଅଇ ଅମର,
 ଲଭିବାକୁ ସଦା ତାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ନିର୍ଜର ।

ମୋ ତଳ ଯୌବନ ତାର ଅଚପଳ ହାସ,
 ମୃତ୍ୟୁ ଚୈତ୍ୟ ବେଦନାରେ ଯା ରିର ପ୍ରକାଶ

ନିଶି ଚନ୍ଦ୍ର ଶିଳା ମମ କରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ,
 ନରବତା ତାର ଉଷା, ତା ଆଲୋକ ଜ୍ଞାନ ।
 ଦୁରେ, ବହୁ ଦୁରେ ଶାନ୍ତ ରହିବାର ତଳେ,
 ସଂଘର୍ଷ ସେ ପାରେ ତାର ରୂପ ପ୍ରତିଫଳେ ।

(୭)

ହେ କିଶୋର ବନ୍ଧୁ ମୋର ! ଦେଖିଲେ ତା ରୂପ
 ତାରୁଣ୍ୟ କଳ୍ପନା ସୁପ ମୁକ୍ତି ଅନ୍ଧ କୃପ
 ଲୁପ୍ତହୁଏ, ମୁକ୍ତି ଲଭେ ଦାଧରୁ ବନ୍ଧନ,
 ମରଣ-ପଞ୍ଜିର ଭେଦ ହଂସ ଏ ଜୀବନ ।

ଖେଳିବ ଖେଳୁଆ ଭ୍ରମେ କଳ୍ପନା କୁସୁମେ,
 ଅବା ରମ୍ୟ ଉନ୍ନତନେ-ପଞ୍ଜି ନିନ୍ଦ ରୁମେ
 ମୁଗଧା ପ୍ରହସ୍ତୀନୀ ସମ ତପନ ସମୀର,
 ନିଷ୍ଠୁର ବାସ୍ତବ ମୋର, ମୋର ଅଶ୍ରୁମୁର ।

ମେଣ୍ଟିନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ଜୀବନର ତୃଷା,
 ଦେଖିନାହିଁ ବୋଲି ଥରେ ଆଲୋକର ଉଷା ।
 ତେଜ ସୁପ୍ତି ଭୁଲିଛି ମୁଁ ସୁଦୂର ସନ୍ଧାନେ,
 ପରଶୁ ପରଶେ ଅବା ସୁପ୍ତି ହେବ ପ୍ରାଣେ ।

କହୁଛ ବାର୍ତ୍ତାଳୟ, କହ, କହ ଯାହା ତାହା,
 ମୋ ଜୀବନ ସତ୍ୟ ମୁକ୍ତି ସେ ମୋ ଚିର ଶ୍ରଦ୍ଧା ।

(୭)

ଏକଲ ବସନ୍ତ ମୁଁ କୁମ ପ୍ରାଣ ଲବ୍ଧ,
 ସେ ବସନ୍ତେ ମୋ ପଦ୍ମ ଖାଲି । ନି ସ୍ମରୁଥ !
 ଦୁହେଁ ଏକ, ନକାଟି ବସନ୍ତର ଅଭିଳାଷୀ—
 ସାନ କବ ପ୍ରାଣ ! ନନ୍ଦନ କୁସୁମ ଗଣି—

ଝରେ ପଞ୍ଜି ନିନ୍ଦ୍ୟ କାଳ, ପଞ୍ଜି ପ୍ରୀୟ ସନେ
 ଅସରନ୍ତ ପ୍ରୀତି ସାନ ଚିତ୍ତ-ଦୂରାବନେ !

ତହିଁ ପ୍ରୀତି ଆଖି ନିତ୍ୟ ସ୍ଥିର ଅବସଳ,
ମଳୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ନୁହେଁ ଯୌବନ ଚଞ୍ଚଳ ।
ଅସରନ୍ତ ପିକ ଶ୍ରୀକ୍ଷା, ଅଶେଷ ସଙ୍ଗୀତ,
ସବୁ ମିଥ୍ୟା ପତ୍ୟ ପ୍ରିୟ ପୀରଣ ଲଙ୍ଘିତ ।

ବସନ୍ତର ଜୀବନର ସେ ଯୌବନ ଲାଗି
ଦରିଦ୍ର ଏ କବି ଦିବାନଶି ରହେ ଜାଗି ।
ସେ ଯୌବନ ଲାଗି ମୋର ସକଳ ସାଧନା,
ଏ ସକଳ ଅନୁଭୂତି ସକଳ କଳ୍ପନା ।

(୮)

ଆସୁ ଜଣ ଭୟ କିବା ? ଆସୁ ବା ମରଣ ।
ଖୋଜିନେବି ତହିଁ ମୋର ଅସ୍ମତ୍ତ ଯୌବନ ।
ମୋ ଯୌବନ ଶତଦଳ ଅମର ଚେତନା,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଦୋଳାହଳେ ସେତ ନୁହେଁ କେବେ ବଣା ।

ସକଳ ନରୁର ମଧ୍ୟେ ସେ ମୋ ପାପ ଶିଖା,
ତାଲାଗି ଜୀବନ ମୋର ଦ୍ଵାରେ ଦ୍ଵାରେ ଭିକ୍ଷା ।
ତା ଲାଗି ମଉନେ ବହେ ବରାଣ୍ଡିକା ପ୍ରାପ,
ଭକ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଗୁଣୀଜନ, ଅନରୁର ଶ୍ଵପ ।

ସେ ଯୌବନ ବନା ନାହିଁ ପୀରଣ ଆସ୍ଵାଦ,
ଅମର ପୀରଣ ବନା ସବୁ ଅବସାଦ ।
କ୍ଷଣକର ପ୍ରୀତି ସ୍ଵାଦ ଆନୁ-ଅପମାନ,
ଦୁଃସହ ଜୀବନ ଭାର ଅବସନ୍ତ ପ୍ରାଣ ।
କ୍ଷଣକର ପ୍ରିୟା ବାଜି କର ଅବହେଳା,
ଗୁହେଁ ବୃନ୍ଦାବନେ ନିତ୍ୟ ପଢ଼ି ପ୍ରୀତି ଖେଳା ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ,

୩୭ଶ ଭାଗ, ପ୍ରାଚୀନ ଲେଖକ, ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା

ମୃତ୍ୟୁ-ଦର୍ଶନ

(୧)

କାଳନୟା ନରବଧୁ ବହୁଯାଏ ଧୀରେ,
ଅସ୍ତ୍ର ମାଂସ ମେଦ ତାର ମିଶିଛି ମାଟିରେ ।
କେବଳ ତା ସ୍ତବ୍ଧ, ତାର ବେଦନାର ସୃତି,
ମୁନ ପାପଶିଖା ସମ ଟାଳିଯାଏ ଧୂଳି ।

ଅଧୀରେ ମରଣ ହସେ ବିଜୟର ହାସ,
ଦୁର୍ଜୟ ମାନବ ଆହା ନିୟତିର ଦାସ ।
ଈଶ୍ର ହସେ ମୃତ୍ୟୁ ପୁଣି ! ହାଣ ତାର ତନ୍ତୁ—
ଗ୍ରାସିବେଣି ଲକ୍ଷକାଟ, ପାଞ୍ଚନାହିଁ ମନୁ ।

ଜ୍ଞାନର ଗୌରବ ମୋର ଲୋଟଇ ଧୂଳିରେ,
ନ ପୂଟେ ବିଚିତ୍ର ଛବି ଆଜି ମୋ ଭୂଳିରେ ।
ମରଣ ବିଜୟ ବାଞ୍ଛା ହାଣ ଦନ ଦନ,
ଜଡ଼ତା କ୍ଳୀବର, ଦାରିଦ୍ୟ ଦେହ ମନ ।

ପିଇଲ ବା ହଳାହଳ ! ହଜଇ ଆଶ୍ରୟ,
କେବଳ ମୃତ୍ୟୁ ମୋ ପ୍ରାଣେ ମରଣ ବିଜୟ ।

(୨)

ମାନବ ସୈନିକ ତୋର ଶର ଅସ୍ତ୍ରାଳନ,
ଦେଖିଛି ଏ ମୂଳ ମୃତ୍ୟୁ ଜାଗ୍ରତ ନୟନ ।
ଜ୍ଞାନର ଗରବ ପୁଣି ଅଗାଧାନ୍ତ ଆଶା,
କୁଳ କର ନୈରାଶ୍ୟର ବସପଟା ଭାଷା ।

ଶୁଣିଛି ହେ ଶାକ୍ୟ ମୁନି ଅନୁକମ୍ପା ଯୋଗ,
 ଯୋଗୀର କଳ୍ପନା ଚିର ଅମୃତରୁ ଭୋଗ ।
 ନଭଶୁନ୍ଦୀ ମୋ ବିଶ୍ୱାସ ଅଟଳ ନିଶାଣ,
 ଟଳିପଡ଼େ ସମ୍ଭବରେ, ମୃତ୍ୟୁ ବଳୀୟାନ ।

ସୃଷ୍ଟିର ବିଜ୍ଞାନ ଗୁଣୀ ପ୍ରେମିକ ସାଧକ—
 ମୂଳ ମାନବର ଚିର ଭାଗ୍ୟ ବିଧାୟକ !
 ନ କଲି ପ୍ରୟାସ କେତେ ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧିକଲେ,
 ଭେଦିକାକୁ ମୃତ୍ୟୁ ଜାଲ ଏହି ଧନ୍ୟକଲେ ।

ପାଇଛ କି କହ ମୋତେ ସେ ରହସ୍ୟ ଭେଦ,
 ତୁମ ଅନୁଭୂତି ଖଡ଼୍ଗେ ମୋ ଜଡ଼ତା ହେଦ ।

(୩)

ମାନବ କଳ୍ପନା ଜ୍ଞାନ ଅମୃତରୁ ରଚେ,
 ନିଷ୍ଠୁର ନିୟତି ଆହା ହୁଏଥା ଏ ପଛେ—
 ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ବୀର ସମ ଜାଣଇ ସେ, ଶେଷେ
 ସକଳ ମିଳିବେ ଆସି ତା'ର ପଦଦେଶେ ।

ଭଜସ୍ତ୍ରୀ ତା ଦମ୍ଭ ଭୁଲି ହେବ ନଚ ଶିର,
 ଦାୟିକ ଗାରମା ତେଜ ତହିଁ ହେବ ସ୍ଥିର ।
 ଏ ସୃଷ୍ଟିର ନଦନୀୟ ହୃଦ ପରବତ,
 ସହସ୍ର ପତଙ୍ଗ ଖଟ ତହିଁ ହେବେ ନଚ ।

ନିର୍ଜୀବ ସଜୀବ ଜଡ଼ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ
 ଲଭିବେ ନିୟତି ସିନ୍ଧୁ ଅନ୍ତମ ସଙ୍ଗମ ।
 ସର୍ବେ ହେବେ ଏକାକାର ନାହିଁ ଭେଦାଭେଦ,
 ନାହିଁ ପ୍ରଶ୍ନ ହୁଏଦ୍ୱିଧା ନ ଥିବ ତ ଶେଦ ।

ନିଷ୍ଠୁର ବାସ୍ତବ ! ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହସ୍ୟ ନିୟତି
 ଖଣ୍ଡିବ ପୂଣି କେ ନର ଭାଗ୍ୟର ବିପତ୍ତି ।

(୪)

ନିୟତ ନିଷ୍ଠାର ଲାଳାଚକ ଦେଖେଁ ବସି,
 ଯୁଦ୍ଧ ଶିଶୁ ଧୀର ଆସେ ତେଣୁ ହସି ହସି ।
 ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ତ୍ରୀ କଥା ତା'ର ଚନ୍ଦନ ଶୀତଳ,
 ଶୁଣି ଦେହ ମନ ମୋର ନମେଷ ଚଞ୍ଚଳ ।

ଯେସନେ ଭିମିରୁଚିତ ଧରା ନାମୁଦିତ,
 ଭୃଷାର ଆଲୋକ ପୁରଣ ହୁଏ ଭଞ୍ଜିବତ !
 ଆବେଗରେ ଅଶ୍ରୁମୟାର ନ ପାରେ ସମ୍ଭାଳ,
 ଭବ୍ଯୁକ୍ତି ଜୀବନ ପଦ୍ମେ ପୃଷ୍ଠପ୍ରାଣ ଆଳୀ ।

ଆସ ବାବୁ କଷେ ମୋର, ଜୀବର ଜୀବନ ।
 ମୋ ଅଶ୍ରୁର ଧୋଇ ତୋତେ କରବ ଶୋଭନ,
 ଜାଣଇ ବୁଦ୍ ବୁଦ୍ ସମ ନିଭୁକୁ ତୁ—ମୁହିଁ !
 ଭିମିରେ ଆକୃତ ଦେବ ପରଗର ଭୂଇଁ ।

କାହିଁକି ଜୀବନ ପୁଣି ଦେବ ବା ବଞ୍ଚିତ ?
 ଆସରେ ଦଗଧ ବସ ଦେଉ ପ୍ରଣୟିତ ।

(୫)

ଜୀବନ ବୁଦ୍ ବୁଦ୍ ମୃତ୍ୟୁ ଆକୃଳ ସିନ୍ଧୁରେ,
 ଲୁପ୍ତ ହୁଏ ଲକ୍ଷ ଶତ ' ମାନବର ପୁରେ
 ଉଠଇ ହିନ୍ଦନ ସେଲ ! କପାଳ କର୍ଷଣ !
 କାଳର କୁଟିଳ ଗତି କରଇ ସୁଜନ—

ପୁଣି ଅଭିନବ ମାୟା ! ନର ପରୁ ଭୁଲି,
 ଆନନ୍ଦ ବୁଲ୍ଲୋଟଳ ପୁଣି ପଡ଼ଇ ଭଞ୍ଜଳ ।
 ପାଏ ଶସି ଆସେ ଦବା ନାହିଁ ପରିମାପ,
 କାହିଁକି କହୁଛ ମୃତୁ ଭାଗ୍ୟ ଅଭିଶାପ—

ମାୟାବାଣୀ ଦାର୍ଶନିକ ନୈରାଶ୍ୟର କଥା ?
 ଦେଖିଛୁ ଆଉ କି କାହିଁ ଅଭିନବ ପଦ୍ମା ?
 ମୌନଦୁଃଖ ! ରଖ ତବ ଅପାର କଳ୍ପନା,
 ନିୟୁତର ଗତିଦମେ ଦୁଃଖ ଯେତେ ବଣା ।
 ଏ ମରବ କବି ଅଶ୍ରୁ ଆନନ୍ଦର ସାଥୀ,
 ନିମିତ୍ତେ ସମ୍ପ୍ରୋଦଗ ପାଦେ ଜୀବନର ରାତି ।

(୭)

ଦୁଃଖ ରାଧି ଯାଏ ପାହୁ ! ଧୀରେ ତଳି ଆସେ,
 ଭୁବନ ମୋହିନୀ ଉଷା, ଜୀବନ ବକାଶେ !
 ସୃଷ୍ଟିର ଜୀବନ ଯେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସମାନ,
 ଝରଇ ଆଲୋକ ! ସାଥେ ସ୍ତ୍ରୀରେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ !

ନିୟୁତର ସେ ଅପୂର୍ବ ଜୀବନ ସଙ୍ଗୀତେ
 କାହିଁ ତ ବେଦନା ଆଉ ନ ରହଇ ଚିତ୍ତେ ।
 ଶୋକ-ଦର୍ଶନୀ ଜନନୀ ଗୋ ! ପୋଛ ଅଶ୍ରୁମୁଖର,
 ବହୁନିଏ କାଳନୟା ସଂଳାପ ଅସ୍ଥିର—

ସକଳ ନିଶ୍ଚର ! ଖାଲି ରହିଯାଏ ସ୍ଵପ୍ନ !
 ଆଶାର ଆନନ୍ଦେ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି ।
 ଜୀବନ ତରଙ୍ଗ କାଳ ଅସୀମ ବେଳାରେ,
 ଆସେ ଯାଏ ! ଆଲୋଡ଼ିତ ଅଭୂତ ଖେଳାରେ ।
 ଭୁଲିଯାଅ ସ୍ଵାର୍ଥଶୋକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵର ମାୟା,
 ଅସୀମ ସାରରେ ଜୀବ ଭଜେ ମୃତ୍ୟୁ ରହା !

(୮)

ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମେ ନିତ ପ୍ରକୃତ ନରବଳି,
 ଅସଂଖ୍ୟ ଶକ୍ତିର ଚର୍ଚ୍ଚି ମିଳନ ବସ୍ତ୍ରତ,
 ସୃଷ୍ଟିର ମଙ୍ଗଳ ଲାଗି ନିୟୁତ କୌଶଳୀ
 ଲଗାଇଛୁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚେ ନାଟ୍ୟ ଦୁରବଦ୍ଧ ।

ଏକଇ ସଜୀବ ପୁଣି ଅସଂଖ୍ୟ ଜୀବନେ,
 ଏକଇ ଅଭୀଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧି ! ଶୋକ ଅଧିକାର
 ନାହିଁ କାର ! ଶୁଣ ଅଭୀଷ୍ଟ ସାଧନେ,
 ବସ୍ତୁର ମାନବ ହୁଁ ନାହିଁ କା ନିସ୍ତାର ।

ଦୁର୍ବଳ ଆସନ ଗୁଡ଼େ ପରହୀନ ନାଶି,
 ପରହୀନ କର୍ମ ଶେଷେ ମରଣେ ଶରଣ ।
 ସରବେ ଗୁଳିତ ଯଦିକ ମନ୍ତ୍ରେ ହୋଇ ଦାଶି,
 ବ୍ୟର୍ଥ ତୋର ଦ୍ଵିଧା ମଗ୍ନ ଅଗ୍ନି ବିମୋଚନ ।

ଅସଂଖ୍ୟ ସଂଗ୍ରାମ ଶତ ବ୍ୟଥା ହୁଏ ପଦ,
 ମରବେ ଗୁଣ୍ଡିଛି ମୁକ୍ତ ନିପୁତନ କବ ।

ସଙ୍ଗୀତ

ତମିରବୃତ ଗଗନ
 ମାନବ ଭାଗ୍ୟ ଆବରଣ ଦ୍ରବଣ
 ପୃଷ୍ଠି ବିଜୟୀ ମରଣ ।
 ନିୟତି ହସଇ, ହସଇ ଘଟି
 ଶକ୍ତି ତ ଦୂର ମାନବ ଯାତ୍ରୀ,
 ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧି ସବୁ ଯାଏ ଢଳ ।
 ଦିଅ ଦେ ବ୍ୟାତା ଶରଣ,
 ତମିରବୃତ ଗଗନ ।

ତୁମେ କି ମିଥ୍ୟା ? ସକଳ ମିଥ୍ୟା ?
 ମାନବ ଜ୍ଞାନ ବ୍ୟଙ୍ଗ ?
 ଆଶ୍ରୟଶୂନ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ଆଶା
 ମୃତ୍ୟୁ ବେଳାରେ ଭଙ୍ଗ ?
 ସଂଗ୍ରାମ ହତ ମାନବର ଆଶା !
 ମୂଳ କଣ୍ଠେ ପୁଟାଏ ଭାଷା,
 ଟଳିଯାଉ ପ୍ରଭୁ ସଂଗ୍ରାମ ତୁମେ
 ତୁମର ବିଜୟ ବେତନ,
 ତମିରବୃତ ଗଗନ ।

ତୁମର ଜ୍ଞାନ ଅଲୋକ ସୂର୍ଯ୍ୟ
 ବିକଶିତ ହେ ଦେବତା !
 ମୃତ୍ୟୁର ତମ ଭେଦ ଉଠୁ ଶରେ
 ତୁମ ମଙ୍ଗଳ ବାରତା ।

ସକଳ ଦେଉଡ଼େ ଅସକଳ
 ସକଳ ମଳିନ ଦେଉ ମଙ୍ଗଳ,
 ସବୁ ରହସ୍ୟ ଭେଦ ଛୁ ଦାସ—
 ତୁମର ବିଶ୍ୱ-ଜୀବନ !
 ତମିରବୃତ ଗଗନ ।

ତୁମର ଦାସ୍ୟ ଅରୁଣ ଉପାରେ
 ବିକଶ୍ୱ ଜୀବନ ପଦ !
 ଧୂସ ଦେଉଡ଼େ ତୁମର ଆଶିଷ
 ସକଳ ମିଥ୍ୟା ଛଦ !

ସଦୃଶ କରଦେ ମୃତ୍ୟୁର ପଥ
 ଏ ଜୀବନ କର ଇଚ୍ଛାର ରଥ,
 ନିର୍ଭୟ କର ଅଜ୍ଞାନ କଳ୍ପ
 ଧନ୍ୟ କରଦେ ଜନମ
 ତମିରବୃତ ଗଗନ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ

ହେ ପଥକ ରଦ ରହ !
 ମୌନ ଉଦାସୀ, ମୁକୁତ୍ୟ ବେଦନା
 ହେଲୁ କବା ଦୁଃଖ ?
 ରୁଣ୍ଡିଛୁ ଜୀବନ ଅନୁମ ବେଳା
 କୁଟିଳ କାଳ ତ ପଛୁଁ ଦିଏ ଠେଲ,
 ମନ୍ଦର ପଦେ ମତ ଦାସ୍ୟ
 “ପଥ କାହିଁ ସର” କହ;
 କ୍ଷଣେ ମୋ ଦୁଆରେ ରହ ।

ନିଅ ନିଅ ମୋର ଅନ୍ତର ନମସ୍କାର !
 ରୁହ ପଶ୍ଚାତେ କାହିଁ ପାଇଁ କହ
 ‘ନାହିଁ ମୋର ଅଧିକାର ?’
 କହନା କାହାକୁ ଉପ ?
 ରହ ମୋ ଦୁଆରେ ରହ ।

କହିଯାଅ ମୋତେ ଜୀବନର ଯେତେ
 ଗୌରବ ଲାଭ ହାନି,
 କାହିଁକି ଉଦାସୀ

ଶବ୍ଦ ଦାସ୍ୟ ଦାଣି
 ଦେଖାଇଛ ମୋତେ
 ରକ୍ତ ବସ୍ତ୍ର କାଳ ?
 ପିଇନାହିଁ କବା ପିତ ଅମୃତ
 ଜୀବନ ପାଣି ପୁଣି ?

“ପିଇଛୁ, ପିଇଛୁ ପୁଣି ଏ ଗରଳ ।”
 “ଚଳଇ ଅସୀମ ପଥ ଅବରଳ ।”
 ଏକକରେ ମୋର ଅଧିକାର ଖାଲ
 “ଏକକରେ ମୋର ଜୟ”
 “କହନା ହେ ଆଜ୍ଞ ରହ ।”

ପତିତାର ଆଶାବାଦ

(୧)

ଦୀପ୍ତ ସଖପ୍ରଭା ସମ କାଳ ପଟେ ସଖେକ ଭଲପି
 ଭବ୍ଭାନ୍ତ ଯୌବନ ମୋର ଶୁଭ୍ରପଥ ସମ ଯିବ ଖସି ?
 ଅନୁରାଗ ଉନ୍ମାଦନା ବାରନାଶ ଏକାନ୍ତ ଗୌରବ,
 ମରଣ ସମାନ ଦୃଶ୍ୟ ଶବନର ନିତ୍ୟ ଅନୁଭବ

ଅପ୍ରଭାକୁ ସମ ହେବ ଅନ୍ଧକାରେ ଅନ୍ଧରେ ଭଲପୁ ?
 ସକୁଚିତ କବିତ୍ରାଣ ? ଆଲୋଡ଼ିତ ନରେ ଦୁଃଖ ଭୟ ?
 ମତ ଧର୍ମ ଗଦେ ଅବାପ୍ରଜ୍ଞା ତବ କରେ ମୋତେ ଦୃଶା ?
 ମାତ ନୈସ୍ୱାୟିକ, ତୁମ ମତ ତହିଁ ନୁହଇ ମୁଁ ଉଶା

ଅଦୃଷ୍ଟେ ସୃଷ୍ଟିରେ ନିତ୍ୟ ବିସ୍ତଳେ ଯେ ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ,
 ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଆଲୋଡ଼ିତ ବିବା ନିଶି ଯେ ଚରଣ-ପ୍ରାଣ ।
 କବି, ପ୍ରାଜ୍ଞ, ବାସନ୍ତନା, ସକଳ ତା ବୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧ ପ୍ରକାଶ,
 ସକଳ ପଶ୍ଚାତେ ହସେ ମହାଶୂନ୍ୟଃସୁଦୂର ଆକାଶ !

ଉପହାସ ! ଉପହାସ ! ଦେଖି ନାହିଁ ? ଶୁଣୁ ନାହିଁ କାନେ ?
 ତୁମ୍ଭେ ମୁହିଁ ଭଲ ତାନ ଫୁଲ ଅଦୃଷ୍ଟରେ ବଣୀ କାନେ !

(୨)

ଦୁଃଖ କିବା ? କିବା ଭୟ ? ...

ଅଧର ରକ୍ତମା ମୋର ଦୂର ?

ହସ, ହସ ! ...

କାନ-ପ୍ରାଣେ ଶସେ ମୋର ଶୁମର ଚକ୍ର ?
 ଶସେ ତବ ନିତଶାସ ? ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଉପାବାକ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକର ?
 ରକ୍ତଲ ଆଶ୍ରୟ ଖାଲି ? ତୁମେ ତାକୁ କହୁଛ ଅନ୍ଧ ?

ଜାଣି ଉଷ୍ଣ ପ୍ରାଣ ପରେ କାଳର ତରଙ୍ଗ ଗଲେ ବଞ୍ଚି,
ସ୍ଵର୍ଗ ନିର୍ଜ ବିକୃତରେ ଚନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ନ ପାରିବେ କହି ।
ଅମୃତ ଗରଳ ପୁଣ୍ୟ ପାପ ପୁଣି ଆଲୋକ ଅନ୍ଧାର,
ସକଳ ତା ଇଚ୍ଛାଧୀନ ! ଅସ୍ତିତ୍ଵ ତା ହୁଅଇ ପ୍ରଭୁର !

ଦାର୍ଶନିକ, ବାସନା, ସକଳ ଜୀବନ ତାର ଦାସ,
ଏ ସକଳ ହାସ୍ୟ ଅଶ୍ରୁ କରେ ନିତ୍ୟ ତା କରୁଣା ଆଶ ।
ତୁମେ ବିଦା, ମୁହିଁ ଶାନ୍ତି, ସ୍ଵର୍ଗ ତୁମେ, ନାରାଜ ମୁଁ ନାଶ ।
ସକଳ ମାତର ଆମେ ଶୂନ୍ୟପୁର ବିଧାନ ଭଣାଣ ।

ତୁମେ ମୋର ବରୁରକ ?

ମିଥ୍ୟା ! ମିଥ୍ୟା ! ନାହିଁ ମୋ ଶୋଚନା—
ଶୂନ୍ୟ କରାଦାତ କରେ ନିତ୍ୟ ମାନବର ପ୍ରବଚନା !

(୩)

ଆସନ୍ତ ମରଣ ଜାଳେ ତୁମ ଲାଗି ଆଦଲକ ବର୍ତ୍ତିକା ?
ନାରାଜ ଏ ନାଶ ଲାଗି ନରକ ଦୁଃସହ ବିଶ୍ଵଶିକା ?
ତୁମ ଓଷ୍ଠେ ଆଶାହାସ୍ୟ, ନୈରାଶ୍ୟର ଅଶ୍ରୁ ମୋ ନରୁନେ ?
ମାତ୍ର ଅଶ୍ରୁ ବ୍ୟଥା ଆଶା ନ ଲେଖେ କି ଆଶ୍ରୟ ମରଣେ ?

ସେହି ଏକା ଜାଣେ ସିନା ମରଣ ଯା ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ,
କି ଘେନି ଆଲୋକେ ତୁମେ, ଅନ୍ଧକାରେ ଭାଳିଲି ମୁଁ ପ୍ରାଣ ?

ସ୍ଵେଚ୍ଛାରେ ବରଣ ପାପ ?

ଅସ୍ପଷ୍ଟ ।

ମାତର ପଡ଼େ ମନେ—

କଃମଙ୍ଗ ରମଣୀ ଏକ ଅସହାୟ ନିରୁଦ୍ଧେ ଶୋଷନେ

କାହିଁ ଅନ୍ଧରପୁର ବୃନ୍ଦରୂପ ଏ ଜୀବନବ୍ୟାପି ।
ବ୍ୟଥାତ ରମଣୀ ଅଶ୍ରୁ ବନ୍ଧ ମୋର ବଞ୍ଚିଛି ଅବ୍ୟାପି !

ନୁହେଁ ସେ ଜନନୀ ଭଗ୍ନୀ ! ପତ୍ନୀ ଭାଗ୍ୟ କରନ ସେ ଆଶା,
ରକ୍ତ ମାଂସ ନୀଡ଼ା ତଳେ ପ୍ରଜ୍ଜଳ ସେ ବ୍ୟଥାଭାର ଭାଷା—
ସମାନ ଲଭିଛି ତାର ? ...

ନୀତି ଧର୍ମ କର ବିପ୍ରାରଣ—
ଭକ୍ତେ ହସ ! ହସେ ଯଥା ଏ ଜୀବନେ ନିରେଖି ମରଣ ।

(୪)

ହମେ ହେଲୁ ପଥ ଶେଷ ! ପ୍ରଘାପ ମୋ ନିର୍ଦ୍ଦାଶ ଉଲ୍ଲୁଖ !
ମୋ ପଛେ ରହିବ ପତି ଦୁଃଖ୍ୟ ଜୀବନର ପୁଖ ଦୁଃଖ ।
ଆଜି ଯେ ଦେଖୁଛୁ ଦୁରୁ ଯୌବନର କଣ୍ଠିତ ଆଭାସ,
ଗୁକୁର୍ଯ୍ୟ ଭଙ୍ଗିମା ହାସ୍ୟ ସକଳ କାଳର ହେବ ଗ୍ରାସ ।

ଏ ବସୁ ରହିବ ପତି ! ନ ଆସିବେ ମାନବ-ମକ୍ଷିକା !
ଚରଣେ ଅସଂଖ୍ୟ କାଟ ସରଲେ ମୋ ପାଶବ ଶାବକା !
ମାତର ଶୋଚନା ନାହିଁ ! କରୁନାହିଁ କା ପାଶେ ଗୁହାରି,
ସମବେଦନାର ଅଶ୍ରୁ ବିନ୍ଦୁ ଲଗି ନୁହେଁ ମୁଁ ଭିକାରୀ ।

ତୁମର ଅବଜ୍ଞା ଦୁଃଖା ପ୍ରବୃତ୍ତିରେ ହୋଇ ନିତ୍ୟ ବାଧା—
ଜଣାଏ ଅଶେଷ ପ୍ରଶ୍ନ, ଏ ଜୀବନେ ନାହିଁ ଯା' ପମାଧା !
ହିନ୍ଦନ ଉଜ୍ଜ୍ୱାଳେ କେତେ କରେ ଆପଣାକୁ ଉପହାସ,
ସୁନ୍ଦର କୁସ୍ତିତ ହେଉ ଜାଣିଛୁ ମୁଁ ଜୀବନ ପ୍ରକାଶ ।

ବୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରକାଶ ସମ ପଥ ମୋର ଗୁଲିଛୁ ଏକାକୀ,
ସରବ ଏ ଗୁପ୍ତାକାଳ ଉପହାସେ ମୃତ୍ୟୁ ଗଲେ ତାଳି ।

(୫)

ଦିଗନ୍ତ ଅମୁଧୁ ଭେଦ ଉଠେ ଗୌଷ ବସୁଳ ପୃଷ୍ଠିମା,
ଏସନେ ତାରୁଣ୍ୟ ମେର ପିନ୍ଧୁ ଗୁଣ କଲୁ ଅଶା ଅରୁଣିମା ।
ମଳୟ ଗୁଞ୍ଜର ଗଲ କାନେ କାନେ ପୁଲକ ସଞ୍ଚାର,
ଅନ୍ତର ତରୁଣୀ ବଧୂ ଲଗେ ଅନୁରାଗେ ହେଲୁ ଭାଷି ।

ଅଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରୀତର ପଥ ଚାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧ ନିମିଳିତ,
 କମ୍ପାଲିଲ ଧୂଳି ଯେଉଁ ସୁଦୂରର ଅପସ୍ମୃତ ସଙ୍ଗୀତ--
 ମଲ୍ଲ କାହିଁ, କେଉଁ ପଥେ ? ସେ ସକଳ ଉତ୍ସୁକତା ସ୍ଵପ୍ନ !
 ସେ କହିବ କାହିଁ ପାଇଁ ନକେ ମୋର ଅନ୍ତମ ଆହୁତ ?

ସୀମନ୍ତ ସିନ୍ଦୂର କିଏ ଶୋଭୁଦେଲ, ମୋ ଆଶା ଅଳୀକ ?
 ସୁନ୍ଦର କୁହୁଁ ତ ସବୁ ଏ ସୃଷ୍ଟିର ଯେହ୍ନେ ଆକର୍ଷିକ,
 ଅଦୃଶ୍ୟ ବିଧାନ ଦାସ ଆମେ ସବୁ ତା ଚନ୍ଦ୍ର କରଣି ।
 ଶିଠିକକ ପ୍ରାୟ ଭ୍ରମ ବାସନା ଗୁହ୍ୟ ଘରଣୀ,

ପରମ ମଙ୍ଗଳମୟ ?

ଅମଙ୍ଗଳ କହିବ କେସନେ ?

ଦାସ ଉପହାସ କଥା ! -

ବସିବାର ବିରୁର ଆସନେ ।

(୭)

ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ ତାର ?

ସେତିକି ମୋ ଅନ୍ତମ ଭରସା !

ଉଷର ଭ୍ରମିରେ ହେବ ଦିନେ ତାର ମଙ୍ଗଳ କରଣା ।

ସକଳ ଅନ୍ତର ଶତେ ତା ଆଶିଷ ପଡ଼ିବଟି ଝରି,

ଆଜିର କୁହୁଁ ତା ହେବ ସୃଷ୍ଟି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପବନ ସୁନ୍ଦରୀ ।

ଶାରଦମଞ୍ଜିକା ଶୁଭ୍ର ! କଣ୍ଠେ ତାର ନଧରବ ଶାଖା,

ହସୁତ କଲୁନା ଶୁଣି ?

ଆଶା ! ଆଶା ! ମୋ ଅନ୍ତମ ଆଶା ।

ସେ ଆଶା ଆଲୋକ ଚାହିଁ ଭୁଲଇଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଶତ ଦୁଃଖ,

ବୁଦ୍ଧସୁ ଲଳସା ତେଜେ ଦହିବାକୁ ଦୁହେଁ ମୁଁ ହିମୁଖ--

କମଳାୟ ଭବୁଲତା ! ପାଷାଣ ସମାନ ଅବେଳ,
 ହସି ହସି ନିର୍ଦ୍ଦିକାରେ ଚିଲିଅଛି ମାନବ-ରତ୍ନ,
 ମାନବ ଜନା ବରୁଣକ ?

ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର କରେ ଉପହାସ
 ବୁଝେକ ମାନବ ଅନ୍ଧ କଟିଳ ଏ ଜୀବନର ପ୍ରାପ ?

ନୀରବେ ଚାଲିବା ପଥ ସୁଦୂରର ଆଶାପଥ ଚାହିଁ,
 ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଜମିରେ ଆନ ସମାଧାନ ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ ।

ରଞ୍ଜନ-ସାହୁଜୀ,
 କନ୍ୟା ଗ୍ରନ୍ଥ, ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୯୫୧, ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା

ସମାଧି ସ୍ତବ୍ଧ *

ଶତ ସିଂହ ପରାଜୟ, ସଦା ଭଜ ଶିବ,
ଆଜୀବନ ପୁଣିଲ ଯେ ଏକତ୍ରସ ସାର ।
ଦୁର୍ଜୟ ସୈନିକ ମାତୃସେବା ଅନୁରାଗୀ,
ଦିଗନ୍ତ ଜନମ ଭୂମି ମାନ ରକ୍ଷା ଲାଗି—

ପ୍ରତି ରକ୍ତଦିନୁ ରଣେ କରି ସମର୍ପଣ,
ବରାହ ଏଥୁ ତାର ଅନ୍ତମ ଶୟନ ।
ଜନମା ଜନମ ଭୂମି ସ୍ୱର୍ଗଠାରୁ ବଳି,
ବକ୍ଷେ ବହୁ ଧୂଳିକଣା ପଡୁଥିଲ ଗଳି—

ଯା' ସରଳ ଶିଶୁ ପ୍ରାଣ, ଜୀବନ୍ତ ଶ୍ରବଣେ,
ଦେବତାରୁ ଆପଣାକୁ ଭାଗ୍ୟବାନ ମଣେ ।
ଥିଲିଯେ ଜନମା ହୃଦ ବରଷୁ ରତନ,
ନୟନ ସମ୍ପତ୍ତି ଏଥୁ ମୁଦିଛି ନୟନ ।

ହେ ପଥକ ! ରହ ଶଣେ, କର ନମସ୍କାର
ତାଳି ଯାଅ ଅଛି ଯେବେ ଶୀତ ଅଶ୍ରୁଧାର ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ,
୩୭ଶ ଭାଗ ମାଘ, ୧୩୪୧, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା

ଶେଷ ଗୀତି

ମୃତ୍ୟୁ ଜନମ ସକଳକୁ କଲ ପ୍ରିୟ;
ହେ ମୋର ଦେବତା, ବରଣାଗ୍ରୟ ଦିଅ ।
ସ୍ଥାନ ଦିଅହେ ରତ୍ନ ଆସନ ତଳେ,
ଶାବନ ଅମର ପ୍ରଦାପତି ପଞ୍ଚି ଜଗଳ ।

ମଙ୍ଗଳ ସବୁ ତର ମଙ୍ଗଳମୟ !
ତୁମ ଆଗ୍ରୟ ମୃତ୍ୟୁକୁ କରେ ଜୟ ।
ତୁମ ଇଚ୍ଚିତେ ଅଜ୍ଞାନ-ଅମା ଭୂଟେ,
ତୁମର ଘାଣ୍ଟାରେ ଆତ୍ମଲକ କମଳ ପୁଟେ ।

ଜୟ ହେ ଦେବତା ଜୟ ଜୟ ଜୟ,
ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ, ନାହିଁ ଗୋ ମୃତ୍ୟୁ ଉୟ ।
ଶବନୋତ୍ସୁଳ ଶୁଭ ହେ ନିଷ୍ଠୁଳକ,
ପଞ୍ଚ ଭଦ୍ରେ ପଛେ ଦୁଃଖ ବେଦନା ପକ ।

ଆଲୋକ ଆଲୋକ; ଶାବନ ଆଲୋକ ତଳ
ଜଳ ହେ ପୀରତ ଘୋଷିଣା ନରମଳ ।
ପୁଲକ ସ୍ଫୁରିତ ମରଣ ଅସ୍ତ୍ର ମହା,
ଭ୍ରାନ୍ତି ବାସନା ଲୁପ୍ତ ଲଭି ଗୋ ଲଜା ।

ଜଳ ଜଳ ଜଳ ଶାବନର ଶିଖା ଜଳ,
ଶୁଭ ଦେବତା ପ୍ରୀତି ଅଶି ତଳ ତଳ ।
ସେ ପୀରତ ଭେଦେ ଯାଉ ମୋ ଶାବନ ନିଜ,
ମୃତ୍ୟୁକୁ ମାରି ପଦେ ତାର ନିଦି ଯିବ ।

ରାମୀ *

ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲ ଉତ୍ତର ବେଳା
 ଆସଇ କାଳ ସାମିନ,
 ତଟିନା ଜଳେ କଳଧୀ ଭରି
 ଫେରଲେ କୁଳ କାମିନୀ ।
 ଆଗୋ ତରୁଣୀ ରଜକ ବଧୂ,
 ଲଭି କା ପ୍ରୀତି ପୀୟୂଷ ମଧୁ
 ଲତର କା'ର ପରାଣ ଘେନି
 ଖେଳୁଛୁ ଶୁଭ୍ର ହାସିନି !
 ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲ ହେଲ ଉତ୍ତର ବେଳା
 ଆସଇ କାଳ ସାମିନ । ୧ ।

କାହାର ଧାନେ ଆକୁଳ ପ୍ରାଣେ
 ନୀରବେ ଭାଳ ପ୍ରଣେ,
 ମର ହାସ ଅଧର କୋଣେ
 ନାହିଁ କି ଲଜ ଯୁବକ ?
 କାହାର ଧାନେ ସଜଳ ଆଖି
 ବତାସେ ବନ୍ଧୁ ଯାଏ କା ହାକି
 ଆକୁଳ କାର ମୋହନ ବେଶୁ
 ପରାଣ ହିଏ କରକି,
 ନାହିଁ କି ଲଜ ଯୁବକ ? । ୨ ।

ସକେତ ଦେଇଛି ପ୍ରିୟ

ବେଳ ଯେ ହେଲ ଉତ୍ତର ।

ତପନ ଆଖି ଚାହିଁ ତା ପଥ

ବିପଳେ ହୁଏ ଆତୁର,

ଯା' ଲାଗି କୁଳ ମହତ ବିକ

ସୁପନେ ସେପେ ସୁରଇ ନଳ ?

ଅବା ସେ ରେ ହସଇ ବସି

ନଠୁର ପ୍ରାୟ ଚତୁର,

ବେଳ ଯେ ହେଲ ଉତ୍ତର । ୩ ।

କା ଲାଗି ରକ୍ତ ଅଛୁଣ ଆଖି;

କୁଟିଳ ଭୂରୁ ମାମନ ?

ଟାପସ କରି ନ ଦେବେ ଦାସ

ଅଜ ଗୋ କୁଳ କାମିନୀ !

ନାହକ ସେ ଯେ ତରଣୀ ବାହୁ

ମନ୍ଦେ ହସି ଗଲଣି ଚାହିଁ,

ନରେଣି ଭାବ ଆଉ କି ଠାବ

ମିଳିବ ତେ ଗାମିନୀ ?

ଆସଇ କାଳ ପାମିନୀ । ୪ ।

ଛନ୍ଦ ହାର ଗୋଟିକ ଗୋଟି

କଣ୍ଠୁ ଗନ୍ଧ ଭସି ଗୋଟି

ଖସିଲ ବାସ ଫିଟିଲ ଗଣ୍ଡ

ଜଳେ କୁସୁମ ରାଶି ଗୋ ।

ସକଳ ହବା ପଖାଳ ବାସ

ଅଧରୁ ତେବେ ମରଣ ହାସ,

ଛଣା ପୀୟୂଷ ତଖାଇ ଗଲ

କିଏ ସେ କାଶହାସି ଗୋ ?

ଜଳେ କୁସୁମ ରାଶି ଗୋ । ୫ ।

ପୋଛିବି ଝାଳ ଅରୁଣ ଗଣ୍ଡୁ,
 ନକର ଯେବେ ବାରଣ,
 ପୁଛିବି ନାମ କହିବ ଯେବେ
 କିଏ ସେ ହୃଦ ରମଣ ?
 କହିବି ତାକୁ ତୁମର ଲାଗି
 ନିଠୁର ହେବ ସକଳ ଚ୍ୟାଗି,
 କହିବି ତାର ଜୀବନ ଯା
 ଆକୁଳେ ବରେ ମରଣ,
 ନକର ଯେବେ ବାରଣ । ୬ ।

ଏସନେ ଯାର ବନ୍ଧୁ ଆଉ
 କି ତାର ଆଉ ଭବନା,
 ଦବସ ରାତି ନୟନେ ରୁହିଁ
 ସୁବେଶି କରୁ ରଚନା ।
 ଜୀବନ ଦିବା ଆସଇ ସରି,
 ନିଅ ତୁ ସ୍ତ୍ରୀଣ ଧନ୍ୟ କରି,
 ପ୍ରିୟା ନୟନ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଲକେ
 ସକଳ ଭୁଲି ଛଳନା ।
 କି ତାର ଆଉ ଭବନା । ୭ ।

କି ଭାଳି ପ୍ରିୟା କମ୍ପେ ହୁଅ
 ପୁଲକ ତନୁ-ଅଙ୍ଗ
 କପାଳେ ଲଳି-ଅରୁଣ ରାଗ
 କଣ୍ଠେ ତାର ଭଙ୍ଗ,
 ଅଧରେ ଅଛି ଉଠିଲ ହାସ,
 ଲୋଚନେ ଅବା ତଳଇ ସ୍ତାସ !

ନ ଆସେ କଥା ସରମନତା

ଲଭଲ ବାର ସଙ୍ଗ ?

ଭଲେ ହସେ ଚଟିମା ଚାହିଁ

ପୀରକ ରସ ରଙ୍ଗ ।

* ବଜ ଦେଶର ବୈଷ୍ଣବ କବି ଚଣ୍ଡୀ ଦାସଙ୍କର ପ୍ରଣୟ ଚାହାଣୀ, ଏ ପଦ୍ୟର ସୂଚନା ଚଣ୍ଡୀ ଦାସ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ସମୀ ରଜକ । ଚଣ୍ଡୀ ଦାସଙ୍କ ପଦ୍ୟାବଳୀରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ନୈସର୍ଗିକ ପ୍ରୀତି ଓ କର୍ମନର ପ୍ରମାଣ ପାଇଁ, ସମୀ ଚାହାର ଉତ୍ସ ଓ ଶିଶୁସୁଖୀ, ସମୀ ଶ୍ରୀକ୍ୟନାୟିକା ଓ କବି, ଉତ୍ତମଙ୍କର ଅଭେଦ ପ୍ରୀତି ଗାଥା ରଚନାପ ଉପିତ ।

—ରଚୟିତା

କଥା କହ

ମୁକ ପରବତ, କଥା କହ, କଥା କହ !
ମାନବର ବାଣୀ ହେଲ ଆଜି ଦୁଃସହ !

ଫେଡ଼ିଦିଅ ଚକ ରୁକ ଅଶ୍ରୁ ଡାର,
ମିଶୁ ଚର୍ଚ୍ଚି ମୋର ଅନ୍ତର ହାହାକାର ।

ବାଧଇ ପରଶେ କୁହେଲି-ମୃତ୍ୟୁ ସ୍ୱପ୍ନ,
ଭରେ ଅବସାଦ ଶୈଷର ଉପହାସ ।

ଚର୍ଚ୍ଚି ବଳି ମୋର ଆକୁଳ ହୃଦୟ ଶ୍ରୀତି,
ଶୁଣିବାକୁ ଆଜି ମୌନ ପାଷାଣ ଗୀତି !

ହେ ପାଷାଣ ଜଡ଼ ମୌନ ତୁମର ଶ୍ରୀତି,
ମୁଖର ଚଣ୍ଡେ ଚର ଅମୃତ ଆଶା ।

ଶୁଣି ସେ ବାରତା ଅଶ୍ରୁ ଯାଉ ମୋ ବହି !
ପାଷାଣ ? ପାଷାଣ ? ଦୁର୍ଦ୍ଦିଲ ଦୁର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ !
ମୁକ ପରବତ, କଥା କହ, କଥା କହ !

ବୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦନା

(ଭଗବାନା ସଙ୍ଗୀତ)

ପାପତାପ କଳ୍ପଣ ପ୍ରାଣେ ବନ୍ଧିବାକୁ ତକ ଘଣ୍ଟା,
ଶ୍ରୀକ୍ଷ୍ମ ସୁବ୍ଧ ଉଷ୍ ଆସିଲୁ ଦିଅନ୍ତେ ମୁକ୍ତି ଭୟା,
ମୁକ୍ତ କରନ୍ତେ ମୁକ୍ତ ମୋ ମନମନ୍ଦର ଅବରୁଦ୍ଧ,
ବୁଦ୍ଧ ହେ, ବୁଦ୍ଧ ହେ, ଅବନଶ୍ଚର ଶୁଭ । ୧ ।

ପୁଣି ସେ ତବ ଚର ଅମୃତ ନିର୍ଜୀବ ପ୍ରାଣେ ବର୍ଷ,
ତମିରବୃତ ଚିତ ମନ୍ଦରେ ଢାଳ ହେ ଆଲୋକ ହର୍ଷ,
ଜୀବନ ଅରବିନ୍ଦ ହେ ମମ ମୁଦ୍ଧିତ ପାପ ସୁବ୍ଧ,
ବୁଦ୍ଧ ହେ, ବୁଦ୍ଧ ହେ, କର ହେ ମୁକ୍ତି ଶୁଭ । ୨ ।

ଅନ୍ତରେ ମୋର ଅଶ୍ରୁ ବଢ଼ିଛି ସକଳ ଜୀବନ ବ୍ୟାପି,
ତୁମର ସମ୍ପର୍କ ବନ୍ଦନା ଲାଗି ବୁଦ୍ଧ ହେ ଚର ପାପୀ,
ତବ ସୁନ୍ଦର ଚରଣ କମଳେ ମୋ ଚିତ୍ତ-ଭୁଞ୍ଜ ଲୁବ୍ଧ,
ବିଶ୍ୱାସ ଦିଅ, ଦିଅ ହେ ଭଗବାନ, ଚର ଅମୃତ ଶୁଭ । ୩ ।

ଜୀବନ ମହା ସଂଗ୍ରାମେ ପ୍ରଭୁ ଦେଇଛୁ ଛୁପିଉଦ୍ଧ,
ଦେଖିଛୁ ଶ୍ରୀକ୍ଷ୍ମ ନିର୍ଜର ଲାଳା ବାସନା ମୋହ ରଜ,
ଧର୍ମ ଶରଣ ସଂଘ ଶରଣ ଶରଣ ହେ ମୋର ବୁଦ୍ଧ,
ଆଶ୍ରୟଦାନେ ପ୍ରାଣ ଦିଅ ହେ ଅବନଶ୍ଚର ଶୁଭ । ୪ ।

ନିର୍ଯ୍ୟାତକ ମୋ ନୟନ ସଲିଳେ କହ ହେ ଧୋଇବ ପାଦ
ଭୁଲିବି ଚରଣେ ଆଶ୍ରୟ ଲଭି ଅଜ୍ଞାନ ପରମାତ,
ଭୁଲିବି ଦୈନ୍ୟ ଆଧୁ ବ୍ୟାଧି ଅନ୍ତର ସମୁଦ୍ଧ,
ଚରଣ ପଦ୍ମେ ପ୍ରାଣ ଦିଅ ହେ ଅବନଶ୍ଚର ଶୁଭ । ୫ ।

କରୁଣା ସ୍ଵର୍ଗରାଜା ପ୍ଳାବନେ ମୁକ୍ତ କଲ ହେ ଶାନ୍ତ,
 ଖଣ୍ଡିଲ ମୋଡ଼ କଳ୍ପଣ ଦୁଃଖ ବିଶ୍ଵର ଅଭିଶାପ,
 ଆଶ୍ରୟ ଦେଲ, ଅମୃତ ଦେଲ, ହେ ଶିବ ସତ୍ୟ ମୁଗ୍ଧ,
 ଆସିଛୁ ଚରଣ ଲୁକ୍ତ ଭୟ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅ ଶୁଭ । ୭ ।

ଲୁପ୍ତ ହେଉ ହେ ସନ୍ଦେହ ଅମା, ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ କର ପୁଣେ,
 ସୁନ୍ଦର ପୂଜ ଶୁଭ କର ହେ ଧରମ ପୁଣ୍ୟାଦଣେ,
 ଦିଅ ହେ ଭୟ ଗୈରିକ ବାସ ସଂସ ପୁଣ୍ୟାୟୁଧ,
 ବୁଦ୍ଧ ହେ, ବୁଦ୍ଧ ହେ, ଅବିନଶ୍ଵର ଶୁଭ ହେ । ୮ ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ,
 କଟକ ଭବନ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା, ୧୩୩୮ ଭୋଗ୍ୟ

ଚିଲିକାରେ ପକ୍ଷୀବଧକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି *

(୧)

ଯାଅରେ ସାରସ ହଂସ ମାନସକୁ ଉଡ଼ି,
ଆସିଲ କାହିଁକି ଏଥୁ ଆଜି ପଥ ଦୁଡ଼ି ?
ଦେବତାର ପୁଣ୍ୟଭୂମି ପପନର କ୍ଷୀଡ଼ା,
ବ୍ୟାପ୍ତ ସବୁ ସ୍ଥଳେ ନର ଅତ୍ୟାଚାର ପୀଡ଼ା ।

ମାନବ ଅନ୍ତର ଜଳେ ବଦର ପିପାସା,
କିଏ ବା ଶୁଣିବ ଆଜି ମୂକ ପକ୍ଷୀ ଶ୍ରୀୟା ?
ନର ନରରକ୍ତ ଯହିଁ ହେଲେ ଯାଏ ଶୋଷି,
ପକ୍ଷୀ ହତ୍ୟା ଲାଗି ତାକୁ କିଏ କରେ ଦୋଷୀ ।

ଅପୁତ୍ତ ତୁମର ଲାଲା, ନର ବଦରତା,
ସୁରଶେ ହୃଦୟେ ପ୍ରଣ୍ଡି ଯେ ବା ଶୋକ ବ୍ୟଥା ।
କି ଦୁଃଖିକ ମୂକ ପ୍ରାଣ, ବିମାନ ଶିଳାସ ?
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମୁକ୍ତର ଯେ ବା ଚିର ଅଧିକାର ।

ତୁମଲଗି ଯେତେ ଅଶ୍ରୁ ପ୍ରାଣେ ରନ୍ଧି ପୁରୁ—
କେ ଦୁଃଖିକ ? ଯାଅ ହଂସ ମାନସକୁ ଉଡ଼ି ।

ଶ୍ରୀମୁକ୍ତ ସଂପାଦକଙ୍କ ପଣ୍ଡା L.M.P. କି ତ ଚିଲିକାର ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ
ସଂକଳରେ ଯେଉଁ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ସତ୍ୟକାରେ ଗତ ଯୁ ଯୁ ସଂଖ୍ୟାରେ
ବାଦାରିଥିଲା, ସେ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଦୃଷ୍ଟବ୍ୟ । ବୁଲି ଚାଲିଗଲିକ ଅସ୍ପଷ୍ଟ
ହୋଇଥିଲେ ସଦା ସେ ମହାଦେବ ନିଜର ଲେଖାଭଙ୍ଗୀରେ ଚିଲିକାର
ମୂକ ପ୍ରାଣୀଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ଯଥସ୍ଥ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇ ସମାନର
ଅନୁକମ୍ପା ଆକର୍ଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି — ରଚୟିତା ।

(୨)

ଯାଅ ଭଞ୍ଜ ଦୁରେ, ଦୁରେ ! ମୁକ୍ତ ଶୂନ୍ୟ ପଥ !
 ମାନବ ମଣାଣେ କିପା ଦେବତାର ବିକ୍ରମ ?
 ଯାଅ ଭଞ୍ଜ ଦେବ ଦେଶେ, ଯହିଁ ଯାଏ ଦୁଃଖୀ,
 ପ୍ରାଣ ଅମରତ୍ୱ ଲାଳା, ମହିଁ କରଇ ପୂଜା

କଳ୍ପନା ମନ୍ଦିର କବି ରୂପ ଅରୁପର,
 ବିକଶିତ ପ୍ରାଣପଦ୍ମ ଅମୃତ ସୁନ୍ଦର ।
 ସେ ଦେଶେ ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ଲଭିଛନ୍ତି ସ୍ଥାନ,
 ବିହରନ୍ତି ନିତ୍ୟକାଳ ସୁଖେ ଭଗବାନ ।

ସହସ୍ର ରୂପରେ ପ୍ରାଣ କରଇ ତହିଁ ଶୀତା,
 ନାହିଁ ବଦରର କ୍ଷୁଧା ଅତ୍ୟାତ୍ମର ଶୀତା ।
 ନାହିଁ ତହିଁ ବଡ଼ ସାନ ଭେଦବୁଦ୍ଧି ବାଧା
 ସେ ଦେଶେ ଅସ୍ତୁଣ୍ଡ ଚର ପ୍ରାଣର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ।

ଯାଅରେ ମାନସ-ହଂସ ଲଘି ପାରବାର,
 ଭ୍ରମ ଲଗି ଦୁହେଁ ନର ନିଷାଦ ସଂସାର ।

(୩)

ମନେ ପଡ଼େ ଅଗାଧର ଅପ୍ତସ୍ତୁ କାହାଣୀ,
 ଧର୍ମଈଶ ତଳେ ଯେବେ ଲକ୍ଷ ମୂଳ ପ୍ରାଣୀ
 ପାଇଥିଲେ ପୂଜା, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଧରଣ ନନ୍ଦନ,
 ଲଭିଥିଲ ନର ତହିଁ ଦେବତା ଆସନ ।

ଉଡ଼ୁଥିଲ ଜାନ-ଗୁଣି-ପ୍ରେମ-ମୈତ୍ରୀ-ଧ୍ୱଜା,
 ସକଳ ଏ ମୂଳ ଅଳ୍ପଗଣା ତହିଁ ପୂଜା ।
 ଭୁଲିଛି ମାନବ ଆଜି ପ୍ରାଣର ସମ୍ମାନ,
 ଚରବିନ ଲଟି ମହତ୍ତ୍ୱର ଅବସାନ ।

ଧର୍ମନୀତି ଶାସନର ମିଥ୍ୟା ବ୍ୟବସ୍ଥାର,
ସଭ୍ୟତାର ଶକ୍ତ ମୁଖେ ନିତ୍ୟ ଯା' ପ୍ରଭୁର ।
ବ୍ୟାପ୍ତ ଦେଶ କାଳେ !

ନର ଅନ୍ତଃ ସାର ଶନ୍ୟ,
ନିର୍ଦ୍ଦାସିତ ଧୀରେ ଧୀରେ ଜୀବନର ପୁଣ୍ୟ ।
ବ୍ୟବସ୍ଥାର ହୋମାନଳେ ନର ବିଦଗଧ,
ଆନର ଶୋଣିତେ କରେ ଆପଣାକୁ ବଧ ।

(୪)

ଦୁର୍ଦ୍ଦଳ ପରତେ ମୋର ଦିନେ ଏହି ଦେଶେ,
ଜନମିଲେ ଶାନ୍ତ୍ୟ ମୁଖ ଦରଦ୍ରୁର ବେଶେ ।
ଶୈଶବ ବସନାବୃତ୍ତ,

ପ୍ରାଣର ପୂଜାଶ୍ରୀ,
ନରପତି ଧର୍ମଶୋକ, ଶ୍ରୀହର୍ଷ ଭକାଶ୍ରୀ ।

ମୁକ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଦୁଃଖ ଦେଖି ସଦା ଯେ ଅଧୀର,
ଝରୁଥିଲା ହୃଦୟରୁ ଲୋଚକ-ରୁଧିର ।
କାହାନ୍ତି ସେ ପ୍ରାଣ ଲାଗି ଯାର ଅନୁଗତ ?
ପ୍ରାଣୀ ଦୁଃଖେ ସକଳ ଯେ କରୁଥିଲା ତ୍ୟାଗ ।

ସ୍ୱପ୍ନ ଆଜି ଏ ଭାରତେ ଧର୍ମ ମୈତ୍ରୀ ପୂଜା,
ସ୍ୱାର୍ଥନୀତି ଯୋଗେ ହୁଏ ପ୍ରାଣ ମୂଲ୍ୟ ବୁଝା ।
ସର୍ବପ୍ରାଣୀ କଲିଷ୍ଟର ଏଥି ସିଂହାଧିନ,
ଦୁର୍ଦ୍ଦଳର ଅସମ୍ମାନ ଅନଳ ଦହନ ।

ମାନବର ଅତ୍ୟାଚ୍ଛରେ ଲଜ୍ଜିତ ଦେବତା,
କିଏ ବା ଶୁଣିବ ପ୍ରାଣ ବିଷାଦ ବାରତା ?

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ,

କଟକ ଭବନ, ଆଶାହ ୧୩୩୮, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସଂଖ୍ୟା

ଆତ୍ମ ପ୍ରକାଶ

ପ୍ରକୃତର ଶିଶୁ ମୁହିଁ—ବସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଗଗନ,
ଏ ଜଳଧି ପରବତ ନଦୀ ସମୀରଣ ।
ଶରତର ଧାନଝେର, କଳକଳ ଜଳ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରକାଗ୍ରହ ଜୋଛନ୍ଦା ଅମଳ ।

ସବୁ ମୋର ! ଏ ଅଧୀନ ମେଢ଼ଳ,
ପ୍ରକୃତର ନଗ୍ନଶିଶୁ ନିତ୍ୟ ମୁହିଁ ଶେଢ଼ଳ ।
ସରଳ ସୁନ୍ଦର ରୂପେ, ଶାନ୍ତ-ଶତଦଳ,
ମୁଗ୍ଧେ ହସେ ବେନକରେ ମୋର ଅବରଳ !

ସେ ସେ କର୍ମେ ଜୋଳାହଳ ! ବୟୁଳ ସଂଗ୍ରାମ !
ଶାବନର ଜଟିଳତା—ମୋର ମନଶ୍ଚାମ !
ସକଳ ରହସ୍ୟ ମୋର ! କର୍ମର ବକାଶ,
ମୋର ଇଚ୍ଛାଧୀନ ! ତହିଁ ମୋ ଆତ୍ମ ପ୍ରକାଶ ।

ନିତ୍ୟ ଅମୁଗ୍ଧେଳା ମୁହିଁ, ଶତ ରୂପେ ନିତି,
ପ୍ରକୃତ ଅମର ଶିଶୁ ଗାଏ ମୋର ଗୀତି ।

ଭୁବନ ସାହିତ୍ୟ,
୩୨ଶ ଭଗ, ବୈଶାଖ ୧୩୩୫, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା

ଅବିଶ୍ୱାସ

ଅବିଶ୍ୱାସ ! ଅନ୍ଧକାର ! ଆକ୍ଷେପ ଜଞ୍ଜାଳ !
ଚରୁଣ ହୃଦୟ ମୋର ଜାଳ, ଜାଳ, ଜାଳ !

କର ମୋତେ ଅବସନ୍ନ ! ବିରାଗେ ବିରଲେ,
ଭସାଏଁ ଅଶାନ୍ତ ବସ ଶତ ଅଶ୍ରୁଜଳେ,

ଏ ଜୀବନେ କରେଁ ଦୃଶା, କରେଁ ଅବହେଳା
ଅଶେଷ ବୌଦର୍ଯ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ଖେଳା ।

ଅଶକ୍ତ ସତ୍ୟର କରେଁ ନିନ୍ଦା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ,
ଜୀବନରେ ଶାନ୍ତି ହେଉ ମଳିନ ନିର୍ବାଣ !

ତେବେ ମୁଁ ଭୁବନେ ନୁହେଁ ଦରହୁ ଭିକାରୀ,
ମୁହିଁ ସତ୍ୟ ସୁନ୍ଦରର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାରୀ ।

ଯେତେଦିନ ସତ୍ୟ ମୋର ଜୀବନ ଘଞ୍ଚାମ,
ହେଉ ଅବା ନୋହୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ ମନସ୍କାମ ।

ଅବିଶ୍ୱାସ ପୂର୍ଣ୍ଣ—ସତ୍ୟ ଚର ଅବରଣ,
ଭେଦି ମୁଁ ବିଜୟୀ ହେବି ଅବା ଅଭୀଜନ ।

ଭବନ ସାହିତ୍ୟ,
୩୭ଶ ଭାଗ-୧ମ ସଂଖ୍ୟା, ଦିଶମାସ, ୧୩୩୫ ।

ନାରୀଶକ୍ତି

ନିବାଣ ଜୀବନ ଅଣା ! ଗେନ ଅନ୍ଧାର !
 ଏ ବିଶ୍ୱମାନବ ପ୍ରାଣ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ତେଧାର !
 ଆଶ୍ରୟ ଆଶ୍ୱାସ ଶୂନ୍ୟ, ନମିଲେ ସମ୍ବଳ !
 ଦୁଃଖ ମାନବ ଡାକି ମାନ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।

ଅକରତ ଭ୍ରମେ ଯେହ୍ନେ ଅସହାୟ ତରୀ,
 ଭଦ୍‌ବେଳିତ ସିନ୍ଧୁ ବସେ, ଦିବସ ଶଙ୍ଖରୀ ।
 ଅବା କଷଟ୍ୟତ ଗ୍ରହ ସୀମାହୀନ ଶୂନ୍ୟ !
 ସତ୍ୟ ଆନନ୍ଦର ଡାକ ଶରଣ ନାହିଁ ଶୂନ୍ୟ !

ଜୀବନର ସେହି ଶୂନ୍ୟ ଅନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ପଥେ
 ମିଲେ ବିଶ୍ୱ-ନାରୀ-ଶକ୍ତି ଅତିରେ ଗ୍ରାସିତ —
 ଜନନୀ ରାମେ ପତ୍ନୀ ସହଚରୀ ବେଶେ
 ବାନ୍ଧିବାକୁ ନର ପ୍ରାଣ ନିବିଡ଼ ଆଶ୍ରେଷେ ।

ନିମିଷେଇ ମନଦାସ, ସ୍ୱେଦ ଶ୍ରୀତ ଶୀତ
 ମଳିନ ସକଳ ସୃଷ୍ଟି ସୁନ୍ଦର ନଗନ !

ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ

୩୨ଶ ଭାଗ, ବୈଶାଖ, ୧୩୩୫, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା

ଶିଶୁ ଦର୍ଶନ

କର୍ମର ବିଶାଳ ସିନ୍ଧୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ମୋର
 ନୟନ ସମ୍ମୁଖେ
 ଦେ ସ୍ମୃତି ସୁନ୍ଦର ଶିଶୁ ମନେ ହରି
 ବୁଝିଛ ଭବସୁନ୍ଦର
 ଅନ୍ତରର ସୁବସୁଲ ପୁଖେ ।

ଦେଖିଲୁ ମୁଁ ପାଖେ
 ମାରବେ ନରୁଣି
 ହ ହାକାରେ,
 ଦେ ନିତ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ପୁଣି ଆଜି ତୁମ ହାରେ ।

ଭୁଞ୍ଜି ରହେ ତୁମ ମୁଖେ ବେଳା ତୁମେ ବସି
 ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ରୁପି ଅବା କାଶୋର ବୟସୀ
 ଲଭିବାକୁ ଜୀବନର ଆଲୋକ ପ୍ରେରଣା
 ନିତ୍ୟ ଶିଶୁ, ପଢ଼ଇକି ଜଣା ?

ଆଜି ମନେ ଜୀବନର କର୍ମ ବିଫଳତା
 ଅମଙ୍ଗଳ ସ୍ଵପ୍ନ ମନ ହିଁ ଦେବେତେ ବ୍ୟଥା ।
 ଦାହିଁ ପୁଲ ଯୌବନତ ଉଦ୍‌ଘାମ କଳ୍ପନା
 ପା'ଦେନି କିଶୋର କବି କବିର ଉପାଧନା ।

ଜୀବନ ଦେବତା ଅବା ଭାଗ୍ୟ, ନୟନର
 ପକୁ ପେନୁ ନିଜଳ ଅସ୍ଥିର !
 ସବୁ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ତରଳ ଅଦାତେ !
 ଦେଖ ତୁମ ଜୀବନର ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରସାଦତ ।

ଉତ୍କଳ ଭରଣ ଶକ୍ତି ପୁଣି ଉଠେ

ପୁଣି ମରଣ ଘଟି

ଦେଖ ତୁମ ଦେଖେ ମୁହିଁ ଆଜି—

ମାନବ ଜୀବନ-ରସ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଗ୍ରଭର

କୈତା ଚରୁଣୀ ସମ, ଧୀରେ ନିରନ୍ତର ।

କେତେ ଆଶା ଅଭିଳାଷ ହୁଇଁଯାଏ ଖରେ,

ମାଧ୍ୟମ ନିଶିଥେ ଯଥା ସୁପନ ପ୍ରସରେ ।

ମାସ କିଛି ପଡ଼େ ନାହିଁ ଧର,

କଢ଼ି ଉଠେ ଯାତା ସଂଘେ ଏ ଜୀବନ ଲୋଚକ ପସର ।

ମାନବ ତ ଲଭ ଅଶ୍ରୁ ମୁକ୍ତ କବି ପର

ସମ୍ମୁଖେ ତା ଶ୍ରୀବତ୍ସର ଅଖଣ୍ଡ ଶବ୍ଦ ।

ହସେ ସିନ୍ଧୁ, ହସେ ରାଧି, କରେ ଉପହାସ

ଗ୍ରହ ତାର, ପୁଣି ଶାନ୍ତ ଅର୍ଥମ ଆକାଶ ।

ସବୁ ଏ କି ସ୍ତବ୍ଧ ଉପହାସ—

ଏ ଭଣ୍ଡ ମାନବ ଅନ୍ଧ ନିମ୍ବୁକର ଦାସ !

ତୁମେ ଦେଖ ଦେଖେ ମୁହିଁ ମନେ ନୟନେ

ଅନୁମତେ କର୍ପ ଉମ ପାଶେ

ପୁରୁଷର ଶିଷ୍ୟ ଯଥା ଗୁରୁପାଦଶ ଅନ୍ତର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟେ ।

ସକଳ ସଂଗ୍ରାମ ଦୁଃଖ ଗୁଣ ଅବସାନ

ଦୁର୍ଦ୍ଦେବର ଉପହାସ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ପ୍ରସାଦ,

ସବୁ ଉଚ୍ଛ୍ଵେ ତୁମ ମଦହାସ

ଆଶା ଅରବିନ୍ଦ ସମ ଲଭଇ ବିକାଶ ।

ଦୁଇଦୃଷ୍ଟା ! କବି !

ବେଦନା ଲୋଚକ ଭୁଲି ପାରେ ଅନୁଭବ—

ଆଶାର ପରଶ ସୁଖ, କେବନା ଗୌରବ
ଅମୃତ ମାନବ ।

ସବୁ ପବନସୁ ମେଲେ ତୁମର ସେ ଦାସ,
ଭଗ୍ନତାକୁ ମାନବର ବିଜୟ ପ୍ରକାଶ
ସେ ଯେ ତାର ଜୀବନ ଗୌରବ !
ପ୍ରଭୁସ୍ଥାନ ମଙ୍ଗଳ ବିଭବ !
ବିଜୟ ନିଶାଣ !

ଆଶାର ଆନନ୍ଦେ ପୁଣି ନଗନ ଯେ ପ୍ରାଣ ।
କାହିଁ ପାଇଁ ଆଜି ତେବେ ଲୋଚନ ପସରା ?
ଜୀବନ ଆନନ୍ଦ ରୂପ ପଡ଼ିଅଛି ଧରା,
ତୁମ ଦେହେ ମନେ ପୁଣି ଅଧରେ ନୟନେ,
ଆଲୋକର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯଥା ଶାରଦ ଗଗନେ ।

ସେହି ପ୍ରଶ୍ନେ ଆପଣାକୁ ମନେ ମୁହିଁ ଧନ୍ୟ,
ବିଜୟ ଆନନ୍ଦେ ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଶ ମନ,
ତୁମର ଆନନ୍ଦ ମୋର ଦର୍ଶନ ବିଜ୍ଞାନ
ଧନ୍ୟ ମୋର ଜୀବନର ନିତ୍ୟ ଭଗବାନ ।

ଆସ ଆସ ବିଶ୍ୱାସିଣୁ ରହ ନାହିଁ ଦୁରେ,
ସବୁ ବିଫଳତା ମେଲେ ମୋର ପ୍ରାଣସୁରେ
ଆଜି ଆନନ୍ଦର ଜୟ ଗାଝଳ ଅହରହ
ଅନ୍ତରୁ ରହିବ ଦୁଃଖ ?

ସେ ମୋର ଦୁଃସହ ।

ଆସ ମୋ ଅନ୍ତରତମ ! କହରୁଁ ମୁଁ କଡ଼ତ
ସେ ଶୁଭ କୋମଳ ତନୁ, — କାହିଁକି ପ୍ରମତିତ ?—

ଏ ରୁକ୍ଷ ବ୍ୟସ୍ତ ବସେ, ମୁଁ ଚିର ବିରାଗ—
ମୁଁ ସୃଷ୍ଟି-ଚକୋର-କବ, ପାରୁ ନାହିଁ ସହି
କାଳ ବ୍ୟବଧାନ କାଧା ! ତୁମେ ଦୂର ପାରେ,
ଏ ପାଶେ ଏକାକୀ ମୁହିଁ ମରୁଁ ହାତୀକାରେ !

ହେ ମୋର ଆନନ୍ଦ ଆଶା, ଜୀବନ ସମ୍ବଳ,
 ତୁମ ଘୋରୁଁ ମୋର ଅଶ୍ରୁ ଜଳ ।
 ମୋର ନିତ୍ୟ ଭରତ ଜାଗର
 ଜାଳଇ ପା ମୌନେ ବସି ସୁଷ୍ଟିର
 ମୁଁ ଯେ ଭରତ-ନର ।

ମୁକ୍ତିର ଆନନ୍ଦ, ଆଶା ତାଳ ପୁଣି ଧାଳ !
 ସୁଦୂର ଆକାଂକ୍ଷା ବହୁ ଏ ଅନ୍ତରେ ଜାଳ !
 ହସ ପୂର୍ବକାଳ !
 ନାହିଁ ଦୁଃଖ,
 ମାନବର ଗ୍ରାହ୍ୟ ହୁଏ କୁହନ୍ତି ବିମୁଖ ।
 ତୁମର ନୟନେ ଚାହେଁ, ଲଭେ ତୁମ୍ଭେ ଗତି,
 ଦେଖି ପୁଣି ମାନବର କୋନ୍ତ ମୁକ୍ତି —
 ତୁମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ତରର ଅମର ସଙ୍ଗୀତ —
 ମୁଗ୍ଧେ ସଚକିତେ ।

ତୁମ ଲୀଳା ଅରବିନ୍ଦ ସଦା ଅମଳନ,
 ସୁଷ୍ଟିର ପୂଜା-କବି ମଣ୍ଡଳିନି ଧନ୍ୟ,
 ଲଳି ତୁମ ଆଲୋକ ପରଶ ।
 ମୁହିଁ ଘନ କାହିଁକି ବିମର୍ଷ ?
 ପୁଣି ଚାହିଁ ଥରେ ମାନଭ, ପୁଣି ଦିଅ ହରି
 ସକଳ ଅସ୍ପଷ୍ଟ କଥା ପାଅ ହେ ବରଷି;

ମୋ ସ୍ଵରୂପ ଅନ୍ତରେ,
 ପୁଣି ସବୁ ଚଞ୍ଚଳତା
 ଦିଅ ଦିଅ ତାଳ
 ଜୀବନ ସଂଖାଳ ।

ତୁମର ଆନନ୍ଦ ପୂଜା ଦୁଃଖ ସଙ୍ଗୀତେ ?
 ମୋତେ ମୁହିଁ ସଦା ଅଚକିତେ ।

କରେଁ ଉପହାସ ! ଯାହା ନପାଠର ଧର
ଅମର କବିତା ଛନ୍ଦ ଧାନ, ମୋହ ପରି
ଘନ ଅକ୍ଷୟ ପଥେ ଉପହାସ କଥା !

ତେଣୁ ପରିହର ସେ ଧୂଳିତା,
ମୃତ୍ୟୁ ମୁଣ୍ଡି କରେ ଆରାଧନା,
କରେ ପୁଣି ଆକୁଳ ଜଳନା—

ସଂଗ୍ରାମ ବେଦନ ମଧ୍ୟେ ତୁମ ମୁକ୍ତ ହାସ,
ହସିବ ବୋଲି ଯେ ମୋର ପ୍ରକଳ ପ୍ରୟାସ,
ବ୍ୟର୍ଥ ନୋହୁ, ସେ ଆନନ୍ଦ କର ମୋତେ ଶିଶୁ,
ମୁକ୍ତର ଅଶେଷ ଗୀତ ମୋ ଅନ୍ତରେ ମିଶୁ ।

ବ୍ୟର୍ଥ କର ଯୌବନର ନୈରାଶ୍ୟ ଘନତା
ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ନିର୍ଜୀବତା ପୁଣି ମୃତ୍ୟୁ ବ୍ୟଥା,
ସମଗ୍ର ଜୀବନବ୍ୟାପୀ କର ଅଧିଷ୍ଠାନ,
ହେ ମୋର ଜୀବନ ରଜା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପରିଧାଣ ।

ତୁମର ବିପୁଳ ସ୍ନେହ ଅନୁରାଗ ପ୍ରୀତି
ଅନାସକ୍ତ ! ନିର୍ବିକର ! ତାଳ ନିତ ନିତ
ମୋର ଦେହେ ମନେ,
ଧନ୍ୟ ମୋତେ କର ହେ ଜୀବନେ !
ହେ ତର ସୁନ୍ଦର ।
ସ୍ଥାନ ଦିଅ, ସ୍ଥାନ ଦିଅ, ତୁମେ ମୋର
ମୁକ୍ତ ନରନର ।

ଜନନାୟକଙ୍କ ଆତ୍ମକଥା

ଦେଶକାଳ ସବୁ ଧୀମା ଶେଷ କଲି ଆସି !
 କଳ୍ପନା ଅଗାଧ ଦେଶେ ଧୀରେ ଯାଏଁ ଶାସି,
 ହେ ମୃତ୍ୟୁ ! ହେ ଭାଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଧନ ମାନବର !
 କାହିଁ ପାଇଁ ପୁଣି ଆଜି ଆକୁଳ ଅନ୍ତର ?

କାହିଁ ପାଇଁ ପୁଣି ଦୁଃଖ ମିଥ୍ୟା ଅବସାଦ ?
 ଯେତେ ମନାଇଲେ ମନ ତତ୍ତୁ ନାହିଁ ପାଦ ।
 ଅନ୍ତରୁ ଆସଇ ଆଜି ଏକ ଅନୁନୟ,
 ହେ ନିୟତି ! ମୃତ୍ୟୁ ହୁଅ ! ହୋଇଣ ସବୁସ୍ତୁ

ଆଜି ରଖ ଯାହା ସଜ, ଦିଅ ଅବସର,
 ଫେରିଯାଏଁ ସେହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଆନନ୍ଦେ ଦୋସର
 ଗୁଚ୍ଛେ ପୁଣି ନିଜ ପ୍ରାଣ ପୃଥିବୀ ପରଶେ
 ସହସ୍ର ବରନେ, ଦୁଃଖିଣୀ, ବେଦନା ଅଜ୍ଞାନେ !

ନରକର ରୂପାନ୍ତର ? ହେଉ ପଛେ ଧର—
 ଅଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣାଗାର, ଦେଶ ମୃତ୍ୟୁ ଜଗ
 କରୁ ମୋର କଣ୍ଠରେଥ, ବୃଷ୍ଟିକ ସମାନ
 ଦଂଶନ କରୁ ହେ ପଛେ ଦେହ ମନ ପ୍ରାଣ,

ପୁଣିକ କର ସେ ମୁକ୍ତି ଯାହା ଆତ୍ମଜନ,
 ମୁକ୍ତିର ସକଳ ସ୍ୱପ୍ନ, ସବୁ ପ୍ରଲୋଭନ—
 ରଖ ଦୂରେ... ଯାଏଁ ଫେରି ଦିଅ ଅବସର,
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଯିବି କାହିଁ ? ଆକୁଳ ଅନ୍ତର !

ମୁକ୍ତି ମୁହିଁ ? ଯେସନେ ସେ ଉପହାସ କଥା...
 ଅଜ୍ଞାନା ମାନବ ମନେ ନିଜ ହସ ବ୍ୟଥା ।
 ମୁକ୍ତି ମୁହିଁ ?... ମୋ ପଶ୍ଚାତ୍ତେ ସହସ୍ର ମାନବ,
 ମୋ ଦରିଦ୍ର ଦେଶବାସୀ କରନ୍ତୁ ଆଦବ,

ନିୟତର ଅନୁଚର ମରଣ ସହିତେ,
 ସକଳ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଯୋଗେ, ଅବସନ୍ନ ଚିତ୍ତେ ।
 ଦେଖୁ ନାହିଁ ସେହି ଦୂରେ...ମରଣ ଅପାର !
 ମୋର ଦେହ ଭକ୍ତେ ଗଢ଼ା, କକାଳ ହିଁ ସାର,

ନୟନ କୋଟଭଗତ, ନିରନ୍ତ ନିରାଶ,
 କରୁଛନ୍ତି ଦିବା ସର୍ବ ପ୍ରକଳ ପ୍ରୟାସ
 ଲଭିବାକୁ ମୁଁ ଅନ୍ନ ! ଅବା ଘୋର ଦୁଃଖେ
 ଗୁଣ୍ଡିଛନ୍ତି ମହାଶୂନ୍ୟ ସଗଳ ଉତ୍ତ କେ ।

ଲଭିବାକୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅଭୟ ଆଶ୍ୱାସ,
 ପୁଣି ଶୀଘ୍ର ଶକ୍ତି ପରେ ନିର୍ଭର ବିଶ୍ୱାସ !
 ଏହି ସେ ଦେଖୁଛୁ ଦୂରେ, ଧୀରେ ଆସେ ଚଳ,
 ନିର୍ଜୀବ ଜନନୀ ସଙ୍ଗେ ଶିଶୁ ପୁତ୍ର ଧର ।

କେ କୁହେ ଉଦରେ ତାର ପଡ଼ି ନାହିଁ ଅନ୍ନ
 କେତେ ଦିନ ଧରି ? ଛୁନି ମଳିନ ବସନ !
 ଅଶେଷ ନୈରାଶ୍ୟେ ନେତ୍ର ଶୁଖୁଛି ତା ମର,
 ଅଛୁ ମାତ୍ର ମାନ ଚକ୍ର—ପୁରେ ନାହିଁ ଗିର ।

ଆସ ଗୋ ଦରଦ୍ର ନାସ୍ତ, ଶିଶୁ ଆସ ଗୁଲି,
 ଦରଦ୍ର ଦେଶର ମୋର ଅନ୍ତମ ସଂଖାଳି,
 ଆସ ଚର ପରାଜିତ, ଦୁଃଖୀ ପଦାନତ !
 ଜାଣିଛୁ ଅନ୍ତର ଗୋଟି ତୁମ୍ଭର ଗୋ ଶତ,

ଆସ, ଶେଷ ଥର ଲାଗି ବଶେ ଯାଅ ଗୁଲି,
 ଶବନର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ନହୁଏ ସମ୍ଭାଳି ।
 ଆହା ତୁମ ପରି କେତେ ସ୍ତେଷି ଦୈନ୍ୟ ବ୍ୟାଧି
 ଏ ମାଟିରେ ଲଭିଛନ୍ତି ଶବନ ସମାଧି—

କେ କର କଳନା ? ସାକ୍ଷୀ ଏ ଦୁଇ ନୟନ,
 ପୁଣି କୁଳଶରୁ ଟାଣ ଏ ଭଗ୍ନ ଜୀବନ ।
 ଜାଣେ, ଜାଣେ, ଧରା ପ୍ରିୟ ମୋ ଦରିଦ୍ର ଦେଶ !
 ଶୋଣିତ କକାଳ ଅଧି ପା'ର ନିତ୍ୟ ବେଶ—

ମୃତ୍ୟୁର ତାଣ୍ଡବ କେତେ ସହଜ ମଉନେ,
 ନୟନର ଉପହାସ ନହୁଁ ଶତ ରୁଣେ ।
 କରନ୍ତୁ ପ୍ରୟାସ କେତେ ଦିବସ ଶବ୍ଦେ,
 ନ ପାରିଲି ତେବେ ତଳେ ଦୁଃଖ ଲଗ୍ନ କର ।

କେତେ ଦିନ ଲୋଡ଼ନ୍ତୁ ମୁଁ ମରଣ ଶରଣ
 ବିଫଳ ଜୀବନେ ଆଉ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ?
 କାନ୍ଦନ୍ତୁ ଆକୁଳେ ଦୁଃଖ ବନ୍ଧୁ ରୁନ୍ତୁ ବ୍ୟଥା—
 ହେ ନୟନ, ହେ ନୟନ, ହେ ଭାଗ୍ୟ ବିଧାତା !

ଏ ଦିଶେ ସହସ୍ର ନର କାଟୁଛନ୍ତି ଜାଳ,
 ସୁକ୍ଷ୍ମରେ, ଆରମ୍ଭେ, ତଳେ ନ ମାନ ଜଞ୍ଜାଳ,
 ଏ ଦେହ ଦେଶ ଲାଗି ରଖିଥିଲ କାହିଁ
 ସହସ୍ର ବିପ୍ଳବ, ଥରେ ତରୁ ଟଳେ ନାହିଁ ?

ଦରିଦ୍ର ଜାତିର ଯେବେ ନାହିଁ ଅଧିକାର,
 ଘନ ଭାବେ ତୁମ ପୁଣ୍ଡ୍ର ମଧ୍ୟେ ବସ୍ତ୍ରବାର
 କାହିଁକି ଦେଲ ଗୋ ତବେ ଅମୃତ ଜୀବନ ?
 ସହସ୍ର ପ୍ରେରଣା, ଜ୍ଞାନ, ଆଶାର ସ୍ତବନ ?

ସକଳ ବିଫଳ ମେ'ର ଜନମ ପ୍ରୟାସ,
 ଭ୍ରଷ୍ଟ ଯେବେ; ଯେବେ ଲୁପ୍ତ ଆଶାର ଆଶ୍ୱାସ,
 ପୁଣି କାହିଁ ପାଇଁ ଜାଣେ ପ୍ରବଳ ବାସନା
 ବସ୍ତ୍ରବାର ଲାଗି...ମୃତ୍ୟୁ ପାଶେ ଆଧ୍ୟତନା ?

ନାହିଁ ମୃତ୍ୟୁ, ଦିଅ ମୋତେ ଅଳ୍ପ ଅବକାଶ,
 ପ୍ରାଣେ ମୋ ନାଗର ପୁଣି ବସୁଳ ଆଶ୍ୱାସ—
 ଶାବନର ଶେଷବନ୍ଦୁ ରକ୍ତ କରି ଦାନ
 ସେହି ହୋମେ, ଯହିଁ ହୋତା କରେ ମୃତ୍ୟୁଗାନ ।

ସେହି ମୋର ଦେଶ ବସେ, ପରସ ଧଳରେ,
 ହେ ମୃତ୍ୟୁ, ତୁମର ଆଜ୍ଞା ଅବନତ ଶିରେ
 ପୁଣି ନେବି ସହି---ତୁମ ଚିରଦିନ ଭୃତ୍ୟ
 ବିନୟେ କହୁଛି ଆଜି କର ମୋତେ ମୁକ୍ତ ।

ସହସ୍ର ସେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ କାୟା, କଙ୍କାଳ ପମ୍ପଳ,
 ଯା' ଯୋଗୁଁ ପାଶାଣ ହୃଦେ ଭରେ ଅଶ୍ରୁଜଳ,
 ମେହି ମୋର ଚିର ପ୍ରିୟ ଦୁଃଖ ସୁଖ ସାଥୀ
 ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଶୁଣୁ ଯେତେ ଛନ୍ଦାଞ୍ଚଳ ପାତ—

କହିଲୁଣୁ ଯାମ ମୁଖେ, ଥୋକେ ପଥ ପାଶ୍ୱେ
 ଶୁଷ୍କ କଣ୍ଠ, ଶୁଷ୍କ ତାଳୁ, ଅଦୃଷ୍ଟ ଆଶ୍ୱାସେ ।
 ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତୁମ୍ଭେ ସେହି ଶାବନ ଧଂତ୍ରାମେ,
 ଶୋଣିତ ପିପାସୁ ଶକ୍ତି ଯହିଁ ନାହିଁ ମାନେ ।

ତୟା ମାୟା ପ୍ରୀତି ସ୍ୱେଦ ସମ ଅନୁଭୂତି—
 ଯୋଦର ମନବ ପ୍ରତି, ଲଭୁଛି ଆଦୃତି—
 ନିଶ୍ଚୟ ପରାଣ କେତେ ମୋ ଜନ୍ମ ଭୂଇଁର
 ମୁକ୍ତି ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖି କାହିଁ ହେବ ପ୍ରିର ?

ଦିଅ ଥରେ ମୁକ୍ତି ମୋର ଅଛି ପ୍ରୟୋଗନ,
 ଶେଷ ଥର କଟି ତ କ୍ଷ କରି ଆଲିଙ୍ଗନ,
 ଧରି ଏହି ରୁଷ ବସେ ମୁହିଁକ ନୟନ
 ଶାବନ ରୁକକ ! ମହାକାଳ ! ହେ ମରଣ !

ମୋ ଦରିଦ୍ର ଦେଶ କି ପାଶେ ଆସ ମୋର
 ଛୁଇଁ ହୋଇ ଆସେ ପ୍ରୀତି ଜୀବନର ଚୋର !
 ବାଅ ଅରେ ପାଶେ ମୋର ଗୀତ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ...
 କାହିଁ ପାଇଁ ତୁମେ ଆଜି ଦିଶୁଅଛୁ ଶୁଣୁ ?

ବାଅ, ବାଅ, ସେ ସଙ୍ଗୀତ ମୋର ପ୍ରାଣଭର
 ନ ପାରିଲି ଦିନେ ଯାହା ମୁହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି,
 ତୁମ କଣ୍ଠ ଶୁଣି ଆଜି ଲଭିବି ଆଶ୍ରମ,
 କହ...ପୁରାଇବ ତୁମେ ମୋର ମନସ୍କାମ ?

ତରୁଣ ସୁନ୍ଦର ତୁମ ଯୌବନ ଅମଳ
 ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୃଦୟେ, ଯେତେ ଆଶା ଶତଦଳ
 ଅନନ୍ତ ନୈରାଶ୍ୟ ରାତେ, ନିରେଖି ନୟନେ
 ଅଗାଧ ଜୀବନ କଥା ପଢ଼ିଯାଏ ମନେ ।

ତରୁଣ ବୟସେ ମୁହିଁ ଥିଲି ଦିନେ କି
 ତୁମ୍ଭ ସମ-ନୁହେଁ ପ୍ରତେ ?— ଯେତେ ବାଳରକ
 ଭାଇଲ ସପନ ଯେତେ କଳପନା ଆଶା
 ବଞ୍ଚିବି ଅନ୍ତମ କାଳେ ? ନାହିଁ, ନାହିଁ ଭାଷା ।

କହୁବ କିଏ ବା କିପାଁ ଗୁଡ଼ି ଶିଳ୍ପୀ—ତୁଳୀ
 ସକଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୋଧ ଅକାତରେ ଭୁଲି,
 ଆସିଲ ସଂଗ୍ରାମ କ୍ଷେତ୍ରେ ଯହିଁ ମୃତ୍ୟୁ, ବ୍ୟାଧି
 ଦେଉଥିଲେ ଲକ୍ଷ ପ୍ରାଣ ଜୀବନ୍ତ ସମାଧି ।

ସେହି ହୋମେ ଭଣ୍ଡ କଲ ସ୍ଵପନ କଳ୍ପନା,
 ଯୌବନର କେତେ ଆଶା ଅରୁଣ ବାସନା ।
 ବରଦେଲ ସେହି ସ୍ଥଳେ ଦୈନ୍ୟ ଦାହାକାର,
 ଜ୍ଞାନୀ କହନ୍ତି ଯା'କୁ ମସ୍ତି ସ୍ଵ ବିକାର ।

ମାତ୍ର କୁଳ ସଂଗ୍ରାମର ପଳ ହେଲ କିମ୍ପା ?
 ନିମ୍ନଳ-.....ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ସବୁ...ସବୁ ଦୈବୀଦତ୍ତ ।
 ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସ୍ମତର ସୀମାଭେଦ କର,
 ଆମେ କଣ ସେଧିବାକୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ ଶବ୍ଦ !

ଅରଳ ବୁକୁ.....ଆସଇ ମୃତ୍ୟୁ ମହାମାରୀ,
 ନାଚୁଛନ୍ତି ରକ୍ତପାତେ କାଳର ଭାଗେ ।
 ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବ କିଏ ଏ ଜାତିର ପ୍ରାଣ,
 ଏ ଜାତିର ଭଗବାନ ଦୁର୍ଦ୍ଦଳ ଅଜ୍ଞାନ ।

ମାତର ଭରସା ଅଛି କବି, ତୁମ ଗୀତେ—
 ଆଜି ଯେ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତା ଜଳଇ ଏ ଚିତ୍ତେ
 ନିଶ୍ଚଳକ ତୁମେ ଏକା ଚିର ଆଶାନ୍ୱିତ,
 ତୁମେ ଗାଇ ଉଚ୍ଚକଣ୍ଠେ ଆଶାର ସଙ୍ଗୀତ ।

ପରାଜିତ ମାନବର ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜନ ଗାନ,
 ଶୁଣିବାକୁ ଶକତଳ ସମ ଘୃତୈ ପ୍ରାଣ ।
 ଗାଅ, ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ଗୀତ, ମୋ ଦେଶ ମୃତକ,
 ସକଳ ରକ୍ତସ୍ୱ ମନ ଲଭୁ ହିବ୍ୟରତ ।

ଯାହାପଥ ମୁକ୍ତ ହେଉ, ସୁନ୍ଦର ମରଣ,
 ଅମୃତ ଆଶାରେ ଆଜି ମୁଦେ ମୁଁ ନୟନ ।

x

x

x

କବିବନ୍ଧୁ

(୧)

ଭେଟ ହେଲ ଚାହା ଭୁଲ ସୁଦୂର ବିଦେଶେ,
 ବର୍ଣ୍ଣାସିଳ ମାନ ଏକ ଦିବସର ଶେଷେ ।
 ଭଲ ଆସୁଥିଲ ମେଘ କୂଳେ ଥିଲୁଁ ବସି,
 ନମ୍ବୁରେ ହୃଦୟ କଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭରସି ।

ବାୟୁ ବହେ ଘନ ଘନ, ଚପଳା ସ୍ତରଣ,
 ଅରେ କେବେ ଚାହିଁ ଖାଲ ତା ମୁଖେ ନୟନ ।
 ଆନନ୍ଦରେ ନଚ, ଗଣ୍ଡେ ଲଜ-ଅରୁଣିମା,
 ମାତର ଆନନ୍ଦ ଆଜି ମାନେ ନାହିଁ ସୀମା ।

ସମୀର ପରଶିଗଲ ସୁଗଳ ପରାଣ,
 ପୁଣି ଅରେ ! ଆହା ସେ ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ଗାନ ।
 ନିମିଷେ ବରନମୁକ୍ତ !— ବାଜିଲ ସାଗିଣୀ,
 ପାରିଲୁ ପାରିଲୁ ବଧୂ, ଭର ପ୍ରିୟ ଚକ୍ରି ।

ମୋ ଜୀବନ ଆଜି ଯେହ୍ନେ ସହଜ ସରଳ,
 ଗଢ଼ାର ଆନନ୍ଦେ ନେହୁଁ ଗଲେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।

x x x

(୨)

ଶ୍ରୀବତ୍ସେ ଗଢ଼ା ବେଗେ ଯାଉଅଛି ବନ୍ଧି,
 କଳାମେଘେ ଚପଳାର ଚମକ ଲଗଇ ।
 ଭରତ ପରାଣେ ଯଥା ପଶ୍ଚିମ ଗଗନେ,
 ଲାଗେ ନାହିଁ ବାନ୍ଧୁ ମୋର ସୁଗଳ ନୟନେ ।

ମେଘ ସଙ୍ଗେ ଛାପି ଆସେ ଶୀତଳ ପବନ,
 ନଦୀତୀର ତରୁ ପ୍ରାଣେ ବେଦନା ସ୍ମରଣ ।
 ମଳିନ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଦୂରେ ଅପ୍ତସ୍ତୁ ପ୍ରକାଶ,
 ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ବେଦନାର ମଧୁର ଆଶ୍ରୟ ।

ବସିଅଛି ବେନି ସାଥୀ ନିରଜନ ଶାନ୍ତର,
 ସୃଷ୍ଟିର ସେ କବି ! —ବେଳ ବହୁଯାଏ ଧୀରେ ।
 ଏକଲ ସ୍ଵପ୍ନନ ଯେହ୍ନେ ବହେ ବେନି ପ୍ରାଣେ,
 ଏକଲ ଅମର ପ୍ରୀତି ମାରବ ମୋ ଗାନେ ।

“ବସିଛ ତ ପ୍ରାଣେ ?” ପୁହେ ମାରବ ନୟନ,
 ଉତ୍ତର—“ମାରବ ବହେ ଅମୃତ ଶାବନ ।”

x

x

x

(୩)

ସକଳ ଅନ୍ତର ଖୋଲି ଗାଅ, ଗାଅ କବି ।
 ଗାଅ ବନ୍ଧୁ ଇଚ୍ଛା ଯାହା ଭୈରବୀ, ପୁରୁଷୀ,
 ଶାବନର ଅଶ୍ରୁ ଭାଳି ମୌନଶିଳା ପରି ।
 ଶୁଣିବ ସଙ୍ଗୀତ ଯେହ୍ନେ ଶୁଣେ ବିଭବରା,

ମାନବ ଅଶାନ୍ତ ଆଶା, ଶତ ପରାଜୟ,
 ଅସୀମ ସଂଗ୍ରାମ, କ୍ଷତ, ବେଦନା ଦୁଃସହ ।
 ଲାଗିଛି କୁମର ଗୀତ । ଏ ସକଳ ମେଲେ,
 ଶାବନ ଆନନ୍ଦ-ଆଶା ଦେଖଇ ମୁଁ ଖେଳେ ।

ଭଜନୀ ପ୍ରଘୋଷ ସମ ।

ତେବେ କିବା ଦୁଃଖ ?

ଅନନ୍ତ ମାନବ ତଳେ ତାର ଅଭିମୁଖ ।

ଅନ୍ତମେ ଜବନ ଜୟ-ଆନନ୍ଦ ବେଦନା,

ନାହିଁ ବାଧ୍ୟ ଆଉ ପ୍ରାଣେ ଅନ୍ଧାର ଛଳନା ।

ମୋ ଚରୁଣ ପ୍ରାଣ ମୁଁ ନ କୁପୁମର ଦଣ୍ଡ,

ଭୂମର ସଜୀବ ଭାଳେ ଏକକ ଭରଣା ।

x

x

x

ଭବନ ସାହୁରୀ,

୩୭ଶ ଭବ, ପୌଷ ୧୩୩୭, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା

ସକଳ ପରାଣ ଶନ୍ୟତା ମୋର

ଆଦର ଦେଇଛୁ ବଶୁ

କାହା ପଥ ଚାହିଁ ନାହିଁ ମରାତୀର ଧର

ଗଲେ ଗୋଲପ ନଷ୍ଟ ।

ଅସୀମ ଆଜ ଏ ଲୋଚନା ପଥରେ

ଦିଅ ଗୋ ପାଶେ ଆଶା,

ଜାଣି-ଗଣାରେ ସୁଟିବ ଅତିରେ,

ଛନ୍ଦ କହନା ଶ୍ରୀମାତା ।

କେତେ ମୁଁ ସୁଦୂର ପଥ ଚାହିଁ ଚାହିଁ

ଏ ପରାଣ ମନ ଦେବ ଗୋ ଭସାଇ,

ମୁଦ ଆସେ ଧୀରେ କ୍ଳାନ୍ତ ନୟନ

ସରମ ଆନନ୍ଦ ମଥା ।

କଥା କହ, କହ କଥା । । ୨ ।

(୨)

ହେ ମୋର ନଠୁର ପ୍ରିୟ

କେତେ କୁଟ ଚୋରଟ ବଣା,

କେତେ ଚୁରୁଷରେ ମୋତେ

କରୁ ନିନ୍ଦ ପଥ ବଣା ।

ବାସନାର ପ୍ରଲୋଭନ

କାଳେ କେତେ ଏ ଜୀବନ,

ମଲିନ କୁସୁମେ ଅଳ

ଭୁଲେ ତୋର ଉପାସନା । ୧ ।

କେଉଁ ଅନୁରାଗ ଲୁଚ

ନ ପାଗଲି ଦିନେ ବୁଝି,

ଦେଖିଥାଇ ଲାଳାବସି

ଏତେ ତୋର ପ୍ରବଞ୍ଚନା । ୨ ।

ଆସେ ଦୁରୁ ଘନ ଘୋଷି
 ବାଆ ପାଣି ପାଏ ଲୋଟି,
 ସୀତ ମୋର ବଣା ତାର
 କରି ଉଠେ ହାହାକାର,
 ଯତେ ନିତି ତୋ କରୁଣା
 ନକର ମୋଠାରେ ଉଣା,
 ଅଲୋକରେଖା ଯେବେ
 ଲଭଇଁ ମୁଁ, କି ଭାବନା । ୩ ।

(୩)

ନିଶିଳ ଭୁବନ ଯେତେ ଉଦ୍‌ଧବେ
 ବହୁତଳ ଉଠେ ଗାଇ,
 ହୁଲି ମୋ ତାରେ ପୁଟାଅ ସେ ଗୀତ
 ମୋ ପ୍ରଶ୍ନ କର ବାଇ ।
 ଆନନ୍ଦେ ତବ ଚର ଆର୍ତ୍ତବା
 କି ମୋର ଦୈନ୍ୟ, କି ମୋର ଅଭାବ,
 ପଶିଁ ପୁଟେ ତମ ଆଲୋକ କମଳ
 ନିରାଶ ତମିର ନାହିଁ । ୧ ।

ଦ୍ଵାର୍ଥ ବେଦନା ଅକାତରେ ଏଡ଼ି
 ବରଇଁ ସକଳେ ଅନ୍ତର ଫେଡ଼ି
 ଅପର ଇଚ୍ଚର ସବୁ ଆପଣାର
 ତୁମର ଆଲୋକ ପାଇ । ୨ ।

ଦୁଃଖ ନିରାଶେ ତୁମର କରୁଣା
 ଦିନେ ହେଲେ କେବେ କରିନାହିଁ ଉଣା,
 ସୃଷ୍ଟି ତୁମର ହେ ଶାବନ-ରାଜା !
 ଚିର ବାଳ ଘନ ପାଇଁ । ୩ ।

ନିଶିଳ ଭ୍ରମନ ଶଶୀ ଗୃହ ଭାଗ
 ପ୍ରସାଦ ଚକ୍ର ଅମୃତ ଧାର
 ଏ ସକଳ ମେଲେ ଦେବ ଆତ୍ମଦଗ
 ମୌନ ଆକାଶ ଗୁଣ୍ଠି । । ୪ ।

(୪)

ଆଜି, ଯୌଷ ପବନ ଡାକ ଗଲ ଦୂରେ
 ଭୁଲ ପାଶ ଦୁଆରେ
 ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଲତକା ଚରୁ ମର୍ମରେ
 ବର ନେଲେ ସୁଖେ କାହାରେ ।
 ଶୁଣିଛି ଆଜି ମୁଁ ମୁକ୍ତର ସ୍ଵର,
 ଶାନ୍ତ ନୀରବ ମୋର ଅନ୍ତର,
 ଆକୁଳେ ସାଜଇ ପୂଜାର ଅର୍ଘ୍ୟ
 ପାଇଛି ଆଜି ମୋ ଗହାରେ । ୧ ।

ଯୌଷ ! ପରଶ ପ୍ରାୟ ମୋର ଚର
 ଶୁଣିଛି ଗଭୀର ଶ୍ଵାସ,
 ଶତ ବାସନାର କୋଳାହଳେ ଫୁଟେ
 ଭୃମର ମନର ଆଶା । । ୨ ।

ବାସନା କୁସୁମ ଖେଳା ରଖି ଦୂରେ
 ଦେବ ଅଜି ଭୃମ ସାଥୀ,
 ମରଣକୁ ଚିଣି ନୀବନର ଚୟ
 ତେଜ ଦବସ ଗୁଣ୍ଠି । । ୩ ।

ଦେ ନୀରବ ସଖା ! ଚର ବଚସ !
 ଚର ପ୍ରଶାନ୍ତ ! ଚର ପବସ !
 ଭୃମର ପରଶ ବୋଲିବଅ ମୋର
 ଅନ୍ତରେ ପୁଣି ବାହାରେ । ୪ ।

(୪)

ମୁଁ ଗୋ, ଭରତ୍ସନୀ ରତେ ଚାହିଁ,
 ମରବ ନିଶାର ଏକାକୀ ତାର
 ଭ୍ରମର ଆଶୀର୍ଷ ପାଇଁ ।
 ସୁପ୍ତ ଯେ କାଳେ ନିଶିଳ ଭୁବନ,
 ଅପଲକ ବେନି ଶ୍ରୀମ୍ନ ନୟନ,
 ଆଶା-ପଥ ଚାହିଁ ପାଦେ ମୋର ଗତି
 ଭ୍ରମର ମୁଖେ ଧାୟୀ,
 ଭରତ୍ସନୀ ରତେ ଚାହିଁ । ୧ ।

ଭରତ୍ସ ବାସର ତଳପ ଅଙ୍ଗେ
 ଦିଏ ମୋର ଗୁରୁ ବ୍ୟଥା,
 ସକଳରୁ ବଳି ପୀଡ଼ିତ ପରାଣ
 ନିଶୀର୍ଷର ମାରବତା ।
 କାହିଁକି କଣ୍ଠେ ପୁଟାଇଲ ଭାଷା
 ସୁପ୍ତ ଭୁବନ ସାରା
 କାହିଁକି ଶ୍ରୀମ୍ନ ଆଖି ପାଦେ ମୋର
 ଭରଲ ଅଶ୍ରୁ ଧାର । ୧ ।

ନିଠୁର କପଟବନ୍ଧୁ ନେ ମୋର,
 କରୁଣା-ସିନ୍ଧୁ ଆମ୍ଭ କେବେ ତୋର
 ଉତ୍ତୁଳି ଉଠିବ, ପରାଣ-ତନୋର
 ଆକୁଳେ ମରଇ ଗାର
 ଭରତ୍ସନୀ ରତେ ଚାହିଁ । ୩ ।

ଶିଶୁ ସାଥୀ

ଏ ଜୀବନ ଶାରଦ ପ୍ରଭାତେ,
 ଲାଳା ଅରବିନ୍ଦ ଧରି କ୍ଷୁଦ୍ର ବେନି ହାତେ
 ଭର ମୂର୍ଖ ଶିଶୁ ସାଥୀ ଥିଲ କେଉଁ ଦୂରେ
 ଜାଣେ ନାହିଁ ଦିନେ ମୋର ପୁଅର —
 ଲଗିଲ ତୁମର କର କୋମଳ ଆଦାତ,
 “ଉଠ କର, ଉଠ ଏ ଯେ ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭାତ ।”

କୁଟିଳ ଦୁବନ୍ଧ ପେଟେ ନିଶାନ୍ତ ପ୍ରପନ,
 କ୍ଷଣକେ ଭୁଲିଲି ଯବୁ — ମଳିନ ନୟନ
 ପୋଛିଦେଇ ବେନି କରେ ଯେତେନେ ହତାଶ
 ବରଲି ଆକୁଳେ ‘ବନ୍ଧୁ ଆସ’ !

ଯେତେନେ ମୁଁ କରୁଥିଲି ତୁମର ଅପେକ୍ଷା
 କାଳର ଏପାରେ ବସି, ହେଲୁ ତୁମ ଦେଖା
 ଦୈବ ଯୋଗେ ! ତେଣୁ ହୃଦୟ ଅପାର ଆବେଗ !
 ଅପାର ଆନନ୍ଦ ସ୍ନେହ ରୋଧଇ କେ ବେଗ ।
 ଡାକିଲି ମୁଁ “ଆସ ବନ୍ଧୁ ଆସ !”
 ମାନବ ଜାତିକୁ ଯେହ୍ନେ ଡାକଇ ଆକାଶ ।

ସକଳ କଣୋର ଶୀତା ହାବଭାବ ବାଣୀ
 ଯୌବନର ସେ କୁଟିଳ ବଳିମ ଚାହାଣୀ
 ସୋହାଗ ଚଉଳ କଥା, ଶକ୍ତି ଅନୁରାଗ,
 ପୁଣି ମନ ଅନୁରାଗ ଶତ ଛୁଦ୍ର ଦାଗ,

କାହିଁ ଗଲୁ କ୍ଷଣେ ଅପସରି !
 ତୁମର ଆବେଗ ଡାକ ପ୍ରାଣେ ନେଲି ବରି ।
 ଅଛ ମୁହିଁ ? ମୁଖ ମୁହିଁ ? ହେଲେ ହୋଇପାରେ —
 ଏ ଦଶର ପ୍ରଜା ଜୀନ ଦୟା ଭର ଧାରେ
 ରଖି କହୁ ଗବ ଅବଲୋକ,

ଆରମ୍ଭିଲି ତୁମ ଭୂଲେ ପୁଣି ଶିଶୁ ଖେଳା
 ସବୁ ପ୍ରୀତି ସୁଖ କରି ହେଲା ।
 ମନେପଡ଼େ ସେହି ଦିନ ମାଧବୀ ନିଶୀଥେ,
 ସରଗର ଅମରୀ କେ ଦୁରେ ଲଘୁ ଚିତ୍ତେ,

ଜୋଛନା ସାଗରେ ମେଲିଦେଇ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର
 ଗୀତ ଗାଇ ଚାଲିଥିଲା ଅନନ୍ୟ ସୁନ୍ଦର
 ତାକିଲି ଗୋ କବି ପ୍ରାୟ ଆସ !
 ଜୋଛନା ସଙ୍ଗୀତେ କର ଅନ୍ତର ପ୍ରକାଶ ।

ଅନ୍ତରେ ଅମର ମୋର ଚିର ଶିଶୁ ସାଥୀ
 ସେଦିନ ମୁଁ ପରା ଘନ ଅଞ୍ଚଳଟି ପାତି
 ବସିଥିଲି ତୁମର ଦୁଆରେ,
 ଏ ଜୀବନ ପାରିବାର ଧାରେ ।

ସେଦିନ ଜୋଛନା ଶୁଭେ ବେଳାଭୂମିେ ବସି,
 ଶୁଣୁଥିଲି ମୁକ ସମ କବା ହସି ହସି
 କହୁଥିଲି ତୁମେ—ସେ ତ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ବଚନ !
 ସେ ଅର୍ଥ ନପାଏ କୁହା, ହୁଏ ମୋ ସୁରଣ,

ପ୍ରାଣେ ଖାଲି ବାଜେ ତାର କୋମଳ ଆବାଦ,
 ଆନନ୍ଦର ଆବେଗର ଖାଲି ଅଶ୍ରୁ ପାତ !
 ତୁମର ସେ ବେଳାଭୂମିେ ନବ ନବ ସୃଷ୍ଟି
 ସହଜେ ଫେରାଇ କାହିଁ ମୁଗ୍ଧ ମୋର ଦୃଷ୍ଟି !
 ତାର ଅର୍ଥ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କେତେ କହୁଥିଲି ବସି
 ତିର ମୁଗ୍ଧ ଶିଶୁ ହସି ହସି ।

କାହିଁ ଥିଲି ଶୁଣିବାକୁ ମୋର ଅବସର
 ଘୌବନର ଅନୁରୋଧ ? ତେଣୁ ହତାଦର
 କର ମୁଁ କହିଲି ଆଜି ନାହିଁ ଆବଶ୍ୟକ
 ରୂପସୀ ଗୋ । ତୁମ ଲୀଳା ରଖ ।

କେତେ ଦିନ କେତେ ଦିନ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମ୍ଭାଷଣ,
 ପୁଣି କେତେ ମୁନି ମଧ୍ୟାହ୍ନ ନିମ୍ନ ଅବସ୍ଥା,
 ଦେଖିଲୁ ତ ମୋତେ ଅଳ୍ପ ମୁକ ଗୁପ୍ତା ପରି
 ନିରୁଦ୍ଦେଶେ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ପଥ ଅନୁସର

ସଂସାର କରିଛୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ, ନବୁଝି ତା' ଅର୍ଥ
 କହିଲୁ ସେ ତରୁଣର ଜୀବନଟା ବ୍ୟର୍ଥ ।
 ମାତ୍ର କି ବୁଝିଲି ମୁଁ ! — ସକଳ ଅପସ୍ତ
 କି ମଧୁର ଆମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ ଚରନଟ,

ହେ ଚର ସୁନ୍ଦର ! ପରାହତ ମୋର ପ୍ରଜ୍ଞା,
 ମାତ୍ର କରି ନ ପାରିଲି ଆହ୍ୱାନ ଅବଜ୍ଞା ।
 ସେ ତାଙ୍କ ନୂତନ ନୁହେଁ ଚର ସୁରତନ,
 ବିଶ୍ୱାସୀ ପ୍ରତି କଲେ ନିତ୍ୟ ତା ଚରଣ

ସେହି ଅସହାୟ ହାସ, ଅଧିକ କରନ,
 ନୟନ ସରଳ ଜ୍ୟୋତି, ଅସ୍ଥିର ଗମନ
 ଅଳପେ ସନ୍ତୋଷ, ତୃପ୍ତି, ଅଳ୍ପେ କୃତଜ୍ଞତା,
 ଆପଣାକୁ ଭୁଲିଯିବା ଏତ ତୁମ କଥା !

ପୁଣି ଆନ ସନ୍ତେ ଗନ୍ତୁ ଚରକୁ ସୁରନା
 ନେତ୍ରେ ତଳ ତଳ ଆହା କେତେ ଅଶ୍ରୁ କଣା !
 କେତେ ବା ହୃଦୟ ସେଇ ପ୍ରାଣୁ ଉଠେ ଜାଗି,
 ନିମ୍ନେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଆମ୍ଭ ତୃପ୍ତି ଲଗା !

ଏହିତ ତୁମର ଲଳା ନିତ୍ୟ ସୁରତନ,
 ଏ ସକଳ ମେଲେ ତୁମେ ପାରିଛୁ ଆସନ;
 ନିତ୍ୟ ଶିଶୁ ! ଏ ତୁମ ସମ୍ଭବ
 ମାତ୍ର କାହିଁ ମୋର ସୀମା କରଇ ଆବଦ ?

ସରଳ ସୁନ୍ଦର ଯାହା ଚିତ୍ତ ଅସଂଖ୍ୟ,
 ମାନବ ଅନ୍ତରେ ସେଇ ଅମର ନଗନ !
 ମୋର ଆନନ୍ଦ ମୁହିଁ ଲଭିବାର ଲାଗି
 ତୁମ ସୃଷ୍ଟି ଦ୍ଵାରେ ନିଜ ନିଜ ରହେ ଜାଗି,
 ଫେଡ଼ି ଘନ ଭରସ ଅନ୍ତର,
 ବରୁ ମୋର ! ହେ ଚିତ୍ତ ସୁନ୍ଦର !

× × ×

ତେଣୁ ତୁମେ ହତାଦର କରି
 ଚଳେ ଯେବେ ଦୂରେ ଅପସର,
 ସଜୀବନ ମୁହିଁ କାହିଁ ନ ଲଭି ଭରସା,
 ଭଲେ ଏ ସଂସାରୁ ଆଜି ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ବସା
 ପଳାଇବ ଦୂରେ,
 ପରାଣ ଆତ୍ମରେ
 ବ୍ୟଥାତ ଚକୋର ଯେହ୍ନେ ମହାନଦୀ ଖର,
 ପାଥେୟ ସଙ୍ଗରେ ତାର
 ଅକାରିତ ମାନ ଅଶ୍ରୁମାର ।

ବରୁ ମୋର ! ତୁମ ଲାଗି ପରାଣ-କୁରଣ
 କାନ୍ଦଇ ମାରବେ ଯେତେ ବୁଝିବ କିପରି ?
 ଭଲେ ମୁହିଁ କରି ନାହିଁ ଦିନେ ରାଜ୍ୟ ଭିକ୍ଷା
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ସମ୍ପଦ ସୁଖ ପ୍ରଣୟର ଦାକ୍ଷା,
 କବର ଗୁରୁଣ ସୁଖି ଶିଳ୍ପୀର ମହତ୍ତ୍ଵ
 ଅସ୍ତ୍ରକ ବର୍ଣ୍ଣାସ ମୁକ୍ତ ଦର୍ଶନର ତତ୍ତ୍ଵ ।

ମେ ର ଥିଲ ଭିକ୍ଷା ଏକ, ଏକମାତ୍ର କଥା
 ତୁମ ତୁଲେ ଅନୁପର ଭୁଲଯିବ ବ୍ୟଥା,
 ଜୀବନର ଶତ ଶତ ଶତ ଅସୂର୍ତ୍ତା,
 ଅବନତ ସପ୍ତ ଶ୍ଵାସ ପମ

ସ୍ଵପ୍ନ ଆଶା ମମ ।

ବିଚକ୍ଷୁ ବସନ ଗାଳି ନିକଟତମ ଗ୍ରହଣ
 ଘୋର ଅବଶ୍ୟାସ, ଯେ କେତେ ମନେ
 କରିବାକୁ ମୁହଁ ତରୁଣର ଗଳାଗ୍ରାସ,
 —କାହିଁକି ଅପର ?—

ରୁଦ୍ଧ ବହୁ ସମ !

ଚରୁଣ ଅସ୍ତ୍ରର ପଦେ କବିତ ଖାଲ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦି ମଞ୍ଚି ଶମ ।

ନ ଥିଲ ଦୁଃଖା ମୋର ବହୁବାକୁ ବିଜୟୀ
 ଜୀବନ-ଅନନ୍ଦ, — ନ ପାରିବ ବନ୍ଧ —
 ତେଣୁ ଯୌବନର ଦୁଃଖ ମମତ ବିପୁଳ
 ଦୂରେ ରଖି, ତୁମ ପାନେ ଧାଳିଲ ଆକୁଳ !
 ତୁମେ ଶେଷ ଦୁଃଖମତ ପରି
 ଦୂରେ କାହିଁ ଗଲ ଅପସରି !
 ମୋର ଶିଶୁ ସାଥୀ,
 ବିଶ୍ୱ ମୋର ଅବଶ୍ୟାସ ନିବନ୍ଧନ ରାତି !

× × ×

ବୁଝୁଛୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ତୁମେ ଆସପ,
 —ଅବା ଦୁର୍ଦ୍ଦିବର ଅଭିଶାପ—
 ବନ୍ଧୁ ମୋର ! ମୋ ସମୀପେ କରୁଛୁ ଭଣା,
 ଦିଅ ଗୋ ଚରୁଣ ! ତବ ଚରୁଣର ଶିଖା
 ଚରୁଣର ଶିଖା ଲାଗି ଅକୁଳ ଅଶାନ୍ତ,
 କହୁଅଛୁ ତୁମେ ମୋତେ ‘ଦୁଃଖ !’
 “କେବଳ ଶେଷେକ କାହିଁ ସମ ପ୍ରି ? ଆନନ୍ଦ ?
 “ଶେଷବର ସରଳତା ଘୋରଣ ନିତ୍ୟ
 ଜୀବନର ଛନ୍ଦ ?
 “ଶେଷବ ସରଳ ମତେ ଜୀବନ ପୂର୍ଣ୍ଣତା
 “ଆବଦ୍ଧ କରିବା ସେତ ପୁଣି ଦଳ ବ୍ୟଥା ।

“ଆପଣା ପ୍ରକାଶ ଲାଗି ଶ୍ରେଣୀବ ଯୋବନ”
 “ଅମ୍ଭ ପକ୍ଷରୁପି ମୋର ଏ ଶତ୍ରୁ ଜୀବନ !
 “ଦେଖୁ ନାହିଁ କିମ୍ପା ମୋର ଶେଷ,
 “ମାତ୍ର ଜୀବନର ଏତେ ଏତେ ସୁଖ ଜେଣି,
 “ସକଳ ମୋ ବ୍ୟବହାରୀ, ନିତ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ,
 “ସୁନ୍ଦର ମୁଁ ସକଳର ହେବ ନିୟାମକ,
 “ମେହି ମୋର ଏକଇ ବାସନା !
 “ତାହା ବିନ ସକଳ ଛଳନା”

x

x

x

ଆଜି ମୋର ଶିଶୁ ସାଥୀ ଚିର ଅନ୍ତରର
 ଥାଅ ପଛେ ଦୁରେ, ମୋତେ କରନାହିଁ ପର,
 ତୁମର ଆଲୋକ ବନ୍ଧି ଚଳିବି ମୁଁ ଏକା
 ଦୁଃଖୋପ୍ୟ ମଂସାରେ, ଭଲେ ଥାଇ ସାହା ଲେଖା ।

ତୁମର ଆନନ୍ଦ ମୋର ଅନ୍ତର ପାଥେୟ,
 ତାକୁ ଦେନି ଭ୍ରାନ୍ତି ଦୁଃଖ ସବୁ ଯେହ୍ନେ ହେୟ
 ସେ ଆନନ୍ଦ ଆଦର୍ଶ ସଜୀବ,
 ପା'କୁ ଦେନି ଚିତ୍ତ —
 ମାନବ ଚିତ୍ତେ ଭେଦ ଗାଏ ଦେଖି
 ଚୈତ୍ତନ୍ତର ହେ,
 ଅନନ୍ଦ, ଆନନ୍ଦ ଶିଶୁସାଥ !

ସେ ଦେଶେ ଯିବି

ଯହିଁ ସଂଧ୍ୟା ସ୍ମିରୁଧ ଅଳସ ନୟନେ ଚାହିଁ
ଯହିଁ ମଳୟ ଅସୀମ ପ୍ରଣୟର ଗୀତ ଗାଏ ।
ଯହିଁ ନିତ୍ୟ ନିଶାନ ଯୌବନ ଖଣା ବାଏ,
ସେ ଦେଶେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ଉଡ଼ି ।

ଯହିଁ ଗନ୍ଧ କରୁଲ ସମୀରଣ ପଡ଼େ ଝରି,
ଯହିଁ ହୋସେନ ହେନାର ନିଶ୍ଵାସ ଉଠେ ଭରି ।
ଯହିଁ ନିତ୍ୟମୁକ୍ତ ନିଶାନ ପ୍ରଣୟ ଚାହିଁ,
ସେ ଦେଶେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ଉଡ଼ି ।

ଯହିଁ ସଂଧ୍ୟା ପବନେ ଗୋଲପ ପଡ଼େ ନା ଭୁଟି
ଯହିଁ ସୌରଭକୁଳ ମାଳତୀ ମଲ୍ଲୀ ଫୁଟି ।
ଯହିଁ ନିତ୍ୟ ପ୍ରଣୟ ସମୀରଣ କରେ ଲୁଟି,
ସେ ଦେଶେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ଉଡ଼ି ।

ଯହିଁ ଅକାଳରେ ଥରେ ବନ୍ଦେ ନାହିଁ ଖରେ ଶୀତ,
ଯହିଁ ପ୍ରଣୟୀ କଣ୍ଠୁ ପ୍ରଣୟିନୀ ଶୁଣେ ଗୀତ ।
ଯହିଁ ନିଫେରର ଅଖି କ୍ଳାନ୍ତ ନୁହଇ ଚିତ,
ସେ ଦେଶେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ଉଡ଼ି ।

ଯହିଁ ଶ୍ୟାମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଚାହିଁ ରହେ ଘାସ ଫୁଲ,
ଯହିଁ ପ୍ରଣୟର ଗୀତେ ଉଡ଼ୁଲ ଚଢ଼ିନୀ କୁଲ ।
ଯହିଁ ନିଜନ ବନେ ନିର୍ଘର ଖଣା ଠୁଲ,
ସେ ଦେଶେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ଉଡ଼ି ।

ପହିଁ ସମୀରଣ ଗାଏ ଗନ୍ଧ, ପରାଗ ବୋଲି,
 ପହିଁ ପ୍ରଣୟୀ ସହିତର ପ୍ରଣୟୀ ଖେଳିଲ ବୋଲି ।
 ପହିଁ ପାଦପ ଲତାରେ ଝୁଲଇ କୁସୁମ ଖୋଲି,
 ସେ ଦେଖେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଖେ ଉଡ଼ି ।

ପହିଁ ସଂଧ୍ୟା ଗଗନେ ଝଲଇ ଲତାଧନୁ,
 ପହିଁ ଭ୍ରମିଅସେ ନବ କେ କଳ କଣ୍ଠ ବନୁ ।
 ପହିଁ କୋମଳ ସ୍ଵରଟି ମଉଳି ପଡ଼େ ମନୁ,
 ସେ ଦେଖେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଖେ ଉଡ଼ି ।

ପହିଁ ପୁରୀ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅସୀମାନରେ ନଦନ,
 ପହିଁ ମୁକ୍ତି ପ୍ରଣୟ ମାନେ ନାହିଁ ବାଧା ବନ୍ଧନ ।
 ପହିଁ କ୍ଳାନ୍ତ ବିଷାଦ ନମାନି ଝରଇ ରୁମ୍ଭନ,
 ସେ ଦେଖେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଖେ ଉଡ଼ି ।

ପହିଁ ଗଗନେ ପବନେ ଅସୀମ ସ୍ଵପନଭରା,
 ପହିଁ ନାହିଁ କୋଳାହଳ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ଶରା ।
 ପହିଁ ମୁନେଦୃଶେ ପ୍ରଣୟ ଆତ୍ମହରା,
 ପହିଁ ମଦର ଗନ୍ଧେ ଯୌବନ ଦିବ ଧରା ।
 ସେ ଦେଖେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଖେ ଉଡ଼ି ।

ସବୁଜ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି

ଜୀବନଟା ତ ସଂଗ୍ରାମର ଭଲ,
 କାହିଁକି ଦୁଃଖେ ହତାଶେ ରହୁ ଚାହିଁ ?
 କାହିଁକି ପୁଣି ହେଉ ତୁ ଯୁଦ୍ଧ,
 ସତ୍ୟ କେବେ ହୁଅଇ ବୃଥା ?
 ସତ୍ୟକୁ କରେ ମରାଜୟ

ଏପନ ଶକ୍ତି ନାହିଁ

କାହିଁକି ଦୁଃଖେ ହତାଶେ ରହୁ ଚାହିଁ ?
 ନଗନ ଭୁଞ୍ଜି, ଭରଣ ଭୁଞ୍ଜି

ଆଲୋକ ତୋ ସାଥୀ ।

ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ ଥରେ ବିଜୟୋତ୍ସାସେ
 ଭିତରୁ କରେ ମାଡ଼ ?
 ସକଳ ଶାନ୍ତି, ସକଳ ଜଗ,
 କାହିଁକି ଚାହୁଁ ପଛେ,
 ଅର୍ଥ ମୂତ କେବେ କି କାହିଁ

ସବୁଜ ସୃଷ୍ଟି ରଚନ ?

ଶେଷେ ଯେ ପସଅ, ଧରଇ ଯେ ଟାଣି,
 ନିର୍ଦ୍ଦିକାର ପାଥରେ ହାଣି,
 କହ ନିର୍ଭୀକ ଯାଏ ମୁଁ ଯାଣି

ସତ୍ୟ ଗୀତ ଗାଇ,

ଯୌବନକୁ ଦଳଇ କିଏ ଏପନ ଶକ୍ତି କାହିଁ ?

ଯୌବନ ସଂଗୀତ—

ଆଜି, ଆମର ପ୍ରାଣେ ବାଜିଛି ବିଶ୍ୱ ବ୍ୟଥା,
 ତେଣୁ ଗୋ ଦେବ ପରଶେ ଚଞ୍ଚଳତା !
 ନିର୍ଦ୍ଦିକାର ମିଥ୍ୟା ଶପ୍ଥ
 ଲାଗିଛି ଆଜି ଜୀବନେ ପ୍ରସ,

କାହ୍ନିରେ ଭଲ ବୁଝିବ ଜଗ
 ଅଶ୍ରୁପିଳ କଥା,
 ଆମର ପ୍ରାଣେ ବାଜିଛି ବିଶ୍ୱବ୍ୟଥା ।
 ଯୌବନରେ ! ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ !
 କାହିଁକି ଆଜି କ୍ଳାନ୍ତ ?
 ଅମୃତ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦର କି
 ହୁଅଇ କେବେ ଶାନ୍ତ ?
 ମୃତ୍ୟୁ ! ମୃତ୍ୟୁ ! କାହାର ମୃତ୍ୟୁ !
 କାହାକୁ ପୁଣି ଭୟ ?
 କେବନେ ଚାହିଁ ରହିବୁ ଅବା—
 ସତ୍ୟ ପରାଜୟ ?
 କହରେ ହରି ଯୌବନକୁ
 କରଇ କିଏ ଚୁଣ୍ଡି !
 ଯୌବନ ମୋ ନିତ୍ୟଶକ୍ତି,
 ଯୌବନ ମୋ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
 ଯୌବନକୁ ବୁଢ଼ାଇ ବିଶ୍ୱେ
 ନେବୁଁ ଗୋ ବିଶ୍ୱବ୍ୟଥା,
 ତେଣୁ ଗୋ ଏତେ
 ପରାଣେ ଚଞ୍ଚଳତା !
 ଚୁଣ୍ଡି ମିଥ୍ୟା ! ଚୁଣ୍ଡି ଜଗ !
 ମଳିନ ପ୍ରାଣେ ନ ଦେଇ ଧର !
 ମିଥ୍ୟା ପ୍ରାଣେ ଉନ୍ନତ ଏ ମଥା,
 ଆଜି ଆମର ପ୍ରାଣେ
 ବାଜିଛି ବିଶ୍ୱବ୍ୟଥା !

ବର୍ଷା ସାଥୀ

ତାର କନକ ଆଖି, ତାର କଳ୍ପ ଆଖି
 ଝର ଝର ବରଷାରେ ଯାଉଛି ଡାକ ।
 ବାତାସୁନ ପଥେ ଦୂର ଶୂନ୍ୟ ବେଳାକୁ ଚାହିଁ
 ମରଦ ନୟନ ତାର ଗାଉଥିଲା 'ନାହିଁ' 'ନାହିଁ',
 'ଅସ୍ତ୍ର ଗଲେଣି ରବି ମନ୍ଦିରେ ଆସେ ନାହିଁ'
 ଦ୍ଵିତୀୟ ପବନ ତାର ଧାସୀ ଗୋ ।
 ତାର କନକ ଆଖି
 ଝର ଝର ବରଷାରେ ଯାଉଛି ଡାକ ।
 ଝାଉଁକେନେ ଶୁଭ୍ରଥିଲ ତା'ର ସମବେଦନାର
 ଦ୍ଵାଦ୍ଵାକାର କରୁଣ ଶୁଆସ
 ଭସ ଲହରୀ ଗୀତେ ସିନ୍ଧୁ ଅର୍ପଣ ପାରେ
 ତା ବେଦନା ମିଳନ ଆଗ୍ରସ ।
 ପକ୍ଷୀ ଗୀତେ ଲୁଗିଥିଲା ତା ଦ୍ଵାଦ୍ଵାଗ 'ନାହିଁ, ନାହିଁ'
 ନଭେ ରୂପ ମଳିନ ସୁଖମା
 ସଜଳ ପ୍ରୟୋଧର ମଳିନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର
 ବହେ ତା'ର ନୟନ ଉପମା ।
 ବେଳାକଳ କେବେ ଆସି ପୋଡୁଥିଲା ଲୁହଧାର
 ତଥଳ ଇଷିତରେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ କୁର ସାର
 ମରମ ପରଶି ତାର ଯୌବନ ଦ୍ଵାଦ୍ଵାକାର
 ଛନ୍ଦେ ମୋ ରହିଗଲା ଲୁଗି:ଗୋ,
 ତାର କଳ୍ପ ଆଖି
 ଝର ଝର ବରଷାରେ ଯାଉଛି ଡାକ ।

ଭବନ ସାହିତ୍ୟ

୧୫ଶ ଭାଗ, ପ୍ରାକାଶ ୧୯୩୬, ୪୫ଶ ବର୍ଷ,

ଆପଣାର ବୋଲି ରଖିଛି ଯାହା ମୁଁ ପ୍ରାଣେ
 ଦେଇପାରେ ମୁଁ ଗୋ ଦେଇ ପାରେ ଘନ ଗାନେ
 ଦେଇ ପାରେ ତାହା ମଜଲ ନୟନେ
 ଭରଦନ ଲାଗି, ଶୂନ୍ୟ ଏ ମନେ
 ନ ଭୁଲିବ ପଥ ଆଉ ଆଶା — ଅଭିମାନେ,
 ଆପଣାର ବୋଲି ରଖିଛି ଯାହା ମୁଁ ପ୍ରାଣେ ।
 କହୁ ନାହିଁ ମୁଁ ତ ସେ ଅଧୀନ ସୁଖ
 ଦେବ ବୋଲି ଖାଲି ଭଗୀ,
 ନଅ, ନଅ, ଆଜି ଆଦରର ଧନ

ଜୀବନ ରହେ ଯା' ଲାଗି ।
 ଜାଣିଛି ମୋହର ଶୂନ୍ୟ ଆସନ;—
 ଗଗନ ପବନ ଅଛି
 ନ ଜାଣିବେ 'କବ', କୁସୁମ କାନନ
 ନ ଉଠିବ ଆଉ ଭାରି ।
 ସେହି ଦାନେ ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ
 ସନ୍ଧ୍ୟାର ଶୁଭ ଧନ ଯେସନ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋ ସୁଖ ଜୀବନର ବ୍ୟବଧାନେ
 ଦେଇପାରେ ମୁଁ ଗୋ ଦେଇପାରେ ଦାନଗାନେ ।

ସକଳେ ଗଲେଣି ଆପଣାର ଗୀତ ଗାଇ,
 ସିନ୍ଧୁ ସେପ ରେ ଖାଲି ମୁଁ ରହିଛି ବୁଝି ।
 ଛଳ ଛଳ ମେଘ ସନ୍ଧ୍ୟା ଗଗନେ
 ଉନ୍ମତ୍ତ ପଥୀ ବ୍ୟାକୁଳ ନୟନେ,
 ସିଦ୍ଧ ବୋଲି କେବେ ପଚାରିଲେ, ହସି
 କହୁଛ ତ “ନାହିଁ, ନାହିଁ”,
 ସକଳେ ଗଲେଣି ଆପଣାର ଗୀତ ଗାଇଗାଇ ।

କାହାପାଇଁ ସେଇ ମୁଗ୍ଧ ନୟନ ବେଳ ?
 ଲଘୁ ଧନୁର ସରଗ ସୁଖମା ଘେନ—
 କାହିଁକି ମାରବ ପ୍ରଣୟର ଆକୂଳତା ?
 ପ୍ରତିଦାନେ ମୋର ଶତ ହତଳତା ବ୍ୟଥା;
 କାହିଁକି କହୁଛ “ଯାଅ ନାହିଁ”, “ଯାଅ ନାହିଁ” ?
 ସିନୁ ସେପାରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ତାରକା
 ଗଲଣି ତା ଗୀତ ଗାଇ ।

କହ ତେବେ ମୁଁ କି ଅବସାଦେ ମରି
 ଗାଇବି ଯେସନେ ସିନୁ ଲହରୀ,
 କୁମ ଶାଶେ ନିତି ? ପରଶ ଆକୂଳ
 ତର ଅବକାଶ ପାଇଁ !
 କାହିଁକି କହୁଛ “ଯାଅ ନାହିଁ” “ଯାଅ ନାହିଁ” ।

କଳକ ମେଘର ଶୀତଳ ପବନ ଲାଗିଲା,
 ମୋର, ଛୁନୁ ପରଶେ ପୀରତର ବ୍ୟଥା ଜାଣିଲା,
 ବହୁ ଦିବସର ସଞ୍ଚିତ ଲୁହ ଧାସ ସେ
 କାହାର ଆଦାତ ଆଜି ଗୋ ପରଶ ପରସେ !
 ଆକୂଳ ମୋର ଏ ଯୌବନ ଜବା
 ବରଷା ଦୁଆରେ ମାଗିଲା
 ଶୀତଳ ପବନ ଲାଗିଲା । ୧ ।

ସେଦିନ ତ ମୋର ଦୁଆରେ ଆକୂଳ ବରଷା
 ସେଦିନ ତାର ଝରିଲା ପୀରତ ଭରସା,
 ସେଦିନ କବିତା ଛନ୍ଦ ଦେଲି ମୁଁ ମେଲି ଗୋ
 ସେଦିନ ପବନେ ଆଲୋକ ଆଶାର ଦେଲି ଗୋ ।
 ଲଘୁ ଧନୁ ସେ ଯୌବନ ପଟେ !
 ନିରୁଗଳ ନାହିଁ ସହସା,
 ଦୁଆରେ ଆକୂଳ ବରଷା । ୨ ।

ଯାଇଛି ଆଜି ତ ଯୌବନ ମୋର ସୁଷମ,
 ମଳିନ କବର ଭଜୟ-ମାଲ୍ୟ ଭୂଷଣ
 ରକ୍ତ ଗାବନେ ନାହିଁ ନାହିଁ ତଳେ ବେଦନା !
 ନାହିଁ କଳ୍ପନା ! ସେଲ୍‌ଗା ନୁହଇ ଶୋଚନା;
 ଯାଇଛି ସା କର୍ମା କୁର୍ତ୍ତାସାଏ ହୁଏ
 ବରଷାରେ ? ସେ ମୋ ଦୁଷଣ
 ଯୌବନ ମୋର ସୁଷମ । ୩ ।

ଶୀରତ ଆସିଲ ଅଧରେ ମୂରଲୀ ଧରି,
 କେକ କାନେ ତାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗୋଲପ କଳି,
 ଗୋଲପର ହାର ତା ଶିର ଭୂଷଣ,
 ତା ବେନି ନୟନେ ମୁର୍ଖ ଭୁବନ;
 ବଡ଼ ଚପଳ ସେ ତନୁ ଉଠୁଥିଲ ଥରି,
 ଶୀରତ ଆସିଲ ଅଧରେ ମୂରଲୀ ଧରି । ୧ ।

ତା' କଟି ମେଖଳା କର କଳଶ
 ଶୋହୁଥିଲ କେତେ ଫୁଲେ
 ଆଶା ଅରବିନ ଫୁଟୁଥିଲ ଆତା,
 ତା ପାଦ ପରଶି ତୁଲେ ।
 ତାକୁ, ଦେଖିଦେଲେ ଥରେ ସବୁରି ମନ ତ ଭୁଲେ;
 ଶୋହୁଥିଲ କେତେ ଫୁଲେ । ୨ ।

ଜଳଜଳ ମେଘ ସୁଦୂର ଆକାଶୁ
 ତା ରୂପେ ପଡ଼ିଲ ନଇଁ
 ଭଲସି ଉଠିଲ ମୟା !
 ଅବନତ ତରୁ କାନେ କାନେ କବା,
 ସମୀରଣ ଗଲ କହି,

ଗାଇଲ ସେ ଗୀତ, କହିଲ ଅପଥା—

କହ କହ ତୋର ଅନ୍ତର ବ୍ୟଥା
ତାର, ଅଧରୁ ରକତ ଥୋପି ଡେଇଁଥିଲ,
ସତୁଥିଲ ଗୀତ ଝରି,
ପୀରତ ଆସିଲ ଅଧରେ ମୂରଲୀ ଧରି । ୩ ।

ଘବନଟାକୁ ସେ ଗାଇଲ ପୀରତ—

ସୁଖ ଆନନ୍ଦ ଛନ୍ଦେ,
ତାକଲ ସେ ଲଗି—ଉରିଦେବ ଆସ ।
ମତ୍ସ କୁସୁମ ଗଳେ,
କାହିଁକି ଆକୁଳ ନୀରସ ଭୁବନ ବ୍ରହ୍ମ ?
ଝରଇ ଗଗନୁ ନୀରବ ପୀରତ
ରାଗିଣୀ ମନ୍ଦେ ମନ୍ଦେ ।
ପୀରତ ବୁଝଇ ନାହିଁ ମନ କଥା !
ଗଞ୍ଜର ହତାଶେ ନୁଆଁଇଲି ମଥା,
ବହୁଗଲ ଲୁହ, ଆତୁରେ ଖଳିଲି ।
ଲୋଚନ ଧୂଳିରେ ମରି,
ପୀରତ ଆସିଲ ମଧୁର ମୂରଲୀ ଧରି । ୪ ।

କବି ପ୍ରେୟସୀ

ପ୍ରିୟତମ ! କେତେ ପ୍ରସାସ କରନ୍ତୁ
 ତୁମର କବି,
 ଗାଳକ ସେ ଗୀତ ଲେଖିବ ବୋଲି ମେ
 ମୋହନ ଛଡ଼,
 ପାରି ନାହିଁ ଅଗୋ ପାରି ନାହିଁ ଅରେ
 ନିତି ନିତି ଗାନ ଅଗଳା ଭରେ,
 ନିରାଶରେ ତୁଳ ନିରାଶରେ ଗୋ
 ଯାଇଛି ଦୁଃଖ,
 ପ୍ରିୟତମ ! କେତେ ପ୍ରସାସ କରନ୍ତୁ
 ତୁମର କବି ।

କହିବ କି କେବେ ହେବ ଗୋ ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ଏଇ ଛଡ଼, ଏଇ ଗୀତ ?
 ନିମେଷ ମଧୁର ସ୍ମରଣ ମାତର,
 ହର ଏ କରୁଣ ଚିତ୍ତ ।

ସେତିକି କେବଳ ପାଇବି ଜୀବନେ !
 ଆଉ ନୁହେଁ କିଛି ? କାହିଁକି ଯତନେ,
 ଧରିଛି ଏ ବଣା ? ତରଳ ନ ହିଁ ।
 ରୋଗ ପଡ଼ !

ପ୍ରିୟତମ ! କେତେ ପ୍ରସାସ କରନ୍ତୁ ତୁମର କବି ।

ପାଶୋରିବ ବୋଲି ବଫଳ ଜୀବନେ
 ଭଲଇ ଅଧକୁ ଅର,
 କାହିଁ ପାଇଁ ପୁଣି ଯତନେ ବଜେ
 ଗର୍ଭର କରୁଣ ସ୍ଵର ?

କାହିଁକି ଗଗନେ ହସଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ?
 ଫୁଟଇ ମଲ୍ଲୀ ରଜନୀ ଗରା
 ମୁଁ ଗୋ ଶୂନ୍ୟତା ମେଲେ ଭବିବ ସୁପନ,
 ନିତି ନିତି ପ୍ରୀତିଭର,
 ପାଶୋରିବ ବୋଲି ଭଲଇ ଥରକୁ ଥର ।
 ମୁଁ ଗୋ, ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ରଜନୀ ସ୍ଵର୍ଗୀ ହୃଦୟ
 କରବ ଅଶ୍ରୁ ସିଳ,
 ଶ୍ରେୟ ସମୀରେ ଚପଳା ହାସ୍ୟ
 କହିବ “ରିକ୍ତ ! ରିକ୍ତ” !
 ଏ ଜୀବନେ ଯାହା ନୁହଁଇ ହେବାର,
 ବିଫଳ ତା ଲାଗି ଏତେ ହା ହା କାର ।

ହତାଶର ଗୀତେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ
 ସେ ଆଶାଟି ମନୋହର,
 ପାଶୋରିବ ବୋଲି ଭଲଇ ଥରକୁ ଥର ।

ସେ ତ, ଆସିଥିଲୁ ହନେ ଏସନ ମାରବ ଗୁଡ଼ରେ,
 ମୋର, ତରୁଣ ମନଟି ଅଧୀରେ ଉଠିଲୁ ମାଡ଼ରେ ।

ଆସିଲୁ ଯେସନେ ନିଶାର ସୁପନ,
 ଲୋଡ଼କ ପୁରିତ କଜଳ ନୟନ,
 ସେବା, ମଳନ ମଳୟ କୁସୁମ ବେଦନା
 ବହି ଆଣିଥିଲୁ ଶୁଭରେ ।
 ଆସିଥିଲୁ ହନେ ଏସନ ମାରବ ଗୁଡ଼ରେ ।
 କେହି ବିରହର ଛୁଇ ଦୁଆରେ,
 ତାକିଲୁ ଚକୋର ଭଗାସ,
 ଅବୋଧ କଜଳ ପାତ କାହା ପାଶେ
 ସନ ସନ କଲୁ ଗୁହାରି,

ମୁକ୍ତି ପରାଣେ ବଢ଼ାଏ ମୋ କର,
 କହେ ପ୍ରିୟତମ ସମାଦରେ ଧର,
 ଜୀବନର ଏଇ କଣ୍ଠକ-ପଥେ
 ଛୁଡ଼ିଯାଏ ଶୀତ ତାର,
 ଅଶ୍ରୁରେ ଭରେ ହାର ।

ତରୁଣ ପରାଣେ ଲଗିବ କେବେ ସେ
 ଅରୁଣ ଗାନ,
 ପୁଞ୍ଜିବ କମଳ ଭଜିବ ଗଭୀର
 ସୁପ୍ରିୟାନ ।

ଜୀବନର ଉଷା ହେବ ସୁମଧୁର,
 ପୀୟୂଷପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାଣ ଆତୁର,
 ଅଳସ ନୟନ ମଧୁର ସ୍ଵପନ
 ମାରବ ପାନ,
 ଲଗିବ କେବେ ସେ ଅରୁଣ ଗାନ ।
 କହିବ ସେଦିନ ଅନ୍ତର ପେଡ଼ି
 କହିବ ମୁଁ ମୁଖେ ସହି,
 କେଉଁ ଆଶା ଭରି ଜୀବନର ଶତ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦିନି ଯାଏ ବହି ।

କହିବ କାହିଁକି ଧରନ୍ତୁ ଜୀବନ,
 ଭଜନ୍ତୁ ଉଦାସେ ଛନ୍ଦ ସ୍ଵପନ,
 ଆତ୍ମଳ ମରତେ କର୍ଦ୍ଦମେ ପାପେ
 ହୋଇଛି କେସନେ ଭାଗ୍ୟବାନ,
 ଲଗିବ କେବେ ସେ ଅରୁଣ ଗାନ ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ,
 ୮୧ଶ ଭାଗ, ପୌଷ ୧୩୩୩, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା

ପ୍ରାକ୍ତ ଭାଷଣ

କେତେ ଗୋ ସନ୍ଧ୍ୟା ମଞ୍ଜୁଳ ଗଲଣି କୁସୁମ ପରି,
ଅବା ଯତ୍ନବନେ ତରଳ ପୀରତି ବ'ସନା ସରି ।
ଦେଖିଛୁ ଶଇଳ ସେପାରେ ତପନ ଯାଇଛି ବୁଡ଼ି,
ବନ ବିହର କେତେ କଲରବେ ଯାଆନ୍ତୁ ଭାବି ।

ଶୁଣିଛୁ ମିଳନ ମାଧୁରୀ ପୁଲକେ ଚକୋର କଥା,
ପୁଣି ସବୁ ପୁଣେ ବାଜିଉଠେ ଶ୍ରୀଣ ମରବ ବ୍ୟଥା ।
ଦେଖିଛୁ ବସି ମୁଁ ବାରୁଣୀ ସଲଳ ତରଳ ହାସ,
ଅନୁଭବିଛୁ ଗୋ, ସନ୍ଧ୍ୟାର ପୁଖ ବିରହ ପ୍ରାସ ।

ମାତର ଏ ମୋର ଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟ ! ଶାନ୍ତ କାହିଁ ?
ମୋର ବିଫଳତା ଶାନ୍ତ ବିଷାଦ ତୁମର ପାଇଁ ?
ପୋଛି ଲୁହଧାର କେବେ ଶଶାଂଗ ଦିଏ ମୁଁ ତୋଳି,
ତୁମେ ସେ ଶାଣିଟି ବରନେବ ଅବା ଶୁଣିବ ବୋଲି ?

ଅସୀମ ପୀରତି, ଅସୀମ ରୂପଟି ଅଜେ ଧରି,
କାହିଁପାଇଁ ଯାଚ “ଦିଅ ମୋ ରକ୍ତ ପରାଣ ଭରି !”
ତମେ ତ ରକ୍ତ ! କିଅବା ମୁହିଁ ଗୋ ଜାଣଇ ନାହିଁ,
ଜାଣଇ ମାତର କବି ତୁମ ପାଶେ ଯିବଟି ଗାଇ ।

ଗାଇବ ବିଷାଦେ-ପ୍ରତିଦାନେ ତାର ବିରହ ଦୁଃଖ,
ସନ୍ଧ୍ୟା ବାଦଲୁ ନ ଦିଶିବ ଦିନେ ତୁମର ମୁଖ ।
ତୁମର ପ୍ରିୟ ଯେ କାହିଁକି ପରାଣ ଦିଅ ତା ବ୍ୟଥା ?
କାହିଁକି ନିଶେ ନଚ କର ତାର ବିଳେ ମଥା ?

ତବ କଳ୍ପନା ଦେଖଇ ଅଜି ସେ କୁସୁମ ବନ,
ଅସୀମ କୁସୁମ ! ଅସୀମ ରଜ ! ଶାନ୍ତ ମନ ।

ଗୋଲ୍‌ପ ମାଳତୀ ଚମ୍ପକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପରାଧିନୀ,
 ହୋସେନ୍ ହେନାର ଗହ ! କହ ଗୋ ଧରଇ କି ତା ?
 ମଧୁର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ! ପ୍ରଣୟିନୀ ସମ ଅଧରେ ରୁଦ୍ଧ,
 ଆପଣା ରୂପର ଦୃଷ୍ଟି ନିରେଖି ହସ କି ତୁମେ ?

ତୁମେ ଅଛ ମୋର ଅବକାଶ କାହିଁ ଭୁଲିବା ଲାଗି,
 ଅନ୍ଧାର କେତେ କରୁଣ କାହାଣୀ ଉଠଇ ଜାଗି ।
 ତୁମେ ମ ପୁଅଟି, ତୁମେ ତ ସତ୍ୟ, ତୁମେ ତ ଗୁଣା !
 ଏ ଭୁବନେ କହ କରଇ ଗର୍ବ ତୁମେ ତା ଜାଣା ?

ବହୁଦିନ ପରେ କହ ଯୌବନ ଆସିଛି ଫେରି,
 ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦନା ପୀଡ଼ିତ ଆଜି ତା ପରାଣ ସେଇ ।
 ଛିନ୍ନ ତା ତନୁ, ନୀଳ ଆକାଶର ବେଶଟି ତାର,
 ମଳିନ—ଶୀର୍ଣ୍ଣ—ଭୃଗୁ ସେ ଆଜି—କି ନାରଖାର !

ପରାଣ କ୍ଳାନ୍ତ ନିରାଶା ଅନଳ ଉଠଇ ଜଳ,
 କାହିଁ ସେ ପୁସ୍ତ ! ଶର ଆନନ୍ଦ ! ନ ପାରେ କଳି ।
 ତୁମେ ତ ଜୀବନେ ଦେଖାଇଲ ତାର ଅର୍ଥାତ୍ ମାୟା,
 ଏ ଭୁବନେ କହ କରଇ ଗର୍ବ ତୁମେ ତା ଜାଣା ?

ଯୌବନ ଆଜି ଆଶ୍ରୟ ଲୋଡ଼େ କୁସୁମ ବନ୍ଦନ,
 ତୁମ ପାଶେ ପୁଣି ଶାନ୍ତ ସମୀରେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଘନେ ।
 ପାଇବାର ଆଶା ନାହିଁ ଆଉ ତାର ପରାଣେ କାହିଁ,
 କେବଳ ବାସନା ତୁମ ପାଶେ ଖାଲି ଯିବ ସେ ଗାଇ ।

ନୟନର ପାତେ ସଙ୍ଗୀତ ତା'ର ହେବ ଗୋ ପୂର୍ଣ୍ଣ,
 ମଳିନ ପୀରତି ଆଶା ଅଭିଳାଷ ଆଜି ଯା' ଶୁଣୁ ।
 ତୁମେ ତ ତାହାର କଳ୍ପନା-ପାଥୀ ପରାଣ ମାୟା,
 ସେ ଲାଗି ଗର୍ବ ଏ ଭୁବନେ ତୁମେ ତାହାର ଜାଣା ?

କାହିଁକି ହସୁଛୁ ? ଏ ବିକଳ ରୂପ ନିନ୍ଦରଣ ଅବା,
 ପ୍ତାନ ନାହିଁ ତା'ର ଯହିଁ ବସେ ତୁମ ରୂପର ସଜ୍ଜ ?
 ଦୁର୍ବଳ ଆଜି କଳ୍ପନା ତା'ର ପଡ଼ଇ ଗଳ ?
 ନାହିଁ, ନାହିଁ, କ୍ଷୀଣ ଚରଣ ମୂଗଳ ପଡ଼ଇ ଟଳ ।

ନିଶିଳ ଭଣ୍ଡ ଦେଖୁଛୁ ଆଜି ଯେ ବେଦନାଗ୍ରସ୍ତ,
 ଜର, ଶୋକ, ବ୍ୟାଧି କରୁଛି ଯାହାକୁ ନିନ୍ଦଣ ସସ୍ତ ।
 ବ୍ୟଥୁତ ସହୃଦେ ତୁମ ଶର କବି ବ୍ୟଥୁତ ଜଣେ,
 ନିରାଶା ସହୃଦେ ଆପଣା ଜୀବନ ନିରାଶ ମନେ ।

ପୁଣି କହ ହସି, ରୁହିଁବାର କିଛି ନାହିଁ କି ଫଳ ?
 କାହିଁକି ଭଣ୍ଡ ନୟନେ ଆଜି ଏ ଅଶ୍ରୁ ଜଳ ?
 କାହିଁକି ହତାଶ ହୃଦନ ବାୟୁ ଗଗନ ଦେଇ ?
 ଅଥବା ସକଳ ସଫଳ—ଦୁଃଖ ମୁଁ ଅସିଦି ପେର ।

ରକ୍ତମେଘ

ରକ୍ତମେଘ ! ରକ୍ତମେଘ ! କାହିଁପାଇଁ ଆଜି ଦେଲ ଦେଖା
ଛୁଦ୍ର ଉତ୍ସୁକର ବେଶେ ! କର କାର ମାରବ ଅପେକ୍ଷା ?

ପ୍ତୁରୁଲ ବଦନୁ ଶ୍ରୀମ ଅନନ୍ତ ଶୋଣିତ !
ପୁଣି କପାଁ ମରଣ ସଙ୍ଗୀତ !
କାହାର ଆଦେଶେ ନଭେ ରାଅ ହସି ହସି ରକ୍ତମେଘ,
କାହିଁ ପାଇଁ ପୁଣି ଏ ଉଦ୍‌ବେଗ ?

ଦେଖିଛୁ ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଦିନେ ମଳାକାଗ ରହିଛୁ ଆବର,
ରକ୍ତର ପୁପୁର ପୁଷ୍ପି ମାରବ ସେ ବଣ୍ଟ କବ ପର !
ଅର୍ଥ ନିମିଳିତ ନେତ୍ରେ; ମନ୍ଦହାସେ ଅବା ଦୂରେ ଚାହିଁ
କରିଅଛୁ ପ୍ରୀତି ଉଷା ଯେହ୍ନେ କାର ପ୍ରୀତି ରସେ ବାଇ ।

ସ୍ୱପ୍ନ ରଜ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଧରୀ ଆସୁଥାନ୍ତୁ ଧର ପ୍ରୀତି ଲେଖ,
କରିବାକୁ ଅବା ନିତ୍ୟ ନବ ଅଭିଷେକ—
ଦେବତା ଅମୃତ ଜଳେ, ସ୍ୱର୍ଗ ଯାର ରହେନାହିଁ ବ୍ୟଥା,
ମାନବ ନୈରାଶ୍ୟ ପୁଣି ଯୌବନର ନିତ୍ୟ ବିପତ୍ତତା !
ଉଡ଼ି ଯାଉଥାନ୍ତୁ ଦୂରେ ଦେଖିବାକୁ ସେ ଅମର ଛବି,
(ବାନ୍ଧି ନ ପାରଇ ଯାକୁ ଶୀତ ଛନ୍ଦେ ଆତ୍ମହରା କବ)

ଚନ୍ଦ୍ରବାକ ଧବଳ ବଳାଳା
ବସ୍ତ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ ଆକାଶେ, ଶ୍ରେଣ୍ୟ, ଯହିଁ ଉଡ଼େ ପ୍ରେମର ପତାକା ।
ସେ କି ଆଶା, ସେ କି ଶାନ୍ତି, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅରୂପ ବିକାଶ !
ଘନ ବେଶେ ହସେ ଦୂରେ ଆନନ୍ଦ ଆକାଶ !
ଭୁ-ଧର ପ୍ରାନ୍ତର ବନ ପାଗବାର ସେହି ରୂପେ ବାଇ,
ମନୋହର ରୂପ ସେ ଯେ କାହିଁ ?

ନାହିଁ ଆଜି ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ସେ ଶାନ୍ତ ଶବ୍ଦଳ,
ମଳିନ ଦଳିତ ନରେ ଆଜି ଖାଲି ଜଳର ଅନଳ !

ଅମର ଗାୟକ କବି ମୌନ ଚପକର,
ରୁଦ୍ର ରୂପେ ସବେ ଥର ହର !

ଦେଖନ୍ତୁ ମଳିନ ନେତ୍ରେ ବପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି,
ଅବସନ ଚିତ୍ତ ପ୍ରାଣେ ଆଜି ଘନ ଘନ ବଜ୍ର ସୃଷ୍ଟି;
ତଟିତର ଶାନ୍ତଜଳ ଦେଲେ ଅବା ରୁଧିର ଆନୁତ,
ଖବ ଶୈଳ ପ୍ରତିକାଶେ ଧୂସ ବାଣୀ ଯେହ୍ନେ ଆଜି ଶ୍ରୁତି !
ସବୁ ଶାନ୍ତ ଅତଳ ପ୍ରମୁଦ !
ରକ୍ତମେଘ, କହିବ କି ଶିରେ ବଡ଼ କାହାର ଇଚ୍ଚିତ ?

ଦୁର୍ବଳ ମାନବ ପ୍ରାଣେ ପୁଣି ଜାଗେ ପ୍ରବଳ ପିପାସା
ଧୂସ ମୃତ୍ୟୁ ଶୋଷିତର ! ତୁମର କି ସେ ମରବ ଶ୍ଵାସ ?
ସେ ମରବ ଗନ୍ଧାର ଆହ୍ୱାନ !
ଅବମ୍ୟ ମାନବ ! ଆସ, ଅବହେଳେ କର ଆତ୍ମଦାନ,

ରକ୍ତ ବିନା ଶାନ୍ତ କାହିଁ ପ୍ରାଣେ !
କାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ! କାହିଁ ପୁତ୍ରି ! ମୃତ୍ତ କାହିଁ ଦୁର୍ବଳତା ଆଣେ !
ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ମାନବ-ସେନା ତେଣୁ ଆଜି ଭୁଲ ସବୁ ବ୍ୟଥା,
ଆତ୍ମ ଶ୍ଵାସା ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣେ, ଧୀର ବସେ ଉଚ୍ଚ କର ମଥା

ଭୁଲନ୍ତୁ ସେ ଧୂସ ରାଜ୍ୟ ଯହିଁ ତୁମେ କରୁଛୁ ସଙ୍କେତ,
ଦେବାକୁଟି ତହିଁ ସମବେତ ।
ନିର୍ମମ ଆହ୍ୱାନେ କେତେ ପ୍ରସ୍ତା କର ଶିଳ୍ପୀ ଚପକର,
ପିଠି କଳ୍ପନାର ତୁଳି ଦାବାନଳେ ଆଜି ଜରଜର,
ଦୁଇେ କର ତୁମର ଆହ୍ୱାନ
ଗାଏ ପୁଣି ଜାଗ୍ରତରେ ମୃତ ବିଧୁ ପ୍ରାଣ ।

ଦଳ ଦୁପ୍ତ ପଦେ ତାର ନିତ୍ୟ ପ୍ରୀତି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କୁସୁମ,
ଆନନ୍ଦେ ବରଇ ମିଥ୍ୟା, ଅବା ମୃତ୍ୟୁ ସଦୃଶ ଧୂମ ।
ଆଜି ସେ କୋମଳ ପ୍ରାଣୁ ତୁଟିଲଣି କାହିଁ ସ୍ନେହମାୟା,
କେବଳ ଚୈତନ୍ଦେ ଦିଶେ ତାକୁ ମୃତ୍ୟୁ କାୟା ।

ତୁମର ସେ ଶୁଭା ରକ୍ତମେଘ !
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୁଷ୍ପାର ପ୍ରାଣେ ଲଗାଇଛୁ ବିଷମ ଉଦ୍‌ବେଗ ।
ଶାନ୍ତ ପ୍ରୀତି ଶତଦଳ ! ଆହା, ଧୀରେ ପଡ଼ଇ ମଉଳ !
ଯେହ୍ନେ ସୌକନ୍ଦର ଆଶା, ହାହାକାର ବିଶ୍ୱ ଉଠେ ପୁର !
ଉତ୍ତଳେ ଶୋଣିତ ସିନ୍ଧୁ ବିସୁଳ ଅନ୍ଧାରେ;
ମୃତ୍ୟୁ ମନ୍ଦ ଚଞ୍ଚଳ ପ୍ରସାରେ !

ରକ୍ତମେଘ ! ମାଳାକାଣ୍ଡ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଅ ଅପସରି,
ଜନମାର ବେଶେ ଆସେ ଦୂର ନଭୁ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ।
ବରନେକ ବିଶ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି ! ଯାଅ ତୁମେ ଅନର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣ ପଥେ,
ନିଅ ସେ ନୈରାଶ୍ୟ ଦୁଃଖ ଚରସାୟ ତୁମର ସଜ୍ଜତେ ।

ପୁଣି ଏଥି ଖେଳିବ ଜୋରୁନା
ଶାରଦ ସଲିଳେ, ପୁଣି ଶାନ୍ତି କଳପନା
ବରବ ମରବେ ବସି ବିଧାତାର ସୃଷ୍ଟି ଘନ କବ
ମୃତ୍ୟୁ ବିଭୀଷିକା ଥରେ ପ୍ରାଣେ ଅନୁଭବ ।

ଆହା ଏ ବିଶ୍ୱର ଶୀତ ଆଶା ପ୍ରୀତି ସୁଖ ଅନୁଭବ,
କ୍ଷଣିକ କଳ୍ପନା ଶାନ୍ତି ଘେନ ନିତି ଲଗୁଛି ଉଦ୍‌ସବ ।
କାହିଁ ପାଇଁ ସେ ପିପାସା, ପୁଣି ସେ ଉଦ୍‌ବେଗ !
ରକ୍ତ ମେଘ !

ବିବାହ ବିଧାନ

ବିବାହ ଅରୁଣାମୟ ରମଣୀୟ ଦିନେ ଦୁଇ ଆଜି,
ଉତ୍ସବର ନବନବ ଅଦୂର ମଉର ଉଠେ ବାଜି ।

ସକଳ ଅନ୍ତରେ କିଛି ନବ ବସନ୍ତର ଉନ୍ମାଦନା—
ସଙ୍ଗୀତେ, ଆନନ୍ଦେ, ହର୍ଷେ ଲାଗି ନବ-ମିଳନ ଅର୍ଚ୍ଚନା ।
ଆସୀନ ବେଦିକା ପରେ ଚରୁଣୀ ଚରୁଣ କନ୍ୟା ବର,
ମିଳନର ସୁଖେ ଅବା ଉଦ୍‌ବଳିତ ବେନଳ ଅନ୍ତର !

ଉପୁଜେ ପୁଲକ ଗାସେ !

ବେନ ପ୍ରାଣେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିଗାର ଶୁଧା !
ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ନୟନ ଅବା ପିଇବାକୁ ନୟନର ସୁଧା !...
ଏ ସକଳ କୋଳାହଳ ପରପାରେ କବି ସ୍ୱପ୍ନ ରଚେ,
ସବେ ଧାବମାନ, ମାତ୍ର ସାନବେଶେ ଜାଣି ରାଧ ପଛେ ।

ଗାଏ ସେ ସକଳ ନେତ୍ରେ କି ଭାବନା ଭାଳି ସେ ହୃଦୟ !...
“ଏ ସାନ ଜୀବନେ ପ୍ରଭୁ ତୁମ ବିଧି ହୁଅଇ ସଫଳ !
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ କୋଳାହଳେ ସେ ବିରାଟ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଧାନ,—
ସାବର ଚରଣ ସମ ନରାଟ ହୁଅଇ ଧାବମାନ ।

ମାରବେ ଚଳଇ ନର...
ହୁଏ ମୁଖେ !...
ତାର ଦିଗ୍‌ବଳୟ ?

କଳସୁ ଗୌରବ ତାର ?

ମିଥ୍ୟା ...

ଜଳହରୁ ସମ ଲୟ—

ବିଚିତ୍ର ବିଧାନ ତକ ! ବିଚିତ୍ର ଏ କାଳ ପାରିବାରେ !
 ଆଜିର ଆନନ୍ଦ ରଖି ଲାଜ ହୁଏ ଆସନ୍ତୁ ଅନ୍ଧାରେ !
 ତାରୁଣ୍ୟ ଭଜଇ ଲୟ ! ଛୁଇଁ ଯାଏ ଜର ନବ ପ୍ରୀତି !
 ସକଳ ନରୁର ମେଲେ ବାଜଇ ବିଧାନ-ଜୟ-ଗୀତି !

ବ୍ୟକ୍ତିର ମୋହ ଛେଦି ପ୍ରାଣ ଭୁଲେ ଖେଳ ମହାପ୍ରାଣ,
 ବରନୀ କନ୍ୟାବର ନମସ୍କାରେ ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ !
 ପଡ଼ି ରହିଲେ ଯେ ପଛେ ଆତ୍ମ ଅଭିମାନ କରି ସାର,
 ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ-ବିଧି କଲେ ଯେ ବା ଦର୍ପେ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର,

ପଡ଼ି ରହନ୍ତୁ ସେ ପଛେ କରି ଅସ୍ତ୍ରୀ ଶୋଚନା ସମ୍ବଳ,
 ବରନୀ ନଚଣିରେ ସେ ବିଧାନେ !...

ଘଣ୍ଟ ହୋମାନଳ !

ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ ସୁଖୁଁ ବସ୍ତୁତ ନ ହୁଅ ! ବେଳଯାଏ !”

ଏତେ କହି ଚଳେ କବି,...

ଆପଣା ଅନ୍ଧାର ପଥେ ଗାଏ !

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ,

୩୮-ଶ ଗୁରୁ, କୋଷ୍ଠ ୧୩୪୧, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା

କର୍କାଣ ଆନନ୍ଦ

(୧)

ଏ କବା ଆଲୋକ ଜ୍ୟୋତି ପରମ ଆନନ୍ଦ,
ଯା ପରଶେ ଯାଏ ଦ୍ରବ ତମ-ମାୟାକର ।
ମୁକ୍ତର ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ତରେ ନିରୁତ ଅନନ୍ତ,
ଶୁଭେ ଅମୃତର ତାଳ ମରଣ ରହୁଛି ।

ଆନନ୍ଦ, ଆନନ୍ଦମୟ ସକଳ ଭୁବନ,
ବିଜୟ ପୁଣ୍ୟ ଆଲୋକେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଜୀବନ ।
ଛୁଲ୍‌ଛୁଲ୍ ମୋହରକୁ ସକଳ ସନ୍ଦେହ,
ଆଜି ଏ ପ୍ରଭାତ ଆହା କାର ପୁଣ୍ୟ ସ୍ନେହ !

ସୁଦୂର କେ ପ୍ରିୟଜନ ଦେଇଛି ପଠାଇ,
ସକଳ ନଶ୍ୱର ମେଲେ କରିବାକୁ ସ୍ତାୟୀ—
ମଜଲ ବିଧାନ ତାର, ଏ ସୃଷ୍ଟି ଧରମ,
ଅସହାୟ ମାନବର ସୁଦୃଢ ପରମ ।

ଗାଅରେ ନଶ୍ୱର ନର ଅମୃତର ଜୟ,
ଲଭି ଜ୍ଞାନ ବରଭୟ ଆଲୋକ ଆଶ୍ରୟ ।

(୨)

ଆଲୋକର ମନ୍ତ୍ର ଦେହେ ଉଠଇ ଉଚ୍ଚଳି,
ସାଗର ସଙ୍ଗମେ ଯଥା ନଦୀ ଉଠେ ଫୁଲି ।
ନିର୍ଜୀବ ଧରଣେ ଅବା କୌମୁଦୀଗ୍ରାବନ,
ଏ ଅମୃତଧାରା କବା ହେବ ଅକାରଣ ।

କାହିଁ ଅରପିତ, କାହିଁ କରବ ପ୍ରକାଶ ?
 ପ୍ରଜ୍ଜ୍ଵଳ ଭଗିବା ହୃଦେ ନୁହଇ ବଶ୍ଵାସ ।
 କାଳର ବିଳମ୍ବ ଭଲେ ନୁହଇ ସମ୍ଭାଳି,
 ଲଭିବି ଅଶୁଦ୍ଧି ଶାନ୍ତି କାହା ପ୍ରାଣେ ତାଳି ?

ଯିବି ଦୂର ଜନପଦେ ବୁଲି ଶତ ଗ୍ରାମ,
 ବିପନ୍ନ ଜନର ଏ ଯେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରାଣାୟମ—
 ଗାଇ ମୁଁ ସକଳ ଶ୍ରମ କରିବି ସାଧକ,
 ଦିବ୍ୟାୟମ ଲଭି ସୁଖୀ ବୁଝୁଥୁ ଅରଣ୍ୟ ।

କୋଟି ନିରାଶ୍ରୟ ପଥ ଭଣ୍ଡିଛନ୍ତି ଚାହିଁ,
 ଜଗତ ପୃଷ୍ଠେ ଶୋକେ ଦିବ୍ୟାଲୋକ ପ୍ରଶ୍ନ ପାଇଁ ।

ସଙ୍କେତ-ଶିଳା

ଦ୍ଵାଦ୍ଵିଂଶ ସଙ୍କେତ-ଶିଳା !

ଏକ ଦ୍ଵିଂଶ ହୋଇଅଛି ପାର ?

ଏକାକୀ ଚଳଇ ପାତ୍ର ପୃଷ୍ଠେ ଗୁରୁ ଜୀବନର ଭାବ ।
ମାରକେ ଚଳଇ ପଥା କଷେ ଗ୍ରହ ମାରକ ତାରକା—
ରଜମାର ଅର୍ଦ୍ଧପାମେ,.....

• ପୁର ଚିତ୍ତ !

ନାହିଁ ତଳେ ଦକା ।

ଚପଳ ତାରୁଣ୍ୟ ସମକାଳ ଭେଟି ସୁଜ୍ଞାନ ବହୁସି,

ଏକଦ୍ଵିଂଶ ? ଦୁଃଖ ଲାଗେ ?

ଜୀବନ ଅର୍ଦ୍ଧକ ଗଲୁ ଖସି ?

ପଶ୍ଚାତେ ନିନ୍ଦରଣି ଅବା ବାଧ୍ୟ ଶତ ବିପଳ ବାସନା ?
ବସନ୍ତ ଅନ୍ତତେ ପୌଷ-କୁହେଳିକା କରେ ବୁଝି କଣା ?

ନିଃସଙ୍ଗ ପତ୍ନୀ ଭାଷେ,

ନାହିଁ ଦୁଃଖ ବିପଳତା ଲାଗି,

ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚମ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସକଳତ ମୁହିଁ ଅନୁଭବି !

ମୃତ୍ୟୁଶଙ୍କା ଲଭୁ ଧୀନ ଭଳିବାକୁ ନାହିଁ ଅବକାଶ,

ମଙ୍ଗଳ ଧରଣୀ ରଖି ତଳେ ନିତ୍ୟ ବିଧାନର ଦାସ ।

ବାଧଇ କେବଳ ପାଶେ ନ ଭେଟିଲି ଯେ ବା ଆପଣାର !

ଦେବ କି ସନ୍ତାନ ତାର ?.....

ଦେନ ମୋ ନିର୍ଭୟ-ନମସ୍କାର !

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ,

ଆଶ ଭାଗ, ପୌଷ ୧୯୪୧, ୧ମ ସଂଖ୍ୟା

ଉପେକ୍ଷା

ଉପେକ୍ଷିତା

(ଏକାଙ୍କ ଦୃଶ୍ୟ)

ଘଟଣାଟି ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଘଟିଥିବାରୁ ଅନୁମିତ ହେଉଅଛି । ସେତେବେଳକୁ ମଗଧ ବଦ୍ୟାପୀଠର ଗୋଟିଏ ଅଂଶର ଗର୍ଭ ସଂସ୍କାର ହେଉଥାଏ । ତେଣୁ ସ୍ଥାନର ପୂର୍ବାଂଶରେ ନବ ନିର୍ମିତ ବଦ୍ୟାଳୟ, ବାଲି, ସୁକି, ଇଟାର ପ୍ରାୟ ଦେଖା ଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନତିଦୂର ପଶ୍ଚିମ ଭାଗରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ବଦ୍ୟାଳୟ ଓ ତତ୍ ସଂଲଗ୍ନ କୁଳଗୃହ ପୁଷ୍ପ ଭାବରେ ଦୃଶ୍ୟମାନ । ଦେବଦତ୍ତ ଏହି ବଦ୍ୟାଳୟରେ ଉତ୍କଳ ଦର୍ଶନର ପ୍ରେମ । ବଦ୍ୟକାନ୍ତ ବୟ ଓ ମୁଖମଣ୍ଡଳର ଅନନ୍ୟ ଆଶ୍ରୟ ଦେଖି ମନେହୁଏ, ସେ କୁମାର ଓ ଆଜନ୍ମ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ।

ସାଜସଜ୍ଜା ଆଡ଼ମ୍ବରସ୍ଥାନ । ଗୈରିକ ଆଶ୍ରୟ ଖଣ୍ଡିଏ ଧୋଳ ଓ ଦେହବାସ । ପାଦର ଭୃଷଣ କାଷ୍ଠ ପାଦୁକା । ସ୍କନ୍ଧ ଦେଶର ଶୁଭ୍ର ଉପଗତ ଉଚ୍ଚ ବଂଶର ପରିଭୃତ୍ୟ ।

ନାୟିକା ଗୁପ୍ତା ନବନିର୍ମିତ ବଦ୍ୟାଳୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା କୌଣସି କୁଲ ମନୁରୂପାରର ସପ୍ତଦଶ ବର୍ଷୀୟା କନ୍ୟା—ଦେହାଉରଣ ହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣର ଶାଢ଼ୀ ଓ ଲଲ ରଙ୍ଗର କାଞ୍ଚୁଲ । ବେଶ ପରିପାଟୀ ଦେଖିଲେ ସେ ଯେ ଉତ୍ତର ମଗଧର ଅଧିକାରୀ, ଏକଥା ପୁଷ୍ପ ବୁଝାଯାଏ । ଗୁପ୍ତା ଦଶଦ୍ୱ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ବେହର ଶ୍ରୀରେ ଘନତାର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । ତାର ଲଲଟ ଓ ଭ୍ରୁଲତାର ସ୍ୱେଦ ବନ୍ଦୁ ଦେଖି କେହି କେହି ଅତି ଭୌତିକ ପ୍ରାଣୀ ଏହା ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ କବିକଲ୍ୟାଣା ଦୋଲ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ, ସେ

ଜୀବନର ବସନ୍ତକାଳନର ମାଳୀପରି ସଦା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚିତ୍ତ ଓ ହାସ୍ୟ ମୁଖ । ଦେହ ବଳୟ, ଆକାର ଘର୍ଷ, ମାଂସ ମାଂସଲ ନୁହେଁ । ସେ ନବ ନିର୍ମିତ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ତୁନ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବହନେଇ ଯତ୍ନଶୀଳ ମୂଲ ପାଏ । ତାହା ତା'ର କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିବାରଟିର ଭବନପୋଷଣରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ବୋଲି ସେ ଦୁଇବର୍ଷ ହେଲ ଆସଣାର ପ୍ରିୟ ଜନ୍ମଭୂମି ଗୁଡ଼ି ଆସିଅଛି ।

ନବନିର୍ମିତ ଶୁଦ୍ଧ ଅନନ୍ତଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଦିୱଳି ଝଙ୍କା ବଜୁଳ ଓ ଅଶୋକ ଲତ୍ତ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦର ବେଦ୍ୟ ହାର ସୁରକ୍ଷିତ । ଉତ୍ତରାଂଶରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଶ୍ୟାମ ପ୍ରାନ୍ତର ଓ ଧାବମାନା ଗଜା ।

ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଭିନୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମାନବ ଜୀବନରେ ପ୍ରଦୁର୍ଭି ଓ ଜ୍ଞାନର ସଂଗ୍ରାମ ବା ସଂଘର୍ଷ ଦେଖାଇବା । ତେଣୁ ଐତିହାସିକର ବାସ୍ତବତା ଦିଗକୁ ଆଦୌ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ ।

ଘଟଣାର ସମୟ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଦିନର ସାୟଂକାଳ । ସ୍ଥାନ ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିନ ବକଳ ମୂଳ ।

ଛାୟା

ପରୁରୁଜ କାହିଁ ପାଇଁ ଲଗେ ମୋତେ ଲଜ ?
 କାହିଁକି ଲୋକକରର ବେନି ତମ୍ଭ ଆଜ,
 ପ୍ରଥମ ଆଶାତ୍ ମେଘ ସମ ପଡ଼େ ନାହିଁ ?
 କି ଲଭ ତୁମର ତହିଁ ? କିସ ହେବ କହି—
 କାହିଁକି ଥରଇ ଦେହ ଶାଳଲତା ପରି ?
 ଲଜ ଆବରଣ କିପାଁ ପାରେ ନାହିଁ ଧରି ?
 ବସ୍ତୁ ଶିରୁ ଖସି ଆସେ ନ ମାନି କାରଣ ?
 ଯାଅ ତୁମେ ନିଜ ପଥେ, କି ହେବ କାରଣ
 ମୋର ଇତିହାସ ଜାଣି ? ଆମେ ଚିତ୍ତ ଦୁଃଖୀ,
 ପରସ୍ତମ ଖେଦେ ସେଟ ପିଠି ଯାଏ ଶୁଖି ।

ସ୍ଥାନ ବାସ, ... ସେହି ବାବୁ ! ...

ଜାଣ ତାଙ୍କ ନାମ ?

ତାଙ୍କ ତଳେ କରୁଛନ୍ତି ନିତି ରୁନି ଜାମ
ମୋର ମାଆ ଭାଇ ବେନି, ଏଠି ମୁହିଁ ଥାଇ,
ଭୂମ ବଦ୍ୟାପୀଠେ ଦିଏ ସାମଗ୍ରୀ ଯୋଗାଇ ।

ଆରକ୍ତ କପୋଳ ମୋର ? ହୋଇଥିବ ପରା !
ଦିନମାନ ଦେଖୁନାହିଁ ଆଜି କେତେ ଖରା ?
ତେବେ ହେଲେ ତଳେ ମୋର ନାହିଁ ଅବସର,
ସବୁବେଳେ... ଦୁଃଖୀ ଆମେ...

ମୁନିବକ ଡର ।

ଯାଅ ଧୀର ଯାଅ ଭୂମେ ନିଜ ପଥେ ଚଳି,
କାହିଁକି ମୋ ପାଶେ ଠିଆ ହୋଇଛ ଏଭଳି ?
ଆସି ମୋର ବୟସୀଏ କରିବେ ଟାପର,
ଯୁବଖି ଖାବନେ ନିନ୍ଦା ସନ୍ଦେହ ପସରା !

ଉପରର କର୍ମଗୁଣ ଦେଖି ହେବେ ଚଳି,
ଯୁବଖିର ଶଙ୍କା ଦକ ଜାଣ ନା କିପରି ?

ଦେବଦତ୍ତ

ଆଜି ଦୁହେଁ... ହେବାର ଦେଖିଛୁ ଗୁପ୍ତରେ,
ଗୁହିଁ ରହ ଭୂମେ ମୋତେ ସତ୍ତ୍ୱ ଚଳିତେ ।
ବ୍ୟଥିତ ହରିଣୀ ସମ, ଅବା ମାନ ଉଷା,
ସୁଗଳ ନୟନେ ଓହ୍ଲାଇ ! ସେ କି ଖବୁ ଚୂଷା !

ଦେଖିଛୁ, ଦର୍ଶନ ସାଂଖ୍ୟ ଯେବେ ମେଲି ବସେ,
ଅଧ୍ୟୟନେ ଖବୁ ନିଷ୍ଠା, ହିସ୍ତି ମାନସେ ।
ଯେତେ ସଂସାରର ଚନ୍ଦ୍ରା କଳ୍ପନା ସୁପନ,
ସବୁ ଦୂର କରି ଧାନ ପବନ ଆସନ,

ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଦର୍ଶନ ରସଘ୍ନାନ ପୃଷ୍ଠା ମେଲେ,
 ଭୂମର ପିପାସୁ ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇଠଗାଟା ଖେଲେ ।
 ମୁଖେ ଦୁଇ ପରି, କହ କିବା ଅଭିଳାଷ ?
 ଅବା ମଣେ ନିୟୁତର ଶାନ୍ତ ଉପହାସ !

ଛାୟା

ଅଭିଳାଷ ? ଅଭିଳାଷ ଥାଇ ପାରେ କିଏ
 ଦରିଦ୍ର ? ... ଅଳ୍ପ ଧନେ ଯାର ଅଦର୍ଶିଣ
 କିଛି ଜୀବନଟାପାକ... ରୂପ କଢାକାର,
 ବସନ ଭୂଷଣଘ୍ନାନ... କି ବାସନା ତା'ର ?

ତାହାଲଗି ଚରଚର ପ୍ରୀତି ମାୟା ହାର,
 ବିଶ୍ୱର ଆନନ୍ଦ ଯେତେ ସୁଖର ସମ୍ଭାର ।
 ଆଶେ ଯହିଁ ପ୍ରାଣପୁରେ ଦିନେ ତା ଯୌବନ,
 କବର କଳ୍ପନା ସ୍ୱପ୍ନ ଅମୃତ ପ୍ରଦାନ ।

ଦୟାର ସାମଗ୍ରୀ ଘାନ ଯେହ୍ନେ ଜଗତର,
 ତାହାର ସମ୍ଭବ କାହୁଁ ସୁତନ୍ତ୍ର ଅନ୍ତର ?
 କି ବାସନା ଆଉ ତାର ଅନ୍ଧଚକ୍ରା ବିନା ?
 ଧୂଳିର ଜୀବନ ତାର ପର ପଦେ କିଶା ।

ସୁଖୀର କଳ୍ପନା ଏ ଯେ...
 କି ହାନି ?

ମଙ୍ଗଳ !

ମଙ୍ଗଳ ନିର୍ଦ୍ଦିନ ପକ୍ଷେ !

ମାସ ଅବରଳ

ଧୂଳିକାର ନ ମାନ ପ୍ରାଣ—ଏକ ଶାନ୍ତ ସ୍ୱେଗ !
 କହେ ଆଜି ଜୀବନର ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ

ଆସିଛି ଅଭାଗି, ତୋର ଅନ୍ତର ଦେବତା
ଉପଗତ ହାରେ...

କିପାଇଁ ଲଜ୍ଜା ଦୁଃଖ ବ୍ୟଥା ?

ଜୀବନର ଅଶ୍ରୁ ଦୁଃଖ ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ମାୟା,
ସହସ୍ର କାନ୍ଦର ଭୟେ ସଞ୍ଚିଅଛୁ ଯାତ୍ରା ।
ପ୍ରିୟପଦତଳେ ସବୁ କର ସମର୍ପଣ,
ସାର୍ଥକ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ! ଆଜି ସାର୍ଥକ ଜୀବନ !

ଦେବଦତ୍ତ

କଳ୍ପନା ରସିକ କବି ଗୀତେ କାବ୍ୟେ ନିତି
କହୁଥାନ୍ତୁ ପର ଏହା ନାଶ ମାୟା ପ୍ରୀତି—
ଦୌବନର ଦୁଃସାହସ, ସ୍ୱପ୍ନ ଉପାଖ୍ୟାନ ?
ତୁମେ ମଧ୍ୟ ସେହି ପ୍ରୀତି ଅଭାଗିନୀ, ଜାଣ ?

ଗ୍ରାହଣ ସନ୍ତାନ ଉଚ୍ଚ ବଣ ସମୁଦ୍ଭବ !
ତୁମେ ପଥ ଭକାରିଣୀ !

ଏ ପୁଣି ସମ୍ଭବ ?

ମୋହ ଜାଲେ ମୋତେ ତୁମେ କରପାର ବନ୍ଦୀ ?
ଶୁଣି ନାହିଁ କେଉଁ କାବ୍ୟେ ମୁଁ ଜନ୍ମ ଅବଧି ।

ଛାୟା

ପତି ନାହିଁ ଦିନେ କାବ୍ୟ, ମୁହିଁ ନିରକ୍ଷର,
ଦର୍ଶନ ଶବ୍ଦ କାନେ ପଡ଼ି ନାହିଁ ପର,
ମେଲିନାହିଁ ମାୟା ଜାଲ ଧନାକନ୍ୟା ପର,
ତୁମର ସେ ଦେହ ମନ ବାନ୍ଧିବି କିପରି ?

ଲୋଡ଼ି ନାହିଁ କିଛି ଧନ ଏ ଚିର ନିର୍ଦ୍ଦିନ,
କାହା ପ୍ରୀତି ଅନୁକମ୍ପା ସେନେହ ସ୍ୱପ୍ନନ,

ନାହିଁ ଜାଣେ ସଂସାରର କୁଟିଳତା! ମାୟା,
 ସମଗ୍ର ସଂସାରେ କାହିଁ କାହିଁ ମୋର ରାଜା ।
 ଜାଣିଛି ଜୀବନେ ଖାଲି ମୁହିଁ ବେନି କଥା—
 ମରସ ଏ କର୍ମ ପୁଣି ପ୍ରିୟଜନ ବ୍ୟଥା ।

ପ୍ରିୟ ! ପ୍ରିୟ ! ଜାଣେ ନାହିଁ କେ ମୋ ପ୍ରିୟଜନ !
 ନ ଜାଣେ କା ଲାଗି ମୁହିଁ ଧରିଛି ଜୀବନ ।
 ମରସ ମରୁରେ ମୋର ପୁଟେ କାହାଲାଗି
 ପଦ୍ମ ପୁଲ ..ସେ ଯେ ରାଜା...ମୁଁ ଘାନ ଅଭାଗୀ !

ମୁଁ ଅଭାଗୀ ତାହା ଲାଗି ଧରିଛି ଜୀବନ,
 ସ୍ୱପ୍ନମୟ ଏ ଜୀବନ ତାହା ଲାଗି ଧନ୍ୟ !
 ସେ କି ଭୂମେ ?...

ଭୂମେ ମୋର ଚିର ପ୍ରିୟଜନ
 ଆସି ଅଛ ଘାନ ଦ୍ୱାରେ ? ଆଜି କି ସରମ ?

ଦେବଦତ୍ତ

ଯୌବନ ବିକାର କେତେ ପଢ଼ିଛି ଦର୍ଶନେ,
 ଅନୁଭୂତ ଅବକାଶ ନ ଥିଲା ଜୀବନେ,
 ମିଳିଛି ସୁଯୋଗ ଆଜି ! ...

ମାଂସର ବିଳାପ,
 ମାନବ ଜୀବନେ ଯେତେ ଶକ୍ତି ଅଭିଶାପ !

ଏହି ତ ସେ ମୋତେ ମାତ ଯା ବିରୋଧ ବ୍ୟଥା,
 ତା ବିନେ ଜଗତେ ଆହା ମାନବ ଦେବତା !
 ଶୁଣଣ ସେ କାଳ ମହାକାଳ ମଣ୍ଡଳିକା !
 ନ ହେଲେ କି ଏତେ ସ୍ୱପ୍ନ ସମ୍ଭବ ବାଳିକା ?

ଏତେ ଯେବେ ଅଛି ପ୍ରାଣେ ମାଂସର ଲଳିପା,
 କେତେ ନର-ପଶୁ ଦେବେ ପ୍ରେମର ଉରସା,

ଅଜ୍ଞାନ ବାଳିକା ! ତହିଁ ଖୋଜ ପ୍ରତିଦାନ,
ରକ୍ତର ମାଂସର ସହିଁ ଅଦାନ ପ୍ରଦାନ ।

ମୋ ଜୀବନେ ପ୍ରୟୋଜନ ? ...

ବୁଆ ଅନୁରାଗ !

ଜଣିଛି ମାଂସକୁ ମୁହିଁ ... ସେ ମୋ ମହାକାବ୍ୟ ।

ଛାୟା

ରକ୍ତ ମାଂସ ଲୋଡ଼େ ମୁହିଁ ! ...

ନୁହଁଇ କଳ୍ପନା !

ଦର୍ଶନ ପଡ଼ିଛି ତୁମେ, ଥିବ ଅବା ଜଣା ।

ମୁଁ ଖାଲି ଦେଖିଛି ସ୍ୱପ୍ନ ! ଅଖଣ୍ଡ ସ୍ୱପନ !

ଜୀବନ ଘନତା ମେଲେ ଆଶାର ପ୍ରଦାନ !

ଆଶା ! ସୁଦୂରର ଆଶା ଅନ୍ତରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ

ତା ବିନେ ବଞ୍ଚିବା ଯେତେ ଶୂନ୍ୟ ! ମହାଶୂନ୍ୟ !

ମାନବର ଅଧିକାର ସେହି ଆଶ୍ରାଧର,

ବଞ୍ଚିଛି ଏ କଙ୍ଗାଳୁଣୀ ହବସ ଶବ୍ଦେ ।

ନିଷ୍ଠୁର ସୁରୂପ ପ୍ରାଣ ବୁଝିବ କେସନେ,

ଦରିଦ୍ର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ନିଜ ବଞ୍ଚଇ ସପନେ !

ଦେବଦତ୍ତ

କିବା ସେହି ଆଶା ? ...

ଶବ୍ଦ ଯୌବନର କ୍ଷୟା,

ଭାନ୍ତି ମୋତେ ପଡ଼ି ତାକୁ “ଜୀବନର ସୁଧା”

“ଜୀବନର ସତ୍ୟ” ବୋଲି କରନ୍ତି ଉତ୍ତପ୍ରେକ୍ଷା

କବି କାଳ୍ପନିକେ ! ଜ୍ଞାନ ଲଭଇ ଉପେକ୍ଷା ।

ସେ ମୋତେ, ସେ ରୂପମୋତେ ଭୁଲିଛ ଅବସ୍ଥା,

ସ୍ତେବିକ ତା ପ୍ରତିଫଳେ କେତେ କ୍ଳେଶ ବ୍ୟଥା !

ଛାୟା

ଦରିଦ୍ର ମୁଁ ! ଭୋଗର ସେ ଅପୂର୍ବ ଭରସା,
କରିବା ମୋ ପକ୍ଷେ ଜାଣେ ଖାଲି ଲୋକତପା ।
ମୋ ପ୍ରିୟର ପୁତ୍ର ! ସେ ମୋ ଜନ୍ମ ଅଧିକାର,
ମୋର ସତ୍ୟ ଜୀବନର ଭର କର୍ଣ୍ଣଧାର,

ତା ସ୍ଵପ୍ନେ ଗୌରବ ମୋର ! କାର ତହିଁ ହାନି ?
କାହାର ତହିଁରେ ଦେବ ଅବା ଆତ୍ମଗାନ ?
କରି ନାହିଁ ରାଜ୍ୟ ଭଣ୍ଡା ଆଦର ପୀରଣ,
ଏକାକୀ ମନ୍ଦିରେ ମୋର କରୁଛି ଆରଣ

ଭର ପ୍ରିୟ ଦେବତାର ... ନ ବୁଝେ ଦର୍ଶନ,
କାହିଁ ପାଇଁ ଏତେ କଷ୍ଟ ସମୃଦ୍ଧ ଆପଣ,
ଯାଅ ନିଜ କାମେ, ତକେଁ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ?
ନୋହୁ ପଛେ କେଉଁ ହାଟେ ବିକା ଏ ଜୀବନ ।

ଦେବଦତ୍ତ

(ସ୍ଵଗତ)

ସ୍ଵପନେ ଗୌରବ ! ପୁଣି ସେ କି ନୁଆତଥ୍ୟ !
ବୁଝିବାକୁ ଯାହା ଆଜି ନୁହଇ ସମର୍ଥ !
କେଉଁ...ଦର୍ଶନର...କଥା !

କାହିଁ, ଶୁଣିନାହିଁ,

ମାତର ମୋ ପ୍ରାଣ ମନ ଉଠେ ଖାଲି ବାଲ ।

ଆଶା ସ୍ଵପ୍ନ ଜୟ !

ସ୍ଵପ୍ନେ ବଞ୍ଚିପାରେ ପ୍ରାଣୀ ?

କଳ୍ପନା ଅଞ୍ଜଳ ମୋର ଅଭୁତ କାହାଣୀ !

ତା ଯୋଗୁ ଏ ବାଳକାର ଜୀବନେ ମମତା...
ଦୈନିକ...ଦୁଃଖ...ମେଲେ ! ...

କହେ...ନାହିଁ ମୋର ବ୍ୟଥା !

କଳ୍ପନା ସ୍ଵପନ ଯେବେ ସୁନ୍ଦର ଜୀବନ,
ଆତ୍ମ ଅବଶ୍ୟାସ ଜ୍ଞାନ ମୋର ମହାଭ୍ରମ ।

ମନେ ହୁଏ ଫିକି ଶ୍ଵ...ବିଜ୍ଞାନ ଦର୍ଶନ,
କହନ୍ତି ବାଳକା...ମେ ର ଅଛି ପ୍ରୟୋଜନ
ତୋର ସେହି ସ୍ଵପ୍ନେ, ପ୍ରେମେ, ସରଳ ଜୀବନେ,
ଅଜ୍ଞକାରେ ଭ୍ରମେ ମୁହିଁ ଖାଲ ଅକାରଣେ !

(ପ୍ରକାଶ୍ୟ)

ସ୍ଵପ୍ନେ ବସ୍ତୁପାର ତୁମେ ? ଏ ବଡ଼ ଅଭୁତ !
କାହିଁ, ଆଗୁଁ ଶୁଣିନାହିଁ ଅର ହେଲେ ମୁଁ ତ !
କିସ ତୁମ ନାମ ?

ଛାୟା

କେ ଅଭୁତ ମରଣ ?

ଗୁରୁ ବର୍ଷ ହେଲ ଆଜି ବସ୍ତୁକୁ ସ୍ଵପନେ !
ସେ ଦିନ ଏ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀଠି ହୋଇନାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ,
ବେଳ ବୁଡ଼ିଗଲା ଦେଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଶୂନ୍ୟ,

ଦୈନିକ ଶ୍ରମିକ ଦଳ ଫେରିଗଲେ ବାସେ,
ନ ଜାଣେ ମୁଁ ରହିଥିଲି ଗୁହିଁ କାହା ଆଗେ !
ତବା ଅଧ୍ୟୟନ ସାରି ତୁମ ସଙ୍ଗୀ ଦଳ,
ଆରମ୍ଭିଲେ ସେ ଅଜନେ ସୀଡ଼ା କୌତୁହଳ ।

ଛାପମେଲେ ଥିଲ ତୁମେ...

ତୁମ ଚପଳତା,

ମୁରୁଧନେସେ ଦେଖୁଥିଲି ମୁଁ ସରମନ୍ଦତା ।
ଅଦୂର ବକୁଳ ମୂଳେ—ଅପ୍ପଷ୍ଟ ସେ କଥା !

ଜୀବନ ଦେବତା ! ଥରେ ପଡ଼ଗଲ ଦୃଷ୍ଟି,
ମୋର ଏ ମଳିନ ରୂପେ...

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମୋ ସୃଷ୍ଟି !
ଲଜେ ମରଗଲି ମୁହିଁ ସକଳ ଅଜ୍ଞାତେ,
ନ ଜାଣେ କି ବାଣୀଥିଲ ଶୀତ ଦୃଷ୍ଟିପାତେ !

ଧନ୍ୟ ମୁଁ ମଣିଲି ମୋର ରମଣୀ ଜନମ,
ଆନନ୍ଦ ସକଳ ଦୈନ୍ୟ, ନିଷ୍ଠୁର କରମ ।
ସେହି ସ୍ୱପ୍ନ, ଜୀବନର ନିଶେଷ ସ୍ମରନ,
ଯା ଯୋଗୁଁ ମରସ ଧର ଅମୃତ ନନ୍ଦନ !

ସେ ଦିନ ଯୌବନ ଯେଉଁ ଅରପୁ ଆଶ୍ୱାସ,
ଦେଇଛି ଅନ୍ତରେ...

ଆଉ ନୋହି ମୁଁ ନରାଣ
ସୁଦୂର ପ୍ରିୟର ପଥ ରହିଛି ଅନାଇଁ,
କିଏ ଶେଷ ପରିଶ୍ରମ ଦିନେ ଭଳି ନାହିଁ ।

ମାତ୍ର ବଞ୍ଚିବାରେ—ସେହି ସ୍ୱପ୍ନ ଅନୁସର—
ଅପୁତ୍ର ଆନନ୍ଦ ସୁଖ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଯେପରି !
ସେହି ସ୍ୱପ୍ନ ଯୋଗେ ନିତି ନିତି ଯେତେ ଗାନ,
ଗାଇଛି ଏ ଦୈନ୍ୟ ଦୁଃଖେ ଉନ୍ମତ ପରାଣ,

କି ବୁଝିବ ତୁମେ ହିଁ ? ଜାଣଇଁ ମୁଁ ଏକା,
କୁମର ଦର୍ଶନେ ତାହା ହୋଇ ନାହିଁ ଲେଖା ।
ସଂଖ୍ୟା ଯୋଗେ ସେ ସୁଖର ପଡ଼ନାହିଁ ଗାର,
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗୁ ଦର୍ଶି ତାକୁ ମୋହର ଆଗାର

କହିଥାନ୍ତି.....

ଆଉ ଆଉ ମୋର ସେହି କଥା,
କିପରି ସ୍ମରଣ କରି ଅପାତର ବ୍ୟଥା ।

ଦେବଦତ୍ତ

ମୋହ ! ମୋହ ! ସବୁ ମୋହ !

ବାସୁକତା ଭୁଲି,
ଅସ୍ପଷ୍ଟ କଳ୍ପନା ଲୋକେ ଶିଳ୍ପୀ ଧରି ତୁଳୀ
ଆଜେ ଯେତେ --ଏ ଜୀବନେ କି ତାର ମହତ୍ତ୍ୱ ?
କିବା ତାର ପରିଣତ ? ଆଉ ସ୍ୱପ୍ନ ତରୁ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

ଜ୍ଞାନ ! ଜ୍ଞାନ ! ମାନବର ବିଜୟ ନିଶାଣି,
ତା ବିନା ଏ ଜୀବନର ନାହିଁ ପରିଧାନ ।
ଆଅ ତୁମ ତରୁନେଇ ମୂର୍ଖାନ ବାଳିକା,
ଚଳିଲି ମୁଁ-----

ସବୁ ମିଥ୍ୟା

ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରହେଳିକା ।

ଛାୟା

ଦଣ୍ଡେ ଆଉ ରହ ପାଶେ ଜୀବନ ଦେବତା,
ରହ ହୁଏ !-----

ଜଗାଇଲ ଯେବେ ପ୍ରାଣେ ବ୍ୟଥା,

ଅନ୍ଧାରର ସ୍ୱପ୍ନ ତ ଆଜି ଶୁଣିଯାଅ ଥରେ,
କିଏ ଜାଣେ, ଏହି ଦେଖା ଶେଷ ଜୀବନରେ !
ତା ପରେ-----

ମୋ ପଥେ ମୁହିଁ, ତୁମେ ନିଜ ପଥେ,
ତୁମେ ଯେ ଅଜ୍ଞତ ନର...ମୁଁ ନାହିଁ ମରତେ ।

ଅଦ୍ଭୁତ ବାଳିକା ! ନାହିଁ ରମଣୀ ସମ୍ଭ୍ରମ,
 ପୁଣି ପ୍ରାଣେ ଉପୁଜଇ ଏକ ନିଆ ଭ୍ରମ !
 ଏକ ମମତାର ମୋହ ! ଭଲେ କି ଆପେ...
 ପତି ମୋତେ ପକାଇବ ପୁଣି ସେହି ପାପେ ?
 ଅସମ୍ଭବ ! ମାୟାପାଶେ ନ ଦେବି ମୁଁ ଧର,
 ଲୁପ୍ତ ହେଉ ପଛେ ଏହି ସଂସାର ଧର ।

ଛାୟା

ନାହିଁ ଦୃଶ୍ୟ ଅଭିସନ୍ଧି ଏ ଜୀବନେ ମୋର,
 ମାତର ସେନେହ ପ୍ରୀତି ମମତା ଆଦର—
 ମିଥ୍ୟା, ମୋହ ? ତେବେ ମୋର ଜୀବନ ବିପଳ ?
 ଦର୍ଶନ ବିଜ୍ଞାନ ଖାଲି ଜୀବନ ମଙ୍ଗଳ ?

ତା ବିନା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ଆନନ୍ଦ, ଜୀବନ ?
 କାହିଁ...ମାନୁ ନାହିଁ ମୋର ଅବୋଧ ଏ ମନ !
 ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ହେଲୁ ଆଜି....

ଏଥି ମଧ୍ୟ କାଳ

କେସନେ ବିଚିତ୍ର, ନାହିଁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଜଞ୍ଜାଳ,
 ସକଳ ଅପ୍ତସ୍ତ !...

ମାତ୍ର ସେ ମୋର ଜୀବନ—

ସେ କି ମିଥ୍ୟା ?...କାହିଁ ପାଇଁ ମାନୁନାହିଁ ମନ ।

କେତେଦିନ ରୌଦ୍ର ତାପେ ଗୁରୁଭାର ବହି,
 ଘର୍ମାଳୁ...ମଳିନ ବସୁ...କ୍ଳାନ୍ତ ଦୁଃଖ ସହି...
 ଦେଖିଛି ଯେ ସ୍ଵପ୍ନ...ସେହି କର୍ମ କଠୋରତା,
 ଅବଜ୍ଞା, ଲଞ୍ଜନା ପୁଣି ଯେତେ ଯେତେ ବ୍ୟଥା;
 ଭୁଲିଛି କେସନେ, ସ୍ଵପ୍ନ ଆଜି ନାହିଁ ମନେ,
 ସୁଖ ଅଛି... ସୃଷ୍ଟି ସାଧି ସୁନ୍ଦର ସ୍ଵପ୍ନେ !
 ସେ କି ମିଥ୍ୟା ! ନାହିଁ, ନାହିଁ, ନାହିଁ ପ୍ରିୟତମ !
 ତୁମର ଦର୍ଶନ ମିଥ୍ୟା, ତୁମ ଚର୍ଚ୍ଚା ଭ୍ରମ ।

କେତେ ଦିନ ରୌଦ୍ରଚାପେ ମଳିନ ବଦନେ
ସେ ବକୁଳ ତଳେ ବସି ମଜ୍ଜିଛି ସପନେ !

ଶ୍ରମିକ ସଙ୍ଗିନୀ ଦଳ ହୋଇ ଆଣ ପାଶ
କରିଛନ୍ତି କେତେ ବ୍ୟଙ୍ଗ, କେତେ ଉପହାସ
ପୁନଶ୍ଚ ରହିଛି କେତେ ଚର୍ଚ୍ଚନ ଗର୍ଜନ,
କେତେ ଅନାଦାର କଷ୍ଟ, ଖବନ୍ତ ମରଣ,
ମାତ୍ର ଶତ ଦୁଃଖେ ତୁମ ପଥ ରହେ ରୁହିଁ
ଦିବସରେ ଥରେ ପ୍ରାୟ ଦରଶନ ପାଇଁ ।

ତୁମେ ଯାଅ ଏହି ପଥେ ନିତ୍ୟ ହୀଡ଼ା ଲାଗି,
କେତେ ଚର୍ଚ୍ଚ ହାସ୍ୟ ଗୋଳ ! ସକଳ ଅଭାଗି
ଆକୁଳ ନୟନେ ଦେଖେ, ସେ ସୁଖ ଅତୁଳ,
ତୁମ ପଦତଳେ ଫୁଟେ କେତେ ପଦ୍ମପୁଲ୍ଲୀ !
ପଡ଼ଗଲେ ଥରେ ତୁମ ନୟନ ଆଗ୍ରଭକ
ଧନ୍ୟ ମୋ ଖବନ, ଦୈନ୍ୟ... ସଦାଜ ପୁଲକ !

ସମଗ୍ର ସଂସାରେ ଶାନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାର ସୁପନ,
ସେ ଉନ୍ମାଦେ ମରଣକୁ କରୁଛି ବରଣ ।
କାହୁଁ ବା ଜାଣିବ ତୁମେ ଚିତ୍ତ ନିରଦୟ,
ସରଳ ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ନେହ ପ୍ରୀତି ଲଜ ଭୟ ?
ତୁମେ ଜାଣ ଦଶନର ମୋହ କଠୋରତା,
ଉଦାସୀନ ! ମିଥ୍ୟା ତେଣୁ ରମଣୀ ମମତା ।

ମୋ ନୟନେ ଯାହା ସତ୍ୟ ଜୀବନ୍ତ ମନ୍ତ୍ର,
ଦୃଶ୍ୟ ଅବଜ୍ଞରେ ତାକୁ ନ କର ଆଦର,
ମାତ୍ର ବଞ୍ଚିକାରେ ଯେବେ ମୋର ଅଧିକାର,
ସତ୍ୟ ମୋର ପ୍ରୀତି ସ୍ୱପ୍ନ ମମତା ବିକାର,
ମୋର ନ୍ୟାୟ ଅଧିକାର କରୁଛି ଆଦାୟ;
ସ୍ୱପ୍ନେ ବାସ୍ତବରେ ଯାହା ଅସମ୍ଭବ ହାୟ !

ମନମତେ ଦୃଷ୍ଟି ଅନୁରାଗେ ନେତେ ଭବେ
 ବୋଲିଛି ସେ ପଦଧ୍ବନି ଅଭୁତ ଦୁର୍ଦ୍ଦୟ...
 ସେତକ ମୋତର ଭାଗ୍ୟ, ମେତକ ଆଶ୍ଵାସ !
 ଆଜି କିଛି ଲୋଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ ଅବନାଶ ।
 ତେଣୁ ଆଜି ବିଦ୍ୟାପୀଠ ଡ଼େଇଅଛି ପୂର୍ଣ୍ଣ,
 ଦେଖି ଘନା ଅଭାଗୀର ପ୍ରାଣ ମନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

କର୍ମ ଏଥି ଶେଷ ଆଜି.....

ଆଜି କେଉଁ ଦେଶେ
 ଚଳିବ କଠୋର ଅନ୍ଧ ସଂସ୍ଥାନ ଉଦ୍‌ଘୋଷ ।

ମାତ୍ର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦୟ ଘର ରଖିଯିବ କାହିଁ
 ଯାହା ପୁରୁ ! ଏ ସଂସାରେ ମୋର ସ୍ଥାନ କାହିଁ !

ଦେବଦତ୍ତ

(ସ୍ଵଗତ)

ତୁଚ୍ଛ ମୋ ଦର୍ଶନ ଜ୍ଞାନ ... ସେହ୍ନେ ଏକ ମାୟା !
 ନିଶାନ୍ତ ସୁପନ ସମ ଟାଣିନିଏ ଆତ୍ମା,
 ମାନବର ଦେହ ମନ ! ତୁଚ୍ଛ ଭଗ୍ନଜ୍ଞାନ !
 କାହିଁ ମୁକ୍ତି ! କାହିଁ ଶାନ୍ତି ! କି ଦି ଉଠେ ପ୍ରାଣ ।

ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ଯେହ୍ନେ ମୁହିଁ, କାଦର ଅନ୍ତର —
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ ? ... ସେ କି ଦୁର୍ଦ୍ଦୟ ଅମର ?
 ମାନବ ନିପୁଣ ଦାସ ! ଜୀବନ କି ପାପ ?
 ଜ୍ଞାନର ବଞ୍ଚନା ଯେହ୍ନେ ନିଜ ଅନ୍ତରାଳ !

(ପ୍ରକାଶ୍ୟ)

ଅଛି ସ୍ଥାନ ବାଳିକା ଗୋ'; ସଲେତା ଲାଗି
 ଜୀବନ ଅମୃତ ରସ ! — ମୁହିଁ ଅନୁରାଗୀ—

ଆନନ୍ଦ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ !

କାହିଁ ଯିବ ଆଜି ?

ଆନନ୍ଦ ଶାବନ ବାଣୀ । ଉଠେ ଶାବୁ ବାଜି—

ମୋର ଏ ଶରୀର, ମନେ, ଶାବନର ଜୟ !

ଶାବନ ଶାବନ ସତ୍ୟ ... ସେ ବାଣୀ ଅଭୟ—

ସେ ଆନନ୍ଦ, ପାଇଛି ମୁଁ ଆଜି ତୁମ ଲାଗି

ତୁମ ନାମ କିସ ?

ଛାୟା

ଛାୟା ନାମ...ମୁଁ ଅଭାଗୀ !

ଦେବଦତ୍ତ

ଛାୟା ! ଛାୟା ! ତୁମେ କେଉଁ ସ୍ଵପ୍ନରାଜ୍ୟ ଛାୟା !

ଦର୍ଶନ ବିଜ୍ଞାନ ଆଜି ପ୍ରହେଳିକା ମାୟା !

ବନ୍ଦୀ କଲ ପ୍ରାଣ ମୋର ! କହ କାହିଁ ଶାନ୍ତି ?

ମାନବ ଶାବନେ ଏକ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ମିଥ୍ୟା ଭ୍ରାନ୍ତି !

ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଅଛି ସ୍ଥାନ—ତୁମେ ଅଛି ଜାଗି—

ପଥପ୍ରସ୍ଥ ପରିଶ୍ରାନ୍ତ ଏ ମାନବ ଲାଗି ।

ଅଛି ତାହାଲାଗି ମନେ ମନେ ଆଦର,

ଅଛି ସେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ସୃଷ୍ଟି ସୁନ୍ଦର ଅମର ।

ନିଶ୍ଚଳ ସୃଷ୍ଟିର ରାଜା, ମାନବ ଉପାୟ,

ଜ୍ଞାନ ସେ ରହସ୍ୟବଦାୟ ... ମହାଭ୍ରାନ୍ତ ହାୟ !

ଛାୟା ... ଛାୟା ...

ପାଶେ ଆସ ! ...

କାହିଁକି କେତେ ?

ଦେହ ସଙ୍ଗେ ମନ ଆଜି ଅପୂର୍ବ ସଙ୍ଗୀତ

ଗାଏ, ପାରୁନାହିଁ ଶୁଣି ? ଆସ ଗୋ ସୁନ୍ଦର,

କିବା ଭୟ ? କାହିଁ ପାଇଁ ଉଷ୍ଣ ତୁମ କର ?
 ମଳିନ ବସନ, ପୁଣି ମଳିନ ଶରୀର,
 କାହିଁ ପାଇଁ ବେନି ନେତ୍ରେ ଭରିଅଛ ମର ?
 ସବୁ ମଳିନତା ମଧ୍ୟେ ଧୀରତ ଆଶ୍ୱାସ,
 ପକ୍ୱିଳ ସରସୀ ମଧ୍ୟ କମଳ ବକାଶ !
 ଆହା ! ଏ କୋମଳ ତରୁ ଲଜ୍ଜାବତୀ ସମ !

ମୋର ରୁଷ ବସ ...

କିବା ଜାଣେ ମୁଁ ସମୁଦ ?
 ଛୁପୁ ! ଛୁପୁ ! ସେହି ନାମ, ସେହି କଣ୍ଠ ସ୍ୱର,
 ସକଳ ମରମପୁଣି ! ସକଳ ସୁନ୍ଦର !

କି ଦେଖୁଛ ଦୂରେ ଛୁପୁ ? ...

ଛାୟା

ଦେଖଇ ନୟନ

ଅଖଣ୍ଡ ଏ ଜୀବନର ମୁକତି ସପନ
 ପୂର୍ଣ୍ଣ, ସବୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ! ...

ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣତା ରାଗିଣୀ

ବାଜିଉଠେ ମାନବର ଦେହ ମନ ଜଣି !

ଏହି ଦେଶ, ସନ୍ଧ୍ୟାକାଶେ ଧୀର ଆସେ ଭୂଇଁ
 ଦିଶାୟାର ଶୀତ ଚନ୍ଦ୍ର ! କେବେ ଯାଏ ଛୁଇଁ
 ତପଳ ସମୀର, ଯେତେ ତୁମର ଧୀରତ
 ଛୁଏଁ ମୋ ଅଧର ! ସବୁ ସେନା ସୁପ୍ତଗତ !
 ଦଳ ଦଳ ପଶୀ ବାସେ ଯାଉଛନ୍ତି ଉଡ଼ି
 ଗଜା ଆଉ ପାରେ, ଫଗେ ଆସଇ କୁହେଳି !

ଗୌତମ ମାରବ ଶାଳ ! ଦେଶ ଅରେ-ଫେର
 ଆମ୍ଭ ଅଭିଶ୍ୱାସ ମେଲେ ଅଶାନ୍ତ ମାନବ

ଦେଖିଛୁ ଆଲୋକ ! ପାଶ ପ୍ରଶାନ୍ତ; ମାରବ !
 ପୀରତର ସୃଷ୍ଟିକୋଶେ ଅଛି ତାର ସ୍ଥାନ,
 କହିଁ ତାର ଅବକାଶ...

ଭ୍ରାନ୍ତ ଅବସାନ !

ଦେବଦତ୍ତ

କାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତ ଅବସାନ ! କହ ମୋତେ ଗୁଣ୍ଠା,
 କାହିଁ ସେ ଆଲୋକ ! ଏ ଯେ ରମଣୀୟ ମାୟା !
 ଏହି ଯେ ଧରଣୁ ତୁମ ଶିର ନିଜ ବସେ,
 ଅଶ୍ରାନ୍ତ ତ ମୁନ ଭାଲେ...

ସକଳ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ !

ଏହିତ ଭୟ, ସୁ ଲାଳା ! ମୋ ଜୀବନ ଅଛି !
 ଯା ତୁଲେ ସମତ ମୋର ପ୍ରେୟସୀ, ସୁଦର୍ଶୀ—
 ସମଗ୍ର ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ! ସେହି ମୋହ, କାମ,
 କାହୁଁ ପ୍ରାଣେ ଦେବ ପ୍ରିୟେ, ଆନନ୍ଦ ଆରାମ !

ମୁକ୍ତ କର ! ମୁକ୍ତ ମୋତେ ।

କାହିଁ ଅବକାଶ

ଅଶାନ୍ତ ଏ ଦୈନିକର ?

ଆସୁ ଦୁଃଖ, ପ୍ରାମ,

ଆମ୍ଭ ଅବଶ୍ୟାସ, ଭ୍ରାନ୍ତ, ଜବନେ ଦୁଃଖ,
 ତେବେ ମୋହ ପ୍ରୀତି ପାଶେ ମୋର ପରଜୟ
 ଅସମ୍ଭବ !

ପ୍ରିୟତମ, ଛାଡ଼ଦିଅ କର !

ଅମଙ୍ଗଳ ଗ୍ରହ ମୁହିଁ ଅଶାନ୍ତ ନକର—

ତୁମ ପ୍ରୀତି ଅସଞ୍ଜନ !

କିବା ତୁମ ପ୍ରୀତି ?

ମୋତ ଭାଙ୍ଗି ମୁଗ୍ଧ କରି ପ୍ରଳାପ, କଳ୍ପନା,
 ଜୀବନର ସତ୍ୟ ତହିଁ ଲଭଇ ଲଞ୍ଜିନା !

ଆଜି ମୋର ପାଶେ ଦେଖି ମୋର ମରାଜୟ
 ନିୟତି କରଇ ବ୍ୟଙ୍ଗ ! ଉପୁଜଇ ଭୟ !
 ମାତ କି ରହସ୍ୟ ତୁମେ !

ବୁଝୁନାହିଁ ଅର୍ଥ !

କ୍ଷୀଣ ବାହୁଲତା ଛୁନି କରିବା ସାମର୍ଥ୍ୟ
 ନାହିଁ ମୋର ! ଆହା, ସେହି ଅତ୍ୟୁତ ନୟନ,
 ନିୟତି ବିନୟ ବାଣୀ ମଳିନ ବଦନ,
 ସକଳ ଜୀବନ୍ତ ଯେହ୍ନେ ! ...

ନାହିଁ ମୋ ମୁକତି !

ମୁହିଁ ଆଜି ପ୍ରଥଭ୍ରଷ୍ଟ, ଏ ମୋର ଦୁର୍ଗତି ।
 ମୃକ୍ତ କର, ଛୁନି କର ହେଲେ ସେ ବନ୍ଦନ ।
 ମୋ ଅନ୍ତରଶିଶୁ କରେ ବିକଳେ ଦିହନ !
 ଜ୍ଞାନ ମାନବର ଗତି, ଜୀବନ ଆଦର୍ଶ,
 ଯୌବନେ ସେହି ସେ ପ୍ରଜ୍ଞା ଚରମ ଉଚ୍ଚର୍ଷ—

ମାନବର ଧର୍ମ ।

ଛୁଡ଼, ଛୁଡ଼, ମୋତେ ଛାଡ଼ା !

ତୁମେ ଜୀବନର ଭ୍ରମ ଭେଦ ଧନ ମାୟା !

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଛାୟା

ମାୟା ? ମାୟା ?

ଏ ଜୀବନ, ଏକ ମାୟାପୁର ?

ସେଥିଲୁଗି ଦଳ ପଦେ ଗଲ ହେ ନିଷ୍ଠୁର—

ଭ୍ରମଣୀ କୋମଳ ପ୍ରୀତି ? ...

ପତିକ ଦର୍ଶନ,

ଭୂଲିଯିବ ଶଶିକର ମାୟା ଆକର୍ଷଣ—

ଜ୍ଞାନଚର୍କ କୋଳାହଳେ, ମାତର ନିର୍ଦୟ !

ଚର ଦୁଃଖୀ ମୁହିଁ ଭବେ ! କାହିଁ ମୋ ଆଶ୍ରୟ ?

କିଏ ନିଭୁଇବ ଆଜି ଜାଲିଲ ଯେ ଭିତା ?

ଜଗତେ କହୁବେ ଖାଲି...

“ଆହା, ଉପେକ୍ଷିତା !”

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ସବନିକା)

x

x

x

ସ୍ଵଚ୍ଛି ସତ୍ୟେ

ଉତ୍ସର୍ଗ

ଶ୍ରୀପୁତ୍ର ବଶୁନାଥ କର

ଉଦ୍ଘୋଷଣା କରୁଅଛୁ ।

ସାଗର କନାରେ ଶ୍ରୀ ନରଂସି ଦିବ୍ୟ
ପ୍ରସାଦ କର ମୁଖ୍ୟ ମଧୁର ହାସ୍ୟ,
ମିଳନେ ପାଟଳ ମଙ୍ଗଳ ଉଷା ବନ୍ଧୁ,
ନୀଳନ ହସଲ ମୃତ୍ୟୁର ଅବଳାଶ ।

ଏ ପଥ କେସନେ ପୁରଳ ପରାଣ ଦେଖା,
ଦେନ ତୁମ ଉଷା ଆଲୋକର ସୁକଳିଣା ।

—ଶ୍ରୀବଶୁନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ

ଆତ୍ମକଥା

“ ସବୁଜ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି ” କ ଅନୁରୋଧକ୍ରମେ “ମୁକ୍ତି” ନାମକରଣକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି “ମୁକ୍ତିପଥେ” ରଖାଯାଇଅଛି ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଗତି ସଂପ୍ରାଦକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଶ୍ଵନାଥ କର ଏ ପୁସ୍ତକ ମୁଦ୍ରଣରେ ବହୁ କଷ୍ଟ ସ୍ଵୀକାର କରିଅଛନ୍ତି । କଟକ ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲର ସୁଯୋଗ୍ୟ ଡ୍ରଇଂ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବସନ୍ତ କୁମାର ପଣ୍ଡା ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରି ପୁସ୍ତକର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳପୁସ୍ତକାଳୟ ମୁଁ ଅନ୍ତରର କୃତଜ୍ଞତା ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି ।

—ରଚୟିତା

ମୁକ୍ତି-ପଥେ

କୁଣୀ-ଲବ

ପୁଣ୍ୟକ	ଆଇନ ବ୍ୟବସାୟୀ କୌଣସି ଗୃହସ୍ଥ
ଅପରାଧୀ	ଗୃହଣୀ
ବୁଦ୍ଧଦତ୍ତ ବୁଦ୍ଧଲତା } ଦାମା	ଉକ୍ତ ଦମ୍ପତିଙ୍କର ଯଥାସମ୍ପେ ପୁତ୍ର ଓ କନ୍ୟା
ଉତ୍ପଳବନ୍ଧୁ	ପେଟ୍ଟି ଗୃହର ପୁରାତନ ଭୃତ୍ୟ
ସମା ବିନୟିନୀ ବା ଜୟା } କବି	ପୁଣ୍ୟକଙ୍କର ସହପାଠୀ ନାଶ-ବନ୍ଧୁ
ଡାକ୍ତର ବାବୁ	ନାଶ ସମ୍ମିଳନରେ ନେତ୍ରୀପୁରଳ
	ସମ୍ମିଳନର ପୁରୋଧା
	ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ପୁଣ୍ୟକଙ୍କର ବନ୍ଧୁ

ସ୍ଥାନ ଓ କାଳ ସଙ୍କେତ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ—ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳ ବାସଭବନ । ବବାହର ଅନ୍ୟତ ପାଞ୍ଚ
ବର୍ଷ ପରେ, ପ୍ରଭାତର ପ୍ରାକ୍‌କାଳୀନ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ—ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କର ଠିକ୍ ତଳ ବର୍ଷ ପରେ କୌଣସି
ଗୋଟିଏ ଦିନ ।

ଦୃଶ୍ୟ ଏକ—ପ୍ରାତଃକାଳ—ବାସଭବନ

ଦୃଶ୍ୟ ଦୁଇ—ପର୍ୟା—ବାସଭବନ

ଦୃଶ୍ୟ ତିନି—ପର୍ୟା ସଭା ମଣ୍ଡପ ଓ କବି କୁଟୀର

ଦୃଶ୍ୟ ଚାରି—ରଜନୀର ଶେଷ ଭାଗ ବାସଭବନ

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ—ଦ୍ୱିତୀୟର ତଳ ବର୍ଷ ପରେ—ବାସଭବନ

ଦୃଶ୍ୟ ଏକ—ରାତିର ଶେଷଭାଗ

ଦୃଶ୍ୟ ଦୁଇ—ରାତିର ଶେଷଭାଗ

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ—ତୃତୀୟର ଏକ ବର୍ଷ ପରେ—ବାସଭବନ

ଦୃଶ୍ୟ ଏକ—ରାତିର ଆଦ୍ୟଭାଗ

ଦୃଶ୍ୟ ଦୁଇ—ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାତିର ଆଦ୍ୟଭାଗ

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ—ଚତୁର୍ଥର ଏକ ବର୍ଷ ପରେ—ବାସଭବନ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

[ସ୍ୱପ୍ନ ସହରର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତକୁ ଗୋଟିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାର ।
ଗୃହସ୍ତ୍ରୀମା ସୁଦୂର ଏକ ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମର ଅଧିକାରୀ । ଆଇନ ବ୍ୟବସାୟ
କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ସହରରେ ଆସି ବସତି କରିଅଛନ୍ତି । ଗୃହର ତଳ
ଓ ଉପର ସାହାଲ ମିଶି ପାଞ୍ଚୋଟି ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରୁ ଉପର ସାହାଲର
ଗୋଟିଏ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ତୁଳନାରେ କିଛିତ୍ର ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ବୈଠକ-
ଖାନାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶସ୍ତ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ।
ଗୃହର ପ୍ରଶ୍ଚାଦ୍ୱାରରେ ସହରର ବଡ଼ ପ୍ରୋ ସକଳ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ସ୍ୱପ୍ନ
ରାସ୍ତାଟି ଅର୍ଦ୍ଧ ବୃତ୍ତକାରଣବରେ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି । ଗୃହଟିର ପରିପାଟି
ଓ ସାଜସଜ୍ଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଡ଼ମ୍ବରଶୂନ୍ୟ । ଟିକିଏ ଯତ୍ନସହିତ ଗୃହର
ଅଭ୍ୟନ୍ତରକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ଗୃହସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଅସୁବିଧା
ସହଜରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ । ବୈଠକରେ ଏକ ପାଣ୍ଡୁରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ
ଜାଗଜପପ, କାଳି, କଲମ ଟେବୁଲ ଉପରେ ଅସଫଳ ଭାବରେ ଚର୍ଚ୍ଚା
ଏବଂ ତାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପୁସ୍ତକନ ଚୌକ । ଅନ୍ୟ
ପାଣ୍ଡୁରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଟେବୁଲ ଉପରେ ଦୁଇ ଜନୋଟି ବ୍ୟବସାୟ
ଏବଂ ପାଣ୍ଡୁରେ ଖଣ୍ଡେ ଚୌକ । କାନ୍ଥରେ ଦେଶ ଚିତ୍ରେର ପୁସ୍ତକନ
ଶିଳ୍ପୀଙ୍କର କେତେଟି ଚିତ୍ର ଗୃହସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଶିଳ୍ପକଳା ସତ ଅଭିରୁଚିର
ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱରୂପ ବ୍ୟବସାୟ । ମାତ୍ର ଯଦୁ ବା ଗାନ୍ଧୀ ଦୃଷ୍ଟି ଅସୁବିଧା ସେହି
କଲ୍ପନାର ପ୍ରାଣୀଗୁଡ଼ିକ ଟୁଲି ସମ୍ପର୍କରେ ମାନ ଓ ବସନ୍ତ ।

ସ୍ୱପ୍ନ ପରିବାରର ଗୃହସ୍ତ୍ରୀମା ପୁଣ୍ୟସକ, ସ୍ତ୍ରୀ ଅପରାଧିନୀ, ପାଞ୍ଚ
ବର୍ଷର ଶିଶୁ ପୁଅ ଶୁଭଦତ୍ତ ଓ ନଗଣ ବହୁଦିନର ପୁସ୍ତକନ ଭୃତ୍ୟ ।

ପ୍ରସ୍ତର ପ୍ରାକ୍‌କାଳ । ଅପରାଧିନୀ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରି ସେହି
ଟେବୁଲ ପାଖରେ ହସି କୌଣସି ମାସିକ ପତ୍ରିକା ଖୋଲି ଯଦୁ
ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୀତ ଗାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ମୁଖରେ ବହୁ ହସଦାସ୍ୟ
ସହିତ ବେଦନାର ମାନ ଆଉ ପଞ୍ଚମୁଟ ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ଯୌବନଶ୍ରୀରେ
ସର୍ବଦା ହିଃସାଳିତ । ବୟସ ବ୍ୟାଧିକ ।]

ଗୁଡ଼ିକ ମୁଁ ଭୁମ ଲଗି ଲଜ,
 ନିଃସ୍ୱ ମୁଁ ଜୀବନର ସଜ,
 ତବ ଦରଶନ ଲଗି ଆଜ,
 ଆଶ୍ରୟ ତବ ବିନା କାହିଁ ହେ ?
 ପୁନଃଶ୍ରୀ ଥିଲି ପଥ ଚାହିଁ ହେ ।

ତ୍ୟକ୍ତ କୁସୁମ ମୁଁ ଗୋ ସତ୍ତ୍ୱ ଏ ଅମା ସତେ
 ପ୍ରୀତିଭରଣ ପରାଣ ଅପୂଜ୍ୟ,
 ଜଞ୍ଜାଳ ଶତ ଗୁଣି କାସନାର ମେଢ଼ ଦ୍ୱାଣି
 ନ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଜୀବନର ସୂର୍ଯ୍ୟ ?

ରୂପଦାନ ପ୍ରୀତି ପରମାଦ,
 କ୍ଷମ କ୍ଷମ ସବୁ ଅପରାଧ,
 ଖଣ୍ଡ ସକଳ ଅବସାଦ !

ନଥ, ଭୁମ ସ୍ତୋତେ ତରଣୀ ଉପାଳ ହେ !
 ପୁନଃଶ୍ରୀ ଥିଲି ପଥ ଚାହିଁ ହେ ।

[ସଙ୍ଗୀତ ଶେଷରେ ଅପରାଧତା ଦର୍ଶି ନିଶ୍ଚାସ ତ୍ୟାଗକର
 ବ୍ୟଥା ଓ କ୍ଳାନ୍ତ ଚକ୍ଷୁ ଦୃଷ୍ଟି ଅପ୍ରଗାମୀ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତି ନବତ କର
 ଚାହିଁ ରହିଲେ । ଅଳ୍ପ କ୍ଷଣ ପରେ ପୁଣ୍ୟବ କଣ୍ଠରୁ ପ୍ରବେଶ
 କଲେ । ଶାନ୍ତ ଓ ଗମ୍ଭୀର ବଦନମଣ୍ଡଳରେ ବେଦନାର ଗଭୀର
 ଗୁଣ୍ଠାପାତ । କେଶ ରୂପ ଓ ବିସର୍ଯ୍ୟସ୍ତ । ବୟସ ଅନୁନ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ।
 ମାତ୍ର ନୟନଜ୍ୟୋତିର ଗଭୀରତା ବୟସ ଭୁଲନାରେ ଅଭିଜ୍ଞତାର
 ଆଧିକ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ କରେ । ବାକ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଆଡ଼କୁ ଗନ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟି ପାତ
 କରବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।]

ପୁଣ୍ୟବ—ଏ ପୁନଃଶ୍ରୀ ପରମାତ୍ମା କେବେ କେଉଁଠାରେ ପୁନଃଶ୍ରୀ ?
 ଆମର ସାଂସାରିକ ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏଭଳି ଲକ୍ଷଣ ତ ଆଜି
 ଶୁଭପ୍ରଦ ନୁହେଁ ? ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି ନାହିଁ, କେବଳ ସଙ୍ଗୀତ !
 ସଙ୍ଗୀତ ! ସଙ୍ଗୀତ ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ ଜୀବନ ନାହିଁ ? ଆଉ କହ
 କାହିଁ ନାହିଁ ?

ଅପରାଧିନୀ— (କରୁଣା ହାସ୍ୟ ସହିତ ଶିଖର ବଦ୍ଧ ପ ସ୍ଵରରେ) ଓଃ !
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୀତଟା ଶୁଣିଛ ତାହାହେଲ ? ମୁଁ ଗୁରୁଥିଲି, ମୋର
ପରିଶ୍ରମଟା ପଣ୍ଡା ହୋଇଗଲା ପରି ! ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝୁଛି, ନିତାନ୍ତ
କ୍ୟର୍ମ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ବୁଝୁଥିଲି— ଜୀବନଟାକୁ ବେଶ୍ ଅଧିକ ପରିହାସରେ ସରସ କରି ରଖିପାର
ତୁମେ ସବୁ କିନ୍ତୁ ! ଦୁଃଖର ବିଷୟ, କେବଳ ରସଗ୍ରାହୀ ସଙ୍ଗୀ
କେତେଜଣ ଯାହା ଜୁଟିଲେ ନାହିଁ । ମୋର ହୃଦୟର ରୁଷ
ତୁମ୍ଭିରେ ପଡ଼ି ରସର ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି ସିନା ! ମୁଁ ତ
ଆଉ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ବିଦ୍ୟାଧରମାନଙ୍କ...

ଅପରାଧିନୀ— ରଖ, ରଖ, ସେ ଅଶ୍ଳୀଳ ଅଧିକାରୀ...ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୋଧ ହେଉନାହିଁ ?
ବୁଝୁଥିଲି— କାହାକୁ ? ତୁମକୁ ନା ମୋତେ ?

ଅପରାଧିନୀ— ଜୀବନର ସବୁ ଦିଗରୁ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାଣ ଭରସା ଶୂନ୍ୟ
ହୁଏ, ତାର ପ୍ରକୃତରେ ସଙ୍ଗୀତ ଛଡ଼ା ଆଉ କି ଆଶ୍ଵାସନା
ଅଛି କହିଲ ?

ବୁଝୁଥିଲି— (ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ) କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ? ଦରଦ୍ର ଗୃହସ୍ଥର
ସଙ୍ଗୀତ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି କରିବାର ନାହିଁ ? କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ?
କେବଳ ଗୀତ ? ହଁ..... (ସଖକାଳ ମାରବ ରହି ଅସ୍ଥିର
ଭାବରେ ପରିହସମଣ) ବେଶ୍, ବେଶ୍, କିନ୍ତୁ ମୁଁ କେତେ-ଅଧିକ
କହିଛି, ଏବଂ ଏବେ ମଧ୍ୟ କହୁଛି, ଏଭଳି ଶକ୍ତି କେବଳ
ଆତ୍ମ-ଅପମାନ.....କେବଳ ଆତ୍ମହତ୍ୟା !

ଅପରାଧିନୀ— ତୁମ ମତରେ କ'ଣ ମୁଁ ସବୁଦିନ ସେହି ଭେଷେଇ ଭଣେଇ,
ପିଲାଟା ପଛରେ ଦିନ ରାତି ଘାଣ୍ଟି ହୋଇ ମରୁଥାନ୍ତି ? ମୋର
ଆଉ କିଛି କରିବାର ନାହିଁ ? ଆଉ କିଛି ଭାବିବାର ନାହିଁ ?
ନିରାଦର ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଆଶା ଓ ଆନନ୍ଦର
ରହି, ତାକୁ ଏକାବେଳେ ଯାଇଁ ବନ୍ଦ କଲେ ତୁମେ ଖୁସି ହେବ,
ନା ?

ବୁଝୁଥିଲି— (ଶିଖର ଦୃଢ଼ ଓ ରୁଷ ସ୍ଵରରେ) ଏ ଅଭିନୟ ବନ୍ଦ କରି
ଦେବାକୁ ଚାହେଁ ? ହଁ, ମୁଁ ବନ୍ଦ କରି ଦେବାକୁ ଚାହେଁ ! ଏ ସବୁ
କ୍ଷମାପର ଖୋଲାକା । କବିର, କଳ୍ପନା ଆମ ଦରଦ୍ର ଜୀବନରେ
ପ୍ରୋତ୍ସାହ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ଦୃଶା କରେ ।

ଅପରାଜିତା—ଅଭୂତ ତୁମେ ! ଏ ଘର୍ବ ପାଞ୍ଚ ଛଅ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଦିନ ଗୋଟାଏ ସହାନୁଭୂତି ବା ଅନୁରାଗର କଥା ଶୁଣିବା ଦୁରେଥାଇ, ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବିରାଗ, ବିରକ୍ତି, ବ୍ୟଙ୍ଗ ! ଆଜ୍ଞା, ଗୋଟାଏ ଲୋକ ବଞ୍ଚିବ କିପରି ?

ପୁଣ୍ଡରୀକ—ବଞ୍ଚିବ କିପରି ?—ଏହି ଲକ୍ଷ କୋଟି ଦରିଦ୍ର ଯେପରି ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି ?...ସଂଗ୍ରାମ କରି...ଯୁଦ୍ଧ କରି ! ଅସମ୍ଭବ ଲାଗୁଛି, ନା ? ସେଥିଲାଗି ବୋଧ ହୁଏ, ତୁମେ ଏ ସହଜ ପଦ୍ଧାତି ଧରି ନେଇଛ ପରା...ଦାଃ ! (ବ୍ୟଙ୍ଗ ହାସ୍ୟ କରି ପୁଣି ଏ ପାଖରୁ ସେପାଖ ପରିହମଣ)

ଅପରାଜିତା—ତୁମେ କୁଆ କଥାଟାରୁ ଏତେ ଶିଅ ବାହାର କରି କାହିଁକି ଲୋକକୁ ପୋଡ଼ି ଜାଳି ମାର, କହତ ? ଏ ସଂସାରରେ କ'ଣ ଆଉ କୌଣସି ଶିଅ ବୋହୁ ନାହାନ୍ତି, ନା ସେମାନେ ଗୀତ ଗାଇ ନାହାନ୍ତି ? ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ଖାଲି...ଓଃ !...ତୁମ ହାବୁଡ଼ରୁ ମରିବାର ବି ଉପାୟ ନାହିଁ !

ପୁଣ୍ଡରୀକ—ଗାଆନ୍ତି, ଗାଆନ୍ତି ! ସେମାନେ ଗୀତ ଗାଆନ୍ତି, ମଜଲିସ୍ କରନ୍ତି...ବିଳାସ ଆଳସ୍ୟରେ ଜୀବନଟାକୁ ମତ୍ୟପାୟୀ ପରି ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ଆମମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ ସୁନ୍ଦର ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ, ଜିତା ! ସେ ସଙ୍ଗୀତ କେବଳ ଆମ ଜୀବନର କଣ୍ଠକ !...ଆତ୍ମଅପମାନ ! !

ଅପରାଜିତା—କେଉଁ ଗୀତଟା ତେବେ ଆମର ଆତ୍ମଗୌରବ, କହିଲ ଉଲ ? ସେହି ଗୀତଟି ଏଣିକି ଗାଇବି ।

ପୁଣ୍ଡରୀକ—ହଁ, ସେ ଗୀତ ଅଛି ! ଆମ ଜୀବନର ସେ ଗୌରବଗୀତ ଗାଇବାର କ୍ଷମତା ତୁମର ଆସିଲଣି ବୋଲି ମୋର ତ ମନେ ହେଉ ନାହିଁ ? ତାହା ହୋଇଥିଲେ ତୁମର ଏ ରୁଦ୍ଧ ହୃଦୟ, ଏ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ହାହାକାର ଅନେକ ଦିନୁ ହିମାଳୟର ତୁଖିର ଢଳି ଭରଲି ଯାଆନ୍ତାଣି ।

ଅପରାଜିତା—ସେ ଗୌରବଗୀତ ସେତେଇ ଘଟକ ଗୁଡ଼କୋଶ ଦାସୀର ନିରାଦରଣୀ ଜୀବନରେ ବୋଧହୁଏ, ନା ?

ପୁଣ୍ୟଶକ୍ତି—(ପୁଣି ରୁଷ ଦୃଢ଼ ସ୍ଵରରେ) ହଁ, ଠିକ୍ ସେଇଠି । ସେଇ
 ନିରାଶ ରୁଷ ଧୂମାୟିତ ଗୁଡ଼ିକୋଣରେ...ଦୁଃଖ, ଅନାଦାର,
 ଶ୍ରେୟସହୀନ ସେହି ଶ୍ରେଣୀ ଅନ୍ତରାଳରେ ! ଗାଲ ପାରିବ ସେ
 ସଙ୍ଗୀତ ? ନା...ଖାଲି ଅଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥାରେ କଥାଟାକୁ
 ଉଠାଇ ଦେଇ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ସୁଗୋଚର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ୍ପନିକ
 ସୁଖରେ ନିଜକୁ ଭୁଲାଇବାଟା ତୁମ ପକ୍ଷରେ ଯେପରି ସମ୍ଭବ,
 ଅନ୍ୟ କିଛି ସେପରି ନୁହେଁ ।

ଅପରାଜିତା—ସେ ହେଉଥିବା କଣ ମୁଁ ପଡ଼ି ସତୁନାହିଁ ? ଆଉ ତୁମେ
 ତାର କି ପ୍ରମାଣ ଚାହୁଁ ? ଏତେ କରି ତ ତୁମର ଗଳ୍ପନା ଦୂରେ
 ଥାଉ ବରଂ ବିନାଶଦିନ କଠିଣ ଶିଳା ପରି ଶକ୍ତି ହେଉଛି
 ତୁମର ଅନ୍ତରାଳ !

ପୁଣ୍ୟଶକ୍ତି—ହଁ, ତାର ପ୍ରମାଣ ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ପାଉଛି ବୋଲି କହିଲି,
 ସେ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇବାର ଶକ୍ତି ତୁମର ଆସି ନାହିଁ । ଆଜ୍ଞା ସତ
 କରି କହିଲି—ଶୂନ୍ୟ ମନ୍ଦିରଟାରେ ବସି ଏ ଯେ ପୂଜାର
 ଆୟୋଜନ ତୁମର, ଏଥିରେ କ୍ଷତି ଛଡ଼ା କିଛି ଲାଭ ଅଛି କି ?

ଅପରାଜିତା—ସାମାନ୍ୟ ଗୀତ ପଦେ ଯାହାର ଅପହ୍ୟ, କର୍ଣ୍ଣଶୂଳ, ସେ
 ମୋର ଶୂନ୍ୟ ମନ୍ଦିରରେ କାର୍ଯ୍ୟର ବିଚାରକ ହେବା ବଡ଼
 ଅସମ୍ଭବ କିଛି !

ପୁଣ୍ୟଶକ୍ତି—ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ଅହରହ ଏହି ବ୍ୟଥା ନାଟ୍ୟର ଅଭିନୟ
 କରୁଛନ୍ତି ଆମ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ସାମୟିକ ହେଉ ବା
 ବହୁକାଳ ଲାଗି ହେଉ ବିଚ୍ଛେଦ ଶ୍ରେୟସ୍ଵର । ସେଥିରେ ଅବା
 ତୁମେ ମୁକ୍ତିର ସନ୍ଧାନ ପାଇ ପାର...ବୁଆଟାରେ ଏ ଗୁଡ଼ିକ
 କୋଟିଟାରେ ଅବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଏ ମର୍ମଭେଦୀ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କେହି
 ଶୁଣିବେ ନାହିଁ ।

ଅପରାଜିତା—ହଁ, ତୁମେ ଯାହା ଶୁଣି ଠିକ୍ କରିବ କରି । ମୋର ତ
 ମୁକ୍ତି ତୁମ ହାତରେ...ସମାଧାନ ତୁମର ହାତରେ । ତୁମେ
 ଯାହା କରୁଛ ମୁଁ ସେଥିକି ପ୍ରସ୍ତୁତ, ମାତ୍ର ସବୁବେଳେ ଏପରି
 ରକ୍ତ ଚାହିଁଲ ଚାହିଁଲବା...

ପୁଣ୍ୟସ୍ତ୍ରୀ—ତାହାହେଲେ, ତୁମ ପିତାଙ୍କ ଘର ତ ତୁମ ଲାଗି ଚିରଦିନ ମୁକ୍ତ ରହିଛି । ଧୈର୍ୟ୍ୟ କରୁଁ ତୁମେ...? ତାଙ୍କର ତ ଆପଣା କରବାର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଲୋକଲଜ୍ଜା ବା ଅପବାଦର ଭୟ ତ ?

ଅପସ୍ମାଜିତା—କାହାର ଲୋକଲଜ୍ଜାର ଭୟ କହୁନ ତୁମେ ? ମୋର ? ଯାହାର ସମାଜରେ, ଲୋକଗଣରେ, ଏ ସୁନ୍ଦର ମନବ ଜୀବନରେ ତିଳେ ହେଲେ ପ୍ରତିପା ନାହିଁ, ତାର ପୁଣି କି ଭୟ କି ଲଜ୍ଜା ? କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ କଣ ଆମର ଦାମ୍ଭିକ୍ୟ ଜୀବନର ଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ସଂଗ୍ରାମର ଶେଷ ମାମାୟା ହେବ ?

ପୁଣ୍ୟସ୍ତ୍ରୀ—ସେଥିରେ ନ ହୁଏ ତ ଆଉ କଣ ଶୂନ୍ୟ ମନ୍ଦିରର ଏହି ଅଶ୍ରୁ, ଗ୍ଳାନି, ଅନୁତାପ, ଚିର ହାହାକାରର ସଜାରେ ହେବ ? ଏ ପୂଜାରେ ଅନ୍ୟ କେହି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତୁ, ନ ହୁଅନ୍ତୁ, ଦେବତା ଯେ ହେବେ ନାହିଁ, ଏହା ନିଶ୍ଚୟ କରି ଜାଣିଥାଅ ।

ଅପସ୍ମାଜିତା—କିଏ ତୁମକୁ ସେ କଥା କହିଲା ? ଯେ ପଦେ ଗୀତ ଶୁଣି ଏତେ ଅସଞ୍ଜତ ହୋଇପଡ଼େ, ସେ କପରି ମୋର ମୁକ୍ତ ଦେବତାଙ୍କର ପରିତପ୍ତ ପାଇବ ? (ଅଶ୍ରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁରେ) କିନ୍ତୁ... ନା...ତୁମେ ଭିନ୍ନ ତାର ସଜ୍ଞାନ ପାଇଥିଲ । ତାର ପୁଣି ପାଇଥିଲ । ସେଦିନ ସେହି ମିଳନର ଅପୂର୍ବ ଦିନଟି...ତାକୁ କଣ ଆଜିକାର ଶତ କଠୋର ବ୍ୟବହାର, ଶତ ଅପମାନ, ଅବହେଳା, ଲଜ୍ଜିତା ସତ୍ତ୍ୱେ ମୁଁ ଭୁଲି ପାରୁଛି ? ...ଦିନ ତୁମେ କି ସୁନ୍ଦର...କି ଅପୂର୍ବ ତୁମର ଭାବ...କି ଅପୂର୍ବ ତୁମର ଆଚରଣ... !

ପୁଣ୍ୟସ୍ତ୍ରୀ—(ରୁଷ ସ୍ୱରରେ ବାଧା ଦେଇ) ପୁଣି ସେହି ଅବାସ୍ତବ ରାଜ୍ୟର କଳ୍ପଲୋକର ଅପ୍ସରା କାହାଣୀ ! ମିଥ୍ୟା, ମିଥ୍ୟା...କେତେ ନୁହେଁ । ଅଳ୍ପକି ରୂପକଥା ମାତ୍ର ! ମୋର ପ୍ରକୃତ ରୂପ ସେ ନୁହେଁ । ତାହା ତୁମ...ମହା ତୁମ ତୁମର, ଜିତା...ଭୁଲିଯାଅ... କଳ୍ପଲୋକର ସପ୍ନତାନକୁ ଭୁଲି ବାସ୍ତବରେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଖୋଜି ନିଅ ।

ଅମରକା—(ପୂର୍ବରୁ ଭାବବସ୍ତୁଳ ହୋଇ) ଭୁଲିବ ? କାହାକୁ
 ଭୁଲିବ ? ଅନନ୍ଦାୟ ଖବନର ଆଶ୍ରୟ ଯେ...ଏ ଖବନର
 ସୀମାହୀନ ଅଭିକାରେ ଆଲୋକ ଯେ, ତାକୁ ଭୁଲିବ ? ସେହି
 ମୋର ଚିରଦିନର ଦେବତା...ମୋର ପ୍ରାଣର ଦେବତା...
 ବାସ୍ତବର ଦେବତା...ପ୍ରେମମୟ ଦେବତା । ତାଙ୍କଠାରୁ
 ବିଚ୍ଛେଦ ? ଅଧମୂକ, ଅଧମୂକ ! ଦିନେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଛି ବୋଲି,
 ତାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣଲଭ କରିଛି ବୋଲି, ଏ ନିଶ୍ଚିନ୍ତମୟ ଖବନର
 ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ମୁଁ ହେ ରହିଛି । କାହାକୁ ଭୁଲିବ ? ଅଧମୂକ,
 ଅଧମୂକ ! ଦିନେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଛି ବୋଲି ତାଙ୍କର ପଦ୍ମପାଦତଳେ
 ଦସି ପୂଜା କରୁଛି...ଚିରଦିନ କରୁଥିବି । ସକଳ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ
 ଦୁଃଖରେ ସେହି ପୂଜାହିଁ ମୋର ନିର୍ଦ୍ଦିନ ନାଶଖବନକୁ ସାର୍ଥକ
 କରିବ ।

ପୁଣ୍ୟଶକ—(ବ୍ୟଙ୍ଗ ହାସ୍ୟ କରି) ଏଭଳି କବିରୁ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ
 ନିଷ୍ଠୁର ବାସ୍ତବର ସଂଗ୍ରାମରେ ଏ ସବୁ ପୂଜାଭୂତ କବିରୁ ଯେ
 ରୁଣ୍ଡି ହୋଇ ଧୂଆଁ ହୋଇଯାଏ, ଜିତା !

ଅମରକା—ଧୂଆଁ ହୋଇଯାଏ ? ସେ ଯେ ଖବନର ଅମର ସ୍ମୃତି !
 ମଧୁକ ସାଗରର ଅମୃତ ! ତୁମର ମନେ ନାହିଁ ? କିନ୍ତୁ ମୋର
 ମନ ଅଛି । ସ୍ମୃତିରୁ ସେ ନିଉଁବାର ନୁହେଁ...ପୋଛି ହୋଇ
 ଯିବାର ନୁହେଁ ! ସେହି ମିଳନର ପ୍ରଥମ ସ୍ଵପ୍ନ ! .. ବାସର
 ପ ମିଳନ ଯେପା ପାଶୁରେ....ସେହି ମୁନାଲୋକର ଶୁଣାରେ
 ଦୁଇଜି ଅଶା ଦେଖି ମୋର ହୃଦୟର ରୁଦ୍ଧ ହାରରେ ମୃଦୁ
 ଆଦାତ କରିଥିଲେ ସେ ।ସେହି, ସେହି ମୋହର
 ଦେବତା ।

ପୁଣ୍ୟଶକ—ସେ ସ୍ମୃତି ଯଦି ଅମର, ଖବନର ସେହି ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତଟି ଯଦି
 ତୁମ ସ୍ମୃତିରେ ଆଜିଯାଏ ଜାଗ୍ରତ ରହିଛି, ତେବେ ଆଜି ଏତେ
 ହାତକାର କାହିଁକି...ଏତେ ଅଶାନ୍ତ କାହିଁକି ? ଏ ନିଷ୍ଠୁର
 ବାସ୍ତବତାର ବ୍ୟୁତ୍ସାହ ଭେଦ କରି ସେ ଦେବତାର ସଜ୍ଞାନ
 କରିବାର ବଳ ଅଛି ? ସାହସ ଅଛି ? (ପରିହାସ କରୁ କରୁ
 ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ କରିବା)

ଅପରାଧିନୀ—କିନ୍ତୁ ଦେବତାର ଯେ ସେହି ପ୍ରଥମ ଆଉ ଶେଷ ସାକ୍ଷୀ !
ମୋର ଭାଗ୍ୟଦୋଷରୁ ସେ ଚପଳ ବସନ ପରି ଅରେ ଆସି
କେବେ ଅଜ୍ଞାତରେ ଅନ୍ତର ହୋଇଗଲେ ! ସେହିଦିନୁ ଏ ମଠର
ଶୂନ୍ୟ—ଅନ୍ଧକାର ! ପୁଣି ମଠରରେ ଦେବତାର ପୁନଃପ୍ରତିଷ୍ଠା
ନ କଲଯାଏ ମୋର ଗତି କାହିଁ ?

ପୁଣ୍ୟଶକ—(ଉତ୍ତର ଉଚ୍ଚତାସ୍ୟ କରି) ଯେ ଦେବତା ଏଡ଼େ ଚପଳ, ସେ
ଦେବତା ନୁହେଁ, ସପ୍ତତାନ—ଲଙ୍କାର ଦାନବ ! ଅପରାଧିନୀ
ଅନଭିଜ୍ଞ ଅବସ୍ଥାରେ ଚରୁଣା ଜୀବନର ସ୍ୱପ୍ନର ମୋହରେ ତୁମେ
ଦିନେ ମୋ ଭିତରେ ସେହି ପ୍ରେତାତ୍ମାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଇଥିବା ବିଚିତ୍ର
ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଜିତା, ବିଶ୍ୱାସ କର, ସେ ମୋର ପ୍ରକୃତ ରୂପ
ନୁହେଁ...ପ୍ରେତାତ୍ମା ! ପ୍ରେତାତ୍ମା ! ତାର ସନ୍ତାନରେ ଗୁଲିଜ,
ଗୁଲି...ଦିନେ ପୋଡ଼ି ହୋଇ ମରିବ । (ପୁଣି ଉଚ୍ଚତାସ୍ୟ)

ଅପରାଧିନୀ—ମିଥ୍ୟା କଥା ! ମିଥ୍ୟା କହି ମୋତେ ଭୁଲିଅ ନାହିଁ । ସେ
ମୋର ଦେବତା...ଚିର ପ୍ରିୟ ଦେବତା ଆଉ ତାଙ୍କର
ପ୍ରେତାତ୍ମା ତୁମର ଆଜିକାର ଏ ରୂପ !—(ଉତ୍ତେଜିତ ହେବାର
ଅଭିନୟ)

ପୁଣ୍ୟଶକ—ହାଃ ! ହାଃ ! ଶେଷ କଲେ ! ଚମତ୍କାର ! ଚମତ୍କାର !
ପ୍ରେତାତ୍ମା... ମୁଁ ପ୍ରେତାତ୍ମା ! ଏ ବିଭୀଷିନୀ ମଧ୍ୟରେ ତୁମେ
ବଞ୍ଚିବ କପରି, ଜିତା ?...ଏହି ପ୍ରେତଲୋକରେ...ଏହି ଦାନବ
ପୁଣ୍ୟରେ ? ମୁକ୍ତ ହୁଅ, ମୁକ୍ତ ହୁଅ ! (ଅସ୍ଥା ରକ୍ତବରେ ମରଣମଣି)

ଅପରାଧିନୀ—ହଁ, ମୁକ୍ତ ହେବ...ମୁକ୍ତ ହେବ ! ଗତ କେତେ ବର୍ଷ
ଯାତ୍ରେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରାଣ ମନ ଯେପରି ଚିକ୍ତ ହୋଇଛୁ, ତୁ
ସେଥିରେ ଏପରି କଦର୍ଯ୍ୟ ଜୀବନ ଧରି ରହିବା ଅପେକ୍ଷା ମୁକ୍ତ
ଶତଗୁଣେ ଶ୍ରେୟସ୍କର । ମତ ମୁକ୍ତ ଦେବ କିଏ ? ସେ ଦେବତା
ତ୍ୟାଗ ନ କଲଯାଏ, ମୁକ୍ତ ନ ଦେଲଯାଏ ମୁଁ ଯିବି
କେଉଁଅଡ଼େ ?

ପୁଣ୍ୟଶକ—ତୁମର ସେ ଦେବତା ଯେ ମରିଛି, ଜିତା ।

ଅପରାଧିନୀ—ନା, ସେ ତୁମର ହୃଦୟମଠରରେ ସୁପ୍ତ ରହିଛି ମାତ୍ର ।
ତୁମେ ଲଜ୍ଜା କଲେ ପୁଣି ଯେହି ଚିରବସନ୍ତର ଆବିର୍ଭାବ
ହୋଇ ପାରେ ।

ପୁଣିଶକ—(ପୁଣି ଖାଦ୍ୟ ବ୍ୟାଜ ସ୍ଵରରେ) ହାଃ, ମାନବର ଇଚ୍ଛା ! ଏହି ବିଶାଳ ପୃଷ୍ଠରେ ମୋର ଇଚ୍ଛା ! ତୁମର ଇଚ୍ଛା !

ଅନ୍ତରାଳିତା—ହଁ, ତୁମର ଇଚ୍ଛା...ତୁମେ ଯଦି ପୁଣିଶକରେ କହ, ଆମର ବିଚ୍ଛେଦ ଶ୍ରେୟସ୍କର, ତେବେ ମୁଁ ଦୂର ହୋଇଯିବି ।

ପୁଣିଶକ—ମୋର ତ ସେପରି ସତ୍ତ୍ଵ ବା ଅସତ୍ତ୍ଵ ଇଚ୍ଛା ମୂଳରୁ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ତରାଳିତା—ସେ କପଟତା ଗୁଡ଼ିକ । ପୁଣି କଥାଟି ମୋତେ ଖୋଲି କହି ଦିଅ । ଜୀବନର ସମସ୍ତ କଟିଳ ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହୋଇଯିବ ।

ପୁଣିଶକ—ଏ ସବୁ ବ୍ୟାପାରରେ ମୋର ସେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଇଚ୍ଛା କିଛି ନାହିଁ, କିଛି ନାହିଁ । ତୁମ ପକ୍ଷରୁ ବିବେଚନା କରି ମୁଁ ସେପରି କହୁଥିଲି ମାତ୍ର । କହୁଥିଲି, ତୁମେ ଯେତେବେଳେ ଜୀବନର ରୁକ୍ଷ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଚାଲିବାର ଶକ୍ତି ହାସଲ କରି ନାହିଁ, ସେପରିମନ୍ତ ଏ ପ୍ରେତପୁଷ୍ପରୁ ତୁମର କିଛିଦିନ ଲାଗି ଅବକାଶ ନେବା ବିଧିଯୁକ୍ତ ।

ଅନ୍ତରାଳିତା—ପୁଣି ସେପରି ଗୋଟାଏ ଛଳନା କଥା କହି ଲାଭ କରି ? ମୁଁ ତ କେତେ ଅଭୀଷ୍ଟ...ମୂଳକଣ୍ଠର, ମୂଳପ୍ରାଣରେ, .. ତୁମେ ତୁମର ମାନସିକ ଅଭିରୁଚି ଅନୁରୂପ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ଗ୍ରହଣ କର । ମୁଁ ସୁଖୀ ହୁଏ । ମୋର ଇଚ୍ଛା ଜୀବନର ମଙ୍ଗଳସୂଚକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ । ତା ପରେ...ତା ପରେ...ମୁଁ ଆପଣା ଗୁଣ ଦୂର ହୋଇଯିବି !—ବୁଝାଟାରେ ଦୁଇଟା ପ୍ରାଣୀ ଜଳ ପୋଡ଼ି ମରିବା ଅନିପତ୍ତା ଜଣକର ବଳିଦାନ ଶ୍ରେୟସ୍କର.. (ଅଶ୍ରୁମୟ ଚନ୍ଦନ)

ପୁଣିଶକ—(ପୂର୍ବ ପରି ସେହି ବ୍ୟାଜ ସ୍ଵରରେ)—ତୁମେ ଦୂର ହୋଇ ଯିବ, ଆଉ ମୁଁ ତୁମ ମଙ୍ଗଳସୂଚକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିପ୍ରେକ୍ଷଣରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଇ ସମସ୍ତ ବିଷୟକୁ ଉଦରସାତ୍ କରବି ? ଏ କଳ୍ପନା ତ ତୁମର ସ୍ଵାର୍ଥପରତା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ, ଜନା ! ହଁ ଯଦି ରୁଦ୍ରଦେବତାଙ୍କର ଅପାର ଶକ୍ତି ମୋଠାରେ ଅ.ନ୍ତା, ତେବେ ବିଶ୍ଵର ସକଳ ଗଣ୍ଡଗୋଳର ଶାନ୍ତି ଲାଗି ସେଇଟାକୁ ଦ୍ରବି ହୁଅ ଉଦରସାତ୍ କରନ୍ତୁ । ବୁଝିଲ ? ମାତ୍ର ମୁଁ ସେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ମାନବ ଚିତ୍ତ ! ପଦେ ପଦେ ମୋର ଶକ୍ତି, ଉତ୍ସାହ, ଦୃଢ଼ତା, ଦୃଢ଼ତା, ଅବିଶ୍ଵାସ ଓ ବିରୁଦ୍ଧତାର ଦଂଶନ !

ଅପରାଧିନୀ—ସେହି ବରୁଣକୁଣ୍ଡି, ସଂଗପ୍ତ, ଦ୍ଵିଧା ଯେ ଜୀବନର କଣ୍ଠାଟି
ଚାହା ନ ହୋଇଥିଲେ ଯେକେତେଦିନୁ ଆମମାନଙ୍କର ଜୀବନର
ଜଟିଳ ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା ହୋଇ ସାରାନ୍ତାଣି । ଦେଖୁନାହିଁ ସେହି
କୃଷକ ଦମ୍ପତିକୁ ? ସେମାନେ କେତେ ପୁଖରେ...କେତେ
ଆନନ୍ଦରେ...

ପୁଣ୍ୟଶକ—ତୁମକୁ ବୁଝାଇବା ବଡ଼ ମୁସ୍ଫିଲ, ଜିତା ! ମୀମାଂସା
ହୋଇଥିଲେ ପରିଣାମ ଆମେ ତ ଭାଗ କରିଥାନ୍ତୁ...ଆଉ, ଆଜ
ମଧ୍ୟ ଯେ ମୀମାଂସା ହୋଇ ନାହିଁ, ତାହା ନୁହେଁ । ମୀମାଂସା
ହୋଇଛି ଏବଂ ପରିଣାମ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଦୁହେଁ ଭୋଗ କରୁଛୁ;
ତେବେ ଏତକି ପ୍ରଭେଦ ଯେ, ତାହା ଆମମାନଙ୍କ ରୁଚି ବା
ମନର ଅନୁରୂପ ନୁହେଁ । ଜୀବନଟାକୁ ଆମେ ସବବା
ମୁଖରେତକ ମୋଦକ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଁ କି ନା ?

ଅପରାଧିନୀ—ମୁଁ ତ ତର୍କର ଡାକୁଣି ଦେଇ ଦୁଃଖଟାକୁ ଚାପିଦେଇ ଶାନ୍ତ
ନାହିଁ, ତେଣୁ ମୁଁ ହବାସୁଧି ମରୁଛି । ଆଉ ତୁମେ...ତୁମେ
ମୁକ୍ତର ମାୟାଜାଲ ବୁଣି ଶୁଣି କପଟ ତର୍କରେ ଭରପୁକୁ ବାନ୍ଧି
କହୁଛ...ସମାଧାନ ହେଲ...ମୀମାଂସା ହେଲ...

ପୁଣ୍ୟଶକ—ଗୋଟିଏ କଥା ଭୁଲିଗଲ ଯେ, ସେହି ସ୍ଵାର୍ଥପରତାର ଶାନ୍ତି-
ସ୍ଵରୂପ ମୁଁ ଯେ ନିଜେ ଦର୍ଶ୍ୟ ହେଉଛି...ସେ କଥା ପଚାରି
ଯାଉଛ କାହିଁକି ?

ଅପରାଧିନୀ—(କହିତ କୋମଳ ସ୍ଵରରେ)—ମୁଁ ତ ସେ କଥା କହୁ
ନାହିଁ, ବନ୍ଧୁ ! ମୁଁ କହୁଛି, ତୁମେ ଦର୍ଶ୍ୟ ହେଉଛ, ପୁଣି...
ପୁଣି...ମୋତେ .. ନା, ନା, ତୁମେଇ ଦର୍ଶ୍ୟ, ତୁମେଇ ଅପୁଣୀ
ହେଉଛ । ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ଚାହେଁ, ଏହାର ଗୋଟାଏ
ମୀମାଂସା ।

ପୁଣ୍ୟଶକ—ମୋର ଦ୍ରବ୍ୟ ମୀମାଂସା ବା ସେ ବସ୍ତୁରେ ପ୍ରଶ୍ନ ତୁମର
ଶକ୍ତିର ଅଘାତ, ଜିତା ! ମୋର ମଧ୍ୟ ନାହିଁ...ମୋର ସମସ୍ତବସ୍ତୁ
ସଙ୍ଗୀ ସହଚରମାନଙ୍କର ନାହିଁ । ଅଛି, ଅଛି ଜଣକର...ନା,
କାହାର ଅଛି ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ...ତେଣୁ କେବଳ ମାରବରେ
ଜୀବନର ଧନକେତ ଦୁଃଖଗୁଡ଼ାକ ଭାରବାସୀ ପଶୁ ପରି ପିଠିରେ
ଧରି ରୁଲିଛି !

ଅପରାଧିନୀ—ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କ ଉପରେ ଯେଉଁ ସମାଜ, ଯେଉଁ ଗୁରୁଜନ, ଏହି ମିଳନର ଗୁରୁତ୍ୱର ଲକ୍ଷ ଏତେ ଯତ୍ନଶା ଦେଉଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଧିକ୍...ଆଉ ଧିକ୍ ଆମମାନଙ୍କର ଏହି ଶୂନ୍ୟ ଶାବ୍ଦକୁ ! ଯଦି ଏହାର କୌଣସି ସମାଧାନ ନାହିଁ, ତେବେ କେତେ ଦିନ ଏହିପରି ଶୂନ୍ୟ ମନ୍ଦିରରେ ବସି ସ୍ୱପ୍ନର ମାୟାଜାଲ ବୁଣୁଥିବା ? ତୁମର କଣ ଏହି କପଟଜାଲରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବାର ସ୍ତ୍ରୀ ନାହିଁ ?

ସୁଶ୍ରୀମତୀ—ନାହିଁ...

ଅପରାଧିନୀ—କାହିଁକି ନାହିଁ ? ସମାଜ ବରୁଣରେ ଠିଆ ହେବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ? ମୋର କନ୍ତୁ ଏହି ଦାସର ଅଧିକାର । ଯେଉଁ ସମାଜ ଆମମାନଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦାମ୍ଭ ନ କରେ, ତୋର ଆମମାନଙ୍କ ଶାବ୍ଦ ଉପରେ କି ଦାମ୍ଭ ଅଛି ?

ସୁଶ୍ରୀମତୀ—ଏ ମିଳନ ଲାଗି ତ ସମାଜ ଦାୟୀ ନୁହେଁ, ଜିତା !

ଅପରାଧିନୀ—ତେବେ ?

ସୁଶ୍ରୀମତୀ—ତେବେ କିଏ ଜାଣେ ନା ।

ଅପରାଧିନୀ—ତେବେ କଣ ଭାବ୍ୟ ? ନିୟତି ? ଭାଗ୍ୟ ?

ସୁଶ୍ରୀମତୀ—ନିୟତି ? ଭାବ୍ୟ...ହୋଇ ପାରେ...ନା, ତାହା ମଧ୍ୟ ଜାଣେ ନା । କେବଳ ଏତିକି ଜାଣେ...ଶତ ଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ, ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ତୁମର ଓ ମୋର ଦିଓଟି ଶାବ୍ଦମୟୋତ ଏକାକୃତ ହୋଇଛି...ଆଉ ଲଜ୍ଜାକୃତ ସ୍ତୋତ୍ରଟି ଶତ ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଲଜ୍ଜାର ନିବିଡ଼ ବନ୍ଦନ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଛି....ବିଚିତ୍ର, ବିଚିତ୍ର ମାନବର ସେହି ଭାବ୍ୟତ୍ୱ !...କେଉଁ ଅଦୃଷ୍ଟ ଲୋକରେ ବସି କିଏ ଶାବ୍ଦର ଜାଲ ବୁଣୁଛି...କିଏ ମିଳନ ବିଚ୍ଛେଦର ସ୍ତ୍ରୀ ରଚନା କରୁଛି...ସେ ତ ମୋର ଜ୍ଞାନର ଅଗାଧର, ଜିତା ! କେବଳ ତାର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଆଶ୍ରୟ,...କେବଳ ସୁଦୂର ସ୍ୱପ୍ନର ବାଣୀ ଭଳି ତାର ଲଜ୍ଜା ତ, ଅରେ ଅଧେ ପ୍ରାଣରେ ଅନୁଭବ କରୁଛି ମାତ୍ର ।...ତାର ବକ୍ତୃତାମୟ ବାଣୀ ମାନବ ପ୍ରାଣରେ ଅପ୍ରତିହତ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି...ଅବମର ପାଇ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ସୁଦୃ କେତେଟାଟି ଦୃଷ୍ଟିଶାଳୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛି । ହଁ ଜିତା, ସେହି ନିୟତି...ଭାବ୍ୟ...

ସେହି ମଙ୍ଗଳରଥାୟକ...ସେ ଭୂମର ଓ ମୋର ଶକନର
କର୍ଣ୍ଣଧାର, ଭୂଳକ...ସେହି ସେ । ଆଉ ଆମମାନଙ୍କର ଏ
ଅଭିଳାଷ, ବାଧନା, ଦୁଃଖ, ସମାଧାନ, ସକଳ ଅବଶ୍ୟାସ ଭୟଳ
ସାଗରର ବୁଦ୍ଧବ ଭଳି ସେହି ମଙ୍ଗଳମୟ ମହାସାଗରରେ
ଲାନ ।... (ସର୍ବଶ୍ୱାସ)

ଅପରାଧିନୀ—(ଉତ୍ତେଜିତଭାବରେ) ଓଃ ! ତୋର କଣ ମୁକ୍ତି ଅସମ୍ଭବ ?
ତେବେ କଣ ଏହି ଅଶେଷ ଶକ୍ତି ଦାହନର ଅବସାନ ନାହିଁ ?
...ଏହି ଗଭୀର ଅନ୍ଧକାରର କଣ ଭ୍ରମ ନାହିଁ ? ହାୟ ମଦହଧି !
(ଅଶ୍ରୁମୋଚନ) ନା, ନା, କହୁ...ମୋ ଯୋଗୁଁ ତୁମେ କାହିଁକି
ଅପଥା ଜଳ ପୋଡ଼ି ମରବ ? କାହିଁକି ଶକ୍ତିର ଅପତୟ କରିବ ?
ତୁମେ ମୁକ୍ତ ହୁଅ...ତୁମେ ସୁଖୀ ହୁଅ । ସମାଜ, ନିୟତି,
ଭାଗ୍ୟ, ଭଗବାନ୍, ଏ ସମସ୍ତ ଅଲୀକ ସ୍ୱପ୍ନ, ଅଲୀକ ବଳନ ଚୁର୍ଣ୍ଣ
କରି ମୁକ୍ତ ହୁଅ । ଆଉ ସଦି ଅନନ୍ତ ନରକଗାମୀ ହେବାକୁ ହୁଏ
ତ ମୁଁ ହୁଏ । ତଥା, ଆଜି ଏହି ମୁକ୍ତ ନାଶର ଶିରରେ ସମସ୍ତ
ଦୁଃଖର, ସମସ୍ତ ଚିନ୍ତାର ଲତ୍ତ ହୁଅ...ଭବ୍ୟ ହୁଏ,
ଶୋଚନା ନାହିଁ, ମାତ୍ର ତୁମେ...ତୁମକୁ ସୁଖୀ ଦେଖି ମୁଁ ହେଲେ
ଟିକିଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ...ହୁଅ ସବୁ ଉଜାଡ଼ି କରିଦିଅ!

ପୁଣ୍ୟସିଦ୍ଧା—(ବ୍ୟଥା ହାସ୍ୟ କରି) ମିଥ୍ୟା, ମିଥ୍ୟା, ଏ କେବଳ ଉପହାସର
କଥା । ତୁମର ଏ ଆନ୍ତୋର୍ଣ୍ଣର ଅଭିନୟରେ ଅଦୃଷ୍ଟ, ନିୟତି
ଯେ ହସୁଛି ! ସେ କଥା ଜଣ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ?

ଅପରାଧିନୀ—ନିଷ୍ଠୁର ପୁଣ୍ୟସିଦ୍ଧା ! ଏ ସ୍ୱାର୍ଥପରତାର କି ପ୍ରକୃତର ଅଛି ?

ପୁଣ୍ୟସିଦ୍ଧା—ପୁଣ୍ୟସିଦ୍ଧା ତାର ନିଷ୍ଠୁରତା ଯେ ଲଜ୍ଜା କରି ନାଶଠାରେ
ଆଶ୍ରେଣ କରି ନାହିଁ, ଜିତା ! ଏତେ ବିକ୍ରମ ହେଉଛି କାହିଁକି ?
ମୁଁ ପରା କହିଛି, ଆମର ମିଳନଟା ଯେପରି ଘଟଣାଗୋଚରରେ
ଅନୁଜ୍ଞା ସରେ ଆସି ପଡ଼ିଛି, ବିଚ୍ଛେଦ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଲଜ୍ଜା
ସତ୍ତ୍ୱେ ଘଟିବାର ଆଶା ନାହିଁ । ମିଳନ ବିଚ୍ଛେଦର ସେହି
ଅଦୃଷ୍ଟ କର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ତାଙ୍କର ଆଦେଶ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ
କରିବା ଛଡ଼ା ଆମର ଆଉ ଅନ୍ୟ ପନ୍ଥା ନାହିଁ ।

ଅପରାଧିନୀ—ତୁମର ଏହି କମୋଳକଳ୍ପିତ ବ୍ୟାଖ୍ୟାଗୁଡ଼ାକ ଶୁଣିବାର ଯେଉଁ ମୋର ନାହିଁ । ମୁଁ ଚାହେଁ, ଗୋଟାଏ ସମାଧାନ... ନିଶ୍ଚିତ... ମୁକ୍ତି । ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସୁଧା ପୂର୍ଣ୍ଣାଭୂତ କରି ଭ୍ରଷ୍ଟାଦୃଶିରେ ମୁଁ ଜୀବନଟାକୁ ଉପକାସୀ ରଖିବାକୁ ଆଜି ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ । ଏ ଆସନ୍ତା ଫାଇଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାକୁ ଆମର ଏହି ବ୍ୟାଧାନାଟ୍ୟର ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ ଶେଷ ହେବ । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ନିଶ୍ଚୟ ଗୋଟାଏ ସମାଧାନ...

ପୁଣ୍ୟଶକ—ସମାଧାନ ? ତୁମେ କେବଳ ଚାହେଁ ନାହିଁ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଚାହେଁ । ତାହାହେଲେ ଅନୁତପ ଏହି ଅବସ୍ଥା ଅଗାଧ ହାତରୁ ଟିକିବ ନିଶ୍ଚିତ ମିଳି ପାରେ ।

ଅପରାଧିନୀ—କେତେଗୁଡ଼ାଏ କଳ୍ପନାର ଖୋରାକରେ ତୁମେ କ'ଣ ପାର, ମାତ୍ର ମୋ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଅସମ୍ଭବ !

ପୁଣ୍ୟଶକ—ମୋ ପକ୍ଷରେ ଠିକ୍ ସେଇଆ, ମାତ୍ର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଏତକ ଯେ, ଯାହା ଯେତେବେଳେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, ଅସମ୍ଭବରେ ମୁଁ ତାର ଚେଷ୍ଟା କରେ ନାହିଁ ।

ଅପରାଧିନୀ—ପ୍ରଭୁ ! କେତେଦିନ ଏହି ନିଷ୍ଠୁର ଅଭିନୟର ଚକ୍ରବ୍ୟୁତରେ ଗୋଟାଏ ମୃତ୍ୟୁ ନାଶକୁ ଘାଣ୍ଟୁଥିବ ? କେତେଦିନ ଏହି ଉଦାସ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ପ୍ରଣୟର ମୋହରେ ... (ଅଶ୍ରୁ)

ପୁଣ୍ୟଶକ—ଦର୍ୟ ? ଖାଲି ଦର୍ୟ ନୁହେଁ, ଭୟ ! ଭୟ ! ସେହି ଶେଷ ସମାଧାନ—(ଉଦାସ୍ୟ କରୁ କରୁ କର୍ମରୁ ନିବୃତ୍ତ)

ଅପରାଧିନୀ—(ଅଶ୍ରୁସିନ୍ଧାରିତ ନେତରେ ସେ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ) ଅଭୂତ ଏହି ନିଷ୍ଠୁରତା ! ସହାୟ ହୁଅ, ଭଗବାନ !

[ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଗୃହର ପଶ୍ଚାତ୍ତ୍ୟାଗ ପଥରେ ଗୈରିକ-ବସନପରିହିତ ଜଣେ ଘନ ଭୟ ଗୋଟିଏ କରୁଣ ସଙ୍ଗୀତ କଣ୍ଠପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଗାଇ ଗାଇ ଚାଲୁଥିଲା । ଅପରାଧିନୀ ସେ ସଙ୍ଗୀତରେ ଯେପରି ହଠାତ୍ ଚେତନା ଲଭି କରି ତମକି ଉଠିଲେ । ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପୁଣି ସବୁ ଶାନ୍ତ । ଭୟାବୁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ରହିଯାଇ ପୁଣି କି ଏକ ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ବ୍ୟାଧାରେ ସମସ୍ତ ମାରବତାକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଉଥିଲା । ଅପରାଧିନୀ

ଅଶ୍ରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣଲୋଚନରେ ଗବାକ୍ଷଟିକୁ ଧରି ତନ୍ମନା ହୋଇ ଶୁଣିବାକୁ
ଲାଗିଲେ—ଉଷ୍ଣ ଅଦୃଶ୍ୟ, ମାତ୍ର ଅଦୃଶ୍ୟ ଲୋଚନ କଣ୍ଠପୁର ଯେପରି
ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦେହ ମନକୁ ଅଧିକାର କରି ବସିଥିଲା । ବାଳରବର
ଅଛୁଣ ଆଖିରେ ସମସ୍ତ ଦିଗ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା ।]

ସବୁ ସନ୍ଦେହ ଅଜ୍ଞାନ ଅମା ତଳେ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତାର ପାପଶିଖାଗେଟି ଜଳେ,
ସେ ଆଲୋକ ତେଜେ ସଂଗ୍ରାମ କ୍ଷତ ଶାନ୍ତ
ସକେତ ଭୁଲି ପଥ ହୁଡ଼ୁ ଅବିଗ୍ରାନ୍ତ ।

ଭ୍ରାନ୍ତ ତୋ ମନ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ପରବାରୀ !
ଅମୃତ ଗୁଡ଼ି ଗରଳକୁ ଯାଉ ଗ୍ରସି !
କଢ଼ି ଯାଏ ତୋର ଦୁଃଖ ବେଦନା ବ୍ୟାଧି,
କେତେଦୂର ଦେବୁ ଆପଣାର ପ୍ରତିବାଦୀ ?

ଭୁଲ ମନ ! ତୋର ମନ୍ଦରେ ଯାଅ ଫେରି,
ବିପଳେ ଭରମ, ଶରୁ ଗଲେଣି ଘେରି,
ପୀରତ ଯମୁନା ଯହିଁ ପୁଟେ ଶରଦଳ
ସକଳ ତିଆରି ମାନସ-ହଂସ ଚଳ ।

ବିପଳରେ ତୋର ଦିନ ଯାଏ ଭଲ ଭଲ,
ଲଗା ନା ରେ ଆଉ ରହୁ ଆସନେ କାଳ,
ନିଶି ଦିନ କରେ ଅହ୍ୱାନ ତାର ଶଙ୍ଖ,
ଗୁଡ଼ି ଆସ ମନ, ଦୁଃଖ ବାସନା ପକ ।

ଆକର ବିଅ ତୋ ଦେହେ ଚୈତ୍ତବ ବାସ,
ନିଉଯାଉ ସବୁ ସନ୍ଦେହ କ୍ଷତ ପ୍ରାସ,
ତୋ ଲାଗି ସିନା ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଗୁଡ଼ପଥେ
ଭିକ୍ଷା ମାଗଇ ସକଳ ହୃଦୟଗତ ।

[ଉଷୁର ଗୀତ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗରେ ମିଡ଼ିଗଲା । ଯେତେ
ତେଣୁ କଲେ ମଧ୍ୟ ଅପରାଧିତା ଗାୟକର କିଛି ସମ୍ଭାନ ପାଇ ପାରି ନ
ଥିଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଘର୍ବ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ସେଠାରୁ
ଫେରି ଆସିଲେ ।]

ଅପ୍ରକୃତା—ମୋର ଭଲ ଦୁଃଖୀ କିଏ ଜଣେ ! କେଉଁ ଏକ ଅଦୃଷ୍ଟ
 ଭରସାରେ ଚାଲୁଛି ସେ ! କିନ୍ତୁ ଭରସା କଣ ସମ୍ଭବ ? ସେହି
 ଗୋଟିଏ କେଉଁ କାଳ୍ପନିକ ଆଶ୍ରୟ !.. ସେଥିରେ କଣ ମନକୋଧ
 ହୁଏ ? ଜବନର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ତୃପ୍ତି ସମ୍ଭବ ହୁଏ ? କିନ୍ତୁ ମୋ
 ଭାଗ୍ୟରେ ତ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଶ୍ରୟ ଘଟିଲଭଲ ହିଁ ନାହିଁ ?
 ଖାଲି ଅନ୍ଧକାର ! ଅନ୍ଧକାର ! ଏହି ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ
 ଆତ୍ମତୃପ୍ତ ? ଅସମ୍ଭବ ! ଅସମ୍ଭବ !...ଓଃ !...

(ଯକନିକା ପ୍ରଚଳନ)

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଙ୍କ

ଦୃଶ୍ୟ ଏକ

[କିଛି ବର୍ଷରୁ କିଛି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ହେବ କି ନାହିଁ ଆଜି ଏକ ପ୍ରକାର । ଅପ୍ରକାଶିତ ଦୁଇ ଜଣ ବନ୍ଧୁ ଓ ନାଗରୀକମଳ ନେତ୍ରୀ ସମାପ୍ତ କରୁଥିଲା, ଡାକନାମ ଜଣା । ସମା ଅପ୍ରକାଶିତ ପୂର୍ବ ପରିଚିତା ଓ ସମବୟସୀ, ମାତ୍ର ଅପ୍ରକାଶିତ ରୁକ୍ଷ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ଲବଣ୍ୟସୁଧା ହୁଏତ । ଜଣା ସେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ତନୁ, ରୂପକଣ୍ଠ । ତନ୍ତୁ ଚପଳ ଓ କିଛି ହୁଏ । ଅପ୍ରକାଶିତା ସହଜ ଅଳ୍ପ ଦିନର ପରିଚୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଖୀଭାବ ମାଧୁର୍ୟ୍ୟ ଆଶାଶୀଳ ଭାବରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲା । ସମସ୍ତେ ସୁଶ୍ରୀୟକକ ଗୃହର ମୂଳ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ କଥା ହେଉଥିଲେ ।]

ସମା—ତୁ ଭଉଣୀ ନ ଗଲେ ତ ସବୁ ବ୍ୟର୍ଥ ! ସବୁ ପଣ୍ଡ ! ତୁ ଯେ ଆମର ସ୍ଵାଧୀନତା ଉତ୍ସବର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଭିନେତ୍ରୀ । ତୋ ଭଳି କେତେ ଜଣ ଅବହେଳିତା, ଲକ୍ଷ୍ମିତା ନାଗ ଏହି ଜାଗରଣର ପ୍ରାଣସ୍ଵରୂପ ।

ଜଣା—ତୁମକୁ ଯେ ଭଉଣୀ ଆଜି ସଭାରେ ପ୍ରଥମ ବକ୍ତୃତା ଦେବାକୁ ହେବ....ସେହି ବିରାଟ ସଭାରେ ।...ତୁମେ ପ୍ରକାଶିତା ଦେଲେ ଆଜି ତଳେ ନାହିଁ । ଆଜିର ସଭାକୁ ତୁମେ ଯେ ପ୍ରାଣ...ତୁମେ ଉତ୍ତେଜନା...ତୁମର ବାକ୍ୟବାଣୀ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକଳ ଚୋପାନ ପରି ସମଗ୍ର ନାଗ ଜାତିର ଜଡ଼ ପ୍ରାଣରେ ଅହେବ ଆଲୋଚନ ଆଣିଦେବ ବୋଲି ଆମେମାନେ ତୁମର ନାମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ରଖିଛୁ । ବିଶେଷତଃ ଆଜିର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ଯେପରି ଗୁରୁତର ।

ସମା—ହଁ ବିଷୟଟା ଜାଣୁ ନା, ହିନ୍ଦୁ ବିବାହକ୍ଳେଦ ଅଇନ...

ଅପରାଜିତା—ସମାକର ଭଉଣୀ !...ମୋ ଭଲ ନଗଣ୍ୟ, ମୂର୍ଖ କେଉଟି
 ଜୀବ ଯେଉଁ ଆନ୍ଦୋଳନର ଜୀବନ, ସେ ଆନ୍ଦୋଳନର ଅମଙ୍ଗଳ
 ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ପରିଣାମ ହୋଇପାରେ, ସେ ଭରସା
 ମୋର ନାହିଁ । ସେ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲେ ମୁଁ କେତେଦିନ ତୁମମାନଙ୍କ
 ସଙ୍ଗରେ ଜଣେ ହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରୋତ୍ସାହରେ ନିଜକୁ ଭସାଇ
 ଦେଇ ପାରୁଥାନ୍ତୁ ...ସଙ୍ଗୀତରେ ନିଜକୁ ବହୁଳ କରିଥାନ୍ତୁ ।
 ତା ଛଡ଼ା, ମୁଁ ତ ତାଙ୍କ ବିନାମୁମତରେ କେଉଁଠାକୁ ଯାଇ ନାହିଁ
 ...ଆଜି ମଧ୍ୟ ଯିବାର ସାହସ ନାହିଁ ।

ସମା—କାହାର ଅନୁମତି, ଜିତା ? ଗୋଟାଏ ଅବିଶ୍ୱାସୀ, ପରିତ୍ୟକ୍ତ
 ହୃଦୟ, କୁଟିଳ ପ୍ରକୃତି କାପୁରୁଷର ଅନୁମତି ? ଛୁ ! ଏଭଳି
 ବ୍ୟବହାର ମୁଖାବଲୋକନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ...

ଅପରାଜିତା—ତୁମ ହୃଦୟ ଭଉଣୀ ! ତୁମେ ଯେତେଗୁଡ଼ାଏ ଦୋଷାବେଶ
 କରିଗଲ, ମୁଁ ସେସବୁ କେବେ ତାଙ୍କଠାରେ ଦେଖି ନାହିଁ
 ବୋଲି ତୁମ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ ...ଯଦି କିଛି ଦେଖି
 ଥାଏ, ତାହା କେବଳ ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତିଗତ ଉଦାସୀନତା

ସମା—ସେହି ତ ପ୍ରମାଣ । ତା ଛଡ଼ା ଦେଖି ନାହିଁ ବୋଲି ଗୋଟାଏ
 ଅଲୀକ ମୋହରେ ନିଜକୁ ବନ୍ଧ କରି ନ ଥିଲେ ଏପରି କହନ୍ତୁ
 ନାହିଁ । ଅଜି କାଲିକାର ଏହି ନବଜାଗରଣ ଦିନରେ ଏପରି
 ଅଧୀନତା ଯେ ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ !

ଅପରାଜିତା—କାହାର ଜୀବନର ଧାର ଭଲ ରୂପେ ଆଲୋଚନା କରିବା
 ପୂର୍ବରୁ ତୁମେ ଯେ, କିପରି ତାକୁ ପ୍ରଦର୍ଶନ ବୋଲି ଉଡ଼ାଉ
 ଦେଉଛ, ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ହଁ ହୋଇପାରେ, ମୁଁ ଗୋଟାଏ
 ମୂଢ଼ ଅଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ମୁଁ ସେସବୁ କିପରି ବୁଝିବି ? ମାତ୍ର
 ଭଉଣୀ ! ଯେଉଁ ଲୋକଟା ଉପରେ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଦୋଷାବେଶ
 କରିଗଲ, ତା'ର ମନଟା ପାଇବାକୁ ଯେ ଏହି ମୂଢ଼ ଜୀବଟାକୁ
 କେତେ ଲୋଭକପାତ, କେତେ ଶୋଣିତପାତ କରିବାକୁ ହୁଏ,
 ତାହାର ହିସାବ ଯଦି ତୁମେ ଥରେ ହେଲେ ରଖିଥାନ୍ତୁ, କେବେ
 ଜାଣନ୍ତୁ...

କ୍ଷମା—ଏହି ଜାତ ଦାସଭର କଥା ଶୁଣିଲେ ମୋର ରକ୍ତ ଢାଳିଯାଏ ।
 ନାଶ୍ରି ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦନ, ସମସ୍ତ ମୋହ ଦଳ ନିଜେ
 ବାହାର ଆସି ପାର ନାହିଁ, ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାଶ୍ରି ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ବା
 ଆତ୍ମମର୍ଯ୍ୟଦା ଲଭ ନ କରିଛି, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁରୁଷର ପଦାଦାତ
 ତା'ର ଜୀବନର ଶ୍ରେୟ ହେଉଥିବ । ସେଥିପାଇଁ କହେଁ, ନାଶ୍ରି !
 ଜାଗ୍ରତ ହୁଅ ! ଉଠ ! ଯେଉଁ ମୁକ୍ତର ଆଲୋକରେ ସମଗ୍ର ଭଣ୍ଡ
 ଆଜି, ଜାଗ୍ରତ, ସେହି ଜୀବନ, ସେହି ଆଲୋକକୁ ବୁଝଣ କରି
 ନିଅ ! ତା ନ ହେଲେ ପଦାଦାତ...ନିର୍ଯ୍ୟାତନା...ଅପମାନ....

ଅପରାଜିତା—ହଁ, ପଦାଦାତ ! ସେହି ପଦାଦାତ ଯଦି ଦିନେ ଲଭ
 କରିଥାନ୍ତି, ଭଉଣୀ...

କ୍ଷମା ଓ ଜୟା—କ୍ଷୀନ୍ତ ହୁଅ ! ଆମେମାନେ ଏ ଗଭୀର କଥା ଶୁଣିବାକୁ
 ଆସି ନାହୁଁ ।

ଜୟା—ଆମେ ଖାଲି ଭୁଞ୍ଜି, ତୁମେ ଯିବ କି ନାହିଁ ?

କ୍ଷମା—ତୁମ୍ଭା ଚେଷ୍ଟା କରି କ'ଣ ହେବ ଭଉଣୀ ? ଯେ ଅଜ୍ଞାନଙ୍କୁ
 ପୁଞ୍ଜିପୁ ମନେକରେ, ତାକୁ ଆଲୋକର ବାଣୀ ଶୁଣାଇବା
 ମୁଖ୍ୟତା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ !

ଅପରାଜିତା—ମୁଁ ତ ମାନିଲି ଭଉଣୀ, ମୁଁ ମୁଖ୍ୟ...ନ ହେଲେ କି ଏତେ
 ରକ୍ତପାତ କରି ପୁଣ୍ୟା ଗୋଟାଏ ଲୋକର ମନ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତି ?

ଜୟା—ଆରେ ! ସେ ମନ ଯେ ସୁଦୂର ଏକ ମାନସ ସାଗରର ହଂସ...!
 ସେ କଥା ଜାଣିଥିଲେ ବୋଧହୁଏ ମନ ଅଧିକାର ବା
 ଅବଶେଷ କରିବାର ପ୍ରୟାସ କେତେ ଦିନୁ ଗୁଡ଼ି ସାରନ୍ତାଣି ।
 କିନ୍ତୁ ବିପ୍ଳବର କଥା, ତୁମର ଏହି ପଦାଦାତର ମାର୍ଗକାହ୍ନୀ...
 ଅସହ୍ୟ ! ଅସହ୍ୟ !

କ୍ଷମା—ଭଉଣୀ ! ତୋର ସରଳ ପ୍ରାଣ ଏହି କଦର୍ଯ୍ୟ ଶଠ ଲକ୍ଷ୍ମଣ-
 ଗୁଡ଼ାକଙ୍କର ଶୁଭୁଷ, ମିଥ୍ୟା, ମୋହରେ ଭ୍ରମି ପାରେ, ମୋର
 କିଛି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ତୁଷାର୍ବୃତ ହିମାଳୟରେ ପାବଂଶକର
 ଏ ଯେଉଁ କଠୋର ତପସ୍ୟାର ଅଭିନୟ ତୁମେ ଆରମ୍ଭ କରିଛ,
 ତହିଁରେ କୁପଳ ଛଡ଼ା ପୁପଳ ହେବାର ଭିଳେମାତ୍ର ଆଶା ନାହିଁ ।
 ସେଥିଲିଖି କହେ, ବେଳ ଥାଉ ଥାଉ ନିଜର ପତ୍ନୀ ବାଛିନିଅ ।

ଦର୍ଶନ ପତ୍ନୀ ତୁମ ସମ୍ମୁଖରେ... ପ୍ରଥମ - ପୁରୁଷର ଶରୀରରେ
 ନିଜକୁ ଅନ୍ତ ଭାବରେ ପ୍ରଥମ କରି, ତା'ର ଅନୁଶାସନକୁ
 ମାରକରେ ବହୁନେଇ ନିଜକୁ ଅନ୍ତକ୍ରମରେ ଚିରଦର୍ଶ୍ୟ କରିବା
ଦ୍ଵିତୀୟ.... ସମସ୍ତ ଦାସର, ବନ୍ଦନ, ମାୟା ତଥାକଥିତ ଗୁହର
 ମୋହ ପ୍ରେମକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଉତ୍ସାହନ କରି ସ୍ଵାଧୀନତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ଆଲୋକରେ ନିଜକୁ ଭସାଇ ଦେବା... ତୁମ ପରି ଆଜି କେତେ
 ନିର୍ଦ୍ଦୀନତା, ମୂକ, ନବବଧୂ ସମାଜର ପ୍ରତିପତ୍ତି ବା ଅନୁଶାସନ
 ଚରୁତରେ ଠିଆ ହୋଇ ନ ପାରି କେତେ ଯତ୍ନଶା ଭୋଗୁଛନ୍ତି....
 ସେହି ନିରସର, ମୂକ ଭଗିନୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତୁମର କ'ଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
 ନାହିଁ, କିତା ? ଯଦି ଆଏ, ଆଜି ଆମ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କର
 ...ଦୃଢ଼ ସ୍ଵରରେ କହ, କେଉଁଠି ବାଛି ନେବ... ଅନ୍ତକାର, ନା
 ଆଲୋକ ?

ଅନ୍ତକାର—ଆଲୋକ ?...ଆଲୋକ ?...ଏଇ ଯେ ମୋର ଅନ୍ତକାରକୁ
 ଜାଣନ୍ତି ! ତହିଁରେ ଆଲୋକର ଆଶା ? ଏ ଜାଣକରେ ଯେ,
 ଆଲୋକର ପ୍ରବେଶ ଦ୍ଵାର ଚିରଦିନ ବନ୍ଦ !

(ଦୀର୍ଘ ଶ୍ଵାସ ନିଶ୍ଵେସ କରୁ କରୁ ନିମ୍ନଦୃଷ୍ଟି ହେବା)

[ଅନ୍ତରେ ବାତାସ୍ତନ ପାଶୁରେ ପରିଚିତ ଗୈରିଜାବସନ ଭସ୍ମର ସଙ୍ଗୀତ]

ଆଲୋକ, ଆଲୋକ, ଆଲୋକ

ପଡ଼ୁ ଝରି,

ତୁଟୁ ଅନିମେଷେ ମୃତ୍ୟୁ ସମାନ

ଅନ୍ତର ବସ୍ତବ !

ଯେ ଆଲୋକେ ପୁଣି ମଞ୍ଜି ପୂର୍ଣ୍ଣକା,

ଉତ୍ସୁକ ତରୁ ପଥ ଲାଭକା,

ସେ ଆଲୋକ କବି ମୁକ୍ତ ଗୀତିକା

ସ୍ଵର ଝରଣା ସରି ।

ପଡ଼ୁ ଝରି ।

ଅନ୍ତର ଚିତ୍ତ କରେ ହାତୀକାର
 ବିଧୁର ବାଦନାବସେ,
 ଅନ୍ତର ଦେବ ଚିତ୍ତ ଅବନତ
 ଲଜ୍ଜିତ ଅହଙ୍ଗଣେ ।

ପରାଣ ସୁବ୍ୟ ରୁଦ୍ଧ ପଣୀ
 ଅବାରେ ମରେ ଝୁରି,
 ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ମୁକ୍ତି ଆଲୋକ ପିରୁ !
 ପର ପାରେ ଯିବ ଉଡ଼ି !

ମାଳ ଧାନକ୍ଷେତ ଲହରୀହରେ,
 ବିଶ୍ୱାସକନ ପ୍ରୀତି ଆନନ୍ଦେ,
 ଯେ ଆଲୋକ ଖେଳେ ନମ ଅନ୍ତରେ,
 ସେ ଆଲୋକ ଉଠୁ ଉରି !
 ପଡ଼ି ଝୁରି !

ନିଉପାଉ ଶତ ବେଦନାର ଗୁଣ,
 ଅନ୍ତରେ ଫୁଟୁ ଗାବନର ବାଣୀ,
 ବିପ୍ଳାବନନ୍ଦେ ଶବନର ଗୀତେ
 ମୃତ୍ୟୁ ପାଇ ଗୋ ମରି !
 ପଡ଼ି ଝୁରି ।

(ସମସ୍ତେ କ୍ଷଣକାଳ ନୀରବରେ ସଙ୍ଗୀତରେ ମୁଗ୍ଧ ହେବାର ଅଭିନୟ)

ସମା—ରୁପ୍ତ ରହିଲ ଯେ ଜିତା, ମୋ କଥାର ଜବାବ ଦିଅ ।

ଜୟା—ଏତେବେଳେ ତ କହଇ କଲେ ତଳିବ ନାହିଁ ଉତ୍ତରୀ !
 ଏହୁକ୍ଷଣି ଯେ ଆମ ସତ୍ୟମାନଙ୍କର ଶୋଭାପାପା ଆସିଯିବ ।
 ତୁମେ ସେହି ଶୋଭାପାପାରେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ଆମ
 ସଙ୍ଗରେ ଯିବ କି ନାହିଁ, ସ୍ପଷ୍ଟ କହିଦିଅ ।

ଅପରାଧିନୀ — ସମା କର ଭଉଣୀ ! ମୁଁ ତାଙ୍କ ବିନାମୁଖରେ କେଉଁଠାକୁ
 ଯିବାର ସାହସ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଖି ନାହିଁ...ନା, ନା !...ମୋର
 ରକ୍ତ ଶୀତଳ ହୋଇ ଯାଇଛି...ମୋତେ ଶକ୍ତି ହିଅ, ବଳ
 ହିଅ ଭଉଣୀ !...ମୁଁ କଣ କରବ କିଛି ସ୍ଥିର କରି ପାରୁ
 ନାହିଁ ! ଏହି ଯେ ସେ ଏ ଅଡ଼କୁ ଆସୁଛନ୍ତି... (କିମ୍ପାନ୍ତରଣ
 ପୁଣ୍ୟକର ପ୍ରବେଶ)

ପୁଣ୍ୟକ — (ଉପରୁ ବସ୍ତ୍ର ଓ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ) ଜିତା, ଜିତା, ଗୋଟିଏ
 ଉତ୍ସୁକର ଯେ ଏଆଡ଼େ କଣ୍ଠ ଫାଟିଗଲା ! ସେଥି ପ୍ରତି କଣ
 ଟିକିଏ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ୁ ନାହିଁ ? ହଁ, ଗୁହର ଅନ୍ଧପୂର୍ଣ୍ଣା ସ୍ୱପ୍ନ
 ଭ୍ରମାବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ଅବସ୍ଥା ଯାହା ହୁଏ ! ଓଃ !
 ତୁମର ବଚ୍ଚମାନେ ପରା ଆସିଛନ୍ତି ? ସେକଥା ତ ମୁଁ ଜାଣି
 ନ ଥିଲି । (ସମା ଓ ଜୟା ପ୍ରତି) ନମସ୍କାର, ନମସ୍କାର ।
 ଆପଣମାନେ ଯେ ସ୍ୱପ୍ନ ଆଲୋକ ଆସି ମିଳି ଯାଇଛନ୍ତି...
 ବାହାରର ଆଲୋକକୁ ଏହିପରି ପରାରେ କିଏ ? ବେଶ୍ !
 ବେଶ୍ ! ଭକାଗ୍ରାହୀକୁ ମୁଁ ଏ ଭ୍ରମା ଦେବାର ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତି ।
 ସେ ଯେ ଦରିଦ୍ର, ବିରାଗ ମୁଁ ଏ ଗୁଣ୍ଡଳ ଲୋଭରେ କଣ ଫଟାଇ
 ମରୁଛି, ...ପ୍ରାୟ ଅଧଘଣ୍ଟା ଉପର ହେବ ।

ସମା — (ଉପରୁ ବ୍ୟକ୍ତ ସ୍ୱରରେ) ଆମ ଅନୁମତିରେ କିଛି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ
 ବାବୁ !...ମୂଲ୍ୟ ଅଛି ଆପଣଙ୍କ ଅନୁମତିରେ । ଜୀବନରେ ଜଣେ
 ନାଶର ଅନୁମତିକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବା କଥା ଏହି ବୋଧ ହୁଏ
 ଆପଣଙ୍କର ପ୍ରଥମ ? ନ ହେଲେ ବା ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥାନ୍ତି...
 (ଜିତାର ସନ୍ତର୍ପଣରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ ଓ ପୁନରାଗମନ)

ପୁଣ୍ୟକ — (ଉପରୁ ହାସ୍ୟ କରି) ସବୁ ଜନପଦକୁ ଏପରି ଅବଶ୍ୟାସ କଲେ
 ଜୀବନରେ ଯେ ଭଣ୍ଡି ପାରିବା ଅସମ୍ଭବ ! ତେଣୁ ଆପଣଙ୍କ
 ଭଲ ବିଜ୍ଞ ମହିଳାମାନଙ୍କର ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତରେ ବାଛି ନେବାକୁ
 ହେବ, କିଏ ବିଶ୍ୱାସ ବା ଅବଶ୍ୟାସର ପାସ । ବିଶେଷତଃ ମାନବ
 ଜୀବନଟା ଏଡ଼େ ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ, ତାକୁ ଗୋଟାଏ ମାନଦଣ୍ଡରେ
 ମାପିବାକୁ ତେଣୁ କଲେ ଶେଷରେ ହାସ୍ୟାସ୍ତ୍ର ଓ ନିରାଶ
 ହେବାକୁ ହୁଏ ।

ସମା—ବିଜ୍ଞତାର ବ୍ୟଙ୍ଗଟା ଆମଠାରେ ଆଗେଇ କରିବେ ନାହିଁ । ବିଜ୍ଞ
ଆମଣ...ଆଉ ବିଜ୍ଞ ମମାନର ଅଧିକାୟକ ଆପଣଙ୍କ ପୁରୁଷ-
ଜାତି । ନାଶ ହୋଇ ବିଜ୍ଞକୁ ବା ଜ୍ଞାନର ବଡ଼ମା ! ଧୂଷ୍ଣତା
ଛଡ଼ା ଆଉ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ? ତା ନ ହେଲେ ମୁଖରେ
ଆଲୋକ...ଆଲୋକ ! ଆଉ ପ୍ରକୃତ କର୍ମ ସେଷରେ, ପ୍ରକୃତ
ଜୀବନରେ ଅନ୍ତକାରର ଉପାସନା !...

ସୁଶ୍ରୀଣକ—ଆପଣ ହଠାତ୍ ଏତେ ବିକୃତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ?
ଏଇଟା ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଵାଧୀନତାକାଞ୍ଚିଣୀ ପକ୍ଷରେ ଅସ୍ଵାଭାବିକ
ବିକାର ।

ସମା—ହଁ ! ...ଆମର ମସ୍ତିଷ୍କ ବିକୃତ...ଖାଲି ଆମର ନୃତ୍ୟ...
ସମଗ୍ର ନାଶଜାତିର ! ପ୍ରାଣ୍ଡାତ୍ୟ ଓ ପ୍ରାତ୍ୟର ଯେତେ ନାଶ
ଆଜି ଜନର କର୍ମକ୍ଷମତାରେ, ପ୍ରତିଭାରେ, ଆତ୍ମାନୁଭୂତିରେ
ପୁରୁଷର ପାଧ୍ୟାୟ ଲେଖକ ପରିମାଣରେ ଖଣ୍ଡିତ କରି
ପାରିଛନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ମସ୍ତିଷ୍କ ବିକୃତ...ରୁଣ୍ଡ ! ତା ନ
ହେଲେ କି ଆପଣମାନେ ଜ୍ଞାନର ବଡ଼ମା ଦେଖାଇ ନାଶ ଜାତିକୁ
ପ୍ରଦାନତ କରି ରଖିଥାନ୍ତେ ?

ସୁଶ୍ରୀଣକ—ଆପଣଙ୍କର କେଉଁ କଥାଟିର ମୁଁ ଠିକ୍ ଜବାବ ଦେବି,
ହିର ଜଣ ପାରୁ ନାହିଁ । ତେବେ ଆପଣଙ୍କ ପୁକ୍ତିର ପତ୍ୟତା
ବା ସମୀଚୀନତା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଏତିକି କହି ପାରେ ଯେ,
ଯଦିବା ପୁରୁଷମାନେ ନାଶକୁ ସ୍ଵୀକାର ପଦ୍ଧତିତ କରି
ଆସୁଥିଲେ, ନାଶମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାତି-ବର୍ଣ୍ଣ-ଗୁଣ-ନିର୍ଦ୍ଦି-
ଶେଷରେ ପୁରୁଷକୁ ପ୍ରଦାନତ କରିବାକୁ କମ୍ ଚେଷ୍ଟା
କରୁ ନାହାନ୍ତି ! ତେବେ ବାହାଦୁରୀ ବା ବିଜୟର ଗୌରବଟା
କିଏ ନେବ, ତାହା ଠିକ୍ କରିବା ମୁଣ୍ଡେଲ !

ଭୟା—ମିଥ୍ୟା, ମିଥ୍ୟା...

ସମା—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଥ୍ୟା କଥା ! ଆଜି ଯେ ପ୍ରାତ୍ୟର ମୁମୂର୍ଷୁ ନାଶ
ଟିକିଏ ମସ୍ତିକ ଉତ୍ତେଜନର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି, ତା ଉପରେ
ଏ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଧରଣର ବଜ୍ରପାତର ଆସ୍ଵୋଜନ ।

ଜଣା—ତୁଁ ଭଉଣୀ ନାଶର ଶୀତ ଶକ୍ତିକୁ ଧ୍ୟାନ କରିବାକୁ ଏ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଅମୋଦ ଅସୁ...

ପୁଣ୍ୟଶକ୍ତି—ସେଥିମ ଇଁ ପଥମରୁ ମୁଁ କହୁଛି, ଆପଣଙ୍କର ସବୁ ଜନସ ପ୍ରତି ଅଶ୍ରୁଣା ଓ ଅବଶ୍ୟାସର ପରିଣାମ ଏ । (ଶଶିକାଳ ଚିନ୍ତା କରି) ଆପଣଙ୍କର ଏ ନିଶାନ ଉତ୍ୟମରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଦେଖୁଛି ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ...ହାଃ ! ହାଃ ! ... ଅଧିକ ନିଜର ଦୁଃଖିତା, ଶକ୍ତିସ୍ତାନତା ଆପଣ ନିଜେ ଉପଲବ୍ଧ କରି ଯାଉ ଦୂର କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ଅନ୍ୟ ଉପରେ ଦେଖାଦେଖ କରିବାକୁ ଆପଣ ସବୁତା ଚତୁପର । ତା ନୋହୁଥିଲେ ଆପଣ ପୁରୁଷ ଶକ୍ତିର ବଜ୍ରାଦିତ ପ୍ରତି ଏତେ ଆଶଙ୍କା ବା କଟାକ୍ଷ ନ କରି ନିଜର ଦୁଃଖିତା ଲାଗି ତାକୁ ବରଣ କରି ନିଅନ୍ତେ । ପ୍ରାଚ୍ୟ ନାଶ କଥା କହୁଛନ୍ତି ? ପ୍ରାଚ୍ୟ ନାଶର ଶାବନା ଭଲ କରି ପଡନ୍ତୁ । ଦେଖିବେ, ସେ ଏହି ତଥାକଥିତ ବଜ୍ରପାତକୁ କେବେ ଭୟ କରି ନାହିଁ । ଭୟ କେବଳ ସେହିମାନଙ୍କର—ଯେଉଁମାନେ ନୁହନ୍ତି ପ୍ରାଚ୍ୟ, ନୁହନ୍ତି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ।

ସମା—(ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ସ୍ୱରରେ) ନିଶ୍ଚୟ ନୁହେଁ, ନୁହେଁ । ଆପଣ କହିବାରୁ ଚୁଡ଼ାନ୍ତି ଯେ, ନାଶ ଜାଗରଣ ଦିନରେ କୌଣସି ନାଶର ନିଜ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ?

ପୁଣ୍ୟଶକ୍ତି—(ଧୀର ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସ୍ୱରରେ) ଶାଲି ସେତକ ନୁହେଁ, ଆତ୍ମା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ, ଅଛି କେବଳ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସର ଅଗ୍ରାବ !

ସମା—ତେବେ କଣ ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତାର ଉତ୍ସବ ଏକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ?

ପୁଣ୍ୟଶକ୍ତି—ମୁଁ କୌଣସି ଜାଗରଣକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କହିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ...

ସମା—ତେବେ ଆପଣଙ୍କ ଭଲ ମହାଜ୍ଞାନମାନଙ୍କର କଳ୍ପନାର ଦଉଡ଼ି କେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଣ ?

ପୁଣ୍ୟଶକ୍ତି—ସ୍ୱାଧୀନତାର ଉପାସନା ପଶୁଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେବତା-ମାନଙ୍କର କଳ୍ପନା ଅଧିକାର । ମୁକ୍ତିର ସ୍ୱପ୍ନ କାହାର ପୃଥକ୍‌ଶାସ୍ତ୍ର ନୁହେଁ ? ମାତ୍ର ମୁକ୍ତିର ଦାସ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେତକ ଶକ୍ତି

କ୍ଷୀର କରୁଥିଲେ ତ ହେବ ? କିନ୍ତୁ ସ୍ଵାଧୀନତାର ପଣ୍ଡାମାନେ
 କୌରବର ମୋହରେ ପ୍ରକୃତ ମୁକ୍ତି ପୁଲରେ ଗୋଟାଏ
 “ନକଲ ଗଢ଼” ଛୁଡ଼ା କରି ତାକୁ ଦଖଲ କରିବାକୁ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ
 ଭାବରେ ସଫପ୍ରକ୍ତ ଅଦ୍ଵାନ କରନ୍ତି । ଫଳରେ ସ୍ଵାଧୀନତା ତ
 ଆସେ ନାହିଁ...ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରତା କଥା ।...ତାହା ବଦଳରେ ମୁକ୍ତିର
 ରୂପ ଧରି ମାନବକୁ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଆସେ ଦୁର୍ଲ୍ଲେଖ୍ୟ ବରନ !...

ସମା—ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଏ ଦର୍ଶନ ଶୁଣାଇଲେ କିନ୍ତୁ ! ଧନ୍ୟବାଦ,
 ଧନ୍ୟବାଦ !

ଜୟା—ଏ ରୂପ ତଥ୍ୟଗୁଡ଼ାକ ଆମ ଭଳି ସ୍ଵଳ୍ପବୁଦ୍ଧିମାନଙ୍କର ଜାଣି
 ହେଲେ ତ ହୁଏ ?

ପୁଣ୍ୟସକ—ଏ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଯେ ମୋର ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ବା ପୂରସ୍କାର, ଏ
 କଥା ମୁଁ ଆଗରୁ ଜାଣିଥିଲି ।

ସମା—ଶାସ୍ତ୍ରର କଥା କିଛି ନୁହେଁ...ଆପଣ ପ୍ରଶ୍ନ କରି କହିଲେ ତ
 ହୁଏ...ମୋର ଏ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଶିଶୁାସ ନାହିଁ ।

ପୁଣ୍ୟସକ—କେବଳ ମୋର କାହିଁକି, କୌଣସି ସ୍ଥିରମସ୍ତିଷ୍କର ଭିଳେ
 ହେଲେ ଅସ୍ଥା ବା ସହାନୁଭୂତି ନ ଥିବାର କଥା । ମାନବ
 ଜୀବନର ମୁକ୍ତି ବା ସମାଧାନ କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ତାକୁ
 ଶୁଦ୍ଧା କରି ପରେ ତାର ଶେଷ ଚିତ୍ତି ଔଷଧ ବା ପଥ୍ୟର
 ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାର ହୁଏ । ଏ ଚତୁର୍ଥ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନର ଗତି ଧରି
 ଶାରିବା ପୂର୍ବରୁ ଯଦି ବ୍ୟକ୍ତିନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଚଳନର
 ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୁଏ, ସେ ଗୋଟାଏ ହାସ୍ୟାସତ ଅଭିନୟ ନୁହେଁ କି ?

ସମା—ହ, ନୁହେଁ ଆଉ କଣ ? ତା ନ ହେଲେ ଯେ ନିରାଶ ଅପରାଧିତା
 ଉପରୁ ଏକଗୁଡ଼ିଆ ଅଧକାରଟା ନିସ୍ତ ନିର ହୋଇଯିବ ! ବାଃ !
 ବାଃ...ବେଶ୍ ଜ୍ଞାନର ଦଳଡ଼ ! ଶେଷ ମୌରୁଷ ! ସେଥିଲାଗି
 କୋଧହୁଏ ଜିତା ଅନୁମାନଙ୍କ ସହଜ ଯିବାକୁ ସାହସ କରୁ
 ନ ଥିଲା ।...ଠିକ୍ କହୁଛି ସେ । ଏଭଳି ମୌରୁଷକୁ ଖାଲି ସତ୍ୟ
 ବା ସ୍ଵାଧୀନତା କାହିଁକି ସ୍ଵପ୍ନ ଭାବକାନ୍ ମଧ୍ୟ ଭାସ୍ତ କରିବେ....
 [ଅପରାଧିତା ପ୍ରତି] ଏଇଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ଜିତା, ତୁମେ ଆମ
 ସହୃଦ ଯିବାକୁ ମଞ୍ଜୁ ନ ଥିଲ ?

ଅପରାଧିନୀ—(କାଷ୍ଠପୁଞ୍ଜନକା ପରି ମାରବ ରହି ଭୂମିରେ ବଜ୍ରଦୃଷ୍ଟି)

ପୁଣ୍ୟଶକ୍ତ—(ଶିଷ୍ଟ ଭୁକ୍ତୁଷ୍ଟ କର) ଦେଖନ୍ତୁ, ଆପଣଙ୍କର ଅପରାଧୀ ଦୋଷାଗ୍ରୋପ କାହାର କିଛି କ୍ଷତି କରୁ ନ କରୁ, ଏହା ଯେ ଆପଣଙ୍କର ପୁନାଗୟ ପ୍ରଗଳ୍ଭତାର ପରିରୂପକ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇପାରେ । ମୁଁ ଜାଣେ, ଆପଣମାନେ କାହିଁକି ଆସିଛନ୍ତି । ଆପଣ ଜତାକୁ ଯେଉଁଠି ଅଡ଼େ ଇଚ୍ଛା ନେଇଯାଇ ପାରନ୍ତି । ମୋର କିଛି ଆପଣ ଯେଉଁଠି ନ ଥିଲ ବା ବର୍ତ୍ତମାନ ନାହିଁ... କିନ୍ତୁ ..

କ୍ଷମା—କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କର ଗୁରୁତ୍ଵ ବା ମୂଲ୍ୟକୁ ଅପମାନିତ କରି ତାକୁ ନେଇଯିବାଟାକୁ ଆପଣ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ ?...ନା, ନା, ଭୟ କରନ୍ତି, ସମ୍ଭବ !

ପୁଣ୍ୟଶକ୍ତ—ହଁ ଠିକ୍ ସେଇପୁ, ଯଦି ମୋର ମୂଲ୍ୟରେ କିଛି ମୂଲ୍ୟ ଥାଏ, ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ତାକୁ ଅପମାନ କରାହେବ . ତା ଉଡ଼ା... ଆପଣମାନଙ୍କ ଭଳି ଗୁରୁ ହାତରେ ଶାବନ ସମର୍ପଣ କରିବାର ସମୟ ଏହିକ୍ଷଣି କୌଣସି ନାଶର ଆସି ନାହିଁ !

କ୍ଷମା ଓ କୟା—(ଶକ୍ତ ବସ୍ତୁ ପ ସ୍ଵରରେ) ଆଉ ଆପଣଙ୍କ ଭଳି ଗୁରୁର ଗୁରୁତ୍ଵ ଚିରକାଳ ଅକ୍ଷୟ ରହିଅଛି ..ନା ?

କ୍ଷମା—ତା ନ ହେଲେ ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ନ୍ୟାୟ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି, ତାକୁ ସାଧାରଣ ନାଶର ଆସନରେ...ସାଧାରଣ କାହିଁକି ...କୌଣସି ସେବାଦାସୀର ଆସନରେ ବସାଇ ଅତି ଆପଣ ଗୁରୁତ୍ଵ ଦାମ୍ଭିକତା ଦେଖାଇବାକୁ ସାହସ କରୁଥାନ୍ତେ ? ହା ଇଗବାନ୍ !...ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତି, ଏହି ଶଠତା ହାତରୁ କେବେ ନାଶନାଶକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବ ?

ପୁଣ୍ୟଶକ୍ତ—ଯଦି ଉଦ୍ଧାର କରିବାର ଇଚ୍ଛା ଥାଏ, ସେହି ଅତ୍ୟୁଷ୍ଣ କ୍ଳେର ପଦରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରନ୍ତୁ । ତାହା ହେଲେ କର୍ମର ପତ୍ତା ଉତ୍ତୁଳ ହେବ । ଶାଳି ଆତ୍ମାଉପମାନ ବା ଦାମ୍ଭିକତାରେ ଶକ୍ତି ଅପତୟ କରି କଣ ଫଳ ଅଛି ?

କ୍ଷମା—ସେହି ଶକ୍ତିର ଅପତୟ ଅମର ପ୍ରଥମେ ଆବଶ୍ୟକ । ବହୁ ଦିନର ସୁପ୍ତ ସିଂହ ପକ୍ଷରେ ଜାଗରଣ ପୂର୍ବରୁ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ କରୁରକୁଣ୍ଡି ଆଦୌ ଶୋଭନୀୟ ନୁହେଁ ।

ସ୍ତ୍ରୀଶ୍ଳୋକ—ସେପରି ଅସ୍ଥାଳନରେ ଯେ ମୃତ୍ୟୁ... ।

ସମା—ଆମର ସେଇଲି ମୃତ୍ୟୁ ବରଂ ଶ୍ରେୟସ୍ଵର ! ବିରୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧି, ଚିନ୍ତାଶୀଳତା, ସହସ୍ପୃତା ନାଶନାଶ ତ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖାଇ ଆସିଲା । ସେଥିରେ ତାର କି ଶ୍ରାବ୍ୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ସହିଛି ? ତାର ଜୀବନର କି ମହତ୍ତ୍ଵ ତଦ୍ଦୂର ବଢ଼ିଛି ? ତାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ନାଶ ଲୋକଲଜ୍ଜା ଉତ୍ପରେ ହେଉ ବା ଅଲୀକ ଧର୍ମଭୟ ବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଉତ୍ପରେ ହେଉ, ପୁରୁଷଜାତିର ନିର୍ଜୀବ ପ୍ରବନ୍ଧନା ବିରୁଦ୍ଧର ଠିଆ ହେବାର ଶକ୍ତି ହାସଲ କରି ପାରିନାହିଁ । ମୁମୂର୍ଷୁ ଲୋକ ଯେପରି ମୃତ୍ୟୁସଞ୍ଜୀବନ ଔଷଧକୁ କାରଣ କରି ବ୍ୟାଧିବର୍ତ୍ତକ ବିଷକୁ ବରଣ କରି ନିଏ, ନାଶନାଶ ସେପରି କେତେଗୁଡ଼ାଏ ଗତାନୁଗତକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାମାଜିକ ଗତିକୁ ମୁକ୍ତର ପନ୍ଥା ବୋଲି ଧରି ନେଇ ନିଜର ଅସ୍ତିତ୍ଵ ଟିକକ ହରାଇ ବସିଲଣି । ସେଥିଲି ତାର ଜଡ଼ ପିଣ୍ଡଟାରେ ତେତନା ଆଣିବାକୁ ପ୍ରଥମେ ଆମର ପ୍ରୟୋଜନ ପ୍ରତି ସେସରେ ପୁରୁଷଶକ୍ତିର, ସମାଜ ଶକ୍ତିର ସମ୍ବଳ ଧ୍ୟୁସ...ମୂଲୋପାଟନ ଭଲ ହେଉ, ମନ୍ଦ ହେଉ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାଶ ପରି ପ୍ରାତ୍ୟ ନାଶକୁ ଆଜି ସମାଜଗଣ୍ଡିରୁ ବାହାର ଆସି ନିଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ହେବ ।

ସ୍ତ୍ରୀଶ୍ଳୋକ—କେଉଁଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ହେବ ?

ସମା—(ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୁକ୍ଷସ୍ଵରରେ) କୁହୁଥିଲୁ ପ୍ରଥମେ ସମାଜର ଗତାନୁଗତକ ଗତିର ବାହାରେ...ନାଁ, ନାଁ, ଉଷ୍ଣୀଭୂତ ସମାଜର ଉଷ୍ଣ ଉପରେ !

ସ୍ତ୍ରୀଶ୍ଳୋକ—(ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ) ମାତ୍ର ତାହା କଣ ସମ୍ଭବ ? ସମାଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯାଇ ଯେ ଆପଣ ସୃଷ୍ଟି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧର ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ କରୁଛନ୍ତି ?

ସମା—ଆବହମାନ କାଳରୁ ପୁରୁଷର ଲମ୍ପଟତା, ଶଠତା, ପ୍ରବନ୍ଧନା ଓ କାପୁରୁଷତାକୁ ଶିଶୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରି, ଶାସ୍ତ୍ରନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ସ୍ଵାମୀ ଦେବତାଙ୍କର ପଦାଧାର ସହ୍ୟ କରି ଜୀବନଧାରଣ କରିବା ଯଦି ନାଶ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବପରି ହୋଇପାରେ, ସମାଜ ବାହାରେ ଉଷ୍ଣି ରହିବା ତିଳେ ହେଲେ ଅସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ ।

ପୁଣ୍ୟକ—ଗୁରୁପ୍ରିୟାମୟା ନେତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ଏଭଳି ପିଲା ଖେଳିବ କଲ୍ୟାଣୀ ଆଦୌ ସୁନ୍ଦର ଶୁଭ୍ର ନାହିଁ ।

କ୍ଷମା—ଏ ପାଦାହେଉ, ଆପଣମାନଙ୍କ ପୌରୁଷର ଶଠତା ବା ପ୍ରବଚନା ତ ନୁହେଁ ? ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାଶ୍ଟମାନଙ୍କ ପରି ଭାରତର ନାଶକୁ ଆଜି ପମସ୍ତ ସଂସ୍କାରକୁ ଭୁଲି କରି ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ହେବାକୁ ହେବ... ସତ୍ୟ ଲାଗି, ଆଦର୍ଶ ଲାଗି ଶୂନ୍ୟରେ ଠିଆ ହେବାର ସାହସ ବାନ୍ଧିବାକୁ ହେବ ।

ପୁଣ୍ୟକ—ଏ ପୁଣି ଆଉ ଏକ ଆତ୍ମ ଅବଶ୍ଯାସର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାଶ୍ଟ କେବେ ଆପଣାକୁ ଶୂନ୍ୟରେ ଠିଆ କରିବାର ମୂର୍ଖପ୍ରୟାସ କରି ନାହିଁ, ତେଣୁ ତାର ପୂଜ୍ୟାଶ୍ରମାନଙ୍କର ଜାନ୍ତୁ ଭଗ୍ନ ହେବାର ସଂପୃକ୍ଷ ଭୟ ଅଛି ।

କ୍ଷମା—ଏ ନୂତନ ଚତୁର୍ଦ୍ଧି ପୁଣି କେଉଁଠାରୁ ସଂଗ୍ରହ କଲେ ? ଏଥିରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ହେଉ ନାହିଁ କି, ଆପଣ ଅଧୁନିକ ନାଶ୍ଟର ମନସ୍ତତ୍ତ୍ଵ ଓ ସଂଗ୍ରାମଲକ୍ଷ୍ୟର କୌଣସି ଖବର ରଖନ୍ତି ନାହିଁ ?

ପୁଣ୍ୟକ—(ଗାନ୍ଧି ବ୍ୟଙ୍ଗହାସ୍ୟ କରି) ହାଃ, ହାଃ, ସଂଗ୍ରାମଲକ୍ଷ୍ୟ ? ଅବଶ୍ୟ, ଅବଶ୍ୟ • ପୁରାତନ ସିକନ୍ଦର ବା ନେପୋଲିଅନଙ୍କଠାରୁ ଡେଇଁ ବଳିଗଲେଣି । ଭାରତର ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତକ କଥା କିଏ ପଚାରେ ?

କ୍ଷମା—ମୁଁ କଣ ମିଥ୍ୟା କହୁଛି ? କେତେ ଜଣ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ ବା ଅନ୍ଧୋକ ସନ୍ତରଣରେ ବା ଶୂନ୍ୟସାଧନ ରାଜ୍ୟରେ ପହଂଚା ଦେଖାଇଛନ୍ତି ?

ପୁଣ୍ୟକ—ଦେଖନ୍ତୁ, ଅନ୍ଧୋକକୁ ଅନ୍ତତଃ ଶୂନ୍ୟରେ ଉଡ଼ାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ନାହିଁ । ଶୂନ୍ୟରେ ଉଡ଼ି ନାଶ୍ଟଜାତି ଅବଶ୍ୟ ଏକ ବିପୁଳ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ଧରଣର “କା-ନାଶ୍ଟ”ଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା କେତେ ଗଣିଛନ୍ତି କି ? ନା...ଖାଲି...ମୋର ଜଣ ନାହିଁ, ଭଲ ମାଧୁଆର ତ ଅଛି ? ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ କାରଣ କିଛି ଜାଣନ୍ତି କି ?

କ୍ଷମା—ନା, ନା, ଆପଣେ ବିଚକ୍ଷଣତାଟା ଟିକିଏ...

ପୁଣ୍ୟକ—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାଶ୍ଟ ସେ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ପାର୍ଲିାମେଣ୍ଟ ଜନକୁ ଅତି ଉତ୍ତ୍ଵ ରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେ କଥାଟା ଆପଣମାନଙ୍କ ମନକୁ

ଆଦୌ ଆସାଦ କରି ନାହିଁ । ପ୍ରମାଣ ବୁଢ଼ାନ୍ତୁ ? ପ୍ରାଣ୍ଡାତ୍ୟ
 ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଜୀବନର ପଦପତା ଓ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ମାଧୁସ୍ୟର ମୁଁ ପ୍ରମାଣ
 ଦେବ । ଯେଉଁମାନେ ମଧ୍ୟ ଜୀବନପାଥକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବା ବହୁତଥ
 ଭାବରେ ପାନ କରି ବହୁଦଶିତା ଅର୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି,
 ସେମାନଙ୍କର ଅଭିମତ ଜାଣିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆପଣ ଆଜି ମୋ
 ବିଚକ୍ଷଣତା ପ୍ରତି କଟାକ୍ଷ କରି ନ ପାନ୍ତି । ସେହି ପୁଣ୍ୟମୟୀ
 ଗୁଣ୍ଡଣୀମାନଙ୍କର ଅନ୍ତରର ବାଣୀ ଆପଣମାନଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଣ
 କରି ନାହିଁ ବା ତାକୁ ଆପଣମାନେ ଅବଦୃଶ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି
 ଏ ସବୁ ପ୍ରମାଦ ସୃଷ୍ଟି ଲାଗି କ୍ୟାକୁଳ ହେଉଛନ୍ତି । ସେ ସମସ୍ତ
 ଦେଖନ୍ତୁ, ଦେଖିବେ ସେହି ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ନାଗ୍ରମାନଙ୍କର
 ବହୁଜଗତରେ ଆତ୍ମପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଯେ ଚେଷ୍ଟା, ତାହା କେବଳ
 ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଆସନ ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେହି
 ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଯେଉଁଦିନ ସେ ଆସନ ପାଇବ, ସେଦିନ ସେ
 ଏହି ବହୁଜଗତରୁ ମରବରେ ଫେରିଯିବ । ସତସ୍ତ୍ର ବନ୍ଧନ
 ମଧ୍ୟରେ ସେହି ମୂକ୍ତିର ସ୍ବାଦ ନାଶ ପାଇଁ ନାହିଁ ବୋଲି ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ
 କଷତ୍ୟୁତ ଗ୍ରହ ପରି ଆପଣାର ଆସନ ଖୋଜି ବୁଲୁଛି ।

ଜୟା—(କହିବ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ) କିନ୍ତୁ ଭାରଣସୁ ନାଶକୁ ତ ସେକଥା
 ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ?

କ୍ଷମା—ଭୁଲ କହିଲ ଜୟା...ଭାରତ ଛଡ଼ା ଯେ ଆଉ ଏଭଳି ଇନ୍ଦୁଲ-
 ମାସ୍ତୁଷ ବା ଗୁରୁଭର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ?

ପୁଣ୍ୟସ୍ତକ—ଅବଶ୍ୟ, ଆପଣ ନଗନଭର ଯଥେଷ୍ଟ ଅଳଙ୍କାର କରି
 ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଭାରଣସୁ ନାଶ ଅନେକ ଦିନରୁ ବୁଝିଛି ଯେ,
 ତାର ସ୍ଥାନ ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ । ସେହି ଅଭ୍ୟନ୍ତରର ଆସନ ତାର
 ଜୀବନର ଗୌରବ । ସେ ଆସନରେ ସେ ମଙ୍ଗଳମୟୀ ଦେବୀ ।
 ସେହି ସ୍ଥାନରେ ସେ ଜୀବନର ଭୂଜତା, ସମସ୍ତ ପାପ, କାଳମା
 ଆପଣାର ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭାବରେ ଚୌତ କରିପାର । ସେ ଆସନରେ
 ବସି ସେ ଦୁଃଖକୁ ମଙ୍ଗଳରେ, ମୃତ୍ୟୁକୁ ଅମୃତରେ, ନିର୍ଗାବକୁ
 ସଙ୍ଗବରେ ପରିଣତ କରିପାରେ । ସେ ଆସନ ଯେ ଦେବତାର
 ଆସନ, ତାହା ଭୁଲଗଲେ ନାଶକୁ ଅସ୍ତ୍ରୀକାର କରାଯିବ ।

ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟତମେ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ହୋଇ ଯଦି ସେ ସ୍ଥାନରୁ ଚାଲି ଯାଏ,
ତେବେ ତାହା ତାର ମୁକ୍ତି ନୁହେଁ, ବନ୍ଦନ—ଶାବନ ନୁହେଁ,
ମୃତ୍ୟୁ । (ଅଶ୍ରୁର ପଦରେ ପରିହାସ)

କ୍ଷମା—ବେଶ୍, ବେଶ୍, ଆପଣ ଅପରାଧୀଙ୍କୁ ଯେ ଦେଖାଇ ପ୍ରଦାନ
କରିଛନ୍ତି, ତାହା ସମସ୍ତେ ଭଲ କରି ଜାଣନ୍ତି । ଆଉ ଗୁଡ଼ାଏ
ଗଳତ୍ୟମୀ ହୋଇ ଚିତ୍ତର ଛଳନା ଦେଖାଇବା ହାର ନିଜକୁ
ବଦ୍ଧୁ ପ କରିବେ ନାହିଁ । ଅପରାଧୀ ଆପଣଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶଠତା
ଭୁଲ ଆପଣଙ୍କ ଜ୍ଞାନପୁଣ୍ଡ୍ରୀରେ ସମ୍ପ୍ର ହୋଇ ଅବନତ ମସ୍ତକରେ
ଆପଣଙ୍କର ପାଦୁକା ଶିରୋଧାରୀ କରିପାରେ । ମାତ୍ର ଅଧୁନକ
ଭାରତୀୟ ନାୟର ତାହା ଚକ୍ଷୁଶୂଳ ଜାଣି ରଖିବେ । ଓଃ !
ଶଠତାର କି ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ଦେଉଛନ୍ତି ଆପଣ... ? ଅବଶ୍ୟ
ଏ କଟକ୍ତି ଲାଗି କ୍ଷମା କରିବେ ।

ପୁଣ୍ୟକ—(କଷ୍ଟର ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ) ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଆଉ କୌଣସି
କଥାର ଜବାବ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ । ତେବେ ଶେଷରେ
ଏକକି କହି ରଖିବି, ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣମାନେ ସେହି ଅଦୃଷ୍ଟ
ଶକ୍ତିରେ ନିଜକୁ ବଳୀୟାନ୍ କରି ପାର ନାହାନ୍ତି,
ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଉପରେ ଆପଣଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଆସି
ନାହିଁ, ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନତାର ଉତ୍ସବ ଏକ
ବ୍ୟଙ୍ଗ ରସର ସୁନନ୍ଦର ମାତ୍ର । ଏ ପ୍ରହସନର ଶେଷ ସକଳକା
ଧ୍ୟୁସରେ—ମଙ୍ଗଳରେ ନୁହେଁ । ସୁଗୟରର ଏହି ଚରନ୍ତନ
ସତ୍ୟ...ଆଜି ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ ହୋଇ ରହିଛି । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଅପରାଧୀ—(ମରବରେ ଅଶ୍ରୁମୋଚନ)

ଜୟା—କର୍ତ୍ତା ତ ଶୁଦ୍ଧ ଗୋଟାଏ ବକ୍ତୃତା ଝାଡ଼ିଗଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ
କିର ?

କ୍ଷମା—ଓଃ ! କି ନିଷ୍ଠୁରତା...ପ୍ରବକ୍ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଆଉ କାହାକୁ କହିବ
କି ?

ଅପରାଧୀ—(ଶୋକଗର୍ଭର ସ୍ୱରରେ) ନା ଭଉଣୀ, ତୁମେ ତାକୁ
ନସପରି ଅପଥା କୋଷାଭେଦ କର ନାହିଁ ..ତୁମେ ଯେତେ କଥା
କହିଗଲ...ମୁଁ କହେ, ସେ ସବୁ....

କ୍ଷମା—ସେ ସବୁ ମିଥ୍ୟା ?

ଅପରାଜିତା—ହଁ ମିଥ୍ୟା...ମିଥ୍ୟା...ନିମ୍ନର ମିଥ୍ୟା...ମୁଁ କେବେ ତାଙ୍କୁ
ଶଠ ବୋଲି କଲୁନା କର ନାହିଁ । ସେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଅସମ୍ମାନ
ବା ମାତ୍ର ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି...ତୁମେ...ତୁମେ କାହିଁକି .. ?

କ୍ଷମା—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! କର୍ତ୍ତୃକ କଥା ତ ଠିକ୍ ଫଳଗଲା ହାତେ ହାତେ !
ଆଜି ଏଇଠି ଆମର ପ୍ରଧାନ ଅଭିନେତ୍ରୀ ଶେଷ ଯବନିକାପାତ-
କରେ...ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ! (ଉତ୍ସବ ହୋଧରେ) ତୁମେ କଣ
କହିବାକୁ ଚାହୁଁ, କିତା, ମୋ କଥା ମିଥ୍ୟା ? ତୁମେ କଣ ତୁମ
ନାଶର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଧିକାରୀ ବଞ୍ଚିବ ନୁହଁ ?

ଅପରାଜିତା—ନା...ନା.... କେଜାଣି...

କ୍ଷମା—ଆଜ୍ଞା, ତୁମେ କଣ ଜାଣ ନା ଯେ, ତୁମର କର୍ତ୍ତୃ ତୁମକୁ
ସହାୟକରଣରେ ପ୍ରାଣ ମନ ଡାଳିଦେଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି ?

ଅପରାଜିତା—ହଁ ଜାଣେ...ସେ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି
...ମାତ୍ର...ମାତ୍ର...ଏ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଏପରି କିଏ ପାରିବୁ ଯେ,
ଭଉଣୀ, ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ କାତର ହେବି ? ତୁମେ ତାଙ୍କୁ
ସେପରି କିଆଁ କହିଲ ? ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନରେ କିଏ ସୁଖୀ, କିଏ
ବା କେତେକାଂଶରେ ଦୁଃଖୀ, କିଏ ବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦାସୀନ,
ସମସ୍ତଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଯେ ଅଶକ୍ତ ସୁଖ ଲେଖା ହୋଇଛି, ଏହାର
କି ପ୍ରମାଣ ଅଛି ?

କ୍ଷମା—ପ୍ରମାଣ ପାଇ ନାହିଁ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଛେକୁ ନୁହଁ ?

ଅପରାଜିତା—ଇହକଳରେ ଶତ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଯେ ମିଳିବ
ନାହିଁ, ଭଉଣୀ ?

କ୍ଷମା—ମୁଁ ତ ସେକଥା କହୁ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମୁକ୍ତି ? .. ଏହି କାପଟ୍ୟ
ହାତରୁ ନିସ୍ତାର ?...

ଅପରାଜିତା—କିନ୍ତୁ ଏହି ଗୃହର ବାହାରେ ନାହିଁ ପଥରେ କଣ ତାହା
ସମ୍ଭବ ?

କ୍ଷମା—ତୁମେ ଯେ କୂପମଣ୍ଡଳ ଭଳି କୂପ ମଧ୍ୟରୁ ଉଠି ଅସିବାକୁ ଆଦୌ
ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହଁ ! ସେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ରସ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ
ତୁମେ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦନର ମୂର୍ଖ ନ ହେଲେ ଜାଣିବ କିପରି ?

ଅପରାଧିନୀ—(ଶିଖର ବ୍ୟତୀ କର) ଦେଖ ଭଉଣୀ, ଏ ବଡ଼ ଅନ୍ୟାୟ !

ମୋର ତ କପ, ତୁମର କେଉଁ ପୁଷ୍ପରଣୀ, ଶୁଣେ ? (ପ୍ରଥମକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କର) ଦେଖ ନା ଭଉଣୀ, ସ୍ୱାକର ପର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିବାହ ହୋଇ ନାହିଁ ।

କ୍ଷମା—କିନ୍ତୁ ମୋତେ ତ ସେ ଦୋଷଟା ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ?

ଅପରାଧିନୀ—ନା, ପାରିବ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ତୁମେ ଯେ ବୈବାହିକ ଜୀବନକୁ ପାଦରେ ପିଙ୍ଗି ଦେଇ ଆସିଛ ? ତୁମେ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନର ଦୁଃଖ ଠିକ୍ ବୁଝିବ ବା କପର ?

କ୍ଷମା—କିନ୍ତୁ ଜିତା, ତୁମର ଏ ଅନ୍ଧକଣ୍ଠା...ତୁମର ବଚନର ହେତୁ ...ଏହି ତୁମର ମୃତ୍ୟୁ...କୌଣସି ଜାନୋଆରକୁ ମଧ୍ୟ ସବୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଶିଖିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ତୁମେ କ'ଣ ପୁଣି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଚାହଁ ଯେ, ମୋର ଶିକ୍ଷା ବା ଜ୍ଞାନ କିଛି ନୁହେଁ ?

ଅପରାଧିନୀ—ନା ଭଉଣୀ...ମୁଁ ଏଡ଼େ ବଡ଼ କଥା କପର ତୁଣ୍ଡରେ ଧରିବ ? ସେଥିଲଗି ତ ତୁମ କଥା ମୋ ମନକୁ ସମୟ ସମୟରେ ଏତେ ଅଭିଭୂତ କରେ । ଶବ୍ଦେ, ଜୀବନଟା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଗଲା ଅସାର ଏହି ଗୃହ ମାୟାରେ !...ଦିନେ ଯଦି ଏହି ବଚନକୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ପାରନ୍ତି !...ତୁମେମାନେ କେଡ଼େ ମୁକ୍ତ, କେଡ଼େ ସ୍ୱାଧୀନ...

କ୍ଷମା—ତେବେ ମୁକ୍ତି ଚାହଁ ?

ଅପରାଧିନୀ—(ନିତଦୁଷ୍ଟି ହୋଇ ଗାଢ଼କ)

କ୍ଷମା—କହ, ମୋ କଥାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମା ଅଛି ?

ଅପରାଧିନୀ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ...ହଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମା ଅଛି ।

କ୍ଷମା—ତେବେ ଆସ, ଆଉ କାହାର ଅପେକ୍ଷା ନ କର !...ଏହି ଦେଖ ଆମର ସଙ୍ଗି ମାମାନେ ଦୂରରୁ ଆସୁଛନ୍ତି...ଶୁଣି ପାରୁ ନାହିଁ ତାଙ୍କର ଉନ୍ମାଦ ସଙ୍ଗୀତ ?...ଆସ ଜିତା ..ଏହି ସ୍ୱାଧୀନ ମନ୍ଦିରେ ନିଜକୁ ଘାଷିତ କରି ଆଜି ଧନ୍ୟ ହୁଅ...ମୁକ୍ତ ହୁଅ...ଧ୍ୟୁସ ହେଉ ସକଳ ମମତାର ବଚନ...ସକଳ ଜଡ଼ତା...ସକଳ ଅନ୍ଧକାର !

[ସମାର କଥା ହଠାତ୍ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ବିକ୍ରମ ଗୁରୁଦୟର
କଣ୍ଠସ୍ଵରରେ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ଅପରାଜିତା ସେଆଡ଼ୁ ପୁସିଆଡ଼କୁ
ଭବକର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଶୁଣି ରହିଲା ।]

ଗୁରୁଦୟ—ମା, ବାବା ସେ ପ୍ରତ୍ୟାଶାରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ଯେତେ
ଡାକିଲି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ତୁ କାହିଁକି ତାଙ୍କୁ ଘର ହେଲୁ ମା ?

ଅପରାଜିତା—(ବାସ୍ତୁରୂପ କଣ୍ଠରେ ପୁସକୁ କୋଳକୁ ଟାଣି ନେଇ ଗୁଣ୍ଡ
ତମ୍ବୁଳ କରୁ କରୁ) ନାହିଁ ବାବା, ମୁଁ ତ ଘର ହେଲି ନାହିଁ ।
ବାବା ଏଇଲଗେ ଆସିବେ ଯେ !

[ଅପରାଜିତା ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦାସୀନ ହୋଇ ନାଶନେତ୍ରୀ ହସ୍ତ
ସଙ୍ଗୀତର ଛନ୍ଦପାତ ମାରକରେ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ଦୂରର ସଙ୍ଗୀତ
ହ୍ରଦୟ ନିକଟର ହେବକୁ ଲାଗିଲା । ସ୍ଵାଧୀନତା ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ବଳେ
ନାଶନେତ୍ରୀ, ପଛରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ନାୟ ଓ ବାଳକା ।]

ଜାଗ, ଜାଗ, ଜାଗ,
ଜାଗିଛି ପରଶ ମଠରେ ଆଜ,
ମୁକ୍ତିର ଅନୁଭବ ।

ଗାଅ ଗୋ ସରବେ ମୁକ୍ତିର ଗାନ,
ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଲୋକ କରେ ଆହ୍ୱାନ,
ମୁକ୍ତି ପବନ ମଧୁର ଛନ୍ଦେ,
ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ବିଭୋଗ ।

ବନ୍ଦନ ଗୁଣ ସକଳ ଜଡ଼ତା,
ଦଳ ଆଜି ପଦେ ଅପତ୍ୟ, ବ୍ୟଥା,
ମୁକ୍ତି ନିଶାଣ ତୋଳି ଧର ହେଲେ,
ଅବସାଦ କର ତ୍ୟାଗ ।

ଅମର ପାଥେୟ ଆମର ଶକତି,
ବିଶ୍ୱାସ, ଆଶା, ମାରକ ଭକତି,
କାଗ୍ରତ ଶିବ ଜୀବନ ଦେବତା—

ଚରଣେ ଅଶିଷ ମାଗ ।

ସମା—କ'ଣ କହୁଛ ଜିତା, ଆଉ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛ କାହାକୁ ? ଅନୁମତିର
ଅପେକ୍ଷା କରିବାର ଆଉ ସମୟ ଯେ ନାହିଁ ?

ଜୟା—ଶାବନଟାପାକ ତ ଅନୁମତିର ଅପେକ୍ଷା କରିଛ ଭଉଣୀ, ଆଜି
ଏବେ ହନକ ପାଇଁ ନ କଲେ ଶତ କ'ଣ ?

ଗୁରୁଦତ୍ତ—କିଏ ଗୀତ ଗାଉଛି ମା ? ରୁଲ ଦାଣ୍ଡକୁ ଯିବା...

ଅପରାଜିତା—(ପୁସ୍ତକ ବସରେ ଜଡ଼ିତ କରି ଫାରବ)

ସମା—କହ ଭଉଣୀ ! ଆମର ଯେ ସମୟ ଅତିକ୍ରମ ହେଉଛି ? ମୁକ୍ତ
ପ୍ରସ୍ତର ପରି ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଏ କଣ,
ଏପରି ପ୍ରବ୍ୟ ହୋଇ ଠିଆ ହେବାର ଅର୍ଥ ?

ଅପରାଜିତା—ନା ଭଉଣୀ...ମୂର୍ଖ ମୁଁ... (ଅଶ୍ରୁମୋଚନ)...ଅଭିଶପ୍ତ
ମୁଁ...ମୁଁ କେବେ ତୁମର ସମକକ୍ଷ...ମୋତେ ଶ...ମା
...କ...ର ।

(ପଟ ପତନ)

ଦୃଶ୍ୟ ଦୂର

[ଠିକ୍ ସେହି ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା .. ଗୋଧୂଳର ମୁନାଲୋକ ଦିନ ଅନ୍ଧକାରରେ ମିଳାଇ ଯାଇଥିଲା । ପୁଣ୍ୟରାଜ କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷରେ ସେତେବେଳଯାଏ ଗୃହକୁ ଫେରି ନଥିଲେ । ପୁଣ୍ୟରାଜଙ୍କର ଶୟନକକ୍ଷରେ ଅପରାଜିତା ଏକାକିନୀ । ଆଜି ଦିନର ଘଟଣାରେ ବଦନଶ୍ରୀ ମୁନ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାକଳ୍ପ]

ଅପରାଜିତା—ଆଜି ଦିନଯାକ ସକଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅବାରିତ ଭାବରେ ସେହି ଗୋଟିଏ ସ୍ଵର...ଜାଗ ଜାଗ, ଜାଗ ! ...ସେହି ଗନ୍ଧାର, ସେହି ଶବ୍ଦ ଆହ୍ଲାତ ଯେପରି ମୋର ଦୁଃଖ ପ୍ରାଣକୁ ମୁହ୍ୟମାନ କରି ପକାଇଲୁଣି । କାହିଁ ବା ସେହି ଜାଗରଣ, ଆଉ କାହିଁ ସ୍ଵାପରାଜ୍ୟ ନାଶ ମୁଁ ! ମୁଁ ଛିନ୍ନପକ୍ଷ, ଭଗ୍ନଜାତୁ, ଦୁଃଖ ! ଶୂନ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ଉଡ଼ିଯିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ବ୍ୟାପାକ୍ଷ ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ ହୋଇ ପାରେ ? ତେବେ କାହିଁକି ଅନ୍ତର ଦେଶରେ ଏ ତୁମ୍ଭେ ସଂଗ୍ରାମ ? କାହିଁକି ସ୍ଵାର୍ଥୀନତା ଲାଗି ଏ ପ୍ରବଳ ଆକାଂକ୍ଷା ? ସେଦିନ ଦେଖିଲି, ଶତାଧିକ ନାଶ—ଯୁବକ, ବୃଦ୍ଧା, ବାଳିକା, ବିବାହିତା, ଅବିବାହିତା ସମସ୍ତେ ମିଳି ସ୍ଵାର୍ଥୀନତା ଉତ୍ସବ ପାଳନ କରୁଛନ୍ତି । ଆଜି ମଧ୍ୟ ଶତାଧିକ ନାଶ ସ୍ଵାର୍ଥୀନତାର ସଙ୍ଗୀତରେ ନିଜକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଭସାଇ ଦେଇ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଆଉ ମୁଁ ପିଞ୍ଜରାବଦ୍ଧ ଶାରିକା ପରି ଯେ ତମିରେ ସେ ତମିରେ । ସେହିସେ ତଉଦ ପତର ବର୍ଷର ବାଳିକା ବଧୂ ହୋଇ ଆସିଲି, ସେହିଦିନୁ ଏହି ନିରାଶ୍ରୟ ଗୃହକୋଣରେ ପଡ଼ି ସହୁଛି । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନର କି ସାର୍ଥକତା, କି ମନ୍ଦ ଖୋଜି ପାଇଛି ମୁଁ ? ହଁ ପାଇଛି...ପାଇଛି, ତମି ଚାହେଁଟି

ଅସହାୟ ଶିଶୁଙ୍କର ଜନନୀ ହେବାର ଅଧିକାର । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ
 ଦିୱାଳୀ ମୃତ । ଆହା ! ସେ ଦିୱାଳୀ ଶୁଭ୍ର କଳକାକୁ ବଞ୍ଚାଇ
 ରଖିବାର ହେଲେ ଶକ୍ତି ଆଶାନ୍ତା ! ମାତ୍ର ତାହା ଯେ ଏହି
 ଘନଭାଗ୍ୟ ନାଶ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ! ଦାରଦ୍ରବ୍ୟର ନିରତଣୟ
 ପୀଡ଼ାରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ସେ ଦିୱାଳୀର ଜୀବନକୁ ବଳି ଦେବାକୁ
 ପଡ଼ିଲା ! ହାୟ ବିଧାତା...ସେହି ଦରିଦ୍ରଗୁହର ଗାପଣିଣୀ...ସେହି
 ମୋ ଆଲୋକର ଆଲୋକ, ବିଧାତା ! ତାକୁ ସୁଖା ଧରି
 ରଖିବାର ଅଧିକାର ମୋତେ ଦେଇ ନାହିଁ ? ମୋର ଶୂନ୍ୟ
 ଜୀବନର ଶେଷ ସମ୍ବଳକୁ ମୂଳପୋଛ କରିଦେଲ ! ଶ୍ରେଷ୍ଠ
 ମାନବଜୀବନ ଲାଭ କରି ପଶୁଠାରୁ ଘୃଣ ମୋର ଜୀବନ ! କି
 ଅଧିକାର ଅଛି ମୋର ଏ ଜୀବନରେ ? ...ସବୁଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ,
 ରୁଚିତ, ଅଭିଶପ୍ତ ମୁଁ । ଯାହାକୁ ନିଜର କରି ଧରୁଛି, ଯେଉଁ
 ଗୋଟିଏ ସମ୍ବଳକୁ ନିଜର କରି ରଖୁଛି, ତାକୁ ଧରି ରଖିବାର
 ଅଧିକାର ମୋର ନାହିଁ...ସବୁ ଯେପରି ପ୍ରହେଳିକା...ସବୁ
 ଯେପରି ସ୍ୱପ୍ନ ପରି ମୋର କରୁଣତା ହୋଇ ମୋତେ ଉପହାସ
 କରୁଛି । ...ତେଣୁ ଏ ସମସ୍ତର ମୋହ ଛାଡ଼ି ସବୁ ଆଶା ଉତ୍ତପା
 ବିସର୍ଜନ କରି ଆଜି ମୋର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପତ୍ନୀ ଶୋକ
 ନେବାକୁ ହେବ...ମୁକ୍ତି !...ସେହି ମୁକ୍ତି ବିନା ପଶୁ ପରି
 ନିରାଶ୍ରୟ ସନ୍ତାନର ଏଭଳି ଜନନୀ ହେବାର କି ଗୌରବ ଅଛି ?
 ହାୟ ! ଏ ସବୁ ଦୁଃଖ ମୋର ଛୁଆଁବାଳି ପରି କେଉଁଆଡ଼େ
 ଉଠେଇ ଯାଆନ୍ତା...ଯଦି...ଯଦି...ଦିନେ ତାଙ୍କର ମନର
 ଅଧିକାରଣୀ ହୋଇ ପାରିବୁ । ଅତି ଅଭୂତ...ଅତି ଅଭୂତ
 ଜୀବ ସେ । ନିଜେ ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ନାହିଁ, କି ଅନ୍ୟ
 କାହାକୁ ଦେଖି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରି ଦେବେ ନାହିଁ...ଅଧିକ ସମସ୍ତ
 କାଳ୍ପନିକ ସୁଖର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ, ଯନ୍ତ୍ରଣା
 ଅନ୍ୟାୟର ସୂକ୍ଷ୍ମପାତ କରି କହିବେ, ଏହି ମୁକ୍ତି । ଏହିପରି
 ଗୋଟାଏ ମୋହରେ ମୁହ୍ୟମାନ ହୋଇ ସମସ୍ତ ଜୀବନଟା ଗଲ
 ମୋର !...ଆଉ ନୁହେଁ...ଆଉ ନୁହେଁ...ଯେଉଁଠାରେ ମୋର
 ସ୍ତବ୍ଧ ଆଶ୍ରୟ ନାହିଁ, ପ୍ରାଣ ନାହିଁ, ସ୍ନେହ ମମତା ନାହିଁ, ...ଅଛି

କେବଳ ଦୁବୋଧ ଛଳନା...ସେଠି ନାଶର ପ୍ରାଣ ଛିର ହୋଇ
 ଇହ ପାରେ କି ? ନା, ..ନାଶ ରୁହେଁ ବାସ୍ତବତା, ଶାଈ
 ବାସ୍ତବ ସତ୍ୟ...ଦୁବୋଧ କୁହେଲିରେ, ସ୍ୱପ୍ନରେ, ମୋହରେ
 ତାର ତୃପ୍ତି ନାହିଁ ..ତାର ସମାଧାନ ନାହିଁ ! ତେଣୁ ମୋର
 ସମାଧାନ ମୋତେ ଏକା କରିବାକୁ ହେବ ! ଏ କରନରୁ ମୁକ୍ତ
 ନ ହେବାପାଇଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା ଏକାବେଳେକେ
 ଅସମ୍ଭବ !...କାହିଁକି ? କାହିଁକି ମୁଁ ଏ ନିରାଶ ଜୀବନର
 ଦୁଃଖ ଭରଣାକୁ ଚିର ଦିନ ବହି ରୁଲିଥିବି ?...କି ପାପ
 କରିଛି ମୁଁ ?...ସାହାଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଏ ନିଷ୍ଠୁର ସମାଜ ମୋର
 ନ୍ୟାୟ ଦାସରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ଆଜ୍ଞାନ ମୋତେ ଜୀବନ୍ତ ସମାଧି
 ଦେଉଥିବ ?...ମୋର ସାମାଜ୍ୟ କଣ ଗୋଟାଏ ମାତ କୁକୁର
 ଭଳି ଗୋଟିକେତେ ବିକଳାଙ୍ଗ ଶିଶୁଙ୍କର ଜନନୀ ହେବାରେ ?...
 ନା...ଆଉ ନୁହେଁ...ଏତକରେ ଶେଷ ! ସମାଧାନ ମୋତେ
 ନିଜେ ନିଜେ କରିବାକୁ ହେବ । ହେଲେ ହେବ ନାଶରୁ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ମାନ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତିଷ୍ଠା... ନ ହେଲେ... ନ ହେଲେ....
 ଗୃହହୀନା, ସ୍ୱାମୀପୁସ୍ତକସ୍ଥିତା ପଥର ଭିକାରୀଣୀ ! ଯାଏଁ, ଯାଏଁ
ସେହି ସେ ମୁକ୍ତିର ସଙ୍ଗୀତ....“ଜାଗ, ଜାଗ, ଜାଗ” !...
 ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖବୁ ସ୍ୱରରେ ଆହ୍ୱାନ କରୁଛି !ଯାଏଁ....ଯାଏଁ....
 ଭଉଣୀ, ଭୁମକୁ ସେତେବେଳେ ଫେରାଇ ଦେଇଥିଲି....କିନ୍ତୁ
 ଜୟ ହେଲୁ ଶେଷରେ ଭୁମର !...ହେଉ...ସେଥିରେ ଶତ କଣ ?
 ଭୁମେମାନେ ଯେ ମୁକ୍ତିପଥରୁଣୀ...ମୋତେ ଆହ୍ୱାନ କରୁଛ....
 ତାକୁ ଅବହେଳା କରେ କିପରି ? ରୁଲି...ରୁଲି ଭଉଣୀ ! ଭୁମର
 ସେ ଜାଗରଣର ବନ୍ୟାରେ ନିଜକୁ ଉପାଇ ଦେଇ ସେହି
 ସଙ୍ଗୀତରେ ନିଜକୁ ନିଶ୍ଚଳ ଦେଇ ଆଶୁପ୍ର ହେବ !...ଭୁମର
 ସେ ବିଗଟ ସଭାର ଅଭିନେତ୍ରୀ ଆଜି ମୁଁ !...ଆଜି ଏହି ନିଷ୍ଠୁର
 ପୁରୁଷଜାତିର ସମସ୍ତ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ରହସ୍ୟ ଆଜିର ସଭାରେ ମୁକ୍ତ
 କରି ଦେବ !...ମୁକ୍ତି !...ମୁକ୍ତି ଛଡ଼ା ଆଜି ସବୁ ମିଥ୍ୟା !...
 କିନ୍ତୁ...କିନ୍ତୁ...ସେ ତ ନାହାନ୍ତି ? ତାଙ୍କ ଅନୁମତି ବିନା...ନା,
 କି ଅନୁମତି ? କାହାର ଅନୁମତି ?...ତା ଛଡ଼ା...ସେ ତ

ଏହିକ୍ଷଣି ନାହାନ୍ତିସ୍ଵାଧୀନ ସେ ...ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା,
 ଯେଉଁଆଡ଼େ ଖୁସି ଚାଲିଯିବେ !....କେବଳ ଏ ସଂସାରର ଭାରତୀ
 ଦାସୀ ମୁଣ୍ଡରେ ! ବେଶ୍, ବେଶ୍, ପ୍ରଭୁ !....ସତ ଦୁଇପ୍ରହରକୁ
 ଆସି ଦେଖିବ, ତୁମେ ଯାହାକୁ ଦାସୀ ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲ, ସେ
 ଦାସୀ ନୁହେଁ ! ସେ ମୁକ୍ତ ! ...ସେ ସ୍ଵାଧୀନ !....ସେ ତୁମର
 ଅନ୍ତର ଅଧିକାରୀ ଦେଖ....ନଚେତ୍ କିଛି ନୁହେଁ !....ତୁମର
 ପ୍ରକୃତ ଦାସ ତା ଦାସୀ ଯେ, ତା ମସ୍ତକରେ ପ୍ରଭୁର
 ଅତ୍ୟାଚାରଣା ଚାପି ମୁଁ ଆଜି ଚାଲିଲି....ଚାଲିଲି ସେହି ମୁକ୍ତର
 ସମ୍ଭାବନାରେ ! (ଗୃହର ପୁସ୍ତକ ଉତ୍ୟକ୍ତ ଡାକିଲେ)ଦାମା
ଆ....

[ଦାମା ପୁସ୍ତକକର ପୁସ୍ତକ ଉତ୍ୟକ୍ତ...ହୋଇ...ବସୁ
 ଅନ୍ତର ୪୫ ବର୍ଷ...ମସ୍ତକରେ ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ କେଶ ପକ୍ଷ...ଶୁଣୁ ଗୁଣ ଦେଲେ
 ମଧ୍ୟ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ କେତୋଟି ପଲିତ ରୁଷ୍ଟକଣି ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆକୃଷ୍ଟ
 କରେ । ତଥୁ ଗଭୀର, କରୁଣତାବ୍ୟଞ୍ଜକ ଓ ବିନୟାନତ]

ଦାମା—କଣ କହୁଛନ୍ତି ମା—

ଅପରାଜିତା—ଦେଖ୍ ଦାମା....ମୁଁ ଟିକିଏ ବାହାରକୁ ଯାଉଛି....ଗୋଟାଏ
 ସତ୍ୟ....ନା, ନା,....ବାବୁ ଆସିଲେ କହିବୁ, ତାଙ୍କର ବରୁଣ
 ଘରକୁ ଯାଇଛନ୍ତି...ଆଜ୍ଞା, କିଛି କହିବୁ ନାହିଁ....ବାବୁ ଆସୁ
 ଆସୁ ବିଳମ୍ବ ହେବ....ମୁଁ ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଆସିଯିବି ଯେ...
 ତୋତେ ଘର ଲାଗିଲା...

ଦାମା—(ବସୁପୁସ୍ତକର ନେତ୍ରରେ) ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳଣାରେ...ଏକୁଟିଆ ?

ଅପରାଜିତା—(ବରକ୍ର ସ୍ଵରରେ) ଆରେ, ଏକୁଟିଆ କଣ ? ଗ୍ରହାଣାରେ
 କଣ ବାଦ ନା ଭାଲୁ ବସିଛି ଯେ ମୋତେ ଖାଇ ଯାଉଛି ? ତୁ
 ଆଆ...

ଦାମା—(ଯୋଡ଼ଢ଼ୁସ୍ତ ହୋଇ କମି ତକଣ୍ଡରେ) ମା...ମା...ଆପଣ
 ହଉଛନ୍ତି ଘରର ଲକ୍ଷ୍ମୀ...କେଉଁଟା ଅଟେ ହୋଇ...ଅନାରଟାରେ
 ...ବାବୁ କଣ...

ଅପରାଜିତା—(ବିରକ୍ତ ସ୍ଵରରେ) ଆରେ ରଖ ତୋ ବାବୁ...ରଖ
 ଘରର ଲକ୍ଷ୍ମୀ...ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନା...ଭିଖାରଣୀ...ରହ ତୁ ଘରେ...ମୁଁ
 ଶୀଘ୍ର ଫେରି ଆସିବି...

ଦାମା—ହଉ...ମା...ଆପଣଙ୍କର ଯାଦା ଚୁପି....

ଅପରାଜିତା—ବାବୁକୁ କିନ୍ତୁ କିଛି କହିବୁ ନାହିଁ...

ଦାମା—କହିବି ନାହିଁ ?...ନା...ନା, କହିବି ନାହିଁ...

(ପଠ ପଠନ)

ଦୃଶ୍ୟ ଚିନି

[ସେହି ଦିନର ଘଟଣା—ସେତେବେଳକୁ ବୈ ପ୍ରାୟ ଆଠ ଘଣ୍ଟା ।
ନାଗ ସମ୍ମିଳନ ମଣ୍ଡପରୁ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଭଦ୍ରମହିଳା ଫେରି ସାରିଥିଲେ ।
ପୂର୍ବକଥିତ ନାଗ ଅଭିନେତ୍ରୀ କ୍ଷମା ସଭାକାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରି ଅପରାଜିତାକୁ
ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଗୋଟିଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଳିଗୁମ୍ଫା ବାଟେ ଫେରି ଆସୁଥିଲେ ।
ତେଣୁ ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଓ ଭାବଭଙ୍ଗିରେ ଶୁଦ୍ଧତା ଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲା ।
ମାତ୍ର ଅପରାଜିତା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଗମ୍ଭୀର ଓ କଷ୍ଟ ହିଁ ମୁଁ ସୁମାଣ]

କ୍ଷମା—ତୁମେ କିନ୍ତୁ ଆଜି ମୋତେ ଅବାକ ଜଳ, ଭଉଣୀ ! ଅପ୍ରତ୍ୟାକ୍ଷିତ
ଝିଡ଼ି ତୋଫାନ ପରି ତୁମେ ଆସିବ ବୋଲି ଆମର ଆତ୍ମା
ଭରସା ନ ଥିଲା ।

ଅପରାଜିତା—ତୁମେମାନେ ଚାଲି ଆସିଲ ପରେ ମୋର ଯେ ଆଦେଶ,
ଅନ୍ତରରେ ଯେ ପ୍ରବଳ ଘୃଣ୍ଣି, ତାକୁ ରୋଧ କରିବାକୁ ମୋର
ଶକ୍ତି କେତେ ଭଉଣୀ ?

କ୍ଷମା—ଏତେ ଉପା କରୁଥିଲ, ଏତେ ସହେତୁ କରୁଥିଲ ସେତେବେଳେ
ପର ? ...ଏବେ ବୁଝିଲ, ତୁମର ଶକ୍ତି କେତେ ?...ତୁମର ନିମ୍ନ
ଅମାଜିତ କଥାଗୁଡ଼ାକର ରୁ ରୁଜ୍ଜ କେତେ ଓ ଜନମତ ଉପରେ
କି ଅଭୂତ ପ୍ରଭାବ, ତାହା ସେହି ଶିକ୍ଷଣ ଦୀକ୍ଷାରୁ ଶୁଣିଲଟି ?
...କହ, ଆଉ ଏଣିକି ପୁରୁଷ ଜାତିର ବଚନରେ ଭୁଲିଯିବ
ନାହିଁ ?

ଅପରାଜିତା—କ'ଣ ମୁଁ କହିଲି, ମୋର ତ କିଛି ମନେ ନାହିଁ, ଭଉଣୀ !
ସମସ୍ତ ନିଦହ ହାତ ଥରି ଉଠୁଥାଏ !...ଓଃ !...ସ୍ତବ୍ୟକୁ ସମସ୍ତେ
ନାଗ...ନା, ପୁରୁଷ କେତୋଟି ଥିଲେ ପର ?

ଶମା—(ଭକତାସ୍ୟ କରି) ଦାଃ, ଦାଃ !...ହଁ, ହଁ, ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ନ ହୋଇ କହିବାକୁ ଗଲେ ସେପରି ହୁଏ । ଆଉ ଅନ୍ଧକୁ ସେପରି ହେବ ନାହିଁ ଯେ...ପୁରୁଷ ଥିଲେ ବା ଦୋଷଟା କ'ଣ ହେଲା ? ଆମେ କ'ଣ ଲୁଚାଇ ଛପାଇ ସଭା କରୁଛୁ ?... ତାହା ଯେ କେତେ ଜଣ ପୁରୁଷ ଥିଲେ, ସେମାନେ ନାସ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରଧାନ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଓ ଉତ୍ସାହଦାତା...ସେ ଶିଷୟଶିଳ୍ପି ଦେଖିଲ ତ ...ତାଙ୍କର ଜଣେ ଭାଇ...ଆଉ... ଯାହାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତଟି ଶୁଣିଲ...ସେହି କବ—ଆଉ ଏହିପରି ପାଞ୍ଚ ଛଅ ଜଣ ଥିଲେ । ଶୁଲ, ତୁମକୁ ମୁଁ ଆଜି ସେ କବଳ ସହିତ ପାସାତୁ କଲେ ଦେବ । ସ୍ଵାଧୀନଚେତା କେତେ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ନ ଆସିବ'ଯାଏ ତୁମର ସଙ୍କୋଚ କଣ ଯିବ କି ?

ଅପରାଜିତା—ନାହିଁ, ନାହିଁ ଭଉଣୀ—ମୁଁ କାହାକୁ କହି ନ କହି ଶୀଘ୍ର ଫେରିଯିବ ବୋଲି ପଲାଇ ଆସିଥିଲ...ତଳମୁ ହେଲେ ଶ୍ଵେତ ଧର ପଡ଼ିଯିବ ଯେ !

ଶମା—ଫେରୁ ସେହି କଥା...ସେହି ମାନ ଦାସର...କିଏ ତେବେ ତୁମକୁ ଡାକି ଆଣିଥିଲା ?...ସଭାଟାରେ ଏଡ଼େ ବକ୍ତୃତା ଦେଲ ...ବନ୍ଧନ, ମୁକ୍ତି, କେତେ ଲମ୍ପି ଝୁମି କରି ଶେଷରେ ପୁଣି ସେହି ଭୟ ?...ତୁମେ ପରା କହିଲ, ଯଦି ଦରକାର ପଡ଼େ ପୁରୁଷ ଜାତିକୁ ଭୁଲିଯିବାକୁ ହେବ ?...ଫେରୁ ଏତେବେଳକୁ ଆଉ ଏକ ବେଶ !...ଏ ତୁମର ଘୋର ଅନ୍ୟାୟ... ଘୋର ଦୁଃଖତା...ଏହାକୁ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଧୁସ କରିବାକୁ ହେବ...ଚିର ସଂସ୍କାରଗତ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ମିଥ୍ୟା ସଂକୋଚ, ଭୟ, ଆଶଙ୍କା, ଏ ନାଶଜାତିକୁ ଶେଷ କରିବାକୁ ବସିଲଣି, ଦେଖୁଛି ।

ଅପରାଜିତା—ମୁଁ ତ ଭଉଣୀ ପୁରୁଷ ଜାତିକୁ ଶ୍ଵେତ ବା ଲୋଡ଼ିତ ଦ୍ଵୀପକୁ ନିବାସନର ପ୍ରସ୍ତାବ କରି ନାହିଁ ? ମୁଁ ଶୁଦ୍ଧେ, ଯେଉଁଠାରେ ଶୁଦ୍ଧି, ଦୋଷ ରହିଛି, ତାକୁ ଏଡ଼ି ନିଜର ସ୍ଵାଧୀନତା ବା କର୍ତ୍ତୃତ୍ଵ ସ୍ଥାପନ ଲାଗି ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ହେବ । ପୁରୁଷଜାତିକୁ ଏକାବେଳେକେ ବହିଷ୍କାର କରିବାକୁ ଗଲେ ଯେ ଆମକୁ ନିଜର ଆସନ ଧରି ରଖିବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ଉଠିବ ।

କ୍ଷମା—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଥ୍ୟା !...ଭ୍ରମ !...ଭ୍ରମ !—ପୁରୁଷ ଜାତର ଏକା-
ବେଳେକେ ନିର୍ବାସନ...ନିର୍ବାସନ ! କୁହିଲ ?

ଅପରାଜିତା—ତେବେ ଭ୍ରମେ ମୋତେ ଏହିକ୍ଷଣି ପାହାକ ପାଖକୁ ନେଉଛ
ସେ କ'ଣ ?...ପୁରୁଷ କ ?...ନା, ନାହିଁ ?—ନା, ନା, ନାହିଁ
ବଲୁ ପରା !

କ୍ଷମା—ଓଃ ! ସମସ୍ତେ ତ ସମାନ ନୁହନ୍ତି ?...ତା ଛଡ଼ା ସକଳ ଗୁଣୀ
ସ୍ଵାଧୀନଚେତାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଏ ସୃଷ୍ଟିରେ କେତେ ? ଏତେ ଅଳ୍ପ
ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଯେ ପାସଙ୍ଗରେ ସୁଦ୍ଧା ଯେତେକ ନାହିଁ
ସନ୍ଦେହ ।

ଅପରାଜିତା—କିନ୍ତୁ ସେହିମାନେ ତ ଆମର ପ୍ରଥମଦର୍ଶକ...ସ୍ଵାଧୀନତାର
ଧ୍ରୁବତାର ।

କ୍ଷମା—ହଁ, ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ।

ଅପରାଜିତା—ତେବେ ସମସ୍ତ ପୁରୁଷ ଜାତକୁ ସମ୍ମିଳିତ ଆମର ଏ
ନାଶ୍ଵରୀକୁ କଣ ସେପରି କରି ପାରେ ନାହିଁ ?

କ୍ଷମା—ଅସମ୍ଭବ, ସେ ସୁନା ସେ ଚିରଦିନ ସୁନା । କାତ ସୁନା ହେବା
ଏକାବେଳେକେ ଅସମ୍ଭବ !

ଦୃଶ୍ୟାନ୍ତର

[ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ସୁସଜ୍ଜିତ ଗୃହରେ କର୍ମନିରତ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ କବି...ନାଟ୍ୟ-ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରାୟୋଗ ପଥେ । ଗୃହଟିଯାକ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଆଲୋଚ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦୃଶ୍ୟକାର ଟେବୁଲ ନିକଟରେ ବସି ସେ ଅବରାମ ଭାବରେ କ'ଣ ଲେଖି ଯାଉଥିଲେ... ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋଲପୀ ରଙ୍ଗର ପ୍ରତ୍ୟାଲୋକରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକୋଷ୍ଠଟି ଆଲୋକିତ । କବି ନାଟ୍ୟନେତ୍ରୀ ଓ ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତକୁ ଦେଖି ଆସନ ଗୁଡ଼ି ବନ୍ଧାୟମାନ ହେଲେ ।]

ସମା—ଏହି ଯେ ଅପରାଜିତା, ଯେଉଁ କବିଙ୍କ କଥା କହୁଥିଲ, ସେ ଏହି ଭଦ୍ରଲୋକ...ପୁାକର କବିଭାଗକୁ ତୁମେ ନିଶ୍ଚୟ ଏଥି ଭିତରେ ଠଉରାଇ ପାରିଛ ?

କବି—ଆସନ୍ତୁ ଆସନ୍ତୁ, ସଭା କଣ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶେଷ ହୋଇ ନ ଥିଲା ?
...ତମଜ୍ଞାର ହେଲ ଆଜି । ସେହି ଯେ ଭଦ୍ରମହିଳା ଆଜି କହିଲେ - ବା...ବାଃ ! ଖାଲି ଅଗ୍ନିବାଣୀ ତ—ଆଉ କ'ଣ !
...ମୁଁ ତ ଏପରି କୌଣସି ଭଦ୍ରମହିଳାକୁ ପୁସ୍ତକ ଦେଖିଛୁ ବୋଲି ମନେ ହେଉ ନାହିଁ...

ସମା—(ଅପରାଜିତା ପ୍ରତି) ଦେଖୁଛୁ ସହି, ଦେଖୁଛୁ ? (କବିଙ୍କ ପ୍ରତି) ତାଙ୍କୁ ପସ୍ତ ଏଇ ମୁଁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ଆଣିଛୁ କବିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଚୟ କରାଇଦେବାକୁ...ନା, ନା, ମିଳନ କରି ଦେବାକୁ ! ଯୋଗ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟନ ଯୋଗ୍ୟେତ୍...ଏପରି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଖୋରାକ କବିଙ୍କ ନ ଯୁଟିଲେ ଆଉ ଲେଖା ବାହାରବ କେଉଁଠୁ ଯେ ଆମ ସମ୍ମିଳନ ସଙ୍ଗୀତରେ ପ୍ରାକୃତ ହୋଇଯିବ ?

କବି—ଓଃ ! ଆପଣ ?... (ଭିତର କୁହୁତ ନେତ୍ରରେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅପରାଧିତାର ସମଗ୍ର ବଦନମଣ୍ଡଳ ଲଜ୍ଜା, ଅସମାନ ଓ ଦୃଶ୍ୟର ସୁଗନ୍ଧ ଅନୁଭୂତିରେ ପ୍ରଥମେ ରକ୍ତାଭ ଓ ପରେ ବୃଷ୍ଟିଭ ହୋଇ ଉଠିଲ) ନମସ୍କାର...ନମସ୍କାର...ଯଦି ବା ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଆଳାପ ପରିଚୟ ନାହିଁ, ଆପଣଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଆଜି ଶୁଣି ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ବେଦନାପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଦ୍ରୋହ ଆତ୍ମାର ପରିଚୟ ପାଇ ପୁଣିରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି...ଏତେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଛି ଯେ, ସଭାର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିବାର ଯେଉଁ ମୋର ରହିଲ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଏକ ନିଶ୍ଚାସରେ ଛୁଟି ଆସିଲି ସେହି ବହୁମୂଲ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଲାଗି ।...କଟିଳ ଚିନ୍ତାଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ସମସ୍ତାସୀ କି ନା ?...ସେଗୁଡ଼ାକୁ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଧରି ନ ପାରିଲେ ସେମାନେ ଠିକ୍ ଗୋଲପ କଲିକା ବା ତାରୁଣ୍ୟର ପଳାତକ ସୁସମା ଭଳି ମଳିନ ହୋଇଯାନ୍ତି ।

ଅପରାଧିତା—(ଅନ୍ୟ ଏକ ଅପରାଧିତ ସୁରୁଷ ମୁଖରୁ ତାର ନିଜର ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ଅନର୍ଗଳ ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ଅପରାଧିତାର ପ୍ରାଣ ଦୃଶ୍ୟରେ ଭିତ୍ୟକ୍ତ ହେଲ ପରି ବୋଧ ହେଲା । ସେ କହିବୁ ସଦୃଶ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସ୍ଵରରେ କହିଲା) ଆପଣଙ୍କୁ ଶତ ଧନ୍ୟବାଦ ! ଆପଣଙ୍କ ଭଲ ଚରଣ କବିଙ୍କ ସରସ କୋମଳ ପ୍ରାଣ ନିଃସହାୟ ନାଶ୍ଵର ନିର୍ଯ୍ୟାତନାରେ ବା ବେଦନାରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ହେବା ଆତ୍ମିକ ଅସ୍ଵାଭାବିକ ଦୁଃଖ । ଆପଣଙ୍କର ବ୍ୟଥା ଏହି ସାମାନ୍ୟ ନାଶ୍ଵାରେ ନିବନ୍ଧ ନ ହୋଇ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ଵରେ ନିସ୍ଵେଦିତ ହେଲେ ସିନା ପରମ ଗର୍ବର ବିଷୟ ହେବ ? ମୋର କାହିଁକି ଦୁଃଖ, ମୋଠାରୁ ଯେ ଶତ ସହସ୍ର ଗୁଣରେ ଦୁଃଖୀ ଏ ସଂସାରଟାକୁ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହାହାକାରପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଛନ୍ତି, ତାର ଖବର ରଖିବା ଆପଣଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

କବି—(ଅପରାଧିତ ହୋଇ) ହଁ, ହଁ, ସେ କଥା ତ ନିଶ୍ଚୟ...ସେ କଥା ନିଶ୍ଚୟ...

ସମା—ଆରେ ତୁମ ଦୁଃଖ ପାଗଳି ସହାକର ଗୋଟାଏ ପଂକ୍ତି ନାଶ
ପ୍ରାଣରେ ବିଦୋହର ଅଗ୍ନି କାଳ ଦେଉଛି, ତାକୁ ପୁଣି
ଉପଦେଶ...ଶୁଣ...କଥା ଶୁଣ ! ...

ଅପରାଜିତା—(କିଛି ଅଧିକ ଲଜ୍ଜିତ ଓ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ) ନା, ନା,
ମୁଁ ସେକଥା କହି ନାହିଁ ଯେ...ମୁଁ କହିଲି...

ସମା—ଥାଉ, ଥାଉ ତୋ କଥା...ଆଗ କବିତାଟା ଶୁଣି ଯାଇଥାଅ ।
(ବଳପୂର୍ବକ ଟେକୁଲୁ ଗାତାଟି ଟାଣି ଆଣ)

କବି—ନା, ନା, ମୁଁ ଲେଖାଟା ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ନାହିଁ... (ଲଜ୍ଜିତ ଓ
ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ତ ଭାବରେ ଟାଣିବାର କୃତ୍ରିମ ଚେଷ୍ଟା)

ସମା—ହଁ ହେ,---ଯେତକ ଦେଇଛି ସେତକ ଆମେ ଶୁଣୁ... (ଉଦ-
ସ୍ଵରରେ ପଠନ)

ଉତ୍ତରାପସ୍ଵେଷିତା ତୁମେ କାହାର ପ୍ରେୟସୀ,
ପରିତ୍ୟକ୍ତା ନିର୍ଦ୍ଦୟତା ଯେହ୍ନେ ମାନ ଶଣୀ !
ତୁମ ଦୁଃଖ ଅଗ୍ରୁର—ସେ ଦୁଃଖର ସଙ୍ଗୀତ
କାହିଁକି ତରୁଣ ପ୍ରାଣ କରେ ବିଷୋଭିତ ?
ହେ ଅପରାଜିତା ! କହ କହ ତେଜ ଛଡ଼ !
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପକେ ଅନାଦିଲ ପ୍ରୀତି-ସୁଧା-ପଦ୍ମ !
ଦେଖିଛି ସେ କାନ୍ତରୂପ, ଶୁଣି ସେ ଭାରତ—
ଧନ୍ୟ ଏହି ଘନ କବି !—

ଅପରାଜିତା—ଥାଉ, ଥାଉ, କବି ତାଙ୍କ କବିତା ଶେଷ କରନ୍ତୁ । ଆଉ
କେବେ ଆସି ଶୁଣିବା । ଆଜି ବେଳ ଉତ୍ତର ହୋଇ ଗଲଣି ।
ମୋତେ ପୁଣି ଅନେକ ପଥ ଯିବାକୁ ହେବ . (ସେତେବେଳକୁ
ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଲଜ୍ଜାରେ ଅପରାଜିତା ସତରଞ୍ଜ ପରି ବୋଧ ହେଉଥିଲା)
କବି—(ପୂର୍ବରୁ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ) ହଁ, ହଁ, ଠିକ୍ କହିଛନ୍ତି । ସେଇଟା
ଲେଖା ସବୁ । ଆଉ ଦିନେ ଶୁଣିବେ ।

ଅପରାଜିତା— ସେ କଣ ଆଜି ତାକୁ ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି ? ମୁଁ ତ ଦେଖୁଛି, ଏମାନେ
ଆପଣଙ୍କ ଚିନ୍ତାର ମସ୍ତ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ । ଆପଣଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଆଧିକ୍ୟ
ସତ୍ତ୍ୱେ ଲେଖାପଢ଼ାରେ ଏତେ ବାଧା ଦେବା ଏମାନଙ୍କର ବଡ଼

ଅନ୍ୟ ସୁ; କିନ୍ତୁ... ଖାଲି ଏକା ଉପ, ନା ଆଉ କେତୋଟି
କିପଦ ଆପଣଙ୍କର ଏପରି ଅଛନ୍ତି ?

କବି—(ଲଜିତ ଓ ଅପ୍ରକୃତ ହୋଇ) ଏ...ଏ...କିପଦ କଣ ?
ଆପଣମାନେ ଯେ ହେଲେ ଦେଶର ଗୌରବ... ଶୁଣାନର ଭୂଲ୍ୟ
...ଅଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞାନର ଆଲୋକ !

ସମା—ବ ୫, ପରିଚୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତ ସଦାକୁଳୁଚର ସୀମା ନାହିଁ !

ଅପରାଜିତା—ନା, ନା, ମୁଁ କହିଲି, ଏମାନେ ତ ଆପଣଙ୍କୁ ଖୁବ୍
ଉତ୍ସାହିତ କରୁଛନ୍ତି । ଏଭଳି ଆଉକେତେ ଖ୍ୟାତ ଯଶା ଖ୍ୟାତନାମା
ମହିଳାବନ୍ଧୁ ଆପଣଙ୍କର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ବା ଉତ୍ସାହଦାତା ଥିବେ ।
ନ ହେଲେ ଆପଣ ନାଶ ହୃଦୟର ବୃତ୍ତ ଅନୁଭୂତିଗୁଡ଼ିକୁ ଏଡ଼େ
ସହଜରେ ଗ୍ରହଣ ରୂପ ଦେଇ ପାରନ୍ତେ କିପରି ?

ସମା—(ପରିହାସର ଅଭିନୟରେ) ଓହୋ... ଏଆଡ଼େ ପଛେ ସଂଗ୍ରହ
ମନଟା ପୁଲି ଉଠୁଛି ଆନନ୍ଦରେ ! ଯେତେ ଲୁଚାଇବାର ଚେଷ୍ଟା
କଲେ କଣ ତୁମ ମନ ଭିତରର ଶବ୍ଦଟା ଧର ପଡ଼ୁ ନାହିଁ
ସେ...

ଅପରାଜିତା—ହଉ, ହଉ, ଭଲ । ଖୁବ୍ ଭଲ ଲେଖା ହୋଇଛି । (କବିଙ୍କ
ପ୍ରତି ଉତ୍ସର୍ଗ ବିଦ୍ରୁପ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରି) ତେବେ କବିଙ୍କ ମୁଁ
ଏତିକି ଅନୁରୋଧ କରୁଛି ଯେ, ସେ ମୋ ଭଳି ନିଗନ୍ତ୍ୟ ନାଶ୍ଚାରି
ଦୁଃଖରେ ଏତେ କାତର ନ ହୋଇ ମୋଭଳି ଅପାସକଠାରେ
ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ତାଳି ନ ଦେଇ ଉପଯୁକ୍ତ ପାସରେ ଦେଲେ ମଙ୍ଗଳ
ହେବ । ଅଜ୍ଞା ! ରହନ୍ତୁ ! ନମସ୍କାର । (ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନାଶ୍ଚ-
ନେତ୍ରୀଙ୍କର ନମସ୍କାର)

କବି—ନମସ୍କାର... ନମସ୍କାର... କିଛି ମନେ କରିବେ ନାହିଁ । କଣ କିପଦ
ଲେଖି ଦେଇଛି . ସେ ପୁଣି ଶେଷ ହୋଇ ନାହିଁ...

ଅପରାଜିତା—(ଅପରାଜିତା ଓ ନାଶ୍ଚନେତ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରୁ କରୁଅପର ରାଜିତା
ଶାଶ୍ୱତଦୃଷ୍ଟିରେ ବିସ୍ମୟକୁ ନିଶ୍ଚୟ କରୁଥିଲ । ହଠାତ୍ ଗୋଟିଏ
ଛବି ସମ୍ମୁଖରେ କିଛି ବିସ୍ମୟ ଓ ସ୍ଥିର ଶବ୍ଦରେ କିଛିକ୍ଷଣ
ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲା ଏବଂ ପରେ ଅନୁକମ୍ପାରରେ ନାଶ୍ଚନେତ୍ରୀଙ୍କ
କହିଲା) ଏ ଯେ ଭଉଣୀ ତୁମର ସୁନ୍ଦର ପ୍ରତିକୃତିଟିଏ ?

କ୍ଷମା—ହଁ, ସେ ମୋର ଜଣେ ପରମ ଗୁଣମୂର୍ତ୍ତ୍ୟ କି ନା ? ସେଥିଲି...
 ଅପରାଜିତା—(ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଛଦ୍ମ ନିକଟକୁ ଯାଇ କ୍ଷୀଣ ସ୍ଵରରେ) ପୁଣି
 ଏଇଟି କାହାର ?

କ୍ଷମା—ସେହିନ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ତୁମ ଘରକୁ ଯେଉଁ ମହଲାଟି ଯାଇଥିଲେ
 —ମନେ ନାହିଁ ? ଜୟା ।

ଅପରାଜିତା—(ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଃପୂର୍ଣ୍ଣ) ସେ ମଗ୍ନ ଅବିକାଶିତା ?

କ୍ଷମା—(ଉତ୍ତପ୍ତ କଣ୍ଠରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହେଉ ହେଉ) ହଁ, ସେଥିର କିଛି
 ଜଣ ? ଆମେ ସମସ୍ତେ ତ ପଢ଼େଇର ବନ୍ଧୁ...ବନ୍ଧୁର ଛଦ୍ମ
 ଖଣ୍ଡେ ଅନ୍ୟ ବନ୍ଧୁ ରଖିନାରେ ଦୋଷାବଦ୍ଧ ଜଣ ହେଲ ?

ଅପରାଜିତା—ଦୋଷ ନୁହେଁ ଯେ...ଏ ପକ୍ଷ ଗୋଟାଏ ନୂତନ ଧରଣର
 କବିତା ? ଅଭୂତ ଏ କବି, ଆଉ ଅଭୂତ ତାଙ୍କ କବିତା...
 ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ଏ ତରୁଣ କବିଙ୍କର ସମସ୍ତ ରସ ବା ଭାବୋଦ୍ଗାର
 କେବଳ ତରୁଣୀମାନଙ୍କଠାରେ...ନା, ନା, ତୁମ ଦୁହିଁକଠାରେ
 ସୀମାବଦ୍ଧ !

କ୍ଷମା—ଖୁବ୍ ଅଟ୍ଟା କରି ଶିଖିଲଣି ଯେ...ଆଜି କାଳିକାର ସଭ୍ୟ-
 ଜଗତରେ ଖଣ୍ଡେ ସାମାନ୍ୟ ଛଦ୍ମକୁ ନେଇ ଯେଉଁ ଲୋକ ଏତେ
 ହସ, ଅଟ୍ଟା, ବିଦ୍ରୁପ କରିପାରେ...ଏତେ ସଦୃଶ୍ୟ ହୋଇପାରେ
 ତା ହାତରେ ଆଉ କଣ ହେବ ? ତୁମର ଏ ସନ୍ଦେହକୁ ମୁଁ
 ବଦରତା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି କହି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଅପରାଜିତା—(ଦୃଢ଼ ଅପତ ବ୍ୟଥିତ ସ୍ଵରରେ) ବଦରତା !...ବଦରତା !
 ହଁ, ହଁ, ଭଉଣୀ ବଦର ମୁଁ !...ଯେଉଁଦିନ ମୋର ନିଜର
 ପ୍ରତିକୃତ ଶକ୍ତିକ ସେହି କ୍ଷୁଦ୍ର କକ୍ଷରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ, ସେଦିନ
 ମୁଁ...ତୁମେ...ଜଗତ...ସଂସାର ଜାଣିବ ଯେ ମୁଁ ସଭ୍ୟ
 ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୋଇଛି... ନା ?...ଠିକ୍...ଠିକ୍...ନାହିଁ ସୃଷ୍ଟିର
 ଉପଯୁକ୍ତ ମୁକ୍ତିଦାତା... ଉପଯୁକ୍ତ ପୃଷ୍ଠପାସନ ତୁମ ଠିକ୍ କରି
 ନେଇଛ କିନ୍ତୁ...

କ୍ଷମା—ବକ୍ତୃତା ଦେବା ପରେ ତୁମ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଏକାବେଳେକେ ବିକୃତ
 ହୋଇ ଯାଇଛି ଦେଖୁଛି ! ...

ଅପରାଜିତା—(ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ) ନିଶ୍ଚୟ, ନିଶ୍ଚୟ...ବିକୃତ !.. ଏ ସଭ୍ୟ
 ଯୁଗରେ ମୋର ମସ୍ତିଷ୍କ ବିକୃତ, ଅମାର୍ଜିତ ଇଷିବାକୁ ଦିଅ
 ଭଉଣୀ ! ...ବିକୃତ !...ବିକୃତ ! .. କେବେ ହେଲେ ତ'ଣ ଏ
 କରି. ଏହି ସ୍ଵାର୍ଥୀନତ କ'ଣ୍ଠସିମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରରୁ ନିଷ୍କୃତ ଅଛି କ ?

ସମା—ଭଲ, ଭଲ, ତୁମକୁ ଏ ର ଗୁଡ଼ିଦେଇ ଅସିଲେ ରକ୍ଷା । ତୁମ
 ଦେବତା ପୁଣି ଜାଣିଲେ ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିକୃତ
 କରିଦେବେ...

ଅପରାଜିତା—ଦେବତା !...ହଁ, ମୋର ଦେବତା, ମୋର ସ୍ଵାମୀ, ମୁଁ
 ଜନେ...ପମସ୍ତେ ଆମେ ବିକୃତ !...ଓଃ ଭଗବାନ !

ସମା—ମୁଁ ତ ତୁମକୁ ଜିଜ୍ଞାସି, ତିଲେ ହେଲେ ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ?
 ମୋର ଶିକ୍ଷା ଘାଟା ପମସ୍ତ ଅଭିଜ୍ଞତା ତୁମର ମନସ୍ତତ୍ତ୍ଵ ନିକଟରେ
 ପରଦେବ ! ତୁମର କଣ ହେଲ କହିଲ ? କଣ ଗୋଟାଏ ଜୀବନ୍ତ
 ପାପ ତୁମର ପରାମର୍ଶଟାକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେଲ ?

ଅପରାଜିତା—ନା ଭଉଣୀ ! ବିକୃତ ମୋର ମସ୍ତିଷ୍କ...ବିକୃତ...ବିକୃତ !
 ଏ ବିକୃତ ମସ୍ତିଷ୍କରେ ମୁଁ ଠିକ୍ କରି ପାରୁ ନାହିଁ...ନାଶ୍ଵର
 ଫୁଲ୍ କେଉଁଠାରେ ?...ଘରେ ନା...ବାଡ଼ାରେ ?

(ପଟ ପତନ)

ଦୁଃଖ ଚିତ୍ର

[ସେହି ବୈର ଶେଷ ଯାମ—ପୁଣ୍ୟର ଅନୁପପ୍ତିତ । ଗତବୈର
ଅପ୍ରାକ୍ଷୟକ ଘଟଣା ଗୁଡ଼ିକ ପରେ ଅପରାଧିତା ଅତ୍ୟଧିକ ବିକ୍ରମ ଓ
ମୁଁ ପୁନଶ୍ଚ ହୋଇ ପଡ଼ିଲ ପର ସ୍ତମ୍ଭ ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ପୁଣ୍ୟରକର
ସେହି ଶୟନ କକ୍ଷରେ ଅପରାଧିତା ଏକାକୀ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ।]

ଅପରାଧିତା—ନାରୀ ! ନାରୀ ! କାହିଁ ତୋର ମୁକ୍ତି ? କାହିଁ ତୋର
ସ୍ୱାଧୀନତା ? ତୋ ଭାଗ୍ୟରେ କଣ ନିଷ୍ଠୁର ବିଧାତା ମୁକ୍ତି
ଏକାବେଳେ ଲେଖି ନାହିଁ ? କାହିଁ ତେବେ ସେହି ମୁକ୍ତି...
ନାଶର...ନରର...ବୃଦ୍ଧର...ସୁବକର ?... ସେହି ମୁକ୍ତିର
ଆଲୋକ କେଉଁ ଅନ୍ଧକାର ଗହ୍ୱରରେ ଜଳୁଛି ? ଓଃ ! କାଲିର
ସେହି ଘଟଣା ! ଇଏ କଣ ତାର କିଛି ଆଶ୍ୱସ ପାଇ ନ ଥିବେ ?
କାଲିର ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୁଁ କଣ ଶତସହସ୍ର ସୁଭିତ ନାଶ ନରକର
ନିଷ୍ଠୁର ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଏଡ଼ି ତହିଁରୁ ଖସି ଆସି ପାରିଛି ? ଅପମୃଦ...
ଅପମୃଦ ! ଘର କୋଣର ଅଗାଧ, ଅମର୍ଯ୍ୟାଦା, ମୋଡ଼,
ଜଡ଼ିତାରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ମୁଁ ଆଜି ପଡ଼ିଛି
ଆହୁରି ଏକ ପ୍ରକଳ ପରାଜାତ ଶତ୍ରୁ ହାବୁଡ଼ରେ...ଯାହାଠାରୁ
କି ମୁକ୍ତି ଏକାବେଳେ ଅପମୃଦ !...ଉଗ୍ରବାନ୍ ସହାୟ
ହୁଅ, ସହାୟ ହୁଅ !...ଏ ଶକ୍ତିସ୍ଥାନ ଜଡ଼ି ପିଣ୍ଡଟାର ସ୍ଥାନ ଯେ
କେଉଁ ଅତଳ ସାଗରରେ ହୋଇ ପାରେ, ତାହା ଥରେ
ହେଲେ ଲଜିତ କରିଦିଅ !... ଆଜି ପାରି ଉଠୁନାହିଁ !
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପାପର, ପାଶବିକତାର କି ବିଭୀତ ଚିତ୍ରଣ !
ନାଶର ଘର, ବାହାର ଆଜି ସମାନ...ସମାନ...ସବୁ !...

ଘନାଈକାର ! ସେହି କବି ସେହି ନାଶନେତ୍ରୀ... ସମସ୍ତେ
 ଯେପରି ମୁକ୍ତିର କୁହୁକ ଦେଖାଇ ମୋତେ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ
 ଆସୁଛନ୍ତି ! କବି ? ମୁକ୍ତିପ୍ରାକାଞ୍ଚଳୀ ? କିଏ ସତ୍ୟ ? କିଏ
 ମିଥ୍ୟା ? କିଏ ଟିକିଏ ପ୍ରାଣର ଆଲୋକର ସନ୍ତାନ କହିଦେବ ?
 ସେଦିନ ଗଲବେଳେ ଦାମା... ସେହି ପୁରତନ ଦୃଢ଼ ଭୃତ୍ୟ...
 ସେ କ'ଣ ସଂସାରକୁ ଖୁବ୍ ଭଲ କରି ଚିହ୍ନି ରଖିଛି ? ବାସ୍ତବିକ
 କ'ଣ ଗୂଢ଼ର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ନାଶ ଶ୍ରୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମଙ୍ଗଳକାରଣୀ ?...
 ନା, ନା... ସେ ଦାସୀ ସ୍ତ୍ରୀମିର ଚରଣେଶ୍ୟା... ସ୍ତ୍ରୀମିର
 ସେବାଦାସୀ !... କିନ୍ତୁ ବାହାରେ ?... ବାହାରେ ଯେ ଅସଂଖ୍ୟ
 ଶତ୍ରୁ ପାପକଲ୍ଲ କୁଣ୍ଡିରେ ତାର ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
 ପୋଡ଼ି ଜାଳି ଧୂସ କରିଦେବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ! ଅତି ଭୁଲ
 ଏ ନାଶକନ୍ଦ !... ବର ପଶୁ ପରି ଚାହିଁ ଚାହିଁ ସମସ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାରକୁ
 ବହି ନେଇ ଚାଲିବା ଯେପରି ତାର ଏକ ମାତ୍ର ବିଧି ନିଜେ ଶ...
 ଏକମାତ୍ର ମୁକ୍ତି ! ଓଃ ! ... ସହାୟ ଦୁଃଖ ପ୍ରଭୁ... ନିରାଶ୍ରୟକୁ
 ଟିକିଏ ଆଶ୍ରୟ ଦିଅ... ସ୍ଥାନ ଦିଅ !

[ପୁଣିଶବ୍ଦର ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବରେ ପ୍ରବେଶ । ତାଙ୍କର
 ଅନାଡ଼ମ୍ବର ପରିଧାନ, ରୁକ୍ଷକେଶ, ଗମ୍ଭୀର ବଦନମଣ୍ଡଳ ଓ ବେଦନାନଳ
 ମୁନି ନୟନପୁରଳ ସମସ୍ତ ଯେପରି ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର ବେଶରେ ଏକ
 ଭୁମୁଳ ଝଟିକାର ପରିତପ୍ତ ଦେଖାଥିଲେ ।]

ପୁଣିଶବ୍ଦ—(ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ସ୍ଵରରେ) ମୁକ୍ତିର ସନ୍ଧ୍ୟା ମିଳିଲ, ଜିତା ?
 ନା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୋକା ଚାଲିଛି ? ଆଜ୍ଞା କାଲି ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ
 ଯୋଗ ଦେବାର ଖୁବ୍ ପ୍ରମତ ଲଜ୍ଜା ଥିଲା... ନା ?

ଅପରାଜିତା—(ଟିକିଏ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ) ସଁ... ମୁକ୍ତି ? ହଁ... ନା, ନା...
 ତୁମେ କଣ କିଛି କରାଇଦେବ ଯେ ?... ନା ମୁକ୍ତି... ନା ଶୋଭା-
 ଯାତ୍ରା... ନା ମରଣ ? କୌଣସିଟା ତୁମ ପାଖରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ପୁଣିଶବ୍ଦ—ତୁମେ କଣ ଭାବୁଛ, ଗତ କାଲି ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଯୋଗ-
 ଦେବାରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ମୁଁ ତୁମ ମୁକ୍ତି ପଥରେ ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାୟ
 ହୋଇଛି ?

ଅପରାଜିତା—ତୁମେ କେଉଁ ବସ୍ତୁରେ ଅନ୍ତରାୟ, ତା କଣ ନିଜେ ବୁଝି ପାରୁ ନ ଥିବ ଯେ, ମୁଁ କହିଦେବି ?

ପୁଣ୍ୟଶଙ୍କର—ନା ଜିଜ୍ଞାସା କର, ମୁଁ ସାଧାରଣଙ୍କ ପରି ଆପଣାର ପ୍ରୀତିରୁପ ରୂପ ସ୍ଵାଧୀନ ମତ ଉପରେ ରୁଚି ଦେବାର ଚେଷ୍ଟା କେବେ କରି ନାହିଁ ବା କରିବି ନାହିଁ । ତେବେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଣସି ପୁଞ୍ଜର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ, ବରୁ ଶୁଣିବେ ସେଥିରୁ ନିବୃତ୍ତ କରିବା ମୋର ଉଚିତ ବୋଲି ସେହିନ ତୁମକୁ ପ୍ରକାଶନରେ ବାଧା ଦେଇଥିଲି ।

ଅପରାଜିତା—କେବେ କଣ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ନାଶ ମିଥ୍ୟାର ସନ୍ତାନରେ କୁଟିଛନ୍ତି ?

ପୁଣ୍ୟଶଙ୍କର—ମିଥ୍ୟା ନ ହୋଇ ପାରେ, ମାତ୍ର ଗୋଟାଏ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣାରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଗୋଟାଏ ଅପଥ୍ୟ କୋଳାହଳ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଛଡ଼ା ଆଉ ଯେ କି ମହୋପକାର କରୁଛନ୍ତି, ମୁଁ ଜାଣି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ଅପରାଜିତା—ଏ ଶିକ୍ଷିତ ନାଶଗୁଡ଼ାକ ଯେ କେବଳ ଭ୍ରାନ୍ତ, ଆଉ ତୁମେ ଠିକ୍, ତାର ପ୍ରମାଣ ?

ପୁଣ୍ୟଶଙ୍କର—ଶିକ୍ଷାର ଯେ ମୋଡ଼ ବା ଭ୍ରାନ୍ତ ନାହିଁ, ଏ କଥା କିଏ କହି ପାରେ ? ମୋର ମନେ ହୁଏ, ଶିକ୍ଷାର ଭ୍ରାନ୍ତ ଅନେକ ସମୟରେ ସତ୍ୟର ବେଳ ମେ ଡି ନିଜକୁ ସତ୍ୟର ଆସନରେ ରାଜା କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଵାଗତକ ।

ଅପରାଜିତା—ତୁମେ କଣ ନାଶ ଜାତିକୁ ଚିରଦିନ ଏହି ପରି ବଢ଼ାଇବରେ ଦେଖିବାକୁ ଚାହୁଁ ? ହେ ସୁଦୃଶ ଗୃହର ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ତାର ସମସ୍ତ ଜୀବନ ବନ୍ଧ ରହିବ ? ଆଉ ତାର ବାହାରେ କିଛି ସତ୍ତ୍ଵ ନାହିଁ ?

ପୁଣ୍ୟଶଙ୍କର—ନାଶ ବା ନର ମୁଁ କାହାକୁ ଶୁଖିଲାବନ୍ଧ ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ନାହିଁ । ବରଂ ସ୍ଵାଧୀନ ଚିନ୍ତା, ସ୍ଵାଧୀନ ଜୀବନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବର ଯେ ଜନ୍ମଗତ ଅଧିକାର, ସେ କଥା ମୁଁ ବଞ୍ଚାଏ କରେ । ମାତ୍ର ସେହି ସ୍ଵାଧୀନତାର ଆକାଂକ୍ଷା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହା ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚାଏ କରେ ଯେ, ଶୁଖିଲାବନ୍ଧ ଜୀବନରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ

ସ୍ଵାଧୀନତା ପରିପୁଷ୍ଟ ହୁଏ । ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ନିମିତ୍ତ ନାଶ୍ଵ ଯଦି
କାହାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରି ପାରେ, ସେଥିରେ କାହାର
ଆପତ୍ତି ହେବ କାହିଁକି ? କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ ବନ୍ଦନର ବାହରେ
ନୁହେଁ ଜୀବନର ସକଳ ବନ୍ଦନ ମଧ୍ୟରେ ।

ଅପରାଜିତା—ତେବେ କ'ଣ ମୋ ଭଳି ଶୁଣାଇବତ ଅନ୍ଧକୃପରେ
ସତ୍ୟବା ନାଶର ସ୍ଵାଧୀନତା ସମ୍ଭବ ?

ପୁଣ୍ୟାକ—ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ । ଉକ୍ତ ସ୍ଵାଧୀନତାରୁ ଦୁଃଖ, କଷ୍ଟ, ବନ୍ଦନ,
ପରାଧୀନତା ବାଦ୍ ଦେଲ ମୁକ୍ତିର ସତ୍ତ୍ଵ ରହେ ନାହିଁ । ଯଦି
କିଛି ରହେ ତ ତାହା ବିଶୁଣ୍ଠତା ବା ଉଚ୍ଛ୍ଵେଦନତା ।

ଅପରାଜିତା—ମାତ୍ର ଏପରି ନିରାଶ୍ରୟତା ଜୀବନ ଧରି ରଖିବା ଯେ ଏକାନ୍ତ
ଅସମ୍ଭବ । ନାଶର କୋମଳ ପ୍ରାଣ ଥରେ ସତ୍ୟାନୁଭୂତି ବା
ମମତାରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେଲେ ତାର ସେ ମୃତ୍ୟୁ !

ପୁଣ୍ୟାକ—ନାଶ ପକ୍ଷରେ ଯାହା ମୃତ୍ୟୁ, ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ ଠିକ୍ ସେହି
ସମଦଶାର ଆଶଙ୍କା ରହିଛି, ଜିତା । ମୋତେ ଯେପରି ବୋଧ
ହେଉଛି, ତୁମେ ଜୀବନଟାକୁ ମଦ୍ୟ ଲାଜ କରି ଦିନକରେ ସମସ୍ତ
ରସକୁ ଉଜାଡ଼ି କରି ଦେବାକୁ ଚାହୁଁ--ସମସ୍ତ ନିଃଶେଷ
କରିବାକୁ ଚାହୁଁ । ତାହା କଣ କୌଣସି କାଳରେ, କୌଣସି
ପୁରରେ ସମ୍ଭବ ? ଏହି ଦେଖ ନା, ଆମର ବିବାହ !...
ଜୀବନର କାପ୍ରବ ସୃଷ୍ଟି ଭଳି କେତେ ନିଷ୍ଠୁରତା, କେତେ
ପ୍ରୀତି, କେତେ ଦୁଃଖ ସୁଖ, ଆନନ୍ଦ ବିଷାଦ, ଆଲୋକ
ଅନ୍ଧକାରର ସମସ୍ତ ! ତୁମେ ଯଦି ସେଥିରୁ କେବଳ
କେତେଗୁଡ଼ାଏ କଳ୍ପିତ ସୁସ୍ଵପ୍ନ ସମାନ କର, ତେବେ ହତାଶ
ନ ହୋଇ ଆଉ କିଏ ହେବ ?

ଅପରାଜିତା—ସେ କଥା କହିବା ଖାଲି ଛଳନା ନୁହେଁ କି ? ପୁରୁଷର
ସମାଜରେ ଯେତକି ସ୍ଵାଧୀନତା ରହିଛି, ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେତକି
ସ୍ଵାଧୀନତା ଯଦି ନାଶର ଆଶା, ତେବେ ଏତେ ଦୁର୍ଘ୍ଣ ଲାଗନ୍ତା
କାହିଁକି ?

ପୁଣ୍ୟଶ୍ରୀ—ଅଛି, ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦର ସ୍ୱାଧୀନତା ଅଛି, ସେହି ପରିମାଣରେ ନାଶର ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଯେଉଁଠାରେ ନାହିଁ, ସେଠାରେ କାହାର ନାହିଁ । ତାର କାରଣ, ଜୀବନରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ବା ପର୍ଯ୍ୟାୟତା ଉଦୟର ଦାବି ସମପରିମାଣରେ ନ ହେଉ—କେତେକାଂଶରେ ରହିଅଛି । ଯଦି ନାଶ ତାର କଳ୍ପିତ ସ୍ୱାଧୀନତା ବା ସୁଖ ପାଇ ପାରି ନାହିଁ, ସେ ତାର ଆତ୍ମତ୍ୟାଗକୁ ବା ଭ୍ରାନ୍ତିକୁ ।

ଅପରାଜିତା—ତେବେ ମୋର ଏ କଷ୍ଟ ଲାଗି କଣ ମୁଁ ଦାୟୀ ?

ପୁଣ୍ୟଶ୍ରୀ—ତୁମେ କହୁ ପରିମାଣରେ ନୁହଁ ତ ଆଉ କିଏ ? ମୁଁ ଯେପରି ମୋର ଦୁଃଖର କାରଣ, ତୁମେ ସେହିପରି ତୁମର !

ଅପରାଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ଯଦି ନିଜର ସ୍ୱାମୀର ହୃଦୟରେ କୌଣସି ନାଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନ ପାଏ, ସେଥିଲାଗି କଣ ସ୍ତ୍ରୀ ଦାୟୀ ?

ପୁଣ୍ୟଶ୍ରୀ—ତୁମେ କଥାଟାକୁ ଅତି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କରି ପକାଉଛ, ଦେଖୁଛି । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା କହୁଛି, ସ୍ତ୍ରୀ ଦାୟୀ ।

ଅପରାଜିତା—ଏ ନୂତନ ଜ୍ଞାନ ତୁମ କେଉଁଦିନୁ ଆବିଷ୍କାର କଲ ? କିଏ ତୁମର ଘୋଷାଗୁରୁ... ନା, ତୁମ ନିଜେ ?

ପୁଣ୍ୟଶ୍ରୀ—ନା, ମୁଁ ନୁହେଁ...ମୋର ପବିତ୍ର ଜନ୍ମଭୂମି ଜନନୀ—ସାହାର ନଖ, ପବିତ୍ର, ପ୍ରାନ୍ତର, ହୃଦ, ଘନ ଦରିଦ୍ର ସମସ୍ତ ଏହି ମନ୍ଦିରେ ଘଷିତ ହୋଇ ଧନ୍ୟ...ସେହି ସ୍ୱର୍ଗାଦିପି ଗଣସୂସୀ ଜନନୀ...ଶ୍ରୀରାଜକର୍ଣ୍ଣର ଏ ଘୋଷା ! (ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଭାବରେ ପରିବ୍ରମଣ)

ଅପରାଜିତା—ଏ ପୁଣି ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଅଭିଧାନର ସୃଷ୍ଟି !

ପୁଣ୍ୟଶ୍ରୀ—(ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଅଥଚ ଦୃଢ଼ ସ୍ୱରରେ) ନୂଆ ନୁହେଁ, ଜଣା... ଅତି ପୁରାତନ...ଅତି ପୁରାତନ...ସେହି ଯେ ଅଭିଧାନଟାକୁ ଆଜି ବ୍ୟଙ୍ଗ କରି ଉଡ଼ାଇ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛ, ତା ଉପର ଦେଇ କେତେ ଝଡ଼ ତୋପାନ...କେତେ ବର୍ଦ୍ଧରତା...କେତେ ମିଥ୍ୟା...ବହୁ ଗଲଣି, ତାର ଖବର ତୁମେ ରଖି ନାହିଁ । ଆଜି କେତେଗୁଡ଼ାଏ ଅପରିପକ୍ୱ ବୈଦିଗିକ ଧାରଣାରେ ତୁମେ ଅଭ-

ହୋଇ ସେ ଆଦର୍ଶଟିକୁ ଅବହେଳା କରି ପାର, ମାତ୍ର ଜାଣିରଖ
 ତୁମେ କେବଳ ନିଜକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବା ଅପମାନିତ କରୁଛ । ସେହି
 ଜନମତ ସମାଧାନ ଆଦେଶ, ନିଜକୁ ସୁଖରୂପେ ଜାଣ ! ...
 ସମସ୍ତ ବହିର୍ଜଗତରୁ ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇ ଆଣି ନିଜର ଅନ୍ତରରେ
 ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କର...ସବୁ ଭାଗ୍ୟର ବିଦ୍ରୁପକୁ ଶିର ପତାଇ ଦିଅ
 ...କିନ୍ତୁ ଆଜି ଶିକ୍ଷିତା ନାଶର ଜାଗରଣ ବାହାରେ...ଭିତରେ
 ତାହାର ଅବଶ୍ୟାସର ଅନିକାର ! (କିଛି ସମୟ ମାରବତା
 ପରେ ପୂର୍ବବତ୍ ଧୀର ଅଥଚ ଦୃଢ଼ ସ୍ୱରରେ) ମୁଁ କେତେ ଦିନ
 ଏହି ତଥାକଥିତ ସ୍ୱାଧୀନକାରୀ ନାଶମାନଙ୍କର ଖବନ
 ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖିଛି । ଦେଖିଛି, ଖବନକୁ ତାଙ୍କଲ୍ୟ ବା
 ଭ୍ରମଦାସ କରିବାରେ ଏମାନେ ଯେତେ ଧୂରନ୍ଧର, ଅନ୍ୟ
 କୌଣସି ବିଷୟରେ ନୁହନ୍ତି । ତାଙ୍କଲ୍ୟ ତ କରନ୍ତି, ମାତ୍ର
 ଖବନର ଅଦୃଷ୍ଟ ଦେବତା ତାହା ସହିବେ କାହିଁକି ? ତାଙ୍କ
 ପାଖରେ କପଟାଚାର, ଫାକି, ଆତ୍ମଭୀତି କୌଣସି ବିଷୟଟି
 ପଢ଼ିବ ନାହିଁ । ତାହାର ଫଳରେ ସେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଶୋଧ ନିଅନ୍ତି,
 ତାହା ଅଧିକାର କଲେ ବାସ୍ତବିକ ମର୍ମାହତ ହେବାକୁ ହୁଏ,
 ଜିତା ! ନାଶର ଚୌରବ, ଚୌଦର୍ଯ୍ୟ, ବିନୟ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଆଦି
 ସୁସ୍ଥ ମନୋବୃତ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ଅପମାନ କରି...ଅପମାନ ନୁହେ, ଧ୍ୟାନ
 କରି ସକଳ ପ୍ରକାର ଖବନକୁ ଅବଜ୍ଞା କରି....ନାଶ ଯେ ଆଜି
 ସାମାଜିକ ବନ୍ଧନକୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ଉଠିଛି,
 ତାର ପ୍ରତିବଦଳରେ ସେ କପରି ମୁକ୍ତି ହାସଲ କରିଛି, ଜାଣ ?
 ...ଏକ ବିରାଟ ବୁଦ୍ଧି ! ଏକ ବିରାଟ ଗୋଗଲପ୍ତ୍ୟ ! କି
 କଦର୍ଯ୍ୟ ସେ ଲିପ୍ତା ! କି ଉତ୍ସୁକର ! କି ଉତ୍ସୁକର ! ଥରେ
 ଦେଖିଲେ ପ୍ରାଣରେ ଆତଙ୍କ ଜାତ ହୁଏ !.....ଦୃଢ଼ା....ନା, ନା,
 କରୁଣାରେ ପ୍ରାଣ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ଆସେ । ଘରେ, ବାହାରେ
 ପ୍ରାଚ୍ୟରେ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟରେ ଆଜି ମୁକ୍ତି ଆଖ୍ୟାଧାର “ଅକ୍ଷୟାର୍ଥର”
 ପିଣ୍ଡାଚଳନା ! ପାଶ୍ଚାତ୍ୟରେ ଦିନେ ଏହି ଲଳା ଦେଖି ରକ୍ଷି-
 ପ୍ରତିମ ଟଳ୍ପଣୀ ଆତଙ୍କରେ ପୁଲିସ ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିଥିଲେ....
 ତୁମକୁ ଦିନେ ଶୁଣାଉଥିଲି ନା ? ଖବନକୁ ବାସ୍ତବରେ ଶୁଣା

କରିବାର, ଶ୍ରେଣୀ କରିବାର ସାହାସ ଏମାନଙ୍କର ଥିଲେ ମୋର
ବିଶ୍ୱାସ, ଆଜି ଏହି ମୁକ୍ତିକର୍ମୀମାନଙ୍କର ଗତି ଭିନ୍ନାକାର
ଧାରଣା କରନ୍ତା ! ତେଣୁ ସେତର ଅନର୍ଥର ସୃଷ୍ଟି ।

ଅପରାଜିତା—(ସ୍ୱଗତ) ଅଛୁ ସ୍ୱାର୍ଥ ! ଶ୍ରେଣୀକର୍ତ୍ତା !...କୁହିତ ବୁଦ୍ଧି !

...ସେହିନି ଯାହା ଦେଖିଲି...ଓଃ....ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ମୋର ଆଜ୍ଞା
କ'ଣ ହେଉଛି ! କେବେ....କେବେ କଣ ସ୍ୱାକ୍ଷର କଥା ସତ୍ୟ ?
...ହଁ, ହଁ....ମିଥ୍ୟା ନୁହେଁ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ସ୍ୱରକୁ ଟିକିଏ
ଅପ୍ରାକାଶକ ଭାବରେ ଦୂର କରି) ମାତ୍ର ସେକଥା କହିଲେ ତ
ମୁଁ ଅନେକାଂଶରେ ନିରାଶ । ମୁଁ ତ ବାହାରର କୌଣସି
ଆଦର୍ଶର ମୋହରେ ପଡ଼ି ନାହିଁ, ସୁଦଧା ପାଇ ନାହିଁ କହିଲେ
ତଳେ । ସେତେବେଳେ ପାଇଥାନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ମୋର
ଭିନ୍ନତ ହେଲ ପାଠଶାଳାରୁ ବଦଳାଇଲୁ । କେବେ ସୁଦ୍ଧା ମୋ
ଦୁଃଖର କାରଣ ସେ ମୁଁ ନିଜେ, ଏ କଥା ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରୁ
ନାହିଁ ?...

ପୁଣ୍ୟଶକ—କୌଣସି ଭାବର ପ୍ରକାଶ କେବଳ ଶୋଥ ମଧ୍ୟ ଦେଇ
ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଆଧୁନିକ ସାଧାରଣ ନାଶ୍ଟି
ପରି ତୁମେ ନିଜେ ନିଜ ଦୋଷ ଦେଖିବାରେ ନିତାନ୍ତ ଅପାରାଜିତା ।

ଅପରାଜିତା—ଅହା, ମୁଁ ପଛକେ ନିଜ ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି, ମାତ୍ର
ତୁମେ କଣ ଦୋଷୀ ନୁହଁ ? ତୁମେ ଯଦି ପ୍ରଥମରୁ ଏହି ଅର୍ଦ୍ଧଶିକ୍ଷିତା,
ଅଶିକ୍ଷିତା, ଅନିପୁଣ୍ୟତା, ଅସୁନ୍ଦର ବାଳକାର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରି
ନ ଥାନ୍ତି ?...

ପୁଣ୍ୟଶକ—ତାହେଲେ ଆଉ କାହାର ଗ୍ରହଣ କରି ପାରି ନ ଥାନ୍ତି,
ବୋଧ ହୁଏ । ଦିନ ଥିଲା, ସେତେବେଳେ ବିବାହ ସହିତ
ଶିକ୍ଷା, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଗୁଣ ଓ ରୂପ ମିଶାଇ ଗୋଟାଏ କାଳ୍ପନିକ
ସୁଖର ମୋହରେ ଜୀବନ ବଳ ଥିଲା, ସେହିନି ଭାବୁଥିଲି, ତୁମକୁ
ଗ୍ରହଣ କରି ସମସ୍ତ ହୃଦୟରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବା ଏକ ପଶୁଭୈର
ଅଭିନୟ । ମାତ୍ର ଆଜି ସତ୍ୟ କଥା କହିବାକୁ ଟିକିଏ ଭୀତି ଓ
କୁଣ୍ଠିତ ନୁହେଁ, ଜିତା—ତୁମେ ବିଶ୍ୱାସ କର ବା ନ କର...
ହୃଦୟର ସେତର ଅଂଶ ତୁମେ ଆଜି ଅଧିକାର କରି ପାରିଛ,

ତାହା ଅପେକ୍ଷା ଆଉ କୌଣସି ବିବାହତାକୁ ମୁଁ ବେଶି ଦେଇ
ପାରିଥାନ୍ତି ବୋଲି କଣ୍ଠାପ କରି ପାରୁ ନାହିଁ । କୌଣସି ପୁରୁଷ
ବୋଧଦ୍ରବ୍ୟ ନିଜକୁ କେବଳ ପ୍ରୟୋଗରେ ବନ୍ଧ କରି ଆଶାବନ
ସୁପ ରଚନା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ । କାରଣ ସେଥିରେ
ଭାର ମଞ୍ଜୁ ।

ଅପରାଜିତା—କିନ୍ତୁ ତୁମେ ତ ଅନ୍ୟ ଏକ ପୁରୁଷଙ୍କର ପାଣିଗ୍ରହଣ...

ପୁଣ୍ୟଶଙ୍କର—ହଁ ଜିତା, ତୁମ ସନ୍ଦେହର ମୂଳ କଥା ମୁଁ ଅନେକ ବନ୍ଧୁ
ଅଭାଷ ପାଇଛି । ସେଥିପାଇଁ କହୁଥିଲି, ତୁମେ ନିଜେ ତୁମ
ଦୁଃଖ ଲାଗି ଦାସୀ । ହଁ ମାନୁଛି, ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଏକ ପୁରୁଷଙ୍କର
ପାଣିଗ୍ରହଣକ ଫୁଲି ଥିଲି । ସେ ଅଙ୍ଗର ପୁଣ୍ୟ ଆଜିଯାଏ
ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱପ୍ନ ପରି ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ତୁମକୁ
ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ଅନ୍ୟାୟ କଣ ?

ଅପରାଜିତା—ତୁମେ ତାକୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ? ...

ପୁଣ୍ୟଶଙ୍କର—ପୁଣି ହୋଇଥାନ୍ତି ?...ହା, ହା ଏ ସେ ଏକ ନୂତନ
ମନୋବିଜ୍ଞାନ.....ଏକ ନୂତନ ଚିନ୍ତା ! ...ମୁଁ ସେ ପୁଣି
ହୋଇଥାନ୍ତି, ତାର ପ୍ରମାଣ ? ଆଉ ତୁମ ସହିତ ମିଳନର
ପରିଣାମ ସେ ଦୁଃଖମୟ ହେବ, ତାର ପ୍ରମାଣ ?

ଅପରାଜିତା—(ଆନନ୍ଦ ସହିତ ଶରୀର ଚଳନା କରି) ତୁମର
ପରି କଣ ସମସ୍ତେ ଖାଲି ପଶ୍ଚିତ ହୋଇଛନ୍ତି ଯେ, ପ୍ରମାଣ
ଦେବେ, ନ ଦେଲେ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ହୋଇପାରିବ ? ସବୁ ବସ୍ତୁରେ
ଖାଲି ପ୍ରମାଣ...ପ୍ରମାଣ...

ପୁଣ୍ୟଶଙ୍କର—ପ୍ରମାଣ ଯଦି ନାହିଁ, ତେବେ ଆଜି ସେ ଦୁଃଖର ତାଡ଼ନାରେ
ତୁମେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରୁଛ, ତାଠାରୁ ଅଧିକତର
ଦୁଃଖର ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରି ମୁଁ ହୁଏତ ଦର୍ଶ୍ୟ ହେଉଥାନ୍ତି,
ଏ କଥାଟା ନ ମାନବ କାହିଁକି ?

ଅପରାଜିତା—(ଶରୀର ମଦହାସ୍ୟ ସହିତ ଅଭିମାନର ଚଳନା କରି)
ଏଇଟା ଖାଲି କଥାର କଥା ।

ପୁଣ୍ୟକ- (ଗଣ୍ଡର କରୁଣତାବ୍ୟଞ୍ଜକ ଅଥଚ ଶାନ୍ତ ଧୀର ସ୍ଵରରେ) ନା
 ଜିତା, ଶୁଣ, ମନୁଷ୍ୟ କୌଣସି ସୁଗରେ ତାର ଭାଗ୍ୟ ବଧାତା
 ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ତା ହୋଇଥିଲେ ସୃଷ୍ଟି ଅନେକ ବନ୍ଧୁ ଧୂସ
 ହୋଇ ଶୁଣାନ ହୋଇ ସାରନ୍ତାଣୀ । ସେଥିଲଗି ମାନବକୁ ଅନେକ
 ସମୟରେ ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ଵେ ଦୁଃଖକୁ ବରଣ କରି ନେବାକୁ ହୁଏ...
 ସୁଖକୁ ତାହାଲ୍ୟ ଭାବରେ ଦୂରକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେବାକୁ ହୁଏ । ତୁମେ
 କହୁଛ, ତୁମେ ଦୁଃଖୀ...ହୁଏତ ତୁମର ସୁଖ ମଳରେ ତୁମର
 ମୃତ୍ୟୁ, ଏ କଥା ତୁମେ କଲୁନା କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ହସ ନାହିଁ,
 ଜିତା...ଏହି ଦରିଦ୍ର ଲୋକଟାର ଯେ ସେତକ ଶେଷ ସମ୍ବଳ...
 ସେତକ ତାର ମଣେ ପାଥେୟ... (କହିତ ମାରବତା ପରେ) ତା
 ନ ହେଲେ ଆଜି ତାର ନିଜର କଣ ଅଛି ?...ସେହି ବଣ୍ଟାସକ୍ତ;
 ଶୀତାଲୋକ...ସେହି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ବାଣୀ...ତା ଛଡ଼ା ଯେ ତାର ସମସ୍ତ
 ଜୀବନ ଚିନ୍ତା, ଶୂନ୍ୟ, ଶୁଣାନ...ତାର ବରଜନ ନାହିଁ...ତାର
 ଭାବ ପୁଅ, ପିତା, ମାତା, ପୁନାର ସଂସାର ସବୁ ଶୂନ୍ୟ !...
 ତୁମ୍ଭ !...ମିଥ୍ୟା...କେବଳ ସେହି ତାର ଚରଦନର ସାଥୀ...
 ସେହି ଆତ୍ମବିଶ୍ଵାସ... ତାର ବଳ...ତାର ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର
 ଗୌରବର ଧୂଳା...କାହୁଁ କାହିଁକି ଜିତା ?...ଛି ଛି...କହିଲେ
 ଦେଖି, ତୁମର ଏ ଦରିଦ୍ର ସ୍ଵାମୀର ଆଉ କି ସମ୍ବଳ ଅଛି ?...
 ଶେଷରେ ତୁମେ ଥିଲ ଯେ...ନା, ନା, ଆଉ କିଛି କହିବ
 ନାହିଁ...ଯେତେବେଳେ ନଗ୍ନ ସତ୍ୟତାକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖିବାକୁ
 ତୁମେ ଏତେ ଭୀତ, ଏତେ କାତର, ସେତେବେଳେ ମାରବ
 ରହିବା ଶ୍ରେୟସ୍ଵର । (କହିତ ମାରବତା ପରେ) ଏତେ କଥା
 କହିବା ଆଦୌ ଆବଶ୍ୟକ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ମୁଁ ଦେଖିଲି,
 କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାଇଁଣାରେ ତୁମେ ମୁହ୍ୟମାନ ହୋଇ
 ଆପଣାର ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟକୁ ପ୍ରକୃତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଜ୍ଞାନକୁ ହରାଇ
 ପକାଇଛ । ଦୁଃଖ ହେଲା...ଭବିଳ, ଏଥିଲଗି...ଏ ଭ୍ରାନ୍ତ ବଣ୍ଟାସ
 ଲଗି ମୁଁ ସିନା ଦାସୀ ! ତେଣୁ ତୁମର ସେହି ମୋହର ପର୍ଦ୍ଦାଟାକୁ
 ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଠାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କଲି ମାତ୍ର । ନଗ୍ନ ସତ୍ୟ
 ସମ୍ମୁଖରେ ତୁମେ ଏତେ କାତର ହେବ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା

ନ ସୁନ୍ଦ !...କର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଖୋଲି ପୁସ୍ତକ କହ ଦେଖି ଥିଲୁ
 ଦୁଃଖର କାରଣ କିଏ ?...ତୁମେ, ନା ମୁଁ ? ନା ସେହି ଦୁର
 ଅଗାଧର ଅପସ୍ତୁ ଏକ ନାଗର ଶୀତ ପୁତ ? କେହି ନୁହେଁ,
 ଜିଜ୍ଞା ! କେହି ନୁହେଁ !...ପୁଣି ଅରେ କହେ, ନିଜର ଦୁଃଖ ଲାଗି
 ନିଜେ ତୁମେ ବା ମୁଁ ଦାୟୀ...ଆଉ ଆମର ଚାଲକ ନିୟତି....
 କେଉଁ ଏକ ଅଦୃଷ୍ଟି ବିଧାନ...ସେ ବିଧାନ, ସେହି ମଙ୍ଗଳମୟ
 ସଙ୍କେତ ତୁମେ ଆଜି ବୁଝି ପାରି ନାହିଁ....ମାତ୍ର ଦିନ ଆସିବ,
 ଯେତେବେଳେ ତାହା ସମସ୍ତ ଅଲୀକ ମୋହଠାରୁ ପୁସ୍ତକର
 ହୋଇ ଦିଶିବ । ସେ ଦିନ ହୁଏ ତ ଆମେ ଦୁଃଖ ପରସ୍ପରଠାରୁ
 ବିଚ୍ଛିନ୍ନ.... ନିପୁତ....

ଅପସ୍ତୁକା—(ଅଗ୍ରୁଗଦଗଦ ସ୍ଵରରେ) ନା, ନା, ନା,....ମୁଁ କିଛି କହୁ
 ନାହିଁ...ଏ ସବୁ ଅନର୍ଥର ମୂଳ ମୁଁ...ମୁଁ...ଏହି ଅପଦାର୍ଥ
 ନାଶ...

ପୁଣ୍ୟସକ—ହୁ ! ତୁମେ ଏତେ ବିବ୍ରତ ହେବା କି ଲଜ୍ଜାର କଥା, କହ
 ନା ?...ଯଦି କିଏ ଦେଖିବ, ତେବେ ସେ କଣ କହିବ,
 କହିଲ ? ତୁମ ହୁଅ ।

ଅପସ୍ତୁକା—ନା, ନା, ମୋତେ କାନ୍ଦିବାକୁ ହୁଅ ଆଜି...ସେତିକି
 ସ୍ଵାର୍ଥାନତାରୁ ମୋତେ ବଞ୍ଚିତ କର ନାହିଁ...ମୁଁ ଆଜି ବାହାରର
 କୌଣସି ଶକ୍ତିକୁ ସ୍ଵୀକାର କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ....

ପୁଣ୍ୟସକ—ତୁମ ହୁଅ, ତୁମ ହୁଅ—ଏହି ଯେ ଆମର ଚାଲୁ ଏଆଡ଼େ
 ଆସୁଛି....କଣ ଗୋଟାଏ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ...

[ଅନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ଵରୁ ଚାଲୁଦଳ ସ୍ଵର ପରିଚିତ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀର ଶବ୍ଦ
 ଅନୁକରଣରେ ଅସଂଲଗ୍ନ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ସେହି ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରବେଶ ।]

ଅନ୍ତର ଭର କରେ ହାହାକାର

ବିଧୂର ବାସନା ବିଷେ ।

ଅନ୍ତର ଦେବ ଭର ଅବନତ

ଲଜ୍ଜିତ ଅହନିଶେ ।

ସୂକ୍ଷ୍ମ, ରୁଚି, ପରାଣ ପଣୀ ।

ଅନ୍ଧାରେ ମରେ ଝୁଲି,

ଉଛୁଳି ମୁକ୍ତି ଆଲୋକ-ସିଲୁ,

ପରପାରେ ଯିବ ଉଡ଼ି ।

ପୂଣ୍ୟକ—(ସ୍ମରଣ) ଏହି ଯେ ଯୁଦ୍ଧ ଶିଶୁର ତରଳ ସଙ୍ଗୀତ...ଏହି ଯେ ମୁକ୍ତି ପ୍ରାଣର ଅବାରତ ଆତ୍ମ ପ୍ରକାଶ ! ଯୁଦ୍ଧ ଶିଶୁ ତାର କଳ୍ପ ଅର୍ଥ ବୁଝି ନାହିଁ । ମାତ୍ର କି ଆନନ୍ଦ ତାର ! ନିରର୍ଥ—ଶୂନ୍ୟ ଜୀବନରୁ ଅରେ ଯଦି ମାନବ ଏହିପରି ଆନନ୍ଦ ଆଦାୟ କରି ପାରନ୍ତା, ତେବେ ଜୀବନର ଏହି ଯେ ଦୁଃଖ ଭାବ...ଏହାକୁ ବୋଧହୁଏ ଅର୍ଥାତ୍ମକ କେଉଁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଯାନ୍ତା ।... ଆ ବାବା ଆ, ଆଲୋକର ଜୀବ ତୁ...ଆଲୋକ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ତୋର ପିତା ମାତାଙ୍କ ହୃଦୟର ଅନ୍ଧକାର ଦୂର କର । ସେହି ଆଲୋକ !...ଆଲୋକ !...ଯାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ମିଥ୍ୟାର, ମୃତ୍ୟୁର, ଅବିଶ୍ୱାସର ଅନ୍ଧକାର ମୃତ୍ୟୁ ଲଭ କରେ, ସେହି ଆଲୋକ ! ...ଯାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଜୀବନର ସତ୍ୟ ଉଦ୍ଧାସିତ ହୋଇ ଉଠେ, ଜୀବନପଦ୍ମ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବିକଶିତ ହୁଏ, ସେହି ଆଲୋକ ଆଜି ତୋର ଘନ ମାତା ପିତାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ । ପ୍ରଭାତର ଏହି ପକ୍ଷର କାଳକି ସଙ୍ଗେ, ମୃଦୁମନ୍ଦ ସମୀରଣ ସଙ୍ଗେ ଦୁଃଖର ଅବାରତ ଅଗ୍ରରେ ସେ ଆଲୋକ ଝୁରି ଆସୁ ବାବା... ସକଳ ଆବଳତା ଦୂର ହେଉ...ସକଳ ଅସରଳ ସରଳ ହେଉ...ଜୀବନର ତନ୍ତ୍ରୀ ନିଶାନ ରାଗରେ ବାଜି ଉଠୁ...

[ଅପ୍ରଭାତର ବସ୍ତୁତ ଓ ବିନ୍ଦୁକ ନେସରେ ପୂର୍ବ ଦିଗର ବିବଳୟକୁ ଚାହିଁ ରହିଲ । ଚାନ୍ଦିଦିଅ ମାତା ଆଡ଼କୁ ସଙ୍ଗୀତ ଶେଷରେ ଅନ୍ତସର ହେବା ଓ ମାତା ଆଗତ ସନ୍ତାନ ପ୍ରତି ବାହୁପ୍ରସାର କରିବାର ଅଭିନୟ]

ବୁଝ—ବାବା, ତୁମେ ମା'କୁ କଣ କହିଲ ? ସେ କାହୁଁ କାହିଁକି ?

ଅପ୍ରଭାତ—ନା, ବାବା ! ମୋ ଆଖିରେ ଗୋଟାଏ ବିଷାକ୍ତ ଯୋଗ ପଡ଼ିଗଲା ଯେ, ବହୁତ ଲୁହ ବହୁଛି । (ପୁଅକୁ ଚୁମ୍ବନ କରୁ କରୁ)

ତୁ କେଉଁଠାକୁ ଯାଇଥିଲୁ ବାବା ? ତେଜେ କିଏ ଏ ଗୀତ ଶିଖାଇ
ଦେଇଛି ? ଦାମା ?

ପୁଣ୍ୟସକ—(ସୁଗତ) ହାୟ ସରଳ ବାଳକ ! ତୋର ପିତାର ଅଶ୍ରୁରେସେ
ପ୍ରାଣଟା ପ୍ରସ୍ତର ହୋଇ ଯାଇଛି...ସେକଥା ତୁ ଜାଣିବୁ କାହିଁ ?

ସୁରୁ—ସେହି ଭିଖାଣି ମା...ସେହି ସେ ସେ ଦିନ ଆସିଥିଲା । ସେ
ମୋତେ ତାର ଗୀତ ଶିଖାଇ ଦେଇଛି....ତାରି ଭଲ ବେଶ କରି
ଦେବ ବୋଲି କହିଛି...ମୁଁ ତା ପରି ବୁଲି ବୁଲି ଗୀତ
ଗାଇବି, ମା !

ଅପରାଜିତା—ହଉ ବାବା, ବଡ଼ ଦେଲେ ଗୀତ ଗାଇବୁ ।

ପୁଣ୍ୟସକ—(ମୁରୁଧ ଓ ଶନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅପରାଜିତା ପ୍ରତି) ତୁମେ କଣ
ମୁକ୍ତିର ସମ୍ଭାନ ପାଇ ନାହିଁ କିତା ?

ଅପରାଜିତା—(ଶିଷ୍ଟ ହାସ୍ୟ ଓ ମୁରୁଧ ଦୃଷ୍ଟିରେ)...ହଁ....ପାଇଛି ।

ପୁଣ୍ୟସକ—(ଘର୍ବଶ୍ୱାସ ସହିତ) ଆଉ ତୁମର ଏହି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ସ୍ୱାମୀ ?...

[ସେତେବେଳକୁ ଗତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଠ ଯାଇଥିଲା । ଘଣ୍ଟିମାନୁ
ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବଦିଗକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋକିତ କରିଥିଲା । ପୂର୍ବପରିଚିତ ଭଣ୍ଡ
ପୁଣ୍ୟସକ ଗୃହର ପଶ୍ଚାତ୍ତ୍ୟାଗ ବସ୍ତାରେ ଠିକ୍ ପୂର୍ବ ପରି ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରରେ
ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ବସ୍ତା ପାର ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଅପରାଜିତା ସ୍ତୁତ୍ୱ
ବାଳିକଟିକୁ କୋଳରେ ଧରି ସେହି ସଙ୍ଗୀତ ଆଡ଼କୁ ସ୍ୱଳ୍ପ ଚପ୍ପାରିତ
ନୟନରେ ଚାହିଁ ରହିଲା । ପୁଣ୍ୟସକଙ୍କ ମୁରୁଧ ସଜଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ
ସଙ୍ଗୀତକୁ ପାନ କରୁ କରୁ ସମଶଃ ବଦନମଣ୍ଡଳ ଭରୁଳ
ହୋଇ ଉଠିଲା ।]

ଆଲୋକେ ମରଇ ଧ୍ୱାନ୍ତ,

ତେଜ ତୁ ସକଳ ଜଞ୍ଜାଳ ଖେଦ

ଆସ ନିଦ୍ରାତ ପାନ୍ତ !

କିପଲେ କା ପଥ ଚାହିଁ,

କା ଲଗି ହେଲୁ ତୁ ବାଇ ?

ତୋ ପ୍ରିୟର ପ୍ରସ୍ତୁତମ

ତମିରେ ନାହିଁରେ ନାହିଁ ।

ରଜନୀ ପାହୁଲ ପରବାସୀ ଭୁଞ୍ଜି
ମିଳେ ତୁମ୍ଭ ଅବଶ୍ରାନ୍ତ,
ଆସ ନଦ୍ୱିତ ପାହୁ ।

ସେ ଯେ, ତୋ ଲଗି କରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷା,
ନିତି, ତୋ ଦୁଆରେ ମାଗେ ଭକ୍ଷା,
ନିରୁତ ତୋ ଚିତ୍ତ-କୁଞ୍ଜକାନନେ
ତାର ପୀରଣ ପଶ୍ୟା !

କାକୁ, ଦେଖିବୁ କି ପଥେ ଯହିଁ,
ସେ ଯେ, ଭରମେ ତୋ ଗୀତ ଗାଇ,
ସେ ଯେ, ଚର ପୁନ୍ଦର ଶାନ୍ତ;
ଚର ଆକୁଳ ତୋହର ପାଇଁ;

ରଜନୀ ପାହୁଲ ପରବାସୀ ଭୁଞ୍ଜି
ଆରେ ନଦ୍ୱିତ ପାହୁ ।

(ପଠପଠନ)

ଯଦା

ବୈଦ୍ୟ ଅଙ୍କ

ଦୃଶ୍ୟ ଏକ

[କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠର ଅନକାର ରଜନୀ—ସେଗ
ଶଯ୍ୟାରେ ପୁଣ୍ୟାଳକ—ଅଦୂର ଗୃହକୋଣରେ ମୁନାଲେକର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଶିଖା,
ନିର୍ଦ୍ଦାଶୋନ୍ମୁଖ ଜୀବନ ପରି କରୁଣ, ଶାନ୍ତ—ଶଯ୍ୟା ପାର୍ଶ୍ଵରେ ଗୋଟିଏ
କରୁଣ ଆଳାପର ଆଶ୍ରୟ ବା ପ୍ରତିହତ୍ୟା ପରି ଅପରାଧିତା ଉପରସ୍ଥା...
କକ୍ଷାନ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ଅସ୍ତମ ବର୍ଷୀୟ ବାଳକ ଓ ତିନି ବର୍ଷର ଶିଶୁ
କନ୍ୟା...ରୁଗ୍ଣ ଓ କୃଷ୍ଣ ପୁଣ୍ୟାଳକ କପର ଝଙ୍କାର ସହ ଡାକିଲେ ।]

ପୁଣ୍ୟାଳକ—ଜିତା, ସେହି ପାଦ ତଳଟାରେ ବସିଛ କାହିଁକି ? ...ଆଉ
ଟିକିଏ ଉପରକୁ ଉଠି ଆସ...

ଅପରାଧିତା—ଘାପଟା ଟିକିଏ ଆଉ ତେଜ ଦେବ କି ?

ପୁଣ୍ୟାଳକ—(ସ୍ଵଗତ) ନିର୍ଦ୍ଦାଶ ଘାପରେ ତେଲ ଢାଳି ଲୁଇ କଣ ?...ଘାପ
ନିଉବାରେ ଯେ ତାର ମୁକ୍ତି...ହାୟ ମାନବ !... (ପ୍ରକାଶ୍ୟ)
କେତୋଟି ଦୋଳପୁଣ୍ଡିମା ଭୋଗ କଲେ, ଜିତା ? ... ଦଶୋଟି
...ନା ?...ମୋର କଣ ଆଉ ସ୍ମରଣ ହେଉଛି କି ?...ପ୍ରତିଟା
ଏତେ ଦୁଃଖ ଲାଗୁଛି ଯେ... (କପର ଝଙ୍କାର)

ଅପରାଧିତା—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ତ ବାରମ୍ବାର ତୁମକୁ ମନା କଲି...ତୁମ
ଦୁଃଖ...ଯେତେ କହିଲେ ତୁମେ କଣ ମନା ଦେଲିବ ଯେ...
(ଅଗ୍ରମୋଚନ)

ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳ—ମନା ସେନକା ବେଳ ଚାଲି ଗଲାଣି ଜିତା...ଚାଲି
ଗଲାଣି । ନିର୍ବାପିତ ଘାତକୁ ପୁଣି ଆଉ ଜାଳିବାର କୃପା
ଦେଖା କର ନ ହୁଁ ।କୃପା....କୃପା....ଆଜି ଯେ ମୋର
ମୁକ୍ତିର ଦିନ....

ଅପରାଧିନୀ—ଆଜ୍ଞା, ମୁଁ ତୁମ ଶାବ ଧରିଛି, ସେପରି ଗୁଡ଼ାଏ ଅପରା
ଦକ ନାହିଁ ।

ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳ—ହାଃ, ହାଃ... (କଫର ଝଙ୍କାର) ନିଶ୍ଚୟ ନିଶ୍ଚୟ ଯେ ତୁମ
ଭଲ ଶିଶୁର କାକୁଡ଼ ମିନତି ଶୁଣେ ନାହିଁ....ତାର ଚନ୍ଦ୍ର ଅବରତ
ଗତି କରି ଚାଲିଛି....ଆଉ ମୁକ୍ତି ଶିଳା ଭଲ ଦୁର୍ବଳ ମାନବ ସେହି
ଚନ୍ଦ୍ର କରଣୀ ରୁହିଁ ରହିଛି, ଜୀବନର ସକଳ ଅଶ୍ରୁ ଠୁଳ କରି ।
....ସେହି....ସେହି....ଚନ୍ଦ୍ର କରଣୀ, ସେହି ଯେ ମାନବର
ମୁକ୍ତି !....ଦୁଃଖ କଣ ?....ସେ ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆନନ୍ଦ....ତୁମର
ଏ ଅଶ୍ରୁ କିଏ ଦେଖିଛି ?.... (କଫର ଝଙ୍କାର)

ଅପରାଧିନୀ—ଓଃ, ଆଉ କିଏ ଶୁଣିବ କହ ନା....ମୁଁ ତାକୁ ମୋର
ସର୍ବସ୍ୱ ଦେଇ ଦେବ....ମା ଭରବତି, ଦରିଦ୍ର ପ୍ରତି ଏତେ
ନିଶ୍ଚରତା....ଏତେ ବିପତ୍ତି....

ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳ—ନିଶ୍ଚୟତା ନୁହେଁ, ପ୍ରୀୟେ,....ଦୟା....ଦୟା ସେ ।ମୃତ୍ୟୁ
ଭଲ ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘ ଅବକାଶ ଦୁଃଖର ଭାଗ୍ୟରେ ନ ଥିଲେ
ଜୀବନ ଯେ ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ଉଠନ୍ତା.... (କଫର ଝଙ୍କାର)....
ଅତି ମାନବ,....କେତେ ଭ୍ରମ, ଭୁଲ କରିଯାଏ ଏହି ଅଳ୍ପକାଳ
....(ପୁଣି କଫ)....କିନ୍ତୁ....ଶେଷରେ ତାର ମୁକ୍ତି...ନିଶ୍ଚୟ
ହାତରେ ମୁକ୍ତି....

ଅପରାଧିନୀ—(ସନ୍ତପ୍ତ ଓ ବ୍ୟାକୁଳ ସ୍ୱରରେ) ରକ୍ଷା କର, ରକ୍ଷା କର,
ପ୍ରଭୁ...ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ ନିଅ...ମୋର ଜୀବନ, ପ୍ରାଣ, ମନ, ରୂପ,
ସୌକ୍ୟ...ଓଃ...

ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳ—ଆଗେ ଯାହାକୁ ଦେବାର କଥା ତାକୁ ଦିଅ, ପରେ ଆଉ
ଯାହା ଦେବ ।

ଅପରାଧିନୀ—କି ଅକାଧ, ନିଶ୍ଚୟ ତୁମେ ! ଜୀବନହାଯାକ ରହସ୍ୟ କରି
କରି ଗଲା ! ...ସବୁ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟରେ ଖାଲି ରହସ୍ୟ...ଖାଲି
ଉପହାସ...

ପୁଣ୍ୟସାଧକ—ଦରିଦ୍ର ଜୀବନରେ ରହସ୍ୟ ଛତା ଆଉ କଣ ଅଛି, ଜାଣି ?
 ...ସବୁ ଯେ ରହସ୍ୟ...ସବୁ ..ରହସ୍ୟ...ସବୁ ଏକ ଭଗ୍ନ
 ବ୍ୟକ୍ତି...ଜଳନୀର ଉପହାସ !ତୁମେ ରହସ୍ୟ...ମୋର
 ମୋର ସେହି ସଦଗୁଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରହସ୍ୟ.... ! ...ପିତା, ପୁତ୍ର,
 ଭାଗ୍ୟ, ଜଗତ୍ ସବୁ ଯେ ରହସ୍ୟ...ତାହା ଛତା ଆଉ କଣ ?
 ...ଏହି ଯେ ତୁମର ମୋର ଆସିବା ପୁଣି ଯିବା, ଠିକ୍ ଛୁପା-
 ଚିପର ଚରିତ୍ର ପରି, ...ଏ କଣ ରହସ୍ୟ ନୁହେ ?....

ଅପରାଧିନୀ—ସବୁ ରହସ୍ୟ ହୋଇ ପାରେ, ମାତ୍ର ନାଶକାରୀର ଶ୍ରେଣୀ
 ଆଲୋକ...ତାର ସ୍ୱାମୀ...ତାର ଜୀବନ ଘେନି ସେ ରହସ୍ୟ କରି
 ପରେ କି ?

ପୁଣ୍ୟସାଧକ—କରି ନାହିଁ ?(କପ)କରି ନାହିଁ...ପୁଣି ବେଳ ଆସିବ
 କରିବ (କପ)...

ଅପରାଧିନୀ—ହେ, ମୋର ମୁଣ୍ଡ ଖାଅ...ଟିକିଏ ତୁମ ଦୁଃଖ । ତୁମ
 ଏ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଶୁଣି ମୋର ଯେ ଆତଙ୍କ ଜାତ ହେଉଛି...

ପୁଣ୍ୟସାଧକ—ଅଛା, ବେଶ୍, ତେବେ ମୁଁ ରୁପ୍ ରହୁଛି...କିନ୍ତୁ ଜିତା,
 ଏହି ଯେ ଶେଷ ନିଶ୍ଚିତ୍ତି, ...ଶେଷ ସମାଧାନ ! ...ସେତେବେଳେ
 ହୋଇଥିଲା ତୁମର ମୁକ୍ତିର ଉତ୍ସବ, ...ଆଜି ମୋର, ...ଆଜି
 ମୋର ମୁକ୍ତି ! ...ମୋର ଦୋଳ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ! ...ଏତେବେଳେ
 ଦୁଇଟା ଗୋଟାଏ କଥା ନ କହିଲେ ଆଉ ଯେ ସୁତଧା ମିଳିବ
 ନାହିଁ....(କପ) ..ନା, ନା, ଆଉ ମୁଁ ରୁପ୍ ରହିବି ...ଏ କଣ ?
 ...ତୁମେ ଏତେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ?

ଅପରାଧିନୀ—କେତେ ଭଙ୍ଗର କଥା କହି ଜାଣ...ତୁମେ ଯଦି ଏଥର
 ତୁମ ନ ଦୁଃଖ, ମୁଁ ଉଠି ପଳାଇବି...

ପୁଣ୍ୟସାଧକ—କିନ୍ତୁ, କହ ନା, ...ତୁମେ କଣ ପ୍ରକୃତରେ ମୁକ୍ତିର ସନ୍ତାନ
 ପାଇଛ ? (କପ) ...ମୋର କାର୍ତ୍ତିକ ସନ୍ଦେହ...

ଅପରାଧିନୀ—ରଖ ସେକଥା...ସେହି ଯେ ଶିଆଳରେ କ'ଣ ଭଲ
 ଦେଇଥିଲା, ତାକୁ ଆଜିଯାଏ ଗଣ୍ଠି କରି ଧରିଛି...ମୋର ଯେ
 ସମସ୍ତ ଗତି...ସମସ୍ତ ମୁକ୍ତି (ରୁଦ୍ଧ ସନ୍ଦେହ)

ପୁଣ୍ୟସକ—ଶିଆଲ ନୁହେ, ଶିଆଲ ନୁହେ, ଜିତା...ଆଜି ମଧ୍ୟ ତୁମେ
 ଯେ ମୁକ୍ତିର ସନ୍ଧାନ ପାଇ ନାହିଁ !...ଦିନେ ତାହା ପାଇବ...
 ନିଶ୍ଚୟ ପାଇବ ।କେବଳ ଅପେକ୍ଷା... (କଠ) ଅପେକ୍ଷା
 କର ।

[ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଆଉ ଘଣ୍ଟାଏ ବେଳ ଅଛି । କଦାଚିତ କେତେ-
 କେଲେ ଗୋଟିଏ ଜାକ ବା ବୁକ୍‌ବୁଟର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଦ୍ୱାନ...ପୁଣ୍ୟସକ ଓ
 ଅପ୍ରସ୍ତୁତିତାର ଦାମ୍ଭ୍ୟ ଜାକନର ଶେଷ ସମାଧାନ ଆଜି ଯେପରି ହେବ
 କେଲି ଭଲଯେ ଜୀବର ଗୁଣି ପରି ମୌନ ଭାବରେ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲେ
 ...ମାରବତା ଭଗ୍ନ କରୁଥିଲ ରଜମାର ପାଇଁ ପାଇଁ ଶବ୍ଦ ।]

ପୁଣ୍ୟସକ—(ଶିଷ୍ଟ ଚନ୍ଦ୍ରାଭିଭୂତ) ଜିତା, ଜିତା, ଖୁବ୍ ଗୁଡ଼ାଏ ଶୋଇ
 ପଡ଼ିଲ...ନା !....

ଅପ୍ରସ୍ତୁତିତା—(ଟିକିଏ ଚନ୍ଦ୍ରାଲସ ଅବସ୍ଥାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ) ଖୁବ୍ ଗୁଡ଼ାଏ
 କଣ ? ଦୁଇ ଭଳି ଦଣ୍ଡାରୁ ବେଶି ହେବ ନାହିଁ...ନିଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ
 ପୂର୍ତ୍ତା ଥରେ ଥରେ ଭୟାନକ କାଣ ହେଉଥିଲ...ତୁମେ ସେହି
 ପରି ଅଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଥାଅ ।

ପୁଣ୍ୟସକ—ତେବେ କଣ ତୁମେ ଏପରି ଗୁଣିଯାକ ବସି ରହିଛ ?

ଅପ୍ରସ୍ତୁତିତା—ବସିଛି ଆଉ କଣ ? ...ମତେ ବି ବେଶ୍ ନିଦ ହୋଇ
 ଯାଇଥିଲ । କଣ ଏଆଡ଼ ସେଆଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ାଏ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲ...
 ତେଣୁ ଥିଲ ଆମ ମିଳନର ପ୍ରଥମ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା...ସମସ୍ତ ଜଗତ୍ ଅବର
 ଭଙ୍ଗରେ ରହିବ କି ଶୁଭ୍ର ନ୍ୟାୟ ! ତାର ମଧ୍ୟରେ
 ତୁମେ ଯେପରି ତୁମର ପୂର୍ବର ଯୌବନ ଫେରି ପାଇଛ ହସି
 ହସି ହାତ ଧରି କହୁଛ “ଜିତା, ଜିତା, ଆଜି ଯେ ଆମର
 ମୁକ୍ତିର ଦିନ”....ତା ପରି ତୁମେ ଡାକିଦେଲ....ଗୁଣିକରି
 ସ୍ୱପ୍ନଟା ଗୁଣି ଗଲ ।

ପୁଣ୍ୟସକ—(ମୁକ୍ତି ଚରଣ ଓ ଶିଷ୍ଟ ହାତ୍ୟର ଅଭିନୟ) କାଣ, ଜିତା ?
 ଜଗତ୍ ବିଷ୍ଣୁର ଗର ନେପୋଲିଅନ ଦିନେ ଏହିପରି ଅଶୁପୁଷ୍ପରେ
 କେତେକ୍ଷଣ ଲାଗି ଦୁମାଇ ଫଡ଼ିଥିଲେ...ନ ହେଲେ ଅନବରତ
 ସୁଖ...ସୁଖ ..ସୁଗ୍ରାମ । ... ମାତ୍ର ପରିଣାମ ? ଭଜସୁଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ସେ
 ଆୟତ୍ତ କରି ପାରି ନ ଥିଲେ କି ତୁମେ ମଧ୍ୟ ପାରିବ ନାହିଁ...

ସଦନସ୍ତ୍ରୀ ନିୟତର ଉପହାସରେ ନେତ୍ରୋଲମ୍ବନକର ସକଳ ସ୍ତମ୍ଭ ଯେପରି ନିଭଗଲ, ସେହିପରି ତୁମର ଶତ ଚେଷ୍ଟା, ଅନୁଭା, ବ୍ୟାକୁଳତା ସବୁ ଯେ ନିଭସିବ....ଠିକ୍ ଏହି ଅଦୂର ଘଟଣିଣା ପରି....

ଅପରାଜିତା—ହଉ, ହଉ, ଆଉ ବେଶୀ ବକବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତି ଭରକାଳ ଏଡ଼େ ନିଶ୍ଚୁର, ଏଡ଼େ ଟାଣ ବୋଲି ତ ମୋର ଧାରଣା ନ ଥିଲା ! ...କେତେ ଥର କହିଲି, ରୁପ୍ କର ଟିକିଏ, କାଶିଟା ଅନେକ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଛି...ତାପ ମଧ୍ୟ କମି ଅଛି ...ନା, ସେହି ବାରୁଳତା....ସେହି ଉଗ୍ର ନିନ୍ଦାତ....ମତେ କଣ ଜଡ଼ କରି ଦେଲେ ତୁମେ ଖୁସି ହେବ ? ପିଲା ବ'ଟା ଯେ ଭଠି ଆଦୁର ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେବେ...କାହା ବୋବେଇ ଆଦୁର ବ୍ୟସ୍ତ କରିବେ...

ପୁଣ୍ୟଶକ—କିନ୍ତୁ ବ୍ୟସ୍ତ ତ କରିବେ ଜିତା....ଦିନେ ଦୁଇ ଦିନ...ଏକ ସପ୍ତାହ....ଏକ ମାସ....ବାଣ୍ଟ...ସେଇଠି ଯବନକା !

ଅପରାଜିତା—ତୁନି ପଡ଼ ନା ଟିକିଏ ! କି ହପତ !

ପୁଣ୍ୟଶକ—ହଁ, ହଁ, ମୁଁ ବଡ଼ ଅବାଧ....ନା ? ଖବନଟାଯାକ ହୁଏତ ହୋଇ...ଆଜି ଟିକିଏ ତୁମ ପାଖରେ ଅସ୍ଵୟତ ହେବାକୁ ଲଜ୍ଜା ବଳିଛି । ମୋର ଏହି ଶେଷ ଆନନ୍ଦରୁ କାହିଁକି ମତେ ବଞ୍ଚିତ କରୁଛ ? ଆସ, ଆସ, ଆଉ ଟିକିଏ ପାଖକୁ ଆସ !ନା ନା ...ଦୁରକୁ ଯାଅ !...ଏ ବଡ଼ ମାରମ୍ଭକ....(କପର ଝଙ୍କାର)

ଅପରାଜିତା—(ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋଚକ ଘୋଡ଼ୁ ଘୋଡ଼ୁ ପୁଣ୍ୟଶକ ପାଶୁକୁ ଆଦୁର ଲଗିଯାଇ) ନ ମ, ନା, ଆଉ କାହା ପାଖକୁ ଯିବ ? ...ଏହି ଅନାଥା ନାଶର ଆଉ କେଉଁଠାରେ...ଆଶ୍ରୟ...

ପୁଣ୍ୟଶକ—ହଁ, ହଁ, ପୁଣି ତୁମର ସେହି ଶବ୍ଦ । ଏତେ ସେବା ଯତ୍ନ ତୁମର !...ଭଗବାନ୍ କଣ ଏଡ଼େ ଅଛ ଯେ, ତୁମକୁ ହତାଶ କରିବେ ?...ମତେ ଆଜି ଅନେକ ଭଲ ଜଣା ପଡ଼ୁଛି...

ଅପରାଜିତା—ଭଗବାନ୍ ? ଭଗବାନ୍ କଣ ଅଛନ୍ତି, ପ୍ରିୟତମେ ? ଅଛନ୍ତି ସେହି ମୁକ୍, ପ୍ରସ୍ତର, ଭଗବାନ୍ ? କାହିଁ ? ସେ ଥିଲେ ଦରିଦ୍ର ଉପରେ ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର !...

ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳ—ଅଛନ୍ତି, ଜିତା, ଅଛନ୍ତି ! ...ଆମର ଦୁଃଖରେ, ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳେ
 ଆନନ୍ଦରେ, ଅଶ୍ରୁରେ, ସବୁ ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କର ମରବ
 ଆଗମନ... ନ ହେଲେ ଏହି ସ୍ତୁତି ଜୀବନରେ କେତେ ସଂଗ୍ରାମ
 ...କେତେ ସନ୍ଦେହ...କେତେ ଭ୍ରାନ୍ତି ! ...ଏହାର
 ସମାଧାନ କରୁଛି କିଏ ? ...ଭଗବାନ୍...ଭଗ...ବାନ୍ (କପ)
କି ସନ୍ତୋଷ !କିନ୍ତୁ....କିନ୍ତୁ ତୁମେ ଅଛ....ଅଛ !...ତା ନ
 ହେଲେ ଏ ଦରିଦ୍ର ଜୀବନକୁ କିଏ...ଅକାତର ଭାବରେ...ସ୍ନେହ
 ପ୍ରୀତି ମମତାର ଆଲୋକରେ...ଆଲୋକିତ କରନ୍ତା । ...ଏ
 ସନ୍ଦେହ ଆମର...ଶେଷ ସମାଧାନ...(କପ) ...ଓଃ ମୋ
 ପ୍ରାଣରେ ଟିକିଏ ହାତ ରଖ, ଜିତା ।

ଅପରାଧିନୀ—ତୁମେ ଏଥର ଚୁପ୍ ନ କଲେ ନିଶ୍ଚୟ କରି ମୁଁ କହୁଛି,
 ମରବ । (ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳଙ୍କ ବସରେ ହସ୍ତ ସ୍ଥାପନ କରି) କୁଅ
 ପୋଖରୀକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବ ।

ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳ—(କପ) ନା, ନା, ଏଥର ନିଶ୍ଚୟ ଚୁପ୍ !...ରକ୍ତ ବୋଧହୁଏ
 ପାହୁ ଆସୁଛି...ଟିକିଏ ପୂର୍ବପାଖ ଝିରକାଟା ଖୋଲି ଦିଅ ନା ?
 ...ମୁକ୍ତ ଆଲୋକ ପ୍ରକେଶ କରୁ...ବହୁଦିନ ଛୁଇଁ ଗୁଡ଼ର
 ଅନ୍ଧକାରରେ ରହି ରହି...ପିଲିଏ ଉଠିଲେଣି ? ତୁମେ ଯାଅ...
 ଯାଅ, ମୁଁ ବେଶ୍ ଆରାମ ବୋଧ କରୁଛି ।

ଅପରାଧିନୀ—(ଝିରକା ଖୋଲି ଦେଇ) ହଁ, ଖସ ପଡ଼ି ଆସିଲଣି...
 (ଅନ୍ୟ ପାଖ ଝିରକା ଖୋଲି, ଭସତୁ ଚମକିତ ହାବରେ) ଏ,
 ପିଲି ଦିଅ । ଏଥି ଭିତରେ କୁଆଡ଼େ ଉଠି ପଳାଇଲେଣି ! ଏ
 ଦିଅକୁ ଆଉ ପାରିଲି ନାହିଁ । ପୋଡ଼ା କପାଳକୁ ସବୁ ବସବ
 ଏକାଠି ।

ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳ—ଯାଇଥିବେ...ଯାଇଥିବେ, ଜିତା,...ବରକ୍ର ଦେଉଛି
 କାହିଁକି ? ସେମାନେ ତ ଆଉ ମୋ ପରି ଚଳଚ୍ଚଳିତ୍ୱୀନ ହୋଇ
 ନାହାନ୍ତି...ପ୍ରଭାତର ଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକରେ...ଏହି ମୁକ୍ତ
 ପବନରେ...ଜୀବନର ପାଖୁଡ଼ାଗୁଡ଼ାକୁ ଟିକିଏ ପୁଟିବାକୁ
 ଦିଅ ..

ଅପରାଧିନୀ—ତୁମେ ଯାହା କହ, ଏ ଦୁଇଟା ଏତକ ବେଳକୁ ହେଲେ ମୋର ମସ୍ତ ହସତ୍ ।

ପୁଣ୍ୟଶକ—ହସତ୍ ? ...ହସତ୍ ଆଉ ଜୀବନରେ ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ୱାସ କିଏ, ଜିତା ? ସେହିମାନେ ଯେ ଆମର ଦୈନିକ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମାଧାନ (କପ)

[ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ ଚାଲିଯିବ ଓ କନ୍ୟା ଚାଲିଯିବାର ପ୍ରବେଶ-
ମୁହୂର୍ତ୍ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମାଳତୀ ଫୁଲ ଧରି ।]

ଚାଲିଯିବ—ମା ! ମା ! ମା ମ, ମା !

ଚାଲିଯିବ—ମା ମ, ମା ! ଶୁଣ ନା....କଡ଼ ଶେକ ଜଳଣି ମା,...କ'ଣ ଖାଇବାକୁ ଦିଅ ନା, ମା ମ, ଶୁଣୁ ନାହିଁ କିଆଁ ?

ଚାଲିଯିବ—ବାବା, ମା କାହିଁ, ବାବା ?

ପୁଣ୍ୟଶକ—(ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧୀର ସ୍ୱରରେ) ସେହି ତଳ ଘରକୁ ଯାଇଥିବ
...କୋଧହୁଏ ମୁହିଁ ହାତ ଧୋଇଥିବ...ଯାଅ ..

ଅପରାଧିନୀ—(ଉପର ଦିଗକୁ ଦେଇ) ଅଇଲେ ମୋର କୁଳପାବନ ପୁତ୍ର ! ସକାଳୁ କୁଆଡ଼େ କୋଡ଼ି ହାଣି ଯାଇଥିଲ କି ? ଏଆଡ଼େ ବାବାକର ହେଲଣି କଣ, ନା ସକାଳୁ ପେଟ ପୋଡ଼ି ଯାଉଛି, ଦେ କଣ ଖାଇବ, ହିଁ ଆସ, ଏଇଲଗେ ଚାଲିଯାଉଁ ରଖିବୁ ଯେ ପରଣି ଦେବ !

ଚାଲିଯିବ—ନାହିଁ ମା, ଏହି ଦ୍ୱାରରେ ଡାକର ବାବୁ !

ଅପରାଧିନୀ—(ଅଶ୍ୱସ୍ତି ଓ ବ୍ୟଗ୍ରତାର ସ୍ୱରରେ) ଏ, ଡାକର ବାବୁ, କାହାନ୍ତି ? କାହାନ୍ତି ?

ଚାଲିଯିବ—(ଅଧିକତର ବ୍ୟଗ୍ରତା ଓ ଆନନ୍ଦ ସହ) ଡାକର ବାବୁ, ପୁଣି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବଡ଼ ମାଉସୀ...ସେ ଆମ ଦ୍ୱାର ପହଞ୍ଚିଲେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ଆମକୁ କହିଲେ, ଯା ମାକୁ କହି ଦେ ।

ଅପରାଧିନୀ—(କନ୍ୟାକୁ ତୁମ୍ଭେ କହୁ କହୁ) ଚାଲି ଯା ? ଚାଲି ବାବା ଡାକର ବାବୁ କେଉଁଠି ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ଆଣିବା, ସେ ପର ବାବାକୁ ଔଷଧ ଦେବେ ?

ଗୁରୁଜିତା—ମା, ମା, ସାହିବର ବାରିରେ କେତେ ମାଲଣୀ ଫୁଲ ଫୁଟି
ଥିଲା...କେତେ ଯେ ତଳେ ପଡ଼ିଛି...ମୁଁ ଏତକ ତୋ ପାଇଁ
ଆଉ ବାବା ପାଇଁ...

ଅପରାଜିତା—ଗୁଲ, ଗୁଲ ଆଗେ ..କେଡ଼େ ବଡ଼ ଗଡ଼ ଜୟ କରିବାକୁ
ହିଅ ମୋର ସାଇଥିଲା...

[ଅପରାଜିତା ଦ୍ଵାର ପାଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଖିଲା, ସାହେବ
ଧରଣର ପ୍ରୋଷାକ ପିନ୍ଧା ଜଣେ ଡାକ୍ତର....ବାହାର ଖବ୍ କର୍ମିତପୁର
ଓ ବ୍ୟସ୍ତ ଦେଖା ସାଜୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ ଜଣେ
ଉଦ୍ଘ୍ର ମହିଳା...ପ୍ରକୃତରେ ଡାକ୍ତରଙ୍କର ଠିକ୍ ବିପରୀତ...ସ୍ଥିର, ଗୋଟିଏ
ଅତଳ ପାଷାଣରେ ଖୋଦିତ ପ୍ରଥମୁର୍ତ୍ତି ପରି ତାଙ୍କର ରୂପଶ୍ରୀ...ମଧ୍ୟମ
ଜୀବନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଅବଚଳିତ ଭାବର ସମିଶ୍ରଣ ଏକ ଅପୂର୍ବଶ୍ରୀ
ଧାରଣ କରି ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ କରିଥିଲା...କଷ୍ଟ ସୁଗଳ
ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ, ଖାସ୍ତିଶ, ମାସ ଶାନ୍ତ....ଭଲ ଦେଖିଲେ ତପଲ କାଳର ଦିଓଟି
ଗୋଟିଏ ରେଖା ।]

ଅପରାଜିତା—(ବ୍ୟଥିତ ଶାନ୍ତ ସ୍ଵରରେ) ନମସ୍କାର....ଆସନ୍ତୁ, ଦ୍ଵାରଟାରେ
ଠିଆ ହୋଇ...

ଡାକ୍ତର—ନା, ନା, କିଛି ସତ ନାହିଁ, ଗୁଲନ୍ତୁ ଯିବା....ଏ ଉଦ୍ଘ୍ରମହିଳାକୁ
ବୋଧହୁଏ ଚିହ୍ନି ନାହିଁ ? ଆମ ସାହିରେ ଏହାଙ୍କ
ଘର । ସେ ପୁଣ୍ୟସକ ବାବୁଙ୍କର ସହପାଠୀ ଓ ବନ୍ଧୁ, ତାଙ୍କର
ପୀତା କଥା ଶୁଣି ନ ଥିଲେ କି ନା ! ଶୁଣିଲା ମାସକେ
ଦେଖିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ନାମ ଉତ୍ପଳକର୍ଣ୍ଣୀ,....ନାମ ଶୁଣି
ନ ଥିଲେ ବୋଧ ହୁଏ ? ତାଙ୍କର ପିତାମହ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
ଶ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ପ୍ରସ୍ଫୁରକ, ଏ ଦେଶରେ ଯେ କେତେଜଣ ଶିକ୍ଷିତ
ଉଦ୍ଘ୍ରଲୋକ ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ସେ
ସେମାନଙ୍କର ଅଗ୍ରଣୀ....ତାଙ୍କର ପିତା ମଧ୍ୟ କଲିକତାର ଜଣେ
ବିଖ୍ୟାତ ବାରିଷ୍ଟର । ଆମର ଏ ସହରରେ ତାଙ୍କର ଘର ବାରି
ଜମି ଜାଗା ସବୁ ...କିଛି ଦିନ ଲାଗି ଏଠାକୁ ସେମାନେ ବାସ୍ତୁ
ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ।

ଅପରାଧିନୀ—(କହିତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ) ଓଃ ! ଆପଣ ?...ନମସ୍କାର
ନମସ୍କାର...ଆପଣ ଯେ ମୋର ଭଉଣୀ ? ଆସନ୍ତୁ ଆସନ୍ତୁ...
ଆପଣ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଗୁରୁ ଆପଣଙ୍କୁ ମାଉସୀ କରି ସାରିଛନ୍ତି ।

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—(ଶିଷ୍ଟ ହସି) ନମସ୍କାର...ହଁ ସେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଚରନ୍ତନ
ଅଭ୍ୟାସ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା କିପରି ? ଟିକିଏ ଭଲ ଅଛନ୍ତି କି ?

ଅପରାଧିନୀ—(ଚକ୍ଷୁ ସହାନୁଭୂତିରେ ଅଶ୍ରୁପୁର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉଠିଲା) ଆଉ
ଭଲ କଣ ଭଉଣୀ ! ଏ ରୋଗରେ କଣ ଆଶା ଥାଏ ଯେ
ମୋର ରହିବ ?

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ଛୁ, ଛୁ, ଏତେ ବଡ଼ ସଫାରଟାକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ବନ୍ଧି ଏତେ
ଅସ୍ଥିର ହେଲେ ଚଳିବ ? ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ
ହୋଇଯିବେ...ଶିଶୁର କଣ ଏଡ଼େ ମୃତ ?

ଅପରାଧିନୀ—ମୃତ କି ପଶ୍ଚିତ କିଏ ଜାଣେ, ଭଉଣୀ ? ମୁଁ ତ ଦେଖୁଛି,
ତାଙ୍କର ଯେତକ ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ର ସବୁ ଆମ ଦୁଃଖିମାନଙ୍କ ଲାଗି । ଯାହା
ହେଉ, ଏ ଗରିବ କୁଡ଼ିଆରେ ଭଉଣୀ ଟିକିଏ ପାଦ
ପକାଇଲେ—ଏହି ଯଥେଷ୍ଟ...

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ଛୁ, ଛୁ, ସେ କଥା କଣ କହୁଛନ୍ତି ! ତୁମେମାନେ ଦରିଦ୍ର,
ଆଉ ଧନ କେଉଁମାନେ ? ଆଉ ମୁଁ ? ମୁଁ ଯେ ଜମା ଏ କଥା
ଜାଣି ନାହିଁ ! ତା ନ ହେଲେ ତ କେତେଦୂର ଆସି ସାରିଲୁଣି !

ଡାକ୍ତର—ନା, ନା, ସେ ଆଦୌ ଏକଥା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ଅବା
କହିଥାନ୍ତି...ସେ ଯେ ପୁଣ୍ୟସଙ୍କଳର ବନ୍ଧୁ, ଏକଥା ମୁଁ ତ
ଜାଣି ନ ଥିଲି ।

[ଧୀରେ ଧୀରେ ସମସ୍ତେ ରୋଗିଣିଘର ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ।
ପୁଣ୍ୟସଙ୍କଳ ଛତର ବ୍ୟାକୁଳ ନେତ୍ରରେ ଗୁଣ୍ଠି ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ,
ମାତ୍ର ପାରିଲେ ନାହିଁ ।]

ପୁଣ୍ୟସଙ୍କଳ—ନମସ୍କାର, ଡାକ୍ତର ବାବୁ... (ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ଭାବରେ ଗୁଣ୍ଠି ଉଠିବାର ଚେଷ୍ଟା)...ଓଃ !
ତୁମେ ?...ତୁମେ କେବେ...(କଥ) ?...

ଡାକ୍ତର—ଦେଖନ୍ତୁ, ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ନାହିଁ । ଯେପରି ଦୁର୍ବଳ,
ଆପଣ ଉଠିବାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ ହୁଏତ...ପରିଣାମ ଭଲ
ହେବ ନାହିଁ ।

ପୁଣ୍ୟସକ—ହାଃ, ହାଃ,...ଏଇ ତ ଗୋଟାଏ କିଛି ?...ରକ୍ତାଧିକ୍ୟ,—
ମୂଳା, ...ହୃଦ୍‌ପିଣ୍ଡର ଡିପ୍ଟା ବନ୍ଦ, ...ମୃତ୍ୟୁ...ଏହିଥିରୁ କଣ ତ
ଗୋଟାଏ କିଛି ଅଭିଧାନର ସାପଲ୍ୟ ?

ଡାକ୍ତର—(ତାପ ପରୀକ୍ଷା କରୁ କରୁ) ମୁଁ ପରା କେତେ ଦିନ ହେଲୁ କହି
ଆସୁଛି, ଆପଣ ବେଶି ବଳବେ ନାହିଁ ? ଆପଣ ଜାଣିବା ଶୁଣିବା
ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ହୋଇ ଏପରି କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିତାପର
ବସତୁ ନୁହେଁ କ ?

ପୁଣ୍ୟସକ—ଆଉ ପରିତାପ...ଅନୁତାପ...ଅଭିଶାପ...ବାକ୍ୟାଳାପ ସମସ୍ତ
ଯେ ଶେଷ ହେବ ଡାକ୍ତର ବାବୁ !

ଡାକ୍ତର—କାହିଁକି ଗୁଡ଼ାଏ ଅଥବା ବଳ ଯାଉଛନ୍ତି ?

ଉତ୍ପଳକଣ୍ଠୀ—(କିଛିତ ଶାନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର ସ୍ଵରରେ) ଦେଖ, ସେହି ଭୂମର
ଏକବାରିଆ ତଳ ଚିରଦିନ ଲାଗି ଗଲୁ ନାହିଁ ।

ଅପରାଜିତା—କହ ନାହିଁ ଭଉଣୀ, ମୁଁ ଶାବନ୍ତ ମରଣ ଘୋରିଲଣି ।

ପୁଣ୍ୟସକ—ଆଉ ବେଶି ଘୋରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ଜିତା....

ଅପରାଜିତା—ଶୁଣ, ମତେ ସବୁବେଳେ ଏହିପରି କରି ଡରାଇ ରଖିଛନ୍ତି,
ଆଉ ବାଲୁକ ପରି ଏଣୁ ତେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ ବକୁଛନ୍ତି । ଏଥିରେ
ପରିଣାମ ଯାହା ହୁଏ ! କାଲି ରାଜଯାକ କାଣି କାଣି ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ....

ଡାକ୍ତର—(ଡାକ୍ତର ଗୋଟାଏ ଇନ୍‌ଜେକ୍ସନ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁ କରୁ) ଆପଣଙ୍କ
ଦେହ ଲାଗି ଆପଣ ସବୁ ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ମାରି ନିଜେ ଯଦି ଡାକ୍ତର
ବନନ୍ତି, ତେବେ ମୋର ଆସିବାର ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ?

ପୁଣ୍ୟସକ—ନା, ନା, ଡାକ୍ତର ବାବୁ...ମୁଁ ଜାଣେ, ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ
ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ କଥାଟା ଆପଣମାନେ କହି...ଦେବେ ନାହିଁ....

(କପ ଓ ରକ୍ତ ବମନ)

ଡାକ୍ତର—ହେଇ ଦେଖନ୍ତୁ ପରିଣାମ । ମୁଁ ଆଜି ଆହୁରି ଗୋଟାଏ
ଇଞ୍ଜେକ୍ସନ୍ ଦେଇଯିବି ।

ପୁଣ୍ୟସକ—ଆପଣଙ୍କର ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତୁ, ମାତ୍ର ଆଉ ନିର୍ଦ୍ଦାଶ
 ଘାପଟାରେ ତେଲ ଡାଳିବାରେ କି ଲାଭ ?

ଡାକ୍ତର—କି ହେ, ଏ କି କଥା ?...ଆମେ ପରା ଡାକ୍ତର ?...ଯମ
 ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ି ଲଢ଼ି ଆପଣଙ୍କୁ ସେପାଠରୁ ଏପାଖରେ ରହି ଟାଣି
 ଆଣିବୁ ? ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସାବିତ୍ରୀ ପରା ଆମେମାନେ ?

ପୁଣ୍ୟସକ—(ଉଷର ହାସ୍ୟକର) ଠିକ୍‌କଥା କହିଛନ୍ତି ଆପଣ...କିନ୍ତୁ ବଂଶ
 ଶତାବ୍ଦୀର ଯମ ଯେ ଆତ୍ମର ପରାଧାନ, ଦୁର୍ଦ୍ଦାମ୍ନ ଓ ଅବାଧ...
 ତାର ଖବର ରଖିଛନ୍ତି ତ ? ...ହଉ...ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତୁ...
 (ଡାକ୍ତରଙ୍କର ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଇଞ୍ଜେକ୍ସନ୍ ଦେବାର
 ଚେଷ୍ଟା)

ପୁଣ୍ୟସକ—ଓଃ, ଓଃ ! କି ଯନ୍ତ୍ରଣା....

ଡାକ୍ତର—(ହସ୍ତ ପରିଷ୍କାର କରି ସାରି ଓ ଯନ୍ତ୍ର ଆଦି ନିଜ କ୍ୟାଗ୍‌ରେ
 ପାକିତ) ଆଗ୍ରା ବେଶ୍, ଏଥର ମୁଁ ଆସେ ! ଆଉ ଆଉ
 କେତୋଟି ରୋଗୀ ଅଛନ୍ତି । ଟିକିଏ ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।
 (ଉତ୍ତଳବର୍ଣ୍ଣା ପ୍ରତି) ଆଉ ଆପଣଙ୍କ ରୁକରଟା ବୋଧହୁଏ
 ଦ୍ଵାରରେ ବସି ରହିଥିବ ? ତେବେ ମୁଁ ଏଥର ଆସେ ?...
 ନମସ୍କାର ।

ପୁଣ୍ୟସକ—ନମସ୍କାର ।

ଉତ୍ତଳବର୍ଣ୍ଣା—ନମସ୍କାର ।

[ଡାକ୍ତର ଅତି ଶୀଘ୍ର ଚାଲି ଯାଇ ଯାଉ ପଛକୁ ଫେରି ଦେଖିଲେ,
 ଅପରାଧିନୀ ବାଙ୍କର ଅନୁଗମନ କରୁଅଛୁ ଓ ବିମତ ସ୍ଵରରେ କେତେ-
 ରୁଡ଼ିଏ ଅସ୍ପଷ୍ଟ କଥା କହୁଅଛୁ ।]

ଅପରାଧିନୀ—ଡାକ୍ତର ବାବୁ...ମୁଁ ତ ଦରିଦ୍ର...ଆପଣ ଏ କେତେ ଦିନ
 ହେଲା ଯେ କେତେ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରିଛନ୍ତି...ମୋର
 ଭାଗ୍ୟରେ ଯାହା ଥିବ ତାହା ସିନା ହେବ । ଆପଣ କଣ
 କରିବେ ? ଆପଣେ ପାରୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରିଛନ୍ତି...ମୁଁ ତ
 ଚିରଦୁଃଖିନୀ...କଣ ବା ଦେଇ ପାରିବି ଆପଣଙ୍କୁ ?...ଏହି ଅଳ୍ପ
 ଦାମର ଦିଓଟି ବଳୟ...ଏତକି ମୋର ଶେଷ ମୂଲ୍ୟବାନ୍
 ସମ୍ପତ୍ତି—

ଡାକ୍ତର— (ଉପରୁ ଚମତ୍କର ଦେଇ) ଏ କଣ ? ଛୁ, ଛୁ, ଆପଣଙ୍କ ହାତ ଖାଲ କରି ଛୁ, ଛୁ, ଆଉ, ଆଉ, ଆଉ, ପରେ ଦେଲେ କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛି— ରୋଗ ଭଲ ହୋଇଗଲେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ସ୍ଵାମୀଙ୍କଠାରୁ ମୋର ପାରିଶ୍ରମିକର ଶତ ଗୁଣ ଆଦାୟ କରି ନେବି—ଆପଣ ଯା'ନ୍ତୁ ସେଆଡ଼େ; ଆଉ ତାକୁ ରଖନ୍ତୁ...ଆଉ କେବେ ସେପରି କଲେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଦ୍ଵାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଆପଣ ଜାଣନ୍ତୁ ନାହିଁ, ଆପଣଙ୍କ ସ୍ଵାମୀ ମୋର ମଧ୍ୟ ବହୁତ ଭଦର ବନ୍ଧୁ ।

ଅପରାଜିତା—ଆପଣଙ୍କ ଉପକାର ମୁଁ ତ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତରରେ ପରିଶୋଧ କରି ପାରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଡାକ୍ତର ବାବୁ, ଅବସ୍ଥା କପରି ଦେଖୁଛନ୍ତି ? ବହୁତ କାକୁଡ଼ି ମିନତି କରି କହୁଛି....ସତ କଥା କହି ଦିଅନ୍ତୁ ନା ?... (ଅଶ୍ରୁମୋଚନ)

ଡାକ୍ତର—ବଡ଼ ବିରକ୍ତ କରୁଛନ୍ତି ଆପଣ ! ଆମ ଦେଶର ନାଶ୍ଵମାନେ ସବୁ ସମୟରେ ଏପରି ଅସ୍ଥିର ! ଏଆଡ଼େ ସ୍ଵାଧୀନତା, ମୁକ୍ତି, ଆଲୋକ, ଯେତେ ଅପ୍ରାପକ୍ତ କ ପ୍ରଳାପ ! ମୁଁ ତ ଥରେ ଆପଣଙ୍କୁ କହି ରଖିଛି ଯେ, ମୁଁ ମୋର ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି ।

ଅପରାଜିତା—ହଁ, ସେକଥା ତ ମୁଁ ମୁଁ କ୍ରକଣ୍ଠରେ କହୁଛି ।

ଡାକ୍ତର—ତେବେ ରୋଗର ଗତି କେଉଁଆଡ଼କୁ ଯାଉଛି ? ...ଏପରିକି ତ ବେଶ୍ ଭଲ ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଆଜିକାର ଔଷଧ କିଛି ଭଲ ବ୍ୟବହାର କଲେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁସ୍ଥ ହେବାର ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ । ଏଥର ଆପଣ ଯା'ନ୍ତୁ । କର୍ମ ପଡ଼ିବାର ସରାଟା ଆଉ ଟିକିଏ ବଡ଼ କରିଦେବେ । ଆଉ ତହିଁରେ ବେଶି କରି କାବଲିକ୍-ଲେସନ୍ ତାଳିଦେବେ । ଯଦି ଆଉ କିଛି ଅବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ତାହା କରିବେ ନାହିଁ । ଚାହୁଁନ୍ତୁ ମୋ ନିକଟକୁ ପଠାଇ ଦେବେ...ହ, ନା, ବୁଢ଼ା ଚାକରକୁ ପଠାଇ ଦେବେ ।

[ଡାକ୍ତରଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ.. ଅପରାଜିତା ଧୀରାଧିକାୟ ପକାଇ ଦ୍ଵାର ବନ୍ଦ କରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଫେରି ଆସିବା ।]

ଦୃଶ୍ୟାନୁର

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ଏଡେ ବଡ଼ ବ୍ୟାଧି ତୁମର ହେଲା...ଟିକିଏ ଖବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ...ତୁଁ କାହିଁକି ଦେବ ! ...ତୁମର ଚିରଦିନ ଏହି ଅସ୍ଵାସାନ୍ତର ଶବର ଟିକିଏ ହେଲେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା ନାହିଁ !

ସୁଶ୍ରୀକ—ବ୍ୟାଧି ତ କେତେ ଲୋକଙ୍କର ହେଉଛି ଉତ୍ପଳ...କେତେ ଖବର ପାଉଛୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ?...ତା ପରେ ..ତୁମ ମୋ ଭିତରେ ପାର୍ଥକ୍ୟର...ସୀମା ଏଡେ ପରିସର ଯେ...(କପ)

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ତୁଁ...କାଣିଲବେଳେ ଖୁବ୍ ଯତ୍ନଶା ହେଉଛି...ନା ?

ସୁଶ୍ରୀକ—ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଖୁବ୍...ସବୁବେଳେ ନୁହେ ।

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—କିପରି ତୁମର କେଉଁଠୁ ଏହି ବ୍ୟାଧି ହେଲା ?

ସୁଶ୍ରୀକ—ଦରିଦ୍ର ଜୀବନରେ ପୁଣି ସ୍ଥାନ ପାସର ନିର୍ବାଚନ !... ବ୍ୟାପାରଟା ନିତାନ୍ତ ଦ୍ଵାସ୍ୟାସ୍ତବ ନୁହେଁ କି, ଉତ୍ପଳ ?...

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ତେବେ....?

ସୁଶ୍ରୀକ—ତେବେ ଆଉ କଣ ?...ମୋର ତ ଅବସ୍ଥା ଜାଣ ।... ସେଥିରେ ଯେ ବାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦ ବୁଲୁଛରେ...ମୁଁ ମୋ ଲାଗି ତା ମୋ ପରିବାର ଲାଗି କୌଣସି ଅସ୍ଵ ସମ୍ପ୍ରଦ କର ନ ପାରିଛି, ସେଥିରେ ବିସ୍ମୃତ ହେବାର କଣ ଅଛି, ଉତ୍ପଳ ? ..

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ସେହି ଚାକିରିଟା କଥା କେତେ ବର୍ଷ ତଳେ ଦେଖିଥିଲ ?

ସୁଶ୍ରୀକ—ନା, ସେଇଟା ହେଲା ନାହିଁ, ଆଉ ଗୋଟାଏ ଏବେ ଯୋଗାଡ଼ ରୁଲୁଛି ।

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—କେଉଁଠି ?

ସୁଶ୍ରୀକ—କେଉଁଠି ? ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ? ସେହି ..(ଉପରକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନିକେ ଶ କର)

ଉତ୍ତରକର୍ଣ୍ଣୀ—(ମୋର କରେ ଘାଣ୍ଟିନିଶ୍ଵାସ ପକାଇ) ତୁମେ କିନ୍ତୁ ଭରସା
 ତୁମ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟଟାକୁ ଅବହେଳା କର । ଖାଲି ତୁମେ ଏକା ନୁହ...
 ତୁମ ଶ୍ରେଣୀର ଅନେକ ଲୋକ ଏହିପରି ନିଜ ପ୍ରତିଭା ମୋଡ଼ରେ
 ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟଟାକୁ ଅବହେଳା କରନ୍ତି । ଏଭଳି ଆତ୍ମହତ୍ୟା...ଯାହା
 କହ, ମହାପାପ ।

ପୁଣ୍ୟକ—ଆଉ ସେ ପ୍ରତିଭା...ଆଉ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ !...କିନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ
 ବରୁଣାବରେ ଦେଖୁଥିବ, ...ଏତକ ଭରସା ରଖି ପାରେ କି ?
 ଏ ପିଲା ହିତୁଟିଙ୍କର....(କପ ଓ ଅଶ୍ରୁମୋଚନ)...ତୁମ ବ୍ୟଗ୍ରତା
 ଆଉ ମୁଁ କାହା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିପାରେ ବୋଲି ମନେ
 ହେଉ ନାହିଁ । ଆଜି ଅବଶ୍ୟ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ହାବ...

ଉତ୍ତରକର୍ଣ୍ଣୀ—(ବାଧା ଦେଇ) ଆଉ, ତୁମ ହୁଅ...ତୁମେ ଏତେ କଥା
 କାହିଁକି ଅପଥା କରୁନା କରି ନିଜକୁ ଶାନ୍ତ ଦେଉଛ ? ପିଲା
 ହିତୁଟି କଣ ମୋର ଆତ୍ମୀୟ ... ? (ଆଗତା ଅପରାଧକୁ
 ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି) ଏହି ଯେ ଭଉଣୀ ! ତୁମେ ଗଲ ପରେ ପୁଣି
 ସେହିପରି ବକ୍ ବକ୍...ମୁଁ ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ
 ଟିକିଏ ରୁପ୍ କର, ସେହି ପ୍ରକାପ...ଏପରି ଅଭୁତ ଖବ !
 ଶାବନର ଆରମ୍ଭ...ପ୍ରାନ୍ତଯାଏ ସେହି ପ୍ରକାପ...ସେହି
 ବାତୁଳତା ।

ଅପରାଧୀ—ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ସେ !

(ପଟପଟନ)

ଦୃଶ୍ୟ ଦୁଇ

[ପର ରାତିର ଦୃଶ୍ୟ । ସେହିପରି ନିର୍ଜନ ରାତିର ଶେଷ ଅଂଶ—
ସେହି କ୍ଷଣ...ସେହିପରି ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ରୁଗ୍ଣ ପୁଣ୍ୟରାଜ ଏବଂ ଶଯ୍ୟାର
ନିମ୍ନଦେଶରେ ଚନ୍ଦ୍ରାକଳ୍ପା ଉପବସ୍ତ୍ରା ଅପରାଜିତା ।]

ପୁଣ୍ୟରାଜ—(କପ ଝଙ୍କାର ସହଚ ରକ୍ତବମନ) ଜିତା ! ଜିତା ! ଜିତା !
କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲା କି ?...ଏହି ଶେଷଥର ଲାଗି ପାଖକୁ ଆସ,
ଆସ, ଆସ...ଥରେ ମୋର ଶେଷ କଥାଟି ଅନ୍ତର ଖୋଲି
କହିଯାଏ...! ଉତ୍ତଳ ! ଉତ୍ତଳ ! ଚାଲିଗଲା ?...ଓଃ ! କି
ଯନ୍ତ୍ରଣା ?...ହଁ, ... (ପୁନଃକାର କପର ଝଙ୍କାର) ...ଶିଖାର
ନିଦାଣ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତାପଟା ବେଶ୍ ଜୋରରେ ଜଳି ଉଠେ...ନା ?
... (ପୁନଃକାର କପ)

ଅପରାଜିତା—ପୁଣି କଣଗୁଡ଼ାଏ କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲଣି ? ମୁଁ ଯେ
ଏହି ପାଖରେ ବସିଛି ।

ପୁଣ୍ୟରାଜ—ତୁମେ ଜାଣିଛ ?...ତେବେ ଏପରି ମୁକ ପ୍ରସ୍ତର ଭଳି ନିଦାକୁ
...ନିପୁନ...ଓଃ !

ଅପରାଜିତା—ନା, ତୁମକୁ ଆଜି କଥା କହିବାକୁ ଆଦୌ ଦେବି ନାହିଁ ।

ପୁଣ୍ୟରାଜ—ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଆଜି ତୁମର ବଡ଼ ବାଧ୍ୟ...କରୁ...

ଅପରାଜିତା—ମୋର ଯେ କାହିଁକି ଆଜି ପାଦ ଚଳୁ ନାହିଁ ଗୋ ?...କଣ
କରିବ ?.. ଡାହାଣ ଆଖିଟା ମୁହଁ ମୁଁ ଝଃ କାହିଁକି ଡେଇଁଛି ?
... (ଅଶ୍ରୁ)

ପୁଣ୍ୟରାଜ—(ସେଥିପ୍ରତି କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି ଗର୍ବଦ କଣ୍ଠରେ) ହଁ, ଜିତା
ଆଜି ବୋଲପୁଣ୍ୟମା...ନା ? କେତୋଟି ବୋଲପୁଣ୍ୟମା...ତୁମେ
ଭୋଗ କଲ ? ଦଶ...ନା, ନା, ...ଏଗାରଟି ପରା ?...କରୁ

ମୁକ୍ତିର ସନ୍ତାନ ଏଥିମଧ୍ୟରେ ପାଇଛ କି ନାହିଁ କହିବ ନାହିଁ
ପ୍ରିୟେ ?...ପାଇଛ, ନିଶ୍ଚୟ ପାଇଛ, ତୁମେ ପାଇଛ...ମୁଁ
ପାଇଛି, ଉତ୍ତଳ ପାଇଛି ! ...କେହି...କେହି...ବଞ୍ଚିବ...ଓଃ !
(କପ)

ଅପରାଜିତା—ଆଜି ଯେ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ରଜମାର ଦୋର ଅମାବାସ୍ୟାର
ଅନ୍ତକାର, ପ୍ରିୟତମ ? କାହିଁକି ଏତେ ଅସ୍ଥିର ହେଉଛ ?
ଉତ୍ତରୀ ଉତ୍ତଳକୁ କାଲି ରାତିରେ ଦାମା କହି ଆସିଛି । ସେ
ସବୁଦିନ ଏଣିକି...

ପୁଣ୍ୟଶଙ୍କର—ହାଃ, ହାଃ, ହାଃ ! ଆଜି ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା...ଏହି ଦେଖୁ
ନାହିଁ ? ଶାନ୍ତ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର କି ସୁମଧୁର ପ୍ଲାବନରେ...ଦିଗଦିଗ
କ'ନନ ପ୍ରାନ୍ତର...ଝଲସି...ଉଠୁଛି...ଆସ, ଆସ, ...ଏ କିଏ ?
ଉତ୍ତଳ ? ତୁମେ ମଧ୍ୟ ଆଜି ସେହି ମୁକ୍ତି ପ୍ରାନ୍ତରେ ?

ଅପରାଜିତା—ପୁଣି ପାଗଳକ ପରି ଓଃ...ମୋର ମୁଣ୍ଡ ଖାଅ, ଟିକିଏ
ଦୟା କରି ତୁମ ପ୍ରଳାପଗୁଡ଼ାକ ବନ୍ଦ କର ନା ? ମୋର ଦେହର
ରକ୍ତ ଯେ ଜମାଟ ହୋଇ ଆସୁଛି !

ପୁଣ୍ୟଶଙ୍କର—ମୁଁ କଣ ଜାଣି ଶୁଣି କରୁଛି ? ମୋ ମୁଣ୍ଡଟା କିପରି ଆଜି
ଝିମିଝିମି ହେଉଛି...କିନ୍ତୁ ଏତେ ଆନନ୍ଦ !...ଏହାକୁ ପ୍ରଳାପ
କହୁଛ, ପ୍ରିୟେ ?

ଅପରାଜିତା—ଶ୍ରୀକଣ୍ଠର ଅନ୍ତକାର ଗର୍ବ ଯଦି ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ହୁଏ,
ତେବେ ତାହା ପ୍ରଳାପ ନୁହେଁ ଆଉ କଣ ସତ୍ୟ ?

ପୁଣ୍ୟଶଙ୍କର—ଆଜି ଯେ ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଜିତା !...ବିଶ୍ୱାସ କର ବିଶ୍ୱାସ
କର...ଶ୍ରୀକଣ୍ଠର ଅମାବାସ୍ୟା ?...ବେଗ୍ !...ଆଜକୁ ଏଗାର
ବର୍ଷ ତଳେ...ସେହି ତୁମର ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଆଉ ଆଜି ? ଆଜି
ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ! ...ଆଜି ମୋର ମୁକ୍ତି...ମୁକ୍ତି ! ମୁକ୍ତି ! (କପ)

ଅପରାଜିତା—ଉତ୍ତର, ସଦାୟ ହୁଅ ! (ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ସହ ଜଡ଼ମୂର୍ତ୍ତି ପରି
ନିମ୍ନ ହୋଇ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ)

ପୁଣ୍ୟଶଙ୍କର—ଏହି ଯେ ଦୋଳୋତ୍ସବ ମୋର !...ପ୍ରିୟ, ତୁମେ ସେଥିରେ
ସେଥିରେ ଯୋଗ ଦେବ ନାହିଁ ?...ନା, ନା ତୁମର ପ୍ରଶ୍ନର ଯେ

ସମାଧାନ ହୋଇ ନାହିଁ...ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ତୁମେ ମୁକ୍ତିର ଡାକ
 ଶୁଣି ନାହିଁ...କେବଳ ବନ୍ଦନ !...ବନ୍ଦନର ଡାକ (କପ) ଓଃ !
 ଭାରି ଯତ୍ନଶା...ଭାରି ଆନନ୍ଦ...ଭାରି ଉତ୍ସବ ମୋର, ମୋର
 ସେହି ବହୁ ଦିନର ସାକ୍ଷୀ--ସେହି ଭିକ୍ଷୁ ତାର ସେହି
 ସଙ୍ଗୀତଟା...ସେହି ଫାନ ଜୀବନକାବ୍ୟର ଗୋଟାଏ ଛୁନ୍ଦ ପୃଷ୍ଠା
 ...ଜାଣ ? ଜାଣ, ଜିତା ?...କଣ ? ମୃତ୍ୟୁ ଜନମ ସକଳକୁ କଲ
 ପ୍ରିୟ...ହେ ମୋର ଦେବତା...ଓଃ, ଆଜ୍ଞ ମନେ ପଢ଼ୁ ନାହିଁ
 ସବୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟ...ଅସ୍ପଷ୍ଟ !...

ଅପରାଜିତା—(ଅଶ୍ରୁ ଛୁଇଁକଣ୍ଠରେ ପୁଣ୍ୟସକର ପଦଯୁଗଳକୁ ଧରି) ତୁମେ
 ତ ମୋର ମୁକ୍ତି, ପ୍ରିୟତମ ! ତୁମେ ମୋର ମୁକ୍ତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁରୁ
 ...ତୁମେ ମୋର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମାଧାନ ! ତୁନ ହୁଅ...ତୁନ ହୁଅ...

ପୁଣ୍ୟସକ—ନା, ନା, ଭୁଲ କହୁଛ ! ଏ ଖାଲ କଥାର କଥା...ସତ
 କହୁଛ ?...ତୁମେ ମୁକ୍ତିର ସମ୍ଭାବନ ପାଇଛ ? ତେବେ, ତେବେ
 ...ଆସ ପ୍ରିୟେ...ଏହି ମୁକ୍ତି...ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାପ୍ଳାବତ ପ୍ରାନ୍ତରେ...
 ଆଜି ସେହି ମିଳନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ଅଭିନୟ କରିବା ନା, ନା,
 ପ୍ରିୟ ହୁଅ ମପ୍ରିୟ ! କିଏ ତୋର ସାଥୀ ? କାହିଁ ବା ତୋର
 ପାଥେୟ ? ଏକାକୀ...ଏକାକୀ...(ପ୍ରବଳ କପ ଓ ଦୁର୍ବଳ
 ଭାବରେ କିଛି ସମୟ ମାରକ ରହିବା)

ଅପରାଜିତା—ସହାୟ ହୁଅ ଭଗବାନ୍...ସହାୟ ହୁଅ ପ୍ରଭୋ...ମୋର
 ଏକମାତ୍ର ସମ୍ବଳକୁ...

ପୁଣ୍ୟସକ—ପାଇଛ ?

ଅପରାଜିତା—ପାଇଛି, ବିଶ୍ୱାସ କର ତୁମର ପ୍ରାଣରେ...ଆମର ଏହି
 ଦରିଦ୍ର କୁଟୀରରେ, ଏହି ଦରିଦ୍ର ଜୀବନରେ ପାଇଛି...ସମ୍ଭାବନ
 ପାଇଛି ।

ପୁଣ୍ୟସକ - ସେହି ଦୋଳୋତ୍ସବର ସମ୍ଭାବନ...ସେହି ଆନନ୍ଦ...ପାଇଛ,
 ଜିତା ? ସତ୍ୟ କହୁଛ ? ସେହି ନିତ୍ୟ ନୂତନ ରାସର ସମ୍ଭାବନ
 ପାଇଛ ? ...ଆଜି...ଆଜି...ସେହି ମିଳନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର...ସେହି
 ମଧୁର ବର୍ଣ୍ଣା ସ୍ୱରର...ଅବସାନ ନାହିଁ ! ..କାହିଁ !...କେଉଁଠି,

ଜିତା ? କେଉଁଠି ତୁମେ ?...ଆସ, ଆସ, ଆଦୁର ପାଖକୁ ଲାଗି
 ଆସ...ସବୁଠାରୁ ନିକଟତମ ତୁମେ ଆଜି ..ନା, ନା, ସମସ୍ତ
 ବସ୍ତୁ...ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦନ ..ସମସ୍ତ ଅନୁଭବ ଦୁଃଖ ଯାତନା...
 ବ୍ୟର୍ଥଚେଷ୍ଟା...ସେନୁ ମମତା, ପ୍ରୀତି...ସବୁ ଆନନ୍ଦ ଆନନ୍ଦମୟ
 ଆଜି !...ସକଳ ଅନୁଭୂତି...ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଲୋକରେ ନୀବିତ !—କାହିଁ ?
 କାହିଁ ସେ ସଙ୍ଗୀତଟା ?...ଏହି ଯେ କବୟ ପୂଲର ସୁଗନ୍ଧ !
 ତା ସହିତ ପୁଣି ଉତ୍ସବଦଣ୍ଡାର ଆହ୍ୱାନ—ଶୁଣି ପାରୁ ନାହିଁ ?
 ...ଶୁଣି ପାରୁ ନାହିଁ ?...ଦିଅ...ଦିଅ ...ସେହି ସଙ୍ଗୀତଟା !—ଆଜି
 ସେହି ଦଣ୍ଡାର ମଧୁର ଆହ୍ୱାନରେ ସମସ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ ମିଶିଯାଉ...
 ମୃତ୍ୟୁ ଜନମ ସକଳକୁ କଲ ପ୍ରିୟ...କଣ...କଣ ?—ମନେ ପଡ଼ୁ
 ନାହିଁ ?

ଅପସ୍ମରକା—ହଁ, ସେଇଟା ଯେ ଗିର୍ଜା ର ଦଣ୍ଡା ବାଜୁଛି ?...କେତେଦିନ ତ
 ଗିର୍ଜାର ଦଣ୍ଡା...ଏହି ସମୟରେ ବାଜି ଉଠିଛି...କେବେ ଦିନେ
 ...ଓଃ (ରୁଦ୍ଧ ସ୍ୱର) ।

ପୁଣ୍ୟସ୍ୱର—ମିଥ୍ୟା କହୁଛ...ସେ ଯେ ନିତ୍ୟରାମସ୍ଥଳୀର ଆହ୍ୱାନ...
 ଆହ୍ୱାନ ସଙ୍ଗୀତ ..ଶୁଣି...ଶୁଣି...ସେହି ଯେ ଦଣ୍ଡା...ସେହି ଯେ
 ନିୟତିର ଦଣ୍ଡା . ନିୟତିର ଆନନ୍ଦ ଆହ୍ୱାନ...ଢ଼ାଃ, ଢ଼ାଃ...
 ଧରିବାର ଚେଷ୍ଟା ?...ଧରିବାର ଚେଷ୍ଟା ?...ଧରି ପାରିବ ? କି
 ଆନନ୍ଦ !...ଆନନ୍ଦ !...ଆନନ୍ଦ !...ରୁଡ଼...ରୁଡ଼...(ଏଥର କିଏ
 ଅଧିକତର ପ୍ରବଳ ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅତିଶକ୍ତ ରକ୍ତବମନ ଓ
 ମୁକ୍ତା)

ଅପସ୍ମରକା—(ବିକଳ ଚିତ୍କାର କରି) ବାବା ରେ !...କିଏ . ଅଛ...ରେ
 ବାବା...ଗୁରୁ...ଗୁ...ରୁ...ଓଃ !... (ଭୃଷ୍ଟତ ଓ ସ୍ୱର) ।
 ସଦୃଶା ଅନ୍ୟ କଣିରୁ ଗୁରୁଦତ୍ତ ଓ ତାହାର ଭଗିନୀ ଗୁରୁଲତା
 ଉପସ୍ଥିତ)

ଗୁରୁଦତ୍ତ—(ଭୟବହୁଳ ସ୍ୱରରେ)—ମା...ମା...ଉଠ ମ...ମା ..ଉଠ ମ
 ...ମା...ଆ (ରୁଦ୍ଧସ୍ୱର)

ଗୁରୁଲତା—ମାଆ, ବାବା କଣ କହୁଛି...ଶୁଣି ନା ମାଆ (ଭୀତି ଓ
 ବିକଳ ସ୍ୱର)

ଅପରାଜିତା — କାହିଁ...କାହିଁ ମା ତୋର ବାବା ? ତୋର ବାବା ? ତାମା

—ଏ ତାମା!...ଆଜି ଥରେ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଅ ନା—

ତାମା ! (ଭୂମିରୁ ଉଠି ମୁଖ ବସ୍ତ୍ରାଞ୍ଚଳରେ ବନ୍ଦ କରି ଆକୁଳ ନୟନରେ ପୁଣ୍ଡୁରୀକଙ୍କର ନିସ୍ପନ୍ଦ ଶରୀର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ କରିବା)

ପୁଣ୍ଡୁରୀକ—(କିଛିତ୍ତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ହୋଇ ଅଳ୍ପଦୂର ଯାତ୍ରାପଥରେ ବସିବାର ଇଚ୍ଛା କରୁଛି) ଓଃ...ଓଃ... (ପୁନଃବାର ନୟନ ମୁଦ୍ରଣ)

ଅପରାଜିତା—ହେ, ହେ, ତୁମର ପାଦ ଧରୁଛି... ଆଜି ଥରେ କଥା କହ ନା...ତାମା ଆ— (ତାମାର ପ୍ରବେଶ—ସମସ୍ତେ ଏକଦୃଷ୍ଟିରେ ଭୟଭିତ୍ତ ଭାବରେ ଚାହିଁ ରହିବା)

[ପୁଣ୍ଡୁରୀକର ପୁନଃବାର ବସିବାର ସଙ୍କେତ...ଦୂରଦେଶରେ ମୃଦୁ ମନ୍ଦ ଗନ୍ଧାର ଘଣ୍ଟାଦେ...ପ୍ରବନ୍ଧର ଉତ୍ସାର ଆଶ୍ରୟରେ ଶାନ୍ତ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।]

ଗୁରୁଦତ୍ତ—ଝରକାଟା ଖୋଲିଦେବ, ବାବା ?

ପୁଣ୍ଡୁରୀକ—(ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁଣି ଅନେକଗୁଡ଼ାଏ ରକ୍ତକମନ)...ହଁ...ଆଁ ଆଁ... (ପୁନଃବାର ଚକ୍ଷୁମୁଦ୍ରିତ କରି ନୀରବ ହେବା ଓ ଅପରାଜିତା ନିଦାକ ନୟନରେ ପ୍ରବନ୍ଧର ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିବା — ସକଳ ଅଜ୍ଞାତରେ ପୁଣ୍ଡୁରୀକର ଶ୍ୱାସଶ୍ୱେଧ ହେବା ଓ ସେ କିଛିତ୍ତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ହୋଇ ନିସ୍ପନ୍ଦ ଭାବରେ ପଡ଼ି ରହିବା ।)

ଗୁରୁଦତ୍ତ—ବାବା, ସେହି ଉକାଶ ପୁଣି ଗୀତ ଗାଉଛି ଯେ ! ତାକୁ ଡାକ ଆଣିବ ? ଏଇ ଯେ ସେ ଆମର ସପ୍ତାପାଖ ଝରକା ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇଛି (ପୁଣ୍ଡୁରୀକର ଗାଥା ପୁନଃ କର) ବାବା, ବାବା (କିଛିତ୍ତ ଭୟିତ ହୋଇ ଅପରାଜିତା ପ୍ରତି) ମା...ମା...ମା...ବାବା...କାହିଁକି...

ଅପରାଜିତା—ଏଁ !...ଏଁ... (ଶବ୍ଦ ନିକଟକୁ ଛୁଟି ଯାଇ ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଦୟର ପାଦ ବର୍ତ୍ତିତକୁ ଜଡ଼ିତ କରି ଉଦୟରେ ଚିତ୍କାର କରିବା)

(ପଟପଟନ)

ଦୁର୍ଗ୍ୟାନ୍ତର

[ଗୁଡ଼ର ଅନ୍ୟ ପାଶୁର ରାସ୍ତାରେ ପୂର୍ବ ପରଚତ ଉତ୍ପୁଟି ଗୁଡ଼
ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ କୋଳାହଳକୁ ଅବଦେଳା କରି ସଙ୍ଗୀତ ଗାଉଥିଲ ।]

ତେଜି ସକଳ ଆଶ୍ରା ଆଜି,

ଉଦ୍ଦତ ସୂର୍ଯ୍ୟ— ଘାସ୍ତି ଆଲୋକେ

ପରଶଟି ନିଅ ମାଜି ।

ତେଜି ସକଳ ଛଳନା ଶୁଣୁ ।

ତେଜି ବାସନା ମୋହ ମାୟା ।

ଭ୍ରାନ୍ତବିମ୍ବ ଅରକାରେ

କାହିଁ ବା ମିଳଇ ରହା,

ତେଜି ସକଳ ଛଳନା ଶୁଣୁ ।

ମୁକ୍ତି ଅମର

ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣ

ତୋହ ଲାଗି ଉଠେ ବାଜି,

ତୋର ପରଶଟି ନିଅ ମାଜି ।

ଦେବତାର ମୁଦୁ ଆହ୍ୱାନ ଆସେ

ପୁରୁ,

ହେ ଚରମୁଗ୍ଧ !

ଆସ ଅଛାର

ପୁରୁ

ଆଜି ସକଳ ଛଳନା ଶେଷ,

ଆଜି ନିଦାଣ ଦୁର୍ଗ କ୍ଳେଶ,

ଆଜି ଡାକଇ ସଂଘ— ବୁଝ ଦେବତା

ତୋ ଲାଗି ବିଦ୍ୟ ବେଶ !

ଆଜି ସକଳ ଛଳନା ଶେଷ !

ଅରପ ପୟରେ ଜୀବନର ତୋର

ବନ୍ଦନା ପୁଲକେ

ତେଜି ସକଳ ଆଶ୍ରା ଆଜି ।

(ପବନକା)

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ଦୃଶ୍ୟ ଏକ

[ଏକ ବର୍ଷ ଗତ ହେବା ଉପରେ ସେହିପରି ଅସକାର ସୂଚି... ମୃତ୍ୟୁ ପରି ଭୀଷଣ ଦେଖାଯାଉଛି... ତାହା ସହିତ ଅବସାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଓ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସ୍ପରଶ—ସୁଧ କନ୍ୟା ବର୍ତ୍ତମାନ କକ୍ଷାଳରେ ଶାୟିତ ।... ବୈଧବ୍ୟର ରୁଗ୍ଣ ବେଶରେ ଅପରାଜିତା ଶୂନ୍ୟକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଏକାକୀ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଉଥିଲେ ।]

ଶୂନ୍ୟ ଆଜି ବରଷା ରାତି ଶୂନ୍ୟ ରେ !

ବେଦନାରସେ ଜୀବନପାଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରେ !

ସରବେ ପ୍ରିୟ ଗଲେଣି ଗୁଡ଼ି

ବିଶ୍ୱାସଟେ ପସରା ବାଡ଼ି,

କି ଲଭ ତୋର, ହେ ପରବୀରୀ,

ପୀରଣ-ତରଣ ରୁଣ୍ଡି ରେ !

ବରଷା ରାତି ଶୂନ୍ୟ ରେ ।

ଚପଳା ହାଣେ ଗନେକୋଣେ

ଉଠଇ ହସି ବାସୁ,

କିରଣ ତମ ! ଯାହୀ ତାଳେ—

ସରଲ ତୋର ଆସୁ ।

ସରଲ ତୋର ସରଲ ଖେଳା,

ନାହିଁ ରେ ବେଳା ଆଉ !

ଗଲେଣି ସବୁ ସଉଦା ସାରି,

କା ପଥ ତୁ ବା ଚାହିଁ ?

କଳ୍ପ ଡାକେ ହସଇ ରାତି,
 ପତାଇ ଦେ ତୋ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଗୁଡ଼,
 ବେଦନାନନ୍ଦେ ପରାଣ ଶୁଭ
 କାହାକୁ ଚାହୁଁ, ଶୁଣୁଁ ରେ !
 ଚଳ ତୁ ଆଜି, ବରଷା ରାତି
 ଶୂନ୍ୟ ରେ !

(ଅନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ଵରୁ ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣୀର ପ୍ରବେଶ)

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣୀ—ଏକା ଏକା ସବୁ ଗୀତର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟତକ ଅନୁଭବ କରୁଛ
 ଯେ, ଭଉଣୀ ? ଆଉ ଜଣେ ଯେ ତୁମର ଭଉଣୀ ଅଛି, ସେ
 କଥା ଭୁଲିଯିବା ତୁମର ତ ବଡ଼ ଅନ୍ୟାୟ !

ଅପରାଜିତା—(ଅପ୍ରକ୍ୟାଶିତ ଆନନ୍ଦରେ ଚମକିତ ହୋଇ) ଏ ! ଏପରି
 ବର୍ଣା ! ଏ ଅନିକାର ! ଏଥିରେ ତୁମେ ଏକା ଏକା !...

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣୀ—(ଗଭୀର କରୁଣ ହାସ୍ୟ କରି) ତୁମ ଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ ପସ
 ଆସିଛି ?

ଅପରାଜିତା—ମୋ ଗୀତକଥା କଣ ପରୁରୁଛି, ଭଉଣୀ ?...ସେ ଗଲଦିନୁ
 ...ନା, ନା...ଭଉଣୀ !...ରାତିଟା ବଡ଼ ଶୂନ୍ୟ ନିଶ୍ଚଳ ବୋଧ
 ହୁଏ, କଣ ଆଉ କରିବି ?...ସବୁ କାମ ସାରି ପିଲା ଦୁଇଟାଙ୍କ
 ମୁହଁରେ ଦୁଇଟା ଗୁଞ୍ଜିଦିଏ । ସେମାନେ ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି ।
 କିନ୍ତୁ...କିନ୍ତୁ...ଏ ଆଖିକୁ ଆଉ ନିଦ କାହିଁ ?...କିଛି ତ
 ବ୍ୟବସାୟ ନଥାଏ ।...ତେଣୁ ବସି ବସି ଥରେ ଅଧେ
 କେତେବେଳେ ଗୀତ ପଢ଼େ ଗାଲଦିଏ...ପୁଡ଼...ମୋ...ଗାବନ
 ଧକ୍ !

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣୀ—ନା, ଭଉଣୀ, ମୁଁ ସେ କଥା ତ କହୁ ନାହିଁ...ମୁଁ
 କହୁଥିଲି, ତୁମ କଣ୍ଠଟି କି ଚମତ୍କାର !- କି ସୁନ୍ଦର...ତାର
 ଆଶ୍ରୟ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଥରେ ପାଇ ନ ଥିଲି । ମୋତେ ବି
 ସେ....

ଅପରାଜିତା—ପୋଡ଼ି ଦିଅ ମୋ ଗୀତ ଗାଲବା ! (ଦୀର୍ଘଶ୍ଵାସ)...

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ତୁମେ କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ କଥାରେ ଏତେ ବିଚଳିତ ହେବା ଆଦୌ ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ...ସଂସାରରେ ରହିଲେ କେତେ କଥା ସହିବାକୁ ହୁଏ,...ସେଥିଲି ଚାହୁଁଥିଲେ ମୁହଁମାନ ହେବାଟାକୁ ସେ ସବୁ ଭାରି ମାତି ବୋଲି କହି ଆସିଛନ୍ତି । କହୁଥିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣିଛୁ, ଅସ୍ଥାଳନ କରି ସେ କହନ୍ତି, “ମୁଁ ପୁରୁଷ ! ପୁରୁଷ !...ଜୀବନଯୁଦ୍ଧର ସୈନିକ ମୁଁ !...ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ମସ୍ତକ ଉଠାଇ କରି ମୁଁକ ପଦ୍ମ ପରି ଠିଆ ହେବା ପୁରୁଷର ଲକ୍ଷ”...ଗୁଡ଼ିକ ସେ ଆଦର୍ଶକୁ କେଇ ଜଣ ବଜାଏ ରଖି ରୁଲି ପାରନ୍ତି ?...

ଅପରାଜିତା—ଆଦର୍ଶ...ଅନାଦର୍ଶ...ସମସ୍ତର ଏକ ପରିଣତି !... (ଅଶ୍ରୁ ମୋଚନ) ମୋର ମରବାର ସହଜ ଉପାୟ କିଛି ଜାଣ ନାହିଁ, ଭଉଣୀ ?

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ତୁମର ବେଦନାର ସ୍ମୃତି ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ମୁଁ ଏଠାକୁ ଆସି ନ ଥିଲି ଭଉଣୀ...ମୁଁ ଆସିଥିଲି ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ କାମରେ...

ଅପରାଜିତା—(କିଛି ପ୍ରକୃତସ୍ଥ ହୋଇ) କାମ ? କି କାମ ?...ମୁଁ ଯେ ଏକାବେଳେକେ ପଚାରି, ଭଉଣୀ !...କଣ ମୋ ହାତରେ ହେବ ଯେ...

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ନା, ସେ ସେପରି କିଛି ଗୁରୁତର ବା କଠିନ କାମ ନୁହେଁ ।

ଅପରାଜିତା—କଣ ତେବେ କହ । ...ଏ ଗରିବ ଭଉଣୀ ହାତରେ ଯାହା ହେବ ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ —

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ମୁଁ କଣ କହୁଥିଲି କି ?...ଆଉ ତିନି ଦିନ ପରେ ତ କଣେ ପୁରୁଷ ? ତାଙ୍କର ସ୍ମୃତିପୂଜାର ଗୋଟିଏ ଆୟୋଜନ କଲେ କିପରି ହୁଅନ୍ତା ?...ଏହି ଦେଖ...ଏହି ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପଦ୍ୟ...“ଶେଷ ସମ୍ଭଳ”...“ମୋର ଶେଷ ସମାଧିରେ ଖୋଦିତ ହେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ”ରେ ହଠାତ୍ ଆଜି...

ଅପରାଧିନୀ—(ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭବନୀୟରେ) କାହିଁ ?...କାହିଁ ?...ଦେଖି....

“ଶେଷ ସମ୍ବଳ” ? ‘ଶେଷ ସମ୍ବଳ ?’ “ଶେଷ ସମାଧି”...
 ଜୀବନର ପ୍ରମାଣ ଶେଷ ହୋଇ ଆସିଲା ବେଳକୁ ସେ ଏହି
 ସମ୍ବଳଟି ଲାଗି ଏକାକେଳିକେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ
 ଭଉଣୀ... (ଅଶ୍ରୁମୋଚନ)

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ସତେ ? ..ମୋତେ ଟିକିଏ ଖବର ଦେଲ ନାହିଁ ? ..
 ହଁ, ତୁମେ ବା ଜାଣିବ କାହିଁକି ? ବହୁଦିନ ପୂର୍ବେ ଏ ଛୁନ
 ପୃଷ୍ଠାଟି ପାଇ ଗୋଟିଏ ବହିରେ ମୁଁ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇଥିଲି, ଆଜି
 ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଙ୍ଗମାନଙ୍କ ସହିତ ଏ କବିତାଟି
 ସାହାଯ୍ୟରେ ଦିନେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଧରଣର ରହସ୍ୟ କରିବା
 ଅଭିପ୍ରାୟରେ ମୁଁ ପଦ୍ୟଟିକୁ ଲୁଚାଇ ରଖିଥିଲି । ମନେ ନ ଥିଲା
 ...ହଠାତ୍ ବହି ଖଣ୍ଡି ଆଜି ହାତରେ ପଡ଼ିଲା ..ଖୋଲି ଦେଖି
 ...ଏହି ଛୁନ ମାନ କାଗଜ ଖଣ୍ଡି ରହିଛି ।

(ଅପରାଧିନୀ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେବାର)

ଅପରାଧିନୀ—(ପୃଷ୍ଠାଟିକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବରେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରୁ କରୁ) ହଁ...
 ହଁ ଏହି କାଗଜ ଖଣ୍ଡି...ଭଉଣୀ !...ଓଃ...କି ଅସ୍ଥିରତା
 ସେଥିଲାଗି...ସେତେବେଳେ କିଏ ଏ ଗୀତଟି ଗାଇଥାନ୍ତା
 ସେ ?...

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ଆହା, ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଜାଣିଥିଲେ କେତେ ଭଲ
 ହୋଇଥାନ୍ତା !...

ଅପରାଧିନୀ—(ସ୍ମରଣ) ଶେଷ ସମ୍ବଳ !...ଶେଷ ସମ୍ବଳ... ! ହଁ, ...
 ଏହି ମୋର ଶେଷ ସମ୍ବଳ !...ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱରେ ଶେଷ ସମ୍ବଳ !
 ଆଉ ସବୁ ଶୂନ୍ୟ...ମରାଜିକା...ଶୁଦ୍ଧ...ମହାଶୂନ୍ୟ !...

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—କଣ ଭବୁଛି ଭଉଣୀ ?...ମୁଁ ଭବୁଛି, ଏହିଟିକୁ ବଡ଼
 ଅକ୍ଷରରେ ଗୁପ୍ତି ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର ମହିତ ସୂକ୍ଷ୍ମ କରି
 ...କାଳର ଧୂଂଧଳୁ ଏହାକୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ...

ଅପରାଧିନୀ—ହଁ, ତୁମର ଯାହା ଲଜ୍ଜା ଭଉଣୀ ତାହା କର...ମୋର
 ବା ଶକ୍ତି ଆଉ କଣ ଅଛି ? ସେ ତ ସେଦିନ ତୁମେ ଗଲା ପରେ
 ସେହି କଥାଟି କହି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା:— ଓଃ...ମୁଁ ଗଲ ପରେ...(ପକଳାଳ ନୀରବ ରହି) ସେହିନ
ମୁଁ ଗଲ ପରେ ?...କଣ କହୁଥିଲେ ?

ଅପରାଜିତା—କହୁଥିଲେ, ବିପଦ ଆପଦ ସବୁ ସ୍ଥଳରେ ତୁମ ଉପରେ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ...ମୁଁ ଦେଖୁଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ
ବିଧିନିତ୍ୟ...ଆଉ କହୁଥିଲେ ସେ...“ତୁମର ତ ସଂସାରରେ
ଆପଣାର ଆଉ କେହି ନାହିଁ, ତୁମେ ଉତ୍ପଳ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ନିର୍ଭର କରି ପାର...ଅତି ଉନ୍ନତ ସେ...ଅତି ଉନ୍ନତ ତାର
ହୃଦୟ...ଧର୍ମତଃ ସେ ତୁମର ଆତ୍ମୀୟ ଓ ଭଗିନୀ...

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ହଁ, ସେ ତ ଠିକ୍ କଥା...ସେକଥା କହିବାର କି
ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି ?

ଅପରାଜିତା—ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି, ଭଉଣୀ...ସେ ଖାଲି କଥାର କଥା
ନୁହେ...ସେ ମରଣକାଳର ସତ୍ୟ...ତୁମକୁ ସେ ଏତେ ସମ୍ମାନ
କରନ୍ତି ବୋଲି...

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ସେ ମିଥ୍ୟା କହିବାର ମୁଁ କେବେ ଜାଣି ନାହିଁ ।

ଅପରାଜିତା—ସେହିନ ସେ ମୋତେ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଇ ନ ଥିଲେ ମୁଁ ତ
ତୁମକୁ ଆଉ ସାରା ଜୀବନ ଚିହ୍ନି ପାରି ନ ଥାନ୍ତି

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ତୁମେ କଣ ମୋତେ ଆଦୌ ଚିହ୍ନି ନ ଥିଲ ?...

ଅପରାଜିତା—ଖାଲି ନାମ ଶୁଣିଲେ ବା ଥରେ ଦେଖିଲେ ତ ଚିହ୍ନା ହୁଏ
ନାହିଁ...ଲୋକର ବାହ୍ୟ ଆକୃତି ବା ସ୍ୱରୂପ ତ କୌଣସି ସୁଖରେ
ମହତ୍ତ୍ୱର ପରିଚୟ ଦେଇ ପାରି ନାହିଁ !

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ଶୁଣ ସେସବୁ ଅନାବଶ୍ୟକ କଥା...

ଅପରାଜିତା—ଅନାବଶ୍ୟକ ନୁହେ, ଭଉଣୀ...ତୁମେ ତାକୁ ଭଣିସ୍ଥାନ
ପ୍ରଳାପ ମନେ କରି ପାର, ମାତ୍ର ସେ ମୋ ହୃଦୟରେ ଦୈବବାଣୀ
ପରି ଲାଗି ରହିଛି ।

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା—ନାହିଁ ମ, ମୁଁ ପ୍ରଳାପ ବୋଲି କାହିଁକି ମନେ କରିବି ?
ମୁଁ ସେହି ହୃଦୟର ମହାନୁଭାବତା ଓ ପବନ ରଶ୍ମିର ସଜ୍ଜାନ
ପାଇଲ ବିନୁଁ ଭାବେ, ସେ ସବଜନପ୍ରିୟ !... କାହାର
ଜଣକର ସ୍ୱାର୍ଥରେ ସୀମାବନ୍ଧ ନୁହେଁ ସେ ଜୀବନ ! ସମସ୍ତ
ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତାର ବହୁ ଉତ୍ସୁରେ ଥିଲ ସେ ହୃଦୟ...ପ୍ରସାବସ୍ଥାରେ

ଯାହା, ଜୀବନରେ ଠିକ୍ ଦେଖିଲ ତାହା । ଆପଣାର ଆର୍ଥିକ ଅସୁବିଧା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏ ସଫରର କେତେ ଦରିଦ୍ର ପରିବାର...

ଅପରାଧିନୀ—ସେହିନ ଅଗ୍ର ଭଗଳତ ନେହରେ ସେ ସେ ତୁମ କଥା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କେତେ କଥା ଚେଷ୍ଟାକ୍ତ... ସେହିତକ ମୋର ପରମ ସମ୍ପତ୍ତି;... କହିଛନ୍ତି, “ଏହି ଜୀବନରେ କେତେ ସେ ମୋଡ଼... ଭ୍ରାନ୍ତି... ବାସନାର ଗୁପ୍ତା ମାନବର ଚିତ୍ତକୁ ଅଧିକାନ୍ତକ କରେ, ତାହାର ସୀମା ନାହିଁ... ସଂଗ୍ରାମବ୍ରତ ମାନବ ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାର ଅବସର ଖୋଜି ପାଏ ନାହିଁ... ଯେତେବେଳେ ଯାଏ ସେହି-ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ... ସେହି ମାୟାଜାଲରୁ ସେ ମୁକ୍ତ ନ ପାଏ, ସେତେଦିନଯାଏ ଜୀବନର ଅପରମ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ କରିବାର ସୁବିଧା ସେ ପାଏ ନାହିଁ ।”

ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ—ହଁ, ସେ ତ ଠିକ୍ କଥା... ଭାଗ୍ୟ ଯାହା ପ୍ରତି ଅପ୍ରସନ୍ନ, ସେ ସେହି ଆଲୋକରୁ ଚିରଦିନ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହେ ।

ଅପରାଧିନୀ—ସେ ତୁମକୁ ଏତେ ଉଚ୍ଚରେ ସ୍ଥାନ ଦିଅନ୍ତି ଭଉଣୀ !... ସେହିନ କହୁଥିଲେ, “ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦୃଢ଼ପୁରେ ପ୍ରକୃତ ଆଲୋକର ସନ୍ତାନ ପାଇଛି... ବିଶ୍ୱାସ କର... ବିଶ୍ୱାସ କର... ସେ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ବୋଲି ମୁଁ ଆଗରୁ ଜାଣି ନ ଥିଲି... ଅସାଧାରଣ ତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ... ଜାଣିଲ ବେଳକୁ ବଡ଼ ବିଳମ୍ବ...” ଏତିକି କହି ଦୁଇ ଟୋପା ଅଗ୍ର ଭାଳି ଦେଇଥିଲେ ।

ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ—(ଉତ୍ତର ଲଜିତ ଓ ଚକ୍ଷୁ ନତ କରି) ମୁଁ ଚିରଦିନ ତାଙ୍କର ଏହି ଭାବପ୍ରବଣତା ଦେଖି ଆସିଛି, ଭଉଣୀ ! ସେହି ଏକ ଶୁଭ... ଜୀବନର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ଏକ ଭାବ... ସେହି ଜାଣି ରୁଷ ଅବଚଳିତ... ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ...

ଅପରାଧିନୀ—କିନ୍ତୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖିବାର ସୁବିଧା ତୁମର ହୋଇ ନାହିଁ, ଭଉଣୀ !... ସେ... ଗୁପ୍ତା ଅବସାନ ! ମୁକ୍ତି... (ବିହ୍ୱଳ ଭାବରେ) ମୃତ୍ୟୁକାଳର ସେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ମୁଁ ଆଉ କେଉଁଠାରେ ଦେଖି ନାହିଁ ।

ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ—ଦେଖିଛି... ଚିରଦିନ ମୁଁ ତାହାହିଁ ଦେଖିଛି ।
(ପଟପଟନ)

ଦୃଶ୍ୟ ଦୂର

[ଠିକ୍ ଏକ ବର୍ଷ ପରେ ସେହିଭଳି କାଳରାତି...ସେହି ମୁଖ
 ହବସ ଭଳି ! ଶୟନ କକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ନିଦ୍ରାଶୋନ୍ମୁଖ ପ୍ରାଣୀ...
 ପ୍ରାଣୀର ଶୀତାଲୋକରେ ଗୁଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ତୈଳକଣ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା
 ...ତାର ନିମ୍ନରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କବିତାର ପଂକ୍ତି । ସମସ୍ତ ଗୁଡ଼ରେ
 ସୁପ୍ରିର ନିକଟ ଶାନ୍ତ...କେବଳ ଅପରାଜିତା ଜାଗ୍ରତ ।]

ଅପରାଜିତା—ଏହିଭଳି କାଳ ରଜନୀ !...ଏହି ଅନକାର...ଏହି ସନ୍ଧିର
 ନୀରବତା...ଏହି ଶଯ୍ୟା !...ମାତ୍ର, ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ! କାଳର
 ତୋପାନ ଥର ପ୍ରକଳ ଭାବରେ ବହୁ ସମସ୍ତ ପରିସ୍କାର କରି
 ନେଇଛି...ଟିକିଏ ଚିତ୍ତ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ...ଯେଉଁ ଉଦର ଭୂମିରେ
 ଦିନେ ଏକ ମହାତରୁ ମସ୍ତକ ଟେକି ଠିଆ ହୋଇଥିଲା, ପରିସ୍କାର
 ସେ ସ୍ଥାନ !...ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଚୂଣର ମଧ୍ୟ ସହାନ ନାହିଁ...
 ତା ପରେ...ସେହି ସ୍ଥଳରେ ପୁଣି...ଅଜ୍ଞାବେଦନ...ପୁଣି ମହା-
 ତରୁ...ପୁଣି ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ !...ଧନ୍ୟ ନିୟତି ! ଧନ୍ୟ ଅଲଘନସ୍ତ
 ନିୟତି ! ସେହି ଭୂମର ଦଶାବଦ !...ଆଜିଯାଏ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରସ୍ତ
 ଭାବରେ ମୋ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆଦାତ କରୁଛି...
 ଆଜି ମାନବ ?...ମୁନ ପଶୁପରି ସେ ଦଶା ଶରୀରକୁ ଅଜ୍ଞତରେ
 ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଚାଲିଛି...ସେହି ଶେଷ ଆଡ଼କୁ...ସେହି ସଙ୍ଗୀତ
 ଆଡ଼କୁ...କି ଭବିଷ !...କି ଭବିଷ....

(ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣାର ପ୍ରବେଶ)

ଉତ୍ପଳବର୍ଣ୍ଣା— ଚନ୍ଦ୍ରଟି କେତେ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଛି ଭଉଣୀ...ନା ? ଏଡ଼େ
 ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଛି ଯେ, ମୁନାଲୋକରେ ସୁଦ୍ଧା ଘରଟି ପୂରି
 ଉଠୁଛି ।

ଅପରାଧିନୀ—(ଅନ୍ୟମନସ୍ତ ଶ୍ରବଣେ)...ହଁ...(ସ୍ଵଗତ) ଏହି ସ୍ଵଳ୍ପ
ମାନବର ଏକମାତ୍ର ସମ୍ବଳ ।

ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ—ତୁମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯେ ଭଉଣୀ, ନାଶ୍ଵାନକର ଶ୍ରୀତରେ
ଅଧିକାର ନାହିଁ ?

ଅପରାଧିନୀ—ନା, ନାହିଁ ।

ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ—ତେବେ ? ଆମେମାନେ ତ ଶ୍ରୀତ କରି ପାରିବା ନାହିଁ ?

ଅପରାଧିକାରୀ—ବାହୁଣର ଯାହା କାର୍ଯ୍ୟ ସେ ସମସ୍ତ ଶେଷ ହୋଇଛି ..
ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଅଗ୍ର ଦୁଶ ନାଶ୍ଵାନକର କାର୍ଯ୍ୟ ଖାଲି ବାକି...

ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ—ହଁ ଆମେ କଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟରେ ଶ୍ରୀତ କରୁଛୁଁ ଯେ-ବାଧା
ଦେବ ? ଆମେ ଯେଉଁ ଶ୍ରୀତ କରିବାକୁ ଯାଉଛୁଁ, ସେଥିରେ
କାହାର ଏକରୁଟିଆ ଅଧିକାର ନାହିଁ...ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କର...
ଆଉ ତୁମେ ଜାଣ ନା, ଭଉଣୀ, ଗୌରୁଷ ବା ସୁଦେବର
ପୂଜାରେ କେବଳ ଏକମାତ୍ର ଅଧିକାର ନାଶ୍ଵର.. ନାଶ୍ଵ ଯେତେ
ମହତ୍ତ୍ଵ ଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଦରୁସେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳ ଅର୍ପଣ କରି ପାରେ,
କୌଣସି ବାହୁଣର ତାହା ସାଧ୍ୟାଶକ । ତା ଛଡ଼ା ତାଙ୍କର
ଶ୍ରୀତର ଅଧିକାର...ସେ ତ କେବଳ ଆମକୁ ହିଁ ଦେଇ
ଶ୍ରୀତଛନ୍ତି ।...

ଅପରାଧିକାରୀ—ହଁ, ଦେଇଛନ୍ତି...

ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ—ତେବେ ଆସ...ତୁମର ଏଇ ପୁଷ୍ପମାଳା ଆଉ ମୋର ଏ
ଗଛ ଓ ଗୋପ...ତାଙ୍କର ସେହି “ଶେଷ ସମ୍ବଳ”ରେ ଆମର
ଶ୍ରୀତର ଅର୍ଥ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବା ।

(ଅପରାଧିନୀ ପୁଷ୍ପାଭରଣ ଦେଇ ଦେଇ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ସଙ୍ଗୀତ)

ମୃତ୍ୟୁ ଜନମ ସକଳକୁ କଲ ପ୍ରିୟ,
ହେ ମୋର ଦେବତା ଚରଣାଗ୍ରୟ ଦିଅ ।
ସ୍ଥାନ ଦିଅ ହେ ରତ୍ନ ଆସନ ତଳେ,
ଶାବନ ଅମର ପ୍ରଣାମଟି ଯହିଁ ଜଳେ ।

ମଙ୍ଗଳ ସବୁ ଶର ମଙ୍ଗଳମୟ,
 କୁମ ଆଶ୍ରୟ ମୃତ୍ୟୁକୁ କରେ ଜୟ,
 କୁମ ଇଙ୍ଗିତେ ଅଜ୍ଞାନ ଅମା ତୁଟେ,
 କୁମର ବାଣୀରେ ଆଲୋକ କମଳ ଫୁଟେ !

ଜୟ ହେ ଦେବତା ଜୟ ଜୟ ଜୟ ଜୟ !
 ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ, ନାହିଁ ଗୋ ମୃତ୍ୟୁଭୟ,
 ଜୀବନୋତ୍ସବ ଶୁଭ୍ର ନିଶ୍ଚଳକ,
 ପଞ୍ଚ ରହେ ପଛେ ଦୁଃଖ ବେଦନା ପକ ।

ଆଲୋକ ଆଲୋକ ଜୀବନ ଆଲୋକ ଜଳ,
 ଜଳ ହେ ପୀରତ ପାପଶିଖା ନରମଳ,
 ଦୁଇକପରତ ମରଣ ଅସ୍ଥି ମଜ୍ଜା !
 ଭାନ୍ତି ବାସନା ଲୁପ୍ତ ଲଭ ଗୋ ଲଜ୍ଜା !

ଜଳ ଜଳ ଜଳ ଜୀବନର ଶିଖା ଜଳ,
 ଶୁଭ୍ର ଦେବତାପ୍ରୀତି ଆଖି ତଳ ତଳ,
 ସେ ପୀରତ ପଦେ ପାଉ ମୋ ଜୀବନ ନିଭ,
 ମୃତ୍ୟୁକୁ ମାର ପଦେ ତା'ର ମିଶିଯିବ !

(ପଂକଜା)

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

[ଶ୍ରୀକଣ୍ଠର ଆଉ ଗୋଟିଏ ନିଗ୍ରହ୍ୟ ଶ୍ଳୋକ—ପିଲା ୭୬୫
ପୁସ୍ତକସ୍ତକ କକ୍ଷରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି....ବୈଧବ୍ୟର ସ୍ୱପ୍ନ,
ଭକ୍ତ୍ୟୁକ ବେଶରେ ଅପରାଜିତା ଏକାକୀ ଗାନ କରୁଥିଲେ]

ଶୂନ୍ୟ ପରାଣ ପୁରେ ଜାଳଇ ଜାଗର
ଗୁଣ୍ଡି ଯାଏ ଜୀବନର ନିଶି ଉଜାଗର ।

ନ ଜାଣେ କା ଲାଗି ବାଇ,

କାହା ରୂପ ମନେ ଧାଇ,

ଆଖିପାଣି ମରେ ଗୁଣ୍ଡି

ଆକାଶେ ସାଗର;

ଜାଳଇ ଜାଗର ।

ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ତାର ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ହେଲୁ ଭୂଇଁ,

ଚିତ୍ତ ଚକୋର ନୁହେଁ ଶାନ୍ତ,

ଜୀବ ତ ପରାଣ ନୁହେଁ ଜ୍ଞାନ,

ସଦୂରର ଶ୍ଯ ଗୁଣ୍ଡି ସଦୂର ସପନେ ମରେ

ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ମୁଁ ଗୋ ଅବଶ୍ରାନ୍ତ ।

ପିଲାଇ କି ଗୋଳା ବିଷ,

ଶୂନ୍ୟ ମୋ ବଶିଷ୍ଠ,

ପୁଣି ଆଶା ଅଦୃଶ୍ୟ

କରେ ଜର ଜର;

ଜାଳଇ ଜାଗର ।

(ସବଳା)

କା/ବ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ରମ

ଭକ୍ତ୍ୟର୍ପଣ

ସାହିତ୍ୟଗତ ପ୍ରାଣ, ସାହିତ୍ୟିକ ବ୍ରତ, ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ
ସାହିତ୍ୟକମଳକର ପ୍ରଧାନ ସହାୟ, ରସଜ୍ଞ, ବହୁଭାଷୀ
ପ୍ରସାଣ, ପୁରତନ ଓ ନବୀନ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଧାନ
ପୁରୋଧା, କବିବର, ଦାନବୀର, କର୍ମବୀର,
ସାହିତ୍ୟବୀର, ଜୟପୁରୁଷାର୍ଥୀର କଳା
ପ୍ରସନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ରାଟ ମହାରାଜ
ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବିନୟଦେବ ବର୍ମା,
ଡଃ ଲିଟ୍ ମହୋଦୟଙ୍କ
ଶ୍ରୀକରକମଳରେ ଏହି
'କାବ୍ୟ ସଞ୍ଚୟନ' ଅର୍ପଣ
କରି ପ୍ରତ୍ନାକାର
ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ
ମଣୁଅଛି ।

ଉତ୍ସର୍ଗ

ଏ ଜୀବନ ପଥେ କେତେ ଜଣାଶୁଣା ଦେଖା,
 ଜଳ ଯେ ମରମେ ଛନ୍ଦର ତେଜ ତୋଳି,
 ଏ ମୋର ଆଲୋକପ୍ରେୟାର ସ୍ୱପ୍ନ ଲେଖା,
 ଅରପିଲ ପଥେ ! ନଅ ଅବା ନାହିଁ ତୋଳି ।

ଜୀବନର ପଥେ ନମେଷ-ମିଳନ-ସାଥୀ !
 ମୌନ ମୋ ଶାଶା, କେତେ ମତେ ଗଲ ଛୁଇଁ;
 ବିହ୍ୱଳ କଲ ଭୁଲଜଳ କାଳଗତି,
 ବନ୍ଦନା ଗୀତେ ଧନ୍ୟ ହୋଇଛୁ ମୁହିଁ ।

ମଧୁର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, ସ୍ୱପ୍ନ ଅଳସ ଆଖି;
 ମଧୁର ପୀରତି କରୁଣ କାନ୍ତ ବାଣୀ,
 ମଧୁର ନମେଷ ବନ୍ଦନ ପ୍ରୀତି ରାଗି,
 ଧନ୍ୟ ଏ କବି ଜୀବନ ପୀୟୂଷ ପ୍ଳୁଣି ।

ଜୀବନ କ୍ଷୁଦ୍ର ସିନ୍ଧୁ ବେଳାରେ ବୁଲି,
 ଦେଖିଛି ଅମର ଅରୁପର ତେଜ କେତେ,
 ବାସନା ମସୀରେ କଳ୍ପସିତ କାହିଁ ତୁଳି,
 କ୍ଷମ ଅପରାଧ ମିଳିତ ମୋ ପଥେ ଯେତେ ।

ନବ-ଯୌବନ

ମୁଁ ଗୋ, ଆସିଅଛି ନବ ଯୌବନ
 ନବ ଯୌବନ !

ମୁଁ ଗୋ, ମଧୁସବ୍ଦର ଆସିଛି ଶ୍ରୀ,
 ଭରୀଅଛି କରେ କୁସୁମରାଣି,

ମୁଁ ଗୋ, ମଧୁକୁଳେ ନିତି ହସଇ ରସଇ
 ସ୍ଵପ୍ନେ ଶ୍ରୀପଇ
 ସ୍ଵପ୍ନେ ଲସଇ
 ସ୍ଵପ୍ନକୁ କରେ ଚମ୍ପନ !
 ମୁଁ ଗୋ ଯୌବନ
 ନବ ଯୌବନ !

ମଳୟ ଶାନ୍ତ ନିଃଶ୍ଵାସ
 ମୁଁ ଗୋ ନିଃଶ୍ଵାସ
 ମୁଁ ଯେବେ ମଳୟ ପରଶେ ମାତଇ
 ଜଗତ କହଇ
 ନିନାହିଁ ମୋତେ ତଳେ
 ବିଶ୍ଵାସ ଆଗୋ ବିଶ୍ଵାସ !

ମୁଁ ଗୋ, ମୋ ବାରତା ତାଳେ
 ମାରବ ଗାନେ,
 ସକଳ ସୃଷ୍ଟି ସରଳ ପ୍ରାଣେ,
 ହସାଏ ରସାଏ ପୁଣି ମୁଁ ଭସାଏ
 ଅସୀମ ସ୍ଵପ୍ନେ
 ଚନ୍ଦ୍ର କରଣେ
 ତଳ ତଳ ତଳ
 ଜଳ ଦରପଣେ
 ମୁଁ କି ନା ଜଗତବନ୍ଦନ;
 ନବ ଯୌବନ
 ମୁଁ ଗୋ ଯୌବନ ।

ତରଳ କାନ୍ଥ ଚାନ୍ଦିନୀରେ
 ମୁଁ ଗୋ ସ୍ଵପ୍ନଟି ପରି
 ଭାସିଯାଏ;
 ସ୍ଵପ୍ନର ଲଳିତ ଅଙ୍ଗରେ
 ମାଡ଼ିଯାଏ ।

କିଏ ଅବା ଜାଣେ ଗଢ଼ାରି ମାରବେ
 ତାଳଇ ଯେତେ ମୁଁ ରୁମ୍ଭନ,
 ଆପ୍ତେ ମାଡ଼ି ପୁଣି ମଟାଏ ଆନକୁ
 ଯୌବନ ମୁଁ ଗୋ ଯୌବନ !

ଭେଟିଲେ ଗୋଲପୀ ଅଞ୍ଚଳ,
 ମୁଁ ଗୋ, ଶିଶୁସମ୍ପା ସଦା ଚଞ୍ଚଳ,
 କେଉଁ ମଳୟ ପରଶେ ତରଙ୍ଗ ବଶେ
 ସେ ଅଗ୍ର ଉଠିଲେ ଖେଳ,
 ମେଲିଦିଏ ମୋର ପ୍ରଣୟ-ପସର
 ସକଳ ଲଜ୍ଜା ଠେଲ ।

ମୁଁ ଗୋ, ଅଜ୍ଞେ ତାହାର ଲଖିଯାଏ
 ମୁଁ ଗୋ, ରମଣୀୟ ମଧୁ ଚାଖିଯାଏ,
 ପୁଣି ବଡ଼ ସରଧାରେ ଡାକିଯାଏ,
 ଆଜି, ଆସ ଗୋ ଆସ ଗୋ ଆଦରଣୀ ମୋର
 ମଳୟେ ରଚିବା ଘର,
 ମଧୁର ପ୍ରଣୟେ ଭୁଲିଯିବା କ୍ଷଣେ
 ସକଳ ଆପଣା ପର !

ସଖି ! ତୁମେ ହେବ ମୋର ନନ୍ଦନ,
 ପ୍ରିୟ ନନ୍ଦନ;
 ତୁମ, ମଧୁର ସ୍ଵପ୍ନେ ବହୁରକ ସୁଖେ
 ଆସିଅଛି ମୁଁ ଗୋ ଯୌବନ
 ନବ ଯୌବନ !

ମୁଁ ଗୋ, ଉତ୍କଳ ଉଠଇ ତଟିମଟି ପରି
 ଦ୍ଵାସ୍ତା ହେଲାର ଗନ୍ଧେ,
 ତମକ ତଳେ ମୁଁ ଶୂନ୍ୟ ଗଗନେ
 ଲଳିତ ମଧୁର ଛନ୍ଦେ !
 ସେହି ସ୍ଵରେ—
 ମୋର ଅନ୍ତର
 ହୁଏ ଅରହର !

ନ ଜାଣେ ଅବା କେଉଁ ମୋହମୟ
 ମନ୍ତ୍ରର ସେ ଗୋ
 ମନ୍ତ୍ରର !
 ତହୁଁ, ଅଙ୍ଗେ ବିଜୁଳି ତମକ ପ୍ରତେ !
 ବିଜୁଳି ପରି ମୁଁ ସୁରପଥ ଧରି
 ଦିଗ ଦିଗନ୍ତେ ନିମେଷେ ଛୁଟେ !

ନ ମାନଇଁ କାଧା, ବନ୍ଧ,
 ସେବେ ଏ
 ତପଳ ଚର ଆଦନ !
 ଖୋଜି ବୁଲେ କାହିଁ, କେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ
 ଆହା ସେ ଅତୁଳ ନନ୍ଦନ !
 ମୁଁ ଗୋ, ଘୌବନ !

କେବେ କେବେ ମୁଁ ଗୋ ଗୁଣିଁ ରହେ ପ୍ରିୟ
 ପଲ୍ଲୀବାଳାର ଦଂସ ଗତି,
 କଷେ କଳସି ସରଳ ଗୁଡାଣି !
 ଟଳପଡ଼େ ଦେଖି ତରଳମତି ।

ସରଳ ସେନେହେ ଜମିଷେନ ଲଗି
 ବହୁଳ ମୁଁ ଗୋ ବହୁଳ,
 ତାଲଇ ତା କାନେ ତା ମରମ ବାଣୀ
 ବଦ୍ୟୁତ ଚର ଚଞ୍ଚଳ !
 ଆସିଛି ଆଜି ମୁଁ ଯୌବନ,
 ନବ ଯୌବନ !

ଅଜେ ଚୋହର ପରଶି ଦଣ୍ଡେ
 ମଳୟ କରବି ବର୍ଷଣ ।
 ସନ୍ଧ୍ୟା ମୋହର ସୁନ୍ଦରୀ
 ତାର ପରଶେ ଉଠଇ ମାତି
 ସେ ଗୋ, ମୋହ କରେ କେତେ ବାନ୍ଧଇ ନିତି
 କୁସୁମ ଜାତିକ ଜାତି
 ବକୁଳ ମଲ୍ଲୀ କରମର
 ମୋର, ଅନ୍ତର କରେ ଅସ୍ଥିର
 ମୋ ଗଳା-ଭୂଷଣ ମଲ୍ଲୀମାଳାଟି
 ବକୁଳ ମୋ କରକକଣ
 ଯହିଁ ଯାଏ ଯାଇ ମରମ ଦୁଆରେ
 ବାଜି ଉଠେ ଖରେ,
 ମଧୁ ରସଭରେ,
 ବିଶୁ ଦୁଆରେ—
 ଆସିଅଛି ଆଜି
 ଯୌବନ ମୁଁ ଗୋ,
 ଯୌବନ !

ଚିଲିକାରେ ରାଧି

ଚିଲିକାର ଶୂନ୍ୟ ପରପାରୁ
 ରାଧି ଧୀର ପଦେ ଚଳି ଆସେ,
 ସିନ୍ଧୁରୀ ସେହି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅକାରୁ
 ଶତ ସ୍ଵପ୍ନ ଗଗନେ ବିଭାସେ ।

ଗନ୍ଧାରୀ ତା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମାଧୁରୀ
 ସରଗର ସୁଧାଧାରୀ ସମ—
 ଆଲୋକିତ, ମରୈ ସଦା ଝୁରି
 ତାହା ଲାଗି ବ୍ୟାକୁଳ ମରମ ।

ରୁହଁ ରୁହଁ ସିନ୍ଧୁରୀ ସେ ଅଞ୍ଚଳ,
 ବୁଲିଆସେ ସ୍ଵପନ ଚଞ୍ଚଳ ।
 ନୀରବ ସେ ସକଳ ନୀରବ !
 ନିସ୍ଵର୍ୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ସବ ।

ଏ ଶୋଭାର ନାହିଁ ତ ମରଣ
 ପ୍ରାପ୍ତେଶୀ ସତ୍ୟ ସୁମଙ୍ଗଳ,
 କର ସୁବା ଅନନ୍ଦେ ବରଣ
 ଦେଇ ପ୍ରେମ ପୂର୍ବ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।

ନିର୍ଜନ ଉପବନେ

ନିର୍ଜନ ଉପବନେ ଏକାକୀ ଫୁଲ ଗୋ
 ଭୁଲ ଚିତ୍ତ ସୁନ୍ଦର ନିଜରୂପେ ଭୁଲ ଗୋ ।
 ମରବେ ରହିବି ବୁଝି,
 ମୋ ଗୀତଟି ଯିବି ଗାଇ,
 କଣ୍ଠେର ପରାଣେ ମୃଦୁ ସମୀରଣେ ଝୁଲି ଗୋ ।

ରୂପର ଭାଷା ମୁଁ ଗୋ
 କୁସୁମସଖୀ

ତୋଳି ନିତି ଗନ୍ଧେ

ଯାଏଁ ଗୋ ଭାସି ।

ମରବେ ମୋହର ଶ୍ରେଣ,

ମରବେ ପରାଣ ଯୋଗ,

ରୂପେ ଛନ୍ଦେ ସୁଗନ୍ଧେ

ହରାଏଁ କୂଳ,

ରୂପସ୍ତ୍ରୀତେ ମରବାକୁ

ସଦା ଆକୁଳ ।

ମନ୍ଦେ ସମୀରେ ସହି

ଝୁଲି ଗୋ ଝୁଲି ।

ପୌଷ ପବନ

ପରଶ ପରଶ ପୌଷ ପବନ

ସଉଆସେ ସବୁ ସଙ୍ଗୀତ ମୋର
ଛୁଲ୍ଲ କର ଏ ମରମ,
ମଉଲଇ ମୋର କରମ ।

ସେଇ ଫୁଲ ପରି ପତକ ମଉଲ
ଶୀତଳ ଅଙ୍ଗେ ବୋଲ ଦେବ ଧୁଲ
ଝର ପଡ଼ୁ କରୁ ଆକୁଳ ଏ ଭୁଲ
ବଡ଼ଇ ଅସୀମ ଭରମ
ଛୁଲ୍ଲ କର ଏ ମରମ ।

ସେ କାକଳ ପରି ଅସୀମ ଶୂନ୍ୟ

ନୀରବେ ଲଭିବି ମରଣ ,
ଭୁଲିବି ଯେସନେ ଭୁଲଇ ସନ୍ଧ୍ୟା
ଜନମର ସବୁ କଷଣ ।

ସୁନ୍ଦର ଏଥି କାହିଁ ନାହିଁ ମିଳେ
ସୁସ୍ମ-ସୁଲକ ନ ପରଶେ ତିଳେ
ନିଃସ୍ୱ ଜନର ଅସୀମ ପିପାସା
ନିଗ୍ରହବା ଭ୍ରମ ଧରମ,
ଛୁଲ୍ଲ କର ଏ ମରମ ।

ନୈରାଶ୍ୟ

କେତେ, ସୁନ୍ଦର ମେଘ ମିଶିଛି ଗଗନେ
 ରହିଛି ବୁଝି,
 ପରାଣପରଣୀ ଉଷାର ମାଧୁଷ୍ଠ
 ନରୁଛି କାହିଁ ।
 ସୁନ୍ଦର ଫୁଲ ପଡ଼େ ନିଜ ଝର
 କରୁଣ କଣ୍ଠେ ଗୀତ ଯାଏ ମର
 ପ୍ରାଣ-ପରକାଶୀ ପୁଲକ କାକଳି
 ନାହିଁରେ ନାହିଁ
 ସରବ ମଳିନ ଦିଶଇ ନିମେଷେ
 ରହିଛି ବୁଝି ।
 ସର୍ମାରିଣ ଆଜି କରେ ନିଜ ଏଥି
 ହାତୀକାର,
 ଉଚ୍ଛଳି ଉଠଇ ସୀମାହୀନ ବ୍ୟଥା
 ଶତଧାର ।
 ଆକୁଳ କଣ୍ଠେ ନ ଧରଇ ଗାନ,
 ସୁନ୍ଦର ଏଥି ଚର ଅବସାନ,
 ନ ଶମଇ ତିଳେ ତରୁଣ ପିପାସା
 ନିତ୍ୟ ଗାଇ,
 ରହିଛି ବୁଝି ।

ସନ୍ଧ୍ୟା

ସନ୍ଧ୍ୟା ! ଭବ ବ୍ୟଥାର ଦାନ
 ପାଚଇ ଆଜି ପ୍ରାଣ,
 ଭାଲ ଭାଲ ଅମୃତ ସେ
 ଶାନ୍ତି ଅବସାନ !
 ବେଦନା ପୁଣି ମାତକ ଚିତ,
 ସ୍ତୁ ଶବ ପ୍ରାଣପରଣୀ ଗୀତ,
 ଶୁଣିବ ଗଛ-ପତର ଲତା
 ଆକୁଳେ ତେର କାନ,
 ପାଚଇ ଆଜି ପ୍ରାଣ ।

ଶିଳ୍ପ ନିଃସ୍ୱ ଭର ହତାଶ
 ବେଦନା ମୋର ଧନ,
 ଭଣ୍ଡ ସୁଖ ସୁଗ୍ରେ ଦେଲେ
 ନ ଲେଖେ କ୍ଷିପ୍ର ମନ ।
 ହବସ ଶେଷେ ସକଳ ଧନ,
 କରୁଣ ଗୀତେ ସମର୍ପଣ—
 କରନ୍ତୁ ସୁଖେ ଶାବନ ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ପୀରତି ସ୍ତୁତି ମାନ ।
 ଶାନ୍ତି ଅବସାନ !

ଉଷା

ହତାଶ ମୁଁ ଗୋ ଗାବନ ସାର
 ଜନମ ମୋର ବ୍ୟର୍ଥ
 ଗାବନ ଏକ ଅଶ୍ରୁ ଧାର
 ନ ବୁଝେ କିଛି ଅର୍ଥ ।
 ଉଷା ! ଉଷା ! ନଅ ଦେ ଅଶ୍ରୁଦ୍ୱାର
 ନିଃସ୍ୱ ଜନ ଶତ ସମ୍ପାଦ ସାର !

ଗାଇଛି କେତେ ବିକଳ ସ୍ୱରେ
 ଏ ସାଣ ମୋର ଆକୁଳ ଭରେ
 କିଏ ବା ତାକୁ ଶୁଣିଛି ଅରେ ?
 ପିପାସା ଆଶା ବ୍ୟର୍ଥ,
 ନ ବୁଝେ ତେଣୁ
 ଏଇ ଗାବନ ଅର୍ଥ ।

ମୋ ଆଖି ଆଗେ ସତ୍ୟା ରାସି
 ଯାଇଛି କେତେ ବନ୍ଧି,
 ବିଚଳେ କେତେ ଭାବିଛି ତାକୁ
 ମରମ କଥା କହି,
 ହୃଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ ମୁଁ ହୋଇଛି ଦେଖି
 ସକଳ କର୍ମ ମୋର ଉପେଖି
 ପକ୍ଷୀ ଭୂଲେ ଗାଇଛି ସେତେ
 ପବନେ ଗଲ ମିଶି
 ଦେଖିଛି କେତେ ନିଶି ।

ଉଷା ! ଖାଲି ରହିଛି ଅଶ୍ରୁଧାର
 ହତାଶ ପ୍ରାଣ ଭଗ୍ନ ହାତୀକାର ।
 ମଉଳିଗଲ୍ଲ ଭୋଲିଲି ଯେତେ
 ଗର ପୁଲ୍ଲ ସାର,
 ହାସ୍ତା ହେଲ ବକୁଳ ମଲ୍ଲୀ
 ଚମ୍ପକର ହାର ।

ସକଳ ମୋର ମଳିନ ନାରଖାର,
 ସକଳ ଗନ୍ଧେ ଭରିଛି ହାତୀକାର,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏ ଜୀବନେ ସଦା ବ୍ୟର୍ଥ
 ଉଷା ! ତେଣୁ ବୁଝଇ ନାହିଁ
 ଭଗ୍ନ ଜୀବନ ଅର୍ଥ !

ରତଇ କେତେ କଳ୍ପନାର
 ମୂର୍ଖ ମଧୁ ଛନ୍ଦ
 ଲେଖଇ ଛବି ପରଶ ଢାଳି
 ଏ କି ହତାଶ ଗନ୍ଧ !

ସର୍ମାର ପାଶେ କରୁଛି ବ୍ୟଙ୍ଗ
 ଗଗନ କେତେ ଦେଖାଏ ଭଙ୍ଗ
 ଛୁଇଁ ତୁଳି ଧୂଳିରେ ଯାଏ ଲୋଟି
 ସକଳ ନେତ୍ର ଅନ୍ତରାଳେ
 କାନ୍ଦ ଉଠେ
 ଭଗ୍ନ ପ୍ରାଣ ଗୋଟି ।

ଭୂମ ଅରୁଣ ଅଞ୍ଚଳେ ଗୋ
 ଆବର ମୋର ତନୁ,
 ସକଳ ଶତ ନିଅ ଗୋ ହରି ମନୁ ।

ଅରୁଣ

ଅରୁଣ ! ତାଳ ପରଶେ ପବନୀ,
ନିଭି ଯାଉ ମୋ ଦୁଃଖ ଯତ ବ୍ୟଥା ।

ଆସିଛି ଆଜି ପଖାଳ ତନୁ,
ସକଳ ମାୟା କୁଟାଇ ମନୁ,
ଶୁଣିବି ବସି ଅରୁଣ-ବନୁ
ପରଶସ୍ତ୍ରୀୟ କଥା,
ତାଳ ହେ ପବନୀ !

କାହାର ସ୍ଵରୂପ କରଣ ଝଲେ
ତରଳ ଜଳ ବସେ ?
ପକ୍ଷୀ ଶତ ଯାନ୍ତି ଉଡ଼ି
କେଉଁ ପ୍ରିୟର ଲକ୍ଷ୍ୟେ ?
କେଉଁ ସୁନ୍ଦର ଅସୀମ ଆଶେ,
ତରଣୀ ଦୂରେ ମୁଖେ ଭାସେ ?

ଚୌଦିଗେ କି ଶାନ୍ତି-ସ୍ଵର
ପୁଲକ ମାଦକତା !
ଅସୀମ ତେଜେ ଭସାଇ ପ୍ରାଣ
ଭୁଲିବି ସବୁ ବ୍ୟଥା ।

ଛନ୍ଦ୍ରପଦ

॥ ୧ ॥

ଉଦାସ ନୟନେ ଗୋଲପ ରହିଛି ଚାହିଁ
 ପ୍ରିୟ ସୋହାଗେ ଡାକିଯାଏ ଉଷା “ସହ !”
 ପତର ଗହଳୁ ଖଞ୍ଜନ ଉଠେ ଗାଲ,
 ଅଳସ ସୁପ୍ତେ ବେଳା ମୋର ଯାଏ ବହି ।

॥ ୨ ॥

ଏ ଯେ ତୁମ କ୍ଷୀଣ କଣ୍ଠସ୍ଵର
 ଅଛି ଅଛି ଦୁଇ ଆସେ ଭାସି !
 ପିପାସାରେ ପ୍ରାଣ ଜର ଜର
 ମାରକ ଗୋ କଳପନା ରାଶି ।

ବ୍ୟଥାର କି ଅତଳ ଅନନ୍ଦ
 ନୈରାଶ୍ୟର ନିଶକବ ଶାନ୍ତ,
 ଗଭୀର ସେ ସେନେହର ଛନ୍ଦ !
 ସୁପ୍ତେ ଝଲେ ଅନବଦ୍ୟ କାନ୍ତ !

ସେ କ୍ଷୀଣ ସଙ୍ଗୀତେ ସେହି ସ୍ଵରେ
 ମିଶ୍ର ଏ ମୋ କରୁଣୀ ଜୀବନ,
 ହତାଶ ମୁଁ ତର ସୁଖେ ମରୁଁ
 ବହି ଶତ ବସନ୍ତ ପୁଷ୍ପନ ।

କବି ପ୍ରେୟସୀ

। ୧ ।

ତୁମେ, ଭସିଯାଅ କାହିଁ ସନ୍ଧ୍ୟା ମଧୁର ସ୍ଵପନେ
 ତୁମ, ମୁଖର ନୃପୁର ମନ୍ଦେ ବାଜର ମରମେ ।
 ତୁମେ, ସେନେହ ସୋହାଗେ ଚାହିଁ ଯାଅ,
 ତୁମେ, ଆକୁଳେ ଗୀତଟି ଗାଈଯାଅ,
 ମୁଁ ଗୋ, ନୀରବେ ତାଳଇ ବ୍ୟଥାର ଅଶ୍ରୁ,
 ବ୍ୟଥାରେ ଅନାଏଁ ଗଗନେ,
 ଭସିଯାଅ କେଉଁ ସ୍ଵପନେ ।

ତୁମେ, ମୋହଲଗି ସିନା ଭରତ ପରଶେ
 ଗଢ଼ୀର ହତାଶ ହତ,
 ବେଦନା ବିମଳାନନ୍ଦ,
 ତେଣୁ, ନିମେଷେ ଦେଖିଲେ କରୁଣ ରୂପଟି
 ଗଳପଡ଼େ ବାଧା ବଳ !

ଥାଅ ଥାଅ ଦୂରେ ପାଶେ ଆସ ନାହିଁ,
 କରୁଣ ନୟନେ ଦୂରୁ ଯାଅ ଚାହିଁ,
 ତୁମର ଧ୍ୟାନେ ଦୁଃଖର ଗୀତ
 ଗୁଚ୍ଛିବି ବସି ଜୀବନେ
 ସନ୍ଧ୍ୟା ମଧୁର ସ୍ଵପନେ ।

॥ ୨ ॥

ତୁମେ, ନଗନ ଉଷାର ଗୋଲପ ଗରବଦ୍ୱ,
ମୁଁ ଗୋ, ଅଧୀମ ସେ ପଥେ ଅନୁସରେ ଅହରଦ୍ୱ,
ତରଳ ସେ ରୁନେ ହୁଏ ମୁଁ ଆତ୍ମହର
ତୁମେ, ନିଶୀଥ ସ୍ୱପ୍ନ ! ଦିଅ ନାହିଁ ଥରେ ଧର ।

ତୁମେ, ଗର-କୁସୁମ-ପୁଷ୍ପି,
ତୁମେ, ଉଷାର ପିନ୍ଧୁ ଧୂଷ୍ଣି,
ତୁମେ, ଅମର ସ୍ୱପ୍ନାନନ୍ଦ,
ତୁମେ, ସୁପ୍ତ କବର ଛନ୍ଦ,
ତୁମେ, ଅଧୀର ସନ୍ଧ୍ୟାତାର,
ତୁମେ, ମଳୟ-ମହର-ଧାର !
ତୁମେ, ମଧୁ ବସନ୍ତ ରୁମ୍ଭନ
ତୁମେ, ଭୃଷିତ ନୟନ-ନନ୍ଦନ,

ମୁଁ ଗୋ, ପାଇ ପାଏ ନାହିଁ ପ୍ରୀତିଛଣା-ସୁଧା-ଅନ୍ତରେ
ତୁମେ, ବ୍ୟାପିଯାଅ କ୍ଷଣେ ଭଗ୍ନ ପରାଣ ସନ୍ତରେ,
ମୁଁ ଗୋ, ମୃତ୍ୟୁ ନୟନେ ଆକୁଳତା ଭରି ଚାହେଁ,
ମୁଁ ଗୋ, ସେନ୍ଧ୍ୟା ସମୀପେ ବହଳ ଗୀତ ଗାଏ,
ତୁମେ କର କଥା ମୋତେ ଅଧୀମ ପଥର ଯାଣି
ମୁଁ ଗୋ, ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ଚାଲିଥାଏ ଦିବା ରାତି ।

॥ ୩ ॥

ତୁମେ, ଭାସିଯାଉଥିଲ ମଳ ଆକାଶର ପଥେ,
ତୁମେ, ସୀତ କଟିତଟେ ଆକୃତ ଘନ ମେଖଳା,
ତୁମେ, ସ୍ୱପ୍ନ ରୁମ୍ଭି ହସୁଥିଲ ମନମତେ,
ଆଗୋ, ନବଯୌବନ ଅମ୍ଭର ନବ ଚପଳା !

ଗଣ୍ଡ ମଦର ଗୋଲପ ଗରି,
କଣ୍ଠ ତରୁଣ ତରଳ ଜଳ,
ଝରୁଥିଲ ଯେବେ-ସମୀର ଅଳ
ତୁମ୍ଭ ଅଙ୍ଗ ତର ଆନନ୍ଦ !

ହସି ଚାଲୁଥିଲ ଆପଣା ରୂପେ ନିମଗନ,
ବୁଲି ବୁଲି କେତେ ଦେଖୁଥିଲ ସୁଖ ସପନ !
ବକୂଳ ମଲ୍ଲୀ ହାସନା ହେନାର ସଙ୍ଗେ,
ବହୁଟି ଉଠିଲେ ତରୁଣ ପ୍ରଣେ ରଙ୍ଗେ,
ନବ ବିଳାସିନୀ ଛାଇ ହୋଇଥିଲ ତନନ,
କିନ୍ତୁଲେ ଚାହିଁ ଗାଇଲି “ସ୍ଵର୍ଗ ! ନନ୍ଦନ !”

। ୪ ।

ମଧୁର ଆଜି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ରାତି
ହାସନା ହେନାର ଗରି-କନେ
ପ୍ରେମସୁଧା ମୋ ଆସ,
ଲଢ଼ିଛୁ ପ୍ରଣୟ ରାସ
ଗୋଲପ କେତେ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖେ,
କି ରଲେ କବି ତସି ଲେଖେ
ସ୍ଵପ୍ନର ଏ ସୃଷ୍ଟି ମେଲେ
ମଳୟ ମେଲେ ବାସ,
ଆସ ଗୋ ପ୍ରିୟ ଆସ ।
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଅଙ୍ଗେ ତାଳିବ ବସି
ମୁଗ୍ଧ ତରଳ ଦୃଷ୍ଟି,
ସ୍ଵପ୍ନରାଗ ଗଗନୁ ହେବ
ପ୍ରଣୟ-ପୁଲ ଦୃଷ୍ଟି ।
ସ୍ଵପ୍ନକାଳା ଅଳସ ମୁଖେ,
ନିରେଖି ଥରେ ମରିବି ସୁଖେ,
ଜୀବନ ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ
ଦେଖି ସେ ମୃଦୁ ହାସ
ପ୍ରେମସୁଧା ମୋ ଆସ ।

॥ * ॥

ସୁନ୍ଦର ମୋର ଖେଳିବି ମେଘ
 ସୁନ୍ଦର ମୋର ଗଗନ,
 ସୁନ୍ଦର ମାଳ-ସଲିଳ-ସୃଷ୍ଟି
 ସୁନ୍ଦର ମୃଦୁ ପବନ ।
 ସୁନ୍ଦର ତୁମ-ସଙ୍ଗୀତ
 ଆଗୋ, ସୁନ୍ଦର ଉଷା ଇଙ୍ଗିତ,
 ସୁନ୍ଦର ମୋର ଆଲୋକେ ଖେଳଇ
 ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଜୀବନ
 ସୁନ୍ଦର ଏଇ ଭୁବନ ।

କୁସୁମ-ବିଳାସୀ ସନ୍ଧ୍ୟା ମୋର ଗୋ
 ଧୀରେ ଚଳିଆସେ ସୁନ୍ଦର,
 ଲଳିତା ରସି ସୁନ୍ଦର ପୁଣି
 ସମୀରଣ ଧୀର ମର୍ମର ।

ତୁମ ପାଖେ ବସି
 ଲେଖିଲି ନାହିଁ ମୁଁ ମରଣ,
 ମୁଁ ଗୋ, ଆନନ୍ଦ କରେ ଚପୁନ !
 ନିତ୍ୟ ନିଗମ ସୃଷ୍ଟିରେ ନିତି
 ରଚଇ ମୋହର ସୁପନ !
 ସୁନ୍ଦର ଆଜି ଭୁବନ !

॥ ୭ ॥

ଏ ଜୀବନ ଗୋଟା ଧରି ବାଜଇ ଗୋ
 ବ୍ୟର୍ଥତାର କରୁଣା ରାଗିଣୀ,
 ତରୁଣ ନିଃଶ୍ୱାସେ ଛନ୍ଦେ ହାହାକାରେ
 ସୌକନ୍ଦର ଉନ୍ନାଦନା ଜଣି ।

ଗଗନେ ପବନେ ମୋର ଭାଗ ଛାଡ଼ାକାର,
 ମୋ ଲୋଚକ ଭରେ ଦାମ କୁସୁମ ମାଢ଼ାର,
 ଶ୍ୟାମଳ ସୁପନେ ମୋର ଝଲଇ ବେଦନା,
 ବେଦନାର ସୁଷ୍ପି ନିତି କରେ କଳପନା ।
 ଶୁଣିବ ବେଦନା ମୋର ? ଆସ, ଆସ,
 ସିନ୍ଧୁ ପଥ ରହିଛି ଅନାଇଁ,
 ନରେଣି ସେ ଛଳ ଛଳ ବେନ ଆଖି
 ପୁଲକେ ମୋ ଛନ୍ଦ ଯିବ ଗାଇ ।

ସଂସାର କରୁଛି ମୋତେ କେତେ ଉପହାସ,
 ମଉନେ ସହିଛି ଦୁଃଖ ପଦାଦାତ ପ୍ରାସ,
 ମାତର ଗୋ ବହୁ ଦିନୁ ଅଛି ଅଭିଳାଷ,
 ଶୁଣିବ ମୋ ଗୀତ ତୁମେ ବ୍ୟାକୁଳ ପରଶେ—
 ଚିର ଭଗ୍ନ ଅନୁରର ଭାଷ,
 ଅଛି ଏକ ଘନ ଅଭିଳାଷ ।
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ଜୀବନର ବିପୁଳ ନିନ୍ଦନ
 ବ୍ୟର୍ଥତାର ଦୂରନ୍ତ ସାଗିଣୀ;
 ସେନେହେ କରବ' ଆଦୁ' ଶତପତ ବ୍ୟଥା
 ମାଧୁର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରତିଦାନେ ଦୁଃଖ ନେବ କଣି ।

॥ ୭ ॥

ଆଜି, କୁସୁମ ରାଜ୍ୟେ ଉଡ଼ିଯାଏ ମୋର ମନ,
 କୁସୁମ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖି ବସି ଅନୁଷଣ,
 କୁସୁମ-ମହର ପିଇବାକୁ ମୁଁ ଗୋ ବାଇ,
 ଗୁଡ଼ିହୁଅ ପ୍ରିୟ ପ୍ରଣୟେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
 କେତେ, ଗୋଲପ ମଞ୍ଜି, ବହୁଳ,
 ନବ, ଚମ୍ପକ ହେନା ଅକୁଳ,
 ମୃଦୁ, କ ମିମା ନିଆଳୀ ଚର
 କରେ, ରଜମାଗରା ଅର,

ମୁଁ ଗୋ, ଫୁଲ ଉପକନେ ଭ୍ରମର
 ମୁଁ ଗୋ, ପରଗତ ଗଗେ ଅମର,
 ଛୁଡ଼ିଦିଅ ପ୍ରିୟେ ଛୁଡ଼ିଦିଅ ବେନି କର
 ନିଶୀଥ ସ୍ୱପ୍ନ ଭୁଲି ଆଜି କର ପର ।
 ଯିତ୍ର ପ୍ରାଣେ ସୀମାହୀନ ଏତେ ଆଶା,
 ନିଶ୍ଚଳକ କାହିଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରଣୟ-ଭାଷା ?
 କୁସୁମ ଗନ୍ଧେ ରୂପେ ଆନନ୍ଦେ ଭାଷେ,
 ମନ ବଳେ ଆଜି ମରବାକୁ ଫୁଲ ହାସେ,
 ଛୁଟାଇ ଦିଅ ଗୋ ବନ୍ଧନ
 ଜାକେ ମୋତେ ଦୂର ଅମରବଞ୍ଚାର ନନ୍ଦନ ।

ଶାରଦ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ

ଆକାଶ ଆଜି ଶୁଭ୍ର ବେଶେ
 ହେଲୁ ରଞ୍ଜିତ,
 ସମୀରଣେ ଖେଳି ବୁଲେ
 ଏକା ଅଞ୍ଜଳ !
 ଶେଫାଳିକା ଆତ୍ମହସି,
 ତାର, ଗରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଭରା
 ଆଜି ବିଶ୍ଵପ୍ରାଣ ପରଶି ଗଲା
 ପୂଣ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ !

ସେ ଯେ, କାଶି ପୁଲେ ଭଜିଛି ତନୁ
 ଶ୍ୟାମଳ ଶିରେ
 ତାର, ମନ୍ଦହାସ, ଖେଳି ବୁଲେ
 ନଭେ ଅସ୍ଥିରେ !
 ମାଳତି ତାର କକଣ,
 ଫୁଲେ, ଅଙ୍କୁ ଗର ଚନ୍ଦନ,
 ପାଗଳ ସେ ଯେ ଖେଳି ବୁଲେ
 ଦଳି ଅଲେ !

ଆସ ଆଜି ରୁଦ୍ଧ ଦ୍ଵାର
 ମୁକ୍ତ କରି ଗୋ,
 ହସ ଖେଳେ ଆସଣା ପ୍ରାଣେ
 ନେତା କରି ଗୋ ।
 ବିଳମ୍ବ ଆଉ ନ କର ଗୋ
 ନିରାଶେ ଆଉ ନ ଭର ଗୋ
 ଏଇ ସମୀର ପଥ ଧରି
 ବୁଲ ସରି ଗୋ ।

ହୁଏ ଖେଳେ ଆପଣା ପ୍ରାଣେ
 ନେବା କରି ଗୋ ।
 ବଳକା ଆଜି ମାଳ ମାଳ,
 ଲକ୍ଷ କରି ଚନ୍ଦ୍ରବାକ,
 ପାଆନ୍ତି ସରି ପୁସ୍ତକ ପରି
 ମୁରୁଧ ବସ୍ତ୍ରଲ,
 ଆକାଶ ଆଜି ଶୁଭ୍ର ବେଶେ
 ହେଲି ଚଞ୍ଚଳ ।

ପ୍ରୀତି ଆବାହନ

ତୁମେ, ବୋଲି ହୋଇ ଆସ ଅରୁଣ ଉଷାର କରଣ
 ତୁମ ପଦପଞ୍ଚାରେ ଚମକି ଚାହିଁ ସୁପନେ
 ମୁଁ ଗୋ, ଭୁଲିଯାଏଁ ମୋର ହୃଦାଗ ବକଳ ଜୀବନ
 ତୁମେ, ନିତି ନିତି ମୋତେ ଡାକିଅସ ମଧୁବିଜନେ ।

ଆସ ଆସ ମୋର ସୁଖ ଅବସାନେ,
 ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗୋଲପ ଖୋସି ବେନିକାନେ,
 ଭାବର ବାଦଲେ ଉଡ଼ାଇ ଅଳକ,
 ଫଗୁଣ ପବନେ ଜଗାଇ ପୁଲକ,
 ତୁମେ ଆସ ଧୀରେ ଆସ,
 ଦେଖିଲେ ସେ ରୂପ କାହିଁଯାଏ ମୋର ପ୍ରାପ !

ତୁମେ, ଶୀତଳ ଗଣ୍ଡେ ଡାଳିଯାଅ ଶତ ରମ୍ଭନ,
 ତୁମେ, ପ୍ରଣୟର ମତେ ଭୁଲିଯାଅ ବାଧାବନ୍ଧନ,
 ତୁମେ, ଅସୀମାନନ୍ଦ ଅସୀମ ପ୍ରଣୟଭରା,
 ତୁମ, ଗନ୍ଧାର ଦାସେ ମରେ ମୁଁ ଆତ୍ମହରା,
 ମଧୁର ପ୍ରଣୟ ! ମଧୁର ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରିୟା,
 ଅଶେଷାନନ୍ଦ ପୁଲକ ଉଠଇ ହୃଦ୍ୱା !
 ମରଣ ! ମରଣ ! ଆସ ନାହିଁ, ରହ ଦୂରେ !
 ଅଶେଷ ପ୍ରଣୟ ଉତ୍ସବ ମୋର ପୁରେ !

ଗୋଲପ ପିପାସା

ଏଇ ଗୋଲପ-ପ୍ରାଣର ଅର୍ଥୀମ ପିପାସା
 କାହିଁ ବା ବୁଝିବ ସୁନ୍ଦରୀ--
 ତୁମେ, ଚାହିଁଯାଅ ଖାଲି ଚାହିଁଯାଅ,
 କହୁକାକୁ ବ୍ୟଥା ନାହିଁ ମୋର ଭାଷା,
 ନିଶୀଥ ସୁନ୍ଦରୀ, ସଞ୍ଚର—
 ତୁମେ, ଗାଇଯାଅ ଖାଲି ଗାଇଯାଅ !

ଯେତେ ଏଇ ଆଖି ଭରେ ଲୁହଧାର,
 ଯେତେ ଏ ପରଶ କରେ ହାତୀକାର,
 ଯେତେ ପୁଣି ଶତ ବିକଳ ପରାସ,
 ଖାଣ୍ଡି ଖାବନେ ଦର୍ଦ୍ଦଶୁଆସ,

କାହିଁ, କାହିଁ ତୁମ ଅନ୍ତରେ ଥାନ ?
 ଚାହିଁଯାଅ ଖାଲି ଚାହିଁଯାଅ;
 ମୋର, ଖାବନର ସୁଖ ଭର ଅବସାନ !
 ପାର ଯେବେ ଥରେ
 କରୁଣ ରସରେ—
 ଗାଇଯାଅ ଖାଲି ଗାଇଯାଅ ।

ଏ ଅଳପ ବାଣୀ ତୁମକୁ ଚାହିଁ ମୁଁ
 ଲୋଟାଇ ଦେବି ଗୋ ଧୁଳିରେ
 ସନ୍ଧ୍ୟା-ଗର-ରୂପ-ଆନନ୍ଦ
 ନ ଲେଖିବି ଏଇ ତୁଳରେ !
 ତୁମେ, ଚାହିଁଯାଅ ଖାଲି ଚାହିଁଯାଅ !
 ତୁମ, କରୁଣ ଛନ୍ଦ ବାଇଯାଅ !
 ଶୁଣିବ ! ଶୁଣିବ ଆକୁଳ ମରବେ,

ଶୁଣାଇ ଯେସନେ—
 ଲୋଚକ-ନୟନେ—
 ମାଳ ବାସ ପୁଲେ,
 ସନ୍ଧ୍ୟା ମାରକ
 ଛନ୍ଦ ଅଭୁଳ,
 ଶୁଣିବ ସରକ
 ଗାଇଯାଅ ତୁମେ ବୁଝିଯାଅ !

ସେଇ ସଙ୍ଗୀତ ଅର୍ଥରେ ଆସିଲେ ମରି,
 ମୁଁ ଗୋ ତୁମର ଚକ୍ର ଚକ୍ରାଣୀରେ ଯିବି ମରି ।

ବ୍ୟଥା ନିବେଦନ

ତୁମେ, କେସନେ ଜାଣିବ ଗୋ ଅସୀମ ପ୍ରୀତି ଯୋଗୁ,
 ଉଷାର ଏ ସେନେତ୍ର ଆଶା ପିପାସା ଦୋର ?
 ତୁମେ ତ ରହ କେଉଁ ଦୂରର ଗୋ,
 ସନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ତମ୍ଭ ସେ ପୁରେ ଗୋ ।

ମୁଁ ଗୋ ତୁମର ପଥ ଗୁଣ୍ଠି ଆକୁଳେ ଯାଏ ଗାଇ
 ଶୟନେ ଜାଗରଣେ ଶାନ୍ତ ମିଳେ କାହିଁ ?
 ମଉବେ ମୋ ମରମେ ମରେ ଗୋ;
 ତୁମ ସେନେତ୍ର ପ୍ରୀତି ଭରେ ଗୋ ।

ମରମ ତଳ କଥା କେହି ତ ଜାଣେ ନାହିଁ
 ଉଦାସେ ପୁଚ୍ଛଇ କେ 'ମଳିନ କାହିଁପାଇଁ ?'
 ଆକୁଳ ଜୋରନାଟି ବାଦଲ ତଳେ ଖେଳେ,
 ଗୋଲପ ପ୍ରାଣକଥା ସତେ ପରାଗ ମେଢଳ,
 କେହି ତ ନ ଜାଣଇ ଥରେ ଗୋ,
 ଗୋପନ ପ୍ରୀତି ପ୍ରାଣେ ମରେ ଗୋ ।

ତୁମେ ଏ ପାଶେ ଗଲେ ପରାଣ ପ୍ରୀତି ଭର
 ଗଞ୍ଜର ସରମରେ ତଳକୁ କରେ ଶିର ।
 ଆବର ଦିଏ ସବୁ ବ୍ୟଥା ଗୋ,
 ଭରତ୍ର ପ୍ରୀତି ମାଦକତା ଗୋ ।

ଏ ପଥେ ଗଲେ ତୁମେ ଫଳୟ ବଡ଼େ ପ୍ରାଣେ,
 ତୁମର ଦେହ ଗରୁ ଶ୍ରୀମତ ଶତଗାନେ,
 ସନ୍ଧ୍ୟା ହସେ ଖଳ ଖଳ ଗୋ
 ଉଲ୍ଲସଇ ହୃଦତଳ ଗୋ,

ତୁମର ପ୍ରୀତିଲଭ ତଳେ ତ ଆଶା ନାହିଁ
 ଖାଲି ମୁଁ ଯାଏ ଗାଇ ଗୋପନେ ରହେ ଶୁଣି
 ସବୁଠି ଦେଖେ ତୁମ ଛବି ଗୋ
 ତୁମର ଲଗି ମୁଁହିଁ କବି ଗୋ ।

କତାସ ଯାଇ ବହି ବେଦନା ଯାଇ ଦହି,
 ପରଶ ଦେଉ ଶତ ସବୁ ମୁଁ ଯିବି ସହି,
 ମରଣ ଆଗମନେ ଛଳ ଛଳ ନୟନେ,
 ସୁମଲ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁବି ଥିର ମନେ,
 ଶେଷ ଗୀତଟି ମୋର ଗାଇବି ଶୁଭକ୍ଷଣେ

ତୁମେ ତ ଚିରଦିନ ମୋର ଗୋ
 ଛୁଡ଼ି କି ପାରେ ପ୍ରୀତି ଡୋର ଗୋ ?

ବର୍ଷା ସଙ୍ଗୀତ

ଆକାଶେ ମାତୁଳୁ ବଜ୍ର ବାଦଲ

ସାଇଁ ସାଇଁ ବହେ ପବନ,

ପୁଲକ ଉଠଇ ଚପଳା ଅଙ୍ଗେ

କି ଅବା ନୟନ ଯୌବନ

ପ୍ରଳୟର ଏ କି ଉନ୍ମାଦ ଡାକ

ଏକ ମୃତ୍ୟୁନା ଅରେ ଆଖପାଖ

କେଉଁ ମତୁଆଳ ଡାକେ ଆସ ଆଜି

ମୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱ ଅଙ୍ଗନ !

ସାଇଁ ସାଇଁ ବହେ ପବନ ।

ବାହାରେ ଭିତରେ ଯୌବନ ଖେଳ

ବରଷାର ଧାସ ପ୍ରାନ୍ତରେ, —

ତୁଟଇ ଯେସନେ ଅନନ୍ତ ସୁବା

ନବ ଯୌବନ ମନ୍ତରେ ।

(ମୋର) ଅବଶ ପରଶ ନୁହେଁ ସମ୍ଭାଳ

ଉନ୍ମାଦ ଶିଖା କିଏ ଗଲ ଜାଳ !

ବରଷା ସହିତେ ଅନ୍ତର ଖେଳେ

ମୁକ୍ତ ସକଳ ବନ୍ଦନ !

ସାଇଁ ସାଇଁ ବହେ ପବନ ।

ପ୍ରଣୟୀର ସ୍ୱପ୍ନ

ଯହିଁ, ସନ୍ଧ୍ୟା ସିନ୍ଧୁର ଅଳସ ନୟନେ ଚାହିଁ,
 ଯହିଁ, ମଳୟ ଅସୀମ ପ୍ରଣୟର ଗୀତ ଗାଏ,
 ଯହିଁ, ନିତ୍ୟ ନୟନ ଯୌବନ ଖଣି ବାଏ,
 ସେ ଦେଶେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ଯିବି ।

ଯହିଁ, ଚେ-ବକୁଳ ସମୀରଣେ ପଡ଼େ ଝରି
 ଯହିଁ, ଦ ସ୍ତ୍ରୀ ହେନାର ନିଃଶ୍ୱାସ ଉଠେ ଭରି
 ଯହିଁ, ନିତ୍ୟ ମୁକ୍ତ ନୟନ ପ୍ରଣୟତରୀ
 ସେ ଦେଶେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ଯିବି ।

ଯହିଁ, ସନ୍ଧ୍ୟା ପବନେ ଗୋଲପ ପଡ଼େ ନା ଭୁଟି
 ଯହିଁ, ସୌରଭକୁଳ ମାଳତୀ ମଲ୍ଲୀ ଫୁଟି,
 ଯହିଁ, ନିତ୍ୟ ପ୍ରଣୟ ସହିପଦ କରେ ଲୁଟି,
 ସେ ଦେଶେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ଯିବି ।

ଯହିଁ, ଅକାଳରେ ହେଲେ କହେ ନାହିଁ ଥରେ ଶୀତ,
 ଯହିଁ, ପ୍ରଣୟୀ କଣ୍ଠ ପ୍ରଣୟିନୀ ଶୁଣେ ଗୀତ,
 ଯହିଁ, ନ ଫେରଇ ଆଖି କାନ୍ତ ନୁହଇ ଚିତ,
 ସେ ଦେଶେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ଯିବି ।

ଯହିଁ, ଶ୍ୟାମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଚାହିଁ ରାତି ଭାସି ପୁଲ,
 ଯହିଁ, ପ୍ରଣୟ କଣ୍ଠେ ଉଚ୍ଛ୍ୱେବେ ଚିତ୍ତମଦ୍ୱଳ,
 ଯହିଁ, ନିର୍ଜନ ବନେ ନିର୍ଘର ବ୍ୟଥା ଠୁଲ,
 ସେ ଦେଶେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ଯିବି ।

ଯହିଁ, ସମୀରଣ ପାଏ ଗଣ୍ଠେ ପରାଗ ବୋଲି
 ଯହିଁ, ପ୍ରଣୟୀ ସହିତେ ପ୍ରଣୟିନୀ ଖେଳେ ଦୋଲି,
 ଯହିଁ, ପ ଦମ୍ଭ ଲତାରେ ଝୁଲଇ କୁସୁମ ଥୋଲି,
 ସେ ଦେଶେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ଯିବି ।

ଯହିଁ, ସନ୍ଧ୍ୟା ଗଗନେ ଝଲଇ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ,
 ଯହିଁ, ଭସିଆସେ ମଧୁ କୋକିଳ କଣ୍ଠ ବନ୍ଦୁ,
 ଯହିଁ, କୋମଳ ସ୍ଵରଟି ମଞ୍ଜୁଳ ନ ପଡ଼େ ମନ,
 ସେ ଦେଶେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ଯିବି ।

ଯହିଁ, ପୁର୍ବ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅସୀମାନଦେ ନନ୍ଦନ,
 ଯହିଁ, ମୁକ୍ତ ପ୍ରଣୟ ମାନେ ନାହିଁ ବାଧା ବନ୍ଧନ,
 ଯହିଁ, ଲାଳ୍ସ ବିଷାଦ ନ ମାନି ଝରଇ ଚୁମ୍ବନ,
 ସେ ଦେଶେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ଯିବି ।

ଯହିଁ, ଗଗନେ ପବନେ ଅସୀମ ସ୍ଵପ୍ନ ଭର,
 ଯହିଁ, ନାହିଁ କୋଳାହଳ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶତ୍ରୁ ଶର,
 ଯହିଁ, ମୁଗ୍ଧ ନୟନେ ପ୍ରଣୟ ଆତ୍ମହର,
 ଯହିଁ, ମନ୍ଦରଗନ୍ଧେ ଯୌବନ ଦିଏ ଧର,
 ସେ ଦେଶେ ଯିବି ମୁଁ ସେ ଦେଶେ ଯିବି ।

ଆସ ପ୍ରଣୟିନୀ ସେ ଦେଶେ ଯିବା ଗୋ ଆସ,
 ତୁମ ପାଶେ ଢଳି ପିଇବି ବକୁଳ ବାସ;
 ଦେଖିବା ସ୍ଵପ୍ନ ପ୍ରଣୟ ଅମର ହାସ,
 ଭୁଲିବା ମରଣ ବେଦନା ବିକଳ ହାସ !

ବନ୍ଦୀ-ସୂଚି

ଲୁଚି ଲୁଚି କାହିଁ କୋକଳ ଉଠଇ ଗାଇ,
ମଳୟ ପବନେ ଆଜି ସେ ଦେଲଣି ବାଇ,
ତା ପଛେ ମାତଲ ଛଇଲ କଜଳପାତ,
ମନେ ପଡ଼େ ମୋର କେଉଁ ସୁପ୍ନର ସୂଚି !

କେଉଁ ସୁପ୍ନର ସରଳ୍ୟା ମୋ ଅବସାନ,
ସେ ପ୍ରଭାତ ଲାଗି କାନ୍ଦି ଉଠେ ମୋ ପ୍ରାଣ,
ପ୍ରଣୟୀ ସେସନେ ପ୍ରଣୟ-ପ୍ରଣ ଲାଗି
ଜନମା ସେସନେ ରହେ ଶିଶୁ ଲାଗି ଜାଗି ।

ମନେ ପଡ଼େ କେଉଁ ଶୁଷଣ କାନନ ଭୂଇଁ
ବନ୍ଦ ସେ ପଥେ ଏକା ଚାଲିଥାଏ ମୁହିଁ,
ଲତା ନିକୁଞ୍ଜେ ମଳୟ ପର୍ବତ ଯାଏ,
'କୁହୁ କୁହୁ କୁହୁ' ଅଥୟ କୋକଳ ଗାଏ ।

ନିରଜନ ବନେ ରଚେ ମୋ ସୁପନ ସୃଷ୍ଟି,
ଭ୍ରାସମାନ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଗଣ୍ଡେ ବୋଲି,
ସରଳ ସେନେହେ ଲାଗି ରହେ ମୋର ଦୃଷ୍ଟି
(କେତେ) ଶରଧାରେ ଯାଚେ କାନନ କୁସୁମ ତୋଳି ।

ସ୍ଵାଧୀନ ସୁପ୍ନ ସ୍ଵାଧୀନ ପ୍ରଣୟ ମୋର
ଜାଣି ନାହିଁ ଆଜି କିଏ ଗୋ ଜଗାଇ ଗଲ
ଛନ୍ଦ କଲ କେ ପୁଣି ସେ ସୁପ୍ନ ତୋର
କେଉଁ ସଙ୍ଗୀତ ଉଚ୍ଚାଟ କରି ମଲ୍ଲ !

ପ୍ରୀତି-ଅନୁଭୂତି

ତୁମେ ମୋର ଚିର ଜୀବନ ଭରଣ ସୁଧନ,
 ତୁମେ ମୋର ନବ କାବ୍ୟ ଅରୁଣ ବସନ,
 ତୁମେ ମୋର ପ୍ରିୟ ବକୁଳ ମହଲ-ଗର,
 ତୁମେ ମୋର ନବ ଗୋଲ୍‌ପ-କରୁଣାନନ୍ଦ ।

ତୁମେ ମୋ ନିତ୍ୟ କୋକିଳ କଣ୍ଠସ୍ଵର,
 ତୁମେ ମୋ ସତ୍ୟ ମନୋହର ମଳୟୁର,
 ତୁମେ ମୋ ସର୍ୟା ମୁଗ୍ଧ ଅଳସ ନୟନ,
 ତୁମେ ମୋ ଚିତ୍ତ କେତେମତେ କର ହରଣ ।

ତୁମେ ମୋର ନବ ମାରଦ ଅଙ୍ଗେ ଚପଳା,
 ତୁମେ, ମଳୟୁ-ଅଙ୍ଗ-ମୁଗ୍ଧ-ବକୁଳ-ମେଖଳା,

ତୁମେ, ଲହରୀ ଛନ୍ଦ
 ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ,

ମୁଁ ଗୋ, ତୁମର ସେନେହେ
 ମୁଗ୍ଧ ଅଛି,

ତୁମେ, ନବ-ପଞ୍ଚବନ-ମୁକ୍ତା-ମାଣିକ-ମୋତି
 ତୁମେ, ନିରାଶ ବିଠିଶ୍ଵ ବିବ୍ୟ ଅମର ଜ୍ୟୋତି !
 ତୁମେ ଛୁନ୍ନ ମରମେ ସ୍ଵର୍ଗ ଗଙ୍ଗାଧାରୀ,
 ତୁମେ ମୋର ଦୂର ମଳ ଗଗନର ତାରୀ !

ତୁମେ, ଛଳ ଛଳ ଚାହିଁ ମାଳତୀ ଗର-ବନେ,
 ପୁଣି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା-ସପନ-ଅମର-ସିଂହାସନେ,
 ତୁମେ, କେତେ ରୁଷ୍ଟେ ମୋର ଅନ୍ତରେ ଯାଅ ଗାଳ,
 ମୁଁ ଗୋ, ମୁଗ୍ଧ ପରଶେ ଗଗନକୁ ରହେ ଚାହିଁ !

ନାହିଁ ଅବସାଦ,
 ନାହିଁ ପରମାଦ,
 ସଂଶୟ, ଭୟ,
 ଦ୍ରବ୍ୟ ବିବାଦ,
 ଅସୀମ ପ୍ରଣୟେ ଚିତ୍ତ ବୃତ୍ତି ଲୟ !
 ତ୍ୟାଗ ମନ୍ତ୍ରେ କରେ ମୁଁ ଗୋ ସବୁ ଜୟ !
 ଆସ ନାହିଁ ପଛେ ଥରେ ହେଲେ ମୋର ବାସେ,
 ଆସ ନାହିଁ କେବେ ମୋ ସୁଖ-ସୁପ୍ନ ନାଶେ ।

ମାରସ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଦିଅ ନାହିଁ କେବେ ଧରା,
 ମୁଁ ଗୋ, ଦୁରୁ ଥରେ ଶୁଣି ହୋଇବି ଆତ୍ମହରା ।
 କଳପନାଶତ ସୁଦୂର ସୁପ୍ନ ପୁରୀ,
 ଆଗୋ, ଭାଲି ଯାଉ ନିତି କରୁଣ ଛନ୍ଦ ଦୁର୍ଗ !
 ମୁଁ ଗୋ, ମାରବ ସେନେହେ ଭାଲି ଦେଲେ ଏ ମତି,
 ମାରବ ଲୋକଙ୍କେ ପୀରତର ପରିଣତି !

ବ୍ୟଥା-ମାଧୁରୀ

ମଳୟ ଆଜି ପ୍ରାଣେ ଦିଅଇ କେତେ ବ୍ୟଥା
 ମାତର ଭ୍ରମ ବ୍ୟଥା ମଧୁର,
 ଶତ ମଳୟରୁପେ ଏ ପଥ ଗଲ ଚାଲି !
 ବୁଝିଛି ମୁଁ ବରଦବଧୁର ।
 ବକୁଳ ତରୁ ଶିଳ୍ପ ପଞ୍ଜଳ ଝରି,
 ବିଷମ ଲଜେ ମୁଁ ଗୋ ଗଲଟି ସରି ।

ସପନ ପରି ଆସି ସପନେ ଗଲ ଚଳି
 ଗଞ୍ଜାର ସ୍ନେହ କରି ବ୍ୟକତ
 ମଧୁର ରୂପ ଗୋଟି ଅର୍ଥୀମ ଅନୁଗରେ
 ମନୁ କି କରପାରେ ଚ୍ୟକତ ?
 ସୁନ୍ଦର ସତ୍ୟ ପ୍ରୀତି ପାଇଛି ଆଜି !
 ଅର୍ଥୀମ ଆଶା ସ୍ୱର ଉଠଇ ବାଜି !

ମଧୁର ଏଇ ଧରା ଭ୍ରମର ଲାଗି ପରା
 ମଧୁର ନିମେଷର ମିଳନ
 ମଧୁର ଏଇ ପଥେ ନିତି ଗୋ ନିରେଖିବା
 ଅର୍ଥୀମ ପଶକର ସପନ ।
 ଯାଅ ଯାଇଛ ପୁଣି ଆସିବ କେତେ ମତେ
 ଅର୍ଥୀମ ପରାଣର ଭରସା
 ନୀରସ ଏ ହୃଦୟେ ମଳୟ-ଗଗନରୁ
 ବକୁଳ ଗଲ ଗୋ ବରଷା !
 ଯାଇଛ ଯାଅ କିଛି ଭାବନା ନାହିଁ;
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୀତ ମୋର ଯିବି ଗୋ ଗାଇ ।

ଜ୍ଞାନ-ଫୁଲ

ଚାହିଁବ ନାହିଁ ଥରେ ମଉଳି ପଡ଼େ
 ମଳୟ ଉପବନ ଫୁଲଟି,
 ସକଳ ତା ସୁଖମା ସକଳ ସଉରଭ
 ଧୂଳିରେ ଆଜି ହୁଏ ଫୁଲଟି ।
 ଜୀବନେ ଆଉ କିଛି ନ ଦେବ ନାହିଁ
 ଇଚ୍ଚର ଲୋକପରି ଯାଅ ଗୋ ଚାହିଁ ।
 ସେତିକି ଏ ଜୀବନ ପାଥେୟ ତାର
 ସେତିକି ଜୀବନର ଧନ ଗୋ,
 ଅସୀମ ଅନ୍ଧାରେ ହତାଶ ହାତୀକାରେ
 ଅମର ଆଲୋକର କ୍ଷଣ ଗୋ ।
 ସେତିକି ପ୍ରତିଦିନ ପାରିବ ନାହିଁ ?
 ବିପଳେ ବ୍ୟଥା ତାର ଯାଉଛି ଗାଇ ।

କାହିଁକି ଦେଖାଇଲ ସୁପନ ଲୋକ ?
 ଏତେ ସେନେହ ଏତେ ପୀରତି ?
 କାହିଁକି ନିଠୁର ହେ ବୁଝୁମ ସୁକୋମଳ
 ପରାଣ ଗୋଟି ଦେଲ କରତି ?
 ପ୍ରଣୟ ସୁଖ ଆଶା ତରଳ ମଧୁସ୍ରା
 କାହିଁକି ତାଳିଗଲ ଯତନେ ?
 କାହିଁକି, 'ଆସ ଆସ ଡାକଇ ମଧୁମାସ'
 ସୋହାଗେ କହିଗଲ ଗୋପନେ ?
 କାହିଁକି ସେହି ମଦ ମଧୁର ହାସ ?
 ସକଳ ସୁଖ ଆଜି ଦିଅଇ ପ୍ରାସ

ଭୂମଣ ପୂଜାରେ ଯେ ଅରପି ଥିଲ ମନ
 ତରୁଣ ଦେହ ଯଉଁବନ ଗୋ,
 ପୁଲକେ ଘେନି ଥରେ ବିରାଗେ ହତାହରେ
 କହିଲ “ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ” ଗୋ ।
 କହିଲ ନାହିଁ ପଦେ ମଧୁର କଥା,
 ଗର୍ଭୀର ବ୍ୟଥାରେ ସେ ନୋଇଁଲ ମଥା ।

ଆଜି ସେ ଅନାଦୃତ ଏକାକୀ ବରୁ ହେ
 କାହିଁକି କ୍ଷଣେ ବହେ ମଳୟ,
 କାହିଁକି କଲ୍ପନା ଛଳନା ହାତୀକାରେ
 ଭରମେ ତୋଳେ ପୁର ନିଳୟ ?
 ମୁରଲୀ କ୍ଷଣେ କମ୍ପା ଯାଏ ଗୋ ଡାକ
 କାହିଁକି ମରେ ପ୍ରାଣ ପ୍ରଣୟ ବୁଝି ?

ନଳିଗଲଣି ତାର ସକଳ ଗଉରବ
 ଆଜି ସେ ଘନ ଘନ ପ୍ରାଣୀଟି,
 କେବେ ବିଷମ ଆଶା ଆକୁଳ କରେ
 ପରାଣ ପାରୁନାହିଁ ଜାଣିଟି ।
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ କାହିଁ ମିଶି ପାରେ ସେ ନାହିଁ
 ସକଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତା’ ଗଲେ ଗୋ ବୁଝି !

ଭୂମେ, କେପନେ ଭୁଲଗଲ ସରଳ ପ୍ରୀତି
 ଗର୍ଭୀର ଜୀବନର ଦାନ ଗୋ ।
 ଲକ୍ଷ ହତାହରେ କାହିଁ ତ ହେଲେ ଥରେ
 ଭୁଲେନା ତା ମଉଳା ପ୍ରାଣ ତୋ
 ଜୀବନେ ଲୋଡ଼ା ତାର କିଛି ତ ନାହିଁ,
 ଅଦୂରୁ ଥରେ ଖାଲି ଯାଅ ନା ବୁଝି ।

ଗୋପ ବାଳକର ପ୍ରୀତି ଅନୁଭୂତି

ଦେଖିଲେ ଥରେ ତାର	କଳକ କଳା ଆଖି,
ପଥକ ପ୍ରୀତି ପାଦେ	ପରଶ ଯିବ ଲଖି ।
କଳା ସେ କଳା ହେଉ	ଶୋଚନା କିଛି ନାହିଁ
ମୁଁ ଗୋ ଚାହାର ପାଇଁ	ସେ ତ ମୋହଣପାଇଁ ।

ଦେଖିଲି ନିତି ତାକୁ	କୁଟୀର ପଥ ପାଖେ
ମଉ ମରାଳ ପରି	ତଳେ କଳସୀ କାଖେ
ଦେଖିଲେ ମୋତେ ସେ ଗୋ	ଲଜରେ ମରେ ଦୁରୁ
ତଳକୁ ପୋଡ଼ି ମଥା	ଫେରାଇ ନିଏ ଭୁରୁ ।

ଲଳିତ ଯଉବନ	ତା ଦେହୁଁ ପଡ଼େ ପାଟି,
ଶ୍ୟାମଳ ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡି	ପତନେ ପିନ୍ଧେ ଆଖି ।
ଚିଲିକା ପ୍ରାନ୍ତରେ ମୁଁ	ବଇଁଶୀ ଦେଲେ ବାଇ
ସକଳ ଲଜ ଭେଜି	ମୋ ପାଶେ ଆସେ ଧାଇଁ ।
ନିବଡ଼ ଚୁମ୍ବନେ ମୁଁ	ଦୁଦସ୍ତେ ଧରେ ଟାଣି,
ମରବ ପ୍ରୀତି ଅନ୍ତେ	ବରଦ ଦିଏ ଦ୍ରାଣି ।

[୧୯୨୫]

ଗୋପ ବାଳାର ଅଭିଯୋଗ

ତୁମକୁ ମୋହ ସୁଖ	ଛୁଡ଼ି ପଶେଇ କାନ୍ଦି,
ଜାଗିବେ ପୁରନାସୀ	ପାରିବେ ସବୁ ଜାଣି ।
ଛି, ଛି, ତୁମର ସାତି	ନ ଗଲ କାଳେ କାଳେ;
ମୋ ଘୋଡ଼ା କରମକୁ	ପଡ଼େ ମୁଁ ତୁମ ପାଲେ ।
ଦେଖିଲ ଶିର ଶିରେ	ମଳନ ଶଶଧର,
ଗଲେଣି ବୁଡ଼ି, ଆଉ	ନ କର ହରବର ।
ପୂରୁବ ଦିବୁ ପୁଣି	ସିନ୍ଧୁ ସୁ ଆସେ ପାଟି
ଶୁଭଇ ତରୁ ମେଳୁ	ଖଞ୍ଜନ କାକ ପାଟି ।
ତଳିକା କୋଳୁଁ ଧୀର—	ଶୀତଳ-ସମୀରଣ
ଉଠି ଆସଇ ହୁଆ	କମ୍ପଇ ଘନ ଘନ ।
ଛି, ଛି, ଏ ଚୁମ୍ବନ !	ମିନତି, ଆଉ ଥାଉ !
କପୋଳ ଅରୁଣିମା	ନିରବ ନାହିଁ ଆଉ ।
ମଳନ କରି ଗଣ୍ଡ	ଅଧର କେଶ ବେଶ,
ତେବେ ତୁପତି ନାହିଁ	ନୁହଁଇ ପ୍ରୀତି ଶେଷ ।

କଳ୍ପନାମୟୀ

ଚିତ୍ତ କଳ୍ପନାମୟୀ !

ତୁମ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରୂପ — ଅରୁଣ-ଆଲୋକେ
ହସିଥିଲ ମୋର ମଞ୍ଚ ।

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉଷା ଚରୁଣ ଶାବନେ,
ପୁଣ୍ୟ-ତାରକା ତପଳ ସ୍ୱପନେ,
ତୁମର ପରଶେ ଶାବନର ଗାଥା
ଛନ୍ଦେ ଯାଇଛି କହି
ଚିତ୍ତ କଳ୍ପନାମୟୀ ! ୧ ।

ରୂପର ପିପାସା ଜଗାଇଲ ପ୍ରାଣେ
ବହିଲ ଲୋଭକଥାସା !
ସ୍ୱପ୍ନମୟୀ ଗୋ ଚିତ୍ତ ସୁନ୍ଦର,
ଧନ୍ୟ କଲ ଏ ମରୁ ଅନ୍ତର,
ବୋଲିଦେଲ କାହୁଁ ମଧୁ ମଳୟର
ନବ ମଲିକା ବାସ,
ଦେଖିଛି ମନ୍ଦ ହାସ,
ଭୁଲିଛି ଶାବନେ ଶତ ବିଫଳତା
ଭୁଲିଛି ଗୋ କ୍ଷତ ପ୍ରାସ । ୨ ।

ଆଗୋ, ଉତ୍ସବମୟୀ !
ମୋ ଚରୁଣ ମନ ରମ୍ୟ କାନନେ
ତୁମେ ଗୋ ସଦ୍‌ଜୟୀ ।
ରୂପର ଅମର ସେ ପିପୁଷ ଚୁଖି,
ଅପଲକ ମୋର ମୁଗ୍ଧ ଏ ଆଖି,
ଧନ୍ୟ ଶାବନ ଧନ୍ୟ ସ୍ୱପନ —
ଧନ୍ୟ କବିତା କବି,
ତୁମ ରୂପ ବିଶ୍ୱ ଲଭି,

ହସ୍ତକୁ ଖବନ ଅରୁପ ପଦ୍ମ !
 ଅଗତର କଥା ଭଳି,
 ଆଣିଛୁ ଅର୍ଥ୍ୟଥାଳି,
 ସ୍ଵପ୍ନଲୋକର ଅଶ୍ରୁ ଦ୍ଵାସ୍ୟ
 କହ ନେବ ଅବା ନାହିଁ ?
 ଆଗୋ କଳ୍ପନାମୟ !

ଅରୁପ-କୁସୁମ

ଆଜି ଉଦ୍‌ଧରୁ ସପ୍ତରଙ୍ଗ

କୁମର ରୂପ ଝଲିଲ

ଅରୁପ କୁସୁମ ତୋଳିବାକୁ

ମନ ବଳିଲ ।

ଝରେ ଝର ଝର ବର୍ଷା ବନ୍ଦୁ,

ଉତ୍ତୁଳେ ପୀରତି କନକ ସିନ୍ଧୁ,

ଆଜି ନାହିଁ ମୋର ଭାଷା କେପନେ ସଜନ

କହିବି ପୀରତି ଜଳିଲ ।

ଅସୀମ ପିପାସା ! ଆକାଶ କୁସୁମ

ତୋଳିବାକୁ ମନ ବଳିଲ ।

କୁମର ବରଦେବ ସୃଷ୍ଟି ଆଲୋକେ

ଅମୃତ ଆଶା ଖେଳେ !

ଆଗୋ, ମଧୁର ବର୍ଷା ମେଳେ !

ମୁଁ ଗୋ, ବନବିହଙ୍ଗ ଏକା ଏ କୁଟୀରେ

ଧରେ ତାନ ଅବହେଳେ !

ସେ ଗୋ, ମେଘ ମହାର ଅବା ଜାଣେ ନାହିଁ,

କୁମର ସେ ନାମ ଉତ୍ତୁଳେ ଗାଇ,

ନିର୍ମାଳତ ଆଖି ଦେଖଇଁ ଗଗନ—

ଭୁବନ ଯୈର୍ଯ୍ୟ ଟଳିଲ,

ଅପରୂପ ରୂପ ପାଦପ

ଲତାରେ ଝଲିଲ !

ଉଷାଲୋକେ

ଅଳପ ଉଷାର ଆଲୋକେ ଝଲିଲ
 କାହାର କନକ ଆଖି;
 କ୍ଳାନ୍ତ ପରାଣ ସେ ରୂପେ
 ରହିଲ ଲଖି !

ଆପେ ଆପେ ଆଜି ସବୁ ବରନ,
 ସକଳ ତୈନ୍ୟ ବ୍ଳାନି ଦିନନ,
 ଗଳିଗଲା ଧୀରେ ଯେସନ ମାହାର
 କି ପୀରତି ସୁଧା ଚୁଖି !
 କାହାର କନକ ଆଖି ।

ସେଇ, କ୍ଷଣକର ଆଶା, ସେନେହ, ପୀରତି,
 କ୍ଷଣକ ସ୍ଵପନ ମାୟା,
 ମୋର, ବିକଳ ପରାଣ ଖୋଜି ବୁଲେ ସେହି
 ଆକୁଳ ନୟନ ଗୁସ୍ତା !

ସେହି, ଚରୁଣ ପରାଣ କରିବାକୁ ପାନ
 ହବା ନିଶି ତୋଳେ ମୋ କରୁଣ ଗାନ,
 (ମୁଁ ଗୋ) ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି ସେ ଆଲୋକ ତେଜେ
 ଜୀବନେ ରହେ ଯା ବାଜି,
 ରୂପ ପାରାବାରେ
 ସେ ପୀରତି ସୁଧା ଚୁଖି ।

ରୂପଲହରୀ

ଭୁବନେ ଖେଳଇ ରୂପର ଲହରୀ

ଗଗନୁ ଝରଇ ଅରୂପ ମଧୁ

ସବୁ କଥା ଭୁଲି ଆସ ଏ ବିଜନେ

ପିଇବା ବସି ଗୋ ଖାବନ ବନ୍ଧୁ ।

ଯାଏ ଯୌବନ କେତେ କଥା; ଭାଳି,

ପୁରେ ନାହିଁ ଦିନେ ରକ୍ତ ଏ ଥାଳି,

“ସଫଳ କର ତୋ ଜନମ !” ଭାବଇ

ନୟ ଆରପାରୁ ଚକୋର ବଧୂ;

ସନ୍ଧ୍ୟାରୁ ଝରେ ଅରୂପ ମଧୁ ।

ଅସୀମ ଏ ରୂପ ସତ୍ୟ ନିତ୍ୟ,

ମିଥ୍ୟା ସକଳ ସପନ;

ଖାବନର ବ୍ୟଥା ହିନ୍ଦନ ଭୁଲି

ସଜନି କରିବା ବରଣ ।

କାହା ରୂପେ କହ ବିଶ୍ୱେର ସନ୍ଧ୍ୟା,

ବକୁଳ ମଞ୍ଜି ରଜମାଗଜା ?

କାହା ରୂପେ ବାଇ ଆଜି ଏ କୋକିଳ

ଗାଇଯାଏ ଗୀତ ଆଶାର ଛନ୍ଦୁ,

ଭୁବନେ ଖେଳଇ ରୂପର ଲହରୀ

ଗଗନୁ ଝରଇ ଅରୂପ ମଧୁ ।

ନବ ବର୍ଷାନଭୂତି

ନବୀନ ବରଷାରେ ତୁମର ଅନୁଭବ ମଧୁର,
ମଧୁର ପୁଣି ପୁରସୋହାଗୀ ଏ ଶୁଭକ ବଧୂର ।

ମଧୁର ମନ ମତେ,
ଏ ବାତାୟନ-ପଥେ—

ଶୁଣିବା ଦୂରପଥ ବିଧୂର,
ତୁମର ଅନୁଭବ ମଧୁର !

ବରଷା ଝର ଝର ଘନ ଚମିର ନଭୁଁ ଝରଇ,
କେତେ ବାସନା ଜାଗି ତରୁଣ ମରମରେ ମରଇ !

ସମୀର ଅବରଲ,
ହସଇ ଖଲ ଖଲ,
ନବୀନ ପ୍ରୀତିସମ ଥରଇ !
ବାସନା ମରମରେ ମରଇ ।

ପୀରତି-ବେନ-ପ୍ରାଣ ବରଷା କୋଳେ ଏକ କରି ଗୋ,
କୁଟୀରେ ବସି ବସି ବେନ ନୟନେ ମର ଭରି ଗୋ,

ବରଷା ଅନୁଭବ,
କବିତା ନବ ନବ,
ବରତ ଗଳେ ସହଚରି ଗୋ,
ଭାବେଁ ସାଜନ୍ତି ସବୁ କରି ଗୋ ।

ସେନେହ-ସିନ୍ଧୁ ନେସେ ଦେଖନ୍ତୁ ଚପଳାର ଚଳଣି,
ଅନ୍ଧାର ମେଘ କୋଳେ ଯୁଗଳ ପ୍ରାଣ ଏକ ସଜନି,

ଭୁଲି ସଂସାର ମାୟା,
ବେଦନା ଦୁଃଖ ଗୁପ୍ତା,
ତରୁଣ-ପୀରତି-ବରଷା-ସୁଖ-ଭୋଗ, ସଜନୀ !
ବରଇ ସମୀରଣେ ଯେସନ ସ୍ଵପ୍ନାବେଶେ ରଜନୀ ।

ଅଭିସାର-ସୂଚି

ସେ ତ ଆସିଥିଲା ଦିନେ ଏସନ ମାରକ ଗୁଡ଼ିରେ,
ମୋର ଚରୁଣ ମନଟି ଅଧୀରେ ଉଠିଲା ମାଡ଼ରେ ।

ଆସିଲା ଯେସନେ ନିଶାର ସପନ,
ଲୋକକପୁରୁଷ କଳ୍ପ ନୟନ,

ସେ ବା, ମଳିନ-ମଳୟ-କୁସୁମ-ବେଦନା

ବହୁ ଆଶିଥିଲା ରୁଡ଼ରେ,

ଆସିଥିଲା ଦିନେ

ଗଞ୍ଜର ମାରକ ଗୁଡ଼ିରେ ।

କେଉଁ ବିରହର ରୁଦ୍ଧ ଦୁଆରେ

ଡାକିଲା ତକୋର ଉଖାଣ,

ଅକୋଧ କଳ୍ପପାତ୍ର କାହା ପାଶେ

ଦନ ଦନ କଲ୍ଲ ଗୁଡ଼ାରି ?

ଭକଳ ଜୋରୁନା ! ଡାକିଲା ସେ ମର,

କୋମଳ ହୃଦୟ ହେଲ ତା ଅଧୀର,

କହିଲା.....“କବି ଗୋ ଗାଲକ କି ଥରେ

ବେଦନାର ଗୁଣ କଡ଼ରେ

ଆଜି ଏ ଗଞ୍ଜର ଗୁଡ଼ିରେ ?”

ହୁଇଁଲା ବାଣୀର କରୁଣ ତାରଟି

ଝରିଲା ଗଗନୁ ଲୋକକ,

ବସିଥିଲା ପାଶେ ପାଷାଣୀ ସର୍ପୀରେ

ଉଡ଼ୁଥିଲା ତାର ଅଳକ ।

ଥିର ହେଲ ରୀତି କରି ହାହାକାର !
 କଣ୍ଠହାର ସେ ଦେଲ ଉପହାର,
 ଶୂନ୍ୟ ମିଶିଲ ହତାଶ ଯେସନେ
 ଚିର କଳ୍ପନା ସାଥରେ !
 ଆସିଥିଲ ପାଶେ
 ଗଭୀର ମରବ ରୁଚିରେ !

ନବବର୍ଷା ସଙ୍ଗୀତ

ପାଗଳ କଲ୍ଲଣି ନଦୀନ ବର୍ଷା

ଡକ୍କ ମନ !

ମଳୟ ସେସନେ ଜୋଛନା ରାସେ

କୁସୁମ ବନ !

କ୍ଳାନ୍ତ ନୟନେ ଦୁରେ ନରେଖିବା

ମିଥ୍ୟା ! ସତ୍ୟ ଖାଲି ଭାସିଯିବା !

କ୍ଷିପ୍ତ ପାଗଳ ସମୀରଣ ତୁଲେ !

ତ କିଛି ସନ,

ଉପେକ୍ଷା କର ବିଷାଦ କ୍ଳାନ୍ତ

ଡକ୍କ ମନ !

ଦଳିତ ପରାଣ, ଯୌବନ ମୋର,

ଗାଅରେ ଆଜି !

ଯୌବନ ମୁହିଁ ନତ୍ୟ ଅମର !

ଜଗତଦେ ମୁଁ କି ପଡ଼ିବି ଭାଜି ?

ଜୀବନ କାହିଁରେ ଜୀବନ କାହିଁ ?

ଏ ଭୁବନ ତଳେ,

ବଜ୍ର ବାଦଲେ,

କହ କାହିଁ ତଳେ,

ସେ ଆଲୋକ ମିଳେ ?

ତର ଆନନ୍ଦ, ଜୀବନ କାହିଁ ?

ଗୁଲ କଳ୍ପନା ପବନ ସହିତେ

ଏଇ ମୃତ ଦେଶେ,

ଜୀବନ ନାହିଁ ଗୋ,

ଜୀବନ ନାହିଁ ।

ଗାଅ ଗୋ ଦଳତ ବୃକ୍ଷ ଲତକା
 ନଦୀ ପଦ୍ମତ ପୁଲକ ପ୍ରାଣେ,
 ବର୍ଷା ଆସିଛି ବଣେ ଆଜି ରେ
 ଆସିଛି ଆସାର କବର ଗାଠନ !
 ଗୋଲପ ପ୍ରାଣର ଚାହିଁବୁ କି ଅରେ
 ମଳିନ କ୍ଳାନ୍ତ ନୟନ ମେଲି ?
 କବିତା ରସିକ ହାସ୍ତା ହେନାର
 ଦୁଆରେ ବର୍ଷା କରଇ କେଳି !
 ଖେଳେ ସେ ଗଗନେ ପବନେ ଆଜି,
 କବିତା ଛନ୍ଦେ ପଢ଼ଇ ଶକ୍ତି,

ସ୍ଵପ୍ନ-ବନ୍ଧେର ଧରଣୀ ଗଲେ
 ରସିଛି ଆଜି !
 ବଣ୍ଟ ମୁକ୍ତ ସକଳ ରହେ,
 ନବ ଆନନ୍ଦେ,
 ଅମରର ଗୀତି
 ଉଠଇ ବାଜି !

ସକଳ ଜଣେ ଶାବନ ! ଶାବନ !
 ଅସୀମ ପୀରତ କାହିଁ !
 କରନ ସବୁ ମୁକ୍ତ କରି ଗୋ
 ଦୁରଦେଶେ ଯିବା ଧାର୍ମ !
 ବଣ୍ଟ ତନ୍ତୁ ଏକଇ ଛନ୍ଦ,
 ଏକଇ ପୁଲକ; ପ୍ରୀତି ଆନନ୍ଦ;

ଶୁଣ ଶୁଣ କବି ମୂର୍ଖ, ଅଜ୍ଞ !
 ଏକଇ ପ୍ରାଗଳ ବଣେ,
 କାହାର ଶୁଷ୍କ କ୍ଷିପ୍ତ ସ୍ଵରଟି
 ସାମ୍ନ ବାଦଲେ ମିଶେ !

ସର୍ବତ୍ର ମେଲେ ପୀରତର ମେଲେ

କହିବାର ଅନୁଭବ,

ଆରେ ବର୍ଷାର ଉତ୍ସବ !

କୋଳାହଳ ଭେଦି ଉଠଇ ଗଗନେ

ପିପାସା ଆଖାର ରବ ।

ଗାଅ ଗାଅ କହି ଜୀବନର ଗୀତ,

ଆନନ୍ଦ କର କର ଗୋ ଚକଟ,

ପ୍ରେୟସୀ ଆଜି ତାଳଦିଏ ତାର

ସକଳ ଧନ !

ନବ ବର୍ଷାରେ ନବ-ଆନନ୍ଦ-

ନିମନ୍ତ୍ରଣ !

ଅନୁଶୋଚନା

ପାଶୋରିବ ବୋଲି ବ୍ରହ୍ମଳ ଶାବନେ
 ଭଲଇଁ ଥରକୁ ଥର,
 କାହିଁ ପାଇଁ ପୁଣି ଯଉବନେ ବାଜେ
 ଗଭୀର କରୁଣ ସ୍ଵର !
 କାହିଁକି ଗଗନେ ହସଇ ସନ୍ଧ୍ୟା,
 ଫୁଟଇ ମଲ୍ଲୀ ରଜମାଗନ୍ଧା,
 ମୁଁ ଯେ, ଶୂନ୍ୟତା ମେଲେ ରତକ ସ୍ଵପ୍ନ
 ନିତି ନିତି ପ୍ରୀତି ଭର !
 ପାଶୋରିବ ବୋଲି
 ଭଲଇଁ ଥରକୁ ଥର ।

ମୁଁ ଯେ, ଶ୍ରାବଣ ରଜନୀ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ
 କରବି ଅଶ୍ରୁସିକ୍ତ,
 ଶିଶୁ ସମୀରେ ଚପଳା ହାସ୍ୟ
 କହିବି “ରିକ୍ତ ରିକ୍ତ !”
 ଶାବନରେ ଯାହା ନୁହଇ ହେବାର
 ବ୍ରହ୍ମଳ ତା ଲାଗି ଏତେ ହାହାକାର
 ହତାଶର ଗୀତେ ପ୍ରଣ୍ଡି ଶାବନ !
 ସେ ଆଶାଟି ମନୋହର !
 ପାଶୋରିବ ବୋଲି
 ଭଲଇଁ ଥରକୁ ଥର !

ଝଲଇ ମଧୁରେ କୋମଳ କପୋଳେ
 ଅସ୍ତ୍ର ରବର ରୁମ୍ଭନ;
 ନିର୍ମାଳତ ଆଖି ଅମୃତ ହାସ
 ପରଶ ଅବା କ ପ୍ରମୁଦ !
 ସେଇ ହାସେ ପ୍ରାଣ ଉପାଇବାପାଇଁ,
 ଆକୁଳ ଗଗନ ସମୀରଣ ବାଇ,
 ପକ୍ଷିକଣ୍ଠ ଖରେ ଉଠେ ଗାଇ
 ଅଧୀରେ ଆସଇ ରଜନୀ
 ମେଲିଦିଅ ତୁମ ତରଣୀ !

ସମୀରେ ତୋଳଇ କବରୀ, ଅଙ୍ଗେ
 ରହେ ନାହିଁ ମାଳ ଅଞ୍ଚଳ,
 ତରୁଣ ରୂପର ନିମେଷ ପୁଣି
 ସକଳ ବିଶ୍ଵ ଚଞ୍ଚଳ !

ଚଞ୍ଚଳ ପ୍ରାଣ ଯେସନେ ଚପଳା
 ଗମ୍ଭୀରେ ତଳ ମାତର ସରଳା
 ତରୁଣ କମଳ ବନେ ମୋ କମଳା
 ତଳ ଗୋ କନକବରଣୀ !
 ମାଡ଼ିଆସେ ଭୀମ ଭଜନୀ !

ଗାଇବି ବସି ମୁଁ — ମୁଖେ ସ୍ଵପ୍ନେ ?
 ହନ ନୁହଇ ସ୍ଵପ୍ନେଶ,
 ଅଜ୍ଞାତେ କରୁଁ ଖସିଛି ଯଦୁ
 କରନ୍ତୁ ଏ ମନ ହରଣ ।
 କୋମଳ ଅଙ୍ଗ କୁସୁମ ଗରେ
 ମୁଗ୍ଧ ପରଶ ପ୍ରମୁଦ ।
 ସ୍ଵପ୍ନେ ମୋ ମନ-ମଳିନ ଗଗନ
 ସ୍ଵପ୍ନେ ହେଲଣି ରଞ୍ଜିତ ।

ଆଜି ନୁହେଁ ଗୀତ ! ରୂପ ପାସବାରେ
 ଯୌବନ ଅରପଣ !
 ଆଜି ଦେବା ଖାଲି ମୁକ୍ତ ପରାଣେ
 ସଞ୍ଚିତ ସବୁ ଧନ !
 ନିଅ ନିଅ ତୁମେ ତରୁ ଧୀରେ ବହି,
 ସ୍ୱପ୍ନସାଗରେ ବିହ୍ୱଳେ ସହି,
 ଖସିପଡ଼େ କାନ୍ଦୁ କୁସୁମଟି ଧୀରେ
 ଖୋଷି ଦେଇ ଆଗୋ ରମଣୀ ?
 ଭୁଲ ଭୁଲ ଦୂରେ
 ଆସଇ ରୁଦ୍ର ରଜନୀ !

ଅଶ୍ରୁ ଉପହାର

ନିତି ନିତି ବସି ତୁମର ବରଦ
 ଅଶ୍ରୁରେ ରଚେଁ ହାର,
 ଏକକି ମୋହର ଜୀବନର ତୁଲେ
 ଅନ୍ତମ ଉପହାର ।
 ପାଇ ନାହିଁ ଆଉ କିଛି ତ ଜୀବନେ,
 ଭରମିଛି କେତେ ତରୁଣ ସମନେ,
 ସକଳ ହର୍ଷେ ପୁଣ୍ୟ-ଆନନ୍ଦେ
 ବାଜି ଉଠେ ହାହାକାର !
 ଅଶ୍ରୁରେ ରଚେଁ ହାର ।
 ଏକଇ ଜୀବନ ବିଫଳ ଗୋ ମୋର
 ତହିଁ କାର ଲଭ ହାନି ?
 ମୁଁ ତ, ଭୁଟାଇ ଦେଇଛି ସକଳ ମମତା
 ଶୁଣିବି ବୋଲି ସେ ବାଣୀ ।
 ମୁକ୍ତ ପରାଣେ ବଢ଼ାଏ ମୋ କର,
 କହେ ପ୍ରିୟତମ ଧର ଧୀରେ ଧର !
 ଜୀବନର ଚର କଣ୍ଠକ-ପଥେ
 ଛୁଡ଼ିଯାଏ ଶୀଘ୍ର ତାର,
 ଅଶ୍ରୁରେ ରଚେଁ ହାର !

(ସମାଧି-ସ୍ତୁତି)

[୧୯୨୫]

ପ୍ରଶ୍ନ

ଜୀବନଟା କି ଖାଲି ଆକୁଳ ନୟନରେ

ରୁହିଁବା ?

କୁଟୀରେ ଏକା ବସି ଉଦାସ ଗୀତ ନିଜ

ଗାଇବା ?

ପାଗଳ ବେଶ ପାଳି,

କ୍ଷିପ୍ତ ଦନ ଆଜି

ଉଦାସେ କହି ଯାଏ ଯାହାକୁ ଖୋଜୁ

ସେ ତୋ କାହିଁ ବା ?

ସକଳ ଭୁଲି ଆସ ପାଗଳ ଗୀତି ଆଜି

ଗାଇବା ।

ସୁଦୂର ଅନ୍ତତରେ ଉତ୍ତମ ଦେଲ

ଅରେ ଜୀବନେ;

ଆଉ କି ନ ଫେରିବ ଶାନ୍ତି ସୁଖ

କ୍ଷଣ-ସମନେ ?

ଦଳିତ ଏ ପରଶେ ସେ କର ଯିବ ନାହିଁ

ପରଶି ?

ଦିନେ କି ସୁଖୀତଳ ବାଦଲ ଯିବ ନାହିଁ

ବରଷି ?

ସଞ୍ଚିତ ଆଖି ଜଳ,

ତହିଁ କି ନାହିଁ ଫଳ ?

ସୁଖର ଆଶା ଭରି ପ୍ରିୟର ଅନୁରୂପ

ଧାୟିବା ?

ଜୀବନଟା କି ଖାଲି ଆକୁଳ ନୟନରେ

ରୁହିଁବା ?

ମୁକ୍ତି ସେନା

ମୁକ୍ତି ସେନା ! ମୁକ୍ତି ସେନା !

ଦୁଃଖ କି ଭାଇ ? କି ଅବା ଭୟ ?

ନାୟକ ତୋହର ଅନ୍ତର ଭର

କରଳ ମୃତ୍ୟୁ କରିଛି ଜୟ ?

ଗର୍ବେ ନିଶାଣ ଆଜି ତୋଳି ଧର !

ମୃତ୍ୟୁ ଦୁଃଖେ ପୁଞ୍ଜାର କର !

ପୋଛ ସେ ଅଶ୍ରୁ ଅଛନ୍ଦାସେ

ମିଳିତ କର ତୋ ଶକ୍ତିତୟ;

ଭୈରବେ ଗାଅ, ଗମ୍ଭୀରେ ଗାଅ,

ସତ୍ୟକୁ କିଏ କରିବ ଜୟ ?

ନାହିଁରେ ଭୟ !

ତୋହର ତ୍ୟାଗର ଭୟ ଉପରେ

ଉତ୍ତର ସତ୍ୟ ଧ୍ବଜା !

ଆରେ, ଭୈରବ ଭେଷା ବଜା !

କମ୍ପି ଉଠୁ ସେ ଶୀତଳ ରକ୍ତ

କମ୍ପି ମିଥ୍ୟା ମଜ୍ଜା ।

କହ କହ ନତ ନ କରିବୁଁ ଶିର

ଦେବୁଁରେ ରକ୍ତ ନୟନର ମାର

ନ ଟଳିବ ପାଦ ମୁକ୍ତି ମାରୁଁ

ନ ଟଳିବ କେବେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଲୟ;

ସତ୍ୟକୁ କିଏ କରିବ ଜୟ ?

ସ୍ମୃତି

୧—ସେ ତ, ଚପଳା ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗଲଣି ବାଦଲେ ଲେଟି,
 ଆଜି, ଦେଖିଲୁ ତା ଯୀଶ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତନୁ ଗୋଟି ।
 ଗଣ୍ଡେ ତାହାର ଚୁମ୍ବନ ଦାଗ
 ଛୁଟିଥିଲା ପଛେ ନବ ଅନୁରାଗ
 ପ୍ରସ୍ତୁତ ପାଗଳ କାହାର ସେ ରୂପ ? ବନ୍ଦୀ ତା ମରମତି !
 ଦେଖିଲୁ ତା' ଯୀଶ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତନୁ ଗୋଟି ।
 ଖେଳିଲା ପରଶେ ଲୁଗା ଆଖାଟି
 ସେଇ ଦୂର ଅଞ୍ଚଳର;
 ନବ ଯୌବନେ ବାଜିଥିଲା ଯେବେ
 ମିଳନ ମଧୁର ସ୍ୱର !
 ନାହିଁ, ନାହିଁ, ସେ ତ ନୁହେଁ ପାଇବାର !
 ଖାଲି ଗାଇବାର, ଖାଲି ଚାହିଁବାର,
 ନ ଚାହିଁ ଉଦାସେ ଲୁଚିଲା ସପଳ
 ଖବର ପୁଣ୍ୟ କୋଟି;
 ଦେଖିଲୁ ଥରେ ତା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତନୁ ଗୋଟି ।

୨—ଶ୍ରୀକଣ ମେଘ ଅଳି ଶିଫୁ ପରି ଦୁରେ
 ଯାଉଛି ଧାଇଁ,
 ସକଳ କଥା ଭୁଲି ଦୁଆର ପାଶେ ସେ ତ
 ଥିବ ରେ ଶୁଣି !

ଲୋଚକ ଛଳ ଛଳ, ପୁଷ୍ପେ ଲୋକ୍ଷ୍ମକ
 ଅପହୁ ଗଢ଼
 ଘନ କାଳିମାବୃତ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ମୃତି—
 ଯୌବନ ଅବା !

ଶ୍ରୀକଣୁ ଖସିଥିବ କନକ ଅକତଂଶ
 ବଳୟ କରୁ ,
 ତରୁଣ ହୃଦୟଟି ପାଳଟି ଥିବ ପୁଣି
 ନିଦାଘ ମରୁ !

ପେଶଲ କଟି ତାର ପ୍ରାଣ ଜଘନ ଶର
 ନ ପାଇ ସନ୍ଧି
 ବାତାୟନ ସମୀପେ ଲଢ଼କା ସମ ପଡ଼ି
 ଥିବ ସେ ଲଢ଼ି ।

ଅବା ସେ ଶକ୍ତୁଥିବ ଜୀବନ କଥା ତାର
 ନୟନ ବୁଜି,
 କବି ତୋ କଳପନା ପ୍ରଖର ହେଲେ ଅବା
 ପାରିବୁ ବୁଝି ।

ବିରଷା ଅଳି ନବ ତରୁଣୀ ପ୍ରାଣେ ଯେତେ
 ଲଗାଏ ବ୍ୟଥା,
 ସବୁ ସେ ସହୁଥିବ ସରଗ ଶଶୀ ସମ
 ସରମନତା !

ପରାଣ ସହଚରୀ ନାହିଁ ତା ପାଶେ କେହି
 କହିବ ଧୀରେ
 କୋମଳ କଥା ପଦେ—କପେ କୁ ଶୋଭୁବୁ ତୁ
 ଲୋକକ କି ରେ ?

ନୁହେଁ ସେ ଆନ ଜନ, ପଞ୍ଚବନର ଚର
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣି
 ତୋହର ପ୍ରିୟ ସେ ତ ମନସେ ପରମାଦ
 କାହିଁକି ଗଣି ?

କରୁ ସେ ଅବହେଳା ଫେରାଇ ନେଉ ମୁଖ
 ତୋହର କଥା
 ନ ଥାଉ ପ୍ରାଣେ ତାର ବିପଳ ଦେଉ ପଛେ
 ତୋ ଆକୁଳତା ।

ତା ଶୁଭ କଳପନା ତାହାର ସୁଖ ଚନ୍ଦ୍ରା
 କି ଦୋଷ ସେଥି ?
 ନିଶ୍ଚିତ ନିବେଦନ କରବା ଶିବ ପାଶେ
 ମଧୁର ଏଥି ।

କେତେ କେ କରେ ପାପ ଅନ୍ୟାୟ ଅବିରୁଦ୍ଧ
 କରନ୍ ଘୋର,
 ତୋ ପ୍ରିୟଜନ ଲାଗି ଏକକ ଅଧିକାର
 ନାହିଁ କି ତୋର ?

ସକଳ ଉପୁ ଦୁଲି କର ତୁ ନିବେଦନ
 କରୁଣ ଗାନେ
 ନିଠୁର ବାରିବାଦ ଦିଅନା ପରମାଦ
 ଅବଳା ପ୍ରାଣେ ।

୪—ସେ ରୂପର କାହିଁ ତୁପ୍ତି ସଜନ
 ମାଧୁରୀର କାହିଁ ଶେଷ ?
 ଭୃଷିତ ପରାଣେ କରିଛ ତ ତୁମେ
 ସ୍ୱପ୍ନର ସମାବେଶ !

ଯେବେ ଗୋ ଅସୀମ ହେବ ଏ ଜୀବନ,
 ନିର୍ନିମେଷ ଏ କ୍ଳାନ୍ତ ନୟନ,
 ସ୍ୱପ୍ନର ହେବ ଗୋ ଭାଷଣ ମରଣ
 ଶ ଛୁ ପରାଣେ ଲେଖ ।
 ସେ ରୂପର କାହିଁ ତୁପ୍ତି ସଜନ
 ମାଧୁରୀର କାହିଁ ଶେଷ ?

ଜାଣିଛୁ ଅସୀମ କ୍ଷମ ସୂଚନା
 କରି ସେ ପରାଣ ଅତଳ,
 ହେ ତର ଶୁଭ୍ର ବିମଳ !
 ସନ୍ଧ୍ୟାର ଗୁଣେ ମଉଳି ଯିବ ଗୋ
 ପୀରଣ ଲେଖିତ କମଳ !

ତା ପରେ ଦୁଃଖ ହତାଶ ମୋହର
 ତୁମର ମଧୁର ଦାସ,
 ତୁମର ଗୋ ଆଶା ପୀରଣ ମୁକ୍ତି
 ମୋ ମରମେ ତର ପ୍ରାସ !

ପିଅନ୍ତୁ ଯେବେ ସେହି ରୂପ ଗୋଟି
 ଅଧୀରେ ବସେ ଥରେ ହେଲେ ଲେଟି
 ଧନ୍ୟ ଜନମ ମୋର ଶତକୋଟି
 ବେଦନାର ସମାବେଶ;
 ସେ ରୂପର କାହିଁ ତୁପ୍ତି ସଜନ
 ମାଧୁରୀର କାହିଁ ଶେଷ ?

*—କଜଳ ମେଘର ଶୀତଳ ପବନ ଲାଗିଲା,
 ମୋର ହୃଦ୍ ପରାଣେ ପୀରତର ବ୍ୟଥା ଜାଗିଲା ।
 ବହୁ ବିବସର ସଞ୍ଚିତ ଲୁହଧାରା ସେ
 କାହାର ଆଦାତ ଆଜି ଗୋ ପରାଣ ପରାସେ !
 ଆକୁଳ ଏ ମୋର ଯୌବନ କିବା
 ବରଷା ଦୁଆରେ ମାଗିଲା ।
 ଶୀତଳ ପବନ ଲାଗିଲା !

ସେ ଦିନ ତ ମୋର ଦୁଆରେ ଆକୁଳ ବରଷା;
 ସେ ଦିନ ତ ତାର ଝରିଲା ପୀରତ ଭରଷା,
 ସେ ଦିନ କବିତା ଛନ୍ଦ ଦେଲି ମୁଁ ମେଲି;
 ସେ ଦିନ ପବନେ ଆଲୋକ ଆଶାର ବେଳି,
 ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ସେ ଯୌବନ ପଟେ
 ନିଭଗଲା କାହିଁ ସଦୃଶା !
 ଦୁଆରେ ଆକୁଳ ବରଷା ।

ଯାଇଛି ଆଜି ଗୋ ଯୌବନ ଚର ସୁଷମ,
 ମଳିନ କବିର ବିଜୟ ମାଲ୍ୟ ଭୃଷଣ,
 ଉକ୍ତ ଜୀବନେ ନାହିଁ ନାହିଁ ତଳେ ଶୋଚନା !
 ନାହିଁ କନ୍ଦୁନା ! ସେ ଲାଗି ନାହିଁ ଗୋ ବେଦନା ! •
 ଯାଇଛି ଯା କମ୍ପା ହୁଇଁ ଯାଏ ହୃଦ ?
 ବରଷାରେ ସେ ମୋ ଦୁଷଣ !
 ଯୌବନ ମୋର ସୁଷମ ।

[୧୯୨୫]

୧—ତୁମେ ଆସ ଆଜି ବରଷା ସହଚେ ଭାସି,
 ତୋଳି ନିଅ ମୋର ମଳିନ ବାମନା ଗଣି,
 ଗୁଲିଯାଏ ଘାସେ କଜଳ ବାଦଳ ଗୁଲି,
 ରୁପର ତୋପାନ କରେ ଆଜି ମୋତେ ବାଜି,
 ସ୍ଵପ୍ନମୂର୍ତ୍ତ୍ୟ ତର ବାଞ୍ଛୁତ
 ତର କଳ୍ପନାବାସୀ !
 ଯାଅ ତୁମେ ପୁଣି
 ବରଷା ସହଚେ ଭାସି ।

ଭାବର ମେଘର ପବନ ଖେଳଇ କେତେ,
 ତଟିନୀ ସଲିଲେ ପୁଣି ଶ୍ୟାମ ଧାନକ୍ଷେତେ,
 ସବୁଠି ପୁଲକ, ତର ଆନନ୍ଦ ଦୂର୍ଷ,
 ରଘୁରଞ୍ଜଣ କେବଳ ଏଥୁ ବିମର୍ଷ
 ତର ନଚଣିର ବିଫଳତା ପ୍ରାଣେ
 କଶାଘାତ କରେ କେତେ !
 ପବନ ଖେଳଇ କ୍ଷେତେ ।

ଶାରଦ ଆଗମେ ହୃଦନ ହାହାକାରେ—
 ବୁଝିବି ଶୂନ୍ୟ ? ନ କଲଇ ମନ ବାରେ ।
 ଏ ସୁଖନା ପୁଣୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବାପାଇଁ
 ପିପିସା-ଆକୁଳ ମନ ମୋର ମାନୁନାହିଁ;
 ପୀରତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁକ୍ତ କର ଗୋ
 ଶ୍ରେୟ ଏ ମେଘ ଧାରେ;
 ଅନ୍ତର ହାହାକାରେ !

୭—

ପୀରତି ଆସିଲ ଅଧରେ ମୁରଲୀ ଧରି
 ବେନ କାନେ ତାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗୋଲପ କଳ !
 ଗୋଲପର ହାର ତା ଶିରଭୂଷଣ,
 ତା ବେନ ନୟନେ ମୁଗ୍ଧ ଭୁବନ,
 ବଡ଼ ଚପଳ ସେ ତନୁ ଉଠୁଲ ଥରି;
 ପୀରତି ଆସିଲ ଅଧରେ ମୁରଲୀ ଧରି ।

ତା କଟୀ ମେଖଳା କର କଙ୍କଣ
 ମୋହୁଥିଲ କେତେ ପୁଲେ,
 ଆଶା ଶତଦଳ ଫୁଟୁଥିଲ ଆହା
 ତା ପାଦ ପରଶି ତୁଲେ,
 ତାକୁ, ଦେଖିଦେଲେ ଥରେ
 ସବୁରି ମନ ତ ଭୁଲେ,
 ଶୋହୁଥିଲ କେତେ ପୁଲେ । ୧ ।

ଛଳ ଛଳ ମେଘ ଦୂର ନଭକୋଣୁ
 ତା ରୂପେ ପଡ଼ିଲ ଲଭି,
 ଉଲସି ଉଠିଲ ମସ୍ତ;
 ଅବନତ ତରୁ କାନେ କାନେ କିବା
 ସମୀରଣ ଗଲ କହି ।
 ଗାଇଲ ସେ ଗୀତ କହିଲ ଅପଥା,
 କହ କବି ତୋର ଅନ୍ତର ବ୍ୟଥା,
 ଅଧରୁ ରକତ ଥୋପି ପଡ଼ୁଥିଲ
 ପଡ଼ୁଥିଲ ଗୀତ ଝରି,
 ପୀରତି ଆସିଲ ଅଧରେ ମୁରଲୀ ଧରି । ୨ ।

ଜୀବନଟାକୁ ସେ ଗାଇଲ ପୀରତି
 ସୁଖ-ଆନନ୍ଦ-ଛନ୍ଦେ,
 ତାକଲ ସେ ଲଗି ଭରିଦେବ ଆସ
 ମୁଗ୍ଧ କୁସୁମ ଗନ୍ଧେ ।

କାହିଁକି ଆକୁଳ ମାରସ ଭୁବନ ଦେଲେ ?

ଝରଇ ଗଗନୁ ବାରକ ପୀରକ

ରାଗିଣୀ ମୟେ ମୟେ !

ପୀରକ କୁଝଇ ନାହିଁ ମନ କଥା,

ଗଢ଼ୀର ହତାଶେ ନୁଆଁଇଲ ମଥା,

ବହୁଗଲ ଲୁହ ଭଳିଲ ଆତୁରେ

ଧୂଳରେ ଲେଟନ୍ତି ମର !

ପୀରକ ଆସିଲ ମଧୁର ମୁରଲୀ ଧର । ୩ ।

୮—ଦୁଇର ଯା ଚିର ଅନ୍ତରେ ଅନୁଭବ;
ସେହି ତ ଚିନ୍ତା ଜୀବନର ଗଉରବ !

ସେଥିଲଗି ସେନା ଆଶା ଶକଦଳ,
ଯୌବନ ଲୁହେ ଶୁଭ୍ର ବିମଳ,

ନ ଆଏ ପରଶେ ଶତ ବାସନାର ରବ;
ଦୁଇର ଯା ଚିର ଅନ୍ତରେ ଅନୁଭବ !

ଶାନ୍ତ ମଧୁର ଶାରଦ ଗଗନ
ମୁକ୍ତ ଶ୍ୟାମଳ ପ୍ରାନ୍ତର,
ପବନ ମେଲେ ଆନନ୍ଦ ଗୀତ
ନୀରବେ ପରଶେ ଅନ୍ତର

ସନ୍ଧ୍ୟା ଗଗନ ସୁନ୍ଦର କବା
ଆଶାର ରକ୍ତେ ରଞ୍ଜିତ !

ଶାନ୍ତି ମୋ ସାଶା ଗଗନକୁ ରୁହିଁ
ଗାଇବ କି ଆଜ ସଙ୍ଗୀତ ?
ଚିର ଜୀବନର ଯେତେ ବିପଳତା,
ବିଶ୍ୱର ଶତ ଶତ ସତ ବ୍ୟଥା,

ଧନ୍ୟ ସକଳ ! ଶୋଚନା ନାହିଁ ତ ଲବ !
ଦୁଇର ଯା ଚିର ଅନ୍ତରେ ଅନୁଭବ ।

୯— ଆପଣାର ବୋଲି ରଖିଛି ଯାହା ମୁଁ ପ୍ରାଣେ,
 ଦେଇପାରେ ମୁଁ ଗୋ ଦେଇପାରେ ଘନ ଗାନେ ।
 ଦେଇପାରେ ସବୁ ସଜଳ ନୟନେ,
 ଭରଦ୍ୱନ ଲାଗି ଶୂନ୍ୟ ଏ ମନେ—
 ନ ରୁଣ୍ଡିବ ପଥ ଆଉ ଆଶା-ଅଭିମାନେ !
 ଆପଣାର ବୋଲି ରଖିଛି—ଯାହା ମୁଁ ପ୍ରାଣେ ।

କହୁନାହିଁ ମୁଁ ତ ସେ ଅସୀମ ସୁଖେ
 ହେଉ ବୋଲି ଖାଲି ଭାଗୀ,
 ନିଅ ନିଅ ଆଜି ଆଦରର ଧନ
 ଜୀବନ ରହେ ଯା ଲାଗି ।

ଜାଣିଛି ମୋହର ଶୂନ୍ୟ ଆସନ
 ଗଗନ ପବନ ଅଛି,
 ନ ଜାଣିବେ ଥରେ କୁ ସୁମ କାନନ
 ନ ଉଠିବ ଆଉ ଭର !

ସେହି ଦାନେ ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ,
 ସନ୍ତ୍ୟାସ ରାଗେ କମଳ ଯେସନ,
 ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋ ସଖ ଜୀବନର ବ୍ୟବଧି ଦେ;
 ଦେଇପାରେ ମୁଁ ଗୋ ଦେଇପାରେ ଘନ ଗାନେ !

ପୀରତି ନୟନ ତାର ଉଜଳ,
 ଧରିଛି ସେ ବିର ଆଶା କମଳ,
 ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ତୋର ଧନ୍ୟ ନିରାଶା ଘୋର,
 ଜନମ ବେଦନା ତୋର ସଫଳ !

ଜାଗ ମୋର ଯୌବନ ଜାଗ ରେ !
 ଅଜ୍ଞେ ଶୀତଳ ବାଆ ଲୁଗଇ !

ତରୁଣ ପରାଣ ଅନୁରାଗରେ
 ତୋ ବେଦନା ଦୁଆରେ ସେ ମାଗଇ ।
 ସଂଶୟ ଶୋଚନାଟି ଠେଲି ରେ,
 ଦିଅ ମରମର ଗୀତ ମେଲରେ;
 ଦିଅ ଦିଅ ପୀରତିର ଅଭା ସେ,
 ଦିଅ ସବୁ ସତ୍ୟର ବିଭା ସେ !

ଅମର ଜୋଛନା ରାତି ଯାଏ ଧୀରେ ପାହୁ ରେ
 ବ୍ୟଥୁତ ଚକୋର ନାହିଁ କାନ୍ଦେ !
 ଶତ୍ରୁ ନୟନେ କବି ଦୂର ପଥ ରୁହିଁ ରେ
 ପୀରତି ସ୍ଵରଟି ତାରେ ବାଜେ !

ଦୂର ଦେଶେ ଦିଶେ କାର କନକ ତରୀ
କ'ଣ ସେ ଗୋ ଜଣା ପଡ଼େ ତୁମର ପରି ।

ଶାନ୍ତ ଚିନ୍ତନା ଜଳ,
ପୀରଣରେ ତଳ ତଳ,
ସନ୍ତ୍ୟାସରେ ରାଜ ନଭୁଁ ପଡ଼ଇ ଝରି,
ତୁମେ ଅବା ବହୁ ନିଅ କନକ ତରୀ !

ସ୍ଵାର୍ଥ ବେଦନା ମୋର ପରାଣ ଜାଣେ,
କେସନ ତୁମର ସାଥୀ ଲଭଇଁ ଶାଣେ ।

ମରବେ ରୁପର ଶୋଗ,
ମରବେ ପରାଣ ସୋଗ,
ନାହିଁ ମୋ କରମେ ! ତନ ଉଠଇ ଅରି,
ଦୂର ଦେଶେ ଦିଶେ ତୁମ କନକ ତରୀ ।

ନୟା କାନେ କହୁ କିବା ଅଫୁଟା କଥା;
ନଚଣରେ ଶୁଣେ ଗିରି ମଧୁର ବ୍ୟଥା ।
ବରହ ବ୍ୟଥାଟି ଜାଲି,
କେଉଁ ଦୁରେ ଯାଅ ରୁଲି,
ମୃଦୁ ହାସେ ଫୁଟେ ଫୁଲ ଅବନୀ ଭରି;
ଦୂର ଦେଶେ ଦିଶେ ତୁମ କନକ ତରୀ !

୧୩— ମଧୁର ପୀରତି ନମେଷ ମିଳନ,
 ମଧୁର ପୀରତି ନମେଷ ପୁଣି;
 ସେତିକି ଜାବନେ ଅସୀମ ଭରସା !
 ସେତିକି ତ ଆଶା ଅମର ଦର୍ଶ !

ନମେଷ ମିଳନେ ଅନ୍ତର ଖୋଲି,
 କାହା ପାଶେ ଧାଏଁ ଦୁଇ କର ତୋଳି,
 ଅନ୍ତର ପାଶୁ କର ନାହିଁ ଦୂର,
 କାହା ପାଶେ ଗାଏଁ ମୁଁ ଗୋ ବମର୍ଷ !
 ମଧୁର ପୀରତି ନମେଷ ପୁଣି ।

ସେ ମଧୁ ମିଳନେ ପତାଇବ କର ?
 ତାଳିବି ଲୋତକ ମୁକ୍ତାବନ୍ଧୁ,
 ତୁମର ପରଶ ବେଳାରେ ଲୋଟିବି
 ମୁଁ ତର ଆକୂଳ ଗଢ଼ୀର ସିନ୍ଧୁ !

ମୁଦିବି ନୟନ, ପରଶିବି ସୁଖେ,
 ଆଶାର ଆଲୋକ ଖେଳିବ ଏ ମୁଖେ,
 ନ ଭୁବିବି ଦୂରେ ଅନ୍ତର ପ୍ରିୟ
 ଛୁନି-ଜୀବନ-ତର-ଆଦର୍ଶ !
 ମଧୁର ପୀରତି ନମେଷ ପୁଣି !

୧୪—ମଳୟ ଯେବେ ସହି
ସହ୍ୟା ତାର ଯେବେ
“ଜାଗରେ ଜାଗ ଯୁବା !...
ସକଳ ହରଷରେ

ଗୋଲପ ଯେବେ ଲୁଚି
ତାପ୍ତା ହେନା ଯେବେ
ଆକୁଳ ପିକ ଗୀତ:—
ମଧୁର ଗୀତେ ତାର

ବିଶ୍ୱ ବିହ୍ୱଳ ଗହେ
ନ ଜାଣେ କାହିଁ ପାଇଁ
ଚକୋର ପ୍ରିୟା ଆଗେ
ଶୂନ୍ୟ ରୁହିଁ ଏକା

ବିଶ୍ୱ ପ୍ରାଣ ହାରେ ବହୁଳ,
ତରୁଣ କାନେ ଧୀରେ କହୁଲ,
ଅଳପ ନୟନେ ମୁଁ ରୁହିଲି—
ମିଶାଇ ତୁମ ବ୍ୟଥା ଗାଇଲି ।

ପବନେ ପ୍ରୀତି ଦେଲ ମିଶାଇ,
ଜୋଛନା ତରୁ ଦେଲ ନୟଲ,
ସ୍ୱପ୍ନ-ରଥ ବହି ! ଅଇଲି—
ମିଶାଇ ତୁମ ବ୍ୟଥା ଗାଇଲି ।

କଲ ଯେବେ ବକୁଳ,
ବଜନେ ବସି ହେଲି ଆକୁଳ,
ଗାଇଲ “ନୟ ପାରେ ରହିଲ !”
ତୁମର ବ୍ୟଥାଟି ମୁଁ ଗାଇଲି ।

୧୫—

ମେଲଣି ବେଳେ ହେଲ !
ସୁଦୂର ଅଭିଯାନ-ଉଦାସ-
“ପିତୃ କି ଶୁଣି ପଡ଼େ ?—
ମାତର କାହିଁ ପାଇଁ

ଅମର ସେହି ହାସ
ମିଳଇ କାହିଁ ଭବେ ?
ପାଷାଣ ପରଶୁରୁ
କେସନେ ଭୁଲିବି ମୁଁ

ଜୀବନେ କେତେ ନିଶି
ଶୁନ୍ୟ ଭ୍ରମ ପଥ
କେତେ ମୁଁ ହନୁ ହନ
ନଗନ ଯୌବନ

ବରଷା ବାଆ ଦୂରେ
ଧୀର ଚଟିମା ମର
ସହକ ଅବସାଦ
ଜୀବନେ ନାହିଁ ଯେବେ

“ପିତୃ ମୁଁ !” ବୋଲି ଧୀରେ କହିଲ,
ଶୁଦ୍ଧାଣିଟି ବହିଲ ।
“ଯାଅ !” କହିଲି ମର ବାରତା
ତଳେ ତ ଭୁଟେ ନାହିଁ ମମତା ?

ସୁଖମା ନିରୁପମ ମଧୁର,
ଶୁଳ ପରଶ ଚର ଆକୁର !
କେସନେ କରବି ମୁଁ ଅନ୍ତର ?
ଅମର ପ୍ରୀତି ଚର ସୁନ୍ଦର ?

ଗୁଣ୍ଡିଚା ନିରଲସ ନୟନ,
ସୁଖି ଏ ସୁଦୂରର ମିଳନ ।
ବିପଳ ବ୍ୟଥା ଗଣି ଗୁଣ୍ଡିଚା ?
ପାଶେ ଆକୁଳେ କେତେ ଗାଇବ ?

ପ୍ରବଳ ବେଗେ ଯାଏ ବହି ଗୋ,
ସୁଖମା ପାରେ ନାହିଁ ସହ ଗୋ !
କେସନେ ଭ୍ରମ କର ହତାଶ ?
ଭ୍ରମର ପୀରଣର ଆଶ୍ରୟ !

(ସମାଧି-ସ୍ତୁତି)

[୧୯୨୫]

ସନ୍ଧ୍ୟା ମେଘ

ଆଜି, ସନ୍ଧ୍ୟା ଗଗନ ସହ ସୁନ୍ଦର,
ରଞ୍ଜିତ ମେଘ ଗତି ମନ୍ଦିର ।

ଦୂର ଫୁଲ ଉପକରୁ ଧୀରେ ବହେ ସମୀରଣ,
ନିର୍ଜନ ଶାନ୍ତରୁ ସପନ ନିମଗନ,
ଶାନ୍ତ ବିଶେଷ ସହ ଶ୍ୟାମଳ ଗିରିବନ
ବନ୍ଦନ ନ ମାନଇ ଅନ୍ତର;
ସନ୍ଧ୍ୟା ଗଗନ ସହ ସୁନ୍ଦର ।

ଆସ ଆସ ସଜନ ରେ ସୁଖେ ଦେବା ଉପାଳି
ଯମୁନା ସଲିଳେ ନବ ଯୌବନ,
ପ୍ରମୁଦ କଲଣି ଗୋ ବର ପରାଣ ମନ
ସ୍ଵପ୍ନରସିକ କବି ନନ୍ଦନ ।

ଏଇ ଶୁଣ ଦୁରୁ ଆସେ ସମୀରଣେ ଅର ଅର,
କୁସୁମ ସୁରଭ ଅବା ନଗନ ପ୍ରସ୍ଵେ ପର,
ଲଜ୍ଜା ସରମ ଭୁଲି ଯୌବନେ ନେବା ବର
ସୁରବାସି-କାଞ୍ଚିତ ମନ୍ଦର;
ସନ୍ଧ୍ୟା ଗଗନ ସହ ସୁନ୍ଦର ।

[୧୯୨୪]

ମୁକ୍ତିସ୍ୱପ୍ନ

ବନର ମୟୂର ନଗର ସୌଧେ
 ବସି ଶୁଳେ ମନେ ମନେ,
 ପ୍ରଭାତ ପକନେ ଦକ୍ଷିଣା ମେଘ
 ଭସିଆସେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।

ଭଲେ କାହିଁ ମୋର କାନନ ଭୁଇଁ,
 ଉଡ଼ି ଯିବି ଆଜି ସେ ଦେଶେ ମୁହିଁ,
 କଳା ମେଘ ନରେ ଯାଏ ପହଞ୍ଚିବି,
 ପାଦପ ଲତକା ଉଠଇ ଅଛି,
 ଉଡ଼ିଯିବି ମୁଁ ଗୋ ଉଡ଼ିଯିବି ।
 କିଏ ପାଇବି ଧରି ?

ବନ୍ଧୁ ତୋହର ଚରଣପୁଗଳ
 ବିଫଳ ସ୍ୱାର୍ଥୀନ ସପନ !
 ମୁଁ କି ? ସେ ତୋର କଳ୍ପନା ସିନା
 କାହିଁ ବା ସୁଦୂର କାନନ ?

ବନର ମୟୂର ଆକୁଳ ନୟନେ
 କଳ୍ପନା ମେଘକୁ ଚାହିଁ,
 ଭଲେ ମନେ ମନେ ନଗନ ବର୍ଷା
 ସଙ୍ଗୀତ ଦେବି ଗାଇ ।
 ଗର୍ଜେ ବଜ୍ର ଗଗନଭରେ,
 ଚପଳ ଦାମିତା ପୁଲକେ ଅରେ,

ବହୁଇ ଶିକର ଶୀତଳ ବାଆ,
 ଶରତରୁ ସୁଖେ କହଇ ଆହା !
 ଭଲଇ ମୟୂର ଅସୀମ ମୁକ୍ତି
 ସଙ୍ଗୀତେ ସତେ ନାହିଁ ମୋ ଗ୍ରହା ?

‘ବଡ଼ ତୋହର ଚରଣ ଯୁଗଳ, ବଫଳ ମୁକ୍ତି ସପନ;
 ମୁକ୍ତି ସେ ତୋର କଳ୍ପନା ସିନା ! କାହିଁ ସେ ସୁଦୂର କାନନ !’
 ବନର ମୟୂର ଦେଖଇ ସ୍ଵପ୍ନ ଦୂର ବନ ଚରୁଣାଶେ,
 ଶ୍ୟାମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବରହଣୀ ପ୍ରାୟା ଆକୁଳ ପରାଣ ଡାକେ !

ଦୁଃଖ ବରହ ବାରତା କହି;
 ସିଂହ ଜଳଦ ଯାଉଛି ବହି,
 ବନ ଆନନ୍ଦ ପୀରତି ସୁଖ,
 ଭଲ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ମୟୂର ମୁଖ !
 ଶଳେ ଉଡ଼ିଯିବି ତୁମ୍ଭେ ବି ପ୍ରିୟା
 ବଦନ, କି ମୋର
 ଶୋଚନା ଦୁଃଖ ?

‘ବଡ଼ ତୋହର ଚରଣ ଯୁଗଳ ବଫଳ ମୁକ୍ତି ସପନ
 ମୁକ୍ତି ? ସେ ତୋର କଳ୍ପନା ସିନା ! କାହିଁ ସେ ସୁଦୂର ଗଗନ !’
 ଭଲଇ ମୟୂର ବଫଳ ସ୍ଵପ୍ନ ? ବଫଳ ଏ ମୋର ଜୀବନ ?
 ଯହିଁ ନାହିଁ ଶୁଭେ ମୁକ୍ତିର ଗୀତ ଅନୁକୂଳ ବହେ ପବନ !

ମରଣ ଶୋ ଭୂମେ ରହିବ ଦୁରେ,
 ମୁକ୍ତିର ଗୀତ ପରାଣ ପୁରେ !
 ବାଜୁଛି ବାଜିବ ଯିବି ମୁଁ ଉଡ଼ି,
 ଆସିଅଛି ଏଥୁ ମୋ ପଥ ହୁଡ଼ି !

କଳ୍ପନା ନୁହେଁ ସତ୍ୟ ସେ ମୋର ସ୍ୱପ୍ନ ସୁଖ !
 ସେ ଦେଖିଲ ନବ ରବି ଶଶାଙ୍କ ଯାଏ ନା ବୁଝି !

ଡାକ ଡାକ ପୁଣି ଆକୁଳେ ପ୍ରିୟା;
 ସମୀରଣ କର ଦରୁଧ ହୁଅ !
 ହସି ଉଠ ଦୁଇ ପାଦପ ଲତା,
 ଶ୍ୟାମଳ ଗିରି ଭୂଇଁ ଜଗାଅ ବ୍ୟଥା ।

ଅମର ମୁକ୍ତି ! ଅମର ସ୍ୱପ୍ନ ! ନତ କରେ କିଏ ଏ ମୋର ମଥା ?
 ପ୍ରାଣଳ ! ସିନ୍ଧୁ ! ହେ ଜଳଦ କହ ସେ ଦେଖ କଥା !
 ବନ୍ଧ ମୋହର ଚରଣ ସୁଗଳ ? ବିଫଳ ମୁକ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନନ ?
 ମୁକ୍ତି ? ସେ ମୋର ଜୀବନର ସତ୍ୟ ! ବିଚ୍ଚିନ ହେବ ମୋତକ ।

[୧୯୨୭]

ରୂପ କଥା

ଭାବର ମଳାକାଶ ବାଦଲ ରଖେ ଆଜି ଘୋଡ଼ାଇ,
 ମେଘର ଶବ୍ଦ ଫାଳେ ଅରୁଣ ଅରେ ଯାଏ ଅନାଇଁ ।
 ଏସନେ ତା ନୟନ
 ପରଶି ଯାଏ ମନ,
 ପାଦପ ଲତା ଯଥା ସର୍ମାରେ,
 ତରୁଣ ଅରି ଉଠେ ଅଧୀରେ ! ୧ ।

କଜଳ ଦୂର ମେଘ ମରକ ଆଖି ତାର କଜଳ
 କୋମଳ ଶ୍ୟାମ ଘାସେ ଶିଶିର ବନ୍ଦୁ ସେ ସଜଳ
 କଜଳ ବେଶୀ ଗୋଟି,
 ହେଲାରେ ପଡ଼େ ଲେଟି,
 ଅଧରୁ ଥୋପି ଉଡ଼େ ରକତ,
 ବଧୂଲ ଲଜେ ମରେ ନିରତ ! ୨ ।

ତା'ହାସେ ଶାରଦର ଶୁଭ୍ର ଶେଫାଳିକା ହିରଲ,
 ଉତ୍ସାହ ଗଜାର ଧବଳ କାଶି ବନ ଅରଲ;
 ନାବିକ ତରା ବହେ,
 ତା ଗୁଣ କେତେ କହେ,
 ସାଧକ ଘର ହିଅ ମିଥୁଳା ପୁରେ ତାର ସଉଧ;
 ସେ ବେଶେ ଶୁସିଯାଏ ଉଦାସୀ ସମ
 ଧଳା କଉଡ଼ । ୩ ।

ଦୁଇଦେଶର ରାଜା ଯେତେ ଯେ ଆସିଲେ ତା ଆବାସେ
 ତା ରୂପ ମୋହେ ସବୁ ଫେରିଲେ
 ନଦଶିରେ ହତାଶେ,
 ଯୋଗୀ ସେ ଥିଲ କାହିଁ,
 ଆସିଲ ଗୀତ ଗାଇ,
 ଦୁଆରେ ଶଶା ତାର ବଜାଇ,
 ଚନ୍ଦ୍ରଶ୍ରୀ ଧୂଳି ଦେଲ ହଜାଇ । ୪ ।

ଉଷ୍ଣବୋଳା-ତନୁ ବସନ ଗଇଛିକ ମୋହିଲ,
 ବରଣମାଳା ଗଲେ ଲମ୍ବାଇଲ ନବ ଛଇଳା ।
 ମୁଗ୍ଧ ମୁଖେ ଚାହିଁ,
 କହିଲ ଗାଇ ନାହିଁ,
 ଆଜି କେ ଗୀତ ତୁମପରିତ !
 ବୁଢ଼ାଇ ଦେଲ ଶ୍ରାଣେ ଅମର ପୀରତିର ସରିତ ! ୫ ।

ମିଥୁଳା ରାଜପଥେ ଯୁଗଳ କର ଧରି ଚଳିଲେ,
 ମିଥୁଳା ପୁରନାଶ ଟାପସ କରି କେତେ କହିଲେ ।
 ଯୋଗୀ ସେ କହେ ହସି
 ଯେପନେ ଶୋହେ ଶଶୀ
 “ମରଣ ଗୁପ୍ତା ମୋର ପରଶ ଦେଉଥିଲ ସୋହାଗୀ !
 ଜଣିଲୁ ମରଣକୁ ପୀରତି ଗୀତେ ଆଜି ତୋ ଲୁଗି !” । ୬ ।

[ଶାନ୍ତିଶା, ୧୯୨୭]

ଶ୍ୟାମଳ ଧର,
 କୋମଳ ଖର,
 ପିପାସୁ ପ୍ରୀତ୍ତୁ ବୃତ୍ତାଣି;
 ନ ସରେ ସୁଖ,
 ନରେଣି ମୁଖ,
 ଭରଲେ ଭବା ରଜନୀ ! ୪ ।

ବକୁଳ ମଞ୍ଜୀ
 ସୁରଭ ଝରି
 ପଡ଼ଇ ମାଳ ଗଗନୁ,
 ଉଠଇ ଗାଇ
 ପୀରଡ଼ ବାଇ
 କୋକିଳ ଦୁର କାନୁ । ୫ ।

ଅଳସ ଗତି
 ଭରୁଣୀ ଅତି
 ସେ ତାକେ ବୁଝେଁ ତମକ;
 ଅଳପେ ହସେ
 ଭରୁଣ ରସେ
 ପରାଣ ଉଠେ ପୁଲକ । ୬ ।

ପରାଣ ସୁଖି
 ହୋଇନି ପୁଣି
 ଜୀବନ ପୂଜା ମହତ,
 ନୟନେ ମୋର
 ସପନ ବୋଲି
 କପୋତେ ଲଜ ରକତ ! ୭ ।

କୁସୁମପତ୍ର
 ମୋ ଦେହ ଭରି
 ମାଧୁଗ୍ଧ କର ସଞ୍ଚାର
 ଶ୍ୟାମଳ କର
 ରୁଚିତ କର
 ମଳିନ ଶାଢ଼ୀ ସଂସାର । ୮ ।

ନିରେଖି ନର
 ପରାଶେ ପର
 ଦେବତା କରେ ସମନ;
 ଶ୍ୟାମଳ କର
 ନୟନ କର
 ଅମର ନକ ଯୌବନ । ୯ ।

[ପାଠକା, ୧୯୨୭]

ମୁକ୍ତିସେନା ସଙ୍ଗୀତ

ମାନବ ଶାସ୍ତ୍ର ନିଉଲ, ଧରା
ପରାଣ ଘେର ବାଜିଲ ଖରେ
ଭୂମର ଚର ବଜୟ ବାନା
ଅନ୍ତରର ଦେବତା ଆଦେ

ତମିର କଲ ଗ୍ରାସ,
ମୃତ୍ୟୁ ଅଟକାସ !
ଧରକୁ କାହା ବଳେ ?
ପ୍ରଖାପ ନାହିଁ ଜଳେ ।

ଆରତ ଖେ ନ ଉଠେ ବାଜି,
ହସଲ ମୃତ୍ୟୁ ଦୈନ୍ୟ-ବ୍ୟଥା

ଦେବତା ଭୂମ ଦେଉଳେ ଆଜି,
ଛୁଳି ପ୍ରାଣ ତଳେ,
ପ୍ରଖାପ ନାହିଁ ଜଳେ ! । ୧ ।

ଭୂମର ବାଣୀ ବହୁକୁ ଶିରେ
ତମିର ଘୋର ସୂକ୍ଷ୍ମ ସିନ୍ଧୁ !
ତରଳେ ତେଜ ଉତ୍ତାପେ,
ଶ୍ରୀକଣ ରାଜ ଆସଇ ଘୋଟି

ଭରସା ନାହିଁ ପାଇଁ,
କେପନେ ତର ବାହିଁ ?
ଭରସା ନାହିଁ ପରାଣେ ଆସେ,
ମରବେ କୁଳେ ଚୁଟୁଁ !
ଭରସା ନାହିଁ ପାଇଁ । ୨ ।

ଚର ମାନବ କର୍ତ୍ତୃଧାର !
ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ଯୈର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ !
ଅଶ୍ରୁ ଖାଲ ଅଶ୍ରୁ ହାରେ
ଭଗ୍ନ ଜାନ୍ତୁ ଅସ୍ତ୍ର ଘନ,
ଭୂମର ବାଣୀ ବଜ୍ର ସମ
ରକ୍ତାଶ୍ରୁତ ପରାଣେ ପୁଣି

ଆଦେଶ ପୁଣି କବା ?
ଲୁପ୍ତ ଆମ ହବା ।
କହୁଛୁ ନିବେଦନ,
ସକଳ ଅଭିଜନ ।
ନେବାକୁ ଶିରେ ହେବୁ କ ସମ ?
କରିବୁ ଭୂମ ରଣ,
ସକଳ ଅଭିଜନ । ୩ ।

ଅମର ତୁମେ ଅଜୟ ତୁମେ
 ଏ ବାଣୀ ପ୍ରାଣେ ସତ୍ୟ ହେଉ
 ତୁମର ସତ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର କରି
 ବରଣ କରି ନେବୁଁ ହେପ୍ରିୟ
 ତୁମର ବାଣୀ ମର୍ମେ ଫୁଟୁ,
 ମୁକ୍ତି ପଥ ସରଳ ହେବ
 ପରଶ-ପ୍ରିୟ ଅମର ତୁମେ

ଶାବନ ରଜା ତର,
 ପତାଇ ଦେବୁଁ ଶିର !
 ମୁକ୍ତୁ ଯେବେ ଆସେ
 ତର ବିଜୟୋତ୍ସାସେ !
 ଅବଶ୍ୟାସ ଦୁଃଖ ତୁଟୁ,
 ସକଳ ନିବନ୍ଧନେ !
 ଏ କଥା ରହୁ ମନେ । ୪ ।

ପ୍ରଭାତ ସ୍ତବ୍ଧ

ବନ୍ଧୁ ସଜଳ ମାଳ ଆଖି,
 ଭବର ଆକାଶ ତାର ସାକ୍ଷୀ,
 ପ୍ରଭାତ ଶୀତଳ ପବନ ପରସ୍ପେ
 ପରାଣ ଦୁଆରେ ଯାଏ ଡାକ ।
 ବନ୍ଧୁ ସଜଳ ମାଳ ଆଖି । ୧ ।

ଶୁଭ୍ର ଶିଉଳି ପଡ଼େ ଝରି,
 ବିରହ ମଳିନ ହାସ ପରି,
 ଏ ଦୁର ବିଦେଶେ କାହାର ସପନେ
 ସୁଧୁ ପରାଣ ରହେ ଲୁଖି ।
 ବନ୍ଧୁ ସଜଳ ମାଳ ଆଖି । ୨ ।

ତା ବେଦନା ବହେ ବରାବର,
 ମାଳ ଧାନ କ୍ଷେତ ଉତ୍ତର,
 ସମୀର ଲହରେ ତା ଚପଳ ଗତି
 ପରାଣର କଥା ରହେ ବାକି ।
 ବନ୍ଧୁ ସଜଳ ମାଳ ଆଖି । ୩ ।

କିଏ ଗୋ ବରୁଣୀ ଉଠେ ବାଇ
 ବନ୍ଧୁ ପଥଟି ଚାହିଁ ଚାହିଁ
 ମାଳ ଧାନକ୍ଷେତ ବରାଇ ଅଧୀର,
 ତରୁଣ ଶ୍ୟାମଳ ପ୍ରୀତି ଚାହିଁ
 ବନ୍ଧୁ ସଜଳ ମାଳ ଆଖି । ୪ ।

ଖରବ ନୟନେ ପଦେ କଥା
 ସେ ଲାଗି ଜାବନେ ଏତେ ବ୍ୟଥା
 ମାତର ସେ କଥା ହୁଏ ନାହିଁ କୁହା
 ଛନ୍ଦ କବିତା ସବୁ ପାଳି,
 ବନ୍ଧୁ ସଜଳ ମାଳ ଆଖି ।୫।

ଏ ରୁପର ନବ ନବ ଖେଳା,
 ତତ୍ତା ଅଳସେ ବହେ ବେଳା;
 ଶବ୍ଦର ମେଘର ରଞ୍ଜିତ ରଙ୍ଗ
 କିଏ ଗୋ ପରଶେ ଯାଏ ମାଖି !
 ଦୂର ପରବାସେ ମଧୁର ଭରତ
 ବନ୍ଧୁ ସଜଳ ମାଳ ଆଖି ।୬।

[ପୁସ୍ତକାଳୟ, ୧୯୩୮]

ଗୋଲାପର ବ୍ୟଥା

ଦିବସ ମୋର ଉପଳ ଗଲା ନ ହେଲା କହି ଜାଣନ କଥା,
ସଖାକ ପ୍ରୀତି ଭରସା କରି ମରମେ ମଲା ମରମ ବ୍ୟଥା ।

କୁସୁମ ଦଳ ଗୋଟିକି ଗୋଟି
ସନ୍ଧ୍ୟା କୋଳେ ପଡ଼ିଲେ ଲେଟି,
ବିଶେଲେ ମୁହିଁ କା ପଥ ଚାହିଁ ମୁଦିତ ବେନି
ନୟନ ପତା । ୧ ।

ଦେଖିଛ ତାକୁ ଥରେ କି କବି ?
ପୁନଃ ଶକ୍ତି ସାଗର ଛବି !
ମରୁଳ ଛଳ ଅଳସ ଗତି ସ୍ଵିଗ୍ଵ୍ୟ ଆଖି—
ସରମ-ନତା । ୨ ।

ଯେସନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ପରଶେ ଭୂଇଁ,
ବେଗ ମଳୟ ଯାଏ ଗୋ ଛୁଇଁ
ଜୋଛନା ଜଳେ ପଖାଳ ପାଦ ସେ ଆସେ ଲଜେ
କୁଆଁ ମଥା । ୩ ।

ରୁହିଲେ ସେ ତ କମଳ ପୁଟେ
ସବୁଜ ଶେତେ ସମୀର କୁଟେ,
ରୂପ ସାଗରେ ଖେଳଇ ଭେଦ ହସଇ ଚନ୍ଦ୍ର,
ପାଦପ ଲତା । ୪ ।

ଶେଫାଳି ସମ ଝରିଲେ ହାସ,
 ନ ଭଢ଼େ ଘାଣେ ବେଦନା ପ୍ରାସ
 ଅରଇ କାଶ ସୁରଭ ଶ୍ଵାସ ଲୁଟଇ ଯେତେ

ପ୍ରୀତି ମମତା । ୫ ।

ବିଫଳ ମୋର ମଧୁର ବାସ,
 ଅଧରେ ଫୁଟି ମରଇ ହାସ,
 ବିଜନ ପୁଣ୍ୟ ଭରଦେ ତାର କ ଶମଶାନ

ଜାଣିବ କେ ତା ଠା

(ସ୍ଵରୁଲିପି, ୧୯୬୮)

ଦୋଳ ପୁଣିମ

ପରୁଣ ପୁନିଅ ଚାନ୍ଦ !
 ବାନ୍ଧ ସଜନି ବାନ୍ଧ,
 ପୀରତି ନିକଟ ଭୁଜ ବନ୍ଧନେ
 ଲୟ ହେଉ ଅବସାଦ !
 ପରୁଣ ପୁନିଅ ଚାନ୍ଦ ।

ବିଶ୍ଵ କଣ୍ଠ ଆଜି,
 ସଙ୍ଗୀତ ଉଠିବ ବାଜି !
 ଏକଇ ଛନ୍ଦ ଗୀତି,
 ଆଦର ମମତା ପ୍ରୀତି !
 ବିହ୍ଵଳ କର ଗାଏ,
 କଳ୍ପନା କ ହିଁ ଧାଏଁ,
 ଅନ୍ତରେ ପୁଣି ବାହାରେ ଖେଳଇ
 ଜୋଛନାର ଆହ୍ଵାନକ !
 ପରୁଣ ପୁନିଅ ଚାନ୍ଦ !

କେଉଁ ସଜେ ଅଜ ପରଶି ଚଳଣି
 ଶ୍ଵେତ ମଳୟର ବାଣୀ
 ଚନ୍ଦ୍ୟ ଶ୍ରୀମତ ଅମୃତ ପର
 ପିଅ ଗୋ ସଜନି ଶ୍ରୀଣି ।

ଜୋଛନା ପ୍ରାବନେ ସରଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ
 ପଡ଼ ନାହିଁ କିଛି ବୁଝା
 ମୃତ ପବନେ ଗଗନେ ଭୁବନେ
 ନବ ବସନ୍ତ ପୂଜା !

ଗୋଲପ ମନ୍ଦିର-ରାଗେ,
 ତୁମେ ନବ ଅନୁରାଗେ,
 ରଞ୍ଜିତ କର ପ୍ରାଣ,
 ଆଶା ଗୋ ଅଭର ଆଶା,
 ଦିଅ କୋଳ ମୋର ଦେହେ,
 ନବ ବସନ୍ତ ସ୍ନେହେ !
 ଅନୁଭବର ବାସେ,
 ମନ ମଧୁର ହାସେ !

ମାତ୍ର ଉଠୁ ପ୍ରାଣ ବନ୍ଧୁ ସହଚର
 ଭୁଲ ସଂଗଠୁ ବାଦ !
 ପ୍ରଗୁଣ ପୁନଃ ଶୁଦ !

ଆଜି ଜୋଛନାରେ ପୁଞ୍ଜିଛୁ ଗୋଲପ
 ପୁଞ୍ଜିଛୁ ମଧୁର ମଲ୍ଲୀ
 ଯୌବନ ବନେ ନବ-ବସନ୍ତ-
 ଭବିଷ୍ୟ ବୁଝେ କଳି ।

ଭୁଲ ଭୁଲ ସବୁ ସଂଗଠୁ ଦୁଃଖ
 ଆନନ୍ଦ ନିଅ ବର !
 ଶକ୍ତିକର ପ୍ରୀତି— ' ପୁଲକେ ନିଅ ଗୋ
 ଜୀବନ ଅମର କରି !

ଭଜାଡ଼ି କର ଗୋ ମାଧବୀ ଜୋଛନା
 ନାହିଁ ଭୟ ପରମାଦ
 ପ୍ରଗୁଣ ପୁନଃ ଶୁଦ !

ନକାକଳ ଉଠଇ ଗାଇ,
 ବକ୍ତୃଳ ଗରେ ବାଇ,

ପ୍ରସଙ୍ଗେ ତା ଚପଳତା
 ପୀରଣ ମଧୁର ବ୍ୟଥା,
 ଚନ୍ଦ୍ର କଶଳୟେ ଲତା—
 ପାଦପର ମାଦକତା

ଅକଳନ ଆଜି କଂଶୁକ ବନେ
 ଗରବେ ତୋଳିଛି ମଥା !
 ନାହିଁ ନାହିଁ ଅବସାଦ !
 ପ୍ରୟଶ ପୁନଃ ଚାନ୍ଦ !

କରୁର ନରନାଶ,
 ସକଳେ ଆମେ ଗୋ ଆଳ !
 ବୃଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରଶ ଯାତ୍ରୀ,
 ଉଠ ଆନନ୍ଦେ ମାତି !
 ନବ ବସନ୍ତେ କବି,
 ରଞ୍ଜିତ ବାଳ ରବି,

ଆହ୍ୱାନ କରେ ମଧୁ ଉତ୍ସବେ
 ଖୋଲ ଗୋ ଦୁଆର ଖୋଲ !
 ଆଜି ପୀରଣର ବୋଲ ।

ଆସ ଗୋ ଆସ ଗୋ ଶିଶୁ,
 ଭୂମ ସଙ୍ଗୀତ ମିଶ୍ର,
 ଏ ମୋର ସୁଧ୍ୟ ପ୍ରାଣେ,
 ଉତ୍ତୁଳ୍ଲ ଗାବନ ଗାନେ,
 ଶୌଷ ମରଣ ଉପ୍ସ,
 ଅବଦେଲେ ଆଜି ଜୟ ।
 ମୁକ୍ତ କର ଗୋ ପ୍ରାଣ;
 ଭର ବସନ୍ତ ଗାନ,

ମଞ୍ଜୁ କୁସୁମ ଗନ୍ଧ,
 ମନ୍ଦ ମଳୟ ଛନ୍ଦ,
 ଭକ୍ତ୍ୟୁକ ଦିଗ ସାଗ,
 ଗାବନ ଦେବତା ଜାଗ !

ନସାନ କୁଞ୍ଜେ ଶୁଭ୍ରଲ କାହାର
 ମନ୍ଦ ମୁରଲୀ ନାଦ !
 ପରୁଣ ପୁନଃ ସୁନ୍ଦ ।

[ପୁରୁଲିଆ, ୧୯୨୯]

ରାଜ ଜେମା

ରାଜାର ତନୟା ସୁପ୍ତ ରାଜ୍ୟେ
 ସଙ୍ଗୀତେ ତାର ବାସ,
 ଏଇ ପଥେ ଯାଉଁ ତାଳଗଲ୍ଲ କେତେ
 କୁସୁମ ଧବଳ ହାସ !
 ନ ଥିଲ ତା ଅବକାଶ !

ତା ଦେହ ଗନ୍ଧେ ପ୍ରାଣ ମନ ବାଲ,
 ସୃଷ୍ଟି ତରୁଣ ରହିଲ ଅନାଲ,
 କହିଲ ଅଧୀରେ “ମୁଗ୍ଧ ମୁଁ ତୁମଠାରୁ !”
 କହିଲ ସେ “ନାହିଁ ନାହିଁ !”
 “କିପଲେ କାହିଁକି ଆସ ?”
 ନ ଥିଲ ତା ଅବକାଶ ।

ରାଜାର ତନୟା ଚାଲିଗଲ୍ଲ ଯେବେ
 ଖସିଲ ତା ଗଞ୍ଜ ଫୁଲ;
 ତରୁଣ ମନ ଆକୂଳ !
 ଅଧୀର ପରାଣେ ନେଲ ତା ଗୋଟାଇ,
 କନ୍ଦେ ଜଡ଼ି ସେ କହିଲତ “ନାହିଁ,
 ନାହିଁ ଆଉ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ସମତୁଲ,
 ତର ଅମୃତ ଏ ମୋ ପରତର ଫୁଲ !”
 କହେ ଜେମା ପୁଣି “କଣକେ ପ୍ରୀତି କାହିଁ ?”

“ପୀରତ କୁସୁମ ନାହିଁ ।”

ରଜଜେମା ଆହା ଗୁଡ଼ ଗଲ ତାର

କନକ ନୁସୁର ଗୋଟି;

ତା ପାଦ ପରଶେ ଉଷର ପରଶେ

ଉଜଳ ତାରକା କୋଟି !

ତରୁଣ ତା କରେ ଯତନେ ଗଞ୍ଜି,

କାହାରୁପ ଭାବେ ରହେ ସେ ମଜ୍ଜି,

ଜେମା କହେ “ଆଗୋ କନକ ବଳୟ କାହିଁ ?”

“ମଳିନ ଆଗ୍ରରେ ପୀରତ ଫୁଟାଇ ନାହିଁ ?”

ମୁଖେ ତରୁଣ ଗାଲଲ ତା ଶରୀର ଧରି,

ମାଧବୀ ନିଶୀଥେ ଅବା ଯତ୍ନବନ ପରି,

ଗାଲଲ ଅମର ରୂପର ବିକାଶ,

ତୁମର ସେ ଲାଳା ତୁମର ସେ ହାସ,

ଧନ୍ୟ ଆଜ ମୁଁ ଆସିଛି ଅତିଥି ଭବ !

ଗାଲପିବ ଗୀତ ସୁନ୍ଦର ଅଭିନବ ।

ହସି କହେ ଜେମା ଚାହିଁ,

“ବନ୍ଦୀ ମୁଁ ତୁମ ଠାରୁ !”

“ନିଅ ତତ ମୋର କଣ୍ଠର ଆଉରଣ !

କିଏ ଶିଖାଇଲ ସଙ୍ଗୀତ ବିମୋହନ ?”

[୧୯୨୯]

ଅଞ୍ଜନ କଳା ଖଞ୍ଜନ ଆଖି,
 ସୁସ୍ତ ଚରୁଣେ ଦେଲ ଯେବେ ତାକ
 ଅନ୍ତର ମୋର ଗରଳକୁ ଚାଖି
 କହିଲ “ନାହିଁ ଗୋ ନାହିଁ”
 “ଜୀବନର ଶେଷେ ନବ ଆପ୍ତୋଜନ
 କର ଅବା କାହା ପାଇଁ ?”

ମନ୍ଦେ ହସିଲ, ଚାହିଁଲ ଅଳ୍ପ,
 ନନ୍ଦନ-ଫୁଲ-ବୃଷ୍ଟି-କଳ୍ପ,
 ଆବାସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମନ୍ଦ ଆଲୋକ
 ସିଦ୍ଧବନ ପାଏ ଛୁଇଁ,
 ଚମକ ଉଠିଲ ଯେସନେ ତଟିନୀ
 ସୁରଭ-ମଳୟ-ଦୁର୍ଦ୍ଦି ।
 କହିଲ ମୁଁ “ନାହିଁ ନାହିଁ”

“ପ୍ରୋଷେ ଆଜ ଏ ପୀରତର ଦୋଳ
 ଲଗାଇବ କାହିଁପାଇଁ ?”
 ମରବ ହେଲ ଗୋ ଗସି !
 ଦୂର ଦେଶେ ଗଲ ଯାସି !
 କହିଲ ଜୀବନେ କର୍ମର ବାସ୍ତୁ
 ସରିଲ ତରଣୀ ସରିଆସେ ଆସୁ
 ଦେଇଲ ଅନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦ ଚାହିଁ —
 ଚରୁଣ ଚନ୍ଦ୍ର ଗୋଟି,
 କି ଅବା ତାରକା କୋଟି !
 ମଳନ ପଡ଼ିଲ ବାସନା-ବିଳାସ
 ଛୁଇଁ ସକଳ ପୀରତର ପାଶ
 ପରାଣ କାହିଁକି ଦରର ଉପହାସ ?
 କାହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣର ଛବି ?
 ପଶ୍ଚିମେ ବୁଡ଼େ ରବି !

ଫେରିଲେ ବିଦଗେ କଳାକା ଅକାଶେ
 ଚଢ଼ିମା ଘାରେ ମୁଁ ରୁଣ୍ଡିଛି କା ଆଶେ
 କାଲଗି ଶନ୍ୟ ମନ୍ଦର ପ୍ରାସେ
 ପୁରୁଛି, କାହିଁକା ମୁକ୍ତି ?
 ଦେବ କିଏ ଆଜି ସୁକ୍ତି ?

ଗୋଧୁଳି ଆଲୋକେ ପୁଣି ଛବି କାର
 ହେଲଇ ? ନାହିଁ ଗୋ ତଳେ ତ ବକାର,
 ସୁନ୍ଦର ପୁତ ଶୁଭ୍ର ଅପାର
 ବାସନା ବସନ ଭେଜି
 ପଦ ସଞ୍ଚାରେ ସଙ୍ଗୀତ ଭୋଳି ?
 ଆସକେ ନ ପାରେ ଦେଜି !

ଦେଖିନି ଏସନେ ପୁତ ମୁରତି
 ଅନ୍ତରୁ ଆସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭକତି
 ପୀରତି ଅଶ୍ରୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରଣତି
 ଭାଲେଁ ଆଜି ଦେବ ଡାଳି,
 ବୁଆଯାଏ ଦିନ ଶୁକି !

କହୁଲି ହେ ଦେବୀ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁହିଁ,
 ପୁଣ୍ୟ ପରଶେ ଯାଅ ଥରେ କୁରୁଁ,
 ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମାନ ତୁମେ ଆଜି ଉରୁଁ
 ନାଶ ଗୋ କାଳିମା ରାଶି;
 ପୁଣ୍ୟ-ପୀରତି-ସଙ୍ଗୀତ-ପରକାଶି ।

ଏ କି ଅଭୁତ ଦେଖେଁ ଆଖି ମେଲି,
 ବିଶ୍ୱାସ ନୁହେଁ, ପାରୁ ନାହିଁ କଲି,
 କିଏ ପୁଣି ତୁମେ ବିରଚିଲ କେଳି
 ରୁଦ୍ଧ ଏକି ନୁଆ କଥା ?
 ପୁଣି ଅଗତ ମମତା !

ପରକାଶ ପୁଣି ବାସର ସାମିନୀ ହାସ
 ଆଜିକାର-ପ୍ରୀତି ଦୂର ଜୀବନର ପ୍ରାସ
 ସେ ଦିନର ମାୟା ଆଜି ଜୀବନର ତ୍ୟାଗ !
 ଭୂଷାର ଶୁଭ୍ର ଅମୃତ ଅନୁରାଗ !

[୧୯୨୯]

ଯକ୍ଷର ଶୋଚନା

ସୁଦୂର ମୋର କାନନ ଭୂଇଁ
 ବରଜ ଆସି ଭରମେ ଦୁରେ,
 ସେ କେଉଁ ମାୟା ହରଣୀ ପଛେ —
 ମରଣ ଅବା ! ନରକେ ଘୁଞ୍ଚି ।
 ଶଇଳ ବନ ଶ୍ୟାମଳ ଲତା,
 ନୀରବେ ତାଳେ ପରାଣ ବ୍ୟଥା,
 ଏ ଦେଶ ମରୁ ଜୀବନ ଘାନ !
 ଏକାକୀ ମରେ ପରାଣ ପୁରେ । ୧ ।

ଜନମ ଭୂଇଁ ଘେରୁଛି ନଈ
 ନଉକା କେତେ ଯାଏ ଗୋ ଘାସି,
 ପ୍ରିୟ ଜନର ବାଣୀ ବହି
 ବରହେ ପୁଣି ଅଶ୍ରୁସୁଖି ।
 ସେ ଦେଶ ଗୁଡ଼ି ଅକଳ ମୁହିଁ,
 ପୀରଣ ଘାନ ଏ ମରୁ ଭୂଇଁ,
 ଶୁଣିବ ପଦେ ସେନେହ କଥା
 ଭରସା ନାହିଁ ଏ ଦେଶେ ଆସି । ୨ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ବୁଡ଼ିବ ରବି
 ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ଆକାଶ ମହି;
 ବୁଲ କାମିନୀ ତଟିନୀ ଶାରେ
 ପିବେଶି ଜଳେ କଳସୀ ବହି ।

ସୌକନ୍ୟ ମୋହେ

ମତ୍ତ କାମିନୀ

କୋଳିକଲ ଲେଧ୍ୟ ରେଣୁ !
ଗାଲଲେ ହରଷେ ଗୀତ,
ହାସ ରସେ ପୁଲକିତ,
ପ୍ରୀତି ଆଶା ପ୍ରାଣେ ଭର;
ଏକା ମୁଁ ରହିଲି ପଡ଼ି !

x x x

ପରାଣ ବନ୍ଧୁ ତୁମେ ମୋର ପରା ?
ସକଳରୁ ପ୍ରିୟ ଦୁଃଖ ପାଶୋରା ?
ପାଶେ ଥାଇ କମ୍ପା ଦିଅ ନାହିଁ ଧରା
ତୁମ ପ୍ରୀତି ଗୀତି ଗାଲ,
ବିଦା ନିଶି ରହେ ରୁଣ୍ଡି ।

x x x

ପଡ଼ି ରହିଲି ମୋ ଗପ୍ତ ଅବର
ହେ ମୋର ହୃଦୟ ରଜ
ମଳିନ ହେଲି ମୋ କୁସୁମ ଶଯ୍ୟା
କର୍ପୁର-ପୁଲ-ସାଜ !

ମୂଳ ଭଗବାନ

ଜୀବନର ଯଜ୍ଞେ ଯହିଁ ଧ୍ୟାନ ଅକ୍ଷୟ
 ଲଭନ୍ତି ଆତ୍ମ ତୁ ତହିଁ ପାରିଛ ଆସନ—
 ହେ ଦରିଦ୍ର ସଖା, ନିଖିଳର ଭାଗେଶ୍ୱର !
 କରବାକୁ ଏ ଜୀବନ ସୁନ୍ଦର ଅମର ।
 କରି ନେଇଅଛ ଆପେ ଦୈନ୍ୟ ନିର୍ଯ୍ୟାତନ,
 ସହସ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମିନୀ ଭୋଗ ଯତ ଅନଗନ,
 କରଅଛ ଶୁଭ୍ର ଦେହ ଶୋଣିତ ଆତ୍ମତ,
 ମାନବ ଗରଳ ବସି କରୁଛ ଅମୃତ !
 ଅଶ୍ରୁ ଅନୁରାଗ ତହିଁ ପୁଟାଉଛ ହାସ,
 ନିରାଶ ଅଛାରୁ ତବ ଆଲୋକ ପ୍ରକାଶ !
 ପ୍ରଭୁଜନ ଝଞ୍ଜା ମେଲେ ହସ ରୂପେ ଶାନ୍ତି !
 ମୂଳ ଜୀବନର ଉପେ ଅରବିନ୍ଦ କାନ୍ତି !
 ନିଖିଳ ବିଶ୍ୱର ପାପ ଭାରେ ନିଷ୍ପେଷିତ,
 ମନ ହାସେ ଗାଉଅଛ ଅମର ସଙ୍ଗୀତ ।

—୨—

ଗାଉଛ ଦରିଦ୍ର ପୁରେ ନିଖିଳର ବ୍ୟଥା
 ଭ୍ରାନ୍ତ ଏ ମାନବ ଲାଗି ଏତେହିଁ ମମତା !
 ନୟନ ଯୁଗଳୁ ବନ୍ଧି ଯାଏ ବାରିଧାସ
 ବିନୁଦିନ ବଡ଼େ ଯେତେ ଜୀବନର ଭାସ ।
 ସଭ୍ୟତାର କାଳସର୍ପ ବିଷେ ହୋଇ ଘାରି,
 ପ୍ରଡ଼େ ନାହିଁ ତୁମ ବ୍ୟଥା ଶ୍ରବଣେ କାହାର ।

ତୁମ ଅଶ୍ରୁ ଯୋଗେ ହୁଏ କୁଳିଣ ତରଳ
 ମୁକ ପରବର୍ତ୍ତୁ ପାଟି ପଡ଼େ ଅଶ୍ରୁ ଜଳ !
 ହେ ମୁକ ପାଷାଣ ପ୍ରଭୁ ଭର ଅବତଳ !
 ହେ ମଞ୍ଜିତ ନିଷ୍ଠେଷିତ ହେ ଶିବ ମଙ୍ଗଳ !
 ତୁମର ଶୋଣିତ ଅଶ୍ରୁ ଘନ କବି ପ୍ରାଣ
 ପରଶିଛି, କି ଆଦେଶ ଗାୟକୀକୁ ଗାନ
 ନଚଣିରେ ଶ୍ରୀପଦ୍ମରେ ମାଗେ ଆଜି ଭକ୍ଷା
 ହଅ ସେ ଗୈରିକ ବାସ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଘଣ୍ଟା ।

ସେନା-ସଙ୍ଗୀତ

ନିୟତିକ କରୁଁ ଅଛନ୍ତାସ୍ୟ
 ମୃତ୍ୟୁକୁ କରୁଁ ପ୍ରହାର,
 ବିଶ୍ୱନାଥର ସୈନିକ ଆମେ,
 ଦୁର୍ଜୟ ଆମେ ଦୁବାର !
 ଦୁଃଖ କି ଭୟ ଆମେ ବୈରାଗୀ,
 ସତ୍ୟ ପରାଣେ ରହିଅଛୁ ଜାଗୀ,
 ଶୋଚନା ଦୁଃଖ ହେବ କାହା ଲାଗି ?
 ମିଥ୍ୟାର ଦାବୁ ନିସ୍ତାର !
 ମୃତ୍ୟୁକୁ କର ପ୍ରହାର ।

ଘଣ୍ଟ ଆମର ନୟନର ତେଜେ
 ଶୁଙ୍ଖଳ ପଡ଼େ ଖସି,
 ଲୁଚଇ ମୃତ୍ୟୁ ଅନ୍ଧକାର
 ଉଠେ ଉଠିଲେ ହସି,
 ଆମ ପଦ ତଳେ କାନ୍ଦେ ଧରଣୀ
 ପାଶୁର ଦିଶେ ନଇ,
 ନିର୍ଜୀବ ମୋହ ଶାନ୍ତରେ ଆଶୁ
 ଧ୍ୱଂସର ଉପଦ୍ରବ ।
 ଉଠେ ଉଠରେ ହସି !
 ଶୁଙ୍ଖଳ ପଡ଼ୁ ଖସି !
 ଡାକେ ଭୈରବୀ ଶୁଖାନ ଚଣ୍ଡୀ
 ମୌନ ଶୋହେ କି ବସି ?

ଆଜି ଅକ୍ତରେ ପଳୟ ବଳାସ !
 ଆଜିରେ ଜଡ଼ତା ହଏ ବଡ଼ ପ୍ରାସ !
 ଆଜି ମରବର ମହା ଆନନ୍ଦ
 ହୃଦୟ ଚନ୍ଦ୍ରେ ଝଙ୍କାର,
 ମୃତ୍ୟୁକୁ କର ପୁଞ୍ଜାର !
 ଆଜି, ମୁକ୍ତିର ଗୀତ ବୋଲ,
 ଖୋଲ, ରୁଦ୍ଧ ଦୁଆର ଖୋଲ;
 ଆସରେ ମୃତ୍ୟୁ ପଥ ସୈନିକ
 ଅନ୍ତମେ କର କୋଳ ।

ଆମେ, ଅମର ଅଜୟ ସାର;
 ହୃଦ୍ରେ, ନର ଜନ୍ମର ଶିର;
 ରଣ, ଭୂମିରେ ସଦା ଆନନ୍ଦ !
 ସଦା, ମିଥ୍ୟା ସହିତେ ହନୁ !
 ନିଷ୍ପେଷତର ଯଜ୍ଞେ ଆମର
 ଶୋଣିତ ଆହୁତି ପସ !
 ଆମର ରକ୍ତେ ଜୀବନ ହଜାଣ
 ଶାନ୍ତ ଚପଟ ଧାସ ।

ଦୁଃଖ କି ଭାଇ ଆମେ ବୈରଗୀ,
 ଦାକକକୁ ଡାକ ଦେଇ ଯାଉ ଦାଗୀ,
 ଛନ୍ଦୁ ଗଳାଫଳ ମୃତ୍ୟୁର ପାଶ
 ଶାନ୍ତ ହେଉରେ ସମାର;
 ନିର୍ଭୟ ଆମେ ଆମେ ଅମୃତ !
 ଦୁର୍ଭୟ ଆମେ ଦୁବାର !

ସାଥୁ

ମୋର ଜୀବନର ସାଥୁ !
ଅନ୍ତରେ ଜାଳ ପୀରକ ପ୍ରଥମ
ଆଶ ଉତ୍ସୁକ ରାତି !
ତୁମେ, ନନ୍ଦନ ବନ ମଧୁ,
ତୁମେ, ନୁହସି ଚରୁଣୀ ବଧୂ,
ତୁମେ, ପବନ ଚର ଶାନ୍ତ,
ମୁଁ ଗୋ, ସୁନ୍ଦର ଆକୁଳ ପାତୁ !
ତୁମେ, ସୁନ୍ଦର ପୁତ କାନ୍ତ !
ତୁମେ, ହୃଦୟର ଜ୍ୟୋତି ଅରୁଣ ସମାନ
ରୁହେଁ, ମୁଗ୍ଧେ ମୁଁ ଅବଶ୍ରାନ୍ତ !

ତୁମେ, ସନ୍ଧ୍ୟା ଗଗନ ତାସ;
ତୁମେ, ଉଷାର ପ୍ରିୟୁଷ ଧାସ;
ତୁମେ, ଲଳାଦ ମଳୟୁର,
ତୁମେ, ଶାନ୍ତ ଶାରଦ-ତର;
ତୁମେ, ମୁକ୍ତ ଆକାଶ ମାଳ,
ତୁମେ, ଚଢ଼ିମା ଗୋ ଅନାବଳ,
ମୁଁ ଗୋ, ଅଞ୍ଜଳ ପତି ପୀରକ ଦୁଆରେ
ଉତ୍ସୁକ ବସେଁ ଚର !
ତୁମ, ଆନନ୍ଦେ ଉଠେଁ ମତି
ଆଗୋ, ଚର ଜୀବନର ସାଥୁ !
ତୁମେ, ଆନନ୍ଦ ସୁର ଧୁମ,
ଶତ, ଲଳାର ଆଧାର ଗୁଣୀ,

ତୁମେ ଚନ୍ଦ୍ରଣ କଳାର ସ୍ୱପ୍ନ,
 ତୁମେ, ଅଛ ଆଲୋକ ରହ,
 ତୁମେ, ଭଙ୍ଗୀ ଚାନ୍ଦ୍ରଣ ସୂର୍ଯ୍ୟ,
 ମୁଗୋ, ବାସନାରେ ସତା ସୂର୍ଯ୍ୟ,
 ତୁମେ, ସନ୍ଧ୍ୟା ସମାନ ଶାନ୍ତ ଭବାଇ
 ମନ୍ଦିର ମୋର ଶୂନ୍ୟ !
 ତୁମେ, ଭାଲ ଅନ୍ତର ପୁଣ୍ୟ !

ଆଗୋ, ଚନ୍ଦ୍ରଣ-କବିର-ଜାୟା,
 ତର, ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ଭବ ମାୟା,
 ତୁମେ, ନାନା ରୂପେ ରସେ ଖେଳ,
 କେତେ, ବରହ, ହୃଦୟ ମେଳ,
 ମୁ ଗୋ, ଦେଖିଛୁ ତ କୋଟି କେଶେ,
 ଦୁର, ପଦ୍ମ ମରୁ ଦେଶେ,
 କେବେ, ବୈଶାଖ ନଦୀ ଧାରେ,
 କେବେ, ସନ୍ଧ୍ୟା ଗୋଧୂଳି ପାରେ,
 ତୁମେ, କେବେ ନବବଧୂ କେବେ ପ୍ରଣୟିନୀ
 କେବେ ତଳ ଅଭିଷାରେ !
 କେବେ, କଷେ କଳସୀ ଧର
 ହସି, ଆଳି ତୁଲେ ଯାଅ ସର,
 ମୃଦୁ, ହାସେ କଟାକ୍ଷ ହାଣି;
 ନିଅ, ପଲ୍ଲୀବାସିନୀ ପାଣି
 ଚନ୍ଦ୍ରଣ ହୃଦୟେ ବାସନା ବଦାଇ
 ଜାଳିଯାଅ ଜାଣି ଜାଣି !

ତୁମେ, ଚପଳା ଆଲୋକ ଜାଳ,
 କେଉଁ, ଶୂନ୍ୟ ମିଶ ଗୋ ଆଳ;

କେଉଁ ଶ୍ରାବଣ ବାଦଲେ ମିଶି,
କବି, ଗାତ ମରେ ଅଦନିଶ;

ତୁମେ, ଯାଳ ଧାନସେତେ ଲହରୀ ବଳାପ
ତୋଳି ଖୋଜି କେଉଁ ଦିଶ ।

ତୁମେ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗୃହଣୀ ସଙ୍ଗ,
ତୁମେ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଜାଳ ବଡ଼ି;
ଆଣ, ସୃଷ୍ଟିର ଶିବ ପ୍ରିୟ,
ତୁମ ଆଲୋକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିଅ !
ତୁମେ ତ୍ୟାଗ ଘଣ୍ଟା ଧରି,
ପ୍ରେମେ ଦିଅ ଗୋ ଭୁବନ ଭରି,

ସୃଷ୍ଟି ରେ ପର କର ଆପଣାର
ଚିର ପ୍ରିୟ ସୁନ୍ଦର !

ତୁମେ, ଦୁଃଖରେ ଭାଳ ଲୁହ,
ଭାଳ, ପରାଣ-ପୀରଣ-ସୁଅ
ପ୍ରେମେ, ଆପଣା ପରକୁ ଭୁଲି,
ସବୁ, କର ଏକ ସମଭୁଲି,
କବି, ମୁଗ୍ଧ ନୟନେ ଚାହିଁ,
ସ୍ତ୍ରୀଣ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୀତଟି ଗାଏ !
ନାହିଁ, ବାସନାର ପୀଡ଼ା ଆଉ,
ତୁମ, ଶିର ସିନ୍ଦୂର ଚାହିଁ !

ଖଣ୍ଡ ପଦ୍ୟ ପୀରଣ ସୁଅମ—

ଆପାର କାହାର ଲଭି,
ଜୀବ ଉଠେ ପୁଣି କବି ।

ସଖେ, ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ସବୁ,
ଆହା, ଚିର ଜୀବନର ପ୍ରଭୁ,

ଶେଷ ପୃଷ୍ଠା

ଜୀବନ ସୀମା ଶେଷେ ଆସନ ପାଇ

ବସିଛି ସେ ପୁରୁଷ ନିତ୍ୟକାଳ,

ଜୀବନ ଭରନଟ ନାଟ୍ୟ ସାରି

ବୁଲେ ପୁଣି ହସି ସ୍ୱପ୍ନ-ଜାଲ ।

ତାହାର ନିକେ'ଶେ ମୁଁ ଗାଉଛି ଗୀତ

ତାହାର ପଦେ ମୁହିଁ ଭାଳିଛି ଚିତ୍ତ ।

ତାହାର ନିକେ'ଶେ ମୋ ଶେଷ ଅଶେଷ

ଜୀବନ-ନଦୀ ମୋର ବହଇ,

ତାହାର ନିକେ'ଶେ ମୁଁ ମିଥ୍ୟା ଭୁଲେ ଲଢ଼ି

ଅଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହଇ ।

ତାହାର ପ୍ରୀତି କାଳ-ଯୋଗେ ମୁଁ ଲେଖିବି ନିତି

ଜୀବନ କାବ୍ୟର ପୃଷ୍ଠା,

ଶତ ହରଷ ବ୍ୟଥା ପୀରତି ମାଦନତା

ବନ୍ଦୀ ମୁଁ ସେ ମୋ ଗୀତ ସ୍ୱଷ୍ଟା !

ଜୀବନ ପ୍ରିୟତମ ! ପ୍ରଣେୟୀ ନରମମ !

ଏ ଗୀତ ଶେଷ କେବେ କାହିଁକି ?

ନ ଦେବୁ ଦରଶନ ପୀରତି ବରତନ ?

ନ ଦେଲୁ ତୋ ଆଲୋକ ନାହିଁ କି ।

ନୟନ ଜଳ କଲେ ବୋଲୁଏଁ କହ

ସୁଖ ଦୁଃଖର କେତେ ଲେଖିବି ମୁଁ ନିତି ।

ସକଳ ଦ୍ରଷ୍ଟା ତୁ ସକଳ ସ୍ତ୍ରୀ ତୁ
 ସକଳ କରୁ ତୁହି ବଧାନ
 ତୋହର ଇଚ୍ଛା ଲଭ ମୁଁ ପୁଲକିତ
 ଏ ଗୀତ କରେ ନିତ ଭାଷା ।

ସାରିଲେ ଏ ମୋ ଗୀତ ସରଇ ନାହିଁ;
 ମୋ ମୁଖେ ତୋର ଗୀତ ତୋହର ପାଇଁ !
 ମୋ ମୁଖେ ତୁହି ଶୁଣି ତୋହର ଗୀତା
 ଅରୁପ ତୋହ ରୂପ ବଦନା,
 ମୁଁ ତୋର ଚରଦାସ ମୋ ତୁଲେ ତୋର ବସ,
 ତୋ ଜୀବ ଲୀଳାର ମୁଁ ମୁଚ୍ଛନା ।

ଗାଇବ ଗାଇବ ମୁଁ ପ୍ରଣୟ ଦାସ ତୋର
 କଲର ମୁଁ ତୋର ଚରଣେ;
 ବୁଝିବ ତୋର ମୁଖ ଧ୍ୟାନ ଭୁଲିବ ଦୁଃଖ
 ଜୀବନେ ପୁଣି ମୋର ମରଣେ ।

[୧୯୩୦]

ଚିର ଜୀବନ

ଛୁଡ଼ିଗଲଣି ମୋର ସକଳ ପ୍ରିୟ
 ପରାଣପୁର କରି ଶୂନ୍ୟ !
 ନଦୀର ପୁରତନ ଅନ୍ତତେ ନିମଗନ
 କାହିଁକି ଦେବ ଅବା କ୍ଷୁଣ୍ଣ ?

ପା' ଲାଗି ଗାଉଥିଲି ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ଚାହିଁ
 ମୁଖ୍ୟ ନୟନରେ, ସେ ଆଜି ପାଶେ ନାହିଁ,
 ନ ଆସେ ଥରେ ଭୁଲି ନ ଚାହୁଁ ଅନ୍ତର ଫେରି
 ଏ ପଥେ ଗଲେ କେବେ ଉଦାସେ;
 ତପନେ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ମୋ ଗଳ୍ପ ଯାଏ ପାଠ
 ମୋ ଗୀତ ମନେ ମରତ ହୋଇଗେ ।

ଜାଣିଛି ନାନା ଭାବେ ନିୟୋଗିତ ମୋ ପ୍ରାଣ
 ଉଚ୍ଚେ ଜୀବନର ସବିତା;
 ଗା ଚାହିଁ ପୁଣେ ଦୁଃଖେ ପରଶ ଲଭି ବୃତ୍ତେ
 ବିରହ ମିଳନର କବିତା ।

ଜୀବନେ କେତେ ରୂପେ ଦେଇଛୁ ପରିଚୟ
 ଛନ୍ଦେ ଅନୁରାଗେ କରୁଛୁ ମୋତେ ଜୟ,
 ନେଇଛୁ ଅବହେଳେ ଦେଇଛୁ ଅକାତରେ
 ଚାହିଁଛୁ ପୁଣି ପୁଣି ସମାଧି,
 ଉପର ଭୂମେ ପୁଣି ପୁଣି ଉଚ୍ଚ କମଳ
 ଜୀବନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେ ଅନାଦି !

ବାଦଲ ଭେଦ ତୁମେ ଆଲୋକ ପରକାଶ !
 ନିରାଶ ଅଧରେ ମୋ ପୁଅ ଉଠିଛି ଦାସ,
 ଏସନ ଭି ସୁ ଆଉଁ କି ଦଳା ମୋର ଆଉ ?
 ଗାଉଛି ଗାଉଡ଼ି ନୁଁ ତା ଲାଗି,
 ସକଳ ବନ୍ଦନେ ମୋତେ ଭରମ ପ୍ରେମେ
 ସକଳ ଜ୍ଞାନେ ରହିବେ ସେ ଜାଗି ।

ତାହାରି ଲଜ୍ଜାରେ ଗଗନେ ଗ୍ରହ ତାର
 ସଜୀବ ଅଜୀବ ଯେ ଭରମେ,
 ଆଲୋକେ ଫୁଲ ପୁଟେ ମୋତେ ତମିର ତୁଟେ,
 ପ୍ରଣୟ ପଥେ ରୁହେଁ ସରମେ ।

ତା ଦେହେ ମିଶିଯାଏ ସକଳ ସୁଗନ୍ଧନ,
 ନିଶାନ ଭାବେ ପୁଣି ହିଏ ସେ ଦରଶନ,
 ସକଳ ସୀମା ପାରେ ଯୋଜନା କରେ ପ୍ରତି
 ସବୁର ନିୟାମକ କବି ସେ,
 ମୋ ଶୀତ ଶୁଷ୍କାରେ ତା କାବ୍ୟ ପରକାଶ
 ଜ୍ଞାନ ଭାବର ଅନୁଭବ ସେ ।

ସୁରାଶ ପ୍ରଣୟି ସେ ନ ରୁହେଁ ଅରେ
 ନ ରୁହେଁ, ନାହିଁ ମୋର ଶୋଚନା,
 ନିଶାନ ଅତିଥି ମୋ ମନ୍ଦହାସେ କହେ
 “କାନନ ଫୁଲେ ଦାର ରଚ ନା !”

ମୋ ଜୀବନ ଯମୁନା ପୁଲିନେ ରହି ରହି,
 ବଜ୍ରାଏ ବଇଁଶୀ ସେ ପ୍ରସାଶ ହିଏ ଦହି,
 କୋଇଲା-ପାସବାରେ ଦୁଲିଶ ପ୍ରାଚେଳେ
 ଜୀବନ କୁଞ୍ଜେ ମୋ ରାସ ସେ,
 ତା ଲାଗି ସିନା ନିତି ଏ ବାତାୟନ ପାଶେ
 ଜାଗର ଜାଳେ ବସି ହତାଶେ ।

ତା ପଦେ ଅରପେ ମୋ ଚପଳ ଗୀତି,
 ନ ବକୁ ଆନ ହାଟେ ନାହିଁ ମୋ ଶୁଭ !
 ଯେ ମାଳା ରଚିଛୁ ମୁଁ ଅଳସେ ବସି ବସି
 ଶୁଖୁ ସେ କାନନେ ମୋ ଶୋଭନା ନାହିଁ
 ମୋ ହୃଦ ଗ୍ରହମ ନଇ ମରୁରେ ଦେଉ ଦହି
 ସକଳ ଲାଳା ଏ ମୋ ଭୋଦର ପାଇଁ ।

ଯାତ୍ରା ସଙ୍ଗୀତ

ଜୀବନପ୍ରାପ୍ତ ମୋ ଭରତ କେତେ ମତେ

ନ ଦେଲ କିଛି ବୋଲି କହିବି କି ହେ ଆଉ ?

ଜୀବନ ପ୍ରୀୟତମ ହରତ ମୋ ଭରମ

ତରଣୀ ମୋର ତବ ସାଗରେ ବହୁଯାଇ ।

କୁଳର ଜନପ୍ରାଣୀ କେତେ ମିଳାଅ ଆଣି

ନୟନ ପଲକରେ ଲୁଗୁଅ ଜାଣି ଜାଣି,

ତୁମ୍ଭ ମୁଁ ଅଭିମାନୀ ହୃଦେ ଧରଇ ଟାଣି

ମରତ ପ୍ରବାସୀ ମୁଁ ନ ଜାଣି ଆଣେ ବାଉ । ୧ ।

ମାନସ-ହଂସ ମୁଁ ମାନସେ ଯିବି ଉଡ଼ି

ମୋ ବୋଧେ ପଥ ହୁଡ଼ି ଭରମେ ଅବରତ,

ଅଳପ ଭୃଷା ସୁଧା ଲଭି ତୁମର ସୁଧା

ତୁମତ ହେଲ, ତେବେ ଲୋଡ଼ିବି ଏ ମରତ !

ନିଜ ବାସନା ଜାଲେ ବିକଳ ବିଧୂତ,

ତମିର ଅଜ୍ଞାନେ ମିଳେ କି ଅମୃତ ?

ଗୁଡ଼ିବ ଦୁରେ ଯିବି ପାଶୁବାରେ ଭାସିବି

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହିମଗିରି ଯିବି ଗୋ ବେଳ ଥାଉଁ । ୨ ।

ବେଇତ ପ୍ରୀୟା ପ୍ରାଣୀ ଅମର ପ୍ରୀତି ଭରି

ମୋ ଶିଶୁ ହୃଦନେ ଅମର ମୋର ଆଖି,

ପ୍ରସବ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଖେଳାଇ ରୂପ ତେଜ

ବିକଳ କଣ୍ଠେ ମୋ ଫୁଟାଇଛ ତ ସଖା;

ଗାଲକି ବନ୍ଦୀ ମୁଁ ତରଣ ବନ୍ଦନା,

ସେଲଗି ଏ ସାଗରେ ଦେଇଛ ମୁହଁନା,

ସେ ସୁଖ କରି ହେଲା ଲଗାଇଲି ମୁଁ ଖେଳା
 ମିଳନ ମଧୁରୁଣି ପାହିଲି ଚାହିଁ ଚାହିଁ !
 ମିଥ୍ୟା ବିପତ୍ତିରେ ବଣିଜ ମରଣ ସେ
 ନ ଚେତେ ତିଳେ ସାହା କଲି ମୋ ମଣି ଶର ! ୩ ।

ପରସ ତରୁ ମୁଁ ଗୋ ପଲକ ମୋ ପତର
 ନିରାଶ ପରଶରେ ଝରିଛି ଅକାଳରେ,
 ମୌନୀତ ଭେଦେ ତିଳେ ଶୋଚନା ଶେଦ ମୋର
 ହୃଦୟମଣି ମୋର ସାଗର ଅତଳରେ;
 ପରସ କୁଞ୍ଜେ ଗୋ ତାର ମୃରୁଲି ଧନ !
 ପରଶ-ପବନେ ଗୋ ତା ଶୁଭ ଆଗମନ,
 ଶାବନେ ବେଦା ନେବା ଭିକାରୀ ସବୁ ତାର
 ସେ ମହାଦାନୀ ହସେ ପରଶେ ଦେଖିନାହିଁ ?
 ତା- ଶରଣେ ପରସ ଶାନ୍ତି ଶାବତରୁ
 ପଲ୍ଲବିତ ଆହା ଶୋଚନା କବା ଆଉ ? ୪ ।

ଶୁଭରେ ଶୁଭ ମନ ନିତ୍ୟ ମଧୁବନ
 ଦେଖିବୁ ପ୍ରୀୟସତ୍ତ୍ୱ, ଅଦୂରେ ଗୋଲକରେ;
 ଅଦୂର ପଥେ ଆଜି ମିଳନ ତାର ସାଥେ
 ବିଜୟ ରଥେ ତୋର ଶାବନ ଆଲୋକରେ !
 ସାକ୍ଷୀପଥ ତୋର ପଲକେ ହେବ ଶେଷ,
 ଶେଷରେ ସନ୍ଦେହ ସକଳ ତୋର କ୍ଳେଶ,
 ଧର୍ମ ଶ୍ରେୟ ଆଜି ପୁଣ୍ୟ ଦରଶନେ,
 ସ୍ମୃତି ସବୁ ପାପ ଦୃଷ୍ଟି ତର ଶୁଭ !
 ଶାବନ ବେଦତା ମୋ ଶାବନ ପଥେ ଭିକାରୀ,
 ତରଣୀମୋର ତାର ସାଗରେ ବହିଯାଉ ! ୫ ।

ବର୍ଷା ବରଣୀ

ଗୁଚ୍ଛ ଗରଜନ କର ଆସ !

ଦାନ ଆସ !

ନିଅ ନିଅ ବର୍ଷାର ପ୍ରାସ,

ଦାନ ଆସ !

ଉତ୍ତରୁ ଉତ୍ତର ଉଡ଼ାଇ,

ବଦ୍ୟତ କୌତୁକ ଲଗାଇ,

ସ୍ଵପ୍ନ ସୁଲକ ସୁଖ ଜଗାଇ,

ନିର୍ଜୀବ ମୃତ ଦୁଃଖ ନାଶ ।

ଦାନ ଆସ । ୧ ।

ତପ୍ତ ବନଳ ଏଇ ଧରଣୀ,

ଶୂନ୍ୟ ଭଜନ ଦୂର ଶରଣୀ,

ଶ୍ରେଷ୍ଠନ ହବସ କେ ରମଣୀ,

ଆଗମନ ପଥେ ମେଲି ବାସ;

ତାକେ ଆସ !

ଦାନ ଆସ ! ୨ ।

ଆସ ଆସ ନକର ନରଣୀ,

ଚୌଦିଗ ଆବର ଆକାଶ,

ଅମୃତ ଜୀବନ ପ୍ରକାଶ,

ଅମୃତ ଜୀବନର ଉଦ୍‌ଘସ !

ଦାନ ଆସ ! ୩ ।

ଆତ୍ମର ତଟିନୀ ତାକେ ଶୁଷ୍କ,
 ତାକେ ଗିରି କାନ୍ଥାର ରୂପ,
 ହର ଘନ ଧରଣୀର ଦୁଃଖ,
 ତାକେ ତରୁ ପଲ୍ଲବ ଘାସ,
 ଘନ ଆସ ! । ୪ ।

ତାକେ ଆଜି ନିର୍ଗୀବ କବି ହେ,
 ନିର୍ଗୀବ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବୀ ହେ,
 ତର ନଟ ନୃତ୍ୟର ଛବି ହେ,
 କାହିଁ ନବ ନିତ୍ୟ ସେ ରସ,
 ଘନ ଆସ ! ୫ ।

ଘନ ଉତ୍ତରୀ ଶୀତ ପବନେ,
 ଆସ ମେଲି ଶିତ୍ର ସେ ତରତଣ,
 କାନ୍ଥ ସିଂହ୍ୟ ଶ୍ୟାମ ବରଣେ;
 ଦୁଃଖର ନାହିଁ ଅବକାଶ,
 ଘନ ଆସ ! ୬ ।

ନିଶୀଥ-ଯାତ୍ରୀ

ସେ ଯେ, ଡାକଗଲା କିବା ଗୀତେ !

ଆହା ନିଶୀବଦ ସେ ନିଶୀଥେ !

ଅନ୍ଧାର ଗଳି ଆସୁଥିଲା ପାଳି,
ତମକି ଉଠିଲି ମେ ପରମ ପାଳି,
କିବା, ବ୍ୟଥା ରଖିଗଲା ତବତ !
ଆହା ନିଶୀବଦ ସେ ନିଶୀଥେ ।

ସେ ଯେ କାହା ସମ୍ମାନେ କି ବେଦନା ଭାବି

ଝୁଲୁଥିଲା ଗାଲ ଗାଲ
ଶୁଣିଛି କି ତାର ସଙ୍ଗୀତ ?
ଗମ୍ଭୀର ତାର ମୁକ୍ତର ଗୀତ
କଥା କଲି ମୋତେ ବାଲି
ମୁଁ ତା, ହୃଦୟ ରକ୍ତେ ରଞ୍ଜିତ ।

ମିଶିଛି ତୁର ତାର ହୃଦନ

ଶୂନ୍ୟ ନିଶୀଥ-ହୃଦ-ନୟନ

ଶୂନ୍ୟ ମୋ ମନ ଚାହିଁ ପ୍ରଥ ସତକତେ ।

ଆହା ନିଶୀବଦ ସେ ନିଶୀଥେ !

ଶୁଣିଛି ମୁଁ ତାର ମୁକ୍ତକଣ୍ଠେ

ବିପଳତାର ଆନନ୍ଦ

ସେ ଯେ ଉପେଖି ଚାଲିଛି ମୁକ୍ତ ପଥକ

ଜୀବନର ବାଧା ବନ୍ଧ !

ପୁତୁଲ ମୁଁ ତାକୁ “ତୁମ ତୁଲେ ନେବ ନାହିଁ ?”
 ସେ ଯେ, ଉଦାସ ହତାଶେ କଲ କେତେ “ନାହିଁ ନାହିଁ !”
 ମୁଁ ଗୋ ଭାବନାଗି କଥା ବାଜ ?
 ମୁଁ ଗୋ ଅଶ୍ରୁ ଦେଉଛି ବାହି !

ସକଳ ଆପଣା କଲ ସେ ତ ପର,
 ଶୂନ୍ୟ କଲ ଏ ପୁସ୍ତକ ଘର,
 ଶୂନ୍ୟ ରଜନୀ କେପନେ ବା କହ ବିତେ ?
 ସେ ଯେ ତ.କରଲ କବା ଗୀତେ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା-ଆରତି

ବହୁ ନିଅ ଆଜି ତରି;
 ଅଶ୍ରୁ ଉଠିଛି ଭରି;
 ସନ୍ଧ୍ୟାର ଦେଶେ ଯିବାକୁ ମୋ ମନ
 (ଚର) ଧନ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ପରି ।

ରଜନୀ ଲଜ୍ଜା ଉତ୍ତରୀ ଟାଣି,
 ଛିପ୍ପାର ଚାନ୍ଦିଣୀ ଖରେ ଯାଏ ହାଣି,
 ଲଗାଇଲ କିଏ ସୁପ୍ତର ମାୟା,
 ଯେଉଁଠି ନ ପାରେ ଧରି !
 ସନ୍ଧ୍ୟାର ଦେଶେ ବହୁନିଅ ମୋର ତରି !

ମୁଖର ବିଶ୍ୱ ଦେ ମୁଖର କବି,
 ନତ କର ତୋର ମଥା,
 ମୌନେ ମାରବେ ଶୁଣ କବା କହେ
 ବ୍ୟଥୃତ ଏ ମାରବତା !

ଗାଣ୍ଡି ମଳିନ ଆଜି ମୋର ବାସ,
 ସବୁ କଳଙ୍କ କୁଟିଳତା ହାସ
 ଖସିପଡ଼ୁ ମୁଁ ଗୋ ମୁକ୍ତ ହୃଦୟେ
 ସନ୍ଧ୍ୟାଟି ନେଇ ବରି !
 ପ୍ରମୁଦ ମାଳ ଶାନ୍ତ ଚଟିନୀ ପରି ।

ଅନ୍ୟାଳୀର ଉକ୍ତାଣ୍ଡ

ଆଜି ମୋର ପୁରେ ଆସିବେ ସଜନା;
ନଗର ଆଲୋକ ଗୋ !

ବାମ ବାଡ଼ୁ ଆଖି ଥରେ ଘନ ଘନ
ଅଙ୍ଗ ପୁଲକ ଗୋ !

କି ଦେଇ ପାରିବି ଦେବତା ପପୁରେ
କହିବୁ କି ସହି ରେ ?

ଆସିବେ ବୁଢ଼ ପୁଟୁଣି ପଦ୍ମ
ରୁଷ ଏ ମଞ୍ଚରେ । ୧ ।

ହସି ହସି ଆସେ ଅରୁଣ ଏ ଉଷା
ହସିବ ମୋ ପୁର ଗୋ,

ସକଳ ଜୀବନ ଧନ୍ୟ ସକଳ
ପୁଣ୍ୟ ମୋ ପୁର ଗୋ ।

ଉଇଁବେ ଲକ୍ଷ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଞ୍ଚରେ,

ଆସିବେ ବୁଢ଼ ପୁଟୁଣି ପଦ୍ମ
ମୋ କୁଟୀରେ ସହିରେ ! ୨ ।

କି ଦେବ ସଜନି କହନା ତୁ ବାରେ ?
ନଶ୍ୱର ଦେହ ଗୋ !

ନଶ୍ୱର ମୋର କେ ଅଧର;
ସ୍ତୁତି ସେନେତ୍ର ଗୋ,

* ଅନ୍ୟାଳୀର ରାମ ଟୀ । ବୌଦ୍ଧ ପୁରର ସନ୍ଧ୍ୟାସନୀ ।

ସେ ଚର ମୁକ୍ତ	ଚର ପ୍ରଶାନ୍ତ
	ଦେବେ କି ଭୟ ଘଷା ?
ଭୟର ଥାଳ	ଶିର ବହୁ ନିଜ
	ଭଣ୍ଡେ ମାଗିବ ଭକ୍ଷା ।
ଶୂନ୍ୟ ଜୀବନ	ଅରପିବ ପଦେ
	ନେବେ କି ନା ସହରେ ?
ଭସିବେ ଜୀବନ	ଚର ପ୍ରିୟ ମମ
	ରୁଷ ଏ ମଞ୍ଚରେ । ୭ ।

ଭରତ ଭିଷ୍ମ

। ୧ ।

ଦେଖିଛି ଦେବତା ତାର ଘନ ଭିଷ୍ମ ରୂପ
 ପୃଷ୍ଠେ ବହି ପୃଷ୍ଠା ବ୍ୟଥା ଅତ୍ୟାତ୍ମର ପ୍ରୁପ
 ହାରେ ହାରେ ବୁଲି କରେ ଅଶ୍ରୁ ଦୁଃଖ ଭିଷା
 ତୁମେ ତ ଦେଇଛ ତାକୁ ଚିର ଭିଷ୍ମ ଘଣ୍ଟା ।
 ଭିଷ୍ମ ଚିର ଭିଷ୍ମ ସେ ଯେ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ତାର,
 କାହିଁ କଷାଦାତ ପଦାଦାତ ପୁରସ୍କାର;
 କେବେ ଅପମାନ ଦୁଃଖ ପଶୁ ବ୍ୟବହାର,
 ସବୁ ଭୁଲି ଭିଷ୍ମକୁ ଭିଷା ଖାଲି ସାର !
 ଦେଖିଛି ସେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍ଗ ଝରଇ ଶୋଣିତ,
 ମାତର ଦୁର୍ଦ୍ଦମ ନିରଭୟ ତାର ଚିତ୍ତ !
 ସକଳ ମାନବ ପଥ ଏଡ଼ି ଅଲକ୍ଷିତେ
 ବୁଲିଛି ଉଦାର ଶାନ୍ତ ଚକ ଜୟଗୀତେ ।
 ଭାଲେ ମନେ ତା ପଦେ ମୋ ଅଶ୍ରୁ ହୁଏ ତାଳ
 ଏ ସଂସାର ପଥେ ତକ ଭିଷ୍ମ ଯାଏ ବୁଲି ।

। ୨ ।

ପ୍ରଶାନ୍ତ ମୁରୁଡ଼ି ଧୀର ତାର ପଦପେପ,
 ନାହିଁ ତଳେ ମନେ ଶଙ୍କା ସନ୍ଦେହ ଆପେପ;
 ଭୁବନ ଅନ୍ଧାରେ ବୁଲେ ଭିଷା ତାର ଦୁଃଖ,
 ଦେଖିଛି ପ୍ରଶାନ୍ତ ତାର ସମୁଦ୍ଧୂଳ ମୁଖ !
 ଦେଖିଲେ ଦୁଃଖୀର ଦୁଃଖ ଯାଏ ଅପସର
 ଆଶାର ଆଲୋକ ଖେଳି; ଶକିତ ଶବ୍ଦ !

ଦେଖିଛି ସେ ଭବାନୀକେ ଅନ୍ଧକାର ପାରେ,
 ଜୀବନ ପ୍ରକୃଷ୍ଟା ତାର ମୃତ୍ୟୁ ହାହାକାରେ !
 ମରୁଭୂମି ପୁଣ୍ୟ ସେ ଜୀବନର ଫୁଲ,
 ନିର୍ଯ୍ୟାତକ ଦୁଃଖ ବନ୍ଧୁ ନେବାକୁ ଆକୁଳ,
 ଶୋଭଇ ତା ଅଙ୍ଗେ ଆଳ ବସ୍ତୁ ଗଭୀର
 ଗୈରକ ପତାକା ! ତବ ଦୁର୍ଦ୍ଦମ ସୈନିକ—
 ମନ୍ଦେ ହସି କରେ ମୌନ ଆଲୋକ ପ୍ରଖ୍ୟା,
 ଦେଖିଛି ଦେବତା ତବ ଭକ୍ତ କରେ ଭକ୍ଷା ।

—୩—

ସନ୍ଧ୍ୟା ଅନ୍ଧକାରେ ତବ ଜୟ ଗୀତି ଗାଇ,
 ବିଜୟ ବାହିନୀ ନିଏ ଅଲକ୍ଷେ ଚଳାଇ,
 ଯାଏ ଏହି ପଥେ ମୌନ ସକଳ ପଶ୍ଚାତେ,
 ନିଃସଙ୍ଗ ବିହଙ୍ଗ ଆସେ ଘନାକୃତ ରାତେ,
 ଚାଲିଯାଏ ଧୀର ପଦେ ଓଷ୍ଠେ ସ୍ଥିର ହାସ
 ବିଶ୍ଵ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଯେହ୍ନେ ବେଦନା ପ୍ରକାଶ !
 ଯେ ହାସେ ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳା କରେ ନିବେଦନ
 କାଳର ନିଶ୍ଚୁର ଲାଳା ! ହସଇ ଯେସନ—
 ରଣ ଶେଷ ରଣଭୂମି ! ଶତ୍ରୁ ଅନ୍ଧକାରେ—
 ପଦୁଫୁଲ ଶୀତ ହସେ ! ବିଜନ କାସାରେ ।
 ସେହି ହାସ ତାର ଦେଖି ହେଉଇ ମୋ ଲୁହ;
 ସେହି ହାସ ତଳେ କେତେ ଶୋଣିତର ପୁଅ !
 ଗାଇ ତା ବିଜୟ ଗୀତି କବ ଆତ୍ମହର,
 ଧରଇ ଶୁଙ୍ଗଳ ହାସେ ଶସିପଡ଼େ ପର !

—୪—

ଧରଣୀ ରକ୍ଷସ ଶୃଣା ନିବାରଣ ଲଗି
 ସମବେତ ଭକ୍ତ ସଂଘ ଗନ ସଂଚାରୀ !
 ସେ ଭକ୍ତ ଶୋଣିତେ କର ଧୌତ ଚର ଶାନ୍ତ
 ଧରଣୀର ପାପ, ତହିଁ ସେ ଯେ ଜଣେ ପାନ୍ତ ।

ଗୁହ୍ୟତ୍ୟାଗୀ ଦେଶତ୍ୟାଗୀ ଚାଲେ ସଂସ ସାଥେ,
 ଚୈତ୍ତ୍ୱକ ପଦାଳା କର ମନୋନ ବନ୍ଧ ଦାତେ,
 ଚାଲିଛୁ ନିର୍ଦ୍ଦୀକ ଧୀର ନିର୍ଦ୍ଦୀକର ଦ୍ୱାର
 ଅବା ପଶ୍ଚି ନିର୍ଦ୍ଦୀକର ମର ଦାଦାକାର
 ଧରଣୀ ନ ଦିଏ ପାକୁ ତଳେ ଦେଲେ ଚାଡ଼ା
 ଦିନେ ଦେଲେ ଦୁଃଖ ପାଳ ନ କରେ କେ ଆଡ଼ା,
 ସତ୍ୟତା କଟାମେ ପାକୁ ନରେ ଉପହାସ,
 ଭର ଅନାଦାର କୁଣ୍ଡଳ ନ ଫୁଟି ପା ଦାସ,
 ଲକ୍ଷ କୋଟି ଅଭିନୟ ଦର୍ଶନ-ଧାର-ଗୁଣି
 ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ତକ ଉଷୁ ଉଷା ପାଏ ମାଗି ।

ଶିଶୁ ସୃଷ୍ଟି

ଜଗତର ଶିଶୁ ଆସ ଆସ ମୋର କୋଳେ !
 ଆସ ଏ ବକ୍ଷେ ପୀରତ୍ତ ସେନେତ୍ର ଭୋଳେ,
 ଆସ ଆନନ୍ଦ ! ଆସରେ ଜୀବନ ଉର୍ଲ !
 ସୃଷ୍ଟିର ଉଷା ! ସକଳ ଜୀର୍ଣ୍ଣ
 ହସି ହସି ଯାଅ କୁର୍ଲ ।

ସେ ହାସେ ବିକଶେ ସୃଷ୍ଟିର ଲୀଳା ପଦ୍ମ ।
 ସେ ଭାରତୀ ଶୁଣି ମରଇ ମିଥ୍ୟା ଛଦ୍ମ;
 ମରଣ ମରଇ ଅସ୍ଥିର ପଦ ପାତେ,
 ଜୀବନ ନିତ୍ୟ ମନ୍ଦ ଅମର
 ଗାଅ ମଜ୍ଜଳ ପ୍ରାତେ ।

ଦର୍ଶନେ ରୂପ ମରେ ମୋର ହାହାକାର,
 ମୃତ୍ୟୁ ଗୁହାନ୍ତ ସକଳ ଜୀବନ ସାର—
 ଅମୃତ ଗୀତ ଅକାରତେ ପଡ଼େ ଝର;
 ମନେ ଭଲେ ଆହା ନତ୍ୟାନନ୍ଦେ
 ଆଜିଯାଏଁ ହେଲେ ମର ।

ଆସରେ ବକ୍ଷେ ସକଳ-ଜୀବନ-ଆଶା !
 ଆସ ମୋ ଜୀର୍ଣ୍ଣ-କାବ୍ୟ-ଆଲୋକ-ଉଷା
 ଛୁଳ୍ଲ ଯେ ତାର ସେ ପରଶେ ଯାଉ ଯୋଡ଼ି
 ସବୁ ବନ୍ଦନ ମରରେ ଭୟ
 ଅବହେଲେ ଯାଉ ଖୋଲି ।

ନ ଶୁଣିବି ଆଜି ନ ଶୁଣିବି କାର କଥା,
 ନ ଗଣିବି କିଛି ସଂଗ୍ରାମ ଯତ ବ୍ୟଥା;
 ସକଳ ଆଜି ତୋ ଅର୍ଥ ବସ୍ତ୍ର ନ ବାଣୀ
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଏଇ ଚର କଙ୍ଗାଳ
 ସାଇତି ରଖିବି ଗୁଣି !

ତୁଚ୍ଛ ଶୋଚନା ତୁଚ୍ଛ ସକଳ ଶକ୍ତି,
 ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଆଜି ଜୀବନ ଛୁନ୍ଦ ଗୀତି,
 ପରାଣ ପାସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ! ଦୂର୍ବେ ରେ ଶାଲ !
 ଆସ ଆନନ୍ଦ ନିତ୍ୟ ଜୀବନ
 ବସେ ଯାଅ ମୋ ଚାଲ !

ସକଳ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ପୁରାତନ ପଡ଼େ ଝରି,
 ପରସ ପସ ବାତ୍ୟା ନିଏରେ ତଡ଼ି;
 ହସେ ପୁଣି ଉଷା ଶୁଭେ ଆଲୋକର ଗାନ !
 ନକ ନକ ରୂପେ ପୁରାଣ ଏ ଭୂମେ
 ବିକଶିତ ଭଗବାନ ।

ହସି ଉଠ ଚର ଅନ୍ଧାର ଘସ ମମ !
 ଭ୍ରଷ୍ଟ ଭ୍ରାନ୍ତି ଶ୍ରୀବଣ ବରଦ ସମ;
 ନିଅ ମୋ ଜୀବନ ସବୁ ସମ୍ବଳ ଧନ,
 ନିଅରେ ଆଣିବି ! ସବୁ ମଙ୍ଗଳ—
 ଦେବ ହସି ପୁରାତନ ।

ଉତ୍ସବ ଦୀପ

ଦୁଃଖେ ତୁମର ଉତ୍ସବ ଦୀପ ଦେବତା,

କେତେ ମତେ ଉଠେ ଜଳି;

ଦୁଃଖୀର ଲୁହେ ତୁମର ରତ୍ନ ଆସନ

ଦିବାନିଶି ପଡ଼େ ଟଳି !

ଦୁଃଖୀର ସଖା ଶିରେ ବହନିଅ ପ୍ରାସ,

କଳାଳ ମୁନ ଅଧରେ ଫୁଟାଅ ହାସ;

ଏ ଭର ଅଧମ ଭବ ମହାଦାନ ଜୀବନେ,

ପାରେ ନାହିଁ ଭଲେ କଳି;

ଉତ୍ସବ ଦୀପ କେତେ ମତେ ଉଠେ ଜଳି !

ଜୀବନ ଯଶେ ଭାଳିଦିଅ ଦେହୁ ଶୋଣିତ,

ଦାତକକୁ ଦିଅ ଆପଣାର ଶିର ବଢ଼ାଇ;

ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ ଶୁଭେ ତୁମର ନୁପୁର ରଖିତ

ପାଦକୁ ଦିଅ ଅନ୍ଧାରେ ପଥ ବଢ଼ାଇ ।

ଅଶ୍ରୁ ବେଦନା ପୋଛି ଯାଅ ନିଜ କରେ ହେ,

ତୁମ ମହାଦାନ ଅନ୍ତରେ ନାହିଁ ଧରେ ହେ,

(ଭବ) ଆଲୋକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଠିଲେ ପରଶ ପରେ ହେ,

ମୃତ୍ୟୁ ଦୈନ୍ୟ ଅନ୍ଧାର ପଡ଼େ ବଳୀ !

ଉତ୍ସବ ଦୀପ କେତେ ମତେ ଉଠେ ଜଳି ।

ମଙ୍ଗଳମୟ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଜ୍ୟୋତି !

କର ଦରିଦ୍ରେ ତବ ଇଚ୍ଛାର ବାସ !

ଧନ୍ୟ ଦେଉ ଦେ ତୁମର ଆଲୋକେ ଜୀବନ,

ସବୁ ଜଞ୍ଜାଳ ସକଳ ଗୁଣି ପ୍ରାପ ।

ଦରଶନ ଦିଅ ଉଦ୍ଧୂଳ ଦେଉ ପୁର,

ତର ପ୍ରେମୀମୋର ସକଳ କରଦେ ପୁର

ସକଳ ମୋ ପ୍ରିୟ ଯାହା ଏ ଜୀବନେ

କର ପ୍ରଭୁ ଆପଣାର,—

ତୁମ ପୀରଣରେ ଯାଉ ଏ ଜୀବନ ଗଳ;

ଉତ୍ସବ ଦୀପ କେତେ ମତେ ଉଠେ ଜଳ !

ଲୋଡ଼ିଲି ଯାହା ମୁଁ ଦେଇଛ ସକଳ ଦେବତା,

ଲୋଡ଼ି ନାହିଁ ବୋଲି ତୁମ ଅନୃତ ପ୍ରୀତି ଦେ,

ପ୍ରେମମୟ ରୂପ ଲୁଗୁଇଛ ମୋର ଭରତା;

ଗାଇନାହିଁ ବୋଲି ତୁମର ବିଜୟ ଗୀତ ଦେ;

ଏ ଛଳନା ଶୁଭ ତର ପ୍ରିୟ ନାହିଁ ସାଜେ ଦେ;

ତୁମର ବିରହେ ସକଳ ବଡ଼ିମା ଶୁଣେ ଦେ,

ଦେଇଛ; ଦେଇନି ଆପଣାକୁ ବୋଲି ଲଜେ ଦେ

ମନୁଥାଏ ନିଜ ଅନ୍ଧାରେ ଶତ ଭଳି ।

ଉତ୍ସବ ଦୀପ କେତେ ମତେ ଉଠେ ଜଳ ।

ଭିକ୍ଷୁ ଗୀତି

ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଦେବଦୂତ ଅବତାର,
 ବୁଦ୍ଧ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୌରୀଜୀ ଏ ଭୁବନ କଲେ ସାର;
 ଆପଣା ରକତେ ହରିବାକୁ ଭବଭୟ !
 ଅବନତ ଶିରେ ଗାଇଲ ଭିକ୍ଷୁ
 “ଜୟ ହେ ଦେବତା ଜୟ !”

ଯାଇଛି କି କହ ଧରଣୀ ବେଦନା ପ୍ରାୟ ?
 କୁଟିଳ ଏ କାଳ କରେ ନାହିଁ ଉପହାସ ?
 ଧରଣୀ ବକ୍ଷ ଶୋଣିତେ ନୁହେଁ କି ସିନ୍ଧୁ;
 ତର ବୁଭୁକ୍ଷୁ ମାନବ କି ନୁହେଁ ରିକ୍ତ ?
 ଏ ଗଗନ ଆଜି ନୁହଇଁ କି ତମୋମୟ ?
 ଅବନତ ଶିରେ ଗାଇଲ ଭିକ୍ଷୁ
 “ଜୟ ହେ ଦେବତା ଜୟ !”

ଆଜି ସେ ବନ୍ଧୁ ରୁଧିର ପଡ଼ଇ ଝରି,
 ନୟନ ଯୁଗଳ ଅଶ୍ରୁରେ ଭୃଂ ଉରି,
 ଅସ୍ଥିର ପଦେ ଶୂନ୍ୟକୁ କରି ଲକ୍ଷ,
 ହତ୍ୟାର ମୁଖେ ପତାଇ ଦେଉଛ ବକ୍ଷ;
 ଭକ୍ଷା ମିଳେ କି ଆପଣାକୁ କରି କ୍ଷୟ ?
 ଅଶ୍ରୁ ନେତ୍ରେ ଗାଇଲ ଭିକ୍ଷୁ
 “ଜୟ ହେ ଦେବତା ଜୟ !”

ସେ ଯେ ମୁକ୍ତିର ପତାକା ବହୁଛ ହାତେ,
 ବସଭୟ ଗାଇ ଚାଲୁଛ ଜୀବନ ରାତେ,
 ଲଗିନି କି କହ ହିଂସା ଶୋଣିତ ମଣୀ ?—
 ଭିକ୍ଷୁ କହଇ ହସି,
 “ଦୈବର ଏସେ ଅମୃତ ବସଭୟ !”
 “ଘନ ଜନ ଆଶା, ଜୟ ହେ ଦେବତା ଜୟ !”

ଦେବତାର ଦୁଇ ଚାରିପାଏ ଧରାପରେ;
 ଦୁଃଖୀ ପରାଣେ ଶ୍ରୀତ ଆଶା ନାହିଁ ଧରେ ।
 ଦୁଃଖ ତମିରେ ନମେଷୋକ୍ତୁଳ ଚନ୍ଦ୍ର;
 ଅବା ନରାଣାରେ ଗରଜେ ବଜ୍ର ମନ୍ଦ୍ର !
 ନମେଷକେ ପୁଣି ସକଳ ତମିରେ ଲୟ;
 ମନେ ବହସି ଗାଇଲୁ ଭକ୍ତ
 “ଜୟ ହେ ଦେବତା ଜୟ !”

“ଅମା ଅନ୍ଧାର ମୃତ୍ୟୁ ବହନ ଭେଦ,
 ଦେବତାର ଦୁଇ ଧରାପର ଯାଏ ଖେଦ;
 ତା ପଦ ପରାଣେ ହସଲ ପଦ୍ମ ପୁଣ୍ୟ,
 ମନ୍ଦ୍ର ତା ବାଣୀ ମୁଖରତ କରେ ଶୂନ୍ୟ;
 ତାହାର ପରାଣେ ଧରଣୀର ପାପ ସୟ !”
 ମୁଗ୍ଧ ନେତ୍ରେ ଗାଇଲୁ ଭକ୍ତ
 “ଜୟ ହେ ଦେବତା ଜୟ !”

“ନ ମିଳିବ ନାହିଁ ମିତ୍ର ପରେ କାହିଁ ଭକ୍ଷା,
 ଭୁବନର ପାପେ ଆତ୍ମ ଆତ୍ମ ତ ଘଣ୍ଟା !
 ଦେବତାର ଦୁଇ ଆପଣା ଶୋଣିତ ଭାଳି,
 ପାପଭାର ବହୁ ପୃଷ୍ଠେ ଗଲେଣି ଚାଲି
 କଷ୍ଟେ ଏସନେ ବହୁ ନେଲେ ସତଚୟ !
 ସେ ପଥ ପଥକ ଘନ ଭକ୍ତ !
 ଜୟ ହେ ଦେବତା ଜୟ !”

ଦୈନିକ ପ୍ରକାଶ

ସକଳ ଦୃଷ୍ଟି ଏଡ଼ି ଏଥୁ ଯାଉ
 ଜୀବନ ବହି ମୋ ଜୀବନ ବହି;
 ବିରାଟ ଏ କାଳ ମଳିନ ଚନ୍ଦ୍ର
 ନ ଦେଉ କହି ଗୋ ନ ଦେଉ କହି ।

ମୁଁ ଗୋ, କାସାର କମଳ, ରଜମାଗରୀ,
 ମୋ ଜୀବନ ପ୍ରଭୁ ଏକଇ ସନ୍ଧ୍ୟା !
 ବିଶେଲେ ଚଳିବ ଦୂର ପରବାସୀ
 ବିରାଟ ବିଶ୍ୱେ ନିମେଷେ ରହି ଗୋ ନିମେଷେ ରହି ।
 ଦେବାର ଗଦା ନାହିଁ ମୋର କିଛି
 ଦୁଃଖ ନାହିଁ ମୋ ଶୋଚନା ନାହିଁ ।

ଏକଇ ଦିନର ହାସ୍ୟ ଅଶ୍ରୁ
 ସଞ୍ଚିତ ମୋର ତୁମରିପାଇଁ ଗୋ ତୁମରିପାଇଁ ।
 ତୁମ ବାଣୀ କହି ଫୁଟିଛି ଝରିଛି
 ତୁମ ସଙ୍କେତ ମାରବେ ଚାହିଁ ଗୋ ମାରବେ ଚାହିଁ,
 ଭୁଲିଛି ଆଲୋକ ଘନ ଅନ୍ଧାର
 ସବୁ କୋଳାହଳ ଦୁଃଖ ନାହିଁ ଗୋ ଶୋଚନା ନାହିଁ ।

ପ୍ରାଣ ବୁଦ୍ଧୁଦ ହେ ମହାସିନ୍ଧୁ !
 ଲୁପ୍ତ ସେ ଦେହେ ମୁଁ କ୍ଷୀଣ ବିନ୍ଦୁ,
 ହେ ମହା ମହେଶ ନରେଶୀ ହାସ୍ୟ,
 ବିକଟ ଅନଳ ମିଶିବ ତହିଁ ଗୋ ମିଶିବ ତହିଁ !

ସୁପ୍ତ ଦେବତା

(କୌଣସି ନର-ରକ୍ଷସ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା)

ଆଜି ହତ୍ୟାରକତେ କଳ୍ପଷିତ ଯାଇ କର;
ପରାଣେ ଯାହାର ପ୍ରବଳ ଶୋଣିତ ରୂପା,
ତୁମ ଅମୃତ ପୀରତି ପରାଣେ ଭର
ଉଷର ଜୀବନେ ଆଶ ଅମୃତ ଉଷା ।

ଏ ମାନବ ଲାଗି ଶୁଷ୍କ ଲୋଚକ ଯାଇ,
ସ୍ଵାର୍ଥର ମୋହେ ହୃଦୟ ନ ଯାଏ ଗଳ,
ନ ହୁଏଁ ଯା ତତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଳ-ହାତୀକାର,
ସୁନ୍ଦର ଯାଇ ପରାଣେ ଯାଇଛୁ ଜଳ—

ତାଳିଦିଅ ପ୍ରଭୁ ତୁମର କରୁଣା ବନ୍ଦୁ,
ପୀରତି ପରିତେ ସେ ଭ୍ରମିକର ହେ ପିଲା,
ତାକ ନିଅି ବାରେ ଯହିଁ ପ୍ରାଣ ମହାସିର,
ବ୍ୟର୍ଥତା ତାର ବୁଝେ ନାହିଁ ସେ ସେ ଶିଳ !

ଅପମାନେ ପୁଣି ଆମ୍ଭ ନିର୍ଯ୍ୟାତନେ,
ମରେ ଯେ ନିଃସ୍ଵ ଏ ଶିବ ସୃଷ୍ଟି ଦଳ,
ମୈତ୍ରୀ କରୁଣା ଭର ବକୃତ ମନେ,
ତୁମର ଆଶିଷ ତା ଶିରସି ପଡ଼ୁ ଝର !

ବଲ୍ଲେଳ ରସନା ଦଂଷ୍ଟ୍ରା-କଳେ-ମୁଖ
ଦେବତା ଆସନ ଆବଣ ଆଜି ସେ ରୁକ୍ଷ
ମାନବ ଚିତ୍ତେ ନିବସି ଆଶଇ ଭ୍ରାନ୍ତ
ଶାନ୍ତ କର ହେ, ସୃଷ୍ଟିରେ ଆଶ ଶାନ୍ତ !

ବହାଇ ଦର୍ଶିତା ଶୁଷ୍କ କପୋଳେ ଲୁହ,
 ଗାଣ୍ଠି ବିକଳ ମୂକ ଏ ମାନବ ଲଗି,
 ତୁମ ଅଶ୍ରୁରେ ତା ପରାଣ ଶତ ଧୁଅ,
 ତର ଦରିଦ୍ର କରୁଣା ନେତ୍ରେ କହ ତୁମେ ରହ ଜାଗି !

ନର ନାହିଁ ଯାର ରୁକ୍ଷ ବିକଟ ଶ୍ରେଣୀ
 କହ ଯାଇଁ ତାକୁ ଗୁଡ଼ ସମୂଳ ଘନ—
 ମରଇ ମ ନକ ପଥେ ଘାଟେ ଫାଟେ ମୃଧା !
 ସବୁ ତା ପୁଅ ରକତରୁ ନୁହେଁ ଭନ ।

“ପୁତ୍ର ଦେବତା !” ପୀଡ଼ିତ କଣ୍ଠେ ବାଜେ;
 କାତର କଣ୍ଠେ କବି କହେ “ପୁତ୍ର ପୁତ୍ରୀ ତ ନାହିଁ ସାଜେ ?”
 “ଆଜି ଏ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ ଉଠ ଜାଗି !”
 “ପଶୁ ସମ ମୂକ ନିପୀଡ଼ିତ ଜନ ଲାଗି !”

ଖଣ୍ଡିତା

ଆଉ କାହା ଲାଗି ଯତନେ କବରୀ ରଚନା ?
 କୁସୁମ ଭୃଷଣେ ନାହିଁ ତଳେ ଆଉ ବାସନା,
 ରଖ ସଖି ତୋର ମଲ୍ଲୀ କରଣ ସୁଧିକା,
 ମରଣର କୋଳେ ମୁଦେ ମୁଁ ନୟନ ଲତକା !

ପୋଛି ଦିଅ ସବୁ ଲକ୍ଷାରସ ମୋ ପୟରୁ,
 କଧୁଲର ରାଗ ନିଶ୍ଚଳ ଦିଅ ମୋ ଅଧରୁ ।
 ନ ବୁଝିଲୁ ଫେରି ସ୍ତ୍ରୀସୂତମ ଯେବେ ଥରେ ଗୋ
 ଜାଣି ଜାଣି ଯେବେ ଦାଣିଗଲ ମରମରେ ଗୋ
 ସରଣୀ ସମାନ ଯେବେ ଗଲ ଏଇ ପଥେ ସେ,
 ଏଡ଼େ ନିଷ୍ଠୁର ଉଦାରୀନ ସବୁ ସତେ ସେ !

କାତାସୁନ ପଥେ ବୁଝିଥିଲ କେଡ଼େ ସରଗେ,
 ଶ୍ରବଣ କୁସୁମ ଖସି ପଡ଼ିଲ ଯା ତା ଆଗେ,
 ଲଜେ ଅଭିମାନେ ହୃଦୟ ହୁଏ ଗୋ କରତ;
 ନ ବୁଝିଲୁ ଯାହା ନ ଶୁଣିଲୁ ଥରେ ଆରତ !

ଦୂରର ଯା ଥିଲ

ଦୂରର ଯା ଥିଲ ଅନ୍ତରେ ଆଜି ପ୍ରିୟ
 ଉତ୍ସବଦାସ ମଢ଼ରେ ଜାଳିଦିଅ ।
 କାହିଁକି ଶୋଚନା ? ଅଶ୍ରୁ ପୋଛ ଭୁ କବି,
 ଅନ୍ତରେ ତୋର ନିତ୍ୟ ଅମର ରୁଚି !
 ଗାଥ ଗାଥ ତୋର ନବ ସଙ୍ଗୀତ
 ସେ ପରଶ ଅନୁଭବି ।

ଶତ ବସନ୍ତ ଉତ୍ସବ ତୋର ପ୍ରାଣେ,
 ଶରତ ପୁଷ୍କତ ତୋ ପୀରତି ଅଭିପାନେ
 ଭାଳଇ ଆଲୋକ, ଶୁଭ୍ର ଶେଫାଳି ଫୁଲ !
 ଆଜି ଆନନ୍ଦ ପୀରତିର ନାହିଁ ଭୁଲ !
 ବିରହ ମିଳନ ଏକାକାର ଆଜି
 ପରଶ ହରାଏ କୁଳ ।

ମୃତ୍ୟୁ ଆଜିରେ ଅମୃତେ ଗଲ ମିଶି,
 ଜୋଛନା ହାସରେ ମିଶିଗଲ ଅମା ନିଶି,
 ବାଧା ବନ୍ଧନ ସବୁ ଗଲ ଆଜି ଭୁଟି,
 ମଉଳଲ ଆହା ସକଳ ଭ୍ରାନ୍ତି ଫୁଟି ।
 ପୀରତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋକେ ହସଇ
 ପରଶ କମଳ ଫୁଟି !

ବରଷା ଆସିଛି ଦୁଆରେ

ଆଜି, ବରଷା ଆସିଛି ଦୁଆରେ
 ଆଜି କେ ରବିଲ ନୃତ୍ୟ ନଗନ
 ଭୋର, ଅନ୍ତରେ ପୁଣି ବାହାରେ ।
 ଆଜି ମରୁଭୂମି ଶାନ୍ତି ଏ ଦେଶେ,
 ଭର ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବେଶେ !
 ବଜାଇ ମରଣ ସଞ୍ଜି ବନ
 ତା ଗଣା କବି ତୁ ଚାହାଁରେ । ୧ ।

ଶାନ୍ତି ଗୁଣ ଧୂସରେ ଆଜି
 ନବନ ଜୀବ ସେ ସଞ୍ଚାରେ ।
 ଶାନ୍ତି ଉଦକ ମରଣରେ ଢାଳି,
 ଭର ବୈରାଗୀ ଦୁଇ ଯାଏ ଚାଲି
 ଭର ଆନନ୍ଦ ନିର୍ବିକାର ସେ
 ବୁଝେନାହିଁ ଫେରି କାହାରେ । ୨ ।

ଶୁଣି ଆଗମନା ବିଶାଳ ଶୂନ୍ୟ
 ଉଠେ ବିଶ୍ୱର ଜ୍ଞାନ,
 ବୃକ୍ଷ ଲତକା ମରବ ଶୈଳ—
 ତଟିନୀ ସକଳ ଅର !
 ମରେ, ମୃତ୍ୟୁର ଅବସାଦ ।
 ତାର, ସଙ୍ଗୀତେ ଫୁଟେ ଶୈଳେ କୁସୁମ
 ଶୂନ୍ୟରେ ପରମାଦ !
 ଆଗୋ ମଲ୍ଲିକା ମାଳତୀ ତମ୍ପା,
 ରଜମାଗରୀ—ତା ଅନୁକମ୍ପା
 ଲଗିତ କି ମମ ଦର୍ପେ ହୃଦୟେ
 କହନା ମିଳିବ ରାହାରେ । ୩ ।

ସ୍ୱର୍ଗ୍ୟ ଶ୍ୟାମ ଶୀତଳ ପୁଷ୍ପେ
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେବ ପୁର,
 ଜଞ୍ଜାଳ ଗାନ୍ଧୁଦୁର,
 ଆଜି ବିଶ୍ୱର ପ୍ରୀତି ଆନନ୍ଦେ
 ନମେଷେ କରିବ ଯୁର । ୪ ।

ସୌଧ ଶୀର୍ଷେ ତନ୍ଦ୍ରୀ ସଜଳ—
 ନୟନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶା
 ଫୁଟାଇଲ କିଏ ଶୁଷ୍କ ଚୂତକ—
 କବି କଣ୍ଠର ଶ୍ରୀ ?
 ଆସ ହେ ବରଷା ବିଶ୍ୱ-ଜୀବନ,
 ବିହ୍ୱଳ କରି କରିବ ବରଣ,
 ନଗନ ହେଉ ହେ ସକଳ ମଳିନ
 ଅରୁପ ବିଶ୍ୱବିହାରେ;
 ଆଜି, ବର୍ଷା ଆସିଛି ଦୁଆରେ ।

ଅଭିସାରକା

ହସଇ ଜୌହନା ବହଇ ମଳୟ ମନ୍ଦିର,
 ବକୁଳ ଗନ୍ଧେ ସକଳ ଭୁବନ ଅଧୀର,
 ଧନ୍ତୁନାହିଁ ମନ ଘରେ ତଳେ ଆଜି ସଜନ,
 ତାକେ ଅବା ଦୂରେ ମୁଗ୍ଧ ଆକୁଳ ରଜନୀ,
 ତାକେ ତା ବଂଶୀ ସୁଦୂର ତମାଳ କୁଞ୍ଜେ;
 ତାକଇ ଅଧୀରେ ମରେ କୁଳବାଳା ମୁଁ ଯେ ।

ପୁରଜନେ କାଲି ଦେବେ ନାହିଁ ମୋତେ ବାସ,
 ବାଧଇ ଆଜି ଗୋ ନୟନର ଉପହାସ ।
 ରଖ ରଖ ସହ ରୁଣିତ ନୁପୁର ଚରଣୁ
 ଆସେ ପୁଣି ତାକ ସିନ୍ଧୁ ଗୁଞ୍ଜ କାନନୁ,
 କବସ-କୁସୁମ ଶିଥିଳ କି ସହ କହନା ?
 ମନଲକ୍ଷି ଅବା ଗଣ୍ଡମକସ ରଚନା ?

ସେତ ରୂପ ଖଣି ବସ୍ତ୍ର ହେବ ଗୋ ଦହ,
 ସୁର୍ଣ୍ଣ ମୋ ରୂପ ଯୋଗ୍ୟତାର କି ସହ ?
 ପିଠି ପିଠି ସହ ଆକୁଳତା ତଳେ ସହେନା;
 ଶବ୍ଦ ସେ ତାକେ ଘରେ ମନ ଆଉ ରହେନା ।

[୧୯୩୧]

କାରାବାସ-ସ୍ୱପ୍ନ

୧—ଦୁଇ କାରାବାସେ ମଧୁର ତାହାର ସ୍ମୃତି,
 ନିଶବଦ ରାତେ ସଙ୍ଗୀତ ଅନୁଭୂତି,
 କୋଇନା ଆଲୋକେ ରଜନଗଜା ବାସ,
 ଅଜ୍ଞାତ ଜୀବନ ଅମର ମଧୁର ପ୍ରାସ !
 ଦୂର ପରବାସୀ, ହେ ପଥକ ରହ ରହ !
 ଦେଖିଛ କି ତାକୁ କେବେ ଏ ଜୀବନେ କହ ?

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାସମ ତା ନୟନ କରୁଣା ଭଙ୍ଗ,
 ତା ଅଧର ହସ ସେସନେ ତରୁଣା ହବା,
 ତା ରୂପ ମାଧୁରୀ ପିଇଛୁ ହୋଇଛୁ ଧନ୍ୟ,
 ମରମୁଁ ଅମର ପଦଶାରେ ହେଲି ଗଣ୍ୟ ।
 ଦେଶର କାଳର ମହା ବ୍ୟବଧାନ ଦାଣି
 (ସେ ମୋ) ଜାଗତ ପ୍ରାଣେ ଅଶ୍ରୁ ଜଡ଼ିତ ବାଣୀ !
 ପ୍ରଳୟ ଭୂମିରେ ଭଜୁଲ ଶିଖା ସମ,
 ସକଳ ପ୍ରିୟର ମୋର ସେ ସେ ପ୍ରିୟତମ ।

୨—ଭୁଲିଯିବ ତାକୁ ? ଭୁଲିବ କେସନେ କହ ?

ମୃତ୍ୟୁକୁ ଦାଣି ରୂପ ତାର ଅହରହ—

ସତ୍ୟ ସମାନ ପ୍ରତିଭାତ ନିଶି ହବା !

ଜୀବନ ଆଲୋକେ ଅମର ପଦ୍ମ କବା !

ଗଲଣି ସେ ଭୁଲି ? ପଡ଼େ ନାହିଁ ଅରେ ମନେ ?

ନାହିଁ ମୋ ଶୋଚନା କହ ଦେବ ତାକୁ ତମେ—

ଭୁଲିଯାକୁ ହେଲେ ବଢ଼ିଯାଏ ମୋର ପ୍ରାସ,

ଅପଣାକୁ ଅବା କରେ ମୁହିଁ ଉପହାସ ।

କୋକିଳ ଜଣେ ଦୁରୁ ସେ ଯେ ଆସେ ଭାସି,

ତାର ଲବଣ୍ୟ ବହେ କିଶଳୟୁ ରାସି,

ଦୂର କାନ୍ଦା'ର ମଳୟ ଆଗଣ ତା ପୁଣି,
 ମାଧବୀ ଜୋହନା ତାର ପୀରଣ ଆଦର୍ଶ ।
 ଭୁଲି ଯାଏ କହ ନିଶୀଥ ସୁପନ ପର
 ନିଃସ୍ୱ ରାଜ୍ୟ ସୁଖ ସଦା ଥିବ ଧର ।

୩—ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମାନବ କି ବୁଝ ଜୀବନ ବ୍ୟଥା ?

କହିବ ତରୁଣ ଜୀବନର ଚପଳତା !
 ଯୌବନ ଭୁଲେ ସକଳ ବିକାର ଶୂନ୍ୟ,
 କାଳର ପରଶ ସଫଳକୁ କରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ
 ତା ରୂପ ଆଲୋକେ ପରଶଟି ଧରେ ମାଳ,
 ମାଧବୀ ଜୋହନା ସଙ୍ଗୀତ ତାରେ ବାଜି,
 ଭୁଲିଯିବା ତାକୁ ଭୁଲିବା ଜୀବନ ସତ୍ତା,
 ଅଶ୍ରୁ ସାଗରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସେ ନୀରବତା !
 ଭର ଭୃଷାଣୀ ପୀୟୂଷ ସାଗର ଚାହିଁ —
 ଫେର ଆସିବାର ସମ୍ଭବ ଅବା କାହିଁ ?
 ପୁଣ୍ୟ ମାଧୁରୀ ଶୁଣି କହ କାହିଁ ରୁପି ?
 ସଙ୍ଗୀତ ପଦେ ଶୁଣି ଆସେ କାହିଁ ସୁପି ?
 ଶୁଣିଛି ଯେ ଥରେ ଯୌବନ ରୂପ ହେ
 ତୁମ୍ଭ ଧନ୍ୟ ଜଳ ଗୋଡ଼ି ଅହରଣ !

୪— ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଲୋକେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ହାରକା ପୁଟଟ !

କମଳ କାନନେ ପୁଟଟ ଅଗଣିତ ପୁଲ,
 ମଙ୍ଗଳ ଉଦା ନିଶୀଥ ଶୟନୁ ଉଠେ,
 ନ ଦିଶଇ କେହି ତା ରୂପର ସମଭୂଳ !
 ଲକ୍ଷ ତାରକା ତା ରୂପେ ଲଭିବେ ଲଜ,
 ସୃଷ୍ଟିର ଉତ୍ସା ଶକ୍ତି ତ ଦେଖି ବ୍ୟାଜ,
 ତା ଚରଣ ତଳେ ଲେଟିବାକୁ ଶକ୍ତ ପୁଲ,
 ଏ ପରଶ ସମ ନିରତରେ ସମଭୂଳ ।

ଶାନ୍ତ ଗଗନେ ମାରବ ସନ୍ଧ୍ୟା ପରି,
ତା ଅନାଉଣିରେ କୋଳନା ଉଠଇ ଅରି,
ତାରକା ଖଚିତ ମଳ ନଭ ଉତ୍ତରୀ;
ଟାଣି ଶିରେ ଆସେ ସିନ୍ଧୁ ବସେ ଚଳି ।
ମଙ୍ଗଳ ରୂପ ପୁଣ୍ୟ ଅଧର ଦ୍ରାପ !
ମରିବାକୁ ଚହଁ କହ ଚର ଅଭିଳାଷ ।

୫— ଯୌବନ ଶିଶୁ ସ୍ପର୍ଶ କରଇ ଜଗ,
ଚରୁଣ ସ୍ୱପ୍ନ ପାଶ୍ଚାତେ କାଳ ପଗ,
ପରିଦ୍ରାପ କରେ ବଦ୍ରୁପ ଭଗ ଆଖି ?
ଜୀବନ ସ୍ୱପ୍ନ କେତେ ରହୁଯାଏ ବାକି !
ଶୁକୁ ଧରଇ ସିନ୍ଧୁ ଗଧ ଚକ୍ରର ତାମ,
ସକଳ ଶେଷର ମୃତ୍ୟୁ ନିୟତି ବାମ,

ମଉଳି ପଡ଼ଇ ସକଳ ନେତ୍ର ବସ,
କାଳ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ ଯେସନେ ଚରୁଣ ଦିବା ।
କାନ୍ତ ଅଧର ଜବା ପାଶୁର ଦିଶେ,
ପୀୟୁଷ ଦ୍ରାପ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ତିମିରେ ମିଶେ !
ରୂପ ପାରାବାରେ ଉର୍ବିନା ତାରକା ଶତ,
ଉତ୍ତର ବାଆ ଅନ୍ତର କରେ ସତ,
ସବୁ ନଶ୍ୱର ତା ଦେହୁଁ ପଡ଼ଲେ ଝର,
(ଜାଗେ) ପ୍ରୀତି ଅମୃତ ଶୁଦ୍ର ତାରକା ସର !

୬— ଦେ ପଥକ ଯେବେ ଚାଣି ନାହିଁ ଅରେ ପ୍ରୀତି,
ଶୁଣି ନାହିଁ ଯେବେ ମାରବ-ନୟନ-ଗୀତି,
ଲଭ ନ ବାସନା ପୁଣ୍ୟ ପୀରତି ବସ,
କେସନେ ଜାଣିବ ଜୀବନାମୃତ କିବା ?
ପ୍ରାଣ ପାରାବାରେ ଗନ୍ଧନ ମୃତ୍ୟୁ ଭେଦି,
ପୀରତି ପଦ୍ମ ହସଇ ତିମିର ଛେଦି,

କଳପନା ନୁହେଁ, ସତ୍ୟ ସେ ଅନୁଭବ,
 ଶାବନ ମୃତ୍ୟୁ ସକଳ ଗୌରବ !
 କାଳର ପରଶେ ବଡ଼ଇ ପୀରତି ଆୟୁ,
 ଅଭିନବ ରୂପ ଜଗ୍ନ ବଢ଼ିଆଣେ କାହୁଁ,
 ଯା ଲାଗି ନିଃସ୍ୱ ଶାବନଟି ହୁଏ ଧନ୍ୟ
 ପ୍ରୌଢ଼େ ପୁଣି ହସିତ ବୃନ୍ଦାରଣ୍ୟ !
 କହିବଟି ତାକୁ ଭେଟିଲେ ତା ଲାଗି ପର
 ଶାବନର ପ୍ରଭୁ ସଦଜେ ପଡ଼ଇ ଧର !

୨— ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଶତଶିର ପରେ ଯାଏ ବଢ଼ି,
 ଅନ୍ତର ବ୍ୟଥା ଅଶ୍ରୁରେ ନୁହେଁ କହି,
 କ୍ଷିପ୍ତ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଳୟେ ଉଠିଛି ମାତି,
 ସୁରଇଁ କାହିଁକି ଶାରଦ ଶୁଭ୍ର ରାତି ?
 ଏ ଶାବନେ ଯାଇ ପାହୁଛି ସ୍ୱପ୍ନ-ନିଶା,
 ପୀରତି ପୀୟୂଷେ ଗରଳ ଢୋଲଛି ମିଶା,
 ନିଠୁର ନିୟତି କରେ ଯାକୁ ଉପହାସ,
 ଅଖତର ସୁଖ କାହିଁ ପାଇଁ ଦିଏ ପ୍ରାପ ?

ଶୁଖଇ କଣ ! ନ ମିଳେ ସଲଳ କଣା !
 ଆତୁର ଚାତକ କାହିଁପାଇଁ ତେବେ ଦଣା ?
 ମରଇ ଆକୁଳେ ମାଧବୀ ଜୋଜନା ଝୁରି,
 ଅଶ୍ରୁ ସାଗର ଅନ୍ଧାରେ ଭଞ୍ଜେ ପୁଲି;
 ମଳୟର ମୋହ ନିମେଷକ ଦେଲ ଦୁର
 ମରଇ କାହିଁକି ବିଜନ କ ସାରେ ପୁଲି ?

୮— ଦେଖିଛୁ କି ସତେ ରକ୍ତ ମୋ ହାସତଳେ,
 ସମର କାହାଣୀ ଅଗଣନ ଶତ ଜଳେ ?
 ସଂଗ୍ରାମ ଲାଗି ସୈନ୍ୟକ ବେଶେ ଭଣ୍ଡ ?
 ଦର୍ପେ ଦମ୍ଭେ ହସଇ ତରୁଣ-ୟୁବା ?

ଦେଖାଉଛ ମୋରେ ଭଣ୍ଡିଁ ଅବା କେଉଁ ଫଳ ?
 ଜାଣେ ସମ୍ଭଳ ଏ ମୋର ଅଶ୍ରୁଜଳ !
 ସମର ଅନ୍ତେ ପୁଣ୍ୟ ଏ ମୋର ଶତ
 ବହୁପିବ ତାକୁ ଲକ୍ଷ ତାରକାବତ !

ତେଣୁ ଗୋ ଶୂନ୍ୟ ଗୌରବ ଅବକାଶେ
 ଭରଇ ମାରବେ ଶକ୍ତି ମୋ ଉପହାସେ ।
 ଶାନ୍ତ ସିନ୍ଧୁ ଶୂନ୍ୟକୁ ଚହେ ରୁହିଁ,
 ଜୀବନର କବା ଦାନ ଲଭ ପୁଞ୍ଜେ ନାହିଁ,
 ଦୁଃସହ ଭାର ବହବା ଧରମ ଜାଣେ,
 ଅଧରେ କରୁଣ ଦାସ୍ୟ, ଶୋଣିତ ପ୍ରାଣେଃ

x

x

x

୯— ହେ ପଥକ ଯେବେ ତୁମ ତୁଲେ ହେବ ଦେଖା,
 କହିବ ସେ ଯେ ମୋ ମର୍ମେ ରୁଧିରେ ଲେଖା ?
 ଭୁଲିବ କେସନେ ମରଣ ପୁରୁକୁ ଅବା,
 ଜଗତେ ପଛକେ ବସୁ ଅପବାଦ ସଭା !
 ପ୍ରୀତି-ଅପବାଦ-ଅଶ୍ରୁ ଘରମ ଲଭ,
 ଆକୁଳ ସିନ୍ଧୁ ବସେ ଏକଇ ନାବ,

ଥିଲେ ଯେତେ ଦୂରେ ପ୍ରୀତି-ସୁଧା ଲଗି ସିନା—
 ରହିଛି ଜୀବନ ? ଶୁଭର ପୁଷ୍ପ ବାଣୀ ?
 ସକଳ ଆଦଳ ଉଦ୍ଧେ କମଳ ପ୍ରାଣେ,
 ସୁରଣେ କଦୀ ପରଶୁ ଧ୍ୱାନ୍ତ ଭୁଟେ ।
 ଗଗନର ତାର ଦୂରେ ! ଦୂରେ ! କବା ଦାନ ?
 ସକଳ-ଦୂରତା ଦଢ଼ ଅନ୍ତର ବାଣୀ !
 ସୁଦୂରର ଯାତ୍ରା ବିଫଳ ନିକଟେ ଆସି,
 କି ଫଳ ଉପୁ ବାସନାକୁ ପରକାଶି ?

* ବୈଧବ୍ୟ

୧— କହ ନାହିଁ ତାକୁ ଦୈବର ଅଭିଶାପ,
 ସ୍ଵର ଜୀବନର ଶତ ଦୁଷ୍ଟ ତ ପାପ,
 ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ସରତ ସମାନ ବହୁ ଗୋ ଲୁହ,
 ତର ଅବଚଳ ଶଙ୍କରୀ ଆଜି ଦୁହ,
 ସେ ଅନଳ ବଳେ, ଲେଲୁହାନ ସେ ସେ ତତା !
 ସୁଷ୍ଟର ସେ ସେ ମଙ୍ଗଳମୟ ପିତା,
 ଉଷ୍ଣ କରଇ ସକଳ କରଇ ଦରୁଧ,
 ସବୁ ନଗର ସକଳ ଏ ମାୟାଲବ୍ୟ !
 ପ୍ରଣମ ମୟୂର ବନ୍ଦନା ଯାଅ ଗାଇ
 ତର ଶଙ୍କରୀ ସଙ୍କୋଚ କାହା ପାଇଁ ?

ଉଷ୍ଣ ସକଳ ! ଅନଳ ହସେ,
 ଜୀବନେ ନିତ୍ୟ ଅକ୍ଷର ଯାହା କଷେ,
 ଅବଚଳ ଆଗୋ ନିଅ ଉଷ୍ଣର ଦାସୀ
 ଜୀବନ ଦୁଆରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଜି ତୋ ଭାଷା !

୨— ବାସ୍ତବ-ପିତା ଅବସାଦ ଗୁଣ୍ଠା ଦଳ,
 ଉଦୟ ଅନଳେ ସତତା ଉଠିଲେ ଜଳ !
 ତର ସୁନ୍ଦର ଅନ୍ତରେ ବିଭବଗ
 ସେ ଅବିଧିକ ତେଜେ ନିରେଖଯାଏ ଗୋ ମର !
 ତେଜେ ଧନ ତାର ମରୁ ଭୂଷଣ ମାୟା,
 ଉତ୍କଳ ତେଜେ ମରଇ ଜୀବନ ଗୁଣ୍ଠା,
 ଉଷ୍ଣ ସକଳ ବିକାର ଶୂନ୍ୟ ବଳ !
 ସକଳ ଶାନ୍ତ ସ୍ତରେ ପବନ ଛନ୍ଦ !
 ଭୂଷଣୀ ଆସ, ଆସ ଗୋ ଶୂନ୍ୟ ହସ୍ତେ,

* କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀର ବୈଧବ୍ୟାପଲକ୍ଷଣ ।

ଡାକଇ ଆଲୋକ ଜୀବନ ମୁକ୍ତି-ପଥେ !
 ପାର୍ଥ ସେ ପଥ ? ଆସ ସଂଶୟ ତେଜ,
 ଭର ମଙ୍ଗଳ ଦୈବ ବିଧାନ ଦେଜ,
 ଆସ ଗୋ ଶାନ୍ତି ସୁନ୍ଦର ଯାଏ ବେଳ,
 ସୁର ସେ ଅନଳ ! ଅଶୋଭନ ଆଉ ଖେଳ !

୩— ନର ଆସେ ଚିତା ! ଦବ୍ୟ ସଦତା ଉଠେ !
 ନଗନ ସୃଷ୍ଟି କମଳ ଅବା କି ଫୁଟେ !
 ଚୌଦ୍ଦିଗେ ଧୀରେ ନ୍ଦୁରଇ ସୃଷ୍ଟି ଗୀତ
 ଜୀବନ ଆଗ୍ରସେ ମୃତ୍ୟୁ ସଜ୍ଜିତ !
 ଜାଣିଛି ଭଗିନି ହୁଇ କଣ୍ଠ ତବ,
 ନ ଗାଇବ ତହିଁ ସଙ୍ଗୀତ ଅଭିନବ,
 ଜୀବନ ଯେସନେ ଶୁଷ୍କ ବାସର-ଫୁଲ,
 ନ ଥାଏ ସରସ ନାହିଁ ତିଳେ ତାର ମୂଲ !
 ମାତର ବିଷାଦ ଦରୁଧ କରି ଏ ପ୍ରାଣ
 ଜୀବନ ପ୍ରଶ୍ନ ହୁଅଇ କି ସମାଧାନ ?
 ଅଶ୍ରୁରେ ନାହିଁ ନାହିଁ ଗୋ ଦୂର୍ବେ ଶାନ୍ତି
 ଆଲୋକେ ତମିରେ ତୁଟେ ନାହିଁ କାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
 ସ୍ୱାର୍ଥ ଦହନ ଅଭିମାନ ଆଜି ଜଣି
 ଜୀବନର ପଥେ ଆସ ଗୋ ସନ୍ନ୍ୟାସିନି ।

୪— ଜୀବନର ପଥେ ଫୁଟେ କେତେ ଜାତି ଫୁଲ,
 ହସଇ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା । କାହିଁ ତାର ସମତୁଲ,
 ଆସଇ ରାହି ଆସେ ଆଲୋକର ଦୂତ,
 ପ୍ରଣୟ ସହିତେ ଲାଗେ ବଡ଼ ଅଦଭୁତ—
 ହସଇ ମୃତ୍ୟୁ, ନିରେଖି କୁସୁମ ବୃଷ୍ଟି;
 ଏ ସକଳ ମେଲେ ଭିକଣେ କାହାର ସୃଷ୍ଟି ?
 କାହାର ବିଧାନ ମଙ୍ଗଳମୟ ବିଧି ?
 କାହା ଇତିତେ ସକଳ ଲଭଇ ସିଦ୍ଧି ?

ଆଲୋକ ତମିରେ ଏକାକାର ସାମ-ଗାନ
 ମୃତ୍ୟୁ ଜୀବନେ ଅବନଶ୍ଚର ପ୍ରାଣ !
 ମଳିନ ସ୍ଵାର୍ଥ ଲଭେ ନାହିଁ ତହିଁ ସ୍ଥାନ,
 ବ୍ୟର୍ଥ ଅଶ୍ରୁ ଅବସାଦ ଅଭିମାନ,
 ବହୁନିଅ ତାର ପୁଣ୍ୟ ବିଧାନ ଶିରେ
 ସ୍ଵର ସେ ଅନଳ ! ନିରୁଆସେ ଚିତା ଧୀରେ !

*— ଏ ଜୀବନ ପଥେ ଗଲେଣି ଗୋ ଯେତେ ତଳ,
 ଜନମା ବସୁଧା ଶୁଣି ନାହିଁ କାର ଅଳ,
 ଅକାଳେ କୁସୁମ ମଉଳି ପଡ଼ିଛି ଝରି,
 ତରୁଣର ଗୀତ କଣ୍ଠେ ଯାଇଛି ମରି,
 ନିରାପାଏ ରୂପ ଯୌବନ କରି ମରୁ
 ଝାଡ଼ିଲେ ପୀରତି-ଲତିକାଶ୍ରୟ-ତରୁ;
 ସକଳ ମାନବ ବନ ଅଜଗର ପ୍ରାୟେ
 ବରଇ ମାରବେ ଶୂନ୍ୟକୁ ଚାହିଁ ଗାଏ ?
 “ପରାଣ ନିଃସ୍ଵ ଜୀବନ ଦେବତା ସ୍ଵାମୀ
 ଚର ନଟବର ସକଳ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ,
 ଶୂନ୍ୟ ସରବ ଅସ୍ତ୍ର ମୋର ଯେ ଶଖୀ,
 ଶୂନ୍ୟ ପୁଲିନେ ଭରସା ଯେ ତୋର ବଂଶୀ,
 ବହୁଲୁ ରେତନା ନିଃସ୍ଵ କରି ଏ ପ୍ରାଣ,
 ନାହିଁ ମୋ ଶୋଚନା—ଫୁଲୁ ତୋ ପୀରତି ଗାନ !”

୭— ବହୁଯାଏ କାଳ ଦବସ ବଣ୍ଡ ଲିତା
 ସନ୍ନ୍ୟାସିନି ଗୋ ସ୍ଵର ସେ ଅନଳ ଚିତା !
 ଲୋଭକ ଅଶ୍ରୁ କାହିଁ ତାର ଅବକାଶ ?
 ପରବୀସି ଆଗୋ ମିଳାଇଯାଏ ଯେ ହାସ !
 ମୁକତିର ଗୀତ ଶୁଣ ଶୁଣ ଆସେ ଦୁରୁ
 ଶୁଭ ଅଜି ଆସ ଅନ୍ଧାର ପୁରୁ !

ସୌମ୍ୟ ମୂରତି ତବ ଶୌଚର ବେଶ,
 ସନ୍ନ୍ୟାସ ସମାନ ଶାନ୍ତ ରୂପ ବେଶ,
 ଦବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ଥଳର ନୁହେଁ ସେ ପାଦ !
 ମରମେ ଅଶ୍ରୁ ଅକ୍ରର ଅବସାଦ !
 ପୁଣ୍ୟର ବନ୍ଧା ! ଦେଖି ଦଳୟିନୀ ରୂପ,
 ସଜ୍ଜିତ ଭୋ ସ୍ଵାର୍ଥ ବେଦନା ପ୍ରୁପ
 ମାନବର ତେଜେ ମଇଲ ମୃତ୍ୟୁ ଉରେ
 ଧନ୍ୟ ଏ ଭୂମି ପୁଣ୍ୟ ଚରଣ ତଳେ ।

* କରମର୍ଦ୍ଦନ

କାଳ ବୈଶାଖ ! ତପ୍ତ ଚଟିନୀ ବାଲି !

କରୁଧ ପପୁର ବୁଦ୍ଧ ନ ପାରେ ଭୁଲି,

ଶୁଣ୍ଠ କଣ୍ଠ, ଭୃଷା ଉଚ୍ଛଟ ଚାରି,

ଜଳ ଆଶେ ଚାହିଁ ପ୍ରାଣ କରେ ହାହାକାର !

ସପ୍ତ ଭୁବନେ କାହିଁ କେହି ନାହିଁ ଦଶେ,

ମୃଗ ଭୃଷ୍ଟିକା ଜଳବେଣୀ ନୁହେଁ କି ସେ ?

ଟକିଳ ସେହି ଶୂନ୍ୟ ଶିକତା ପଥେ,

ଭୁଲିଛି ବୁଦ୍ଧ ଆଶା ତା ଅଗ୍ରଗତେ ।

ଦୁଃଖ ଶିର ଖରେ କରେ ଝାଉଁ ଝାଉଁ

ଘନ ଅନ୍ଧାର ଚକ୍ରକୁ ଦଶେ ନାହିଁ,

ଆଗତ ମୃତ୍ୟୁ ଓଗାଳଇ ପଥେ ହସି—

“ବୁଦ୍ଧ ବନ୍ଧୁ ! କାହିଁ ଭୁଲିଅଛ ଧର୍ମ ?”

କନ୍ଦ ଦୃଷ୍ଟି ବୁଦ୍ଧ ଚକଚେ ଅସୁ !

“ନ ପାରେ ଚକ୍ରି ! ଦେବ କି ହେ ପରିଚୟ ?

ବନ୍ଧୁ ? ବନ୍ଧୁ ! ଶୁଣିଛି କଣ୍ଠପୁର,

ଦୁଃଖ ପୁଣି ଚେତାଉଛି ନୁହଁ ପର !

* କଲଟରି କରେଶ୍ୱରେ ମାମଲ ଲଢ଼ିବା ଆଶାରେ ଆପୁଥିବା ଜନୈକ ବୁଦ୍ଧ କାଠଯୋଡ଼ୀ ବାଲରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ତାପ ସହ ନ ପାଇ ପ୍ରାଣ ହରାଇଥିବା ଘଟଣାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ।

“ମୃତ୍ୟୁ ମୁଁ ଭର ଯୌବନ ରହେ ଜାଣି,
 ତୁମ ପାଶେ ଆଜି ଆସିଛି ଯୁଦ୍ଧ ମାଣି !
 ବିଜୟର ମୋହ ମାଦକତା କରେ ସୁଦୃଢ଼
 ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ ବୃଦ୍ଧ, ଦିଅ ହେ ଯୁଦ୍ଧ !

“ବନ୍ଧୁ, ହେ ଭରଯୌବନ ! ମୁଁ ଯେ ବୃଦ୍ଧ,
 ସ୍ମୃତିର ଅଙ୍ଗେ ସମ୍ଭବ କାହିଁ ଯୁଦ୍ଧ ?
 ପୁଣି ନାହିଁ ସ୍ତ୍ରୀଦ୍ଵା ! ଗୌରବ ମୋହ ଖଟ !
 ସପ୍ତସାଗର ଲାଞ୍ଜିକା ତୁମ୍ଭ ଗର୍ବ !
 ଦିଅ ଦିଅ କର, ଯାଉଛ କାହିଁକି ଖସି ?
 କରମର୍ଦ୍ଦନ କରିବ ବୃଦ୍ଧ ହସି !”

“ସ୍ଵେଚ୍ଛାରେ ଯେଉଁ ବନ୍ଧ୍ୟତା ସିଦ୍ଧକାର,
 ଯୁଦ୍ଧେ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରୟୋଜନ କିବା ଭାର ?
 ବଢ଼ାଅ ସେ କର, କରମର୍ଦ୍ଦନ ଲାଗି,
 ହସ ମୋର ଭୁଲେ, କି ହେବ ଯୁଦ୍ଧ ମାଣି ?

“ଯୁଦ୍ଧେ ରମିଛି ସକଳ ଶାବନବ୍ୟାପୀ,
 ନିଉନାହିଁ ସତ ଚିତ୍ତ ଯେ ଅବ୍ୟାପୀ,
 ହାସ୍ୟ ଉପୁଜନ ? ମାତ୍ର ନାହିଁ ତୁମ ମନ ?
 ନାହିଁ ନାହିଁ ଆଜି ସଂଗ୍ରାମେ ପ୍ରୟୋଜନ !”

“ମିଥ୍ୟା ଏ ଶବ୍ଦ ! ଶରୀର ବହିଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁ !
 ରୁହିଁଥିବେ ପଥ ପୁସ୍ତ-ପୁସ୍ତବଧୁ,
 ବୃଦ୍ଧା ପତ୍ନୀ ବନ୍ଧୁ ସୋଦର କନ୍ୟା,
 ତୁମର ସେବାରେ ହେବେ ଯେ ସକଳେ ଧନ୍ୟା,
 କହିବେ ଦୁଇ ଯାଇଛି ମାମଲୁ ଜଣ,
 ଦୁଇ ପରବାସୁ ଫେରିଲେ ଲଭିବେ ପ୍ରୀତି ।”

ଭାଗର ଦୁଇ “ବାକ୍ୟର ଅବକାଶ,
 ନାହିଁ ଯେ କରୁ ! ପ୍ରତିଦାନ ମୋର ହାସ !
 ହାସ୍ୟ ଅଶ୍ରୁ ପଲିତ ପସ ପ୍ରାସ,
 ପତ୍ନୀ-ପୁଅ ଦୁଇ ଏ ଯେ ପରଦାସ,
 କରୁ ! ସକଳେ ଜଣାଇବ ମୋର ହାସ !”

ମୁଖର ନୟନ ଦୁଇ ସିକତା ଶେଷେ,
 ସସ୍ତ୍ର ପଥକ କରୁଛୁ କହେ “ଏ ଯେ,
 ଶାନ୍ତ ଯୌରଭଣ୍ଡି ନ ପାରି ସହି,
 ବହୁଛି ଛୁଧର ଦୁଇ ତେଜଲ ମୟ !”

ରମ୍ୟାରଳୀ

[ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପରାସୀ ଦାର୍ଶନକ,
ମନାସୀ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲେଖକ]

୧— ଶାବନ ତମିର ପଥେ ଧ୍ରୁବ ତାରାସମ,
ଉତ୍ପତ ସଭ୍ୟତା ଜଳୁଁ ଅମୃତ ପରମ,
ପରମ ପୁରୋଧା ଅବା ତାଳୁଛୁ ଆଶିଷ,
ସୃଷ୍ଟି ହିତେ ତୁମେ ରୁଦ୍ର ଚିତ୍ତଅଛୁ ବଧ

ଅକ୍ଳାନ୍ତ ସୈନକ ଭେଦ ଅନ୍ଧକାର ବ୍ୟୁତ
ଅଗ୍ରସର ନବିକାରେ ! ତୁଜ ମହାରୁତ !
ଦୀର୍ଘପଥ ଅତିକ୍ରମି କ୍ଳାନ୍ତ ନାହିଁ ଜାଣ
ତର ଅଗ୍ରଗତି ଦାକ୍ଷା ଜାଣେ ସେହି ପ୍ରାଣ !

କେବଳ ଚାଲିବା ପଥ ! ଚାଲିବାରେ ମୁକ୍ତି !
ପାଥେୟ ସଙ୍ଗତେ ଶତ ଅଗ୍ରତର ସୁତ !
ନାହିଁ ଅଶ୍ରୁ, ନାହିଁ ଖେଦ, ନାହିଁ ଅବସାଦ;
ଆନନ୍ଦ ହାସ୍ୟ ପ୍ରୀତିର ତନ୍ତ୍ର ପରମାଦ—

ସବୁ ଏଡ଼ି ସତ୍ୟ ଏକା ହେବା ଅଗ୍ରଗତି !
ଭେଦ ନିଃସ୍ୱ ପଥକର ଅନ୍ତର ପ୍ରଣତି !

୨— ହେ ନରାଣ-ପରିବ୍ରାଜ ବିଶ୍ୱ ଉପୋବନେ !
ସଦା ଧ୍ୟାନରତ ତପଃକ୍ଳଷ୍ଟ ସେ ଆନନେ,—
ଅକ୍ଳିତ କାଳର ରେଖା ! ଅନ୍ତର ବିଚ୍ଛିନ୍ନ,
ଶୋଣିତ ଆତ୍ମତ ! ନିରନାହିଁ ଯତ ଚିତ୍ତ
ସଂଗ୍ରାମର, ବିସ୍ତୃତ ବା ଅଗ୍ରତର ପ୍ରାସ !
ଲଗିଛି ମଳିନ ଓଷ୍ଠେ ବିଜୟୀର ହାସ !

ଅତୁଳ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ରହେ ଅବା ହଟି
 ମଣେ ଅମରର ବଜ୍ର ଉଠଇ ଚହଟି !
 ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ, ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ, ଅନ୍ଧକାର ଭେଦ,
 ଅମୃତ ପରାଣ-ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିତ୍ୟ ଚଳେ ଖେଦ;
 ପୁଣି ଜନ୍ମ ପୁଣି ମୃତ୍ୟୁ ଯାହା ନୁହେଁ ଶେଷ,
 ବକଶିତ ଲୀଳାପଦ୍ମ ସୁମଧୁର କ୍ଳେଶ ।

ଆନନ୍ଦ ସେ ଶୀର୍ଷ ବସୁ ନୁହେଁ ଶୁକବାର,
 ଘେନ ଘନ ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ପ୍ରୀତି ନମସ୍କାର ।

ପ୍ରଥମ ଆସାର

ପ୍ରଥମ ଆସାର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଦନଗୁଣ,
 ଛୁଦ୍ଧାନନ୍ଦେ ପୁଲକି ଉଠଇ ଗୁଣ,
 ଗରୁଡ଼ି ବଜ୍ର କରଇ ଅଟକାସ,
 ସ୍ଵି ଗୁଣ ତମିରେ ପରବାସେ ମରେ ପ୍ରାସ ।

ଚମକେ ବଜ୍ରକୁ ଦନ ଅକାରେ ପସ,
 ମିଳନ ତଳେ ପୀରତି ନ ହଏ ଧସ,
 ଉଚ୍ଛୁଳ ହାସେ ଗଗନେ ହବ୍ୟକାନ୍ତି,
 ଝଟକଇ ଅବା ସାଧକ ପରମ ଶାନ୍ତି ।

ମନ୍ଦିରେ ତୋର ଜଳେ ନାହିଁ ଆଜି ଘାପ,
 ଝରି ପଡ଼ୁଛି ତୋ ପୀରତି ପାଦପୁଁ ମାପ,
 ମଧୁର ମାତର ଏ ରଜନୀ ଅଭସାର,
 ମଧୁର ଆଜି ତୋ ଅନ୍ତର ହାହାକାର ।

ଶୂନ୍ୟତା ବାଧେ ? ଭର ତୋ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଗ୍ରାଣେ,
 ବଜ୍ର ସେସନେ ଗର୍ଜେ ତମିରବାଣେ,
 ଶୀତଳ ପବନ, ଶୀତଳ ବହନ ଆଜି,
 ଦୂର ଗଗନର ନିଃଶ୍ଵାସ ତୋର ।
 ମରମେ ଉଠଇ ବାଜି !

ମରବେ ଫେରଇ ମରବ ନୟନ ଗୀତି
 ଶୂନ୍ୟତା ଭରେ ଦୂର ପୂର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରୀତି,
 କି ଘବନା ତୋର, ହେ ପଥକ ପରବାରୀ ?
 କହାଏ ତୋ ପଥ ସୁଦୁରର କାଶହସୀ ।

ଦୁଃଖ ଭର ପଛେ ତୋର ରଖି ଆସ,
 ଅମୂଲ୍ୟ ତୋର ପାଥେୟ ବ୍ୟଙ୍ଗଦାସ,
 ସବୁ ସଙ୍କୋଚ ଜୀବନ ଦୈନିକ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ,
 ବଜ୍ର ସହିତେ ଉଠୁ ରେ ଉଠେ ଦୁର୍ଗ ।

ବ୍ୟଙ୍ଗ ଦାସେ ଉତ୍ତଳ ଉଠୁ ସେ ହୁଅ,
 ଦୁର୍ଗ ଉଠୁ ଆଦି ନିଃସ୍ୱ ବିରାଗୀ ପ୍ରିୟା,
 ଆଜି ଅନ୍ଧାରେ ପୁରୁ ପରାଣର ପ୍ରୀତି,
 ବରନ ଭୁଲି ଫୁଲୁ ତୋ କଣ୍ଠ-ଗୀତି ।

ଗ୍ରାମ୍ୟ-ପ୍ରଣୟ

କହିଲ ବନ୍ଦୀ “ହୁଁ ହୁଁ ଲଗୁନାହିଁ କି ?
କି କହିବେ ଲୋକେ ? ଦିନଗୋଟା ଗଲା ଆଜ,
ପଥେ ଘାଟେ କେହି ଦେଖିନାହିଁ ତୁମ ଗୁଲ,
ଫଟା କପାଳକୁ କି ନିଶରେ ହେଲ ବାଲି !”

“ବୋହୂ ହିଅ ମୋତେ ଦେବେ ନାହିଁ କାଲି ବାସ,
ସହ ନୁହେଁ ତଳେ ସେ ଟାପସ ପରିହାସ ।
ଗାଆଁ ପ୍ରଧାନେ ଯେ ଗଲେ ଏଇ ପଥେ ଡାକ,
ଜଳାକବାଟିରେ ଦିଶିଗଲା ନାଲି ଆଖି ।”

“ତରୁଟି ଚାହିଁଲେ ଗଲନାହିଁ ତାଙ୍କ ପାଶେ,
କାଳୀ ମଲଗଣ୍ଡା ନ ଧାଇଁଲେ କାହୁଁ ଆସେ ?
ସଞ୍ଜଲଗି ଆସେ ପୋଡ଼ିଯାଏ ମୋର ମୁହଁ,
କାମଦାମ ଗୁଡ଼ ନ ବସିବ ଦେହ ହୁଁଅ !”

କହୁଁ ପ୍ରାୟା ଖେଳଖଞ୍ଜନ ଆଖି ଥର,
ନବ ଅନୁରାଗେ ପୁଣି ତଳତଳ ମାର,
ସ୍ତବ୍ଧ ତରୁଣ ବଳିଷ୍ଠ ତାର ଦେହ,
ଅତଳ ସାଗରୁ ପୁରୁଣାର ତାର ସ୍ନେହ ।

“କୁଟିର ଆଲୋକ ଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟ ଗଣି
କାହିଁକି ବସିଛି କେସନେ ପାରିବୁ ଜାଣି ?
ପିଆଇତୁ କେତେ କୋମଳ ଅଧର ପୁଧା,
ବକ୍ଷେ ଆସନ ଦେଇଛୁ, ତେବେ ତ ଶୁଧା—

ନିଉନାହିଁ ତଳେ ପିପାସା ପରଶ ଗଣି,
ଯେତେ ଗୋ ପିଇଲେ ନିଶା ପୁଧା ସେଇ ବାଣି,
କେଉଁ ରାଜକର କିବା ତୁ ନ ପାରେ ବୁଝି
ରୁହିଁ ତୋର ଆଖି ଆସେ ମୋ ନୟନ ମୁହିଁ ।

ପରାଣ ବନ୍ଧୁ ଦୁଃଖୀ ଦୃଢ଼ସ୍ଵରାଜ !
 ଅଭାଗିନୀ ମୁହିଁ, ଦିଅ ନାହିଁ ଆଉ ଲଜ ।
 କବା ମୋର ରୂପ ? ଦଂସାର ରୂପଖଣି !
 ଆକାଶର ତାରା ପାରିବ କି ତୁମେ ଗଣି ?”

“ରୂପେ ଗୁଣେ ତୁମ ପାଦକୁ ନୋହେ ମୁଁ ସରି,
 ତୁମେ କାୟା, ମୁଁ ଗୋ ତୁମର ସେ ଗୁଣପରି,
 ତୁମର ଗୁଣେ ମୁଁ ବାସିବି ଜଗତେ ସିନା,
 ତୁମେ ମୋର ପ୍ରଭୁ ତୁମ ପଦେ ମୁଁ ଗୋ କଣା ।

ସହପାରେଁ ନା ମୁଁ ତୁମ ପରିଚ୍ଛେଦନ
 ବୁଲିଆସି ଘେରେ ଗୁଡ଼ ମୋ ପଶତ କାନ୍ଦି ।”

“ଗୁଡ଼ ତୋତେ ଏକା ଆଜିରେ ପରାଣ ସହି,
 କାହିଁ ଯିବାକୁ ତ ମନ ଭଲେ ବଢ଼ି ନାହିଁ ।
 ନୟନେ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଛୁ କି ପରମାଦ,
 ନ ଫେରେ ମୋ ଆଖି, ଚକ୍ରନାହିଁ ମୋର ପାଦ ।”
 “ଅସରନ୍ତି ସୁଧା ସାଗରକୁ ଖାଇ ଗୁଣି,
 ଲେଉଟି ଆସିବା ଦେଖିଛୁ କାହାକୁ କାହିଁ ?
 ପିଇବାକୁ ଗୋଟିଯାକ ଛନଛନ ମନ,
 କେତେ କଥା ଶୁଣିଲେ, କହୁପାରେ ନାହିଁ ଧନ !
 ସକଳ ଭାବନା ଭୁଲେ ମୁଁ ତୋ ଦେହବାସେ
 ସବୁ ପରିଚ୍ଛେଦ, ନିନ୍ଦା ନିନ୍ଦେ ସେ ହାସେ ।”

“ତୁଁ ହିନର ମୋହ ପରମାଦ ମୋର ବନ୍ଧୁ
 କି କରବ ପୁଣି ସରଗଲେ ଦିନେ ମଧୁ ?
 କାଲି ପାଇଁ କିଛି ଆଉ ! ବୁଲିଆସି ଯାଇଁ,
 ଏତେକେଲେ ଗୋଟି ନ ଫେରିଲେ କିଆଁ ଗଢ଼ି,
 ଉତ୍ତର ଯାଉଛୁ ସଞ୍ଜ, ଦେବ ମୁଁ ବଡ଼ ।
 ଯିବି ମୁଁ ପାଣିକ ପୁଣି, ଗୁଡ଼ ମୋର କଳି ।”

“ଅଞ୍ଜଳି କରି ଗଣ୍ଡୁଳି କି ଦେବ ଅବା ?
 ବହୁବେଳୁ କରି ଶିଥିଳ ଯେ ମୋର ଗଣ୍ଡ;
 ଗୁଡ଼ି ହାତୁ ହାତ, ପିଛେ ଶିଥିଳ ବାମ,
 ମରିବାରୁ ତଳେ ଦେବ ନାହିଁ ଅବକାଶ ?”

ଏତେ କହି ପ୍ରିୟା ଉଠିଯାଏ ଚରଚର,
 ବିହ୍ୱଳ ଯୁବା ଧରି ଟାଣେ ତାର କର,
 ବିନୟ ସୋହାଗ କଣ୍ଠେ “ରହନା” କହେ
 “ରହଗୋ ଦଣ୍ଡେ ମଦ ମରୁତ ବଦେ ?”
 “ତୋ ପରି ଚନ୍ଦ୍ର ଦୁରୁ ହସି ହସି ଆସେ,,
 ମଞ୍ଜୀ କେତକୀ ସମାନ ତୋ ଦେହ ବାସେ,
 ଦୁରବଶୁ ଡାକେ କୋଇଲି ଭୁଢ଼ାଇ ତୋତେ,
 ରହ ତଳେ ଆଉ, ଗୁଡ଼ି ସାଥୀ ନାହିଁ ମେ ତେ ।

“ତ’ ଦିନର ମୋହ ତ’ ଦିନର ରୁପ ପୁଣି ?
 ସାର୍ଥକ ମୋର ଜୀବନ ବହି ସେ ପୁଣି !
 ତା ପରେ ବରଷା ଅଶେଷ କଷଣ ମୋର,
 ପରବତ ଦେହେ କେତେ ଲଙ୍ଗଳ ଗାର !
 ବଜ୍ରର ଗୁରୁ ଗରଜନ ତମ ଘୋର,
 ପକେ ସଲିଲେ ପୁଣି ନିତି ମରିବାର !

“ସକଳ କଷଣ ସକଳ ମୋ ଅନୁଭୂତି,
 ସହଜ କରିବ ଆଜକାର ତୋର ପୁଣି ।
 ବସ ପାଶେ ଆଜି ନିଷ୍ଠୁର ନୂତ ଆଉ,
 ନିନ୍ଦା ଟାପରା ଯେ କରିବ କରୁଥାଉ ।
 ଗହନ କାନନେ ପୁଞ୍ଜିଥିଲୁ ଫୁଲ ଏକା
 ବିଧାତା କରୁଣା ଯୋଗେ ତୋହ ଭୁଲେ ଦେଖା
 ତୋଳିଛି ଆଦରେ ରଖିବାର ଧାନ କାହିଁ ?
 ରୁପ ତେଜେ ମରେ କୁଟୀର ଲଜ୍ଜା ପାଇ

ସବୁ ସମ୍ପଦ କପୁତାମୃଗ ସମ,
 ସମ୍ପାଦ ଦୁଇ ଭରମିକା ଅଧରମ ।
 ଖସିଛି ଅଳକ ନୟନ ସନ୍ଧିଧାନେ !
 କରଣା ପୁଲଟା ଖୋସିବିଏ ଭଦ୍ର କାନେ ।
 ମାୟାମୃଗ ଅବା ଅସିଅକୁ ହୋଇ ବଣା
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସରଗ ପଡ଼ୁନାହିଁ ମୋତେ ଜଣା,
 ଏଡ଼େ ଶୋଭା ତୋର କେଉଁ ପୁଲ୍ କଲ୍ ଶ୍ରେଣି
 ରହ ଆଉ ଥରେ ଦେଖିବି ଭଲ କହି ?”

ବୁଲେ ତରୁଣୀ ତରୁଣ ନୟନ ହସି !
 ଶତ ପୁର ବ୍ୟଥା ଦୁଃଖ ସ୍ୱପ୍ନ
 ପରଶୁ ଯାଏ ବା ଖସି !

ପ୍ରଣୟର ଆଦ୍ୟ ଅନୁନୟ

- ॥ ୧ ॥ କାହିଁ ପାଇଁ କୌତୁହଳ ? ନିରୁଦ୍‌ବଚନକର ବନ୍ଧୁ ମନ !
 କି ଭବି ହରିବ ମୋର ସୁଗନ୍ଧାପୀ ସୁନ୍ନ ଆବରଣ ?
 ବିନୟ ଚୁକ୍ତର ଉର୍ଦ୍ଧା ଗ୍ରୀଡ଼ାନତ ମୋ ନୟନ ତଳେ,
 ଖଗ୍ନ ଅଭଳ ସ ତବ ଦେଖିବାକୁ କି ଆଲୋକ ଜଳେ ?
 ଗୋଲପ ମାଧୁରୀ ଅବା ପଦ୍ମ ଗନ୍ଧେ ନୁହ ବନ୍ଧୁ ଚୁକ୍ତ ?
 ଛୁଳ୍ଲ କରେ ଚୁକ୍ତ ଦଳ ଯେହ୍ନେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପୁରତୁଷ୍ଟ
 ଜ୍ଞାନର ପିପାସା ଲାଗି, ତା ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ କର ଛୁଳ୍ଲ ଭଲ
 ସୁଖୀ ଦେଖି ରୂପ ତଳେ କି ଆଲୋକ ଜଳେ ନିଶି ବିନ ?
 ଶାନ୍ତ କୌତୁହଳ ତବ ? ନ କର ସେ ବିପଳ ପ୍ରୟାସ ।
 ତୁମ୍ଭି ବିନିମୟେ ବୃଥା କଣ ନାହିଁ ଅଶେଷ ନୈରାଶ୍ୟ !
 ଖବନର ନଗ୍ନ ରୂପେ ଏ ଧରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପିପ ସୁ
 ଅମରବତୀରୁ ଅବା ବିଶ୍ଵ ସୁଖୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶୁ;
 ରୋଗର ସମ୍ପଦ ଶୋଭା ନାଶ ଅଙ୍ଗ କରନ୍ତ ଭୂଷଣ,
 ଛୁଳ୍ଲ କର ନାହିଁ ତାକୁ ! ଦେନ ମୋର ଘନ ନିବେଦନ !
- ॥ ୨ ॥ ରହୁ ନାହିଁ ଧୂଳି ସଖା ? ଦନ ଦନ ଟାଣୁଛୁ ଉତ୍ତରୀ—
 ପ୍ରଗଳ୍ଭ ସମୀର ଯେହ୍ନେ ଯାଏ ଦୋଳ ବାସନ୍ତୀ ବଲ୍ଲଭ !
 ନୁହଁ ତୁମ୍ଭ ଦେଖି ମୋର ନିର୍ମଳତା ଚନ୍ଦ୍ର, ମନ୍ଦ ହାସ ?
 ତରୁଣୀ ଆତ୍ମାର ଲେଡ଼ ବନ୍ଧୁ ତେଣୁ ମୋ ନଗ୍ନ ପ୍ରକାଶ ?
 ଲଜ୍ୟରେ ମୁଁ ଯାଏଁ ସତ୍ତ୍ଵି ! ଦେଖି ତୁମେ ଦେଉଛ ବିମର୍ଶ ?
 ଅପ୍ରକାଶ ମୋ ଆନନ୍ଦ ତୁମ୍ଭି ଲଭ ତବ ପୁଣ୍ୟ ପୁର୍ଣ୍ଣ !
 ବିଳମ୍ବ ନସଦେ ତଳେ ? ଧର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଚର ପ୍ରାଣଧନ,
 ବ୍ୟର୍ଥ କର ନାହିଁ ଚର ନିଃସ୍ଵ ପ୍ରାଣ ପୂଜା ଆୟୋଜନ !
 ଅମୂଲ୍ୟ ପଦସ ପୁର୍ଣ୍ଣ ! ଅଦୃଷ୍ଟ ମୋ ଦେବତା ସାନ୍ନିଧ୍ୟ
 କି ଦେବ ତା ପ୍ରତିଦାନ ଶଳି ଲଜେ ମରେଁ ଚରସ୍ଵରୂପ !

ନଗଣ୍ୟ ମୋ ଦାନ ଭୁକ୍ତ, ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋ ଏ ନୈବେଦ୍ୟ ଥାଲି,
ଆରାଧ୍ୟ ମନ୍ଦିର ଦ୍ଵାରେ ଭେଣ୍ଟୁ ବେଳ ଯାଏ ମୋର ଭାଳି ।
ମନ୍ଦିରେ ଦେବାକୁ ପାଦ ଥରେ ଦେହ ଶରଣୁଣ ବ୍ୟଥା,
ଭୁକ୍ତ ରୂପ ବଦି ବୃଥା ଲଜ୍ଜା ହୁଅ ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା !

॥ ୩ ॥ ପ୍ରଣୟ ପ୍ରଥମ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ମଧୁର ଏ ନିରୁତ ମିଳନେ,
ନ ପାରେ ସମକି ବନ୍ଧୁ ଚନ୍ଦ୍ରଲତା କମ୍ପେ ଶଶେ ଶଶେ !
ସହସ୍ର ପ୍ରୟାସେ ଭୀରୁ ନେତ୍ର ଯୁଗ ନୁହେଁ ଉନ୍ମାଳିତ,
ଅଦୃଶ୍ୟ ସାଗର ପାରୁ ଯେହ୍ନେ ଧୀରେ ଅମର ସଙ୍ଗୀତ
ଭାସି ଆସେ ସମୀରଣେ ! ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ କୌମୁଦୀ ପ୍ଳାବିତ !
ବସିଛ ନା ଭୂମେ ବନ୍ଧୁ ?—ଚରାଧ୍ୟ ପ୍ରଣୟ ବାସ୍ତବିତ ?
ଭୂମର ସାନ୍ନ୍ଦ୍ୟେ ଆଜି ଧନ୍ୟ କର ମୋ ହୃଦୟ ରାଜ,
ରହିବି କି ସୁଖ ଟେକି ? ଶାନ୍ତ ଲଜ୍ଜା ! ମାତ୍ର ଲଗେ ଲଜ
କାହିଁକି ଅସ୍ଥିର ଭୂମେ ? ପରୁରୁତ ଦର୍ଶନ ବାସନା ?
ନାହିଁ, ନାହିଁ, ! ନୟନ ମୋ ଦେଖାଇଛୁ ଶାବନେ ଜଳନା ।
ଦେବତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ ଭୂମ ଅଙ୍ଗ ଗନ୍ଧ ଯାଏ ଛୁଇଁ,
ଯେସନେ ବାସନ୍ତୀ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅନ୍ଧକାରେ ମୁକୁଳଇ ଭୂଇଁ,
କୁହୁଡି ସୁନ୍ଦର ଆଜି ! ମର ପ୍ରାଣ ପ୍ରଖାତ ଅମର !
ଏ କୌମୁଦୀ-ସ୍ଵପ୍ନ-ଲୋକେ ବନ୍ଧୁ ମୋ ଶାବନ ଦାନଭର !

॥ ୪ ॥ ଏ ନିଶ୍ଚର ଦେହ ପରେ ଗଢ଼ିଲେ ଯେ ଦେବତା ମନ୍ଦିର,
କଳ୍ପସ କାଳିମା ପରେ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭା ଯେବା କଲେ ସ୍ଥିର,
କଲେ ଦେବ-ଯୋଗୀ, ସାନା ନାଶ ନମେ ଭକ୍ତି ପ୍ରୀତିଭରେ !
ସାଗର ମନ୍ତ୍ରୁ ଅବା ଅମୃତର ସନ୍ଧାନ ଅନ୍ତରେ !
ଦେବତାର ପ୍ରିୟ ଭୂମେ, ବନ୍ଧୁ, ମୋର ଦେବତାର ଦାନ,
ସେ ଅନ୍ତର ଶୁଭ୍ର ପୁତ ଅମୃତର ନିତ୍ୟ ଅଧିଷ୍ଠାନ !
ଖସିଲୁ ବାସନା-ମୋହ, କମ୍ପା ପୁଣି ଶଶ ଚପଳତା ?
ସ୍ଥିର ହୁଅ ! ଦେବତାର ଦାନେ କର ଅବନତ ମଥା !

ଆଜିର ଏ ପୁଣ୍ୟ ଲଗ୍ନ ଜୀବନରେ ହେଉ ଗୋ ଅମର,
 ଶଶ ସ୍ପର୍ଶ ଅନୁଭୂତି, ମରବ ଏ ନିଭୂତ ବାସର,
 ଏ ପ୍ରଣୟ ପବନୀ, ଧନ୍ୟ କରୁ ବ୍ୟାକୁଳ ଜୀବନ !
 ମାନବର ଭାଗ୍ୟ ତୋର ଧରି ପଛେ ହସ୍ତ ଗେ ମରଣ ।
 ଲଜ୍ଜା ଆବରଣ ମୋର ବନ୍ଧୁ ପୁଣ୍ୟ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସମ୍ବଳ,
 ଜନ୍ମେ ତା'ର ପୁଞ୍ଜି ଭୂତ ସଂଗ୍ରାମର କଳ୍ପ-ଗରଳ ।

ବନ୍ୟା ବିପ୍ଳବ

॥ ୧ ॥ ବନ୍ୟା ବନ୍ୟା ଚଢ଼ୁଇଁଗେ ପ୍ରଳୟ ପ୍ଳାବନ !
 ଲକ୍ଷ ଆର୍ତ୍ତକଣ୍ଠ ଡାକେ ରଖ ନାରାୟଣ !
 ଅନାଥ ଶରଣ ପ୍ରଭୁ ଅଶ୍ରୁ ନିବେଦନ,
 ବିକଳ ପ୍ରାର୍ଥନା ସତେ ହେବ ଅକାରଣ ?
 ବିପଳ କି ହେବ ଅସହାୟ ହାହାକାର,
 ନ ଫିଟିବ ରୁଦ୍ଧ ତବ ମନ୍ଦିର ଦୁଆର ?
 ମରଣ ପ୍ରଖର ସ୍ତୋତ୍ର ଯିବେ ତେବେ ଭାସି—
 ମୁକ୍ତ ପଶୁ ସମ ଜନ ପ୍ରାଣୀ ରାଣି ରାଣି ?
 ମାରବେ ଉଦ୍ଧବ ଚାହିଁ ମୁକ୍ତ ଶିଳା ସମ ?
 ନିଷ୍ଠୁର ଏ ମାରବତା ତୁମର ଧରମ ?
 ନ ଟଳିବ ତଳେ ତୁମ ନିଷ୍ଠୁର ବିଧାନ ?
 ମଳିନ ସକଳ ଦମ୍ଭ ଜ୍ଞାନ ଅଭିମାନ ?
 ସୂଜନ ପ୍ରଳୟ ତବ ନିତ୍ୟ ସ୍ଵାସାସ୍ତ୍ରବେ
 ନିର୍ଦ୍ଦିକାରେ ତବ ଶଙ୍ଖ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷେ ମାରବେ ।

॥ ୨ ॥ ଉଡ଼େ ହସେ ଜଳ ସୋତ ! ପ୍ରବଳ ଗର୍ଜନ !
 ପ୍ରାଣ ଭିକ୍ଷା ଶୁଣି ବ୍ୟଙ୍ଗ କରଇ ମରଣ !
 ଉପହାସ କରେ ବାତ୍ୟା, ଭାସିଯାଏ ତରା,
 ମରଣ ଗରଭେ ତରୁ ଜର୍ଣ୍ଣ ପସ ପରି ।
 ନିଫଳ ବେଦନା ଅଶ୍ରୁ ଅମ୍ବୁସମର୍ପଣ,
 ଆତ୍ମ ତ୍ୟାଗ ସେବା ନିଷ୍ଠା ଜଳ ନିମଗନ,
 ପାପ ପୁଣ୍ୟ ରାତି ଦିବା ସବୁ ଏକାକାର,
 ଧର୍ମଧର୍ମ ଭେଦ ବୁଦ୍ଧି ମାନସ ବିକାର,
 ଲୁପ୍ତ କରି ବହିଯାଏ କାଳ ବନ୍ୟା ସୋତ,
 ମାନବର ପ୍ରଜ୍ଞା ଯେହ୍ନେ ଅସହାୟ ପୋତ !

ସବୁ ମିଥ୍ୟା କର ପ୍ରଭୁ ହୁଏ ମରଣତ
 ଅଲଂଭ୍ୟ ବିଧାନ ତବ ! ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍ଗୀତ—
 ମୃତ୍ୟୁ ଚକ୍ଷୁ ରକ ମାତ୍ର ପରଦୀନ ଜନ,
 ତୁମ ଘୋଷାଲୋକେ କର ତମିତ ହରଣ !

॥ ୩ ॥ ମରଣକୁ ସକଳ ଜନ ମୂକ ପଶୁ ସମ ?
 ଏ ସକଳ ହାହାକାର ଆତ୍ମନିବେଦନ—
 ନିଶ୍ଚଳ ହେବ କି ସନ୍ତପ ପରଶ ଦେବତା ?
 ନ ପିନ୍ଧିବ ରୁଦ୍ଧ ଦ୍ଵାର ? ନ ବାଜିବ ବ୍ୟଥା ?
 ମରଣକୁ ମାରବେ ନିଶ୍ଚୟ ମରଣକୁ ମାରଇ,
 ତୁମ୍ଭ ନାମ ନିଶ୍ଚୟ ରତା ଗାଈକୁ ନିକର,
 ଭକ୍ତପୁରେ କମ୍ପାଇ ଏ ଅସୀମ ଗଗନ
 କର ନମସ୍କାର ପ୍ରଭୁ ବରଣୁ ମରଣ !
 ଯାହାର ଛିଚ୍ଛାତେ କୋଟି ଶ୍ରଦ୍ଧ ଦେ, ତାହା,
 କରନ୍ତି ବହାର ଅବନତ ସୃଷ୍ଟି ସାର,
 ମୁଣ୍ଡିମେୟ ନିଃସ୍ଵଜନ କବା ଆତ୍ମ ଶୁଭ ?
 ମାରବେ ବିଧାନ ତବ କରଣୁ ପ୍ରଭୁର ।
 ନିଅ ଅଶ୍ରୁ ସୃଷ୍ଟି ପୁଣି ପ୍ରକୟ କରତା
 ଜଳସ୍ରୋତେ ଭସିଯିବୁ ନହିଁ ତଳେ ବ୍ୟଥା ।

॥ ୪ ॥ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଏ ମରଣର ଅନ୍ତରର ଭେଦ
 କରେ କହି ଆଶା ଗ୍ରନ୍ଥ ଆମ ତବ ଶେଷ ?
 ନିଃସ୍ଵର ଜୀବନ ଦାତା ? ମାନବ ସେବକ ?
 ଦେବତାର ଦୂତ ଅବା ? ରଖ ପ୍ରାଣ ରଖ !
 ଲକ୍ଷ ମୁକ ଜନଙ୍କର ଉତ୍ତଳ ଜୀବନ,
 ପାଞ୍ଚ ଦିନ ହେଲୁ ପିଂଶୁ ପତ ନହିଁ ମନ !
 ମାରବେ ଗଲେଣି ଭସି ମୁକ ପଶୁ ଯେତେ
 କରନ୍ତି କଳନା କେନ୍ଦ୍ର ? ବାକି କଣ କେତେ—

ମରବେ ରହିବୁଁ ବୁଝି କାଳର ଆହ୍ୱାନ,
 ଦେବତାରୁ ବଳି ଭୁମେ, ରଖ ରଖ ପ୍ରାଣ !
 ସାମାନ୍ୟ ମାନବ ଦୁଃଖ ଭୁମେ ଦେବ ଦୁଃଖ,
 ଭୁମ ରକ୍ତେ ନିର୍ମୂଳ ଏ ଧରା ନିତ୍ୟ ପୂତ !
 ଅମୃତ ମଙ୍ଗଳମୟ ଭୁମ ପାଦ ପ୍ରସନ୍ନ !
 ମୃତ୍ୟୁ-ତଳେ ଗାଣ-ପଦ୍ମ ବିକଶେ ହରଷେ ।

। ୫ । ବନ୍ୟା ପ୍ରସିଦ୍ଧିର ଫଳ ଶତ ଶତସ୍ୱ ଘନ ଗ୍ରାମବାସୀ,
 ସହାୟ ସମ୍ବଳ ଘାଟ ସୁଦ୍ଧ ପଲ୍ଲୀ ଯାଚନ୍ତୁ ଯେ ଭାସି—
 ଗତ ରାସେ ! ଶୂନ୍ୟ ହସ୍ତେ ଗୁଡ଼ି ସବୁ ଆସିଲେ ପଳାଇ
 ପଥ ପାଶେ ! ବୃକ୍ଷତଳ ବିନା ତାକୁ ଆଶ୍ରା ଅନ୍ୟ ନାହିଁ ।
 ତା ପରେ ପ୍ରବଳ ବୃଷ୍ଟି, ଅବରଳ ଧାର ପଡ଼େ ଝରି,
 ଶୂନ୍ୟ ପିଣ୍ଡ, ବିବସନ ଦେହ, ମଜ୍ଜା ଅସ୍ତି ଉଠେ ଥରି ।
 ଲତା ଗୁଳ୍ମ ଅନ୍ତରାଳେ ଯୁବା ନାଶ ରଖେ ତାର ମାନ
 ତା କୋଳେ ବୁଦ୍ଧଶୁଣିଶୁ ପାଶେ ବୃଦ୍ଧା କହେ ଗଲ ପ୍ରାଣ !
 ମୂଳ ପଶୁ ସମ ସବେ ଶୂନ୍ୟତାକୁ ରହିଛନ୍ତି ବୁଝି,
 କି ଯେବେ ଆଶ୍ରୟ ଲାଗି ? ନେସେ ତାଙ୍କ ଜଳ ବିନ୍ଦୁ ନାହିଁ ।
 କାହା ମୁଖେ ନାହିଁ ଦିଶେ ଭୋଗୀ ଜନ ଶ୍ରୀଣ ଆଶା ରେଖା,
 ଗୋଷ୍ଠି ଗାଈ ସମ ମୂଳ କରୁଛନ୍ତି ମରଣ ଅପେକ୍ଷା ।
 ଗୁପ୍ତ ଦଳ ଦୁଃଖ ଶାଖେ କରୁଛନ୍ତି ଅବା ଉପହାସ,
 ନର ଭାଗ୍ୟ ଦେଖି ତହିଁ ! ତତୁର୍ଦ୍ଧି ଗ ମରଣର ସାସ !

। ୬ । ସାମ୍ୟବାଦୀ ଦେଶସେବା ଧର୍ମ-ସୌଧେ ଅଙ୍ଗୁଳ ଦର୍ଶାଇ,
 ତଳି କହେ ଧ୍ୟାସ ବିନା ଦରିଦ୍ରର ଅନ୍ୟ ଗତ ନାହିଁ !
 ପର ଅଙ୍ଗ ପୁଣ୍ଡୁ ଯେତେ ନିବସନ୍ତୁ ବିଳାସ ବ୍ୟସନେ
 ଗତ୍ୟନ୍ତର ନାହିଁ ଯେବେ ନ ମିଶିବେ ମାଟିରେ ସେ ରଖେ ।
 ବନ୍ୟାକୁଣ୍ଡୁ ବୁଦ୍ଧ କହେ “ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ବାବୁ ଅଭିଶାପେ,
 ସୃଷ୍ଟିର ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ଆମେ ପଛେ ମରୁଁ ଅମୃ-ପ୍ରାପ୍ତେ !”

ପୁସ୍ତକନ ଏ ଧରଣେ କେତେ ଧୂଂସ କେତେ ପୃଷ୍ଠି ଲୁଚା
 ପ୍ରସ୍ତାପ କରଇ ବ୍ୟର୍ଥ—କହ ଏହି ବନ୍ୟା କାହିଁ ଥିଲା ?
 ସକଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତାର ! ନରୁଏ ସେ ଯେତେ ପରକାର,
 ନାଚେ ନରହୀଡ଼ିନକ ପଶୁ ସମ କରେ ହାହାକାର !
 ଜାଣେ ଏକା ସେହି ସିନା ପଥ ଧାରେ କମ୍ପା କଲ ଠିଆ
 ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତାଁ ହେଉ ସିଦ୍ଧ ଏ ଜୀବନ ଯାର ଦିଆ ନିଆ !
 ଜଗନ୍ନାଥ, ଜଗନ୍ନାଥ, ସେହି ଏକା ଭରସା ଜୀବନେ !
 କହୁ ନାରଦଲ କୁହ ଶାଶୁ ନେତ୍ରେ ନମେ କହ ଜଣେ !

ରୂପହୀନା

॥ ୧ ॥

ରୂପସୀ କୁଳେ ଯୋଗେ ନ ମିଳୁ ପଛେ ଥାନ
 ଶୋଚନା ନ କରୁ ସଜନ ମୋହ ଶୁଣ ।
 ଆସିଲେ ଫୁଲ ତୋଳ ଦେବତା ଉପବନେ,
 ନିମେଷେ ଦେଲେ ଶୁଣି ନିଜକୁ ଭୁଲେଁ ଶଖେଁ !
 ଶ୍ରୀକଣ ଘୋର ଘନ ଏକମେଷେ ଗଲେ ଛୁଟି,
 କୌମୁଦୀ ମାୟା ଲୋକ ଯେସନେ ଉଠେ ପୁଟି,
 ତା ବଳ ବିମୋହନ ଶୁଦ୍ଧାଣୀ ସହ ତୋର,
 ଶାୟକ ଦ୍ଵାଶେ ବସି ଚର୍ଚ୍ଚିକେ ମନ ଶ୍ଵେର !
 ମଧୁର ଶ୍ରୀବାଉଁଶୀ ମଧୁର ମଦଦାୟ,
 ଅମର ଶାବନର ଶାରେଣୀ ପରକାଶ;
 ମଧୁର ଭୃଗୁପୁତ୍ର କହ୍ନିତ ବ୍ରୀଜାନତ,
 ସେ ପାଦତଳେ ପୁଟେ କୁସୁମ କେତେ ଶତ !
 ଦେଖିଲେ କୋଟିନିଧି ଲଭଇ ଅବା ପ୍ରାଣ,
 ରୂପସୀ କୁଳେ ତେ ତେ ନ ମିଳୁ ପଛେ ସ୍ଥାନ ।

॥ ୨ ॥

ଶାବନ ମଧୁମାସ ଅବା ମଳୟ ବାଲ
 ସେ ତନୁଲତା ମୋର ଛୁଇଁଛି ଅବା ନାହିଁ,
 ହେ ଚର ଚପଳତା ଅଧୀର ତୋର ଗତ,
 କୁସୁମ ବନେ ଅବା ଶେଲଇ ପଳାପତ୍ର !
 କଥା କଥାକେ ମୋର ଶୁଭୁଷଣ ପରକାଶ,
 ଶାବନ ସୁରଧୁମା ସମାନ ଶରୀର ଦାସ !
 ଜାଣଇ ନୋହୁଁ ତୁର କା ହୃଦ ସୋହାଗିନୀ,
 ଏ ରୂପ ବିପଣୀର କାହାକୁ ନାହୁଁ କଣି ।
 ଶୁଭୁଷଣ ତେବେ ତୋର ନୁହଇ ତଳେ ଉଠ ।
 ଏ ପଥେ ଅଜାତରେ ଦାସ ପ୍ରୀୟୁଷ ବୁଣା ।

ସେ ରୂପ ଚାହିଁ ଯେବା କରୁ ଗୋ ଉପହାସ
 ପରାଣ-ପଦ୍ମ ନିଜ ଗୋ ପରକାଶ
 ବୁଝୁଣି ଉଦ୍ଧୃତ ନିଜ ମରାଧକ କରେ ଧାନ,
 ରୂପଣୀ ବୁଝେ ତୋର ନିମିତ୍ତ ପରେ ଧାନ ।

॥ ୩ ॥

ଉଠିକ ତୋର ତରୁ ନୁହଇ ତୋର ସହ
 ତୋ ତହୁଁ କଳି ରୁନ ଧରଇ କେତେ ମହା ।
 କହିତା କଳପନା ଫୁରେନା ତୋତେ ଦେଖି
 ଭରମେ ରୂପକ ର ନି ଯାଏ ରୂପଲେଖି ।
 ନାହିଁ ତୋ ଡଳ ଫୁଲ ନାନୀକା ଗଜଗତି
 ତୋ ଦେହ ବାସେ ଅଳ ନ ବୁଝଇ ଚଉକତି ।
 ତେବେ ତ ସହ ମୋର ଉପମା ନୁହେଁ ଶେଷ
 କହିବେ କେତେ ଶୁଣୀ କହିଏ ମୋତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
 କହିବେ ଜହେଦ୍ୱାରକ ହେଲଣି ମତ୍ତ ଭ୍ରମ
 ଅପାସେ ପାସେ ତେଣୁ ତାଳଇ ସବୁ ଶ୍ରମ ।
 ମାତର ଅନୁରାଗ ବଢ଼ଇ ଦିନୁ ଦିନ !
 ତୋ ଲୀଳା ପରକାଶେ ସକଳ ଅମଳନ !
 ଆସଇ ନିଉଁ ଧୀରେ ଜୀବନ ଶୀତବତୀ
 ମରଣ ପରଶାନ୍ତ ମୋର ଅମରବତୀ ।

॥ ୪ ॥

ରୂପର ଗଉରବ ତୋର ଗୋ ଅପ୍ରକଟ
 ସେ ଲାଗି ଧରଇ ମୁଁ ଗୁଡ଼ି ତୋ ତରୁତଟ ।
 ବୁଝଇ ମନମତେ ତୋ ପ୍ରାଣ ପାରାବାରେ
 ବିପଳ ବେଳା ମୋର ନୁହଇ ଭ୍ରମି ଧାରେ ।
 ଏ ଭବ-ଧାଟେ ଯହୁ ଦିବନ ବ୍ୟବସାୟ
 ତମିରେ ଭ୍ରମି ମିତ୍ତ ନାହିଁକ ଅସହାୟ ?
 ତୋ ଶୀତ ହାସ ଉଠୀ ବୁଝୁଣି ନୁହେଁ ହେୟ
 ହୃଦୟ-ପୁରେ ତୋର ଅମୂଲ୍ୟ ମୋ ପାଥେୟ ।

ନୟନ ଅନ୍ତରାଳେ ପୀରତି-କମଳ ଗୋ
 ନୟନ ତଳେ ପ୍ରାଣ ପୀୟୂଷ ତରଳ ଗୋ ।
 ଦେଖି ସେ ପୁଣ୍ୟ ଶିଷ୍ୟ ପରାଣ ମନ ଲୁହ୍ୟ
 ଗଣିତା ନୋହୁ ପଛେ ମୋ ପ୍ରୀତି ମଣି ଶୁଭ ।
 ଲୋକକ ଆସେ ଭବି କ ଦେବ ସନମାନ
 ହେ ଭବ ରୂପସୁନା ଦୁର ପାଗର ଗାନ !

[୧୯୩୩]

ଅଗସ୍ତ୍ୟ

॥ ୧ ॥

ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଆସିଛୁ ତୁମେ ? ଦେଖି ନାହିଁ ଅଗେ
ମାତର ପାଉଛୁ ବୁଝି ଆନାଦି ଯାଗରେ—
ତଟିମା ପୁକଟେ ଦୂର ଶ୍ୟାମ ଶଶିଳ ଦେହେ
ଲଗାଇ ଚନ୍ଦ୍ରଣୀ ପୁଣ୍ୟ ଧରଣଟି ସମ୍ବନ୍ଧେ ।
ମାଳ ଲହରୀ ବସି ଚୌଦିଗେ ଧନାଶ
ଅସ୍ତୁର୍ଣ୍ଣ ଆଶାୟ କିବା ଶୀତ କାଳ-ହାସ ।
ଲଗିଛି ଆନାଦି ନବ ଜୀବନ ପ୍ରଧାନ
ଅଭିଶପ୍ତ ଏ ଧରଣ ଶୀତ ବସନାଧନ ।
ସକଳ ପଦ୍ମ ସ୍ତମ୍ଭ ବିଚଳକି ମଞ୍ଜଳ
ବନ୍ଦୀ ମୁହିଁ କାରାଗାରୀ ଅଧୁ ଉଲ ଭଲ ।
ଦେଖିନାହିଁ; ମାତ ତୁମ ଛାଡ଼ି ପୁରୀ ଲାଗ—
ମୋ ପରଶ ପ୍ରଣୟିନୀ ନର ଅଧୁ ଶ୍ରୀ ।
ଗାଉଛି ଗୋପନ ପୁର ନୟନ ପ୍ରତିମା
ଶୁଭ୍ର ଦେବ କେବେ ମୋର କଦମ କାଳମା ?

॥ ୨ ॥

ନିସ୍ତରଞ୍ଜ ଜଳସ୍ପାତ ! ପ୍ରଶାନ୍ତ ଆକାଶ !
ଚୌଦିଗେ ଖେଳଇ ଯେତେକ ସ୍ମିତ୍‌ସାଧୁ ଲତାପ !
କମଳପୁ ପୁଲତୀ ଦୂର ଆନଳକର
ଉଲ୍ଲିଳିତ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଧୂଳିକ ଅନ୍ତର ।
ଦୂର ଶ୍ୟାମ ଧାନ୍ୟ ଶେଷେ ଲତାଶ୍ରୀ ଦୋଳନ
ସୁଦୂର ପୀରତି ମାୟା ସୁଖର ସମନ ।
ସକଳ ପଦ୍ମ କଳ, ପ୍ରତିଶ୍ରୀ ତବ ଧନ୍ୟ,
ଅଭିକାର ଶୁଭ କୋଣେ ମାତ ମୁଁ ନଗଣ୍ୟ —

ଏକାକୀ ରହିଲି ପଡ଼ି ଜଞ୍ଜାଳ ଯେ ଜମା
 ତୁମର ପରଶ ଦିନା କରିବ କେ କ୍ଷମା ?
 ନିଶିଦିନ କଣିଛୁ ମୁଁ ତୁମର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷା
 ଅଶ୍ରୁନେତ୍ରେ ନିତ ଭବ ଅନୁରାଦ ଭକ୍ଷା ।
 ପରଶେ କରିବ ବୋଲି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୋ ଲୁହା
 ଜାଗିଛି ପ୍ରଭାତେ ପ୍ରାଣେ ଅଭିସାର-ସ୍ମୃତା !

* ଦେବଦୂତ

॥ ୧ ॥

ପଠାଉଛ ଦେବଦୂତ ମାନବ ସ୍ଵରୂପେ
 ଲଭୁବୁଁ ଆଲୋକ ସ୍ତେମ ଭାଳି ଅନ୍ଧକୂପେ ।
 ନଗଣ୍ୟ ଜୀବନ ମୁକ ଦୈନ୍ୟ ନିପୀଡ଼ିତ
 ଶୁଣାଉଛ ମର ମୁଖେ ଅମୃତ ସଙ୍ଗୀତ ।
 ଶୁଣାଉଛ ତୁମ ବାଣୀ ଅକ୍ଷର ଭରସା,
 ଶୁଷ୍କ ରୁକ୍ଷ ପ୍ରାଣ ଭୂମେ ମଙ୍ଗଳ ବରଷା ।
 ଜୀବନ ଭରତା ନିତ୍ୟ ଜୀବନ ଆଧାର !
 ଅସୀମ ଅନନ୍ତ ତବ କୃପା ପାଶବାର ।
 ଜାଣି ଜାଣୁ ନାହୁଁ ଏ ସକଳ ମୁକ ପଶୁ
 ତେଣୁ ନିତ୍ୟ କାଳ ଧରି ମାନବ ପରଶୁ—
 ପଠାଉଛ, ଚିତ୍ତ ମୌନ ! ଦୟା ନୁହେଁ ଉଣା !
 କୋଟି ପଶୁ ପ୍ରାଣୀଲୀଡ଼ କରିବାକୁ ସୁନା ।
 ଅଟଳ ନ ହେଲ ତେବେ ଅଧୁକ ବିଶ୍ଵାସ
 ଚିରଦିନ ଅନ୍ଧକୂପେ ସର୍ବନାଶ ଦାସ ।

॥ ୨ ॥

ଦେବତା ତୁମର ଦୂତ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମୂରତି
 ଭକ୍ତୁଳ ନୟନ ବିଭା ଯେସନେ ମୁକତି !
 ଦେଖିଛି ମୁଁ ଅଜକାରେ, ଲଭିଛି ସାନ୍ତ୍ଵନା,
 ଭୁଲିଛି ନିରେଖି ରୂପ ସହସ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମିନା ।
 ଶତ ପ୍ରବଞ୍ଚନା ଦୈନ୍ୟ ମୋ କାଳିମା ଶୁଣି,
 ତା ଅମୃତ ବାଣୀ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଯାଏ କ୍ଷଣେ ଭାସି ।
 ଭକ୍ତୁଳ ସୁନ୍ଦର ନର ହୃଦୟର ମଣି
 ତା ପାଦ ପରଶ ବହି ଗର୍ବିତା ଅବନୀ ।

* ୧୯୩୩ ସାଲ । ରାଜା ରାମମୋହନଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିଷୟରେ
 ସାନବରୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କରୁତା ଶ୍ରବଣାନ୍ତର ରଚିତ ।

ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ ଆଣା ଯେସନେ ବଢ଼ଣୀ
 ନମେଷକ ଲାଗି ନେଲେ ନିଏ ଅକରଣି ।
 ପକ୍ଷିଲ ଏ ସମେତେ ! ପୁଟିଟ ଶରଦଳ
 ବିକୃତ ପରେ ଓଷେ ବାସ୍ତୁ ତଳ ତଳ ।
 ମାନସ ସେ ? ମହତ୍ତ ପଞ୍ଚେ, ମାନବ-ଦେବତା !
 ତା ପଦ ଧୂଳରେ ଲେଟି ଯାଉ ଧାନ ମଥା ।

ରାତି ଅବସାନେ ମଧ୍ୟ-ହ୍ନୁ ଧୀର ଉଠେ ସୂର୍ଯ୍ୟ
 ଅନସାଦ ପାଦାଂକୁ ତେସନେ ହେ ପୁଜ୍ୟ—
 ଆସ ଯୁଗ ଯୁଗେ ବୁଦ୍ଧ, ଶ୍ରୀକ୍ଷ୍ମ ଚରଚନ୍ୟ
 କଜାଲ ଚମ୍ପୂର ସ୍ୱାର ପ୍ରୀତି ପଞ୍ଚଜନ୍ୟ ;
 ସେ କି ମିଥ୍ୟା ? ମାନବ କି ଶୁଣିନାହିଁ ବାଣୀ ?
 ପ୍ରଶ୍ନର ଧ୍ୟାନର ବନ୍ୟା ଆସିନି ଉଜାଣି ?
 ଆସିଛି, ଆସୁଛି ଆଜି ନାହିଁ ଅବକାଶ,
 ଝୁମ୍ପୁ ଏ ମାନବ ପ୍ରାଣେ ଦେବତା ପ୍ରକାଶ,
 ସହଜ ସରଳ ଭାବେ ହୁଅଇ ସମ୍ବନ୍ଧ,
 ମାରତ୍ତକ ଲାଗିଛି ପ୍ରୀତି-ବିଶ୍ୱାସ-ଉତ୍ସବ ।
 ନିଶବଦେ ପ୍ରୀତି ମିତ୍ର ଉଠଇ ଉତ୍କଳ
 ମରୁଁ ମୁଁ ବିପଳେ ସିନା କୁଟଳ ବୁଲି ବୁଲି ।
 ପୁଲନର କୋଳାହଳେ ନିତି ହେଲି ବଣା
 ତୁମ ନିଶବଦ ଗତି କାହୁଁ ପଡ଼େ ଜଣା ?

॥ ୪ ॥

ହେ ମାନବ ବନ୍ଧୁ ! ଆଜି ମୋ କୁଟୀର ଦ୍ୱାରେ,
 ଆସିଲି କରୁଣା ବନ୍ଧୁ ଯେବେ ଦୈନ୍ୟ କାରେ—
 ଶୁଣ ନିଃସ୍ୱ ଅନ୍ତରର, କର ତାକୁ ପିଣ୍ଡ,
 ତୁମ ନିତ୍ୟ ଚେତନ ପଞ୍ଚ ଅନ୍ତ ତାର ଯଶ ।
 ସେ ଶିଳା ପ୍ରସ୍ତର ଖଣ୍ଡ ହେଲେ ଯାଉ ଦବ
 ଧନ୍ୟ ହୁଏ ମୁକ ପଶୁ ଅଜ ସଙ୍ଗ ଲଭ ।

ଅଛି ଅଶ୍ରୁ ? ଦୀର୍ଘଶ୍ଵାସ ପ୍ରଜ୍ଞନ ଅନ୍ତରେ ?
 ବରଷି ଯା:ଅଗୋ ଅରେ ମୋ ସରାଶ ପରେ ।
 ଶୁଣାଅ ପୁଣି ବ । ଦାଣୀ ଯେ ଦାଣୀ ଶ୍ରବଣେ
 କମଳ ସୈକନ୍ତର ପୁଣି କରାଣୀ ଗାନ୍ଧନେ ।
 ଗାନ୍ଧନେ ଜ ଶିଳ ତୁମ ସଦବତା କରୁଣା
 ଦାନକନେ ଯେ ସମ୍ପଦ କରନାହିଁ ଉଷା ।
 ତାଳିଦିଅ ଅଶ୍ରୁ ବନ୍ଧୁ ! ଭୁଲି ଏ ମରଣ
 ଲଭିବି ଅନ୍ତରେ ମତ୍ୟ-ଜୀବନ-ସୁଧନ ।

॥ ୫ ॥

ତୁମ ଦାଣୀ ଶୁଭେ ଯଥା ଅଠଳ ନୀରୁ
 ଗନ୍ଧୀର ମୃଦଙ୍ଗ ଧ୍ଵନି ! ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ ଅନ୍ତରୁ—
 ସୃଷ୍ଟି ଆଦ୍ୟ ସ୍ଵତ ଦାଣୀ ପବନ ମଙ୍ଗଳ,
 ସ୍ଵରେ ଅବିରାମ ଚରପ୍ରେମୀ ଅବରଳ—
 ନିବିକାରେ; ପ୍ରାଣଦୀପ ଶରଣ ଉଠେ ଜଳ,
 ତୁମ ପୁଣ୍ୟ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଶିଳା ଶରଣ ଯାଏ ଗଳ ।
 ମାସ ତୁମେ ଗୁପ୍ତା ସମ ଗଲେ ଅସମର,
 ସକଳ ପାଶୋର ପୁଣି ବରଇଁ ଶବ୍ଦ ।
 ଅର ବିକଳାଳ ମୁଁ ଯେ ! ପଡ଼ି ପଥ ପାଶୋ—
 ଦେଖିଛି ମୁକତି ପଥ ଦୋଳ ମୁଁ ଅଶ୍ରୁବର୍ଷ—
 ଆପଣାକୁ, ଭାଲ ପୁଣି ଅସୁ ଅତିମାନ—
 ଲଭିଛି ମୁଁ ଦିବ୍ୟଗତି ଅମୃତ ପରଶେ !
 ଅବିଦ୍ୟା ଗହ୍ଵରୁ କିଏ କରବ ଉଦାର
 ବତାଇ ନ ଦେଲେ ମଥ ଚିତ ଆପଣାର ?

॥ ୬ ॥

ଆଲୋକ ସନ୍ଦେଶ ଦେନି ଆସ ଦେବଦୁତ,
 ଅନ୍ଧକାର ଦୈନ୍ୟ ମେଲେ ଦୁର୍ଘଟ ଅତତୁତ !
 ମାତର ମାନବ ରକ୍ତ ମାଂସ କଟକବର
 ହେଷ୍ଟିତ ପଦେ ଯଥା କମଳ ସୁନ୍ଦର !

ସହଜ ସରଳ ଭାବେ ଲଭିବି ବିକାଶ,
 ତେଣୁ ଘନ ମାନବର ଆଲୋକ ଆଶ୍ୱାସ ।
 ତୁମ ନେତ୍ର ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ନୈରାଶ୍ୟର-ଆଶା,
 ତୁମର ଅନ୍ତରେ ପ୍ରୀତି ଅନୁକମ୍ପା-ଉଷା
 ବଦନ ମଣ୍ଡଳେ ନିତ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟା ସୌମ୍ୟତା,
 ନିରେଖିଲେ ଥରେ ନର ଭୁଲେ କ୍ଷତ ବ୍ୟଥା ।
 ଅବଦ୍ୟା ବିଧୂତ ବୁଦ୍ଧି କରେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ?
 କ୍ଷମ ଅପରାଧ ସେ ଯେ ଶୈଶବ ଅଜ୍ଞାନ !
 ପ୍ରସାର ଦକ୍ଷିଣ ଭୁଜ ! ପରମ ସହୃଦ !
 ପୁଣ୍ୟ ସ୍ମରଣେ ହେଉ ସୁପ୍ର ପରାଣ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ।

ପ୍ରଣୟର ଆଦ୍ୟାଶଙ୍କା

॥ ୧ ॥

ମୋ ଯୌବନ ଉପକଳେ ବକଶିତ ଯେତେ ଜାତି ପୁଲ,
 ଶାନ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନେ ବରୁ ସେ ସକଳ ଯତ୍ନେ କରୁ ଠୁଳ,
 ଦେବତାର ବେଦୀ ପ୍ରାନ୍ତେ ହେଲ ଉତ୍ସ ! ଶିର ଅବନତ !
 ଯେନା ହେବ ନାହିଁ ଭାଳି ଶଙ୍କା ଶୁଭ ପୀଡ଼ିତ ନରତ !
 ମାତର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ମୋର ! ପୁତ୍ର ଜନ୍ମେ ନାହିଁ ତପ ପୁଣ୍ୟ,
 ମନ୍ଦିରେ ନ ଦେଉଁ ପାଦ ଦେବତାର ସିଂହାସନ ଶୂନ୍ୟ !
 ବ୍ୟଥୁତ ଅନ୍ତରେ ତହୁଁ ଆସୁଥିଲ ଅଭାଗୀ ବାହାର
 ଡାକଲ ଯେ କ୍ଷୁଦ୍ର-ଆତ୍ମା ରକ୍ତ-ମାଂସ-ପ୍ରଣୟ ଉପାଶ—
 ସେ କି ତୁମେ ? ତୁମେ ? ହେଉନାହିଁ ତଳେ ପରଶତ !
 ତୁମର ପ୍ରଣୟ ଯେତେ ଆଜି ଏଥୁଁ ଯୋଜନ ଅଞ୍ଜଳ !
 ରୂପସୀ ରମଣୀ ମୁହିଁ ? ଗର୍ବିତ ଧରଣୀ ମୋତେ ଧର ?
 ରମଣୀର ଅଭିମାନ ଭାଳି କ୍ଷଣେ ଲଜେ ଯାଏ ମର !
 ଯେ ଧନେ ବଡ଼ଇ ଭ୍ରାନ୍ତ ଦେବତାର ଦୁହେଁ ପରିତପ୍ତ
 ନାଶ ମୁହିଁ—ଦୁହେଁ ମାଂସମେଦ—ସେ ମୋ ଭର ପରଜୟ !

॥ ୨ ॥

ନାହିଁ ମୋର ତରୁପ୍ରଜା, ଅତି ଘନା ମୁଁ ତରୁଣୀ ବଧୂ,
 ଜାଣିନାହିଁ ସକାଧରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ବା କେତେ ମୋର ମଧୁ,
 ନ ଜାଣେ କି କଥା କହେ କାନ୍ତ ଏ ମୋ ନୟନ ଭରମା,
 ଅସ୍ପୃଶ୍ଟି ପରଶ ମାତ୍ର ନାହିଁ ପାଏ ଅପମାନ ସୀମା ।
 ବାରୁଣ ବ୍ୟଥାରେ ଝରେ ମର ନେସୁ ଶୁଭର ନିକର,
 ଭୟକେ କରନ୍ତା ହେଲେ ଗୌର ତନୁ ଲଳିତ ଅଧର !

ଲଭନ୍ତି ସଦୃଶେ ଅନ ଉତ୍ସାହୀ ଦେବତା ସମ୍ମାନ
 ଯା ଲଗି ନିଶ୍ଚିତ ପୁରେ ମର ରୁଣ୍ଡ ଚଢ଼ୁଣୀ ପରାଣ !
 ଯେ ରୁପ ଜାଲଇ ବଢ଼ି, ମୁକ୍ତି ପଥ କରଇ ନଶ୍ଚକିତ,
 ଯା ମୋହେ ନିର୍ବାଣ ଲଭେ ଏ ଜୀବନ ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍ଗୀତ,
 ଶୋଷେ ଯେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରୀତି ପରଶତ ଦୁଃଖ ଜଞ୍ଜାଳ,
 ତା ଦେବ କରବ ଗର୍ବ କେଉଁ ନାଶ ? ବରୁ, ସେ ତା କାଳ !
 ସେ ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଅ ସଖା ବ୍ୟଥ ନୋହୁ ପୂଜା ଆୟୋଜନ !
 ଦେବତା ସାମ୍ନିୟ ହେଉ ଧନ୍ୟ ପ୍ରୀତି-ପ୍ରଥମ-ମିଳନ !

॥ ୩ ॥

ଦୁହେଁ ମୁଁ ଉଦ୍‌ଶୀ ନେତ୍ର, କଳ୍ପଲକ୍ଷ୍ମୀକ ନୁହେ ମୋର ବାସ,
 ନାହିଁ ମୋ ରୁଚ୍ଛା ଭଙ୍ଗି କରିବାକୁ ଲାଳା ପରକାଶ !
 ହାବ ଭବ ବ୍ରୀଡ଼ା ଛଳ ନ ହିଁ ଜାଣେ ପ୍ରମୁଦ କୌତୁକ,
 ବାସୁକ ବାଳିକା ବଧୁ ! ଅସହାୟ ଅନଭଞ୍ଜ ମୁକ !
 ତୁମର ଦୁଃଖ ବଢ଼ି ଜାଳି ବରୁ ରଚିବାକୁ ମାୟା,
 ଜାଣିଲ କୁହୁକ ମନ୍ତ୍ର କହ ତୁମ ଇଚ୍ଛା ଯାହା ତାହା ।
 କାହିଁକି ହତାଶ ହେବ ଭଲ କଳ୍ପଲକ୍ଷ୍ମୀକ ମାୟାବିନୀ ?
 ବିନୟେ କହୁଛୁ ମୁଁ ଗୋ ସେ ମନରେ ନିତ୍ୟ ପୂଜାରଣୀ !
 ତବ ପୁଣ୍ୟ ପିଠେ ଯହିଁ ଧ୍ୟାନରତ ନିର୍ବିକାର ଶିବ
 ବାଡ଼ିବ ଜୀବନ ପୂଜା ସକଳ ସାଧନା ରାସିବିବ ।
 କର ତନୁ ପ୍ରାଣପାତ ଜାଣେ ନାହିଁ ହେବନା ସଫଳ,
 ଶକ୍ତି ହୁଣା ନାଶ-ତପଃ ତାଳି ଶତ ନୟନର ଜଳ ?
 ହେବ କି ଗ୍ରହଣ ଯୋଗ୍ୟ ? ସୁଲଭ କି ହେବ ସାର୍ଥକତା ?
 ବିମୁଗ୍ଧ ପ୍ରଣୟୀ ମୋର ! କି ବୁଝିବ ନାଶ ହୁଏ ବ୍ୟଥା ?

॥ ୪ ॥

ବାସୁକେ ରଚିବା ବରୁ ଜୀବନର ସକଳ ସୁଗମ,
 କାଳ-ସିନ୍ଧୁ ଅନ୍ଧକାରୁ ଖୋଜି ନେବା ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ,

ତର ଅଭିପ୍ରାୟ ତୁମ ଅନଭିଜ୍ଞା ବାଳିକା ବଧୂର,
 ସଂଗ୍ରାମେ ଅକ୍ଷତ ସତେ ହେବ ମୋର ସୀମନ୍ତ ପିନ୍ଦୁର ?
 ନାହିଁ ସେଡ଼େ ଆଶା !... ..

ତେଣୁ କମ୍ପ ପଦେ ଧରବାର ଲାଗି
 ପ୍ରସ୍ତାପ ନ କରୁଁ ତୁମେ ଚିର ଶ୍ରେଣୀ ହେଉଛ ବରାଣୀ !
 କୁଟ କେଉଁ ସ୍ଵପ୍ନ ପଛେ ନିବୋଧ ମୁଁ ନ ପାଏ ତା ଅଳ,
 ପଞ୍ଚମ ପଞ୍ଚର ଭେଦି ଖୋଜି ବୁଲ ଆକୁଳ ବସନ୍ତ !
 ଭୟେ ତେଣୁ ଅରେ କର ! ଶିଥିଳ ମୋ ମାଧୁରୀ ଅଛେଦ୍ୟ !
 ସ୍ଵପ୍ନ ନୁହେଁ ବାସ୍ତବ ମୁଁ ! ସ୍ଵଳ୍ପ ପ୍ରୀତି ମୋ ଘନ ନୈବେଦ୍ୟ ?
 ନେବ ଅବା ନାହିଁ ତାକୁ, ଫେଡ଼ କହ, ଅଛି ନା ସାହସ ?
 ତୁମର ପୌରୁଷେ ବରୁ କହ ସତେ ରଖିବ ତା ପଶ ?
 ରୂପ ଅଭିଳାଷୀ ଅବା କର ଯେବେ ଦର୍ଶ୍ୟ ଅସହାୟ—
 ଆମ୍ଭ ପ୍ରବଞ୍ଚନା ପାଦୁଁ ଶମି ବରୁ ଦିଅ ଗୋ ବିଦାୟ । =

[୧୯୩୪]

ବନ୍ଧୁ ଚକୋର

ଯେ ନୟନେ ନାହିଁ କାସନା ଶକୁ ସୀତା,
 ନିତ୍ୟାତ୍ମସକ ଯେ ନୟନେ କରେ ସୀତା,
 ସେ ବେନି ନୟନ ଦିବା ନିଶି ଚାହିଁ ଚାହିଁ
 ବ୍ୟଥା ଚକୋର ଗୀତ ତାର ଯାଏ ଗାଇ । ୧ ।

ସୁପ୍ରୋଚ୍ଛୁତ ଶାରଦ ପ୍ରଭାକ କାନ୍ତି,
 ଅଥବା ବ୍ୟଥା ସନ୍ଧ୍ୟା କରୁଣ ଶାନ୍ତି,
 ମଙ୍ଗଳ ସଦା ଯେ ବେନି ନୟନୁ ଝରେ;
 ବ୍ୟଥା ଚକୋର ଚାହିଁ ଚାହିଁ ତାକୁ ମରେ । ୨ ।

ମେଘ ଆକୃତ କରୁଣ ଜୋଛନା ପରା ?
 ପରଶି ପରାଣ ଦିଏ ନାହିଁ ପୁଣି ଧରା,
 ଶୂନ୍ୟ କାସାରେ ସଜଳ ସେ ମଳକର୍ମ,
 ଚାହିଁ ଏ ଚକୋର ତା ବେଦନା ଯାଏ କହି । ୩ ।

ଦେଖିଛ ପଥକ ସାର୍ଥକ କର ଶ୍ରମ ?
 ବହୁଲ ସେ କେବେ ସବୁଜ କ୍ଷେତ୍ର ଭ୍ରମ !
 ଶୂନ୍ୟ ଆକାଶେ ଅବା ଏକାକୀ ତାର,
 ପ୍ରତିପ ଚନ୍ଦ୍ର ତମିର ଗର୍ଭ ତାଳଇ ଲୋଚକ ଧାର ! । ୪ ।

ଜନମର ତହିଁ ଚର ମଙ୍ଗଳ ଗୀତ,
 ପ୍ରତିନି ମାତର ପ୍ରଣୟ ଶକା ଭୀତ;
 ସଜଳ ଯେସନେ ଶୈଶବ ସରଳତା
 ଭରେ ସେ ନୟନ ମାଳାକାଶ ଅବା
 ସାଗର ଗଭୀର ବ୍ୟଥା ! । ୫ ।

ଶାନ୍ତ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ ତଳେ ମ ପି,
 ପ୍ରଣୟେ କାବ୍ୟେ ପାରେ ନାହିଁ କେହି ଥାପି,
 ସାଗର ସେପାରୁଁ ଗଭୀର ବର୍ଣ୍ଣା ତାନ !
 ସେ ନୟନେ ରୁହିଁ ବ୍ୟଥିତ ତକୋର

ତାଳେ ତାର ଅଭିମାନ । ୭ ।

‘ପ୍ରସ୍ତୁତ କମଳ ସମାନ ସେ ଆଖିପତା !
 ମେଲିଲେ ଝରଇ ଅମୃତ ମାଦକତା,
 ମୃତ୍ୟୁ ଆକୁଳ ଜୀବନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଇ,
 ବ୍ୟଥିତ ତକୋର ଗାଏ ଜଣି ଦିନ

ସୁଗଳ ନୟନ ରୁହିଁ । ୭ ।

ବାସର ଚୁପ୍

୧୧ ।

ବାସର-ମିଳନ-ହସି ! ଶେଷ ପାମ ! ଅପ୍ରାଚୀନ ଶଶି !
 ବ୍ରୀଡ଼ା, ନିର୍ମାଳିତ ନେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତାରେ ମୁଖେ କହେ ହସି
 ବିହ୍ୱଳିତା ପ୍ରସ୍ତାପିନୀ “ମନେ ଥିବ ମନେ ଥିବ କେ ?
 କହିବଟି ସତ କର ?.....ଅନଭିଜ୍ଞ ଏ ଚରୁଣୀ ବଧୂ—
 କରନ୍ତୁ କି ଏଡ଼େ ଭାଗ୍ୟ ହେବ ବୋଲି ଅମର ଅଜ୍ଞିତ
 ସେ ତପଳ ଚିତ୍ତପଟେ ? କିବା ଗୁଣେ ?

ଭାଳି ସଙ୍କୁଚିତ !

ମନେ କି ପଡ଼ିବ ବରୁ ଆଜିର ଏ ଶଶିକ ମଧୁସୂତ ?
 ପରାଣ-ପରଶି-ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ପୁଣି ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ୱପ୍ନପୁଷ୍ପ ?
 ମନେ କି ପଡ଼ିବ ନିଃସ୍ୱ—ନିବେଦନ, ପ୍ରୀତି—ଅଭିମାନ ?
 ଗୁରୁଣ ସୋହାଗ ? ଯେବେ ଶାମ ସ୍ୱରେ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ—
 ଡାକିବ ପ୍ରୌରୁତେ ତବ ଧୂମ ହେବ ସଦସ୍ତ କଳ୍ପନା !
 ଅଭିଜନ ସଙ୍ଗେ ମରେ ନ ଭୁଲିବ ? ହେବ ନାହିଁ ବଣା ?
 ଡାକିବ ଆଦର-କଣ୍ଠେ ଶୁଷ୍କ ଯେବେ ପ୍ରାଣ-ଧାର ? ହାୟ !—
 ବିଦାୟ ବାସର-ଗୁହ ! ବନ୍ଧୁ ମୋର, ବିଦାୟ.... ବିଦାୟ !

॥ ୨ ॥

ଭୁଲି ଯିବ ? ଭୁଲି ଯିବ ? ଟାଣି ଦେଇ କଞ୍ଚିତ ଉତ୍ତର—
 ଉତ୍ତରେ ପ୍ରସ୍ତାପି ହସି—ରହ, ଦେଖିନିଏଁ ଭଲ କର
 ଚନ୍ଦ୍ର ଚପୁଡ଼ି ସୁଧା ଝରି ବେନି ଚତୁର ନୟନ,
 ବଧୂଲି ନିନ୍ଦିତ ସେହି କମଳାୟ ଅଧର କମ୍ପନ,
 ଅନାବୃତ ଶୁଭ୍ର ଶ୍ରୀବା, ତୁଷାର ଧବଳ ବାହୁଲତା,
 ବିନୟେ କହୁଛି ଖୋଲ ଖୋଲ ଅର ନିର୍ମାଳିତ ପତା !

ଭୁବର ସଦାକୁ ତବ ସ୍ତୁରର ସେ ଅଳ ଅବାଶିତ—
 ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ଏ ପଥକ ପିଇ ନେଉ ଜୀବନ-ସଙ୍ଗୀତ !
 ବାସ୍ତବ ସଂଗ୍ରାମ ଭୟ ? ହୁ ! ହୁ ! ସେ ସେ ବାଲ୍ୟ ଚପଳତା !
 ଏ ଜୀବନ ଯାର ଦାନ ବୁଝିବେ ସେ ସଂଗ୍ରାମ ବାରତା !
 ଶ୍ରାନ୍ତ ପାନ୍ଥ-ଜନ ପ୍ରାଣ କଲେ ଯେବା ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡିତ,
 ଆଜର ଏ ପ୍ରୀତି-ରାସ କରେ ଯାର କରୁଣା ଲଜିତ,
 ଏ ଗୌରୁଷ କଲେ ତାହ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ପୀରଣ ଆଧାର !
 ଆଜର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଲଗି ପ୍ରାଣ-ପ୍ରିୟା କର ନମସ୍କାର ।

॥ ୩ ॥

ପଥକ-ପାନ୍ଥଶାଳା ଭୂମର ଏ ବାସର ଭବନ !
 ଅଶେଷ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଭର ଯେହ୍ନେ ପୁର୍ଣ୍ଣ-ଜୀବନ-ସୁପନ !
 ଅଥବା ସାରେ ପାରେ ମୁଞ୍ଚେ କବି ଚିତ୍ତ—କଳ୍ପଲକ !
 ଭୂମେ ଅଧିଷ୍ଠାଣୀ ଦେଖ ! ଭୁଲିଯାଏଁ ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ଶୋକ !
 ନିରେଖିଲେ ସେ ଆନନ୍ଦ, ସ୍ୱେଦବନ୍ଧୁ ପଦ୍ମ ପଡ଼େ ଶସି,
 ମଳିନ ସୁନ୍ଦର ପଶେ, ତବ ସ୍ତରଣ ଚପଳ-ଉଦ୍‌ଗୀ !
 କି ଭୟ ଭବନା ମୋର ? ଲଗୁ ପ୍ରାଣେ ସଂଗ୍ରାମର କାଳ !
 ସକଳ କଳଙ୍କ ଧୋତ କରିବ ଗୋ ସେ ଅଙ୍ଗୁଳ ଚୁଳି,
 ପୋଛୁବ ବେଦନା ଅଶ୍ରୁ, ପ୍ରଦୀପ ଚୋ କାଳିବ ଅନ୍ଧାରେ,
 ଭୂମର ଆଶ୍ୱାସ ଲଭି ବାହୁରି ଆକୁଳ ପାରବାରେ
 ସ୍ତବ୍ର ମୋ ତରୁଣୀ ଗୋଟି ! ପ୍ରୀତି-ହାସ୍ୟେ ପଥ ଆଲୋକିତ !
 ଭୂମ କଣ୍ଠେ ମିଶାଇ ମୁଁ ଗାଢ଼ି ଗୋ ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗୀତ !
 ଫେରିବ ସୈନିକ ଅବା ସ୍ତୁର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍‌ହତ, ବର୍ଣ୍ଣ କାମ !
 ବାସର ଭବନେ ନିକ ଦୈ ଲଗି ନ ଦେବ ବିଗ୍ରାମ ?”

॥ ୪ ॥

“ଜାଣିଛି ପଥକବର ! ହେ ଅଜ୍ଞାନ ଦୂରଦେଶ ପାନ୍ଥ !
 ଚୁଲିବା ଅଗମ୍ୟ ପଥ ଭୂମର ସେ ସାର ଅବଶ୍ରାନ୍ତ ।

ନିକାଶି ମାତର କେବେ ଶୁଣି ତବ ଦୂର ବର୍ଣ୍ଣାସୁନ
 ତୁମର ଆହ୍ୱାନ କିବା ଲଗାଇଲ ପ୍ରାଣେ ଉଚ୍ଚାଟନ ।
 ନିସ୍ତୁର୍ୟ ମାଧବୀ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା କୁହୁ ତାନ ପରାଏ ମଧୁର
 ବନ୍ଦୀ କଲ ମନ ପ୍ରାଣ ତୁମ ମୁଗ୍ଧ ବାଳିକା ବଧୂର !
 ସେହିତୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲ ଅନୁରାଗୀ ଚୀନା ବାଳିକାର,
 ଲଜ ନିବନ୍ଧନ ଭୁଲ ନିଜନ ନିଶୀଥ ଅଭିସାର !
 ସେ ଶୁଣୁ ବାସର-ଗୁଡ଼ ଗରେ ପୁଷ୍ପେ କରି ସୁସଜ୍ଜିତ,
 ବୁଝିଛୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ପଞ୍ଜା ତୁମ ପଥ ଉନ୍ମୁଦ୍ଧ ନିଶୀଥ !
 ଆସିଲ ତ ଆଜ ! ଧନ୍ୟ ତୁମ ବଧୂ ! ଚପଳ ଦେବତା —
 ନ ରହିବ ? ନୋହୁ ପଛେ !

ତୁଆ ପ୍ରାଣେ ଦେଇ ନାହିଁ ବ୍ୟଥା !

ଶବନ ଅମୃତ ଲଗ୍ନ ବାନ୍ଧବ'ର ବିଫଳ ପ୍ରୟାସ,
 ନିରେଖି ତୁମର ବଧୂ ଆପଣାକୁ କରେ ଉପହାସ !
 ମୁକ୍ତ ଦ୍ୱାର ତୁମ ଲଗି ! ଶବନ “ସୁଦୂର ସୁଖ”...ଦାୟ !
 ବିଦାୟ ବାସର-ଗୁଡ଼ ! ବନ୍ଧୁ, ପ୍ରିୟ, ବିଦାୟ ବିଦାୟ !

। ୫ ।

ଅଗୁରୁ-ଚନ୍ଦନ ଗନ୍ଧ ମନ୍ଦ ସମୀରଣ ଯାଏ ମିଶି,
 ବାସର ଉତ୍ସବ ଶେଷ ! ପାଠ ଆସେ ପ୍ରୀତି-ଶୁଭ ନିଶି !
 ପ୍ରଣୟୀ ପ୍ରସନ୍ନେ ବାଜେ ଦୂରପଥ କରୁଣ ଆହ୍ୱାନ,
 ଧୂପଶିଖା ସମ ତାର ପ୍ରାଣୁ ଫୁରେ ଗାନ !

“ବାସର ଭବନ ବିଦାୟ ପ୍ରଣତ ଘେନ !
 ମଳନ ଦିଶିଲ ଉତ୍ସବ ପାପ ହେମ !
 କଶଳୟ ଶେଷେ ନୟନ ମୁଦିତ ବଧୂ,
 ଅସ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଡାକ କହେ “ଗଲ ବଧୂ !”

ବକୁଳ ମଲ୍ଲୀ କେତକୀ କୁସୁମ ଦାମ,
 କେଡ଼େ ଅପଃପୁ ଧୂଳିରେ ଦିଶଇ ମ୍ଳାନ,
 ଘର୍ମ ବନ୍ଧୁ ଗୁଡ଼ିନି ନୟନ ପତା,
 ସୁଦୂର ଅଗତେ ବଧୂର ସୁଃତର ବ୍ୟଥା !

ଉଠ ନବ ବଧୂ ଉଷା ସମୀରଣ ଡାକେ,
 ଡାକେ ଖଞ୍ଜନ ସୁଦୂର ମୁକୁଳ ଶାଖେ,
 ମୁଗ୍ଧ୍ୟ ନୟନେ ରୁହିଁ ରହେ ମରବତା
 ସବୁ ଆନନ୍ଦେ ବାଜେ କିବା ବ୍ୟର୍ଥତା ।

ଶୂନ୍ୟ ଜୀବନ ପୂଳକୁ ପୁଣି କେ ଡାକେ ?
 ବଧୂରା ସଜନୀ ଯେସନେ ଚନ୍ଦ୍ରବାଦକ !
 କରୁଣେ ଡାକଇ ଦୂରପଥ ଅବରଳ
 ସକଳ ତଥାପି ଦୂର ପରବାସୀ ଚଳ ।

ଉଠ ବଧୂ ବୋଲି ଡାକବକ ଆଉ ଥରେ ?
 ମଳନ ପ୍ରଦୀପ ସମାନ ମରମେ ମରୈ !
 କହୁବାର କଥା କଣ୍ଠେ ରହଇ ନାହିଁ,
 ଆପଣାର ଗୁଣ ଶୀଥିଲ ପୀରତି-ରାଣି !

ନିର୍ମାଳିତ ଆଖି, ସୁପ୍ତ କୁଶଳେ ବଧୂ,
 ନ ଜାଣଇ କେବେ ଫେରିବ ଏ ତୁମ ବଧୂ,
 ଫେରିଲେ ଥିବଟି ଅଧରେ ଦାସ୍ୟ ହେମ ?
 “ବାସର ଭବନ ବିଦାୟ ପ୍ରଣତ ସେନ ।”

]

ପଥ ଛାୟା

ମୁଁ ଚିର ପଥକ, ଯାତ୍ରୀ ! ...ଏ ମରତେ ଦୁର ପରବାସୀ
 ଜୀବନର ଅର୍ଦ୍ଧପଥେ କେତେ କଥା ମନେ ପଡ଼େ ଆସି !
 ଅଚାଳ ସହସ୍ର ସ୍ଫୁଟି ଲୁପ୍ତ, ଅର୍ଦ୍ଧ ଲୁପ୍ତ, ଜାଗରତ,
 ରଜନୀର ଶେଷ ଯାମେ ଶାନ୍ତ ନଭେ-ତାରକା-ଇକାନ୍ତିତ !
 ପଥ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଯେତେ ତରୁ ଏ ଯାତ୍ରୀରେ କଲେ ଛୁପା ଦାନ
 ଅଛି କି ସକଳ ମନେ ? ନାହିଁ, ନାହିଁ, ସଦେ ମୁଁ ସୁମାଣ !

ସୁଦୃଢ଼ କାଳଗର୍ଭେ ସ୍ଫୁଟି ମାସ ଏ ଯାତ୍ରୀର ସାର,
 ସକଳ ଆଶ୍ରୟ ! ଘେନ ଏ ପାନ୍ଥର ଭକ୍ତି ନମସ୍କାର !
 ସକଳ ବିସ୍ଫୁଟ ମଧ୍ୟେ ଜାଗ୍ରତ ଏକଇ ବନପୁତ,
 କୋଟି ପ୍ଳୁତଶୀତ୍ତ ମଧ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ସେ ମୋ ଅତୁଟ ସମ୍ପତ୍ତି !
 ସ୍ତ୍ରୀତ ନେତ୍ର ଛୁପା ସମ ସ୍ଵପ୍ନ ମାଧୁରୀରେ ସୁଶୀତଳ,
 ଯା ସ୍ଫୁଟି ସମ୍ପାଦେ ଶୂନ୍ୟ ପଥେ ଯାତ୍ରୀ ନୟନର ଜଳ ।
 ଅନନ୍ତ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ରସେ ସଖା ପହିଁ ଦେଲ ଅରୁଭବ,
 ବିଦ୍ୟ ବନପୁତ ସ୍ଫୁଟି ! ଏ ପାନ୍ଥର ପରମ ଗୌରବ !

ପାଳୁଣୀ

। ୧ ।

ଲକ୍ଷ କୋଟି ପାଳୁଣୀ !... ଅର୍ଦ୍ଧ-ଶତାବ୍ଦୀ ଶୁଦ୍ଧାପଥ ସମ
 ସୁଧା ଭୃଷା ହରି ଆହା ପୁଷ୍ଟ କଲେ ଏ ଜୀବନ ମମ ।
 ନାହିଁ ନାହିଁ ମନେ ଆଜି କାହିଁ କେତେ ପୁତ୍ରାଳୟ ଗଣି,
 ଲଭିଲୁ ଜନନୀ-ସ୍ନେହ ଦୂରପଥ-ଆତ୍ମସେବନା-ଯାତ୍ରୀ !
 ସକଳ ସୁରଣେ ଆଜି ଶୁଷ୍ଟ ନେତ୍ରେ ଅଶ୍ରୁହୁଏ ଜମା;
 ଶତ-ପ୍ରୀତି-ଆଶ୍ରା ମମ ! କ୍ଷିପ୍ତ ଏ ପଥକେ କର ଶମା !
 ଏ ଯାତ୍ରୀର ଆତ୍ମସତ୍ତ୍ୱ ତବ ପ୍ରୀତି-ସୁଖ-କେତାବ,
 ବିସ୍ମୃତ ଯେପନେ ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ନିତ୍ୟ ପରମ ପ୍ରକାଶ ।
 ଦୀର୍ଘ ଶୂନ୍ୟ ଏହି ପଥେ ହୋଇଯାଏ ଆହା କେତେ ଭୁଲ,
 କ୍ଷୁଦ୍ର ଏକ ପାଳୁଣୀ ମାତ୍ର ନିତ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଅଟୁଲ !
 ଦୁରେ, ଦୁରେ ! ଯାର ଆଶ୍ରା ଲଭି ସତ୍ତ୍ୱ ହେଲ ମୋ ପାଶର—
 ବିସ୍ମୃତ ମୋ ଯାତ୍ରାପଥ, ତହେ ଯଥା ନିରେଖି ଚକୋର !
 ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ପ୍ରୀତି ନେଲ କେବା ଅପହୃତ କରି,
 ଆଜିଯାଏ ଶୋକେ ତାକୁ ଝୁରି ହୁଏ ସେ ଆଶ୍ରୟ ସୁର !

। ୨ ।

ଦୁରେ ସେହି ପାଳୁଣୀ !... ସହଯାତ୍ରୀ ଅଛ ତାକୁ ଦେଖି ?
 ସକଳ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଖଣି ଶୋଭା ତାର ନୁହେଁ କାହିଁ ଲେଖି !
 ନନ୍ଦନ ସୁରଭି ସେବା, ଉପବନ କୌମୁଦୀ ପ୍ରାକଟ,
 ପ୍ରର୍ଣ୍ଣେ ପଦ୍ମ ନାହିଁ ଧର ଚିତ୍ତ ଶାଳି କରେ ପୁଲକିତ !
 ଶ୍ରୀମନ୍ତ୍ର କ୍ରୀମି ପାଳୁ ଯେତେ ଭାଷା କଲେ ରଜନୀ ଅଶ୍ରୁସୁ,
 ଧନ୍ୟ ହେଲେ, ହେଲେ ପୂତ୍ର ଲଭି ସେ ଜନନୀ ବସଭୟ !
 ଅମୃତ ଆଶ୍ରୟ ସୁଖ ! ଶୂନ୍ୟ ମମ ଜୀବନ ସମୃଦ୍ଧି !
 ସୁଖରେ ସରଳ ପଥ ବସିଲେକ ଅଗ୍ରେ ନେତ୍ର ବୁଜି ।

ଏଡ଼ି ନ ପାରଇ ବନ୍ଧୁ ଦୁଇ ଶୂନ୍ୟ ପଥଯାତ୍ରୀ ନିଶା,
 ସୁଦୁଇ ଆହ୍ୱାନେ ଜାଗେ ଉତ୍ତ ପ୍ରାଣେ ଅଦମ୍ୟ ଜଗୀଷା,
 ବାହାରି ପଡ଼ଇ ଘରୁ ! ଶଶକ ନ ଗଣି ଯାତ୍ରା କେଶି,
 କହିବ କେ ସଦୟାତ୍ରୀ ଏ ଯାତ୍ରାର କାହିଁ ହେବ ଶେଷ ?
 ସକଳ ମୋ ଅନୁଭୂତି ବ୍ୟଥା ସିନ୍ଧୁ ସ୍ମୃତି ଅନଳାରେ,
 ଦୁଇ-ପାଳୁ-ଶାଳା-ସ୍ମୃତି କୌମୁଦୀ-ପ୍ଳାବନ ପାରବାରେ !

ଯଶାକାଞ୍ଚା

॥ ୧ ॥

ଅସ୍ମିନ୍ନ ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାଲୋକେ ପୁରୁର ରହସି
 ଉଜ୍ଜ୍ୱଳା ଆବେଶେ ପ୍ରିୟା....“ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ବସି
 ଅନ୍ଧକାର ଗୁଡ଼ି କୋଣେ ରତୁଅଛୁ ଛନ୍ଦ—
 ମକବଧୁ ସମ ଅଛ ! କି ଅବା ଆନନ୍ଦ
 ଜାଣୁଥିବ ଗୁପ୍ତେ ଆପେ, ଆନ ନେତ୍ରି ଜଣେ
 ନ ଦେଖିଲେ ଯାହା ପୃଷ୍ଠାଭର ଅକାରଣେ ।
 ନ ଦିଶେ ବସିଛି ଆଜି ଶୁଭ ଦରବାର ?
 କବି ଗୁଣି ଜ୍ଞାନ ସମୁଚିତ ପୁରସ୍କାର—
 ଲଭି ଯେଉଁଛନ୍ତି, ପୁଣେ ମୁଖ ହସ ହସ,
 ଅସ୍ଥିର ଜନତା ଗାଏ କୋଟିମୁଖେ ପଶ !
 ନାହିଁ କି ପୌରୁଷ ତଳେ ? ଖାଇଲଣି ପୋଡ଼ ?
 ବୁଦ୍ଧି ରସାତଳ ପାଦେ ପାଦ ଯୋଡ଼ !
 ଯେତେ ସବୁ କରାମତି ମୋହର ଉପରେ;
 ପରଶି ଆସିବ ଶ୍ରାବ୍ୟ ସାଥୀ ତହିଁ ଅରେ ।”

॥ ୨ ॥

ଇଚ୍ଛାପ୍ରତୀ କର କବି ଶୁଭେ ଉଦ୍ଭବ—
 ଅପରୂପ ବ୍ୟଙ୍ଗ ହାସ୍ୟ କର୍ମିତ ଅଧର !
 “ପିତ୍ତ ଦରବାରେ ? ମିଳକଟି ପୁରସ୍କାର ?
 ମିଳକ କୁଣ୍ଡଳ ଯୋଡ଼ା ? ଅବା ରହୁଦାର—
 ଲମ୍ବାଇବ କମ୍ପୁଳଶ୍ରେ ? ତଲେଇ ରସନା ?
 ଜାଣିଛନ୍ତି ଅଛି ତହିଁ କେତେ ସମ୍ଭାବନା ?
 ବଧୂର ଯେବେ ଗୋ କାନ ଶୁଷ୍କଗଜ ପ୍ରାଣ
 ରହୁକଟି ତୁମର ଏ ଆଶା ଅଭିମାନ ?

ତଥା

ତା ଚତୁଁ ଗୌରବ ମୋର ଶକ୍ତି ଏ କୁଟୀର,
ଅଳପ ଆଦର, ପ୍ରୀତି, ତୁମ ନେତ୍ର ମର !
ଦେଖୁ ନାହିଁ ଦିନାକଣି ଶ୍ରମ-ଜୀବୀ-ଶିଳ—
ଅନାଦାରେ ତାହୁଁଛନ୍ତି ବିଶାଳ ପଦତ
ରକସ୍ୟୋଧ ଲଗି ? କିଏ ଶୁଣେ ସେ ଦିନ ?
ବସୁ ତରେ ଲୟ ହେଉ ମୋ ଗୀତ ବେଦନ ।

[୧୯୩୫]

କବି ପ୍ରିୟା ପ୍ରତି

॥ ୧ ॥

ରଖିନି ସ୍ଵାରକ କିଛି ଆନ କବି ପରି ?
 ପ୍ରୀତି ନିଦର୍ଶନ କିଛି ଦେଇନି ସୁଦରି ?
 ଚନ୍ଦ୍ର ଚାନ୍ଦି ବଚନେ ଦୁରିନାହିଁ ମନ ?
 ଭରଳ ପ୍ରୀତିରେ ସ୍ଵିରୂପ କରିନି ଜୀବନ ?
 ପ୍ରତିଦାନ ଦେଇନାହିଁ ଆଦ୍ୟ ସେବାର ?
 ସ୍ଵରୂପ ରମଣୀୟ ନିତ୍ୟ କରେ ଡାଡ଼ାକାର ?
 ସନ୍ଦେହ ଉତ୍ପତ୍ତେ ମନେ ? ପ୍ରୀତି-ଅବଶ୍ୟାସ—
 ସକଳ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ତବ କବିଅଛି ଗ୍ରାସ ?
 ଶିଖାଇନି ମୋତେ ନେତ୍ରି ପୀରତି ବେଗର,
 ତେଣୁ ମୋ ପୀରତି ଟାଣି ଚଣା ପରକାର ।
 ଭରଳ ଉତ୍ତଳ ପ୍ରୀତି ନାହିଁ ମୋତେ ଜଣା,
 ହସ୍ତ ଧୃତ କାବ୍ୟ ସମ କରିବି ରଚନା
 ଚାନ୍ଦି-ଗୀତି ? ହେବ ପ୍ରୀତି-ସନ୍ଦେହ ମୋତନ ?
 ଆନ ଶୁକ୍ତି-ଅତରୁଣେ ନିହତ ମୋ ମରଣ ।

॥ ୨ ॥

ପ୍ରଶ୍ନର ତଦନେ ଶିକ୍ଷା ରବିକର ତାପେ,
 ଅଭିମୁଖ, ଶ୍ଵାସାହୁର, କବି ଅଭିଶାପେ—
 କରନ୍ତୁ ନିଷ୍ଠାଳାଘାତ ରୂପ ପରବଚେ
 ଦୁଃଖୀ ଶ୍ରମଜଣ ଅତୀ ! ଦେଖ ଗୋ ନରକେ !

ତାଙ୍କର ଶୋଣିତ ଅସ୍ଥିମେଦମାଂସ ପରେ
 ଗଡ଼ ଉଠେ ରାଜ ସୌଧ* ଶ୍ୟାମ ଦମ୍ଭଭରେ !
 ଭୃତ୍ତିରେ ପ୍ରୋଥୁତ ଯଥା ଶାଣ୍ଠି ଦାଦାକାର !
 ତେସନେ ପୀରୁତ ମୋର ଲୋକକ-ପ୍ରସାର !
 ଅଛି ଅନବଦ୍ୟ-ଅଜ୍ଞେ ଶ୍ରମିକ ଶକତି ?
 ଅଛି ସେ ନୈପୁଣ୍ୟ ଦମ୍ଭ ଅଛି ଦୃଢ଼ମତି ?
 ଭାଙ୍ଗିଲେ ଅଚଳ ମେରୁ ପାରିବ ଗୋ ଦେଖି
 ବ୍ୟଥାର ଶୋଣିତେ ପ୍ରୀତି ଅଛି ତହିଁ ଲେଖି ।
 ଲକ୍ଷ କୋଟି ନିଃସ୍ୱଶ୍ୱାସ ତହିଁ ପ୍ରୁ ଶୀକୃତ
 ସେ ଭୂମର ପ୍ରୀତି ! କର ଅଶ୍ରୁ ପରିପ୍ଳୁତ !

[୧୯୩୫]

* ସେ ଧନପୁରେ ନିର୍ମିତ ଦେଉଥିବା ଏକ ପୁତଣା'ର ରାଜହମ୍ପ୍ୟକୁ
 ରାମଲକ୍ଷ କର ଦୋଳଅଛି । ସେ କରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ଲୋକେ ପହଞ୍ଚିବର
 ବ୍ୟକ୍ତଗତ ଅଦୃଶ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଅସିଅଛି ।

ପଙ୍କୁର ଆରତି

ଦିବା ଅବସାନେ ଅନ୍ତ, ଅରୁଣ ରାଗେ,
 ବ୍ୟଥିତ ପଙ୍କୁ କି ଗାଲକ ଅନୁରାଗେ ?
 ଗନ୍ତୀରେ ଗାଏ ଧନ୍ୟ କରନ୍ତୁ
 ଅଙ୍ଗ ପଙ୍କୁ କରି !
 ଧନ୍ୟ ହରି ହେ ହରି !

ନିରାଶ ତମିରେ ସହଜେ ଦେଇଛୁ ଧରା,
 ମଧୁର ବେଶୁରେ ଡାକନ୍ତୁ ସୋହାଗେ ପରା,
 ଜୀବନର ରାସେ ନେଇଛୁ ତ ହାତ ଧରି,
 ଧନ୍ୟ ହରି ହେ ହରି !

ମୁକ ଏ କଣ୍ଠ ନେଇ ଦେବନାର ରାଷା,
 ଅଶ୍ରୁ ପୂଜାରେ ଦେଲି ଉତ୍ସବ ଆଶା,
 ଗିରି ଲଦନ ଦେଇଛୁ ସହଜ କରି
 ଧନ୍ୟ ହରି ହେ ହରି !

ଗଳ୍ପିତ ଅଙ୍ଗ ତଳେ ମୋ ଶୋଚନା ନାହିଁ,
 ସକଳ ଯେ ପ୍ରଭୁ ତବ ଆରାଧନା ପାଇଁ !
 ପଞ୍ଚ ଆରତି ଯେବେ ଆନ ଜନ ପରି,
 ଧନ୍ୟ ହରି ହେ ହରି !

ତର ନିର୍ଭର ! ଅଶ୍ରୁର ବିନିମୟ
 ଅପାର ଶାନ୍ତି ପୁଣି ତବ ବରଭୟ,
 ଏ ଦୀନ ପରାଣେ ଦେଇଛୁ ତ ପ୍ରିୟ କରି,
 ଧନ୍ୟ ହରି ହେ ହରି !

ଜୟ ଜୟ ସୈନ୍ୟ ପଞ୍ଚର ଭଗବାନ,
 ଚୌରକ ମୋର ବନ୍ଧୁ ତୁମର ଧ୍ୟାନ,
 ବୁଝି ହେଉ ମୁଖ ଶାନ୍ତିଯାଏ ବସବସ,
 ଧନ୍ୟ ହଉ ହେ ହଉ ।

ଜୀବନ ଦୈନିକ୍ୟ ତୁମେ ହେ ପରମ ଧନ
 ଅମା ଅଜ୍ଞାନେ ସହଜ ମୋ ଦରଶନ !
 ବେଇଛ ତ ଧର ଅଞ୍ଚଳ ନିଧୁସର,
 ଧନ୍ୟ ହଉ ହେ ହଉ ।

ନାହିଁ ଯେ ଦୈନିକ୍ୟ ନାହିଁ କିଛି ଅନୁନୟ
 ତୁମ ସଙ୍ଗୀତ ଶିଖାଇ ଦରଠ ଭୟ ।
 ତୁମର କଳା ସହଜ ଲଭ୍ୟ କରି
 ପଞ୍ଚରେ ଆଜି ଧନ୍ୟ କରିଛ ହଉ !

କଷ୍ଟେ ଜୀବନ କଲ ଗୌରବମୟ,
 ଜଳଛୁ ମୋ ଶୀତ ପ୍ରତୀପ ଜୟ ହେ ଜୟ !
 ଜୀବନର ଶଶା ଉଠଇ ଉଠଇ ଥର,
 ଧନ୍ୟ ହଉ ହେ ହଉ !

ଅପ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ଅନ୍ତର ଗୁଳ
 ଅଶ୍ରୁ ସାଗର ଜାଗେ ଅନ୍ଧାରେ
 କୌମୁଦୀ ସୁଧାବାଣୀ !
 ଯୌତ ଶତ ପରାଣ ଯେ ଯାଏ ଭର,
 ଧନ୍ୟ ହଉ ହେ ହଉ ।

ପଞ୍ଚ ଯେ ଆଜି ନବ ଅଭିଯାନ ଧର
 ବରୁଣିତ ତମୁ ତୁମ ଜୀବନମତେ !
 ଶୀରକ ପୂଜାର ହେମ ଦୀପଦାଟି ଧର,
 ପଞ୍ଚର ଶଶା ନିର୍ଭୟେ ଗାଏ—
 ଧନ୍ୟ ହଉ ହେ ହଉ ।

* ବିୟୋଗିଣୀ

॥ ୧ ॥

ରୂପକଲେ କିବା ସତ୍ୟ ରଖିଛୁ ଲୁହୁଇ,
ନ ସରେ ରୂପସୀ ଦିବା ନିଶି ଗୀତେ ଗାଇ,
ପ୍ରଶାନ୍ତ ଶାରଦ ତାର ସେ ରୂପ ପ୍ରତିଭା,
ମଙ୍ଗଳର ଆଦରଣ ବହୁଆଣେ କିବା !

॥ ୨ ॥

ଧନ୍ୟ ଯେ ରଖିଛୁ ରୂପ ପ୍ରୀତି ମାଦକତା,
ଲଭିଛୁ ଯେ ରୂପାଲୋକେ ଶବନର ସଭା !
ନୟନ ଅରୁଣାଲୋକେ ମଉଛୁ ଯେ ଥରେ,
ଧନ୍ୟ ଯେ ବହୁଛୁ ପ୍ରୀତି ଶତ ମରମରେ !

॥ ୩ ॥

ଥରେ ହେଲେ ଚିଦାକାଶେ ରୂପଗୁଣାପାତ
କୌମୁଦୀ ପ୍ଳାବନ କେବେ ଅରୁଣ-ପ୍ରଭାତ !
ଶୂନ୍ୟ ପ୍ରାଣ ବିପିନରେ ମୁରଲୀ ନିନାଦ,
ସତ୍ତ୍ୱ ଯାଏ ହରି କାହିଁ ଲୟ ଅବସାଦ !

॥ ୪ ॥

କି ମାୟା ଏ ଜନପ୍ରାଣେ ରଚିଲ ରୂପସୀ !
କି ଅମୃତ ଭାଜଦେଲ ମୋ ବଳ ନ କଷି,
ଭାଲି କାହିଁ ସମ୍ପାଦକ ପରମ ସମ୍ପଦ,
ନିତ୍ୟ ପ୍ରାଣାଗମ କାବ୍ୟ-ଅମୃତ ସୁଖଦ !

* ଭଗଲୟ କବି ଦାନ୍ତେକର ପ୍ରଣୟିନୀ

॥ ୫ ॥

ରୂପର ଗୌରବ ଅବା ଗାଇଯିବ ଗୀତେ
ଅମୃତ ଆରାଧ୍ୟ ଆହା ରଖିଗଲ ଚିତ୍ତେ !
ରଖିଯିବ ଚିତ୍ତ-ବର୍ଣ୍ଣେ ? ଉପହାସ କଥା !
କେ ବୁଝଇ କର-ଶିଳ୍ପୀ-ଅନ୍ତର ସାଜତା ?

॥ ୬ ॥

ରୂପ ଆଦରଣ ପାଶେ ମରେ ଲଜେ ବାଣୀ,
ମରଣକୁ ଧନ୍ୟକରେ ସିନ୍ଧୁ ଗଧ ସେ ଚାହାଣୀ !
ପୀରଣ-ଗୁରଣ-ପଦକର ମାଦକତା
ଅରଜନ ବିଶ୍ୱକଳା ଭୂଳା ସାର୍ଥକତା ।

॥ ୭ ॥

ଖେଳ ଲେଳ ନୟନର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ
ସୃଷ୍ଟିର ଅନାଦି ଉତ୍ସବ ଲାଳା ପଦ୍ମହାସ;
ଅତୁଳ ପରାଣେ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଦିବା ନିଶି
ଭଲେ ପ୍ରୀତି ନେହାଲେକେ ଯାଆନ୍ତୁ ମୁଁ ମିଶି ।

॥ ୮ ॥

ହେ ଅରୂପ ଗୁଣାବାଜି ଯହିଁ ଯାଅ ଚଳି,
ଚରଣ-କମଳ ଯେଉଁ ପଥଯାଏ ଦଳି,
ସେ ପଥେ ଫୁଟନ୍ତି ହେଲେ କ୍ଷୁଦ୍ର ବାସଫୁଲ !
ଅମୃତ ସମ୍ପତ୍ତି ସେ ମୋ ସ୍ୱପନ ଅକୁଳ !

॥ ୯ ॥

ହସିବେ ଜଗତେ କହି ରୂପ ହଳାହଳ,
ପ୍ରୀତି ସୀତଳାସା ମଧୁ୍ୟ ବଡ଼ଣୀ କବଳ !
ସାର କର ଜୀବନରେ କଳକ ପସର,
ଦୁର୍ଲ୍ଲ ଦୁରେ ଅପସରେ ଦିଏ ନାହିଁ ଧର !

॥ ୧୦ ॥

ଦୁରେ ଦୁରେ ବହୁ ଦୁର ଆଶୁ ରୁପରାଣୀ
 ବରଦ୍ର ପୂଜାସ-ସତ୍ତା ନ ପାର ଗୋ ଜାଣି,
 ଦିବା ନିଶି ପୂଜା ଅର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରୀତି ଅଶ୍ରୁଜଳ,
 ଜୀବନ ନନ୍ଦନ-ଦେଉ ନିତ୍ୟ ମୋ ସମ୍ବଳ !

॥ ୧୧ ॥

ଧନ୍ୟ ଦେଉ ଏ ଜୀବନ ସେ ସୁକୁ ସୌରରେ
 ଆଶ୍ରୟ ତୁମେ ଜୀବନ-ନିର-ଉପଦ୍ରବ,
 ସେ ରୂପେ ଜୀବନ ସତ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ସରଳ,
 ସୁନା ହୁଏ ଅଲକ୍ଷିତେ ଜୀବନ ଗରଳ !

॥ ୧୨ ॥

ଜୀବନେ ପା ସୁହୃତୀୟ ମରଣେ ପୃଷ୍ଠିତା,
 ପରାଣ ପ୍ରୀତିର କାହିଁ ? ବ୍ୟବଧାନ ବ୍ୟଥା ?
 ରୂପ ବସନ୍ତରେ ପ୍ରାଣ ପରଶିଲେ ଥରେ
 ଅମୃତର ମାଦକତା ସ୍ମରେ ମରମରେ !

॥ ୧୩ ॥

ଅନଳେ ଚିତ୍ତର ତେଣୁ ପୁରଇ ନିଃଶ୍ଵାସ
 ବସନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ନେତ୍ର-ମହତ୍ତ-ପ୍ରକାଶ
 ଶାରଦ ଶେଫାଳୀ ତଳେ ତରଣ ସଙ୍ଗୀତ
 ରୂପସୃଷ୍ଟି ଗାଏ ତକ ଅନାମୟ ଗୀତ ।

॥ ୧୪ ॥

ଏ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଜ୍ଞା ସତ୍ୟ ଏକରୂପ ଶିଖା
 ଶିଖାର ସରଳ କରେ ଶତ ପ୍ରସଂସକା;
 ସର୍ବାମ ସେ ରୂପ ତକ ଆନନ୍ଦା ରୂପରାଣୀ ?
 ବହୁ ଦିଶେ କି ଦିଶେ ଅସୀମର ବାଣୀ !

॥ ୧୫ ॥

ରୂପ ପ୍ରୀତି ଜୀବନର ପରମ-ଗୌରବ,
 ଜୀବନ ମନ୍ତ୍ରରେ ରଚେ ନିତ୍ୟ ମହୋତ୍ସବ !
 ବ୍ୟବଧାନେ ଲୁପ୍ତ ହୁଏ ଦେଶ କାଳ ସୀମା,
 ଶିଖାଇ ଗୋ ଧନ୍ୟ କଲ ପୀରତି ମହିମା ।

॥ ୧୬ ॥

ଦୁରେ ଦୁରେ ଥାଅ ପଛେ ନବ ବଳାହକ
 ଚାହିଁ ଚର ଚନ୍ଦ୍ର ରୂପ ପିପାସୁ ଚାନ୍ଦକ ।
 ରୂପ ଅଭିମାନ ପ୍ରାଣେ ତେଜିଲେ ଅବଜ୍ଞ
 ନ ଭୁଲିବ ରୂପସୀ ଗୋ ଧାନ କବି ପ୍ରଜ୍ଞ ।

॥ ୧୭ ॥

ଏ ସୃଷ୍ଟି ମଙ୍ଗଳ ଲାଗି ରୂପ ଅଭିସାର
 ଅଭିମାନେ ଅଗ୍ନି ଦାକ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟଭିଚାର !
 ସେ ସମ୍ପଦ ନ ଦହିବ ଅର ଗାଟ ପ୍ରାୟ
 ଏ ଜୀବନ ଲାଗି ପ୍ରିୟ ନେଉଛି ବିଦାୟ ।

ଯାଚଣା

॥ ୧ ॥

ସେ ନୟନ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକେ ସୈନ୍ଦବ ଜୀବନ ଧନ୍ୟ ମୋର !
 ଭୁଲି ଅବସାଦ ବ୍ୟାଧି ପ୍ରାଣ ଶବ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁତ କରଣାର !
 ବଡ଼ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସେ କରଣ ! ନ ହିଁ ତିଳେ ବାସନାର ବାଡ଼,
 ମାଳତୀ-କୁସୁମ-ବାସ ଅବା ନବସ୍ନିଗ୍ଧ ବାରବାଡ଼ !
 ସୁନ୍ଦର କରଣ ମୋର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ମୃତି ! ଦୂର ଅବସାଦ !
 ଭ୍ରମର ନିଃଶ୍ଵାସ ପ୍ରିୟ ବସେ ବାଜେ ! ନୁହେଁ ନେ ପ୍ରମାଦ !
 ମରଣ ଏ କାଳେ ଯେବେ ଆଦିକ ଗୋ କର ତାର ଧରି—
 ପରମ ସୁହୃଦ ମମ କହୁଛ ମୁଁ ତା କାନେ ସୁନ୍ଦର—
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପରମ ସତ୍ୟ ! ସତ୍ୟ ସହ ପରମ ସୁନ୍ଦର !
 ପୀରତି ଆଦର୍ଶେ ଆହା ପ'ଇ ଧନ୍ୟ ମାନବ ଅମର !
 ବାଣୀ ଦୁଏ ପରହର ! ଲଭି ଚକ ପୁଣ୍ୟ ଅନୁଭୂତି
 ଅପସର ଯିବ ଦୂରେ ?....ସୁଖ ହେଉ ଜୀବନ ବହୁତ !
 ମରବ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନରେ ତବ ଅଭିସାର ସୁଖିଟି ଅଭୁଲ !
 ରଖିବ ସମ୍ପାଦ ସଖି ଦେବ କି ମେ ଶ୍ରବରେ ପୁଲ ?

॥ ୨ ॥

ସୁଦୂର ଦିଗନ୍ତେ ସୁଜ୍ଞ ମରବସେ ବ୍ୟାଧି ତଳ ତଳ
 ନିଃସ୍ଵ ଏ ଅନ୍ତରେ ମମ ଚକ ପ୍ରୀତି ଭେଦନେ ଅମଳ !
 ନୟନ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ତବ ଅନ୍ତର ତମିରେ ରଚେ ରାସ,
 ଆଶେ କବା ମାଦକତା ! ହେଉନାହିଁ ତିଳେ କି ବିଶ୍ଵାସ ?
 ସଜ୍ଞା ଅପହତ ସମ ଜ୍ଞାନର ଚରମା ମରେ ଲୁଚେ—
 ପାଶେ ଉଭା ହେଲେ ଥରେ ଶାରଦ ଅରୁଣ-ସ୍ନିଗ୍ଧ ସାଜେ !
 ସେ କାଳେ ତକୋର ଉଠେ ଡାକ ଅହା ଶୂନ୍ୟ ବେ ପୁକନୁ
 “ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦରତର ନକସନେ ସହଜର ବିନୁ ଦନୁ ?”

ଫେରାଇ ନିଅ ସେ ଦୃଷ୍ଟି ! ବାଜେ କଣେ ରୁଇ ଘର୍ବଶ୍ୱାସ !
 ସେ ନୁହେଁ ବେଦନା ସହି ସେ ଯେ ପ୍ରୀତି-କୁସୁମ ନିଃଶ୍ୱାସ !
 ପିଇଛୁ ଗୋ ରୂପ ସୁଧା ସକଳ ମୋ ଜୀବନଟା ଧରି
 କାହିଁ ତେବେ ଅବସାଦ ? କାହିଁ ଚୁପ୍ତ ପରାଣ ସୁନ୍ଦର ?
 ସ୍ୱପ୍ନ ପରଶାତ ସତ୍ୟ ! ଶତ ଦୈନ୍ୟ ଲାଗେ ଅବାସ୍ତବ !
 ବିଦାୟ ଇଚ୍ଛା ତ ନେତେ ତହିଁ ମୋର ଅପାର ଉତ୍ସବ !
 ଏ ସୃଷ୍ଟି-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ମେ ସୁଗଳ ନୟନର ଶିଖା
 କୁସୁମ ସମ୍ପଦ ସୁଖ ବିଅ ମୋରେ ପ୍ରୀତି-ପ୍ରତେଜକା !

॥ ୩ ॥

ଆସିବ ଶ୍ରୀକଣ ରାଧି ! କହିବ ଗୋ ନୟନର ଜଳ ?
 ମଳିନ ଶ୍ରବଣ ଫୁଲ ଦେବ ସହି ମୋ ଯାତ୍ରା ସମ୍ବଳ !
 ଦୁଇ ଦିନ ଅନ୍ଧକାରେ ଆକୁଳ ପରାଣ ପଥଦ୍ରବ
 ସକଳ ତାରୁଣ୍ୟ ମୋହ ନଗାଡ଼ି ପିଇବ ଦୂର ଜର,
 ଶୂନ୍ୟ ସେ ନିର୍ଜନ ପଥେ ନଥିବ ଗୋ କେହି ସାଥୀ ସାହା
 ଅକଣ ଏ ଦେହ ମନ ରୁହିଁ ଥରେ କହିବାକୁ ଆହା !
 ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନେ ସହି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋ ରହେ ଶତ ଆଶା,
 ବାସ୍ତବ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କଣ୍ଠ ପ୍ରାଏ ନାହିଁ ଖୋଜି କ୍ୟଥା-ଭାଷା ।
 ସକଳ ଅସାର ମେଲେ ସଜନିରେ ସାର ପ୍ରୀତି-ସୁଖ,
 ସହସ୍ର ଜୀବନମେଲେ ସାର ଶଶ-ରୂପ ଅନୁଭୂତି ।
 ନିମେଷ ମିଳନେ କହେ ଉଦାସ ନୟନ ଯେତେ ବାଣୀ
 ତା ତୁଲେ ଅମୂଲ୍ୟ କିବା ଜାଣେ ନାହିଁ ଥରେ ପ୍ରୀତି ରାଣୀ !
 ମଉଳି ଯାଉ ସେ ଫୁଲ ମରବାର ନୁହେଁ ତାର ବାସ,
 ଏନ ଅନ୍ଧକାରେ ପ୍ରୀତି-ସୁଖ ସଦା ବିଜୁଳି ପ୍ରକାଶ ।

ରୂପାଭିମାନନୀ

॥ ୧ ॥

ପ୍ରଖର-ଉତ୍ତପ୍ତ-ଦିବା ସମ ମମ ଉଦ୍‌ଭିନ୍ନ ଯୌବନ
 ବୁଝି ଲୟମାନ ଆହା ବାଞ୍ଛକ୍ୟର ଅମା ଅରକାରେ
 ସରି ଆସିଲଣି ପ୍ରଭୁ ଚର-ମୁଖ୍ୟ-କୁସୁମ ତସୁନ
 ଅଶ୍ରୁ ସମ୍ବଳହୀନ ନାଶ ପ୍ରାଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହାହାକାରେ !
 ଜୀବନ ପ୍ରପପ କ୍ଷମେ ଶ୍ରେଣୀ ମୁନ ! ଦିଶେ ପଥପ୍ରାନ୍ତ !
 ମୁକ୍ତାର ସହାନ ଚେବେ ନ ମିଳିଲ ଉକ ପାଶବାରେ
 ନିଲୀନ ଶହ୍‌ପଦ ସମ ସୁସ୍ଥାଲୋକ ରଚି ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ
 ମଉ ଦେଲି ନିଶି ଦିବା ସାର କରି ଅମ୍ବ ପ୍ରଶଂସାରେ;
 ସ୍ଵାଧୀନତା ମୁକ୍ତି ଭଲ ନିଜ ଗଲେ ପିନ୍ଧାଇଲ ଡୋର
 ଜୀବନ ସରଳ ପଥ କରନ୍ତୁ ଜଟିଳ ଇଚ୍ଛା ମନେ,
 ହସୁଥିଲ ମୌନେ-ପ୍ରଭୁ ? ଯେବେ ରତ୍ନ ଚପଳ କଶୋଭ—
 ମଙ୍ଗଳ-ବିଧାନ ଦୃଢ଼ ଗରଳକୁ ବରଲ ନରତେ ?
 ତୁମ କରୁ ମୁକ୍ତି କରି ଦେଲି ସୁଧ୍ୟ ଅମୃତ ବସ୍ତ୍ରତା
 ଆମ୍ବ ସମର୍ପଣ ସୁଖେ ମଗ୍ନ ବଶ୍ୟ ! ପ୍ରାଣେ ମୋର ତତା ।

॥ ୨ ॥

ମନେ ପଡ଼େ ପଥ ପ୍ରାନ୍ତେ, ସେ ଦିନ ମୁଁ ନବାନା କଶୋଭ,
 ମୋ ଯୌବନ ଉପବନ କୌମୁଦୀ-ସିନ୍ଧୁସର୍ପି ଗଲ ଭର,
 ଧନ୍ୟ ଯେବେ ଧର୍ମାରଣ ମୋ ଅଜ ସୌରଭ କରି ଭୋଗ,
 ଆସିଲ ସେ କମ୍ପ, ପଦେ ସଙ୍କୁଚିତ ଉଷାପାସ ଧର—
 ମୋ ଭସ୍ଵର ବେଦୀ ପ୍ରାନ୍ତେ ! ସଂକଳିତ ଶ୍ରୀଣ ବଂଶୀସୁନ !
 ଅକଳିତ ପ୍ରାଣେ ମମ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ତାର ମଳିନ ବୁଢ଼ାଣୀ,
 ଆଜ ସଦା ପଡ଼େ ମନେ ଅବଜ୍ଞତର ପୁଚ୍ଛିଲି କାରଣ
 ଫେରାଇ ଦେଲି ମୁଁ ଶେଷେ ସୁର ଉପହାସ ବାଣୀ ହାଣି ।

“କୁଣ୍ଡଳେ ଯିଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟମୟୀ ରହ ସଦା ! ଘେନ ନମସ୍କାରେ ।
 ଶୂନ୍ୟ ମୋର ସିଂହାସନ ରହୁ !” କହି ଘେନିଲୁ ମେଲଣି,
 ଦଳିଲି ତା ବରମାଲ୍ୟ ଦୁପ୍ତପଦେ ! ଆଜି ଅଛକାରେ—
 ସୁଲଭ ହେବ କି ଆଉ ଦିବସର ସେ ଅମୂଲ୍ୟ ମଣି ?
 ଆସିବ କି ତବ ଭ୍ରଷ୍ଟ ? କାନ୍ଦେ ନିତି ମୋ କୁରବ ପ୍ରାଣ !
 ଦହେ ଆତ୍ମପ୍ରବେଶନା, ଅଖତ ଯୌବନ ଅଭିମାନ !

॥ ୩ ॥

ଖେଳିଛି ଖେଳିଛି ମୋହେ ! ତୁମ କରେ ଦେଇ ନାହିଁ ଧର
 ତୁମର ଅସ୍ତିତ୍ଵ ପ୍ରଭୁ ଦିନେ ହେଲେ କରନ ସ୍ଵୀକାର,
 ଚପଳତା ଲାଗି ଦଣ୍ଡ ନଷ୍ଟର ଜୀବନ ସ୍ଵାର୍ଥୀ ପର,
 ଏ ଶୂନ୍ୟ ମହରେ ମମ ଘନଘନ କୁଳିଶ ପ୍ରହାର ?
 ଆତ୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ ଲାଗି ବାସନା ବାଡ଼ିବ ଦେଲି ଜାଳି,
 ପତଙ୍ଗ ସମାନ ପ୍ରିୟ ଆତ୍ମଦାହ ହେଲୁ ସିନା ସାର ?
 ଆନେ ଉପହାସ କରି ନିଜ ମୁଖେ ସିନା ଦେଲି କାଳି ?
 ସକାଶ୍ଚ ମୋ ମାନଦଣ୍ଡେ ତୁମ ବିଧି କଲି ମୁଁ ବିଚାର,
 ନିରୁଦ୍ଧ ବାସନା-ଦାହ ଶମିନାହିଁ ପ୍ରାଣ ହାତାକାର,
 ବିସ୍ମୟା ଜନନୀ ଶୂନ୍ୟ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଝୁରୁ ପ୍ରାଣପୁର !
 ସୃଷ୍ଟିର ଭଗିନୀ ଜାୟା ଦମ୍ଭେ ମୋର କରନ୍ତି ଧକ୍କାର,
 ଶୁଣି ମୋ ନାଶର ସଦା ମୁକ୍ତି ଲାଗି ବୁଝିଛି ସୁଦୂରେ !
 ଆଉ ଶୁଣାହେବ କିବା ହଜିଗଲା ପ୍ରୀତି ବଂଶୀସୁନ ?
 ମୁକୁଳତ ହେବ ସତେ ଶୂନ୍ୟ ଏ ଜୀବନ କୁଞ୍ଜବନ ?

ସୁଗ୍ଧ ରୂପ

“ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲଣି ଦେଶ ସନ୍ଧ୍ୟାନ୍ତ ଏ ବନ୍ୟା ବସ୍ତ୍ରଦେ,
 ଲକ୍ଷ କୋଟି ଜନପ୍ରାଣୀ ମୃତ୍ୟୁ ଗର୍ଭେ ଲୀନ ହେଲେ ଲବେ
 ଫେରାଇ ନ ଦିଅ, ଦିଅ ଇଚ୍ଛା ଯାହା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱରୂପିଣୀ !”
 ମାଗୁଛନ୍ତି ସେବା ଦଳ ଉଷା ଗାଇ କରୁଣ ରାଗିଣୀ ।
 ସେ କରୁଣ ଗୀତ ଶୁଣି ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ଲୋଚନେ ଦ୍ୱାରଦେଶେ,
 ଉତ୍ତାପେ ନାଶ ଏକ-ଦିନ ତାର ଯାଏ ଅବା କ୍ଳେଶେ !
 ବିଷଣ୍ଣ ବଦନ ମାନ-ବାସ ଅଙ୍ଗେ ଦାରଦ୍ରୁ୍ୟ ସୂଚନା
 ଝରି ପଡ଼େ ଅଶ୍ରୁବନ୍ଧୁ ଶୁଣି ଗୀତ-କରୁଣ-ମୁକ୍ତ ନା ।
 ଦ୍ୱିତଳ ପ୍ରାସାଦ ଶୀର୍ଷେ ବିଦ୍ୟୁତ ଆଲୋକ ତୁଚ୍ଛ କରି,
 ବସଇ ବାସକସକ୍ତା ଅସାମାନ୍ୟା ଶୋଭଣୀ ସୁନ୍ଦରୀ;
 ଆଳି ତା ଟାପର କରେ, “ରୂପଦାତ୍ତ କେ ଦେବ ତୋ ମୂଲ୍ୟ ?”
 ଜବାଧରେ ପୁଟେ ଦାସ୍ୟ ବନ୍ଧିଯାଏ ସଙ୍ଗୀତ ବ୍ୟାକୁଳ !
 ଜନନୀର ସୁଗ୍ଧ ରୂପ ଭଲ କବି ପ୍ରବ୍ୟ-ମନ୍ଦ-ମୁଗ୍ଧ
 ବିଚିତ୍ର ଆଲୋକପାତେ ଗଢ଼ିଉଠେ ନିତ୍ୟ-ସ୍ମୃତ୍ତି ସୌଧ ।

ବନଫୁଲ

ଆସିଥିଲି ମାଆକୁଲେ ପଢ଼ାଇ ଗୋଟାଇ,
 ସରଳ ସୁନ୍ଦର ବସୁ ଆଉରଣ ନାହିଁ,
 ନାହିଁ ବେଶ ପରିପାଟୀ ଅପହୁ କବରୀ,
 ଦିଶୁଥିଲି ତଥାପି ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣଶଶୀ ପରି !
 ବଦନ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଜାଣିବ ସେ କାହୁଁ ?
 ଜୁଟି ନାହିଁ ଅଳ୍ପ ଦୁଃଖ ଆନ କଥା ଥାଉ ।
 ରୂପ-ବସନରେ କେବେ ସେ କାନନ ଫୁଲ,
 ଜାଣିନାହିଁ କେବେ ହେବ ଆପଣାର ମୂଲ,
 ମରବ ଜୀବନ ତାର ମତେ ଯାଏ ବହୁ,
 ବରଷ ତା କେତେ ସୁନ୍ଦର ନ ପାରିବ କହୁ ।
 କି ହେବ ବରଷ ଜାଣି ? ଝରଇ କାନନେ—
 ଯେତେ ପସି ସୁସ୍ଥ ଲତା କେବା ତାହା ଗଣେ ?
 ଏ ସୃଷ୍ଟି ବିଧାନେ ଢାଳି ମରବ ପ୍ରଣତି,
 ଆରମ୍ଭ ନିଃଶେଷ ହେବ ତା ମରୁର ଗତି ।
 ହସ ହସ ତା ନୟନ କରେ ଉପହାସ,
 ନାଗରିକ କୋଳାହଳ ସତ୍ୟତା ବିକାଶ ।
 କହୁତ ସୋହାଗ ପ୍ରୀତି ହାସ୍ୟ ଅଗ୍ରଧନ
 ସେତକ କଲ୍ୟାଣ ତାର ! ସେ ତାର ଜୀବନ !
 ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୟନେ ସଦା ଉଠଇ ଉତ୍କଳ
 ଲଳା ପ୍ରୀତି ସିନ୍ଧୁ ଦେଖି ହୁଏ ନାହିଁ ଭୁଲ ।

X X X

ଶୋଗଣ୍ଡ କୁମାରୀ ଅବା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରଶା,
 କି ଥିଲା ତ ଅବସର ହେବା ମନେ ଗୁଣି ।
 କହିବ ହେ କବିକୁଳ 'ଦଶୋଟି ବସନ୍ତ—
 ଏକେ ଏକେ ଲଗି ତାକୁ କଲେ ରୂପବନ୍ତ ?'

ଭାଳିବାକୁ ନ ଥିଲ ମୋ କବିତା କଳ୍ପନା,
 ଶବ୍ଦନ ଅମୃତ ପ୍ରସନ୍ନ ପ୍ରାଣ ମେ ଉ ବଣା,
 ବର୍ଣ୍ଣିବାକୁ ତା ଅମୃତ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଗନ୍ଧମା,
 ଦୁର୍ବଳ ଲେଖନୀ ଆଜି ପାଏ ନାହିଁ ସୀମା !
 ଖୋଜିବ ତୁଳନା ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରୀତି ରୂପ ଚାଣି,
 କହିବ ପଦ ପଲକ ସମ ତାର ଆଖି,
 କାହିଁ ମାନୁନାହିଁ ଉପମା ଅଲକ୍ଷ୍ୟ,
 ତା ରୂପ ବିଭର ଦେବ ସେ ଏକା ତୁଳନା !
 ଦେଖିଛି ତ ନାଗରଜ ରୂପସୀ ନାଗେ,
 ମନେ ପଡୁ ନାହିଁ କେହି ତୁଳ ଦେଲପର ।
 ଆଜି ସୁଖ ଅରବିନ୍ଦ ସମ ସେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ !
 ପ୍ରାଣ ପାର୍ବତୀର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସଦା ଲଳାପ୍ତଳ !

x x x

ମନେ ପଡ଼େ କବି ଗୁରୁ* ଦେଖି ତୁମ୍ଭେ ଥରେ,
 ବିଷାଦ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣି ପଦ୍ମ କନ୍ଦରେ,
 ହୋଇଥିଲ ପ୍ରମୁଦୁତ ! ନ ଚଳିଲ ପାଦ !
 ଏସନେ ଅମୃତ ପ୍ରୀତି-ରୂପ-ପରମାଦ !
 ମରୁ ପ୍ରସବଣ ପିଳ ସେ ତବ ଜୀବନ,
 ଅକ୍ଷେଷ କାରୁଣ୍ୟ ପ୍ରୀତି ସଞ୍ଚିତ ସୁରଣେ,
 ଗାଇଲ ତା ଗୁଣ କେତେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ତା ଝୁରି,
 ମାତ୍ର ଏ ଆନନ୍ଦରସେ ପ୍ରାଣ ଉଠେ ପୂରି !
 ଅନନ୍ତ ସୁଖର ଲଳା ବଦେ ଏ ନୟନ,
 ଅମର ସଙ୍ଗୀତ ଉତ୍ସୁ ଅଧର କମ୍ପନ,
 ନିଷ୍ପ୍ରପଟ ଅନବଦ୍ୟ ପରଲତା ମୂର୍ତ୍ତି
 ଦେଖିନାହିଁ ଗୁରୁଅଙ୍ଗ ମୌସୁମ ଅନୁଭବ !

ଏ ରୂପ କୁସୁମ ଭୃଙ୍ଗ ଶତ କଳ୍ପିତ—
 କରିନାହିଁ ବୋଲି ଦିଶେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପଦ୍ମ !
 ଶୁଣିଥିଲି କିଏ ରୂପ ବିଷାଦ ହେଉନ,
 ଦେଖିଥାନ୍ତୁ ଆଜି-ଶୁଭ୍ର-ବିଚିତ୍ର-ନୟନ ।
 ଆନନ୍ଦମୟୀର ନିତ୍ୟ ପଦ୍ମ କଲ୍ୟାଣ,
 କହେ ଯେ ନୟନ ଥରେ କରିଥାନ୍ତୁ ପାନ !

× × ×

ତୁଚ୍ଛ କରି ଜୀବନର ସକଳ କାରୁଣ୍ୟ
 ଗମ୍ଭୀର ଆନନ୍ଦ ଗୀତେ ହେ ଶିଳ୍ପୀ* ନୟଣ—
 ଗାଇଥାନ୍ତୁ ଏ ଜୀବନ ଆନନ୍ଦ ଅମୃତ !
 ସକଳ ତୁଚ୍ଛତା ରୂପ ପୁଣି ଶେଷେ ପୂତ !

× × ×

ଅସୀମ ସାଗରର ସେବା କୌମୁଦୀ ପ୍ରାବନ !
 ସମ୍ଭରତ୍ତ ବୃନ୍ଦାବନେ ଅବା ବଂଶୀସ୍ୱନ !
 ସୁଦୂର ବିଗନ୍ତ ବାର୍ତ୍ତା ସଞ୍ଚିତ ନୟନେ,
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଗରମା ସବୁ ତୁଚ୍ଛ କରି ଶେଷେ,
 ଅକ୍ଷୟ ପ୍ରାଣ ରସେ ଚିତ୍ତ ହୁଏ ବନ୍ଦ
 କ୍ଷୁଦ୍ର ବାଳକକୁ ଏତେ ଭେଦ ଅଭିପକ୍ଷ—
 ଦେଲ କିଏ ? ଏ ମାଧୁଗ୍ଧ ଯତନେ ଶିଖାଇ
 ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଆଲୋକିବା ବୋଲି ଦେଇଛ ପଠାଇ ?
 ଦୈନ୍ୟ ଅମା ଅନ୍ଧକାରୁ ମାଧୁଗ୍ଧ ବିମଳ,
 ପଦ୍ମପଦେ ଆତ୍ମା ଯେତେ ମାର ତଳ ତଳ,
 ଲଭିଛୁ ସକଳ ଲୀଳା ଏଥୁ ସାର୍ଥକତା,
 ଯେ ଭଙ୍ଗୀରେ ଚିରବଦ୍ଧ ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା,
 ଧନ୍ୟ ମୁହିଁ ! ଧନ୍ୟ ଦେଲ ସାର୍ଥକ ଜୀବନ !

ସିଂହସ୍ତ୍ର ଶୁଖିଲବର ଶାପ କ୍ରମୋଚନ !
 ସକଳ ଜଟିଳ ସୃଷ୍ଟି ନିମେଷେ ସରଳ,
 ହୁତୁଳ ଏ ସୃଷ୍ଟି ତଳେ ପୀରତ ମଙ୍ଗଳ,
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଅମୃତ-ପ୍ରୀତି, ଜୀବନ, ସଫାର,
 ଅପାର ଆନନ୍ଦେ ଶଶେ ସବୁ ଏକାକାର !
 କିଏ ତୁହି ଯୁକ୍ତିକ କି ? କ୍ଷୁଦ୍ର ବନପୁଲ—
 ପଥଦୁଡ଼ା ପାହୁ ଲାଗି ତୁ ନତ୍ୟ ଆକୁଳ ?
 ଶୁଦ୍ଧେ ନାହିଁ କେହି ତେ ତେ ? ଦେଇନି କେ ମୂଳ ?
 ମାତ୍ର ତୁହି ଚର ସତ୍ୟ ! ସଙ୍ଗୀତ ଅତୁଳ !
 ସଦୃଶା “ଏ ସର -” ବୋଲି ଜନନୀ ସୋହାଗୀ
 ଡାକିଲ ଆଦର କଣ୍ଠେ ! ସ୍ଵପ୍ନଗଲ ଭାଗି !
 ଦେଖିଲି ବାଳିକା କ୍ଷୁଦ୍ର ହୋଇ ତରତର,
 ଜନନୀ ବସୁଧା ବସୁ ଗୋଟାଏ ପତର ।
 ସକଳ କରମେ ତାର ତଳ ତଳ ମୁଖ,
 ଅଲକ୍ଷରେ ଲଘୁକରେ ମୋ ଅନ୍ତର ଦୁଃଖ ।
 ରହିଛି ସୁ ତରେ ଲାଗି ରୂପ-ପବସତା,
 ତଳେ କି ବାଧ୍ୟ ଅଉ ମରଣ ତୁଳତା ?

ମହା ନିର୍ବାଣ

“ସିଂହ୍ୟ ସୁଗୁ ଶାଳ ତରୁ ଛୁପା ସୁଖୀତଳ,
 ବହୁ ଅନଳ ସିଂହ୍ୟ ମନ୍ଦ ଅବରଳ,
 ଶ୍ୟାମ ଦୁର୍ବାତଳ ନର ନୟନ ନନ୍ଦନ,
 ଭରତ ଆନନ୍ଦ ମୋର ଅନ୍ତମ ସ୍ଵେନ
 ଅଦୂର ନିର୍ବାଣ ସମ କ୍ଳାନ୍ତ ଅବସାଦ
 ଜଗ ବ୍ୟାଧି ଏ ନଶ୍ଵର ଶବନ ପ୍ରମାଦ
 ଘୋଷି ଆସେ ରୁଦ୍ଧ ଧୀରେ ଶତ୍ତ ଅବସନ୍ନ
 କଥାଲେ ଶକ୍ତ କବା ରତ ମୋ ସ୍ଵେନ
 ଶୀଥିଳ ଶକଟ ଚନ୍ଦ୍ର ଜର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଦ ଗତି,
 ଦୁର୍ଗମ ବନ୍ଦୁର ପଥେ ସଂଗର୍ଣ୍ଣ ଶକତି,
 ରୁଲିଛି ଅର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଷ ବେଶୀ ନୁହେଁ ଆଉ
 ମରଣର ପ୍ରାପ୍ୟ ତାକୁ ହଥ ବେଳ ଥାଉ,
 ଉଡ଼ିଯାଉ ପ୍ରାଣବାୟୁ ସହ ଯେ ବହନ,
 କାର୍ଣ୍ଣିକ ଶୋଚନା ଅଶ୍ରୁ ଭରତ ଶୟନ ।
 ନିର୍ବାଣ ଉନ୍ମୁଖ ଶିଖା ଦିଶେ ସୁମଧୁର
 ନିଃଶ୍ଵେଷ ଗରୁଡ଼ ଭେଳ ଯେହୁ ସେ ଆଚ୍ଛୁର,
 ମିଶିବାକୁ ମହାକାଳ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଅଗାରେ,
 ଧୂଳି ପଥା ମହାଶୂନ୍ୟ ଶାନ୍ତ ମାଳମାରେ,
 ଝରିବା ପ୍ରାଦପ ଅଙ୍ଗ ପଳିତ ପତର
 ନାହିଁ ତ ବୈରପ୍ୟ, ନୁହେଁ ଶକ୍ତି ଅନ୍ତର,
 ଜନମିତ୍ତଳ ମୃତ୍ୟୁ ଧବ ପେଶିବ ତରଙ୍ଗ
 ସାଗର ବେଳାରେ ଥରେ ହେଲେ ଗତିଭଙ୍ଗ;

* ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଶିଷ୍ୟ, ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଅସୀୟ ଓ ଅନ୍ତର ଶେଷ
 ମୁକୁର୍ତ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାୟା ପଛେ ଛୁପା ଚରି ତାଙ୍କର ଅନୁଗମନ କରିଥିଲେ ।

ଶବ୍ଦେ ମାତର ସାର ତତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ପ୍ରଦେଶ,
 ପୁର ଲକ୍ଷ ଯୋଗୀ ନିଷ୍ଠା ନ ଜାଣେ କେହୋର ।
 ଅଟଳ ସାଧନା ବଳେ ସହଜ ନିଦାଶ
 ମରଣ ତା, ବନ୍ଦୀ ସମ କରେ ଜୟଗାନ ।
 ଅଗ୍ରସର ସେହି ପଥ ! ବଦାୟୁ ଏଥର !
 ଶାନ୍ତି, ଶାନ୍ତି ! ପଡ଼ି ରହୁ ମର କଳେବର !

ବୁଦ୍ଧ ଓ ବହୁଳ

ଧନ୍ୟ ଆଜି ଜନ୍ମଭୂମି ! ଶାକ୍ୟ ମୁକ୍ତ ଆଗତ ନଗରେ,
 ପୁରପଲ୍ଲୀ ଦୂର ଗ୍ରାମ ନରନାରୀ ଆନନ୍ଦ କେ ଧରେ,
 ନିବସନ୍ତ ମେଲେ ନଗର ଉପାନ୍ତ ବଂଶବନେ,
 ଉପେକ୍ଷିତା ଯଶୋଧାରା କି ଅବା କଳ୍ପନା ରଖି ମନେ—
 ପୁତ୍ରନ୍ତୁ ବହୁଳେ “ବହୁ ଶୁଣିବୁନା ଆଗତ ତୋ ପିତା ?”
 ଅଜ୍ଞ କରି ଜନମାନ ପ୍ରାଣେ ତାର ଜାଲିଲେ ଯେ ଚିତା
 ଆସିଛନ୍ତୁ ସେ ନିଷ୍ଠୁର । ହୁଏ ପଛେ ମୁହଁ ନାରଖାର,
 ଯାଅ ବହୁ । ମାଗ ଯାଇ ସନ୍ତାନର ଚିର ଅଧିକାର !
 ଗଲେ ଯେତେ ବଂଶବନେ ସକଳେ ପ୍ରାସାଦେ ହେଲେ ଧନ୍ୟ
 ମହା କାରୁଣିକ ବୁଦ୍ଧ ସର୍ବଜନ ଅଶ୍ରୁପୂ ପରମ ।

ବହୁଳ ଯାଚକ ଶେଷେ, ... “ଦିଅ ମୋର ନାସ୍ୟ ଅଧିକାର !”
 “ଚିର ଭକ୍ଷ ତବ ପିତା ! ଭକ୍ଷା ବହୁ ତା ଜୀବନ ସାର !”
 ଉତ୍ତରଲେ ତଥାଗତ ମନ୍ଦେ ହସି...

“ଦ୍ଵାରେ ବୁଲି କରିବ କି ଭକ୍ଷା ?
 ବହୁ ଏ ଗୈରିକ ବାସ ଲଭ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିବାଣର ଘଣ୍ଟା !”

* ପ୍ରକୃତି ପ୍ରଣୟ

ଅମାବାସ୍ୟା (ଅରକାର)

॥ ୧ ॥

ଟାଣନା ଜଉଣି ଛୁ, ଛୁ, ବନ୍ଧୁ ମୋହ ଗଣ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରମରେ ମୋର ପୋଡ଼ିଯାଏ ପ୍ରାଣ ।
 ରୁପସୁନ୍ଦରୀ କୁଣ୍ଡଳା ମୁଁ ଅମାବାସ୍ୟା ଗଣି,
 ଦିବ୍ୟ ବସୁସୁନ୍ଦରୀ ତୁମେ ଆଲୋକର ପତ୍ନୀ ।
 ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ତୁମେ ଅମୃତ ପରମ,
 ଦେବତା ବାଞ୍ଛିତ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ନରୁପମ ।
 ତୁମ ରୂପ ଦିଶୁ ଚାହିଁ ଏ ସୁଖି ଆକୁଳ,
 ସ୍ଵର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଛଣା ସୁଧା ସେ ବଦନେ ଠୁଳ ।
 କାହିଁ ତୁମେ ନରୁପମ ! ମୁହିଁ ରୁପସୁନ୍ଦରୀ !
 ଲଜେ ସଜି ପାଏଁ ବନ୍ଧୁ ଦେବାକୁ ମୁଁ ଚିତ୍ତା ।
 କ ଦେଖିବ ? ଅରକାର କୁଣ୍ଡଳ କାଳିନୀ ?
 କ ଅବା ଜୀବନେ ତା'ର ଗରବ ଗଣନା ?
 ସେ ଲଗି ପ୍ରଣତୀ ଦ୍ଵାର ଅନୁରାଗ ରହି
 ପିଇ ବନ୍ଧୁ ରୁପସୁଧା ମରମେ ମରଇଁ !
 ସେ ମୋର ପରମ ଗଣ୍ୟ ! ନ କର ବସ୍ତ୍ରତା !
 ଧନ୍ୟ କର କୁଣ୍ଡଳାରେ ଜାଳ ପ୍ରୀତି-ଚିତା ।

* ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ଆନଙ୍କାରକମାନେ ଦେଖି ପ୍ରଣୟକୁ ସତ୍ୟ
 ତତ୍ତ୍ଵରେ ଦେଖି ପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର କଳ୍ପନାଲୋକରେ ଦେହର ସମ୍ଭାବନା
 ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । ପୃଷ୍ଠିମା “ଅଲୋକ ଘାତ୍ର ତରୁଣ—ଅମାବାସ୍ୟା
 ସଦାବସୁଦ ଅବଗୁଣିତା ରୁପସୁନ୍ଦରୀ ନାଶ । ଶୂନ୍ୟଲୋକରେ ଉତ୍ତରୁକର
 ଅସୁଦ ମିଳନ । ତତ୍ତ୍ଵରୁପଣ ଗଣିରେ ଏପରି କଳ୍ପନା ସମ୍ଭବପର ।

—ରତ୍ନା

ପୂର୍ଣ୍ଣିମା (ଆଲୋକ

॥ ୨ ॥

ରହ ଆଉ ଶଶେ ସହ ହଜଇ ମୋ ଧୂଳି,
 ଚାହିଁଛୁ ଆଲୋକ ସୁଧା ପାଇନାହିଁ ଭୃଷ୍ଟି !
 ତେଣୁରେ ସଜନ ଏତେ ବ୍ୟାକୁଳ ବାସନା,
 ସେ ଅଜ୍ଞାନ କାନ୍ତି ଲାଗି ନୟନ ମୋ ବଣା
 ନଅ ଆଜି ଆଲୋକର ସକଳ ଗୌରବ,
 ସାର ହେଉ ବସ୍ତୁ-ସୃଷ୍ଟି-ପୀରତି-ଉତ୍ସବ,
 ଆବର ଦିଅ ଏ ବସୁ ସିନ୍ଧୁ ବସ୍ତୁକଳେ,
 ପରାଣ ଶୀତଳ କର ପ୍ରୀତିପୁଣ୍ୟ ଜଳେ ।
 ଆଲୋକେ ଅନଳ ତାପ ପୀଡ଼ିଇ ସଜନ;
 ଲୋଡ଼େ ପ୍ରାଣ ତେଣୁ ଶାନ୍ତ ଶୀତଳ ରଜନୀ,
 ନିରଯାଇ ମୋର ସଖି ସିନ୍ଧୁ କାନ୍ତି ତଳେ,
 ବଳ୍ତ ଏ ଅନ୍ତର ଯଥା ପାଷାଣ ତରଳେ ।
 ଅଧର ବୁଲୁନ ଶ୍ରୀକୁ କ୍ଳାନ୍ତି ଏ ନୟନେ,
 ଶ୍ରେଣିକ ସମାନ ଆଜି ଶ୍ରବ୍ୟବାନ ମଣି ।
 ଅମାବାସ୍ୟା ? ଅରକାର ? ଅପୂର୍ବ ପୁଞ୍ଜର
 ପୀରତି କମଳ ସେ ଯେ ଅସ୍ମୁର୍ତ୍ତି ଅମର ।

[୧୯୩୪]

ସ୍ଵଚ୍ଛା ତର୍ପଣ

। ୧ ।

ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ଜୀବନର ଯବନିକା ପାତ !
 ପୁଣି ଦିବସର ଜନ୍ମ ! ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭାତ—
 ନବଜାତ ଶିଶୁ ସମ ଆନନ୍ଦ ବହୁଳ !
 ସଦାଶ ବିକାଶ ପ୍ରାଣ-ବିକଟ କମଳ !
 ଜଳ ସ୍ଥଳ ଶ୍ୟାମ ଶୈଳ ଦୂର ଗିରିମାଳ,
 ଜନପଦ ପୂର ପଞ୍ଚା ଶାନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରବାଳ,
 ଜାଗ୍ରତ ସକଳେ ଶୁଭ୍ର ଆଲୋକ ଆହ୍ୱାନେ !
 ଜାଗିଛି ମୁଁ ସୁଗଞ୍ଜର ବ୍ୟଥା ବହୁ ପ୍ରାଣେ !
 ଭ୍ରମର ପ୍ରଭାତ ଶାନ୍ତ ତଃମ୍ଭା ପୁଲନେ
 ନିଃସଙ୍ଗ ଏକାକୀ ! ବର, ମନେପଡ଼େ ତନେ ?
 ଭ୍ରମୁଥିଲୁ ବେନି ଜନ ଏଥୁ ଲଭୁ ମନେ,
 ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ତରୁଣ ଅନ୍ତରର ପ୍ରୀତି ଧନେ !
 ଆଜି ତୁମେ ନାହିଁ ! ତଳେ ନୂତନ ବସ୍ତ୍ରାସ
 ଅଜ୍ଞତେ ଝରଇ ଅଶ୍ରୁ-ପାର୍ବ ଉନ୍ନ ଶ୍ୱାସ !

। ୨ ।

ଏହି ଯେ ଏକାକୀ ହଂସ !—ଦୂର ମାନସର ?
 ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ନଦୀ ଶୈଳ ତଳେ ଖରତର !
 ବହୁ ମୃତ୍ୟୁ ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟଥା ତଳଇ ମରବେ,
 ଆଲୋକେ ଅନ୍ଧାରେ ଅଶ୍ରୁ-ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବେ ।

* ସ୍ଵଚ୍ଛା ସୁଲଗ୍ନା ବସ୍ତ୍ରନାଥ କର ମହାଦେବଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ

—ରଘୁବିକା

ମାରବେ ଚଳିବା ପଥ କରନ୍ତୁ ସେ ସାର,
 ତୁଚ୍ଛ କରି ଅମୃତଦିନ୍ୟ ଅଶୁଦ୍ଧାକାର !
 ତା ଗର୍ଭରେ ପଥ ମୋର ଦଶଇ ସରଳ
 ପ୍ରଣତ ଅମୃତ ପ୍ଲାସ୍ଟିକ୍ ଜୀବନ-ଗରଳ !
 ମାତ୍ର ତୁମେ ନାହିଁ ? କହୁଯାଏ ଶାନ୍ତ ନଗା—
 ଅପ୍ପଣ୍ଡ ପଶୁ ମେ ନୌକା ଚଳେ ନରବଧ,
 ଉଜାଣି ତହିଁମ-ସଂପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଗୌରବେ !
 ତୁମେ ନାହିଁ ? ପ୍ରଣତ ତ ହେଉ ନାହିଁ ଲବେ ?
 ଅମର ତାହୁଣ୍ୟ ଲୟ ଛୁନ୍ନ କରି ପ୍ରହ୍ଳି !
 ଶିର ଅବନତ ମୋର ହସଇ ନିୟତି !

। * ।

ଜୁଲନ୍ତ ଚିତାରେ ଦେହ ଆସିଅଛି ଲଦି,
 ଆନ ପର ପରି କେତେ ସନ୍ଧ୍ୟାଅଛି ବଧି !
 ବହୁବାର ଅକାରରେ ଦେଇ ମୃତ୍ୟୁ ଦେଖି,
 ଆତ୍ମୀୟ ସୁଜନ ବରୁ ପ୍ରୀତି ସୌଖ୍ୟ-ଶ୍ରେୟ
 ଅନ୍ତର ଅତଳ ଶିଳା ଶୂନ୍ୟ ! ବଡ଼ ଶୂନ୍ୟ !
 ମରଣ ରହସ୍ୟ ତେବେ ଭେଦିବା ନୈମୃଶ୍ୟ
 ନ ଲଭିଲି ତଳେ ! ତେଣୁ ତବ ଅଦର୍ଶନେ—
 ଶିଶୁ ସମ ଆପଣାକୁ ଅଧିକାର ମଣେ !
 ଶିଶୁ, ମୁଁ ମାନବ ଶିଶୁ ! ନତ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ—
 ଏ ଦୁର୍ବଳ ପ୍ରାଣେ ତବ ବିଶ୍ୱାସ ଦଶନ !
 ପ୍ରୀତି ରସାଣିତ ଜ୍ଞାନ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅନୁଭୂତି,
 ଶ୍ରେୟ ଅବନଶ୍ୱର ସ୍ତବର ବିଭୂତି,
 ଥିଲି ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ! ଶୂନ୍ୟ ପଥ ତୁପ୍ତି !
 ଶୂନ୍ୟ ସେ ସକଳ, ସ୍ୱପ୍ନ—ଆଜି ମୁଁ ତ ! ସୁତ !

ଏକାକୀ ମରାଳ କେଉଁ ଶୂନ୍ୟ ଗଳ ଉଡ଼ି ।
 ରଖିଗଲା ପଛେ କିଏ ? ଆସିଥିଲା ହୁଡ଼ି ?
 କି ଛାଳି ଆସିଲା ଏଥି ? ପୁଲେ ମୁହିଁ ଶୁଣି !
 ଉଡ଼ିରେ ନିପୁଣ ହୁଅ ! ଶୂନ୍ୟ ! ମହାଶୂନ୍ୟ !
 ମହାଶୂନ୍ୟ ଶୁଣି ତୋର ବଳାପ ନିଶ୍ଚଳ !
 ଭ୍ରାନ୍ତ ମର ! ଗୋଡ଼ୁ ରେଡ଼ର ଅଶ୍ରୁ ଜଳ
 ମରଣେ ସ୍ୱୀକାର କର ! ପ୍ରଣମ କଥାନ୍ତେ !
 ଶୁଣି ଦେଖ ଚିତାନଳ ଜଳେ ତୋର ପ୍ରାଣେ !
 ମହାଶୂନ୍ୟ ପ୍ରାଣବାୟୁ ହୁଅଯାଏ ଲେଟି,
 ଭ୍ରମେ ମୁକ୍ତ ହଂସ ନ ଝାଡ଼ିଲ ପର ଗୋଟି !
 ପାର ଅବସମ ଯାହା ମହାଶୂନ୍ୟ ଶୁଣି,
 ପାଥେୟ ସେ ଦୁଃଖ ଅଶ୍ରୁ ସଙ୍ଗିଚିଟି ଗାଢ଼,
 ଉଡ଼ିଯିବା ଦେଖାନ୍ତର କରନ୍ତୁ ସେ ସାର,
 ତା ମୁକତି ମନ୍ତ୍ର ଏକା ତୋର ଆପଣାତ୍ ।

ନିପ୍ରଭର ମାଳାକାଶ ଶୂନ୍ୟ ! ମହାଶୂନ୍ୟ !
 କେ କହିବ କାହିଁ ଗଲା ବିମୁକ୍ତ ଶକୁନ ?
 ନ ଦଶଇ ପଥଚିହ୍ନ, ରୁଣ୍ଡିଛୁ ନିରାଶ !
 ରଖିଗଲା ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ମୁକତି ଆକାଶ !
 ସେ ଆକାଶ ଅନୁଚର ଅନୁବ ଲଙ୍ଘିତ !
 ଘୋଷେ ମହାଶୂନ୍ୟ ! ଯଥା ମୁଦର ସଙ୍ଗିତ !
 ସପ୍ତ ପାଠକାର ତଳେ ଅତୀ କି ମଧୁର !
 ଗଲା ଉଡ଼ି ଯାଉ ପଛେ, ନୁହେଁ ମୁଁ ବିଧୁର !
 ସେ ମୁକ୍ତ ଆକାଶ ମନ୍ତ୍ର ପରମ ସମ୍ବଳ,
 ଘାନ ଏହି ଶବ୍ଦନର ! ପ୍ରୀତି-ଅଶ୍ରୁଜଳ—

ଗଦନ ଅନ୍ଧାରେ କରେ ପ୍ରାଣ ପରିଚ୍ଛୁତ,
 ଜାଗତ ମୋ ଭୟ ଆଶା ଆଶ୍ୱାସ-ଅମୃତ !
 ତେସନେ ତୁମର ଗତି ! ସେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ୱପ୍ନ !
 ବହୁଆଶେ ମୁକ୍ତିମୟ, ମଙ୍ଗଳ ତତ୍ତ୍ୱ ।

। ୭ ।

ତପ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକୃତି ! ଧାନ୍ୟକ୍ଷେପ ସୁପ୍ରସାର !
 ଶ୍ୟାମଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟେ କବା ରୁଚିର ଉଦାର ।
 ସୃଷ୍ଟିର ମଙ୍ଗଳ ତହିଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶ,
 ବିଚିତ୍ର ଆଲୋକ ତବା ଶୈଶବ ଆଭାସ ।
 ଏସନେ ପୂରୁପ ତତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁନ୍ଦର,—
 ପ୍ରଶାନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱଚ୍ଛ ମଧୁର ଅନ୍ତର,
 ରୁଚି ପ୍ରାଣ ଗୁପ୍ତଧନ ଭୁଲିଛି ମୁଁ ପ୍ରାପ,
 କୁଳ କରିଅଛି କାଳ ନିରୁ ଉପହାସ ।
 ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଚାରୁଣ୍ୟ ପୁଣି ତରୁଣ ସୁବର;
 ଅଭୁତ ଏସନେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ବେଶର ପ୍ରୀତିର ।
 ଭାବିଅଛି ବନ୍ଧୁ ବୋଲି.....ସଦାସ୍ୟ ନୟନେ—
 ରୁଚି ମୁଖେ ମୋର ମୈନ !...ନୀରବ !...ମୁଁ ଶଖେ—
 ପୁଚ୍ଛଇ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ପ୍ରୀତି ଲାଗେ ଅସମ୍ଭବ ?
 ସକଳ ସମ୍ଭବ କରେ ମୃତ୍ୟୁ ଅନୁଭବ ।

। ୭ ।

ରୁଚିତ ଚାରୁଣ୍ୟ ଟେକ ମୃତ୍ୟୁଲୋକ ଭେଦ,
 ମାତର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଭାବ ନ ପାରେ ମୁଁ ହେଦି ।
 ବାଧେ କାଳ ଉପହାସ ! ମୂଳ ପଶୁ ସମ—
 ଭାବିଦିଏ ଅଶ୍ରୁବନ୍ଧୁ ! ନୟନ ନିର୍ମମ—
 ନୟନ ସମ୍ମୁଖେ ମୋର ଦ୍ୱିଗୁଣ କଠୋର
 କା ଲାଗି କରିବ ଗର୍ବ ତରୁଣ କଶୋର ?

କି ବା ତାର ଶୂନ୍ୟପଥେ ସହାୟ ସମ୍ଭଳ !
 ଆତ୍ମକୃପ୍ତ, ଅଭିମାନ, ଦମ୍ଭ ଅଶ୍ରୁଜଳ ?
 ଭୁଲି କରେ ସବୁ କାଳ !:.....

ଅମୃତ କାରୁଣ୍ୟ

ସମ୍ଭବ ବିଶ୍ୱାସେ ଜ୍ଞାନେ ! ତେଣୁ ତବ ପୁଣ୍ୟ,
 ସ୍ଥଳରୁ ବିଦ୍ୟ ଶାନ୍ତି, ପରମ ଗୌରବ—
 ମୋ ଚପଳ ଜୀବନର ! ଶାନ୍ତ ପ୍ରସାଦ ତବ
 ଲେଖିଲ ଆକୁଳ ପ୍ରାଣେ ! ଶୁଣଇ ଆକୁରେ
 ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଆଶ୍ୱାସ ବାଣୀ ! ମାତ ଦୁରେ...ଦୁରେ !

॥ ୮ ॥

ବିପ୍ରୀଣ୍ଣି ସାଗର ! ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ଭବୁକର !
 ଉତ୍ତଳ ଚରଣମାଳ ପଦ୍ମ ତ ଆକାର ।
 ବିକଟ ଗର୍ଜନ-ହାସ୍ୟେ ଉତ୍ପଳେ ଆତଙ୍କ !
 ଦୁର୍ଜୟ ସୈନିକ ସମ ନିର୍ଦ୍ଦୀକ ନିଃଶଙ୍କ—
 କାଟି ରୁଲେ ଲକ୍ଷ ତେଜ ଅପଣା ସରଣୀ
 ସାଗରେ ଅମିତ ବୟ—ବାସ୍ତାୟ ତରଣୀ !
 ସ୍ଥିର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସେ ବିଦମ୍ଭେ ତେଜ ରହେ ହୁଟି,
 ବିଜୟ ଗରବେ ଶୋକ ଯାଏ ଯେ ଚହୁଟି !
 ସମେ ଯାହା ଶେଷେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଆସେ ଗତ,
 ଦୂରେ ବିଶେ ଶୋକାଶ୍ରୟ ! ଆଶ୍ରୟ ମୁକତ !
 ପ୍ରସ୍ତ ସେହି ବର୍ଣାସୁନ ! ତେସନେ ଏ ଭବୁ—
 ମେଲଣି ନେକାର ବେଳେ, ନିବାଣ ପୂର୍ବରୁ—
 ସେ ଶୀତ ଜୀବନଘଣ୍ଟ ଗତ ସମେ ସ୍ଥିର !
 ଗଣୁଥିଲ ଶେଷ ଶ୍ୱାସ ପାଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ତାଳି ନୀର !

॥ ୯ ॥

ଅନନ୍ତ ଆଶ୍ରୟ ମୃତ୍ୟୁ ପରମ ଆଶ୍ରମ !
 ଏ ଜୀବନ-ଶୋକ ତହିଁ ଲଭିବା ବିଶ୍ରମ—

ଦୁହେଁ ଅଦଭୁତ କିଛି !...ମାତ୍ର ତା ଗୌରବ—
 ନ ଲଭି ସାଗରକସେ ଲୟ ପ୍ରସଭବ,
 ନ ଟଳି ସକଳୁ ନୋହି ଉତ୍ତମନୋରଥ,
 ତରଙ୍ଗେ ନ ଦୋଇ ଗ୍ରାସ ଗୁଲିବାର ପଥ,
 ଅରଜିତ ସେ ଗୌରବ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ସୈନିକ !
 ମରିବାର ଶୁଣା ନାହିଁ ଦୁର୍ଜୟ ନିର୍ଭୀକ !
 ମୁଦିତ ନୟନ ହସି ଶାନ୍ତ ପ୍ରାଣାଗମେ
 ଲଭିଛ ପରମ ଗତି ଦେବ ଦିବ୍ୟ ଧାମେ ।
 ଲଗି ନାହିଁ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର କାଳମା କର୍ତ୍ତମ,
 ଭେଦିଛୁ ଦୁର୍ଗମ ବ୍ୟୁତ, ସାଧୁଛ ଧରମ ।
 ସତ୍ୟର ପୂଜାରୀ ! ଦିନେ ଦେଖିନାହିଁ ଶୁଭ,
 ନିର୍ଗର୍ବ ଜାତିକ ପାପୀ ଦେଲ ଶବ ମାତ ।

॥ ୧୦ ॥

ମହାଶୂନ୍ୟ ବଂଶୀଧ୍ବଜ ! ଶୁଣବ ସଙ୍ଗୀତ ।
 କିଏ କାହିଁ ପାଇଁ କଲ ଧ୍ବଜ ବିଚଳିତ ?
 କିଏ ବା ଉତ୍ତର ଦେବ ?.....ଟାଳି ଶୀତଧ୍ବଜ—
 ମିଶିଲ ସେ ଅବା ନାହିଁ ?.....ରହିଗଲ ସ୍ଵର !
 କାହିଁକି ଭାବୁ ତୁ ଅଶ୍ରୁ ? ଚାହୁଁ ବା ଆତ୍ମରେ ?
 ଅବରମ ଫୁଲେ ଧ୍ବଜ ! ମିଶେ ଶୂନ୍ୟ ପୁରେ !
 ଶୂନ୍ୟ, ମହାଶୂନ୍ୟ ! କିଛି ମିଳେ ନାହିଁ ସଖ !
 ଅଦଭୁତ ଉତ୍ତର ତାର ! ରଖି ସ୍ଵର ବ୍ୟଥା-
 ଦୁର୍ନିବାର ତୃଷ୍ଣା ଜାଳି ନିବାପିତ ଆହା,
 ଆନନ୍ଦ ଅମୃତ ଗତି, ପ୍ରାଣ ପୁରେ ଚାହିଁ !....
 କି ଶୁଭେ ନିଗମ ପୁରେ ? ଅନ୍ତରେ, ବାହାରେ,
 ଶୂନ୍ୟ, ମାଳାକାଶେ, ଶୀତ ସେ ଚଢ଼ିମା ଧାରେ ?
 ସବୁ ସ୍ଵରୁଣ ତାର ! ନାହିଁ ଅଳ୍ପ ଆଦି !
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବାକୁଳ ମନ ରଖ ତା ସମ୍ପାଦି !

ଶୋଭା ବନ୍ଧୁ ସ୍ଵାର୍ଥ ଅଶ୍ରୁ ମୁହଲେ ନୟନ,
 ନିତ୍ୟେ ମୋ ଶୂନ୍ୟ ସ୍ଵର ସେ ଧ୍ଵନି ସ୍ଵରଣ ।
 ଅପୂର୍ବ ସେ ଧ୍ଵନି ତୁଲେ ବିଚିତ୍ର ବାରତା,
 ଜାଗଇ ଅନ୍ତରେ ଲକ୍ଷ ସ୍ଵର ମମତା ।
 ବିଚିତ୍ର ଅମୃତ ପୃଷ୍ଠି ଘାତ ପୁଣ୍ୟଲୋକ,
 ରହେ କି ନୟନ ମୋର ଗୁଣ ବ୍ୟଥା ଶୋକ ?
 ମରଇ ବିରହ ବନ୍ଧି, ମୃତ୍ୟୁ ଲଜେ ଲୁଚେ,
 ଲୁପ୍ତକରି ସତ୍ତା ଯେବେ ସେ ଧ୍ଵନି ମୁଗ୍ଧରେ ।
 ଅପୂର୍ବ ମିଳନାମୃତ ପୃଷ୍ଠି ଉଦ୍‌ବଳିତ,
 ସବୁ କରେ ଏକାକାର ଅପୂର୍ବ ସଙ୍ଗୀତ ।
 ସକଳ ହଜଲ ଧନ ମିଳେ ମୋର ତହିଁ,
 ଲକ୍ଷ କୋଟି ପଦ୍ମପୁଲେ ହସେ ଜାଣି ମନ୍ତ୍ର;
 ହସଇ ଶୁଣାନ-ଉସୁ, ଚିତା ଉଠେ ଅଶ୍ରୁ;
 ଶିବ ଆଶୀର୍ବାଦ କାର ଶୂନ୍ୟ ପଡ଼େ ଝରି ।

ସେହି ଶୁଭ ଆଶୀର୍ବାଦେ ଲଭେ ତୁମ ସତ୍ତା
 ଶୁଣଇ ନୟନ ମୁହିଁ ହଜଲ ବାରତା ।
 ସକଳ ଅପ୍ରୀତି ପ୍ରୀତି ମୃତ ଉଠେ ଗାଇ ।
 ଅପଟଣ ଘଟଣ ଏ କଲ କେଉଁ ବିହ ?
 କିଏ ବଜାଇଲ ବନ୍ଧୀ ? ଏ କାର ପ୍ରକାଶ ?
 ଦେଖଇ ଅଦୂରେ ବନ୍ଧୁ କର ପିତୃତ ହାସ !
 ପୂର୍ବ ଅନୁରାଗ-ସୁଧା ଲାଗିଛି ଅଧରେ,
 ପୂର୍ବପରି ବିଦ୍ୟ ଶାନ୍ତି ଘାତ ନୟନରେ !
 ଅପୂର୍ବ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ଵ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଆନନ,
 ମୋ ହରହ ଗୁଣ କରେ ତୁହି ଅକାରଣ ।

ସେ ହାସେ ଝଲସେ ଶତ ଜନମର ସ୍ନେହ,
 ପିତୃ ଆଶୀର୍ବାଦ ପୁଣି ସକଳ ମୋ ଶ୍ରେୟ;
 ବନ୍ଧୁ ପ୍ରୀତି ଶିବ-କଳା କରଇ ପ୍ରସାର ।
 ଅଦୃଷ୍ଟ ହେ ଧନକାର ! ଦେନ ନମସ୍କାର !

॥ ୧୩ ॥

ଧନସ୍ତ୍ର ଜନମି ବନ୍ଧୁ ମିଶିଛୁ ଧନରେ,
 ଦେବ ନାହିଁ ଧରା ସ୍ଵାର୍ଥ ଅଶ୍ରୁ ବନ୍ଧନରେ ।
 ଶୂନ୍ୟର ଶବଦ ତୁମେ ଲଭିଛୁ ବିଶ୍ରାମ—
 ମହାଶୟନେ ! ପରୁଅଛୁ ସୁଖା ମନସ୍କାମ !
 ବସୁଳ ଚରଣ ସିତ ବସୁ ଶଶେ ଉଠି,
 ଭାଙ୍ଗି ବାଲିପୁ ପ ପୁଣି ଯାଇଛୁ ଲେଉଟି ।
 କ୍ଷଣିକ ପ୍ରକାଶେ ତବ ସ୍ଵାର୍ଥକ ଜନମ,
 ଶୂନ୍ୟ ଭଜି ଭୁଲିଅଛୁ ମରଲୋକ ଶ୍ରମ !
 ଆକର ଏ ଦିବା ସମ ଆଲୋକ-କମ୍ପନ !
 ବିଦ୍ୟୁତ-ଚମକ, ବିଦ୍ୟ-ଘାତ୍ର-ଅନୁପମ !
 ପ୍ତୁର୍ତ୍ତ ହୋଇ ମହାଶୟନେ ଲଭିଅଛୁ ଲୟ,
 ଗାଇଛୁ ଅମୃତ ସୃଷ୍ଟି ସୃଷ୍ଟି-ଧାତା ଜୟ !
 ହେ ଅମୃତ ଧନ ଧନ୍ୟ ତୁମର ବିଭୂତି !
 ଯାଇଅଛୁ ଯାଅ ବନ୍ଧୁ ! ଆଉ ପୁଣ୍ୟ ସ୍ଵୃତି ।

॥ ୧୪ ॥

କୈଶୋରର ମରୁବାଚ୍ୟା ମନେ ପଡ଼େ ଆଜି
 ପୁରତନ ଇତିବୃତ୍ତ !—ଉଠିଲ ଯେ ବାକ...
 ସନ୍ଦେହ ଦୁଇଭୁ ମନ୍ଦେ, ପ୍ରାଣେ ଦେଲ ଶାସ୍ତ୍ର,
 ଶର ଅନଭଙ୍ଗ ଭ୍ରାନ୍ତି ସ ରୁ ଅବଶ୍ୟାସ ।
 ସଦ୍‌ବ୍ୟତା ଅଟ୍ଟହାସେ ଜାଣିଲ ପିପାସା
 ଶୁଣିବାକୁ ମାନବର ଚରନ୍ତନ ଭାଷା !

ଜୀବନର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲାଗି ପରାଣ ବ୍ୟାକୁଳ,
 ବିଶ୍ୱାସ ଭରସା ଆଶେ ନେତ୍ରେ ଅଶ୍ରୁ ଠୁଳ ।
 ଏତେ ବଡ଼ ଦେଶ ଗୋଟା ଚଉଦିଗ ଚାହିଁ,
 ଲୋକ ଭଲ ଜଣେ ଲୋକ ନ ଦେଖିଲି କାହିଁ
 ବ୍ୟବସାୟ କରିବର ଭିତ୍ତ ଚାହିଁ ପାଖ !
 ମତ ସ୍ୱାର୍ଥ ସୁନ୍ଦରୁଣି ଜୀବନର ଡାକ—
 ଶୁଣିବା ସମ୍ଭବ କେବେ ?.....

ଶୁଣିଥିଲ ତୁମେ !

ଲତା-କୁଞ୍ଜ-ପ୍ରସ୍ରବଣ ସମ ମରୁଭୂମେ ।

। ୧୫ ।

ନିଃସଙ୍ଗେ ଦେଇଛ ସଙ୍ଗ ବଢ଼ାଇଛ କର,
 ପରମ ଭଦାର ବନ୍ଧୁ ଫେଡ଼ିଛ ଅନଳ !
 ସ୍ନେହ ମୈତ୍ରୀ ଅନୁକମ୍ପା ଦବ୍ୟ ଭୂମାନନ୍ଦ,
 ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସେ ଅନୁରେ, ଚାହିଁ ମଲ୍ଲ ଦ୍ରବ୍ୟ !
 ପିତାର ଆଶ୍ୱାସ ପ୍ରୀତି ବନ୍ଧୁ ଉତ୍ତେଜନା,
 ସାଧକର ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ଅମୃତ ମୂର୍ତ୍ତିନା,
 ଦେଖି ଚାହିଁ ଶାନ୍ତ ପ୍ରାଣ ଅବଶ୍ୱାସ ଫଣୀ,
 ପିଇଛି ଜୀବନ ରସ ପ୍ରମାଦ ନ ଗଣି ।

ଆଜ ତୁମେ ନାହିଁ ପାଶେ ! ଲାଗେ ସୁଖ ପରି !
 ଶୂନ୍ୟ ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦେ ଯେତେ ନିଃସଙ୍ଗ ବୁରଷା ।
 ପୁଅର ଅଛନ୍ତୁ କେତେ ଦେଖଇ ନୟନ,
 ମାତ୍ର ବହଇ କେ କହ ଅନଳ ଯୌବନ ?
 ଖୋଜ ବୁଲେ ମରୁପ୍ରାନ୍ତେ ସ୍ଥାନ କାହିଁ ?....

ଡାସ !....

ବଦାୟ ଚରୁ ବନ୍ଧୁ ! ବନ୍ଧୁ ବଦାୟ ! ବଦାୟ !

। ୧୭ ।

ଲଭି ଆସିଲଣି ଲେଲୁଡ଼ାନ ଚିତାମଳ !
 କାଥାରେ ନୟନ ମୁଦେ ଏକାକୀ କମଳ !
 ଯାଏ ନଦୀ ପରପାରେ ନିଃସଙ୍ଗ ରଥାଙ୍ଗ;
 ଭବରଙ୍ଗଭୂମି ଶୀତା ଧୀରେ ହେଲ ସାଙ୍ଗ ।
 ଦିବସ କଳ୍ପନା ଆହା ମିଶିଲ ଅରାରେ,
 ଅନନ୍ତ ଭରସା କାରୁଣ୍ଡ କାଗଗାରେ !
 ଗୁଣ୍ଡି ବନ୍ଦୀ ବଦେ ଦରୁଧ-ଦୁଃସହ-ଜୀବନ,
 ବିରହ ମରଣ କିଛି ନୁହେଁ ଅକାରଣ ।
 ସେହି ଧୁନ ? ସେହି ବାଣୀ ?...ପରମ ଆଶ୍ରୟ ?
 ଯା ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ତର ତବ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ?
 ଶୁଣେ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦର ବାଣୀ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସଙ୍ଗରେ,
 ପ୍ରକାଶ ପରମ ଜ୍ୟୋତି ମୋହ-ଅନ୍ଧକାରେ ।
 ସେ ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶ ଯେହ୍ନେ ତୁମେ ଅଗ୍ନିକଣା,
 ଅଜ୍ଞାନ ଲୋକକେ ଦୃଷ୍ଟି ନୁହେଁ ଆଉ ବଣା ।

। ୧୭ ।

ନିର୍ମାଳତ ହେଉ ବିବା ପଦ୍ମ ନିର୍ମାଳତ,
 ମଉଜୁ ପଛକେ ଶଶେ ଧୁନ ଅତ୍ୟନ୍ତ,
 କୌମୁଦୀ ଶାନ୍ତି ପଢ଼ୁ ଘନ ବନାମରେ,
 ଅମୃତର ପୁଣି ଆଉ ଭୁଲି ହେବ କରେ ?
 ତରଙ୍ଗ ଲେଉଟି ଯାଉ ଦିଗନ୍ତ ସାଗରେ,
 ପ୍ରଭାତ ବିଦ୍ୟୁତ ଆଜ ମିଶୁ ଅନୟରେ,
 ନ ଫେରୁ ପଛକେ ପ୍ରୀତି-ମଦର-ନୟନ,
 ମଉଜୁ କୁସୁମ, ଶୁଣ ଟକର-ଜୀବନ,
 କଣ୍ଠେ ମରୁ ପଛେ ମୋର ବ୍ୟଥାତର ଭଣା,
 ମରିବାର ନୁହେଁ ଆଉ ଅମୃତର ଆଶା ।

କୁଲି ଦେବ ଆଉ ସତେ ଅଦୃଷ୍ଟ-ବିଧାନ,
 ଶିବ-ଆଶୀର୍ବାଦ, ବ୍ୟଥାର ପ୍ରାଣାଗ୍ରମ ?
 ଯେ ବିଧାନ ବନ୍ଧୁ ତୁମେ କରଛୁ ସ୍ଵୀକାର,
 ନୈରାଶ୍ୟ ମରଣ ବଳ କରେ ନମସ୍କାର ।

। ୧୮ ।

ଯାଇଅଛ ? ଯାଅ । ...ପୁନ୍ୟ, ପରମ ଆତ୍ମୀୟ,
 ଅଶ୍ରମ ବେଳାରେ ନିଃସ୍ଵ ନମସ୍କାର ନିଅ ।
 ନ କରୁ ଏ ଅଶ୍ରୁ-ସ୍ଵାର୍ଥ-ମୋହ ଗତିସେଧ,
 ଜାଣିଛ ତା କୁସଂସ୍କାର, ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରତିଶୋଧ ।
 ଚିରମୃତ ତୁମେ ବନ୍ଧୁଲଭ ବ୍ରହ୍ମଭୂତି,
 ମରଣକୁ ଅମୃତରେ ଦେଇଛ ଆଦୃତି ।
 ଦେଖିଲ ଶାବନେ ଯାହା ଆନନ୍ଦ ଅମୃତ,
 ମୃତ୍ୟୁ ଆଜି କଲ ତାକୁ ପ୍ରାଣେ ଦୂର୍ଦ୍ଦୀଭୂତ ।
 ସୁପ୍ରଶାନ୍ତ ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଦିଶେ ନିର୍ବିକାର ।
 ସୁଦୂର ଦିବସ ଆଶ୍ର ଆଲୋକ ପ୍ରସାର ।
 ଯେ ଆଲୋକ ପୁଣେ ପୁଣେ ଲଭଇ ଜନମ
 ଯେ ଜ୍ୟୋତି ସଞ୍ଚାରେ ପଥ-କୃଷିକ-ଦୁର୍ଗମ-
 ଅବିଶ୍ଵାସ ଅରଜାରେ ଦିଶଇ ସରଳ ।
 ଅମୃତ ପ୍ରଣତ ଆଜି ମରଣ-ଗରଳ ।

। ୧୯ ।

ଅମୃତ ମରଣ-ହର ମଙ୍ଗଳ ଆହ୍ଵାନ !
 ଆନନ୍ଦ ଭରସା ଦୂର ପ୍ରଘପ ନିବିଂଶ !
 ମଙ୍ଗଳ ସୃଷ୍ଟିରେ ଦିଶେ ସକଳ ସୁନ୍ଦର,
 ପରମ ଆନନ୍ଦ ପୁଣେ ସବୁ ଅନଶ୍ଵର ।
 ଶାବନେ ଯେ ଘଣ୍ଟା ଦେଲ ମରଣେ ସେ ଗାନ
 ଗାଅ ଉଚ୍ଚେ ଆତ୍ମଭୋକା ଗାଅ ନିଃସ୍ଵ ପ୍ରାଣ ।

ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସେ ଅଶ୍ରୁ ଶୁଣି ଦେଉ ଲୟ,
 ଗାଏ ମୁଁ ଗୀତନ ଜୟ ଅମୃତର ଜୟ ।
 ମଙ୍ଗଳ ସେ ଧାତା ମୃତ୍ୟୁ ଯାହାର ବିଧାନ—
 ଯେ ଶୈବ ପ୍ରକାଶ ତୁମେ ! ଗାଅ ଜୟ ଗାନ !
 ତୁଚ୍ଛ ସେ ଶୁଣାନ ଭୟ, ତୁଚ୍ଛ ବିଚାରଳ,
 ସଦସ ବିକାଶ ସୃଷ୍ଟି-ଅମୃତ-କମଳ ।
 ସେ ଅମୃତେ ଲୀନ ତୁମେ ! ଦୃଢ଼ ଅସଦାୟ,
 ତହିଁ ଲଭେ ବିଦ୍ୟଗତ ! ବରୁ ଦେ ବିଦାୟ !...

॥ ୨୦ ॥

ଖସିଛି ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠ ନଭୁ କେତେ ଦିନ ଆଜି ?
 ପୁଚ୍ଛେ ଆପଣାକୁ, ...ପବୁ ଯେତେ ଗୁପ୍ତାକାଳ ।
 ଶୁଣିଛି କି ନାହିଁ ଅଶ୍ରୁ ଶତ ନିମନ୍ତଣ,
 ସହସ୍ର ତାଡ଼ନ ପୁଣି କର୍ମର ପ୍ରାବନ ।
 କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଧାଇଁ ଚାଲେ ମତ୍ତ ଏ ଜନତା ?
 ନାହିଁ କି ସେ ଦେଶେ ଜଣା ମରଣର ବ୍ୟଥା ?
 ଦୂରେ କାର ଅଛନ୍ତାସ ? ...ପୁଣି ଯାଏ ଶୁଭ—
 ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ ସମ କାର ନିଷ୍ଠୁର ଦୁଃଖ ?
 ଅଗ୍ରସର ! ଅଗ୍ରସର ! ନାହିଁ ଅବକାଶ !
 ସମ୍ମୁଖେ ମଙ୍ଗଳ ବଧୁ, ଉଚ୍ଛ୍ୱେ ମହାକାଶ !
 ଭଗ୍ନଜାତୁ ସୈନିକ ତୁ ! କି ଦେଖୁ ଉଦାସେ
 ଅବଧିକ ବର ବୃଥା ମରୁ ଉପତାସେ !
 ସୁ ତିରେ ବିଭାସେ ତବ ଆତ୍ମ-ଅନୁଭୂତି !
 କରମେ ବିକଶେ ସେହି ମଙ୍ଗଳ-ବିଭୂତି ।

॥ ୨୧ ॥

ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ଆଦରଣ ଲାଗି ସେ ବାହୁମା—
 ସୁଝିଲେ ସମରେ, ତୁମେ ଅନ୍ତମ ପଲକ ।

କାଳ କଷଟିରେ ତେଜ ପ୍ରଭ ପ୍ରସାଧିତ,
 ଅଟଳ ପଦ୍ମ ପ୍ରାୟେ ବର୍ଣ୍ଣ ଅପ୍ରମିତ ।
 ପଛଦୁଆ ଦେବା ଜାଣି ନ ଥିଲ ଖବନେ,
 ଧନ୍ୟ ଯେ ଦେଖିଛି ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ରଣାଙ୍ଗନେ ।
 ସଦ୍‌ଗାମର ହାନି ଲିଭ କରବା ଗଣନା,
 ଦୁର୍ଦ୍ଦଳ ପଦାତି ସମ ନ ଥିଲ ତ ଜଣା ।
 ପ୍ରଜ୍ଜନ ସେ ଅଗ୍ନିତେଜ ଧ୍ୟାନନେତ୍ର ତଳେ,
 ବିଶ୍ୱାସ ବଳିଷ୍ଠ ଶାନ୍ତି ବଦନ ମଣ୍ଡଳେ !
 ସତ୍ୟ-ସେନା ! ତେଜ ତବ ବ୍ରହ୍ମ-ଭୂତ-କ୍ଷୁଧା !
 ଧନ୍ୟ ଯେ ଚାହିଁଛି ପ୍ରାଣ-ପୁରଧନ-ପୁଧା ।
 ଦିଶେ ନାହିଁ ଆଉ କାହିଁ ସମ ଯୋଦ୍ଧା ଏକ,
 ସାର ହେଉ ଏ ଜୀବନେ ତବ ସ୍ତୁତି ଟେକ ।

। ୨୨ ।

କାଲି ଅସରାଏ ବୃଷ୍ଟି...ନମିଲ ଆକାଶ ।
 ପରାଣେ ପ୍ରଭାତେ ପ୍ରାଣେ ତାର ଗୈରଶ୍ୱାସ ।
 ଏସନେ ଅନ୍ତରକ୍ଷତ ଲଘୁ କରେ ପସ,
 ତ୍ରିସୂଜନ ଭରତରେ ଲୋଚକ ଅସର ।
 ଅଶ୍ରୁ ଘନ ଜୀବନର ବିପୁଳ-ଗୌରବ,
 ଅନ୍ଧାର ମାଣିକ୍ୟ ପ୍ରିୟ-ବ୍ୟଥା ଅନୁଭବ ।
 କହ ନାହିଁ ଅକାରଣ, ଆହେ ଜଡ଼ବାଘ,
 ପରମ ଯୌଗ୍ୟତା ଟେକ ଶଶିକ-ସମାଧି ।
 ସ୍ଥାନଭ୍ୟୁତ ଉଦାରୀନ ନିଃସଙ୍ଗ ପତଣୀ,
 ରଜନୀ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଅନ୍ତେ କାହିଁ କର ରତ ?
 କେଉଁ ଧ୍ୟାନ ଲୋକେ ? ଦୂରେ ?...ଅମୃତ ସନ୍ତାନେ ?
 ତରୁଣ ଦିବସ ଡାକ ଶୁଭିଲ କି ପ୍ରାଣେ ?
 ଶାନ୍ତି ତବ ଚିତାନଳ ! ଉଧ ଦିଶେ ଖାଲ !
 ମୃତ୍ତ ବିହରଣ ଦୂରେ ଧାଇଁଅଛୁ ଶୁଭ !

ଅନ୍ଧରତ ବିଦଗ୍ଧ ଏ ମୋ କଳେବର,
 ଏ ଲଢ଼ିୟ ଭୂତଗ୍ରାମ ଭୟ କେତେ ଥର
 ନିବାନ ଏ ଦିବା ସମ ସ୍ଵରୂପ ପ୍ରକାଶ,
 କାଳ ରଖିଅଛି ପୁଣି ! କାହିଁକି ନରାଣ ?
 ଶୈଶବ ଲଭିଛି ଲୟ ତରୁଣ ସୁପନେ,
 ତାରୁଣ୍ୟ ସ୍ଵଦର-ଜ୍ଞାନେ, ସ୍ଵଦର ମରଣେ !
 ସଦୃଶ ସ୍ଫୁରିତ ପୁଣ୍ୟ ଜୀବନ-ବିଭୂତି !
 ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ନିତ୍ୟ-ପ୍ରାଣ-ଅନୁଭୂତି ।
 ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ତରା ରୁଲିଲେ ଉଜାଣି,
 ସାର କରି ପ୍ରିୟ-ସୁଖ ନିତ୍ୟ-ସୁଧା ବାଣୀ ।
 ଲରକତା ଧ୍ୟାନ ଗ୍ରଣେ କ୍ଷେପଣୀ ଶବଦ,
 ତୋ ନୟନ ମୁଦି ରୁଦ୍ଧା ଅନ୍ଧର ସମ୍ପଦ ।
 ପରମ ସୁହୃଦ-ପୂଜ୍ୟ-ଦବ୍ୟ-ଗତି ସ୍ଵର,
 ଫିଟାଇ ଦେ ନିଦା-ଦାଟୁ-ସୁଦ୍ର ତୋର ଭର ।

ହେ ଅନନ୍ତଭୂମା ! ସୃଷ୍ଟି-ପ୍ରାଣ-ମୂଳାଧାର !
 କ୍ଷମ ଶତ ଅପରାଧ ମାନସ ବିକାର ।
 ଅଜ୍ଞାନ ମାନବଶିଶୁ ଅନଭିଜ୍ଞ ଚର !
 ବିଶ୍ଵାସ ଆଶାରେ ତାର ନତ କର ଶିର !
 ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ ତବ ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ !
 ଶୁଦ୍ଧର ନ କରୁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ଅବା ସ୍ଵଳ୍ପ ଜ୍ଞାନ !
 ଅଭିମାନ ପ୍ରଜ୍ଞା ଦମ୍ଭ ହେଉ ପରାହତ,
 ସାର ହୁଅ ଏ ଜୀବନେ ଅମୃତ ଶାଶ୍ଵତ !
 ସଦୃଶ ବିକାଶ ତବ ! ହେ ଅଶ୍ରୁତ ଧ୍ଵନ !
 ଜୀବନ ମୃତ୍ୟୁରେ ଶୁଭେ ନିତ୍ୟ ଆଗମନ !

ସୁଦୃଢ଼ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ! କେବେ ପ୍ରକାଶିତ—
ସଲିଳେ ଯେସନେ କୁମ୍ଭ !....

ପୁଣି ସକୁଚିତ !
ଜାଗ୍ରତ ମାତର ସତ୍ତ୍ୱ ! ନିତ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନ !
ବିଭୂତିରେ ହସେ ସଦ୍ଧ-ଚିତ୍ତ-ବୃନ୍ଦାରଣ୍ୟ ।

॥ ୨୫ ॥

ଇଚ୍ଛାମୟ ! ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ନ ବୁଝିଲ ଘନ,
ଆତ୍ମଦୈନେ୍ୟ ନିରବଧ ସ୍ତୁତ୍ୟ ମୁଁ ମଳନ ।
ଯାଏ ପ୍ରାଣ ଆସେ ପୁଣି ! ଖେଳେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱନାଭ
କରୁଣା ପ୍ରକାଶ ତବ ଅଶ୍ରୁକରେ ଦାତ !
କ୍ଷମ ଅପରାଧ କ୍ଷମ ! ମୁଁ ଅଶ୍ରୁ ଆତୁର !
ହରିଚ୍ଛ ବଶ୍ୟାସ ବିଦ୍ୟାଜନ ମୃତ୍ୟୁ ହର ।
ଆଜି ଯେ ମାନବ ଆତ୍ମା ହରିଚ୍ଛ କୌଶଳେ—
ବିସ୍ତୃତ ସେହି ପ୍ରୀତି-ପୁଣ୍ୟ-ପ୍ରସାଦରେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣ ସ୍ୱରୂପେ ତବ ସହଜ ପ୍ରକାଶ,
ହରିକାରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଶିଶୁ-ଅବଶ୍ୟାସ ।
ପ୍ରସାରିତ ଶକତିକି କଲ ସକୁଚିତ !
ହୀତନକ ବିନେ ପ୍ରଭୁ ! ନୂହଲ ବିଚିତ୍ର—
ଶିଶୁ କାନ୍ଦିବାର ! ତେଣୁ ଅପରାଧ କ୍ଷମ !
ମାତର ଅମୃତ ସତ୍ତ୍ୱ ! ସ୍ୱଚ୍ଛ ଅନୁପମ ।

ରୂପାନ୍ତର

ସେଥର ବ୍ୟାପିଲ ଗ୍ରାମେ ପ୍ରକଳ ବସନ୍ତ,
 ଲେଟିଲେ ଧରରେ ଯେତେ ନାହିଁ ତାର ଅନ୍ତ ।
 କେତେ ଦେଲେ ବକଳାଙ୍ଗ, ଚନ୍ଦ୍ର ଗଲ ପୁଟି;
 ଶ୍ରବଣ ବଧୂର ହେଲ, ରୂପ ଗଲ ଭୂଟି,
 ପରମ ଆତଙ୍କ ବ୍ୟାପୀଗଲ ଘରେ ଘରେ,
 କେତେ ଧୂପ ଆରାଧନା ଦେଖ ଇନ୍ଦ୍ରେଶ୍ୟରେ ।
 କେତେ କାଳ୍ପନିକ ଗଳ୍ପ ଦେବତା ପ୍ରତାପ,
 ସକଳ କହନ୍ତି ମାତ୍ର ଦୈବ ଅଭିଶାପ ।
 ଶ୍ରେଣ ଶେଷେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଶୁଣେ ମୁଁ ରୂପସୀ,
 ବସନ୍ତ ଜୁଲାଇ ପାରେ ନାହିଁ ଇଠି ବସି ।
 ମାତ୍ର ଦୁଇ ପରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିପାକ ଅବସାନେ,
 ରତ୍ନଗଲେ ଯେତେ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ମୁଁ ଜଣେ;
 ମାତ୍ର ନାହିଁ ପୂର୍ବ ରୂପ, ବକଳାଙ୍ଗ ମୁଖ,
 ଦର୍ଶକ ଆସିଲେ ଯେତେ ପ୍ରକାଶିଲେ ଦୁଃଖ ।
 କେ କହେ ସୋହାଗ କଣ୍ଠେ-ସୁଚ୍ଚନେସେ ସ୍ନେହ-
 କି କଲ ନିଷ୍ଠୁର ଦୈବ ତମ୍ଭାପୁଲ ଦେହ !
 କେ ପୁଣି କରଇ କେତେ ରୂପର ବ୍ୟବସ୍ଥା,
 ସକଳ ଶୁଣି ମୁଁ ହସେ ! ନାହିଁ ମୋର ବ୍ୟଥା !
 ନ ଜାଣେ କହିବେ କିବା ଅନାଗତ ପତି,
 ଅବା ଫେରାଇବେ ମୁଖ ଘଣ୍ଟାଘରେ ଅତି !
 ଅବା ଅଶ୍ରୁ ଦୀର୍ଘଶ୍ଵାସେ ନ ଚାହିଁବେ ମୁଖ !
 ଅସ୍ଥିର ମୋ ମାତା ଗଳ ! ନାହିଁ ମୋର ଦୁଃଖ !
 ମୋ ସୁନ୍ଦର ମୁଖେ ଦେଖି ଶତ ଶତ ଦାଗ,
 ଚାହିଁ ମୁଖ ବରପଣେ ବଡ଼େ ଅନୁରାଗ ।

ଅପୂର୍ବ ଗରବେ କମ୍ପା ବସ ହୁଏ ଶ୍ରୀତ,
 ରମଣୀ ମରମେ କାଳ ଅମୃତ ସଙ୍ଗୀତ—
 ସ୍ତୁରେ ଅନୁଷଙ୍ଗେ ! ପୁଲକ ତା ମନ ପ୍ରାଣ !
 ଲଭିଛି ମୁଁ ଅଳ୍ପ ମୟେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣର ସନ୍ତାନ
 ନବ ଅଭିସାର ଲଗି ଅଜର ଆକୁଳ,
 ବସନ୍ତ ଯାଇଛି ଦେଇ କବା ରୂପ ପୁଲ ।

* ଦୁର୍ଗ ରକ୍ଷା

॥ ୧ ॥

କେବଳ କି କୋଳାହଳ ? କୋଳାହଳେ ଗୌରବ ପ୍ରକାଶ ?
 ଭରତ ଏ ଜାତି ପ୍ରାଣେ ଯେପନେ ଏ ଶକ୍ତି ଉପହାସ !
 ଖବୁ ବଂଶ ! ରଙ୍ଗ, ରସ, ବାଦୁଫୋଟ, ଅଞ୍ଜଳ ଉଦ୍ଭାସ—
 କାଳ ନିଷ୍ଠୁର ପରଖୁ ଲଭକ କି ଏପନେ ନିସ୍ତାର ?
 ପ୍ରାଣେନ ଗୁଣବର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ଯାର ତିଳେ ଆତ୍ମବୋଧ,
 ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ସଞ୍ଚିତ ଶୁଣ୍ୟେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ କାଳର ପ୍ରତିଶୋଧ !
 ହୋଇଛି ସହଜ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଶାଣ୍ଠି ଦୁର୍ଗ, କଲ ଅବା ଜୟ,
 ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳ ବନୟ ପଛେ ପରାଧକ ଶ୍ଳାନ୍ନ ମୃତ୍ୟୁ ଭୟ ।
 ନିର୍ଜୀବ ସୈନିକ ଯେତେ ସମବେତ କର କୋଳାହଳ
 କରୁନାହିଁ ଅନୁଭବ ? ଆତ୍ମଦୈନ୍ୟ ଦୁର୍ହି କି ଭଜଳ ?
 କେ କରକ ଦୁର୍ଗ ରକ୍ଷା ? ଶବନର ନବ ଅଭିଯାନ—
 ଯା ଯୋଗୁ ସମ୍ଭବ ନିତ୍ୟ କାହିଁ ସେହି ଦୁର୍ଜୟ ପରାଣ ?
 ଦୁର୍ବଳ ନିର୍ଜୀବ ହାତେ ଦେଖି ତେଣୁ ବନୟ କେତନ—
 “ସହାୟ ଦେବତା ତୁମେ !” ରୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦୀ କରେ ନିବେଦନ !

॥ ୨ ॥

କହେ ବନ୍ଦୀ ଶାଶୁ ନେତ୍ରେ, ଦୁର୍ବଳ ଜାତିର ଶ୍ରାବ୍ୟତ୍ୟ !
 ସମାଧି ରଖିବେ ସତେ ଦେଲ ଆଜି ଯେ ଅମୃତ୍ୟ ନ୍ୟୁ ?
 ପରତେ ନୁହଇ ତିଳେ; କାହିଁ ନିଷ୍ଠା, କାହିଁ ବା ଶକତି ?
 କାହିଁ ସେ ପ୍ରୌଢ଼ସ ଯାର ତେଜେ ମରେ ଘନତା ଦୁର୍ଗତ ?
 ସମବେତ ଯୋଡ଼ି ଯେତେ ଅସ୍ତ୍ରାଳନ-ଶକ୍ତାର-ନିପୁଣ,
 ବହୁଳ ଯେପନେ ଶ୍ଵାନ ପଲ ପାଖେ ନରେଖି ପିଣ୍ଡନ !

* ନବୋଦ୍ଭବ ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରଥମ ସ୍ଵାରକୋଷ୍ଠକ ଉପଲକ୍ଷେ

ଅର୍ଚ୍ଚିନାହିଁ କେହି ଜଣେ ନର ଆଖ୍ୟା ମାନବ ଗୌରବ,
 ସବେ କୋଳାହଳ ପ୍ରିୟ, ପୁଣି ନାହିଁ ଏକାକି ଶୈଶବ ।
 ନ ଦିଶେ ଗୌରୁଷ ନିଷ୍ଠା ଦମ୍ଭେ ଯାଇ ଧର ଉଠେ ଅଭି,
 ଉଦାର ସେ ମାନବରୁ ଅରକାର ମରେ ଯାକୁ ଭରି—
 ଯହିଁ ଦିଶେ କାହିଁ ତଳେ ! ଉତ୍ତୁଳିତ ଚେଷ୍ଟା ଶଙ୍କା ଉପ୍ପୁ,
 ଦୁର୍ବଳର ସ୍ଵାଧୀନତା ପରାଜୟ ସମାନ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ସଦାୟ ଦେବତା ତୁମେ ଦୁର୍ବଳ ଜାତିର କର୍ଣ୍ଣଧାର
 ହିଅ ସର୍ବମ୍ପ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ଶିଖାଅ ନିଶାଣ ତୋଳିବାର ।

[୧୯୩୭]

ଦଣ୍ଡାଦେଶ

ସ୍ଵେଚ୍ଛାରେ ମୁଁ ବନ୍ଦୀ ରଜା ! ମୋର ପରସାଣ—
 ତବ ରଜଦରବାରରେ ଆତ୍ମ-ଅପମାନ !
 ଯହିଁ ସିଂହାସନେ ବସି କରଇ ବିଗୁର
 ଅଜ୍ଞାନ, ତମିସ୍ର, ଦମ୍ଭ, ସ୍ଵାର୍ଥ, ସ୍ଵେଚ୍ଛାଗୁର
 ତହିଁ ଶୁଖିଲିତ ମୋର ପରମ ଗୌରବ,
 ଗାଇନାହିଁ ସୁତ ବାକ୍ୟ ସେତକ ଗରବ ।
 କରନ ଅପାସେ ଦାନ ବାବଦୁକ ପରି
 ପବନ ଅମୂଲ୍ୟ ବାଣୀ ଯୋଡ଼ିଦ୍ରୁ କରି,
 ସେତକ ଆଶ୍ଵାସ ମୃତ୍ୟୁ ଇସ୍ଵ ମହାରଜ ?
 କୁଳିଶୁଁ କଠୋର ପ୍ରାଣ ପାର, ମୃତ୍ୟୁ ବ୍ୟାଜ—
 ଡରାଇବ ତାକୁ କିସ ? ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ଅଭିଳାଷ,
 ବୃଥା ବାକ୍ୟେ ନ କରନ୍ତୁ ଆତ୍ମ-ଉପହାସ ।
 ପିତୃ ନିଦାସନ ସୁତ
 ମୃତ୍ୟୁ ବାସଗୁହ ଅବା ଚର ନିଦାସନ,
 ଅକାତରେ ନେବ ବର ଦାନ ଅକଞ୍ଚନ ।
 ଦୁଃସହ ଏ ରାଜ୍ୟେ ବାସ ! ଯହିଁ ସ୍ଵେଚ୍ଛାଗୁର—
 ସ୍ଵାର୍ଥୀନତା ନାମେ କରେ ଅସତ୍ୟ ପ୍ରଗୁର—
 ପାଳକ ଆସନେ ଯହିଁ ବସେ ଦାୟିକତା,
 ଆତ୍ମ-ଅପମାନ, ତହିଁ ଶୋଭା ମାରବତା ।
 ପରୁରିଲେ ବୋଲି କଲି ନିଷ୍ଠୁର ଉତ୍ତର,
 ନିର୍ଭୟେ କହଇ ମାତ ଇଚ୍ଛା ଯାହା କର ।
 ନିତି କେତେ ଅପହାସ ମକ୍ଷିକା ମଶକ
 ଅଜ୍ଞାନେ ସଜ୍ଞାନେ ଦଳେ ମାନବ ଭକ୍ଷକ;

ଆମ୍ଭ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଲାଗି ତେସନେ ରାଜନ
ଦଣ୍ଡିକ ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛା ? ନୋହେ ଅଭାଜନ ।

ଅବା ସେ ଅନ୍ତରେ ହେଲେ କରୁଣା ଉଦୟ,
ଦେବ ଅବା ହେୟଲାନେ ମୁକତି ଅଭୟ;
ମାତ୍ର ରାଜ୍ୟ ଦି ସୀମାରେ ଆଉ ଜଳ ପୁଷ୍ପ—
ନ କରନ୍ତି ପଣ ମୋର ଅନ୍ତମ ଆଦର୍ଶ ।

ନରକରୁ ବଳ ସ୍ଥାନ ଧୁକ୍ତ ସେ ଜୀବନ,
ପରିପୁଷ୍ଟ କରେ ଯାକୁ ଏହି ସମୀରଣ—
ଏ ସ୍ଥାନ ଦୁଃଖିକା, ଦୃଶ୍ୟ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ଭଳ,
ନ ପାରିବ ରହି ଶୋ ଆଉ ଏଥୁ ତଳ !
ଜନ୍ମଭୂମି ? ସ୍ୱର୍ଗ ? ଶ୍ରେଷ୍ଠ ? ନୁହେଁ କଳପନା !
ଯହିଁ ମେଣ୍ଟି ନାମେ ସତ୍ୟ-ସମାଧି ରଚନା,
ସେ ମୋର ଜନମ ଭୂମି ? ପଶୁ ଲାଳାପୁଲୀ,
ଲୋଡ଼ା ତହିଁ ବଳବନ୍ତ ପୌରୁଷରୁ ବଳ ।

ଦେବ ଯେବେ ମୁକ୍ତି ରାଜା ମନେମୋର କହେ,
ପ୍ରଣାମି ଏ ଦେଶେ ନିମି ବିଶ୍ୱସ୍ତୁଷ୍ଟା ପହେ ,
ଶୋକିତ ଆପଣା ଭୂମି ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବାସେ,
ନ ମରଇ ଯହିଁ ପ୍ରାଣ ସତ୍ୟ ଉପବାସେ ।

ମାନବ ନୁହଇ ଯହିଁ ନର-ରାଜ୍ୟ-ଦାତା,
ଶୂନ୍ୟ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଶୂର, ସେ ମୋ ଜନ୍ମ ଭୂମିମାତା !
ଏସନେ ଉତ୍ତରୁ ରୁଷ ପୁକର ଅମାତ୍ୟ—
ପ୍ରକ୍ତ କିତ ରୋଷାନଳେ ଘାତ ରାଜଗାଧି ।
ଶେଷେ ହେଲ ଦଣ୍ଡାଦେଶ !.....

“ରାଜ ଦିନ ପାତ—

ଅନଶନେ କାରାଗୃହେ ! ସକଳ ଅଜ୍ଞାତ !
ଅସ୍ତ୍ରମ ବିଦସେ ବଦ କର ଚନ୍ଦ୍ର, କର,
ନଗରେ ବସାଇ ନେବ ଗଦର ଉପର ।

ରାଜ୍ୟ ଉତ୍କଳକୁ ହାସେ କରତାଳି ଶବ୍ଦେ
ଛୁଡ଼ିବ ଏକାକୀ ଶେଷେ ଘନ କନ ମଧ୍ୟେ ।”
ଦରବୀରେ ହେଲ ଘନ କରତାଳି ବୃଷ୍ଟି
ଶୁଭେ “ସାଧୁ, ସାଧୁ !” ରବ ! ବୃଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁତ୍ଵେ —
ନରଭାଗ୍ୟ ବିଧାତାରେ କହେ ନମ୍ରସ୍ଵରେ,
“ଧନୀ ହେଲ ! ଭୋଗ ରାଜ୍ୟ ମହା ଆନନ୍ଦରେ ।”

ରକ୍ତସାକାଳ

ଖଟି ଖଟି ଦିନମାନ ଗର୍ଭର ସମାନ,
 ରଖି ପିଣ୍ଡଗୋଟା ଉଡ଼ିଗଲଣି ବା ପ୍ରାଣ ।
 ଧନକ ଅଳ୍ପରେ ବସେ ବରଷାକୁ ଭରି,
 ଦେଖି ଲାଗ ଶୁଖାନର ସେଇ ଆତ୍ମା ପରି ।
 ଭୂତାଇ ଭୂତାଇ ବା ଆପାଣି ଆସେ ମାଡ଼ି,
 ପଥ ପାଶେ ଧୂଳି ଧୂସରତ ରକ୍ତସା ଗଢ଼ି ।
 ଆସଇ ବରଷା ଯେତେ ଜନନୀ ଜଳ୍ୟାଣ,
 ଉଲ୍ଲସି ଉଠଇ ବସୁନ୍ଧରୀ ଦର୍ଶ୍ୟ ପ୍ରାଣ ।
 ଶୀତଳ ପବନ ଯେତେ ପ୍ରେମୁରୀ ନିଶ୍ଚାସ,
 ଉଷାର ମନ୍ଦିର ସ୍ତମ୍ଭ ହରେ ଶର ପ୍ରାସ ।
 ପ୍ରଥମ ଆସାର ସିନ୍ଧୁ ସିନ୍ଧୁ ଯିତିକେ,
 ବନ୍ଧୁ ଆଣେ ନିଃସ୍ୱପ୍ନାଣେ କି ଆଶା ଆନନ୍ଦ !
 ଭୁଲଇ ସେ ଯତେ କ୍ଳାନ୍ତ ଭୂଲଇ ଆତ୍ମ ସତ୍ତ୍ୱ,
 ଚାହୁଁ ଆକାଶକୁ ଜାଗେ ସୁଦୂର ମମତା ।
 ଆଜି ସେ ନୁହଇ ନିଃସ୍ୱ, ନୁହେଁ ସେ ଏକାକୀ,
 “ନୁହେଁ ଭାରବାସୀ ପଶୁ” ପ୍ରାଣ ଉଠେ ତାକି;
 ମନେ ପଡ଼େ ପୁଣି ତାର ନଦୀ ଆରପାରେ
 ତା ପିଲାଏ ପଥ ଚାହୁଁଥିବ ଅନ୍ଧକାରେ ।
 କେତେନେ ବା ପିବ ପେରି ? ଭୀମ ମନଦୁଃଖ—
 ସୁଗନ୍ଧା ତା ଧରଣୀ ବେନି ଶାବକକ ମୁଖେ—
 ଥିବ କବା ଗୁଞ୍ଜି ? ଦେଇନାହିଁ କିଛି କଣି,
 ମନ କପାଳକୁ ଆଜି ମଃସ ଅଣା କିନ୍ତୁ—
 ପଡ଼ିଛି ତା ଭାଗେ, ମାଲକର ପାଞ୍ଚ ଅଣା,
 ଗାଡ଼ିଇ ବାହୁଲ୍ୟ ବିନୁଦନ ଦୁର୍ଭବଣା ।

ତା ଭବନା ଦେଖି ହସି ଉଠେ ସମୀରଣ,
 ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁରେ ଯଥା ଭୁଲ୍ଲେ ଯଜ୍ଞବନ ।
 ଏକାକେ ଧନକ ଗୃହ ମଧୁ ଆସେ ଦାସୀ,
 ବାନ୍ୟବାଣେ ଭାଜି ପଡ଼େ ଅବା ମେଘ ରାଣି ।
 ବଜ୍ର କଡ଼ମଡ଼ସମ ହୁଙ୍କାରି ହକାରେ
 ‘କିଏରେ ବସିବୁ ଭୂତ କବା ଅଧିକାରେ ?
 ଯା’ ଯା’, କୋଡ଼ି, ପଞ୍ଚ ଶୁଣେ ଧନକ ଗୁଡ଼ଣୀ—
 “କଡ଼, କଡ଼, ରୋଗୀ ଅବା ପଞ୍ଚ ନାହିଁ ଜାଣି ।”
 “ଯାଅ ଉଠି ନିଉଛୁଣୀ” ଗର୍ଜେ ପୁଣି ଦାସୀ;
 ବୃହସ୍ପାମୀ କହୁଛନ୍ତି, “ରୋରଟାଏ ଆସି—
 ବସିଅଛି କାହୁଁ, ଦିଅ ଥାନାକୁ ପଠାଇ ।”
 ଭୃତ୍ୟ ଆସି ଉଲେ କହେ, ‘କାହିଁ ପାଜ କାହିଁ ?’
 ଉଠିଯାଏ ଶ୍ରମକ୍ଳୁଷ୍ଟ ପାର୍ବ ଉନ୍ମେଷାସେ,
 ସ୍ୱପ୍ନ କାହିଁ ଯାଏ ଭସି ! ପଶ୍ଚାତେ ହତାଶେ—
 ରୁହିଁ ସୌଧଶୀର୍ଷେ, ରୁଲେ ପୁଣି ରକ୍ଷା ଧରି,
 ପୁଣି ଭାର-ବାହା-ପଶୁ ଭାଗ୍ୟକୁ ଆବର ।

* ଚାକୀ

। ୧ ।

ବିଦଗ୍ଧ କଲ ମୃତ୍ୟୁ ମାଂସ ଅସ୍ଥିତୟ,
 ମାତର ଶୋଡ଼ିଛୁ କାହିଁ ଭକାକ ଦ୍ରବୟ ?
 ସେହି କୃଷ-ବିଭ ହୃଦ୍ଵା ବୁଭୁକ୍ଷୁ ନୟନ,
 ବିସତ ଲଲଟ ଶାନ୍ତ କରୁଣା ଲପନ
 ଭୟ ଶେୟୁଁ ଉଠେ ଜଇ ! ଦ୍ଵିଗୁଣ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ !
 ପ୍ରଳୟ ପୟୋଧି ଜଳୁ ନବନ କମଳ ।
 ସେ ତର ବୁଭୁକ୍ଷୁ ଆତ୍ମା ଶୋଣିତ ନର୍ତ୍ତକ
 ଯେସନେ ପରମ ସତ୍ୟ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଅମର ।
 ଦେଖିଛୁ ଯେ ଅରେ ମୁଖୁଁ ଶୁଣିଛୁ ଯେ ବ୍ୟଥା,
 କୋଟି ନିର୍ମୂଳକ ପିଣ୍ଡ ସଂଗ୍ରାମ ବାରତା,
 ପରତେ ଯିବ କି କେବେ ମୃତ୍ୟୁ ବ୍ୟବଧାନ ?
 ପଦ୍ମଜ ଏ ଯାତ୍ରା ଶେଷେ ଅମୃତ-ସନ୍ତାନ ।
 ପରମ ନିର୍ଦ୍ଦୀକ ଶୁଣି ସତ୍ୟ ଜୈତ ବାଣୀ,
 ନୈରାଶ୍ୟ-ସାଗରେ ତସ୍ୟ ଭୁଲିଛୁ ଉଦାଣି ।

। ୨ ।

ଅନଳ ପ୍ରଲୁଙ୍ଘ ଆତ୍ମା ଦେଉ ଅତି ଭୁଞ୍ଜ
 ନିଷ୍ପେଷଣ ସିନ୍ଧୁ ମନେ ଗିରୁଣୁଙ୍ଘ ଉଜ ।
 ଗରଳ ସିନ୍ଧୁ ହୁ ଆଶେ ଅମୃତକୁ ଗୁଣି,
 କେ କରକ ଭୟ ସତ୍ୟ ଜ୍ଞାନମୟୀ ବାଣୀ
 ଦେଲିତ ବୁଦ୍ଧବୁଦ ସମ ନବନ ସାଗରେ,
 ଜାଗି କଲ ତମନୁନ ପବନ ପ୍ରକାରେ ।

* ହ୍ରଷ୍ଟ ଦେଶର ସ୍ଵାମୀଧନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟକ

ମରିଛୁ ସକଳ ସୁଖି ସବୁ ଅନାଗୁର,
 ସତ୍ୟ ନିଷ୍ପେଷଣ ସଦା ସ୍ଵପନ ଅସାର ।
 ଜୀବନ ଜାହାଣ ଆପେ ଆଣିଲ ଦକାର,
 ମରଣ ବିପ୍ଳବ ଲୋକେ ଦୃଢ଼ରେକ ତାଳି ।
 ଲକ୍ଷ କୋଟି ନିଃସ୍ଵ ମୁଖେ ପୁଂଜୀଭୂତ ହାସ,
 ଉପର ଭୂମିରେ ପୁଣି ପ୍ରାଣ ପରକାଶ !
 ହେ ନିଃସ୍ଵ ବୁଦ୍ଧିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ ! ବିଦାୟ ସମ୍ଭାର,
 ନ ଜାଣେ କି ଦେବ ନିଅ ଅନ୍ତ ନମସ୍କାର ।

[୧୯୩୭]

ଭିକ୍ଷୁଗୀତି

॥ ୧ ॥

ତରକେ ସେ ତରକ ରହେ
 ଜୀନ ପାନ୍ଦେ ନ ହଏ ଧର,
 ଅଭିମାନ ଗରବ କାନେ
 ପଛୁ ଫେରି କରେ ଟାପର ।

ତା ଇଙ୍ଗିତେ ହସଇ ଫୁଲ,
 ଉଷାଲେକ ନିତି ଆକୁଳ,
 ସମୀରଣ ବିଜୟ ବାଣୀ
 ହବା ରୁଚି ଘୋଷଇ ପରା ! । ୧ ।

ବ୍ୟଥା ଅଶ୍ରୁ ଦୁଃଖ ଆରତେ,
 କହୁ କିବା ଯାଏ ଗୁପତେ,
 ପରଶର ଶୋଣିତ ତାନେ
 କଣେ ଜନ ଶୋକ ପସରା ! । ୨ ।

ସରସୀରେ ଦେଉଛୁ ବଳ,
 ସାତ ଭକ୍ତ ପୁଟେ କମଳ,
 ନ ହରିଲେ ମୂଳାଳ ଜଳ
 ଶ୍ରେଣୀ ହଂସ ଫେରେ କି ଭଲ ? । ୩ ।

ବୁଝିଲେରେ ସାଗର ମାରେ,
 ମାଟିକ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ମିଳେ,
 ସମ୍ଭବ କି କନାରେ ବୁଲି
 ମୃତ୍ୟୁ ତମେ ଜୀବନ ଖର ? । ୪ ।

ଏ ମରତ ଭସମ ବାଜି,
କେତେ ଆଉ ରହିବୁ ମଜି ?
ବୁଝିଯା ତୁ ସାଗର ମରେ
ହସେ ପଛେ ମରଣ ଜର । ୫ ।

ତୋ ପରାଣ ନଗମ ପୁରେ,
କବା ଧନ ଖୁରେ ମଧୁରେ,
ସବୁ ଶୂନ୍ୟ ଉଠଇ ଭରି
ଉଏଁ ତମେ ତପନ ତରୀ ! । ୬ ।

॥ ୨ ॥

ନିଶିବଦ ଶାରଦ ପ୍ର ତେ
ଅତିଥି କେ ଗଳରେ ଗାଇ !
ରଖି ତୋର ଅନଳ ଖେଳ
ଫେର ଥରେ ଚାହିଁଲୁନାହିଁ ।
ଶୁଣି ତାର କରୁଣ ଶ୍ରୀଷା
ପୁଲେ ପୁଲେ ଖେଳିଲୁ ଆଶା,
ଥୁଇ ହେଲ ବଉଦ ଭେଳା
ଥୁଇ ଉଷା ରହିଲୁ ଚାହିଁ !
ଫେର ଥରେ ଚାହିଁଲୁ ନାହିଁ ? । ୧ ।

ସରଛି ତୋ ଦେଉଳ ତୋଳା,
କବା ଲଗି ତୁ ଚର ଭେଳା—
ଭରମୁ ସାଗର ବେଳାରେ
କି ଉଦନା କଲରେ ବାଇ ?
ଫେର ଥରେ ଚାହିଁଲୁ ନାହିଁ । ୨ ।

ଦୂର ପଥ ତୁ ବଇରାଣୀ,
 କେତେ ଦାଗେ ହେଲୁରେ ଦାଗି,
 ଆକୁଳେ ଯେ ମାଣିକ୍ୟ ଖୋଲୁ
 ଏଥୁ ସେବା ମିଳଇ କାହିଁ ?
 ଫେରି ଥରେ ଚାହିଁଲୁ ନାହିଁ ? । ୩ ।

ଭଦ୍ର ଭନ ଯାଏ ରେ ବହି,
 ଘନତା ତୋ ଦୁହଇ କହି,
 ନାବ ତୋର ଅଥୁ ତୁ ମେଲି
 ଭର ନୟା ସଙ୍କେତ ପାଇ ।
 ଫେରି ଥରେ ଚାହିଁଲୁ ନାହିଁ ? । ୪ ।

ସେ ଯେ ଘଣ ରଖିବୁ ଜାଳି,
 ସପତନେ ତଇଳ ତାଳି,
 ନଇବରେ ଅତରେ ଚାହିଁ
 କ୍ଷୀଣ ତେଜ ଯିବ ମିଳାଇ ।
 ଫେରି ଥରେ ଚାହିଁଲୁ ନାହିଁ ? । ୫ ।

[୧୯୩୭]

ରୂପ ପରିଚୟ

ହେବାରୁ ସେ ରୂପପଦ୍ମ ବିଶେଷ ପରକାଶ,
 ମଙ୍ଗଳର ଆଶୀର୍ବାଦ ଅନ୍ତରେ ବିଶ୍ୱାସ ।
 ଜୀବନ ଅନୁଭବ କଣା ରଞ୍ଜିତ୍ତ ବା ଲକ୍ଷ୍ମି
 ସକଳ ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣ ନେତ୍ର ଦିଏ ପାଖି !
 ବିଶାଳ ସାଗରେ ସୀତା ବିନ୍ଦୁ ସଖକର
 ମାତର ଅବ୍ୟକ୍ତ ରୂପ ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦର !
 ରୂପ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭା କଲେ ପ୍ରାଣ ଲରେ ଗତି,
 ଶିବ ସୃଷ୍ଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମୁଁ ତାଳଇ ପ୍ରଣତ !
 ସଖକର ପୁଣି ତୁମେ ? ସଖିକ ସୌଭାଗ ?
 ମାତର ନୁହଇ ଭୁଲ ଅନୁକ ଗରବ ।
 ଅନୁକ ପ୍ରମାଣ ତୁମେ, ତୁମର ଲକ୍ଷିତ
 ସହଜ କରଇ ପ୍ରାଣେ ପରମ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ।
 ରୂପରାଣି ! ଘେନ ମୋର ପ୍ରଣତ ହନୟ,
 ରୂପ ସଙ୍ଗେ ଆଜି ଲଭ୍ୟ ଆତ୍ମ-ପରିଚୟ !

* ବନ୍ଦୀ ଅପଣ୍ଡା

। ୧ ।

ଦରଦ୍ର ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀ ଦୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତରାଳେ,
 ଜନମି ମୁଦିଲ ଆଖି ଲେଖା ଥିଲା ଗଲେ ।
 ଲେଖିଲା ବା ନାହିଁ କାଳ ଅମର ଅକ୍ଷରେ,
 ତୁମ ଗାଣି ଗାଥା, କେନ୍ଦ୍ର ନ ପୁଛୁବେ ଥରେ ।
 ନ କରବେ ଭ୍ରମେ ଯାତ୍ରୀ ଅଙ୍ଗ ନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ,
 ତୁମର ସମାଧି ଗୁଣି ଉପ୍ ଅବଶେଷ ।
 କ୍ଷଣକ ମୁଚ୍ଛିନା ତୁମେ, ପାରି ନ ସମଜ
 ଜୀବନ ରହସ୍ୟ, ମୌନେ ଗଲ ହଜ ।
 ଲଭ ହାନି ସେ ଜୀବନେ କରବା ଚଣନା—
 କିବା ଫଳ ? ତିଳେ ମୋତେ ପଡ଼ୁନୁ ହିଁ ଜଣା ।
 ମାରବେ ଜନମି ନିଃସ୍ୱ ନିଉଲ ଗୋପନ,
 ମାତର ଏକଇ କଥା ନରେ ନାହିଁ ମନେ,—
 ଅନ୍ଧାରେ ଆଲୋକ ଆସା ଅମୃତ ଏ ପ୍ରାଣ
 ସୁଲଭ ଆନନ୍ଦେ ଚର୍ଚ୍ଚି ପରମ ପ୍ରମାଣ ।

। ୨ ।

କାନନ-ମଞ୍ଜିକା ଅବା ଶୁଣାନ-କୁଳସୀ,
 ବାବ୍ୟ-ବୁଞ୍ଜେ କଦବୁଲ କଳ୍ପୁଆନ୍ତ ବସି,
 ମୋ ନୟନେ-ମୋ କଳ୍ପନା ନୋଡ଼ ପଞ୍ଜେ ଘେନା,
 ଛୁପୁର ଆପୁତ ଆତ୍ମା ଭଗ୍ନନାକୁ ସେନା !
 ସୁଝିଲୁ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପ୍ରାଣେ, ଲଭିନାହିଁ ଖ୍ୟାତି,
 ଲକ୍ଷ ନିପୀଡ଼ନେ ଥରେ ଦମିନାହିଁ ପ୍ରୀତି ।

* ପାଠକାର ପୂର୍ବତ ଅନ୍ଧ ଗାୟକ

ନିଷ୍ପେଷଣ ବ୍ୟଥା ଯତ ସେ ଶଶା ଝଙ୍କାରେ,
 ହୋଇଛି ସୁନ୍ଦର ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ପରକାରେ ।
 ଦୈନ୍ୟ କରି କଲ ତାକୁ ଗୌରବମଣ୍ଡିତ
 ସୁନ୍ଦର ପରଶେ ତବ କାଳିମା ବୁଝିତ ।
 ନିଃସ୍ୱ ବନ୍ଦୀ, ଧନ୍ୟ ତୁମେ ରାଜ ଦରକାରେ !
 ଗାଇ ରାଜ ପ୍ରଶଫ୍ଟି ସେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଶଶା ତାରେ ।
 କି ଉପ୍ପ ଭବନା ? ସୁଖେ ମୁତ ହେ ନୟନ,
 ଧନ ମାନ ଖ୍ୟାତି ଦେଖୁ ଆପଣା ସୁପନ ।

। ୩ ।

ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଅଶ୍ରୁରେ ବନ୍ଦୀ ତବ ଅଭିଷେକ
 ସୁଖ କରି ନାହିଁ ମାତ ତବ ରାଜ ଟେକ ।
 ଅପୂର୍ବ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ତାନ ସେହି ଶୀର୍ଣ୍ଣ ତାରେ
 କୌମୁଦିନୀର ପ୍ରାଣ-ଅଶ୍ରୁ ପାଇବାରେ ।
 ମାରକେ ବହୁଳ ଶିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜାଦେଶ
 ଚିତ୍ତଦୁର୍ଦ୍ଦାନେ ନତ୍ୟ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଆଦେଶ,
 ସେହି ତବ ସୁରସାର ଜୀବନ ଅନ୍ଧାରେ,
 ନୋହୁ ତବ ମୂଲ୍ୟ ଦେନା ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଦରକାରେ ।
 ଧନ୍ୟ ସେହି ଦେଶ ମାଟି ଯାର ଅଧିବାସୀ—
 ମରେ ନାହିଁ କେବେ ହୋଇ ଆମ୍ଭ ଉପବାସୀ;
 ଯେ ଦେଶେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦାସୀ ପରମ ପ୍ରମାଣ,
 ଯହିଁ ନତ୍ୟ ଲଭେ ନିଃସ୍ୱ ରାଜାର ସମ୍ମାନ,
 ସେ ଦେଶେ ନମସ୍ୟ ତୁମେ ! ତବ ଅବସାନ
 ଅଶ୍ରୁ-ଅନ୍ଧକାରେ ଆଣେ ଆଲୋକ ସମ୍ଭାନ ।

ଦେଶସେବା

। ୧ ।

ଦେଶସେବା ନାମେ ଆତ୍ମପ୍ରତିଷ୍ଠା ପ୍ରଭୃତ,
 ନୁହଇ କି ଯୌତୁଷର ଦୃଶ୍ୟ ବ୍ୟଭିଚାର ?
 ନାହିଁ କି ସମ୍ଭ୍ରମ ଲଜ୍ଜା ମାତ-ଭୟ ମନେ ?
 ଭୁଲିଛନ୍ତି ଯେତେ ପଛେ ତହିଁ ମଧ୍ୟ ଜଣେ—
 ନୁହନ୍ତି ମାନବ କେହି ! ମୃକ ପଶୁ ସମ
 ସରଳ ବିଶ୍ୱାସ ନଷ୍ଟା ଏକାନ୍ତ ଧରମ ।
 ଅଛି ନା ସାହସ ଶୀର୍ଷ୍ୟ ମନବ-ନାୟକ,
 ତାଙ୍କର ଭୁଲକ ହେବ, ତାଙ୍କର ସେବକ ?
 କରବଟି ପ୍ରାଣପାତ ତାଙ୍କର ସେବାରେ ?
 ଦେବନା ଶୋଣିତ ପିଣ୍ଡୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଅନ୍ଧାରେ ?
 ଅଛି ବା ଯୋଗ୍ୟତା ମନେ କରିଅଛ ପୂଜା ?
 ଅବା ହୀଡ଼ା ଶେଷେ ଅମ୍ବୁରଣା ପଛଦୁଆ ?
 ଭୁଲନା ଅଜ୍ଞାନ-ଦଣ୍ଡ-ବିଚିତ୍ର-ବିଧାନ !
 ସହସ୍ର ହେଲିତ ପ୍ରାଣେ ସୁପ୍ତ ଭଗବାନ ।

। ୨ ।

ଅନ୍ଧକାର ସାଥୀ ଯେବା ଜାଣିନାହିଁ ଭୁଲ,
 ପତେ ପତେ ଝୁଣିବାର ଲେନହସା ଖାଲ ।
 ଅଜ୍ଞାନର ଦରପ ସେବା କାଟିଛି ଜୀବନ,
 ଆତ୍ମଦାଣ୍ଡ ହୋଇ ଅନେ କରଇ ବିପନ୍ନ ।
 ପାଇଲ ଶୈଶବ ପାର ହାତେ ହୀଡ଼ନକ,
 ଧୃଷ୍ଣତା ନୁହେଁ କି ହେବା ଆନର ଭୁଲକ ?

ବିଷମ ମାୟାରେ ଯାଇ ରହି ଭଜକୃତ
 ଦୁଇ ସିନ୍ଧୁରେଳ ଶୁଣି ମୁରୁଧ ପୁଲକିତ,
 କାହୁଁ ସେ କାଣିବ ପାଶେ ନାରପାଶ କଥା ?
 ବାସ୍ତବ-ସମ୍ପର୍କ ଶୂନ୍ୟ ଜୀବନର କ୍ୟଥା ?
 ବିପନ୍ନ ଜାତିର ବନ୍ଧୁ ଜୀବନ ନିୟନ୍ତା,
 ଦୁର୍ଗମ ଅନ୍ଧାର ପଥେ ଶୁଭୁ ଭ୍ରମ କଥା ।
 ନିଃସ୍ୱ ଏ ଜାତିର କର ଧରି ଭଗବାନ,
 ବିପଥ ଗମନୁ ଭ୍ରମେ କର ପରିସାଶ ।

ପ୍ରୀତି ପରହାସ

ସ୍ତମ୍ଭିତ ଉପକରେ ନାନା ଜାତି ଫୁଲ,
 ଉଦ୍‌ବେଳିତ ପ୍ରାଣ ପ ସରସ-ସମାକୁଳ ।
 ଅଥବା ତାରୁଣ୍ୟ ହାସ ଜୀବନ ପ୍ରକାହ,
 ପ୍ରଶାନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଭ ନାହିଁ ଗାସଦାହ ।
 ମୃତ୍ୟୁ ନେତ୍ରେ ଚାହିଁ କସି ନେତ୍ରେ ବେନ ସିନ୍ଧୁ,
 ଭଲେ ଅଗତର ପୁପ୍ପ ! ଆଜି ମୁହିଁ ଶକ୍ତ !
 ମନେପଡ଼େ ବିଦ୍ୟ କାନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁ ହସିତ !
 ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣରସେ କୁସୁମ ଭୃଷିତ—
 ଜୀବନ୍ତ କୁସୁମ ସମ ସୁନ୍ଦର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ,
 କାଳର ଶୀତଳ ପୁଣି ଆଜି ସେତେ-ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
 ସକଳ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ରସ ସକଳ ନଗନ,
 କେସନେ ଭରଇ କାଳ ଅକାଳେ ମଳିନ,
 ଶକ୍ତିଥିଲି କସି କସି ! କ୍ଷଣେ ରୁଗ୍ଣା ପ୍ରିୟା—
 ଯାଣ ଡାକେ, ଔଷଧଟା ଦେଲ ନାହିଁ ଦିଆ;
 ବେଳ ଯେ ଯାଉଛି ଗଡ଼, ନ ପାରଇ ଚାଲି,
 ହାସ ମତ୍ତ ହସ ! ଶାଢ଼ିଆଇ ଯା ନ ମଲି ।
 କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲ ଅବା ?” ଉଠିଲି ତମକ—
 ଅପସ୍ୟା ସମ ଗଲ କଳ୍ପନା ଅଟକ ।
 କହୁଲି, “ସାଇନ କାହିଁ ! ଦେଖୁଥିଲ କସି,
 ପୁଟିଛନ୍ତି ଫୁଲ ଯେହ୍ନେ ସଦସ୍ତ ରୂପସୀ—
 କୁଶୁଛନ୍ତି ସୁସ୍ମକାଳ !” କହେ ଶୁଷ୍କ-ହାସେ—
 “ଦେଖିନ ମରଣ ତାର ହସୁଥିଲ ପାଶେ ?
 ଦେଖିନାହଁ, ଯେବେ ଦେଖି ଆସ ଆଉ ଥରେ,
 ସକ୍ତିତ ଔଷଧ ଶିଶି ଫୁଲ କାଳ ତ

ପ୍ରିୟା ପରିତାପେ ଅଶ୍ରୁ-ସିନ୍ଧୁ ଉଠେ ଫୁଲ,
 ଚାହିଁ ମୂର୍ଧ୍ୟ ନେତ୍ରେ କରୁ ଖସିପଡ଼େ ଭୁଲ,
 ଶିଶିରୁ ଔଷଧ ଭାଲେ, ଝରଇ ଲୋଚକ,
 ହସି ଉଠେ ଯେହ୍ନେ ମୃତ୍ୟୁ ସୃଷ୍ଟି ନିୟାମକ !
 ଭାଲେ ମୋ କୁସୁମ କଥା ! ପାରିବନା ଧରି—
 ମରଣ ଯେ ଫୁଲ ଦେଲ ଅଭିନବ କର ?
 ହସି ପୁଣି କହେ ପ୍ରିୟା “ସେହି ଭାଗ୍ୟବାନ ।
 ମୃତ୍ୟୁ ଅଶ୍ରୁ ଅରକାରେ ଲଭେ ଯେ ପରାଣ !”

[୧୯୩୭]

ଦଣ୍ଡବଧାନ

ନିବୋଧ ଶିଶୁରେ କର ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରହାର,
 ଅଶ୍ରୁତାର ହେଲ ମୋର ହୃଦ ରକ୍ତଗାର !
 ଯେଣିକି ରୁହିଲେ ବିଶେଷ ବିଷଣ୍ଣ ବଦନ
 କାତର ନୟନ ଭଙ୍ଗୀ, ରୁଦ୍ଧ ତା ହୃଦନ !
 ପରପକ୍ଷ ଅବରୁର ପାରିନାହିଁ କହ
 ନୀରବେ ମୋ ଅତ୍ୟାଚାର ନେଲି ତେଣୁ ବହୁ,
 ତାର ସ୍ତମ୍ଭ ଶିରେ, ଅରୁଥଲି ସୀତା ଗାପ !
 ଆହତ ନୟନ ତାର କରେ ଶେଳାଘାତ—
 ମୋ ସର୍ବାଙ୍ଗେ ! ସ୍ଫୁଟି ଭୁଲି ହେଉନାହିଁ ଅରେ,
 ବିବେକ ବିରୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧି ସୁଖ ଲଜ୍ଜାଭରେ !
 ସମ୍ପର୍କ ବିରୁଦ୍ଧ ଦମ୍ଭେ କରଇ ଧୂଳିକାର,
 ଆତ୍ମକୃତ ପାପ ହାତୁ କାହିଁ କା ଭଞ୍ଜାର ?
 “ଅଜ୍ଞାନର ଭ୍ରମ ଲାଗି ସେ ଦଣ୍ଡ ବଧାନ !
 ବିବେକୀ ଦୁଷ୍ଟ ଲାଗି କବି ପରିଶ୍ରାମ
 ଭାଳନ୍ତ କି ଅରେ ?” ସୁଲେ ସନ୍ତାନ ଜନନ,
 ବେଦ କି ଭଞ୍ଜର ମନେ ପାରୁନାହିଁ ଗଣି !
 ବିରୁଦ୍ଧ ଅପରାଧ ପୀଡ଼ିତ ବିଷମ,
 ହରକ କିଏ ସେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅନ୍ତର ଦହନ ?
 କରନ୍ତୁ ବିରୁଦ୍ଧ ଯାର ସେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧ
 ଆହତ ନୟନ ତାର ଆତ୍ମଧି ପଲକ !

ହରିଜନ !

ମଳିନ ଭୂଷଣ ପୁଣି ମାତକୂଳେ ନାଚି
 ମାତର ପଡ଼ଇ ମନେ ମଙ୍ଗଳ ସୁଧାଚ,
 ଶାରଦ ଶିଶିରସ୍ନାତ ଚାହିଁ ନେତ୍ର ଠାଣି,
 ଧନ୍ୟ ସିନା ସେହି ତୁମେ ଯାର ପ୍ରାଣରାଣି !
 କୃଷ୍ଣାରୁପ ସୁନା କହି କରେ ଯେ ପୁଞ୍ଜାର,
 ଅହମୁଖ୍ୟକାଶ କରେ ଘୋର ଅବରୁର—
 ଆପଣାର ପ୍ରତି ! ଜାଣେ ନାହିଁ ଅକଞ୍ଚନ—
 ସେ ରୂପ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେବତାର ସିଂହାସନ ।
 ପରମ ମଙ୍ଗଳ ସୌମ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ସନ୍ଦେଶ
 କହିଆଣେ ତବ ନେତ୍ର ଦିଏ ନାହିଁ କ୍ଳେଶ;
 ମରୁଦ୍ୟାନ ସମ ପାତୁ ନେତ୍ର ପ୍ରୀତିକର,
 ତର ଲାଞ୍ଜି ହର ତର ପ୍ରଶାନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ।
 ବିପଥ ପଥକ ଶକ୍ତିତମ ତୁଷା ହରି,
 କହିଦିଏ ଯାହା ପଥ ସେ ନେତ୍ର ସୁନ୍ଦର !

ବିଜୟା

ଶୋଣିତ ଆସୁତ ଶତ ସତ୍ୟସେନା ଏ ଜାତିର ପ୍ରାଣ,
 ବିଜୟ ଗୌରବେ ତବ ଦେନ ଦନ ମାଙ୍ଗଳକ ଗାନ ।
 ଦର୍ଦ୍ଦ ଅମା ଅବସାନେ ଶୀତ ଉଷା ଆଲୋକ ସଞ୍ଚାର,
 ସଂଗ୍ରାମ ତପତଦରୁଧ ଧର ପରେ ପ୍ରଥମ ଆସାର !
 ସେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମ ସୁନ୍ଦର ତୁମର ଜୟଯାତ୍ରା,
 କୋଟିମୁରୁଧ କଣ୍ଠ ଗାଏ “ଜୟ ହେ ଭାରତ-ଶ୍ରୀରାଧା !”
 ପୋଛୁନ ଦୁର୍ଜନ ଅଶ୍ରୁ, ଏ ଜାତିର ଲଗିନ ପରଶ,
 ସଂଗ୍ରାମରୁଁଷତ କାହେ ! ‘ପଛଦୁଆ ଦାନ ଆଦରଣ !’
 ନିଃସ୍ୱ ଏ ଜାତିର ଶତ ପରାଦକ ଗୁଣ ଅତ୍ୟାଶୁର,
 ପକାଇ ପଛକୁ ବାର ଶୋଣିତକୁ କରନ୍ତୁ ପୁଞ୍ଜାର ।
 ଶୁଣିଛ ଅଧକ୍ଷ ଡାକ, ଦୁଃଖ ଏ ଜାତିର ଦୈନ୍ୟକୋଧ,
 ଚାଲନ୍ତ ଏକଇ ନିଷ୍ଠା, ଅସତ୍ୟ—ଲଞ୍ଜିନା ପ୍ରତିଶୋଧ ।
 ଭରନାହିଁ ମରଣକୁ ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ତବ ଗାଠ ଧୁଳି,
 ଅବଚଳ ନିଷ୍ଠା ଯେଯ୍ୟେଁ ଛୁଲ୍ଲ ପାଦୁ ନିଷ୍ଠୁର ଶାଳୋଳି ।
 ଦରିଦ୍ର ଜାତିର ଆଶା, ହେ ଦୁର୍ଜୟ ନୟନ ସମ୍ପତ୍ତି,
 ଦିବ୍ୟଜୟ ଯାତ୍ରାପଥେ ଦେନ ନିଃସ୍ୱ-ଭରଣ-ପ୍ରଣତି ।
 ଜୟ ହେଉ ଅଭୟାନ ! ଅଗ୍ରସର, ପୁଣି ଅଗ୍ରସର !
 ସୈନିକ ଜାଣଇ ମୃତ୍ୟୁ ପୁଣି ଜୟ ! ଦୁର୍ଦ୍ଦେ ଅବସର ।
 ଲେଉଟି ଏକଇ ବ୍ୟତ, ଶତ୍ରୁବ୍ୟତ ଦଶଇ ସମ୍ମୁଖେ !
 ଅସୁତ ଆତ୍ମୀୟ ମୂଳ ପଶୁ ସମ ଶୁଦ୍ଧାନ୍ତ ଉତ୍ସୁକେ ।

* ପ୍ରୀତି ସ୍ୱରୂପ !

ପ୍ରୀତି ନାମେ ପ୍ରାଣ କୁଲେ ଲଗାଇଛ ଖେଳା,
 ପୀରତି ପାଳନ ନୁହେଁ ପ୍ରାଣ ଅବତୁଳା ।
 ପ୍ରୀତି କୁହେ ରକ୍ତମାଂସ ବିଳାସର ଖୀଡ଼ା,
 ପ୍ରୀତି ଲତା ଅନୁରାଗ କୁସୁମର ଗ୍ରୀଡ଼ା ।
 କୃତ୍ରିମ ସୁନ୍ଦର କେବା ପ୍ରୀତି ବସଣୀରେ,
 ଗଣ୍ଡୁ ଯିବୁଁବେଳା, ଲଭ୍ୟ ନୁହେଁ ତୁଣ ମରେ ।
 ଭଲ ଯାକୁ ଇଚ୍ଛେ ମନ କାଳେ ହୁଏ ଭେଲ,
 ଲୋଭମୟ ପ୍ରଫାପଟି ନାହିଁ ବନ୍ଧୁ ବେଲ,
 ଅମ୍ଭ ଅବମୃତ୍ୟୁତାରେ ଗୁଡ଼ ଅନ୍ଧକାର
 ଅବା ପାର ହୁଏ ପ୍ରାଣେ ସହସ୍ର ବିକାର ।
 ବନ୍ଧୁଯାଏ ବେଳା ମାତ୍ର ହୁଏ ନାହିଁ ପୂଜା,
 ଚପଳ ପ୍ରଜ୍ଞାରେ କାହିଁ ତୁଡ଼ ତରୁ ବୁଝା !
 ଭଲ ପ୍ରଣୟିନୀ, ପ୍ରାଣ ମାତର ଅଭିନ,
 ପ୍ରାଣେ କାହିଁ ବଡ଼ ସାନ ? ନଚ ହୁଅ ଘନ ।
 ଅରୁଚି ଯେ ରୁପ ତୋର ଦେଖିବୁ କି ଅରେ,
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଫାପ ଆସା ନିଭୁତ ଅନୁରେ ?
 ତା ଅଶ୍ରୁ ମୁକ୍ତା ହାର ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ,
 ଶତ୍ରୁର ଗ୍ରାହକ ନୋହି କରୁ ଆତ୍ମବଧ ।
 ପରମ ପୀରତି ପହିଁ ସୁଲଭ ପ୍ରଣୟୀ,
 କାତ ଶଳ ମଣି ଫିଙ୍ଗୁ ପଛେ ହେବୁ ଦହି ।
 ପୀରତିରେ ନାହିଁ ତଳେ ଅଳକାର ଶକ୍ତି
 ଅଳକାର ହୋଇ ବଢ଼ାଇଲୁ ଆତ୍ମଶକ୍ତି,

* କୌଣସି ଚରୁଣ ପ୍ରଣୟୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।

ସ୍ଵଳ୍ପଜ୍ଞାନ କଷଟିରେ ପ୍ରୀତି ଦୁହେଁ ଧର,
 ପ୍ରାଣ ଗାନ୍ଧ ହୁଏ ହନୁଁ ଦିନ ବିଷଭର ।
 ମାରକ ନଗମ ପୁରେ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରାଣ ପୂଜା,
 କେବେ ଦେ ପ୍ରଣୟୀ ପ୍ରୀତି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ବୁଝା,
 କୁଳେ ବୁଲି ନିତି ନିତି ଚେଉଁ ଗଣିବାର—
 ଅଶୋଭନ ବୁଝି ନଳେ, ତାକେ ପାରବାର ।
 ଗରଳକୁ ଚାଖି କରୁ ଅମୃତ ଭରମ,
 ଚାପଲ୍ୟ ବୁଝଇ କାହିଁ ସେ ତରୁ ନଗମ ?

ପ୍ରଣୟଲୀଳା

ସୁଦ୍ଧା ଜୀବନର ସ୍ଵପ୍ନରମ ଭରତାପ,
 ଭୟ କଲ ! ଅଭିଶିଖା କଲ ଦେଲେ ଗ୍ରାସ !
 ସେଥିଲଗି ପ୍ରଣୟିନୀ ନେତ୍ର ତଳ ତଳ,
 ଆପଣା ଅନ୍ତରେ କଲୁ ଶତ ଅମଙ୍ଗଳ !
 ସେ ଗଢ଼ିତ କର୍ମ ଥାଇ ଦୂରେ କରିବାର,
 ଅଙ୍ଗତ ପ୍ରଣୟ ସ୍ଵ-ପୂଜାର ଆଧାର—
 ଭୟ-କଳପନା ପାପ ! ତେଣୁ ମୁଖ ଭାରି !
 କହିଲ ମୁଁ ହସି “ଆଗୋ ତୁଚ୍ଛର ପୂଜାର !
 ଚାହିଁ ଅରେ ମୁଖ ଟେକ ହୋଇଣ ଉତ୍ତର,
 ପଡ଼ି ରହିଅଛି ଘର୍ଷଣ ଜୀବନର ପଥ !
 ପାଶୋଁ ପ୍ରମୋଦ ଉଦ୍ୟାନ, କେତେ ଛୁପାବିଧୀ
 ନିତ୍ୟ ନୃତନ ପ୍ରଣୟ ଫୁଲ ପୁଟେ ନିତି,
 ତା ପାଶେ ଟଙ୍କର ମରୁ ! ଭଲ ଗୋ ସୁନ୍ଦରୀ—
 ପାରିବଟି ତହିଁ ପ୍ରୀତି ନିତ୍ୟ ନବ କରି ?
 ସେ ନିତ୍ୟ ପ୍ରଣୟ ଲାଗି ହୁଅ ଗୋ ପ୍ରସ୍ତୁତ
 ଅଭୁତ ଜୀବନେ ନିତ୍ୟ ପ୍ରଣୟ ଅଭୁତ !
 ପୁରାତନ ଅଙ୍ଗତ ଯା ସେ ତ ତୁଚ୍ଛ ଅତି,
 ସୁଦୂର ଭବିଷ୍ୟେ ଚାହିଁ ତାଳ ଗୋ ପ୍ରଣତି !
 ନିତ୍ୟ ଭାଷା ନବ ପ୍ରୀତି ନିଷାଦ ଯୌବନ,
 ଭବିଷ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ଚାହିଁ ଭୁଲ ପୁରାତନ !
 ଭୟ ଯାହା ଅସୁନ୍ଦର ତହିଁ ଖେଳବାର,
 ପ୍ରଣୟର ନୁହେଁ ଅର୍ଥ କଳ୍ପନା ବିକାର;
 ବିଶାଳ ଜୀବନ ! ସୁଦ୍ଧା ଅଙ୍ଗତ ପ୍ରଣୟ !
 ଧରିବ କେସନେ କହ କରିବ ବା ଜୟ-

ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ସୈନିକ ପ୍ରାଣ ? ଭଜସ୍ୱର ଲକ୍ଷ୍ମୀ-
 ଜଳେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣେ ତୁଚ୍ଛ ଫୁଲତୋଳା ନିଶା !
 ଭରଳ ଉଦ୍ୟାନେ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରଣୟ ବିଳାସ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦମ ପ୍ରଣୟୀ ମୃତ୍ୟୁ ଗଳା ନାର-ପାଣ
 ପ୍ରଣୟର ମୃତ୍ୟୁ ରୁଦ୍ଧ ? ଲୁପ୍ତ ଧନ ପର—
 ଲୁଗୁଲ ରଖିବ କ୍ଷୁଦ୍ର ସମ୍ପତ୍ତେ ସୁନ୍ଦର ?
 କ୍ଷୁଦ୍ର କେତେ ପ୍ରୀତି-ଲିପି, ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରଗଳ୍ଭତା,
 ଲୁଗୁଲକ କାହିଁ ତାକୁ ? ଏତେ ଗୋ ମମତା !
 ଆପଣ କାର୍ତ୍ତିକ୍ୟ ଶୋଷିକାକୁ ପ୍ରାଣେଇସ,
 ଶୋଷିକ କଳ୍ପିତ ପ୍ରୀତି ସ୍ୱପ୍ନର ଆଦର୍ଶ !
 କି କରବ ତହୁଁ ? ଉଠ ପ୍ରସାର ସେ କର
 ରଖି ରୁକ୍ଷ ହାତେ ହାତ ହେବା ଅଗ୍ରସର ।
 ପାରିବ ତ ରୁଲି ତୁଲେ ? ଦୁରେ ପ୍ରୀତିଶିଖା,
 ସେ ପ୍ରୀତିରେ ସତ୍ୟ ହେଉ ଅମୃତର ଦାସା !”

ବାସର ଫୁଲ

ଯେ କୁସୁମ ଆଜି ବନ୍ଧୁ ଦେଲି, କଲ ଛିନ୍ନ,
 ନ ବୁଝିଲ ସରଳ ପ୍ରାଣର ପ୍ରୀତି ଚକ୍ର !
 ଯାର ରୂପ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗନ୍ଧେ ହେଲ ଗୋ ବସ୍ତ୍ରଳ,
 ଦେଖିତ କ ଅନ୍ତରାଳେ ତାର ଅଶ୍ରୁ ଠୁଳ ?
 ଦେଖି ନାହିଁ ଯେବେ ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ କିଛି ଦେଖି ?
 ଦେଖ ଯେବେ ମୁଁ ତପଟେ ରଖିବଟି ଲେଖି ?
 ଅଜ୍ଞତ ସରଳ ପ୍ରାଣ ପ୍ରଥମ ମିଳନେ,
 ଦେଲି ଯେ କୁସୁମ ଧରି ରଖିବଟି ମନେ ?
 ସକଳ ମାଧୁରୀ ତାର ହୋଇ ନାହିଁ ଶେଷ,
 ତୁଚ୍ଛ ଦଳ ବୃନ୍ଦ ଲାଗି ତବ ମୋହାବେଶ,—
 ଦେଖି ବୁଝିଲି ମୁଁ ଲଜେ, ବାସର ଉତ୍ସବ
 ସରିଲ ରଜନୀ ଶେଷେ ସ୍ମୃତ୍ତି ନାଶରବ !
 ମଉଳ ନାହିଁ ସେ ଫୁଲ ସରଳ ମାଧୁରୀ,
 ବାସର କୁସୁମ ବ୍ୟଥା ଯିବ ନାହିଁ ଭୁଲ ।

[୧୯୩୭]

କୌଣସି ଚରୁଣୀ ଲେଖିକାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ

ଦେହ ଚରୁଣୀ ପ୍ରୀତି ବୁଝେ ବ୍ୟଭିଚାର,
 ବୃଥା କମ୍ପା କର ବାଣୀ ଅପଦ୍ୟଦ୍ଦାର ?
 ଲଳସାର ପତ୍ତେପ୍ତି ନୁହେଁ ବାଣୀ ପ୍ରଜା,
 ପେଟେ ଯଥା ରଖି କେବେ ହୋଇବ କି ବୁଝା—
 ପ୍ରଣୟର ପଦପତା ? ପ୍ରାଣେ ଯୌଦର୍ଯ୍ୟ
 ତୁମ ବାଣୀ ବ୍ୟବହାରେ କୁହିଁକି କଦର୍ଯ୍ୟ !
 ତୁମର ସନ୍ଧ୍ୟା ସୁଧା କିହ୍ନା ଲେଖିଦାନ
 ଦିଶେ କଳପନା ନେତ୍ରେ ! ଅରେ ମଳ ପ୍ରାଣ !
 ନାସ୍ତ ହୋଇ ଶିଖି ନାହିଁ ତଳେ ଶିଷ୍ଟାଚାର,
 ଶର ଶୁଭ୍ର ପୂଜ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ କରୁଛ ପ୍ରଭୁର—
 ନାରୀଙ୍କ ଧରମ, କରେ ଘାଣ୍ଡୁ ନରକ,
 ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଣୟୀ ହେବ କଣ୍ଠର ପ୍ରବଳ ।
 ଶୁଣି ଚକ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ ଲଳସା ଆହ୍ଵାନ, *
 ଲହିଁକି ଯେ ଲକ୍ଷ କୋଟି ନରନାରୟଣ !
 ଅରଇ ଦେବତା ଆତ୍ମା ଲଭ ମୃତ୍ୟୁ ବ୍ୟଥା,
 ସୁଧୁକ ପ୍ରାଣେ ଦେଖି ଅଶ୍ରୁଲ ନରୁତା !
 ଏ ତୁମ୍ଭିରେ କୁହିଁକି ଯେ ଅଧର ଦଂଶନ,
 ସ୍ଵକମାର୍ଗେ ଦିବା ସାଗେ ପଶୁ ଆସମଣ !
 ପଦପ ବୁଦ୍ଧମ ପ୍ରଭୁ ଦେବତାର ଶିର,
 ନକେଁ ଲୋଟିବାର ଦେଖି ବହେ ନେତ୍ରମର !

[୧୯୩୭]

* ପଦ୍ୟଟିରେ ଚମ୍ପୂନ, ଅଲଙ୍କାରର ଫଳ ଲକ୍ଷ୍ୟା ପୂର୍ବକ
 ହୋଇଥିଲା ।

ଭିକ୍ଷୁ ଗୀତ

ଭୁଲିଲେ ତୁ କାଳକୁ ଶ୍ରେଣୀ,
 କାଳ ତୋତେ ପାରେ କି ଭୁଲି
 କେତେ ଦିନ ହେବୁରେ ସଜା,
 ଆନ ନେତ୍ରେ ପକାଇ ଧୂଳି ?

ଯିବ ଦିନ ସମାନ ତୁ କି
 ଭକ୍ତ ? କାଳ ଦେଲେରେ ଫୁଟି,
 ସ୍ତ୍ରୀବାକୀ ଉଠେଇ ଯିବ
 ସନ୍ଧ୍ୟା ମେଘ ଯିବ ମଉଳି । ୧ ।

ଧୂଳିରେ ଯେ ରହିଛି ଘର,
 ଦିଶେ ନେତ୍ରେ କି ମନୋହର,
 ଅନ୍ଧରେ ସେ ପଡ଼ିବ ଟଳି
 କାଳ କର ଗଲେ ରେ ବୁଲି । ୨ ।

ଭକ୍ତ ମନେ ଜୀବନ ନଦୀ,
 ଦେଗଗଣି ଭର ଅବଧି,
 ଭଳ ଅରେ ମୁହାଣେ ଚଢ଼ା
 ପଥ ତୋର ଦେବ ଆଗୁଳି । ୩ ।

ଦୁଇଦେଶୀ ପଥକ ଆରେ
 ଚପଳେ ତୁ ଶେକୁଳୁ ଧାରେ,
 ପଥ କେତେ ରହିଛି ପଡ଼ି,
 ଭୁଲଗଲୁ ପିନ୍ଧି କିଠୁଳି । ୪ ।

ଜନନୀ

। ୧ ।

ଜନନି ଗୋ ଜନମିଲ ବନ୍ଧ ଦୁଃଖଘଣ୍ଟା !
 ଦୁଃଖ ଅଶ୍ରୁ ବେଦନାରେ ସୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣେଶା—
 ନିଭଲ ଅଜ୍ଞାତେ ! କରିନାହିଁ କୋଳାହଳ,
 ସଂଗ୍ରାମର ଶତ ଅଶ୍ରୁ ତୁମର ସମ୍ବଳ !
 ସେ ଶୁଷ୍କ ଅଧରେ ଦିନେ ପୁଟିବାର ହାସ,
 ପଡ଼େ ନାହିଁ ମନେ ! ବନେ ମରେ ପୁଲ ବାସ,
 ମରଛ ତେସନେ, ପ୍ରାଣେ ସାର କରି ଚ୍ୟାଗ,
 ମୃତ୍ୟୁଠାରୁ ବଳି ବାଧେ ତବ ଅନୁରାଗ !
 ନିରୁଟ ଅନ୍ଧାରେ ବସି ଜାଳିଃ ଗରବେ
 ପୃଷ୍ଠିର ମଙ୍ଗଳ ଘାପ, ଦେଇଛ ଗରବେ—
 ହୃଦୟ ଶୋଣିତ ! ସନ୍ତାନର ମୁଖେ ପ୍ରନ୍ୟ,
 ମାରି ଆପଣାକୁ ଅନ୍ୟେ ଦେଇଛ ଜୀବନ !
 ସେତିକି ସ୍ଵାରକ ତବ ବୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧ ଜୀବନେ !
 କରୁଣ ନୟନ-ସୁଖ ଦହେ ଅନୁସନ୍ଧେ ।

। ୨ ।

ଶୁଣିନାହିଁ ଦିନେ କାର ଆଦର ସୋହାଗ,
 କେବେ କିନ୍ତୁ ଦେଖିନାହିଁ ଜୀବନେ ଚରଣ !
 ଭରବାସ୍ତ୍ର ପଶୁ ପରି ବ୍ୟଥା କରି ପାର,
 ସକଳ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ କରି ନାହିଁ ହ.ହାକାର,
 ଚର ଅବଚଳ ଚର ମନ ପରବଚ,
 ପୁଣିତ ସେ ମାନ ନେତ୍ରେ ଦୈନ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ଵ !
 ଶୁଣିନାହିଁ ଏ ଅଧରୁ ତବ ପ୍ରନ୍ୟ ଦାଗ
 ଶେଳ ସମ ବାଧେ ତେଣୁ ତବ ଅନୁରାଗ !

ଭକ୍ତ କବି କଥା ଫେରି ଆସେ ମୋ ଶୈଶବ !
 କଣ୍ଠ ପାଟିପଡ଼େ ଛୁଇଁ ହନନର ରବ !
 ମାତୃହରା ସନ୍ତାନର ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ କାହିଁ ସ୍ଥାନ ?
 କେ କରବ ମାତୃହରା ବେଦନା ସମ୍ମାନ ?
 ଝରିବ ଆଉ କା କଣ୍ଠ ଦୁଇିନେ ମମତା ?
 ଦେଖିବା କାହିଁ ବା ଆଉ ଦୁଃଖ ଆକୁଳତା ?

। ୩ ।

ଉପବନେ କେତେ ମାନ ଫୁଲ ପଡ଼େ ଝରି,
 ସୁଖି କେତେ ଉଠେ ଫୁଟି ଶିର ଉଦକର,
 ଉତ୍ତମୁକ୍ତ ତାରୁଣ୍ୟ ରସେ ଯେସନ ତରୁଣୀ
 ହାସ୍ୟ-ଲସ୍ୟେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଆଶେ ପୁଧା ସୁରଧୁଳା ।
 ମୃତ୍ୟୁକୁ ହଟାଇ ପ୍ରଭୁ ହସଇ ଶବନ,
 ଶେଷ ପରଶତ ପଛେ ମୃତ୍ତିକା ଶୟନ ।
 ଦେଇଛ କି ତତ୍ତ୍ୱ ଦୁଃଖ ଦେଖିବାର ଲାଗି—
 ନଶ୍ୱର ଏ ଦେହେ ପ୍ରାଣ ରହିଅଛି ଜାଣି ?
 ସକଳର ଅନୁଭୂତି ଦୂର ବ୍ରହ୍ମା ରୂପେ
 କରଇ ଗୋଚର, ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଏ ଅଳକୂପେ !
 ସୃଷ୍ଟି ପରଶତ ପ୍ରଶ୍ନେ ନାହିଁ ଅଧିକାର ?
 ମାନବ ଦର୍ଶନ ପଛେ ନିୟତି ଫଳାର ?
 ଦେଇଛ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ କାହିଁକି ମମତା ?
 କାହିଁକି ପରଶେ ଏ ଦୁଃସହ ପ୍ରୀତି ବ୍ୟଥା ?

। ୪ ।

ବିପୁଳ ସୃଷ୍ଟିର ରୂପେ ପ୍ରାଣ ପାରାବାର,
 ସବା ଉଦ୍‌ବେଳିତ ନିତ୍ୟ ଚିର ନିରାବାର,
 ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଆଗୋଚର ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଚନ୍ଦ୍ର୍ୟ,
 ଜାଣି ପ୍ରଭୁ କାହିଁ ପାଇଁ ବିକଳ ଏ ଚିତ୍ତ ?

ଜାଣିଛି ଏ ଜୀବ ସୃଷ୍ଟି ସ ଗରେ ବୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧ,
 କେବେ ଲୀଳ ମହାକାଶେ କେବେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ।
 ଜାଣେ ମୃତ୍ୟୁ ତୁମ କୋଳେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ସୁସୂତ୍ରୀ,
 ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଧାନ ଭୁଲ ଆତ୍ମ ପରିଚିତ୍ର —
 ଲୋଡ଼େ ସଦା ମୃତ୍ୟୁ ମନ ପରମ ନିୟନ୍ତା !
 ଆପଣା ନିୟନ୍ତା ହୋଇ ଲଭେ ଖାଲି ବ୍ୟଥା ।
 ଭଲଇ ଜନନୀ ତୁଣ୍ଡେ ଦେଇଥିଲେ ଶୀର,
 ବେଦନାର ସର୍ବ ଜାଣି ଚାଲିଥିଲ ମର,
 ଆନନ୍ଦ ଚରକାଳ ପାଶେ ଆତ୍ମଚିତ୍ରୀ ଲଗି
 ଭୁଲିଯାଏ ଆତ୍ମା ଅମୃତର ଅନୁରାଗୀ ।

। * ।

ବିରାମ ଲଭିଛ ତୁମେ ପରମ ଜନନ !
 ସୁଦ୍ର ବୁଦ୍ଧି ସୁସ୍ମରତ ପାରେ ନାହିଁ ଗଣି !
 ତେଣୁ ଏ ଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ତତ୍ତ୍ୱେ ଏ ଅଶୁଭକାର,
 ଜାଣେ ତୁମ ପ୍ରତି ମାତା ଦୋର ଅବିଚାର !
 ଭଲେ ପୋଛି ଅଶୁ କର ଅଙ୍ଗ ପ୍ରଶାଳନ
 ତବ ଆତ୍ମା ଶାନ୍ତ ଲଗି କରିବ ତର୍ପଣ ।
 ବହୁତ ଜୀବନେ ହୁଏ ତବ ଦୈନିକ-ପାଶା,
 ଦେଲି ଯେ ପ୍ରଫଳ କରେ ଜାଳିବ ତା ଶିଖା—
 ପରମ ସତନେ, ନିତ୍ୟ କରିବ ସୁରଣ,
 ପରମ ତ୍ୟାଗର ଶୁଭ୍ର ପ୍ରଶାନ୍ତ ନୟନ !
 ଶାନ୍ତ ହେଉ ବିଚାଳନ ସନ୍ତାନ ଲୋଚକେ ।
 ଶାନ୍ତ ହେଉ ତତ୍ତ୍ୱ ଶୁଦ୍ଧ ତବ ପୁଣ୍ୟଲୋଚକେ !
 ସକଳ ଅପରାଧ ସୁଖ ଲଭୁ ଗୋ ପୁଣ୍ୟତା,
 ବିଦାୟ ଜନନ ! ପାର ହେଉ ତବ ବ୍ୟଥା !

। ୭ ।

ପବନ ଶୁଶାନ ଭୂମି ! ଶବ ବିଦଗଧ,
 ଶିଳ ଅପ ତେଜ ବ୍ୟୋମ ବାୟୁ ନିପ୍ରବଧ;—

ଆଦରେ ନିଅନ୍ତୁ ବର ଦେଘା ଶେଷ ସଖି,
 ପୋତ ଶେଷ ଅଶ୍ରୁ ପୋଛି ଦିଅ ସବୁ କ୍ୟଥା !
 ଦୁଃଖ ଯୋଗସୁକ୍ତ ! କ୍ୟଥା ପରମ ଆନନ୍ଦ !
 ଯେ ଆନନ୍ଦ ଲଭି ସୃଷ୍ଟି ନିବାକ ନିପୁତ ।
 ଫରକେ ମଙ୍ଗଳ ବଧୁ କରଇ ସ୍ଵୀକାର,
 ପରଶ ମରଣ ଯୋଗେ ଆଜି ନିର୍ଦ୍ଦିକାର ।
 ଏହି ଯେ ପରଶ ପୁଣ୍ୟେ-ଉତ୍ସୁ-ଶବ-ଗଜ,
 ପ୍ରାଣପୂତ ପରଶୁ ଚ ! ମୁକ୍ତ ହୁଏ ବର !
 ଯୋଗୀ-ଭିକାରୀନ୍ୟ ଚିତ୍ତେ ଯାଉଛି ଚେତାଇ
 ଅନ୍ତରାତ୍ମା ଭିତେ କର "ଆରେ ଦୁଃଖ କାହିଁ ?"
 ଏସନେ ଜନମ ନର ଗଲ ତୁମ୍ଭ ସଖି !
 ଧଳା ମେଘ ଖଣ୍ଡେ ମୋର ଅପ୍ତବ ମମତା !

। ୨ ।

କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି କେତେ ପ୍ରାଣୀ ଆଜି ତୁମ୍ଭ ଲଗି,
 ତୁମ ପ୍ରାଣୀ ସୃଷ୍ଟି ମୋର ପ୍ରାଣ ବଲରଗୀ
 ବିହ୍ୱଳେ କରଇ ଝବନର ଜୟଗାନ !
 ଶୂନ୍ୟ ଶାବନର ପ୍ରଶ୍ନ ଆଜି ସମାଧାନ !
 ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦିକାର ପ୍ରାଣ ଦୈନ୍ୟ ବିଦଗଧ,
 ଯାଇ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୁଷାର ଲୋଚକ ସମ୍ପଦ,
 ବେଲଯାଅ ସେହି ପ୍ରାଣ ଏ ରକ୍ତେ ମିଶାଇ,
 ନିର୍ଦ୍ଦିକାର ଚିତ୍ତେ ସୃଷ୍ଟି ଜୟ ଗାନ ଗାଇ,
 ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦୀପ ଜାଳ ମୃତ୍ୟୁ ଅନ୍ତକାରେ,
 ସୃଷ୍ଟିର ମଙ୍ଗଳ ପୁରୁ ତର ନିର୍ଦ୍ଦିକାରେ,
 ମିଶିଯାଏଁ ହସି ହସି ! ଲୀନ ହେଉ ଭୟ !
 ଶିଳ ଅପନଭ ମୋର ଆନନ୍ଦ ଆଶ୍ରୟ !
 ଯାଇଛ ଜନମ ଯାଅ ! ଆଶ୍ରା ତୁମ ଗପ...
 ଶାବନେ ସାର୍ଥକ ହେଉ ମାତା ମନୋରଥ !

ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିକାର

ପୁଲ୍ଲ ବୁଦ୍ଧି କ୍ଷୀଣଗାମୀ ନର କର ମଥା,
ପୁଲ୍ଲ ରୁଲ୍ଲିତ୍ୱ ଗଳା ! ଦେଖି ସେ ଉତ୍ତତା—

ହାସ୍ୟ ଉତ୍ପୁଜଇ ମନେ ଦେଖି ବ୍ୟବହାର,
ଦୁର୍ଗଭେଦ୍ୟ ହେବ ଶେଷେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିକାର !

ହୋଇନି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ, ଦାୟିତ୍ୱର ମୋହ,
ହରିତ୍ୱ ଦର୍ଶନ ! ତେଣୁ ଆତ୍ମସମାସେହ ?

ପତ୍ନୀ ଓଲଟି ହେବୁ ହବସେ ଜଳକା
ଅଜ୍ଞାତେ ବସିଲେ ଅର କାଳ ଗଳା ଧକ୍କା

ହସିବେ ଜନତା ସିନା ମଣୁ ଯାକୁ ମଣା ?
ଦେଖି ହେବେ ଶୁଣି ତୋର ଭଗ୍ନ ଜାନୁବଣା ।

କାଳହସ୍ତେ ଚୁଣ୍ଡିତୁତ ଶତ ଭୀମ-ଗଦା,
ସମୃଦ୍ଧ ସାକେତ କେତେ ହୋଇଅଛି ପଦା,

ସପ୍ତଶ ମାନବ ଗାଠ ଚର୍ଚ୍ଚନ ଚର୍ଚ୍ଚନ,
ସ୍ତୁତ୍ୱ ସ୍ତୁତ୍ୱତମ ଧରେ ହେଉ ତୋ ପୁରଣ !

ଭାରତବର୍ଷ

। ୧ ।

ପୂରବ ପଶ୍ଚିମେ ରକ୍ଷ-ଦାନବର ଲାଳା
ମଧ୍ୟ ଏ ଭାରତ ଭୂମି ଶୈଳ ପୁଣ୍ୟଶୀଳା,

ଗାଇଉଠେ, “ସ୍ଵାର୍ଥ-ଚନ୍ଦ୍ରା ସଦା ଅମଙ୍ଗଳ ।
ଆତ୍ମତ୍ୟାଗେ ସଦା ସୁଖ କୋଟି ଜନ୍ମଫଳ” ।

ଦେଖୁଛି ଏ ମୂକଧାରୀ ଚରକାଳ ରହି,
ସ୍ଵାର୍ଥର ଶୋଣିତ ସ୍ଵୋତ ଯାଏ କେତେ ବହି,

କେତେ ଜାତି ଅଭ୍ୟୁଦୟ ପଲକେ ପତନ
ସକଳ ନଶ୍ଵର ମେଲେ ଚର ସନାତନ

ହେ ଭାରତ, ଶ୍ଵେତେ ତବ ଆତ୍ମ ତ୍ୟାଗ ଶାସ୍ତ୍ର !
ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ଦେଶ ଗୁଣା ପଥେ ମାଗେ ଭାଷା,

କଣ୍ଠ ହୃଦେ କରେ ତ୍ୟାଗ ଗୁଣ୍ୟ ନାଶ ଶ୍ଵେତ !
ସନାତନ ଏ କଣ୍ଠର ତବ ଗୁଣ ଯୋଗ !

ନିଦାଣ ସରବ ହେଲେ ଅମୃତ ଧରମ,
ଏ ପୃଷ୍ଠେ ଭୂମିର ମୋର ହେଉ କୋଟି ଜନ୍ମ !

। ୨ ।

ମାନବର ଦର୍ପେ ଯେବେ ଥରିଉଠେ ମାଟି,
କୋଟି ଆର୍ତ୍ତ କଣ୍ଠସ୍ଵରେ ନଇ ଯାଏ ଫାଟି,

ସ୍ଵାର୍ଥର ପ୍ରଶ୍ନାପେ ଚକ୍ରଦିଗ କଳ୍ପସିତ
 ବିଶାଳ ଶୋଣିତଲମ୍ପା ! ଶୁଣେ ସେ ସଙ୍ଗୀତ—

“ସକଳ ପ୍ରପଞ୍ଚ ମିଥ୍ୟା ଭୂମା ସତ୍ୟସାର !
 ତ୍ୟାଗେ ସୁଖ ସନାତନ, ପ୍ରଶାନ୍ତ ବିକାର !

ତ୍ୟାଗେ ଭୂମା-ଅନୁଭୂତି ! ଅମୃତ ଆନନ୍ଦ
 ବିପଥ ମାନବ ଶାନ୍ତ ଦେଉ ତବ ହୃଦ୍ !”

ଜନମା ସାରତ ତବ ସନାତନ ବାଣୀ
 କରଇ ପ୍ରଭୁର ନିତ୍ୟ ପଦ୍ମ ବନାମା;

ଶୈଳ ଶୁଙ୍ଘା ଶୀଳା ପ୍ରମୁ ସଦେ ସମସ୍ତରେ
 ଗାଆନ୍ତି ନିର୍ଭୟେ ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଵାର୍ଥ ସଦର୍ଶରେ !

ଶମଇ ଶୋଣିତ ତୃଷା, ଆତ୍ମଦାୟା ରଣ,
 ହିମାଳୟ ସମ ତବ ସତ୍ୟ ସନାତନ !

* ଆଧୁନିକ ବର୍ବରତା

। ୧ ।

ଥିଲେ ପୁରତନ ଆତ୍ମା ଜାତି ଯେତେ ଗୋଟି
 ଏକେ ଏକେ ଧରା ପରେ ପଡ଼ିଲେଣି ଲୋଟି !
 ବିଷଣ୍ଣ ମଳିନ ଯେହ୍ନେ ଅପ୍ରଗାମୀ ରବି
 ସମୁଦ୍ଧୁଳ ଇତିବୃତ୍ତ ତାଙ୍କ ତୁଲେ ପଡ଼ି ।
 ପୁରତନ ଜାତି ଶିରେ ନବ୍ୟ ବର୍ବରତା,
 ସଗର୍ବେ ପ୍ରଭୁରେ ନିଜ ବିଜୟ ବାରତା !
 ଦଳ ଅବନତ ଶିର କରେ ରକ୍ତପାନ
 ପ୍ରାଣର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଆଜି ବୁଝେନାହିଁ ପ୍ରାଣ ।
 ମୁକ୍ତ ଯେହ୍ନେ ଭଗବାନ ! ନ ହୁଏ ଶ୍ରବଣ
 ଯୁଧିତ ଆତ୍ମର ଜାତି ବିକଳ ହୃଦୟ !
 କଳ ପଡ଼େ ପ୍ରାଣୀ ପଥେ ଯେହ୍ନେ ମାଛ ମଣା,
 ସଗର୍ବେ ବିଜୟୀ ହସେ ଦେଖି ସ୍ଥାନ ଦଣା ।
 ବୁଦ୍ଧ ପଶୁ ପ୍ରାଣେ କେତେ ପୀରତି ମମତା;
 ତା ତଡ଼ି ବୁଝିତ ଶୃଣ୍ୟ ନଷ୍ଟର ସଭ୍ୟତା !

। ୨ ।

ବର୍ବର ସଭ୍ୟତା ! ପ୍ରିୟ କର ତୋର ଗତି,
 ଶାନ୍ତ ହେଉ ଧୂସ ଲାଳା ଅସତ୍ୟ ସେ ଅତି !
 ଆଜି ସେ ବୁଦ୍ଧୁଷା ଅଗ୍ନି ଆନେ ଯାଏ ଦହ
 କାଲି ସେ ଦହକ ତୋତେ ପାରିବୁ ତ ସହି ?
 ପୁରତନ ବୋଲୁ ଯାକୁ କହୁ ଅବହେଳା,
 ପ୍ରାଣର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ତହିଁ ନ କରେ କି ଖେଳା ?

* ତୀନ ଜାପାନ ଯୁଦ୍ଧ ଉପଲକ୍ଷେ ।

ସଜଳ ସେ ନେତ୍ର ବେନି, କେତେ ଭଣ୍ଡିଁ ପ୍ରାପ,
 ନାହିଁ ଅବା ଭଣ୍ଡିଁ କେତେ ଯୁଗ ଇତିହାସ !
 ଭଲ୍ଲ ଖଳ କୁହିଁତ ଯା ଯାହା ଅମଙ୍ଗଳ
 ଯେତେ ବଦରତା କାଳ ହରଇ ସଜଳ ।
 ଥାପିଲୁ ସହସ୍ର ଯୁଗ ମଙ୍ଗଳ ବିଭୁତ !
 ପୁରାତନ ମାନବର ପୂଷ୍ଟ ଅନୁଭୁତ !
 ସଂହର ସେ ଧୂସଲିଳା ପୁନ୍ୟ ହେଉ ପ୍ରାଣ,
 ପୁନ୍ୟ ହେଉ ପୁରାତନ ଶିବ ଅବଦାନ ।

॥ * ॥

ରଣଭଙ୍ଗା ଭୁଞ୍ଜ ଭେଷ୍ଟ ବମାଏ ଆକାଶ
 ଧୁନିତ ଚୌଦିଗେ ବିଜୟୀର ଅଞ୍ଜଡ଼ାସ !
 କୋଟି ଅସହାୟ ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦଇ ଆତୁରେ,
 ଦର୍ପୀର ଅମୋଦ ଯନ୍ତ୍ର ଚୁରଇ ନିଷ୍ଠୁରେ !
 ବଦରତା ଶାନ୍ତ ମୈତ୍ରୀ କରେ ପଂହତ,
 ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷିତ ଯହିଁ ଦିନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ତଥାଗତ ।
 ବହୁଛି ରକ୍ତର ବନ୍ୟା ଗରଜେ କମାଣ
 ହିଂସିତ୍ର ବିଷାକ୍ତ ବାଣେ ପ୍ରାଣୀ ଲୟମାନ !
 ଆଜି ମଧ୍ୟ ତଥାଗତ ମାଗୁଛନ୍ତି ରକ୍ଷା,
 ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ହୃଦ ରକ୍ତଗାର ପଡ଼ିନାହିଁ ଫିକା,
 ଅଦ୍ୟାପି ମାନବ ଦ୍ଵାରେ ଯାଉଛନ୍ତି ଡାକ,
 “ସଂହର ସଂହର ଅସ୍ତ !” ଅଶ୍ରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷି !
 କିଏ ବା ଶୁଣିବ ଡାକ ଡାକିଲେ କାନ୍ଦରେ ?
 ମାନବ ଯେ ନାହିଁ ଆଜି ଆପଣାର ଘରେ !

ଆଗଭର

ଚରୁଣ ଚାପସ ଆଗଭର

ଦୁଃଖ ଆଗଭର !

ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ତମେ ସୁଖ ନୋହୁ ତୋ ଅନ୍ତର ।

ସୁଖ ନୋହୁ ତୋ ପରଶନକ୍ଷ୍ମା,

ଅଗ୍ନି ମନ୍ତ୍ରେ ଲଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠା,

ନିର୍ଜୀବ ଶିରେ ପଦାଦାତ କରି

ଚରୁଣ ନିଶାଣ ତୋଳ ଧର !

ତର ନିର୍ଭୀକ ଆଗଭର !

ପସ୍ତାତେ ତୋର ମୃତ୍ୟୁ ସୁଦର,

ହସେ ନିର୍ଭୀକ ନତ ନୋହୁ ଶିର,

ପ୍ରାଣ ଅମୃତ ନିତ୍ୟ ଦାୟାଦ —

ଗାଈ ଗାବନର ମନ୍ତ୍ର—

ଆଗଭର ଦୁଃଖ ଆଗଭର ।

ତତପ ଏଇ ସୃଷ୍ଟିର ରସେ ନିତ୍ୟ କୁ ଅଧିକାରୀ,

ନିର୍ଜୀବ ଗୁଣ ମିଥ୍ୟା ଦୁଆରେ ଆଡ଼ ପୁଣି କୁ ଭିକାରୀ ?

ଶୁକ୍ଳ ଶୁକ୍ଳ ନିଶାଣେ ତଥ୍ୟ ?

ନିର୍ଜୀବ ଯେବା ଗାବନ-ସତ୍ୟ ?

ତର ସବୁଜ ତୋ ଚରୁଣ ସୃଷ୍ଟି !

ଆନନ୍ଦ ତୋର ସବୁଦର,

ବକ କର ତୋ ଶ୍ରବଣ ଦୁଆର

ଆଗଭର ଦୁଃଖ ଆଗଭର !

ପିଞ୍ଜିଳ ପଥ ? ନାହିଁ ନାହିଁ ଭୟ !

ବଦ୍ୟତ ତୋର ଗତି,

ତର ଗାବନ୍ତ ତୋହଲଗି ସିନା

ବହୁତ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଭଗିରଥୀ !

ପିତୃ ଭକ୍ତ ପଛେ ଯେତେ କୁହୁଁ ତ

କାହାକୁ ଗୁଳା ଗୁଳା ଲଞ୍ଜିତ—

ତାରୁଣ୍ୟ ଅଧିକାରୀ ।

କହୁ ଗତା-ଶୁଭ ମିଥ୍ୟା ଜଡ଼ତା

ଶିର ସିନା ହେବ ଶସ୍ୟ ?

ସୃଷ୍ଟିର ଅତରୁପ ଆନନ୍ଦ,

ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରୁ ତୋ ଗତି ଛନ୍ଦ,

କିତବ ! ରସେ ହେ ତର ! ରସିକ

ବାନ ଶବ୍ଦନ ଯନ୍ତର ।

ଆଗଭର ଆରେ ଆଗଭର ।

ଅଦୃଶ୍ୟେ ଉପାର ମୁଗ୍ଧ ଆନେକେ

ପୁଟେରେ ପଦ୍ମପୁଲ !

ଆନନ୍ଦେ ତାର ମୂଳ !

ତର ତାରୁଣ୍ୟ କୁ ତାର ଦାୟାଦ

ଅଶକ୍ତ ଭ୍ରାନ୍ତି ଭୁଲ ।

ସେ କୁସୁମ ବିନା କାହିଁ ତୋ ଶାନ୍ତି ?

ଅଶକ୍ତ ତାଡ଼ନା ମିଥ୍ୟା ଭ୍ରାନ୍ତି !

ସତ୍ୟର ସେନା କାହିଁକି ଅଟକ

ରୁହୁଁ ପଶ୍ଚାତେ ଧରଣର ?

ଆଗଭର ହୁଅ ଆଗଭର ।

ବନ୍ଦୀ-ବନ୍ଦନା

ଶବ୍ଦ ବନ୍ଧୁ ଜୟ ଜୟ ହେ !

ଜୟ ଚର ମଙ୍ଗଳମୟ ହେ !

ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ ଝରେ ତବ ଭରସା,
ତମିରେ ତୁମର ପ୍ରୀତି ବରଷା,
କୌମୁଦୀ ତତ ପଟେ ସହସା

ଅନ୍ତର ଚର ନର୍ତ୍ତୟ ହେ

ଜୟ ତିର ମଙ୍ଗଳମୟ ହେ । ୧ ।

ଯାସାର ଦୁଃଖ ଅବସାନେ,

ପରଶେ ଶୀତଳ ଛୁୟା ପ୍ରାଣେ,

ସୃଷ୍ଟି ଉତ୍ତଳେ ତୁମ ଗାନେ,

ସକଳ ଗୁଣ ମୋହାଂସୟ ହେ,
ଜୟ ଚର ମଙ୍ଗଳମୟ ହେ । ୨ ।

ଅକ୍ଷରେ ହଜୁଳର ତମକେ

ତୁଚ୍ଛତା ଶକ୍ତିର ପଲକେ

ନିଜୀବ ଅଙ୍ଗ ମୋ ପୁଲକେ

ଲଭ ତୁମ ବାଣୀ ବସୁରୟ ହେ,
ଜୟ ଚର ମଙ୍ଗଳମୟ ହେ । ୩ ।

ମରୁରେ ବହୁର ପୁଣି ଝରଣା,

ହସେ ଉଷା ଆଲୋକବରଣା,

ମିଥ୍ୟାର ଉଦ୍‌ଘାତ ଯାତନା,

ସକଳ ମହତାସେ ଲୟ ହେ,
ଜୟ ଚର ମଙ୍ଗଳମୟ ହେ । ୪ ।

ଜୟ ହେ ପରାଣ ମହାସିନ୍ଧୁ !

ସୁବିପୁଳ ମୁଁ ସଲଳକ୍ଷ୍ମୀ !

ଧନ୍ୟ ଦେଖି ସେ ମୁଖ ଛନ୍ଦୁ

ସକଳ ପାପଗୁଣ ଶୟ ହେ !

ଜୟ ତର ମଙ୍ଗଳମୟ ହେ । ୫ ।

ଶୁଭ୍ର କୁସୁମ କେତେ ଝରଇ

ନଗନ କୁଞ୍ଜବନ ଭରଇ

ନିର୍ଘର କଳଗୀତି ଶୁଭଇ

ଦେବ ଜେଷ ବାଣୀ ବହ ହେ,

ଜୟ ତର ମଙ୍ଗଳମୟ ହେ । ୬ ।

[୧୯୩୮]

ଭକ୍ତିର ଗର୍ବ

ତୁମର ଗର୍ବ ଦେଉ ଏ ଜୀବନେ ସାର,
ଆଜ ସାଗର ବଦଳ ଦେଉ ନାରଖାର,
କୁଟୁ ଦେ ବନ୍ଧୁ ଆତ୍ମାର ଅଭିମାନ,
କୁଜ୍ଜର୍ତ୍ତୀ ହଉ ଏ ମରୁତ୍ରେ ଆଶ ପ୍ରାଣ । ୧ ।

ତୁମର ଗର୍ବେ ବନ୍ଧ ଗୋ ଦେଉ ଶ୍ରୀତ,
ମିଥ୍ୟା ସର୍ମାପେ ନିର୍ଭୟ କର ଚିତ,
ଚିର ମଙ୍ଗଳ ସକଳ ଘନତା ହର,
ଧ୍ରୁବ ଦେଉ ତବ କାଶୀ ଚିର ନିର୍ଭର ! । ୨ ।

ଅନ୍ତର ମୋହେ ମାନବର ଆରାଧନା,
ଭ୍ରମେ କଲେ କେବେ କୁହିତ ମୋ ରାସନା,
କର ଦେ ବିକଳ ନିଷ୍ଠୁରାଦେ ଜଡ଼
ତୁମର ଗର୍ବ ଦେଉ ଏ ଜୀବନ ବଡ଼ । ୩ ।

ତୁମର ଗର୍ବେ ଅଶ୍ରୁ ଯାଇ ଦେ ବନ୍ଧୁ,
ଅନ୍ଧାର ରହି ନ ଚାହୁଁ ଶୁଣାରେ ମଞ୍ଜୁ,
ନ ପ୍ରସ୍ତ ଉଦର ଅଃ ନ ମିଳୁ କନା,
ତୁମର ଗର୍ବ ନିତ୍ୟ ମୋ ଆରାଧନା । ୪ ।

ନିଷ୍ଠୁ ଜୀବନ ଦେଉ ଚିର ସମ୍ବଳ,
କୁଜ୍ଜ ମାନବ-ବନ୍ଦନାରେ କି ଫଳ ?
ତବ ବନ୍ଦନା ଅନ୍ତର କରୁ ପୁତ,
କୁଜ୍ଜର ମୋହ ଗର୍ବ ଭ୍ରମିଭୁତ । ୫ ।

ବେଶ ରଚନା

ରୂପସୀ ରହସି କର ସୁବେଶ ରଚନା,
ନୟନେ ପୁଟଇ ତବ ବିଚିତ୍ର କଳ୍ପନା !

ବିଚିତ୍ର ସ୍ୱପନ ସେ ଗୋ ବିଚିତ୍ର ରହସ୍ୟ,
ଉତ୍ତଳେ ଗୋପନେ ତହିଁ ନିତ୍ୟ ପୃଷ୍ଠି ରସ !

ଜାଣେ ନା ଭାଙ୍ଗୁଛ ଅବା, ଗୁପ୍ତ ଅଭିସାର,
ବାସକ ସଜ୍ଜାର ଶକ୍ତି, ରଜନୀ ବିକାର ।

ଦେଖଇଁ ମୁଁ ବ୍ରୀଡ଼ାନତ ସେ ନୟନ ତଳେ
ପ୍ରୀତି-ସୃଷ୍ଟି-ଘାପ ଦଣ୍ଡ ତହିଁ ପ୍ରତିପଳେ !

ମନ୍ଦର ଅନ୍ଧାରେ ସେ ଗୋ ପରମ କଲ୍ୟାଣ,
ଅକ୍ଳେଶେ ପଡ଼ଇ ଧରା ଦିଗ୍‌ବାଜସ୍ୱୀ ପ୍ରାଣ ।

ସକଳ ଜଗୀସା ଭୁଲି ନିଜେ ଦିଏ ଧରା,
ମଙ୍ଗଳର ଜୈତ୍ର ବାଣୀ ବେଶସଜ୍ଜା ପରା ?

ସାଜ ଗୋ କଲ୍ୟାଣମୟୀ ନୁହେଁ ସେ ଅଜୀବ,
ଦୁରେ ଜନ ବନ୍ଦୀ ଗାଏ ପୃଷ୍ଠି ମାଙ୍ଗଳକ ।

ପଥେ ଘାଟେ

ପଥେ ଘାଟେ କେତେ ଭରମିଲ ଏକା
 ଡାକନାହିଁ ସିନା ତୁମର ଦୁଆରେ,
 ପ୍ରୀତି ବାଣୀ ଯେତେ ନ ମାନନ୍ତୁ ମନ
 ମିଶିଲ ଗୋପନ ପ୍ରାଣ ହାତୀକାରେ,
 ଭରମେ ଭରମି ପାଦଗଲ ଭାଜି,
 ଆଖିପାଣି ମଲ ଦେଖି ଛୁପୁାକାଜି,
 ଦୂର ନର ଶଶି ପଡ଼ିଲକି ହାତେ ?
 ମିଶିଗଲ ବେଳାକାଳ-ପାଶୁକାରେ । ୧ ।

ନ ପୁଲେ ଅଶା ନ ଶମିଲ ବ୍ୟଥା,
 କେତେ କାହିଁ ବାକ ରହୁଗଲ କଥା,
 ସକଳ ଶୂନ୍ୟତା ଭେଦ ବାଜିଉଠେ
 ତୁମର ବରଦ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଅଛାରେ । ୨ ।

ତୁମର ବରଦ ଆଜି ସୁ ଚଧାର,
 ଆସ ପ୍ରିୟତମ ମୋ ଭର ସୁଦର,
 ପର ପର କଲ କେତେ ହତାଦର;
 ପର ପ୍ରୀତି ରସେ ଶମଇ କି ତୁଷା ?
 ବଳଇ କି ପ୍ରୀତି ଝର ପୁଲହାରେ । ୩ ।

* ବଧୂ-ଦର୍ଶନ

॥ ୧ ॥

ଦେଖି ଆସିଅଛ କନ୍ୟା ? ହୋଇଛି ପସନ୍ଦ ?
 ଅବ୍ୟକ୍ତ ସେ ମୁଖ-ପଦ୍ମ ଯେତେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ?
 କିଏ ଚାହୁଁଥିଲ ତହିଁ ତଳେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ?
 ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ଜୀବନ ଥରେ ଦେଲେ ଚାହିଁ ?
 ବଧୂଲ ଅଧରୁ ଅବା ଭକ୍ତପଡ଼େ କ୍ଷର ?
 ରକ୍ତାଭ ସେ ଗଣ୍ଡେ ଯାଏ ପଲକେ ସନ୍ତର—
 କେତେ ନବ ଗ୍ରହ ପ୍ରୀତି ମନଦା ଦେଖାତଳ ?
 କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଜାଗେ ଅଙ୍ଗେ ଅପୂର୍ବ ପୁଲକ ?
 ନିଶା ବ ଏ ନାଶ ସୂକ୍ଷ୍ମ ? ନାହିଁ ବା ସ୍ମରନ ?
 ସେ ନାଶ ଜୀବନ ତହିଁ ଅପୂର୍ବ ସୁପନ ?
 ଛବିମୟୀ ସେ ଭୃତ୍ୟାଣୀ, ସେ ଶିଳ୍ପ ଅତୁଳ ?
 ଉଷାଲୋକେ ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ପୃତ ମୁରୁଧ-ପଦ୍ମପୁଲ ?
 ପଦ୍ମ ବା କଂଶୁଳ ଥରେ ଦେଖିଗଲ ଜାଣି ?
 ଅଥବା ଗୋଲପ ପ୍ରୀତି ନାଶା ହୁଏ ହାଣି ?

॥ ୨ ॥

କ୍ଷଣକର ଦେଖା ! ଚିତ୍ତ ହେଲ ତର ବାସ ?
 ଜାଣିଛ ତ ବର ନୁହେଁ ପ୍ରୀତି-ଉପହାସ ?
 କ୍ଷଣକର ଜ୍ଞାନ ! ଚତୁଁ ଏତକ ଗରବ !
 ସ୍ତବ ଅବା ହବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ! ଦେଖିଛ ସରବ ?

* କୌଣସି କର ଜ ବିବାହୋପଲକ୍ଷେ ।

ଦେଖିଛ ଅନ୍ତରେ ଦିବ୍ୟ ଦେବତା ମନ୍ଦିର ?
 ଲଭିଛ ସେ ପୁଣ୍ୟପ୍ରସ୍ଥ ରମଣୀ ସୃଷ୍ଟିର ?
 ଦେଖିଛ ଗୋପନ ଚାନ୍ଦ ଅଶ୍ରୁପିତ୍ତ ପ୍ରାଣ ?
 ନିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ନାଶ ଯହିଁ କରେ ସାମଗାନ ?
 ଦେଖିଛ ନାଶର ଶକ୍ତି ଅପୂର୍ବ ସାଦୃଶ ?
 ପୌରୁଷ ସୁନ୍ଦର ଲଭି ଯା ସ୍ୱିରୁଧ ପରଶ ?
 ସଗ୍ରାମେ କଷିବ କାନ୍ଦ ଅଛି ମନେ ବଳ ?
 ପୌରୁଷର ଖାଦ୍ୟ ଲାଗି ଅଛି ନା କୌଶଳ ?
 ଅବା ସେ ଗୋଲପ ମାନ ହେବ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତେଜେ ?
 ଆପିବାର ସାର ଦୁରୁଧ ଫେନନିର ଶେଷେ ?

। ୩ ।

ମୋ ପୀରତ କଥା ପୁଚ୍ଛ ? ନାହିଁ ଶୁଣା ଜଣା,
 କାଳସ୍ତୋତେ ଭେଟ ହେଲ ଅଜ୍ଞତ ଲଳନା,
 ଅଭ ସ୍ମୃତ ସ୍ତୋତ-ପୁଲ କରେ ନେଲି ତୋଳି,
 ବର୍ଷ ଅନ୍ତେ ଉତ୍ତର ମୁଁ ନ ପାରିଲି ଶୋଲି ।
 ତାରୁଣ୍ୟ-ଉଦ୍‌ବେଗ-ବ୍ୟଥା ଦେଲି ନାହିଁ କହି
 ଅନବଦ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଦେଖି ଗାଧ ହେଲ ଦହି !
 କରୁଛି ସହସ୍ରାଧାତ, ବୁଝିବି ସେ ଅର୍ଥ,
 ଆମ୍ଭ ପରକାଶ ଲାଗି ଚିର ଅସମର୍ଥ ।
 ନ ବୁଝି ମୋ ନିଷ୍ଠୁରତା ସଜଳ ଲୋଚନ,
 ଶିଶୁ ସମ କରୁଛି ସେ ଆମ୍ଭ ସମର୍ଥଣ ।
 ପରତପ୍ତ ହେଲ ଯେବେ ଶେଷ ମଧୁକାଳ !
 ନିଃଶେଷ ତାରୁଣ୍ୟ ସାପ୍ତି, ସେ ନର-କଦାଳ !
 ହୃଦେ ସେ ଗୋଲପ, ତେଣୁ ଦେଇ ନାହିଁ ପୀଡ଼ା,
 ସକଳ ବସୁତ ମେଲେ ଶାବଳ ତା ସ୍ତ୍ରୀ !

। ୪ ।

ସଦସ୍ତୁ ଜନ୍ମନା ମୋହ କବଳ ରୁଚୁଣୀ,
 ତାରୁଣ୍ୟ ବାସନା ପଦେ ହୋଇଛି ତା ରୁଚି ।
 ବୁଝି ନି ତା ଅର୍ଥ ସେହି ନିବନ୍ଧ ବାଳିନୀ,
 ମନେ ହସେ ! କେବେ ସପ୍ତ ଦେଖି ବରାଧିକା !
 ଡାକିଲେ ସୋହାଗେ ଥରେ ଏକାନ୍ତେ ରହସି,
 ‘କି ଅବା ଗୁପ୍ତ କଥା ?’ ଭୁଲେ ଯାଏ ହସି ।
 ଭଲଅଛି ଯେତେ ଥର କରବ ମୁଁ ତ୍ୟାଗ,
 ଦୁଃଖର କର ବାନ୍ଧେ ତାର ଅନୁଗମ ।
 ଶାବନ ସଂଗ୍ରାମେ ଯହିଁ ନ ପାରେ ଭରସି,
 ଅମୋଦ ବନ୍ଦନ ତମ୍ଭେ କାନ୍ଦ ହଏ କଷି ।
 ନ୍ୟର୍ଥତାର ଅବସାଦେ ପଡ଼ିଲ ମୁଁ ଲସି,
 କ୍ଷେମ ନେତ୍ରେ ମୁନ ଓଷ୍ଠଧାରେ ଯାଏ ହସି ।
 ଭାଲେ ଯହିଁ ଶୂନ୍ୟପାଥ, ରକ୍ତ ମଂସ ଶସୁ—
 ଶୁଣ୍ଠ ଘାତ୍ରୀ, ତହିଁ ପ୍ରୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚୟ ।
 ତ୍ୟାଗ କରେ ଯେଉଁ କର ଟାଣ ଶିଳା ପରି
 ଭିତରେ ସଂସାରମରୁ ଦୁଃଖ ତାକୁ ଧରି ।
 ମଳିନ ତାରୁଣ୍ୟ ମୋହ, ବଢ଼ଇ ବୟସ;
 ରୁଚିର ମାସ ପ୍ରୀତି ଦୁଃଖାଧି ରତସ୍ୟ ।

[୧୩୩]

ମାଟିର ଉପହାସ

ତେରୁଥିଲ ବାସ ତାଳ ସକଳ ନୈପୁଣ୍ୟ,
ପଢ଼ନାହିଁ ଛୁତ, ଜମା ପାଶେ ଇଟା ରୁନ;
କେତେ ସୁଖ କଳପନା ଯାଉଥିଲ ଗଣି
କାହିଁ ଉପବନ, କାହିଁ ସ୍ଥାପିବ ଘରଣୀ ।

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିଶିବ ପୁର ପ୍ରିୟା-କାଶ-ହାସେ,
ଅପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦ ପୁଣି ଶିଶୁକଣ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠେ,
ମାଟିରେ ଉଠିବ ଗଢ଼ି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନ,
ମାଟିର କୁଟୀର ହେବ ଦେବତା-ଉବନ !

ତାଳ ତାର ମନ ପ୍ରାଣ ଅପୂର୍ବ କୌଶଳ,
ଭଲଥିଲ ପୁଟାଇବ ମରୁରେ କମଳ,
ଶେଷ ହେଲ ଯଶେ ସବୁ ତା ପିକର ପଦ,
ଅସିଲ ସେପାରୁ ତାକ ! ଯଶେ ହେଲ ଧଉ—
ଶିଶୁ ସମ ! ଇଟା ତୁନ ହସେ ଅନ୍ଧକାରେ !
ଶୁଭେ “ରାମ ନାମ ସତ୍ୟ” ନିର୍ଜନ ନିଶାରେ ।

* ଜନ୍ମ-ସମସ୍ୟା

ସୁଗଳ ଗୁଣ ବିଦ୍ୟା-ଅର୍ଥୀ ଦୂର ପଶ୍ଚିମ ଯାଣୀ !
 ବାଣୀୟ ପୋତେ ଭୃଗୁୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ସ୍ଵଳ୍ପ ଆସନ ପାତ,
 କଟାଇ ଦେଲେଣି ସିନ୍ଧୁ ବସେ ସାତୋଟି ରଜନ ଚକା,
 ବାହାର ନଗମ ଅନ୍ଧାର ପରି ଭବିଷ୍ୟ କାର କବା—
 କେହି ନ ଜାଣଇ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ବେନ ଜନ ଆଶା ଉତ,
 ସେଥିଲଗି ଶତ ଯାହାର ପୀଡ଼ା ବେନ ଜନ ଆଗେ ବୁଝ ।
 ଭୃଗୁୟ ଶ୍ରେଣୀର ଯାଣୀ ବେଦନା ଅପତ୍ୟ ବେନ ଅଙ୍ଗେ,
 ସହଯାଣୀ ସେ ପୁତ୍ରେ ବନ୍ଧୁକୁ ଯୌବନ-ରସ-ରଙ୍ଗେ;
 “ଦରିଦ୍ର ମୁହିଁ ବରିଛୁ ଏ ବଣା, ନାହିଁ ମୋ ଉପାୟ ଆଇ,
 ଭୃମେ କାହିଁପାଇଁ ସତ୍ତ୍ଵ ନକେ ସମ୍ପଦ ଏତେ ଥାଇ ?
 ଧନକର ସୁତ ସୁଖର ଦାୟାଦ ସ୍ଵପ୍ନାରେ ବର ଦୈନ୍ୟ ?
 ନିଷ୍ଠୁର ନାହିଁ ଦେବେ ତଳେ ଏଥି ବଦରତାର ସୈନ୍ୟ † !”
 “ଜାଣନା ବରୁ !” ଉତ୍ତରେ ଆନ “ଅଭିଜାତ କବ ତଳେ,
 ଶାବନ ଦୈନ୍ୟ କରୁଣ-କାହାଣୀ-ମନ୍ଦ-ପ୍ରଘାପ ଜଳେ !
 ଜାଣନା ବରିଛୁ ସ୍ଵେଚ୍ଛାରେ କଥା ନିୟନ୍ତର ଉପହାସ
 ଦୈନ୍ୟର ବ୍ରତ ବଢ଼ିଛୁ ସୁଖେ ମୁଁ, ଶୁଣ ମୋର ଇତିହାସ ।”

। ୨ ।

“ତପଶୀଳାର ଅଧିକାରୀ ଆମେ ଚୌତ ଭଗିନୀ ଭଲ
 ଜନକ ଜନମ ସଦାୟ ଆମର ଆଗପଛ କେହି ନାହିଁ ।
 ଗୁରୁଣା ଜନମ, ବିବ୍ରତ ପିତା, ବୃଦ୍ଧି ଅଧ୍ୟାପନା,
 ସ୍ଵଳ୍ପ ବେତନ ମିଳେ ଯା ମାତର ଆତ୍ମରେ ଦୁହେ ସେ ଗଣା ।

* ତତ୍ତ୍ଵର ମାୟାଧର ମାନସିଂହଙ୍କର ବିଲତ ଭ୍ରମଣକାହାଣୀ
 ପଠନାନ୍ତର

† ସାଧାରଣ ନୌଯାଣୀ ଦଳ ।

ଅବାଦରେ ପୁଣି ଦୁର୍ଲଭ୍ୟତ ଚୈଦନ୍ତୁ ତନ ଜଣ
 ରହିଗଲୁଁ ବାକି ଯେତେ ଜଣ ସାର ନିପୁଣ ସହଚେ ରଣ ।
 ବୃତ୍ତ ବସୁସେ କହେ ପିତା କ୍ରାନ୍ତ ବସୁନ ଶ୍ରମ,
 ଆମର ପୁଞ୍ଜର ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ସେ ଯେ ନିତ୍ୟ ଗଲଦ୍ରବୀ ।
 ରୁଗ୍ଣା ଜନନୀ ଆମ ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ଦିନୁ ଦିନ ଶୀତଳର
 ଦିନେ ତାଙ୍କର ଯଦୁ ଚେଷ୍ଟା ଜାଣି ନାହିଁ ଅବସର ।

ଅଗ୍ରଜ ମୁହିଁ ସନ୍ତାନ ଗଃଣ, ହେଲ ଦିନୁ ମୋର ଜ୍ଞାନ—
 ଏକଇ ପ୍ରଶ୍ନ ନିତ୍ୟ ଦିବସ ବ୍ୟାକୁଳ କରୁଛି ପ୍ରାଣ ।
 କି ଲଭ ଯହେ ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରୟାସେ ମିଳେ କାହିଁ ଅମୃତ—
 ଇଚ୍ଛାରେ ଗଲେ ଲଗାଇଲ ପାଣି ଦୈନ୍ୟ ସ୍ଵେଚ୍ଛାକୁତ ?
 ପିତା ହେଉ ଅବା ନମସ୍ୟ ଗୁରୁ, ଆତ୍ମକୁତ ଯେ ପାପ—
 ଚପଳ ଛା ଲାଗି ସମ ଅନୁଭୂତ ବ୍ୟର୍ଥ ମନର ତାପ ।

ଦୁର୍ବତ ଏଇ ସଂସାର ଭର ବହୁଲେ ଯେ ପିତା ଜାଣି
 ଅବହେରନାର ପଳ ଶ୍ରେଣୀ ଆମେ ନିଶ୍ଚୟ ଚୈଦ ପ୍ରାଣୀ ।
 କେବେ ଦିନେ ଦିନେ ଅସତ୍ୟ ହେଲେ ଦୈନ୍ୟ ଅଭବ ଶୀତା,
 ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠେ କହିଛି ପିଅରେ ତଳ ମୁଁ ବନୟ କ୍ରୀଡ଼ା—
 ବେଳସୁଁ ଉପାୟ ଖୋଜିନାହିଁ ତୁମେ ଖଟାଇ ଆପଣା ବୁଦ୍ଧି
 ନୟା ସ୍ରୋତ ପରି ବଂଶ ସହିତେ ଦୈନ୍ୟର ଜ୍ଞାନା ବୁଦ୍ଧି !

ଅରେ ନୁହେଁ ବାବୁ ତନ ଥର ଜାଣି କହାଅଛି ଦୋଷାସେପ,
 ଦେଖିବି ମାତ୍ର ଜନକ ଜନନୀ ନୟନ ବେଶରେ କୋପ ।
 ଅଜ୍ଞାନେ ଦିନେ କହିଲ “ଦିଅନା ଅଦ୍ଭୁତ ନେତୋଟି ମାର
 କବା ପୌରୁଷ ମିଳଇ ଏମନ ଦଳାଦଳେ ଚିତ ଦାସ !”
 ସେଦିନ ଦେଖିଛି ଲଜ୍ଜିତ ପିତା ଅବନତ କଲେ ଶିର,
 ଅନୁଭାସନଲେ ଶ୍ରୀକୁ ତତ୍ତ୍ଵ ମାତର ଶାନ୍ତ ଶିର ।
 କହିଲେ “ବାବୁ ମୋ ମଦଭାଗ ଦୁନିଆରେ ଆଉ କାହିଁ ?
 ଆପଣାର ମୋର ଦୁଷ୍ଟ ଲାଗି ଆଉ କିଏ ହେବ ଦାୟୀ ?

ଇଚ୍ଛା କରିନି ଚୌଦକୁ କେତେ, ଲୋଡ଼ିଥିଲି ତନି ରୁଣି;
 ରୁଣିକୁ ଚୌଦ କଲି କେ କାହିଁକି ନି ମାଗିଲି ଥରେ ବାରି ।
 ଖଟାଇଛି ସବୁ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଜ୍ଞା ପଦାଦୃତ ଧ୍ୟାନ ଜ୍ଞାନ,
 ଏକଇ ସତ୍ୟ ହୋଇଛି ପ୍ରଣତ ସୁଦରତମ ପ୍ରାଣ !”
 ସୁନ୍ଦର ମୋର ଚୌଦ କଲିକା ! କେଣେ ଗଲେ ତନି ଆଦା ?
 ସେହି ଶୂନ୍ୟତା ପୂରାଇବ କିଏ ? ସଦାୟ ସେ ତଉ-ବାଦା !
 କରୁଛି ତ କେତେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ! ପେଷିଛି ଶମନପୁରେ,
 ତନୋଟି ପ୍ରାଣର କମଳ କଲିକା ! ପୁଣିଥୁଛି ମୁଁ ଆତ୍ମରେ !
 ଅଭେଦ୍ୟ ସ୍ୱର ନିୟତରେ ଦ୍ୱାରେ ପାଇ ନାହିଁ ଉତ୍ତର,
 ଦେଲି ଆଜି ବାବୁ ଚୋଡ଼େ ପ୍ରାଧୀନତା ଇଚ୍ଛା ତୋ ସାଦା କର ।
 ଇଚ୍ଛା ସାଦାକୁ ଦିଅ ଆଜି ବଳି ମିଶାଇ ଏ ବେନି ପ୍ରାଣୀ !
 ଉପାୟ ନ ଦିଶେ !” ହୁଏ କଣ୍ଠ ! ନୟନୁ ଝରଇ ପାଣି !
 ହଜିଲ ସକଳ ତରୁଣୀ ତମୁ ରୁଣିଁ ସେ ଆଦୃତ ମୁଖ,
 କରୁଣା ନୟନ ସୁରିଲେ ବନ୍ଧୁ ତୁଚ୍ଛ ସକଳ ଦୁଃଖ !
 ସୃଷ୍ଟିରେ ମୋର କିବା ପ୍ରୟୋଜନ-ପ୍ରୟୋଜନ କିବା କାର
 ବୁଝିଲି ସେ ଦିନ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରଶ୍ନେ ନାହିଁ ମୋର ଅଧିକାର ।
 ପିତା ନୁହେଁ ମୁଁହିଁ ! ସେ ଦିନୁ ବରିଲି ପିତାର-ଅମ୍ବୁ-ଦାନ,
 ସୃଷ୍ଟିର ଲାଗି କୃତ୍ତ୍ୱ ସାଧନ ସତ୍ତ୍ୱ କଲି ମୋ ଜ୍ଞାନ !
 ସିନ୍ଧୁ ବକ୍ଷ ଅନ୍ଧାର ପରି ତର ଉଦ୍‌ବ୍ୟନ୍ଧୁ,
 କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବନ ! ମାତର ବନ୍ଧୁ ମୃତ୍ୟୁକୁ କରେ ଜୟ !
 ତୁଚ୍ଛ ଚାଠାରୁ ସ୍ୱାର୍ଥ ଅଶ୍ରୁ ତୁଚ୍ଛ ଶତ ସମସ୍ୟା,
 ଜୀବନର ସ୍ତୋତେ ଉପାଇ ପାରିଲେ ଅଉ କି ଦୈନ୍ୟ ଦଶା ?”

* ବନ୍ଦୀ-ବୀର

ସୂତ୍ରଜ୍ଞ ଜନମ ଭୂମି ମାନ ରସା ଲଗି
 ଅଳ୍ପାଳ ପରାଣେ, ସୁଖ ରକ୍ତଧିକ ଜାଗି !
 ଏ ଧରର କର୍ତ୍ତାବୀର ପଦାନତ ବନ୍ଧ
 ଶିଖିବେ ତୁମଠୁ ଶର ମରଣ ଆନନ୍ଦ ।
 କାହିଁକି ହୁଅନ୍ତ ଭୁକ୍ତ ? ମୁଖ ଅବସନ୍ନ ?
 ବେଦନାର ପ୍ରସ୍ତାପାତ ? ସମ୍ମୁଖେ ମରଣ ?
 ପଛେ ପୁଣି ମୃତ୍ୟୁ ସେନା ହସଇ ଭକଟ ?
 ସମ୍ମୁଖେ ସେ ବଡ଼ ଭୂମି ଅତି ସନ୍ନିକଟ ?
 ଭଣ୍ଡି ଭବ ମର ଦେହ ଦେବ ଦୃଶଣିତ,—
 ମିଶିବ ମାଟିରେ ? ସେଥିଲଗି ସଙ୍କଟ ?
 ଭଲଥିଲ ଅବା ସୁନ୍ଦର ମାର ଅଗଣେ,
 ବରଥାନ ହସି ହସି ବାରର ମରଣ ?
 ବାରର ମରଣ ନିତ୍ୟ ବାର କରେ ଦାଶ
 ମାତ୍ର କାଳହସ୍ତେ ସୁପ୍ର ନର ଭାଗ୍ୟ ଭୁବ ।
 ଜାଣେ ସେ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରାଣ ଶୋଣିତ ଚୁକ୍ତିତ
 ଦେଖି ନର ନିଷ୍ପେଷଣ ବିଷ୍ଣୁକ୍ଷ୍ୟ ବ୍ୟଥିତ ।
 ସଭ୍ୟତାର ଅତ୍ୟାଚାର ଦୁର୍ଗଣର ଶୀତା
 ଶୁକ୍ଷ୍ୟ ଦେଖି ଦୈବ ଭୂମେ ଦାନବର ହୀଡ଼ା !
 ନ ସୁଚ୍ଚି ପିତାସା ଆପେ ପଡ଼ିବଲ ଧସ,
 ଶସ୍ତ୍ର ହସ୍ତେ ତୁମ ପ୍ରାଣ ସମାଧାନ ପସ ?

* ଅତ୍ୟଧିକଆର ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ ରାମଦେବୀ । ସେ ବଡ଼
 ରାଜା-ଅତ୍ୟଧିକଆ ସୁନ୍ଦର ପଦ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ପରେ ବନ୍ଦୀ
 ହୋଇ ଶସ୍ତ୍ର ହସ୍ତରେ ବଡ଼ ହୋଇଥିଲେ ।

ଦୁଃଖ ଅଧୁନ ମଦେ ! ସେତକ ଅଶ୍ରୁସା !
 ଅନ୍ୟାୟ ମିଥ୍ୟାର ତଳେ ହୋଇନାହିଁ ବାସ !
 ଭବିଷ୍ୟତ ତବ ଜନ୍ମଭୂମି ଟାଣ ମାନ;
 ବସନ୍ତରା ଲାଗି ଦୁଷ୍ଟ ଦେବତା ବଧାନ ।
 ମରଣର ଯାତ୍ରୀ ବୁଝେ ନାହିଁ କାଳ ପାତ,
 ବାରରେ ନୁହଇ ମରଣର ଗୁଣପାତ,
 ହୁଅ ବାର କର୍ତ୍ତାର ନୁହ ଆଉ ପୁଣି;
 ଆପୁରୁଷ କୋଟି ସେନା ଭରବାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ—
 ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଭବିଷ୍ୟ ଯାତ୍ରା, ଜଳବ ଅନଳ,
 ଭୟ ହେବ ଦତ୍ୟ ଭୂମେ ମାନବ ଗରଳ ।
 ସମ୍ଭାମର ଅନ୍ତେ ହେଉ ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ
 ସତଳ ପ୍ରପଞ୍ଚ ମେଲେ ଦେବର ପ୍ରକାଶ ।
 ଯାଅ ଦୈବ ସେନା, ଯାଅ ପରମ କର୍ଣ୍ଣାଟ,
 ଭୂମର ଭବିଷ୍ୟ-ଦାସ୍ୟ ଭଜୟାଁ ସୈନିକ—
 ଦେଖି ହେଉ ସଜ୍ଜିତ ! କାଳର ପୂଜାର
 ସତଳ ଭକ୍ତ ଭର ଦିଏ ପରିଷ୍କାର ।
 ଜାଣେ ନା ଯେ ଭୂମ ଭଳି ବାରର ପଲ୍ଲୀ
 ତର ପ୍ରସାଦ ହେଲେ ବଦର ସମାନ !
 ବଦରର ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ନୁହେଁ କେବେ ଭୁଣା,
 ମଜ୍ଜାଜାତ ଧର୍ମ ନାମେ ବଦରତା ପୁଣା !

* କୌଣସି ପ୍ରଣୟୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ

। ୧ ॥

ପରସ୍ତ ପରଶେ ପୁଲ ପଡ଼ିବ ତ ଝଡ଼,
 ଝଡ଼ିବ ଶ୍ୟାମଳ ପତ୍ର ! ପାରିବ କି ଧରି ?
 ବଦନ ରଞ୍ଜନ ସ୍ତୁତୀ ବଦନ ପ୍ରସାସ,
 ଶୁଦ୍ଧଲୋ ଶିଳ୍ପେ କରେ କାଳ ଉପହାସ !
 କୁସୁମର ଶେଷ ଦଶା ନ ପାରିବ ଦେଖି,
 ତେଣୁ ବାସ୍ତବତା ସତ୍ୟ ପାଇବ ଇର୍ଷ୍ୟେ ?
 ଆପଣା ଅସ୍ତତା-ମୋହେ ପିନ୍ଧି ରୁପଠୁଣ,
 କେତେ ଭନ ଜର ମୃତ୍ୟୁ ନେହେ ଦେବ ଧୁଳି ?
 ଶୁଣୁ ନ ଅଦୂରେ ଶୁଭେ କାଳ ଆଗମନ ?
 କାତ ଦେବ କାତ ଆଜି ଦଶରଥ ପା ମଣି ।
 ଶରପାରିଆଳ ମଣି ! କାହୁଁ ସେ ଶୌରସ ?
 ଭଲକୁ କରୁଛ ଭେଲ, ସତ୍ୟ ବସତୁଣ !
 ଯେ ମରଣେ କର ଉପୁ ଚର୍ଚ୍ଚି ମିତ୍ରମାଣ,
 କେବେ ଶିଳ୍ପୀ ହେବ ଲଭ ଅମୃତ ସନ୍ତାନ !

। ୨ ।

ଝରଲେ କୁସୁମ ତାର ରୂପ ସରରର—
 ଲଗି ରହେ ଭଉ ପଟେ, ତାର ଅନୁଭବ—
 ନର୍ତ୍ତନ ନିଶାରେ ପ୍ରାଣ କରଇ ଆକୁଳ,
 ମରଣର ଭର୍ତ୍ତି ଉଠେ ସେ ଅକୁଳ ପୁଲ !
 ତେସନେ ପ୍ରୀତିରୁ ବଳୁ ସୁଧା ପାର ଗୁଣି ?
 ପ୍ରୀତିବନ୍ୟା କୁମ ଲଗି ବହୁବ ଉଦାଣି !

* ଅନୁଭବ ବନ କୁ ଲଗିତ ଉଦାଣିତ ପଦ

ଯଦ୍‌ବନ ଗଲେ ଜସ ଦେବ ଯଦ୍‌ବନ,
 କୁମ ପ୍ରୀତି ଶୁଷ୍ଟ ବାସୁ ଅପନା ତରନ—
 ପଦକ ସେ ଦନ ଧର ! ନାହିଁ ପାଇଁ ତର ?
 ଶାସାଣରେ ଦେଲେ ଘଣ୍ଟି ପୀରକ ସୁଦର !
 ତାଠକୁ କରୁଛ ଯଦ୍, ଦେଖିନ ତରନ !
 “ଲଲ ଲଲ ରୁପ” ବୋଲ ଦୃତସ୍ତୁ ସ୍ତୁତନ—
 କବସେ ସଦସ୍ତୁ ପର ! କର ଅତି ସଦ୍‌ସ୍ତୁ !
 ବଢ଼ି ଯାଏ ଆଦଳତା, ନାହିଁ ମିଳେ ରୁଦ୍‌ !

। ୩ ।

ଶ୍ରେୟାସ ଯାହା ଶ୍ରେୟା ! ନାହିଁକି ଆଦୁଳ ?
 ପୁଣି ଶୂନ୍ୟ ବ୍ରତଘରେ ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁଲ !
 ଗଲେ ପୁରାତନ ନଦୀର ଆଗମନ,
 ସବୁ ବିକର୍ଣ୍ଣନ ମେଲେ ବିକଶେ ଉଦନ !
 ଦସନ୍ତ ଦେବତା, ଆଉ କିବା ଭ୍ରାନ୍ତି ରସ ?
 ଆବର୍ଣ୍ଣନେ ବିକର୍ଣ୍ଣନେ ଉଦନର କସ ?
 ଉଦନ ଅମୃତ ରୂପ ପୀରକ ବିକାଶ
 ମୁରୁ ଶୋଭା ଦେଲେ ସବୁ ରସେ ପ୍ରୀତି-ଦାୟକ
 ସେ ରୂପ ଲେଖକ ନାହିଁ କୋର ରଚନା,
 ସୌର ତାପେ ନବରାବ ତା ପ୍ରୀତି ମୂର୍ତ୍ତିନା,
 ଜାଣେନା ଆଶଙ୍କା, ଶୁଚ, ରଖିବା ଗୋପନ,
 ଶତ ଦୃଷ୍ଟି ଶୁଭା ନାହିଁ କରଇ ବରଣ ।
 ବରେ ଶତ ନିଷ୍ଠୁରତା, ଖସଇ ଶୁଦ୍ଧତା,
 ରହୁଯାଏ ଅସି ବାହୁଁ ପୀରକ ମମତା ।

। ୪ ।

ସେ ପ୍ରୀତି ସେ ରୂପ ପ୍ରସା ଉଦନର ପାର
 ଅନ ଯେତେ ରୂପ ଆସ ଖାଇ ଦାହାଦାର !

ଭକ୍ତର ଖବର ରସ ପିଇବ କିମାତ ?
 ନଗରେ ଯୌବନ ସୁଖ ? ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖେ ଭାବ ?
 ସହଜ କି ଭାବ ଏତେ ଆତ୍ମ-ପ୍ରକାଶନା ?
 ଲତାକୁଞ୍ଜ ଅନ୍ତରାଳ ଶୁଭାର ରଚନା—
 ଲୁପ୍ତ ହେବ ଦିନେ ! ବରୁ ଆସିଲେ ବରଣା !
 ଭଲଟି ସେ ଦିନ କିବା ପ୍ରାଣର ଭରଣା ?
 ପୀରକି ଲାଗିବ ପିତା, ଭେଗେ ଅସମତା ;
 ମୃତ୍ୟୁ ଚହୁଁ ଶରଣୁଣ ବାଧୁକ ସେ ବ୍ୟଥା !
 ହେଉପଡ଼ୁ ପୁଲ ! ନୟ ବହୁଯାଉ ଦୁର !
 ଭଲ ଭେଗ ସମାପ୍ତିତା ! କୋଟି ପଲ୍ଲୀପୁରେ—
 ଭକ୍ତକୁ ଆନନ୍ଦଗାନ ! ଶୀତ ସେ ରୁପସୀ—
 କୋଟିରୂପେ ତା ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଉଠୁନା ବଦଳି !
 ଭୟ କିବା ? ରୂପ ଅଗ୍ର ଯେବେ ତାର ଶୀତ,
 ଅତୀତେ ମରଣେ ପ୍ରୀତି ଲଭିବ ବନ୍ଦନ ।

ର-ଦେବତା

। ୧ ।

ଶୁଣିଲି ମୁଁ ଅଧିକକ ନରପତି ଜଣେ
ଏ ଭାରତ ଭୂମି—ଭୂଦେବ—ପ୍ରତେ—ସ୍ୱପ୍ନ ମଣ୍ଡଳ !
ଆପଣାର ସନ୍ତାନ ଶୁଣି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଆସନ—
ଦେବଜନ୍ମ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସମେ ବେଳାଏ ଅଗନ ।
ସୁନଭୂଷା ବ୍ୟସନରେ ଦେଇ ଜଳାଞ୍ଜଳ,
କରୁଛନ୍ତି ଆରାଧନା ଦେଲେ ତୁଣ ଧରି—
ଦୁଃସ୍ୱ ପ୍ରଜାକର୍ତ୍ତା ଲାଗି; ସୁଖ ଅମଙ୍ଗଳ
ନୟନୁ ଝରଇ ଅଶ୍ରୁଧାର ଅଦରଳ !
ଭଲ ଜନ-ଧୈର୍ଯ୍ୟ ମୋର ଦୁଃଖର ସମ୍ଭାଳ
ଦେବଭର ମୋହାଦେଶ ଆପେ ରୁଠେ ଜଳ ।
ଯେ ଦେଶେ ଏସନ ସୁଜା ତର ଅଦରଳ
ସେ ଦେଶେ ମରଣ ଦିନା ମଧୁର ସୁପନା
ସେ ଦେଶେ ଏସନ ନର-ଦେବତା ପୂଜାଣ
କି ଭୟ ଭବନା ତବ ଭବିଷ୍ୟ ଭଗାଣ ?

। ୨ ।

ଧୂର ସେହି ସୁଜା ପାର ପରନା ଅଶେଷ,
ପ୍ରାଣ ସନମାନ ଲାଗି ପାନ୍ତି ପରଦେଶ ।
ପର ରତ୍ନେ ପଥେ ଗାଟେ କରନ୍ତି ଶୟନ,
ତର ଭଣ୍ଡା-ଆଣୀ ଶୂନ୍ୟ ଅଗନ ବସନ,
ଶୂନ୍ୟ ଶିବା ସମ ପଥେ ଭଜନ୍ତି ମରଣ,
ସ୍ତୁତ ନର ବସବାସ ପ୍ରବାସ ବରଣ,
ବରନ୍ତି ଅଦୃଶ୍ୟ ଶୀତ-ବରଷା-ବସଣ,
ବୃତ-ଶୀତା ଦୁର୍ନୀତରୁ ବୃଦ୍ଧେ ପା ଦୁଷଣ ।

ସେ ନର-ପିଣ୍ଡାତ ତାର ଜନମକୁ ଧୂଳି,
 ତର ଭ୍ରାନ୍ତ ତାର ସୁଖ-କଳ୍ପନା ଅଳୀତ ।
 ଜାଣି ସେ ବୋଧ ଆତ୍ମ-ଅପମାନ-ତାପ
 ତା ନାମ ଧରିବା କୁଣ୍ଡେ ଭାବେ ପ୍ରାଣୀ ପାପ ।
 ପାପଗ୍ରହ ନବୀଲ ଅବସ୍ତର ଗୁଣୀ ଜ୍ଞାନ
 କର୍ମ ଆଇ ମର ମେତୁ ପାରେ ନାହିଁ ଜାଣି ।

। * ।

ଏ ଭାବରେ କାଳେ ବଜା—କହେ ଇତିହାସ—
 ହସଲ ମାନବ ଲାଗି ପମେ ଅମୃତ—
 ଆଶିକା ଆଶାରେ ତେଜ ବରଲ ବଜରାଡ଼,
 ଦୁଦସୁଶୋଣିତ ଦାନେ ନେତଲ ସଦାତ୍ୟାଗୀ,
 ହେବେଲ ସୁଦସ୍ତେ ପ୍ରଜା ଲାଗି ଦୁଦପ୍ରୀତି,
 ବସ୍ତରେ ସନ୍ଧ୍ୟାପ ! ତାଲ ପାଇଅଛି ବଡ଼ !
 ସୁଶ୍ୟାଣ୍ଡୋତ ବଜନ୍ୟକ କୁମେ ବାଶଧର,
 ନନ୍ଦୁତ୍ୟାନ ପୁଲ ସମ ହସ୍ତର ସୁଦର ।
 ସେ ଆଦର୍ଶ ଆଜ କାଳେ ଅଜାର-ମାଣିତ୍ୟ,
 ଭଗବତ ମତ ପହିଁ ସ୍ଵାର୍ଥ ଆରପିତ,
 ଶ୍ଵାପଦ-ବୁଦ୍ଧିଶା ଜନଲ ଶତ ବଜ-ପ୍ରାଣେ !
 ପରଜା ଦୁର୍ଗତ ଶୁଣୁଛି କେ ଅବଧାନେ !
 ନ ଖାଇ ମରଳ ଲୋକ, ମଝେ ଅଶାନ୍ତେ
 ନମସ୍ୟ ଅମୃତ ବଜ୍ୟ ଭେଗ ନିର୍ଦ୍ଦିତାବତ ।

ଚାରୁଣୀ-ଶିଳ୍ପ

ବାଣି ଉଚ୍ଚ ଅଭିଳାଷ, ବାଣି ଉଚ୍ଚ ଶିଳ୍ପ,
 ବାଣି ସତ୍ୟ-ପ୍ରୀତି, କଷ୍ଟା ଅଟଳ ସେ ଶିଳ୍ପ !
 ବାଣି ସେ ଗୌରୁଷ, ସାଧୀ, ବଳଷ୍ଟ ସାହସ,
 ଅଟଳ ଭୟାବ ପଦସତା ଆଦରଣ !
 ବାଣି ସେହି ସୌନ୍ଦ୍ୟ ମୁଖ ପ୍ରଶାନ୍ତ ସମାପ୍ତ,
 ନୈତନ୍ତରୀ ନାଶେ ନାଣି ସାର ଅବଦାନ !
 ବାଣି ସେ ସୁନ୍ଦର ଭର ପଦସ ଚାରୁଣୀ,
 କଷ୍ଟସେବା ଭୟା ପା' ଉଦନ-ନୈତନ୍ତରୀ !
 ସ୍ୱାଧୀନୀ, ଆତ୍ମାକନ, ଦଣ୍ୟ ବାମବୁଦ୍ଧ,
 ଅସମତ ପ୍ରଗଳ୍ଭତା ମିଥ୍ୟା ଆତ ସାର
 ପ୍ରାଣସ୍ତନ ଏ ଚାରୁଣୀ ଅନ୍ତଃସାରସୁନ୍ଦରୀ,
 ଶୁକ୍ଳ ଆଦର୍ଶ ଭାର, ନୈତନ୍ତରୀ ଦଣ୍ୟ !
 ଅନାସତ ଉତ୍ତରାସ ଦୁର୍ବଳ ଗାତର—
 ନିତନ୍ତରୀ ଦେବନୀ-ଲତେ ନତ ଦ୍ରବ ଶିଳ୍ପ ।

* ଶୂଚାଳତାକୁ

ତାହୁଁ ଲୋକ ଦଳେ ? ଚନ୍ଦ୍ରନାହିଁ ମନା,
 ସିନ୍ଧୁକର ଶିପ ଗଲା ସେତକ ଗ୍ରାସନା !
 କଲ-କଲ ଅଛି ବୋଲି ଶୋରେ କି ଉତ୍ତରା ?
 ପୁ, ହଣ୍ଡାସି ଅଟଇ କି ଅସହାୟ-କ୍ୟଥା ?
 ଅମ୍ଭ ଗୁଣୀନତା ଯେବେ ଭର ଏଡ଼େ ବଡ଼,
 ଅନ ମୁକ୍ତି ବେଳେ କିପାଁ ଦନ୍ତ ବଡ଼ମଡ଼ ?
 କୁମେ ଶୁଲ କୁମ ପଥେ, ମୋ ପଥେ ମୁଁ ଚର୍ଚ୍ଚେ,
 କୁମ ପଥେ ଟାଣି କିପାଁ ବଳେ କରୁଗଲେ ?
 ଅଦୃଷ୍ଟ ଗଦନ ପଥେ କିଏ ଉଲ ରେଲ—
 ସବୁଠି ଅଜ୍ଞତ ! ସବେ ଖେଳୁ ଦୁ୍ୟତ ଖେଳ !
 ତାହୁଁ ଲୋକ ଅଳ ତର ମୋ ମରଣ
 କରୁ ମୁଁ କିଏ କାଲି ହେଲେ ପ୍ରସ୍ତୋତନ ?
 ଲୋକ କୁଣ୍ଡିତ, ଶୁନ, ବେ ସତ୍ୟ ସାର୍ଥକ
 କୁହୁଁ କୁମେ, କୁହୁଁ ମୁଁ, ଜାଳ ହସୁରକ ।

[୧୯୩୮]

ରାଜୀ-ପୁଣ୍ଡିନା

(ଯେବେ) ଅନ୍ଧାର ମନୁପଥେ ଭରମେ ଏକାକୀ,
ପରାରେ ବନ୍ଧୁ ହେ ସେନାପତି ତାଳ ।

ମରାଜନା ପଛେ ହୁଟି
ତରୁ ମୋ ଗଲେ ପୁଟି
ବନ୍ଧୁ ! ଓଗାକୁ ପଥ ବେନ ଶ୍ରୀତ ଆଖି !
ସେନାପତି ତାଳ ।

ହାଟି କୋଳାହଳେ ହେଲେ

ଶ୍ରବଣ ବଧୂର,

ପରାଣ ଗୋପନ ପୁରେ

ଶୁଣଇ ଶ୍ରୀତ ଗେ ।

ସକଳ ହରଷେ କୁମେ—

କରୁଣ ରାଗିଣୀ,

ବଧୂର ପରାଣବଧୁ—

ତଳ ନେଇ କଣି ।

ମୋ କରୁଣ ଇତିହାସ

ନିଜ କରେ ଉପହାସ !

ଚେତନା ମୋ ହେଲେ ଜଡ଼

ହଳାହଳ ରାଗି,

କୁଳଣି କଠୋର ପୁରେ

ସେନ ପାତ୍ର ତାଳ ।

ମୋ ଭକ୍ତା ଅଭିମାନ
 ଦେଲେ ଯାଏ ରୁଣି,
 ମଳିନ କାସନା ଆଶା
 ଗଲେ ଦିଅ ଖୁଣ୍ଟ ।
 ସକଳ ସୁପନ ଯାଉ
 ଝଟିକାରେ ଉଡ଼ି
 ଆତ୍ମ-ଘନତା ଦନ୍ତୁ—
 ଦିନ ଯାଏଁ ହୁଡ଼ି ।

ନୀଳ ଅଶେଷ ଦିକାର
 ଗୌରବ ନାରଖାର
 ବଲଧବ୍ୟ ମୋ ଲୋଚନେ
 କାଳ ଦେ ସଖି,
 ଦେଖିଯାଅ ତାଳ ।

ସ୍ତବ

। ୧ ।

ଦେଖିଲି ସୁରଳ ସ୍ତବ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅରୁଣ !
 ପ୍ରାଣ ପାତ୍ରବାରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେବ ପଦ୍ମ ପୁଲ—
 ଉଷାଳ ଅରୁଣ ପ୍ରୀତି ଅର୍ଥ ନିମାଳତ,
 ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ଅବା ସୁଖି-ନିର୍ଦ୍ଦୟ-ସଙ୍ଗୀତ—
 ପଦ୍ମତ ଗହ୍ୱର ! କିଛି ନ ହୁଏ ସମକ,
 ମଙ୍ଗଳର ସୁଦୟ ଶୁଭ ବୁଦ୍ଧି ପାଏ ହୃଦ ।
 ଲକ୍ଷ କୋଟି ଅନାଗତ ଶିଶୁ-ସୁଖି-ଲଗି
 ପରମ ଜନମ କୁମେ ରକ୍ତକ୍ର ଗୋ ଜାଗି—
 ବୁଦ୍ଧି ଏ ସୁଖି ତଣ୍ଡେ ଦେବ ବୋଲି ସ୍ତବ୍ୟ,
 ଜନମର ବ୍ୟାକୁଳତା ଦେଖି ଦେଲି ଧନ୍ୟ ।
 ହୃଦୟ ସେ ରକ୍ତମାଂସ ବାସନା ଲଜନ,
 କୋଟି ସୁଖ ବ୍ୟାକୁଳତା ଅନୁତ ସ୍ତବ୍ୟ ।
 ମୋ ଜନମ-ସୁଖ ତରେ ଶିର ଅବନତ,
 ପ୍ରପଞ୍ଚ ଦିଶଇ ଶିଖେ ପରମ ଶାଶ୍ୱତ !
 ହୁଅ କୁମେ ଆନ ନେତ୍ରେ ତରୁଣୀ ଶୋଭଣୀ,
 ତାରୁଣ୍ୟର ଦର୍ପ ଦମ୍ଭ ପଛେ ପଡ଼ୁ ଖସି;
 ବୁଦ୍ଧି ସେହି ବସ ଶୋଭା ଲେଲୁଟ ରସନା,
 ବକୃତ ବାସନା ଶତ ବୁଦ୍ଧି ତରୁ ବଶା ।
 କୁମେ ମୋର ନିତ୍ୟକାଳ ପରମ ଜନମ
 ଉଦାର ଯେସନ ମୁକ୍ତ ଶ୍ୟାମଳ ଧରଣୀ !
 ନିର୍ଦ୍ଦୟ-ଶୋଭା ବୁଦ୍ଧି ମୋ ନେତ୍ରେ ସଜଳ !
 ଅନୁତ ଅଧାର ଦୁର୍ଦ୍ଦି ଗବନ ଗରଳ !
 ସୁଖେ ସୁଖେ ଅବନତ ନାନା ରୂପ ଧର
 ସୁଖେ ସୁଖେ ପ୍ରଦେ ସ୍ତବ ! ଶୀଘ୍ର ଉଠେ ଉର

ବୁଦ୍ଧି ସନ୍ତାନ ଲାଗି ! କରୁଣା ଅପାର !
 ପୁଣ୍ୟଲୋକ-ଉତ୍ତର-ବନ୍ଧେ କାହିଁ ଅନ୍ଧକାର ?
 ନିତ୍ୟ ନବ ସୃଷ୍ଟି ଲାଗି ଭର ପୁରାତନ,
 ପୁଣିତ ମଙ୍ଗଳ ଭର ପ୍ରାଣାଧାର ପ୍ରମ ।

। ୩ ।

ନୁହଁ କୁମ୍ଭେ ପ୍ରଣୟିନୀ, ଅବା ସହଚରୀ,
 ପରମ ଜନନୀ କୁମ୍ଭେ ଶୁଣା ବିଶ୍ରବଣ ।
 ଶାନ୍ତ ସୌମ୍ୟ ସ୍ୱିଚ୍ଛା ନେହିଁ ତୁଏ ପୁଣି କୁଣ୍ଡଳି,
 ଅସୁବ୍ୟ ସୁନ୍ଦର କୁମ୍ଭେ ! ପୁଣି ଶିଶୁ ସଖି !
 ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବେଳେ ପ୍ରମ ସ୍ନେହେ ଉଠେ ତୁରୀ
 ଶପିତରେ ନେତ୍ର ମାୟା-ବାସନାର-ଠୁଳ ।
 ତା କୁଲେ ପୁଣିତ ମନେ ମୋର ଅବ୍ୟକ୍ତ
 ବିଶ୍ୱ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀ ନାଶ ! ଭର ମନ୍ତ୍ରପାନ ! *
 ସେନ ମୋର ନମସ୍କାର ! ତୁଅ ପରେ ଶୁଭ,
 ନୁହଁ ମୁଁ ଶହପଦ, ନୁହଁ ପୁଣି ଶ୍ରୀତ-ଲୁଧ ।
 ଦୁଇ ପଦ୍ମ ରୁପକପଦ୍ମ, ଚନ୍ଦ୍ରାଣି ମୋ ପ୍ରାଣ !
 ପରମ ଜନନୀପ ଲଭିଛି ସନ୍ତାନ !
 ଫଳେ ମୁଁ ଦେଖିଛି ପଦ୍ମ ! କ ଭୟ ଭବନା ?
 ଶିଶୁ ଅପସ୍ୟ ଶମ ଭଗିଛି ବଦନା ।

[୧୧୩]

ପଞ୍ଚାଶର

ପଞ୍ଚାଶର ! ଜାଣ ନାହିଁ ଅଳ୍ପ ସ୍ଵପ୍ନ ଶର ?
ସେ ପରମ ଅସ୍ଵ ଭ୍ରମ ଶତ୍ରୁ ଶାସ୍ତ୍ରକର ।
ସେ ଅସ୍ଵ ପ୍ରହାରରେ ଶସେ ଜୀବନର ବ୍ୟାଧି
ଭଜେ ନିର୍ଦ୍ଦଳ ଆତ୍ମା ପରମ ସମାଧି ।
କୋଟି ଚୁଡ଼ ରତ୍ନସ୍ୟନ୍ତର ଭରେ ସନ୍ଧ୍ୟାନବ,
ନୋଡ଼ ଦାହ ବଶ୍ଵ-ପ୍ରୀତି ପ୍ରାଣେ ଅନୁଭବ ।
ମୋହାବସ୍ଥୁ ହୁଏ ପ୍ରାଣ ପରମ ଅମୃତ,
ପ୍ରୀତି-କର୍ମପୁତ୍ର-ପ୍ରାଣନ ବନ୍ଧ-ପ୍ରାଣେ ଗୁପ୍ତେ ।
ନୁହଇ ସେ ସ୍ଵାପ୍ନ ପ୍ରୀତି, ନାହିଁ ଅଶ୍ରୁକାରି,
ସେ ପ୍ରୀତି ପରାଣେ ନର ଶୂନ୍ୟ ପଥରୁଣ୍ଣ ।
ଅମଳନ ନିତ୍ୟ ଅଧରର ସ୍ଵିତ ଦାସ,
ପ୍ରାଣେ ଭରେ ନନ୍ଦନର କୁସୁମ ସୁବାସ ।
ଅଛାରେ ଆଲୋକ ସ୍ଵଜେ ! ନ ଯାଏ ସେ ଦହ,
ମନ୍ଦ୍ୟ ଅଟକିଲେ ଭ୍ରମେ ପଥ ଦିଏ ବହ ।
ସେ ପୀରତି ଶରର ସ୍ଵର ହୋଇ ବଦରଥ *
ସେ ବଳେ ଜଇତ ପୁଣି ! ନୁହେଁ ମୂଳ ଲବ୍ଧ ?
ଏ ସ୍ଵପ୍ନି ରତ୍ନଦେୟ ଯେତ ଅକୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି,
ତା ଦିନେ ଏ ପଥରର ତାହି ଦିବ୍ୟରତ ?
ମଉଳଇ ଭ୍ରମ ପୁଲ, ମାନ ସନ୍ଧ୍ୟାତଳକ !
ଭୁଗର୍ଭ ଏ ମାନବର ମେଣ୍ଡିକ କେ ଶୋକ ?
ଭସ୍ମେ ଅଭି କେ କରବ ଜୀବନ ସଞ୍ଚାର ?
ନିର୍ଦ୍ଦେ ସମ୍ଭବ ସିନା ଶୁଣି ଅଭିଧାର ?

[୧୯୩]

* ଶିବେଶବର ଚଢ଼ୟ ନେତର ନ୍ୟାତ ଜନ ଓ ପ୍ରୀତି ମିଶ୍ରିତ ।

ଶୂନ୍ୟବାଦ

ଗୋଟି ଗୋଟି ବଢ଼ିବ ଭେଳା,

ଗଲା ଭାସି ଶୂନ୍ୟ ଆକାଶେ

କେତେ ଘଣ୍ଟ ଗଲାରେ ନିଜ

ଆଲୋକର ଶୀତ ଆଭାସେ ।

ଯଦାଧର କାଶ ହାସରେ

କରୁଣ ଶୀରତ ଛାସରେ

ମଉଳିଲ ମଧୁମାସରେ

ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ କରୁଣ ହାସେ । ୧ ।

ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ମପତ ରଙ୍ଗ,

ନବ ପ୍ରୀତି ଅଭେଦ ସଙ୍ଗ,

ଧୂଆଁ ଦେଲ ଶୂନ୍ୟରେ ସବୁ

ଶୁଣି ଚନ୍ଦ୍ର ଆଉ କା ଆଶେ ? । ୨ ।

ଦେଖ ଯେତେ କୁ ପ୍ରାୟା କାଳ

ତୋ ପ୍ରୀତିରେ କେତେ କ ସକ ?

ବୁଆ ବୁଝେ ଧରୁଛୁ ନାଶ

ତୁମ ଦୋର ଯାଏ ନିରାଶ । ୩ ।

କୁଡ଼ି ଦୁଇ ପାଗର ନୟ

ତୁଲେ କଥା ଦେଉଛନ୍ତି ନୟ

ଅକୁଳ କୁ ପତେ ପ୍ରାୟ

ମରଣକୁ ଅନଳ ଧାସେ ।

ନୟ ଭାସି ଶୂନ୍ୟ ଆକାଶେ । ୪ ।

* କିସ୍‌ସା ଗୌତମୀ

କହଲେ କିସ୍‌ସା ଗୌତମୀ, “ପୁତ୍ର ! ଭ୍ରମିଲ ଲକ୍ଷ ଘର;
ମୁଁ ଠାଏ ତ ଦୁଇ ସର୍ବପ ଏକ ହୁଏଁ ସମ୍ଭବପର ।

ଯେତେ ଯହିଁ ଗଲ ଅଶ୍ରୁର ଲାଳା ମୁତୁ ଅଟ୍ଟତାପ,
ରୁଣ୍ଡି କଲ ମୋ କ୍ଷୁଣ୍ଡି ପସଣ ପ୍ରସ୍ତର କଲ ପ୍ରାପ ।
ଦେଖିଲୁ ସତ୍ୟ-ସନ୍ତାନ-ହୃଦ-ନୟନୁଁ ଶୁଷ୍କ ମର
ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରଭା ସମାନ ଅଚଳ ! ପ୍ରଭୁ କହୁଯାଏ ଶୀଘ୍ର !

ଖାଇବାର ଶିଶୁ ଶମଶାନ ପୁରୁ ବାହୁଡ଼ ନ ଅସେ ଭୁଲ,
ଲହୁ ଧାର ପରି ବସେ ଶୀଘ୍ର ଧାର ଭାଷାସେ ଖାଏ ଧୂଳ ।
ସତ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତା ଶୋଭଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରଣୀ ବର୍ଣ୍ଣେ ହୋଇନି ଚନ୍ଦ୍ର,
ଭୁବସବ ବାଜା ନିରୁଣ୍ଡ କି ନାହିଁ ବାଡ଼ରେ ଘରର ଶିବା ।

ନିରୁ ନ ଥିଲ ତା ଶିର-ସିନ୍ଦୂର ନୟନ କଳକ ଗାର,
ଗରନ ଭୂ-ଧର ଭଳି ପଡ଼ୁଥିଲ ଶୁଣି ତା’ର ହାହାକାର ।
ଅଶୀତ ବର୍ଷ ବୃଦ୍ଧା ସୁଗଳ ନୟନକୁ ହସେ ନାହିଁ
ଗୁଡ଼ ଯାଇଥିଲେ ଏକ ପରେ ଅନ ଭର୍ତ୍ତି ପିଅର ଭର ।

ଥିଲ ତା ମାତ୍ର ସମ୍ଭଳ ଏକ ସବୁ ପରି ସୁବା ପୁଅ,
ଅଲଗେ କେବେ ଭସାଇ ନେଇଲୁ ଅକାଳ ମରଣ ସୁଅ ।
ଅଶ୍ରୁଳ ହୁଏ କାହିଁ ଗଲ ତାର ଅଳ୍ପ ଭରତ ପ୍ରସ,
କାହିଁ ତା ଦୁଃ ? ପଥର ଯଷ୍ଟି ? ଦେହ ହଏ ନାହିଁ ଧସ ।

* ବୌଦ୍ଧ ନାଟକରୁ ସଂଗୃହ୍ୟତ । ପୁସ୍ତକରତ-ଅଧ୍ୟୁଷ ଗୌତମୀ
ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପୁସ୍ତକ ଖବନ ଭଣା କରବା ଓ ତଥାଗତ ତାଙ୍କୁ
ମୁକ୍ତ୍ୟରହତ ପରିବାରରୁ ସର୍ବପ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ତଥା ସମଗ୍ରଜୀବ
ସୁତରାପ । କିସ୍‌ସା (ଖଲ) = ବୃଦ୍ଧା ବା ବୃଷ୍ଟା (ସଂ)

—ଭବଦ୍ୱିତା

କାହାର ସାତୋଟି ସନ୍ତାନ ସବୁ ଗଲେ ଏକ ଏକ ଭଲ
 କୋଡ଼େ ବସି ଶିର, ଫାଶ୍ଟି ତା ବୁକୁ ଭେଁ ଦେଦନା ପୁର ।
 ଭଣ୍ଡି ତାହାର ପ୍ରକାଶକ ବସି 'ଭବ୍ୟ ଯା ଥିଲ ଦେଲ !'
 'ଭୁଲିଯାଅ ସଖି ! ଧକ୍ କଥାତା ! କାହିଁକି ଜନ୍ମ ଦେଲ ?'

ପୁଣି ପୁରାତନ—ଅନୁରାଗ ପ୍ରୀତି ସଞ୍ଚାର କରେ ବସି
 ସାତ-ସନ୍ତାନ-କରୁଣ ଜନନୀ-ବେଦନା ପଡ଼ାଇ ଖସି ।
 ଚାହିଁ ସେ ଦେଖଇ ଯୌବନ-ରସ-ପାସ ଦୋଳନ ଶେଷ
 ନିଗାଡ଼ି ପିଇବ ବୋଲି ଧର ଅବା ନିରବ ଯାତନା ଦେଖ ।

କେ ପୁଣି ତରୁଣୀ ପ୍ରଥମ ଗର୍ଭ ହରାଇ ଗଲଣି ଭୁଲ
 ଅଧର-ନୟନ-ରଞ୍ଜନ-ଆଶେ ଅନୁରାଗେ ଧରେ ଭୁଲ ।
 ଦିଶାପୁର ଲାଗି ପୂଜା-ଅରାଧନା-ମଣ୍ଡନ-ଅଭିଷାର !
 ନବଯୌବନ-ଶରୀର-ରଞ୍ଜସେ ବସୁତ ହାହାକାର ।

ଫରତର କେଶ, ଲାଗି ହୁଏ ପୁଣି କପ୍ତୁରୀ ଗୋଇତନା,
 ପୁରୁଁ ଭବପୁତେ ସନ୍ତାନ କଥା, ଖଣେ ହେଲ ବାଟକଣା !
 ଫର୍ଷ ଶୁଆସେ କହଲ, "ଭଗିନି ! ଆମର ଭବ୍ୟଦୋଷ,
 ହୁଏତ ଯା ଆମର କିଏ ହେବ ଭଲ ତାହା ଲାଗି ଅବଶେଷ ?"

ଉପମାସ ବାଳ ତା ପିଅର ମୁଖେ ଦେଲେ ନାହିଁ ଖାଣି ଅଳ,
 କଲା କାଠ ପର ମଳନ ଦଶିଲ ପୁଣି ସମାନ ବର୍ଣ୍ଣ !
 କିଏ ବା ଶୁଣିଲ ? ପାଚକ ପ୍ରାୟ ଆହା ଯେତେ ହେଲେ ହେଉ
 ତହୁଲ ବୁଝାଇ "ଭବ୍ୟରେ ଥିଲେ କାଲି ବର ପିବ ପୁର !"

ଦେଖିଲ ଏସନ ଦେଇ ଦର ବୁଲି କେତେ ଗୁଣାବାଣ-ଖେଳ !
 କାହିଁ ବା ହୃଦୟ ପ୍ରବୃତ୍ତ ତାତର କାହିଁକି ବଳ ଶେଳ ।
 ମତ୍ୟସ ସମ ମୁରୁକୁ ବୁଲି କେବା ହସିଖେଳ ଗାଏ !
 ଯୌବନ-ମଦ-ସଖିକ-ମତ୍ତ-କଲପ-ଆଖି ଚାହିଁ !

ଗୁଣିଗଲେ ନିଶା ବଳଲେ କାନ୍ଦେ ଅସହାୟ ଶିଶୁ ସମ
 ଏହି ତ ଖବର ! ଶିବ ଆନନ୍ଦ ? ଏଥି ଅମୃତ ଭ୍ରମ ?
 ସହୃଦେବ ଶତ ସନ୍ତାନ-ଶୋକ ! ଉଡ଼ୁଛି ରହୁବ ପ୍ରାଣ !
 ସଦଳ ଶୋକରୁ ବଳ ଅସହ୍ୟ ଆତ୍ମାର ଅପମାନ !

ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ଦୁଃସନ୍ତାନ ପ୍ରଭୁ ! ମୋ ଭଲ ଉକ୍ତି ଶତ !
 ଆତ୍ମାପମାନ-ଅଜ୍ଞାନ-ତମୁଁ କହାଇ ନିଅ ଦେ ଶପ ।
 ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ମୋର ରାମର ଚକ୍ରର, ନୟନ ପତ୍ରି-ଝଟା,
 ଉଗ୍ର ଏ ରୂପ ଅନଳରେ ଶୋକ ଦୁଃ ଅପେ ଦଟଦଟା ।
 ଅରୁଣ ଅଧର, ରମ୍ୟ, ବସ, ରମଣୀୟରର ବ୍ରୀଡ଼ା !
 ଶୁଣି ତା ମୃତ୍ୟୁ କଳାଳ ହସେ ! କୋଟି ଜଟ କରେ ବ୍ରୀଡ଼ା !
 ଦୁଃସହ ଶତ ରୂପ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ରମଣୀ-ରସ-ଧନ ।
 ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ପ୍ରଭୁ, ପଥ ଦିଅ କହ ! ଭଲ ପଦେ ଅର୍ପଣ ।

x x x x

ମନ୍ଦେ ବହୁସି ଭଞ୍ଜର କଲେ କ'ରୁଣିତ ତଥାଗତ
 ତାଣି ମୁଁ ଭଗିନି ପଠାଇଲି ତହିଁ ପାଇବ ଖବର-ପଥ ।
 ଦୁହେଁ ମୁଁ ଦେବତା, ମାନବ ମାତ ! ଭକ୍ତମାଂସ ଦେବ !
 ମାନବ ପକ୍ଷେ ସମ୍ଭବ ଯାହା ଲଭିବ ଶାନ୍ତ ସ୍ଵେଦ ।
 ଆଦର୍ଶ ଅନ୍ତ ଗୈରିତ ଦାସ ଲଭିବ ପ୍ରଭର ସଙ୍ଗ,
 ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ତମେ କତାଇବ ପଥ ଅଦନଶ୍ଵର ସଂସ ।

[୧୯୩୭]

ଉମା

ଉଦୟ ବର୍ଷର ଉମା, ଉଅଟି ସନ୍ତାନ !
 ହବାସି ବୋଲାଇଲେ ଶୋଷୁଥାନ୍ତି ପ୍ରାଣ ।
 ବୋଟରେ ପଶିଛି ନେତ୍ର, ପାଣ୍ଡୁର ବଦନ,
 ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ ରକ୍ତହୀନ, ସିଧିକ ଭରଣ,
 ବସୋଳଇ ଅସ୍ଥୀ ଦନ୍ତପନ୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ ବାର;
 ମଉଣ ଗହ୍ୱରୁ ଅବା ଆସନ୍ତି ବାହାର ।
 ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଉପର ଦେଶ ଦେଲଣି ପଳତ,
 କର୍ଣ୍ଣବ ସେ ନାଶ ! ତେଣୁ ନୁହେଁ ହତଳତ ।

ଉଅଟି ଆତ୍ମକ ରକ୍ତମାଂସ ଶାନ୍ତି ଶୋଷି,
 ତାହାକୁ ଜଗତେ ହନେ ନ ତରେ ସେ ଦୋଷୀ ।
 ବୁଦ୍ଧୁଟ ଶାବକ ସମ ରକ୍ତପାନ୍ତ ସେଇ
 ଆଗଦନ ବନ୍ଦୀ ପଦେ ସେ'ବା ଲୁହା ବେଢ଼ା ?
 ଭେଜନ ଶୟନ ଲାଗି ନ ହେଉଛି ଭର,
 ଶେଷ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଲେ ଶକ୍ତେତ ଅନ୍ତର ।
 ଅନ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ତଳେ ଦେବେ ସନ୍ତାନ ତାହାଣ୍ଡ;
 ଗୋରୁ ବୁକୁରନ୍ତୁ ବନ୍ଦ କରଇ ପ୍ରହାର ।

ହବାସି ବାବ୍ୟବାଣ, ଦଶନ ତାମୁଡ଼ା,
 ନିଶାବନ୍ତ ଚଢ଼ା ସୁରେ ପୁଢ଼ଲ ନାଚ ପୁଡ଼ା ।
 ତାହାକୁ ନେତ୍ରେ ତଳେ ନ ଥାଏ ଲୋଚନ,
 ହେଲେ ଶଶଲଗି ରୂପ ଯେସନେ ବାଚନ !
 ସ୍ୱାମୀ ମସିଙ୍ଗା, ମାସେ ବେତନ ଲୁଚଣ,
 ବାବ୍ୟ ରୂପ ବ୍ୟବହାରେ କଠୋର ବୁଣ !

ଧରେ ନାହିଁ ମନ ତାର ବୃତ୍ତେ କଦାଚିତ୍
 ଜ୍ୟେ ନବ ଆନନ୍ଦର କରେ ଆସ୍ତୋଜନ ।
 କର୍ମଶେଷେ ମଦ୍ୟସ୍ନାନ ପାପାକର ଘାଷା,
 ଅର୍ଦ୍ଧସେ ଫେର କରେ ମଞ୍ଜର ପରାଷା ।
 ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିଆ ଧର୍ମପତ୍ନୀ ମୁଖେ ଥିଏ ତାର
 ଦୁର୍ଲ୍ଲଭା ରମଣୀ ନିଏ ସକଳ ସମ୍ଭାଳ ।
 ଶ୍ରେ ଅଭରଣ ତାର ପ୍ରହାର ଧର୍କାର,—
 ଶେ ଲକ୍ଷି ସନ୍ତାନ ଥିଏ ସେହି ପୁରସାର ।

x

x

x

ଏହି ସେହି ଭାମା !... ..

ତରା ବସନ୍ତି ବରଷ,—

ଶିଖା ରୂପେ ଗୁଣେ ଯେବା ସୁନ୍ଦ ଅବରଣ,
 ବସ ଖଣ୍ଡ ସ୍ତାମେ ଶୁଭ ଜଳ ପରଂସା,
 ନିରଞ୍ଜନ ମନୁଷ୍ୟ ତାରୁଣ୍ୟ ଲଳସା—
 ବରଂଗନ ମାତ୍ର ଲକ୍ଷି ! ସେ ଭାମା ଭାମା—
 ଅଗଣ ରୂପର ଏତା ସୁନ୍ଦ ସେ ଭାମା !

ଏ ସେହି ଚଢ଼ିଆ ଭାମା !.....

ପା ନୟନ ଭାମା—

ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୁଖ ଫେରୁଥିଲା ତାନନ ବୁରଂଗୀ !
 ପ୍ରାଣ ଭରା ହାସ୍ୟେ ଲସ୍ୟେ ତା ରତ ରୁଟିତେ—
 ଲେଖନ ମୁନରେ ତାଦ୍ୟ ବଦନ ଅଟିତେ !
 ଗଜବଦ୍ଧ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବେଦ ଗରେ ତାର,
 ତା ଭରଣ ନାଚୁଥିଲା ତାରୁଣ୍ୟ ବଦାର ।

ତଥାପି ପଞ୍ଚୁଥିଲ ନବା ଅଧରୁ ରବର,
 କୃ-କୃତ୍ୟ କର, ଶିଳ୍ପୀ, ପ୍ରେମିକ ରବର !
 ଏକ ଦେଶ ଜନା ! ଦେଶ ସ୍ୱପ୍ନ ମାୟାକମ !
 ଅଜ ପ୍ରେତସୂର ଗୁମ୍ଫା ଅଧିକା ଭାବନା !

ଥିଲ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ତାର ସମାନ-ଆଦର୍ଶ,
 କଳଷ୍ଟ ତା ଦବା-ସ୍ୱପ୍ନ କଳ୍ପନା ରଭସ !
 କବିତା-ରୂପିଣୀ ତର କବିରେ ବଦାର,
 ପାୟୁର୍ଣ୍ଣିତ ତାର ଅଜ ପ୍ରହାର ଧୂଳିଦାର !

ତଥାପି ସେ ସଙ୍ଗ ! କଳ-ସାବିତ୍ରୀ-ରୂପିଣୀ !
 ପଦଶିଳ ପଣେ ନିଏ ଦେବତାକୁ କଣି ।
 ସୂକ୍ତିରେ ତା ଆଦରଣ, ପୂର୍ବ ସ୍ୱପ୍ନ ତଥା,
 ଶର୍ବଣାସେ ତଳକୁ ସେ ଶୋଭିତ୍ୟ ମଥା !

ଅବା ଶୁଣୁ ଜାଣେ କହେ—“ଭବ୍ୟର ଲଗନ !”
 “ଦେବତାର ଲଜ୍ଜା ଦେଉ ଶକ୍ତିରେ ପ୍ରଭୁଣ !”
 କରତ ତା ଦନ୍ତପତ୍ର ଦେଖି ନିଗେ ତର,
 ଶକ୍ତି ଉପହାସ ସେ'ବା ସୃଷ୍ଟି ଆଦର୍ଶର ।

* ପୌଷ୍ପହୃତ୍ୟ

ବରଦର ପୌଷ୍ପହୃତ୍ୟ ! — ତର ଅମଘନ—
 ସହସ୍ର ବରଷ ବ୍ୟାପୀ କୁମର ଗରଳ
 ସ୍ତ୍ରୀସିନ୍ଧୁ ଏ ଜାତ ସାଣ ! ବୃତ୍ତିତ ବରଦ—
 ଦୁର୍ଲ୍ଲେଖ୍ୟ ଶାବୋଳ ତାର ଅବ ଆରୁରଣ ।

ଘଟସ୍ପର୍ଶ ସିଦ୍ଧି ଲାଗି ଅର୍ଥ ପାପ ତୋଟି,
 ଅବାଚରେ ମୋଡ଼ ପତ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଧୀନତା ତୋଟି ।
 ଧର୍ମ ନାମେ ରେପିଅନ୍ତ ଶର ବ୍ୟଭବର
 ବଟାଇଇ ସ୍ତ୍ରୀସ୍ତ୍ରୀନାମେ ପାପ ଅନାସର ।

ଏ ଜାତ ଅସିରେ ସୁତେ ପୁଣେ ତାଳ ଧୁଳି,
 ପ୍ରଜ୍ଞାନୁଲେ ଖେଳ ନୁଆ, ନେତ୍ରେ ବାଳ ପୁତ ।
 କୁମ ଦୁଷ୍ଟି ଭେଦସ୍ତୁ ଶୁଭ୍ରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ
 ନାଡ଼ନ୍ତୁ ନିଗାଡ଼ ରକ୍ତ ବସେଣ୍ଡ ଶୋଷଣ ।

କୁମ ଧର୍ମ-ସୁପ୍ତ-କାଠେ ମନ୍ତ ନାଧପାତେ,
 ସହସ୍ର ସ୍ତ୍ରୀଧୀନତାଚେତା ଅନ୍ତର ନୈସ୍ତୁଣ୍ୟ—
 ପ୍ରସବତ ହୋଇ ପାଇ ବେଲଇନ୍ତ ବେଦ,
 ରସିକ ବେଦତା ନାମେ ଭାନବର ଟେକ ।

ଅପେ ହୋଇ ଧର୍ମସୁଖ ସବୁଠାନ୍ତୁ ନିକ୍ତ
 ଶାସ୍ତ୍ର ଶୁଦ୍ଧ ବଳ ଖଦ ସିଦ୍ଧାଚର୍ଯ୍ୟ ନିକ୍ତ !
 ରାଜ୍ୟରେ ବସନ୍ତ ମତ ପୌଷ୍ପହୃତ୍ୟ ବସନ୍ତ
 ବେଶ-ଆତ୍ମା ଶୁଦ୍ଧ ! କୃତ-ମତ ବଦ୍ଧସିତ !

କେତେ ଦିନ ଏ ଜାତିର ପ୍ରାଣ ଦେବ କଲି ?
 ଏ ଲୋଡ଼ି ଶାକୋଳ କେତେ ପ୍ରକୃତି ଗଲି ?
 ଏ ଜାତି ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ-ଝୋଟା କରବ ବରଦୟ ?
 ଶୁଣାଇବ ମୁକ୍ତିମନ୍ତ ଦେବ ବସରଦୟ ?

ହଜାଳ ହରରେ ସେପିତ କେ ସତ୍ୟନୟା ?
 ଏତାଡ଼ିକ ମୈତ୍ରୀ ମନେ କରବ ପ୍ରତ୍ୟୟା ?
 ସ୍ୱାକ୍ଷ-ଶେଷେ ଭଗାଲେକେ ଦୃଷ୍ଟିକ ପ୍ରତ୍ୟୟା ?
 ଦୁର୍ଦ୍ଦାମ-ସୁଖର ଚକ କରେ ଜୟଗାଳା ?

[୧୯୪୧]

* ଗୌରବେଶ୍ୱର-ଅନାସୁର ଗ୍ରାଚୀନ ମିତର ଶି ମଧ୍ୟ ସୁଖର
 ଭବବେଶ୍ୱରୀ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟରେ ତାକୁ ନିମନ୍ତ । ଭବବେଶ୍ୱରୀ ଗ୍ରାଚୀନ ଓ
 ମଧ୍ୟସୁର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଏ ଶବ୍ଦର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଭବବେଶ୍ୱରୀ
 ଦେଲ ।

ଶାରତର ଦିବାଳୋଚନ

ଆଜ, ଶରତର ଦିବାଳୋଚନେ
 ଭକ୍ତୁଳ ଦେଖଇ,
 ନରେ, ଜଳେ ଅଳେ ପରବଦେ
 ତାତ, ଖେଳକୁଲେ ଅନୁସର ।

ନଳ, ଅତୀତରେ ମେଘମାଳ
 ଦୁଇ, ବହୁ ବୋଉଡ଼ ଶାଳ
 ଅବା, ଭରୁଣ ସ୍ୱପ୍ନ ତାଳ
 ପଡ଼େ, ରହୁଛି ଶାନ୍ତିର ବାଳ । ୧ ।

ଭକ୍ତ, ଗଲେଣି ବଳାତା ଦାଣ୍ଡି
 ନଳ, ଜଳେ ପଡ଼ଇ ସେ ଗୁଣ
 ବଦା, ମୁକ୍ତି ମନ୍ତ୍ର ଗାଳ
 ତାତ, ଗଲେ ତୁ ଭଦ୍ରାଣୀ ତାତ । ୨ ।

ହସେ, ଦୁଇ ଧାନଫଳ ବାସ—
 ଲଭ, ମୁକ୍ତି ଶାନ୍ତିର ଅଶ
 ମୋର, ମନେ ଅସତର ଗ୍ରାସ !
 ମୋର, ନିରନ ଦୁଃଖେ ତ୍ୟାଗ । ୩ ।

ସିନ୍ଧୁତୀରେ

। ୧ ।

ଗରଜ ଗରଜ ତେଜ କୂଳେ ପଡ଼େ ଭାଜି,
ପୁଣି ଆଦି ଅଭିନୟ ନୂଆ ନୁହେଁ ଆଜି ।
ଭାଜିପଡ଼େ ବେଳାଭୂମେ ଯେହ୍ନେ ଭଗ୍ନନାୟ,
ଅବନୀ ଆକାଶ କାନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁ ପରମାଣୁ ।

ତା ପଛେ ଗର୍ଜନ ପୁଣି ଯଶ ଆସ୍ତାଳନ,
ସଂଗ୍ରାମ ବିଜୟଲଗି ଶତ ଆୟୋଜନ ।
ପୁଣି ପରାଜୟ-ଭାନ୍ତି ! ଶତ୍ରୁ ମାରବତା !
ସମର-ଆହତ ଜନ ଭଗ୍ନଣ ବାରତା !

ବେଳାଭୂମେ ଭରବର ଅଭିନୟ ଭଳେ,
ବେଖଇ ମାନବ ଭାଷ୍ୟ ଏଥି ପ୍ରତିପଳେ ।
ଅଶ୍ରୁ ସଂଗ୍ରାମ ! ନର ଅନଳ ପିତାମା !
ଅନ୍ତର ସନ୍ଦନ ଖୋଜି ପାଏ ନାହିଁ ଭାଷା,

ଶକ୍ତିମନ୍ତ ପଦେ ଶିର ନିତ୍ୟ ହୁଏ ବୁଝି,
ନାହିଁ ମାତ୍ର ମାରବତା-ବ୍ୟଥାର-ମାଧୁରୀ !

। ୨ ।

ଗରଜ ଗରଜ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରବଳ ଆତାରେ !
ପୁଣି ଯେ ଅଭିନୟ ଶତ୍ରୁ ଅନ୍ତକାନ୍ଦେ !
ସେ ଗର୍ଜନେ ନର ମୋର ଅର୍ଥାମ ପିତାମା,
ଅର୍ଥାମ ଅନ୍ତର ଶତ ବେଦନାର ଭାଷା !

ଯେତେ ପରାଜୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଲଭୁଛି ସୃଷ୍ଟିରେ,
ମତ ଶତ ପ୍ରବଚନା ଅଧିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ,

ଅନାଗୁର ଅତ୍ୟାଗୁର ପ୍ରେକ୍ଷଣ ଶୋଷଣ,
 ଭକ୍ଷଣମ ମାନବର ଛୁଟିର ଲେହନ ।
 ମୈତ୍ରୀପ୍ରୀତି ନାମେ ଯେତେ ନୀଚ ବ୍ୟଭୀରୁ,
 କାଟ-ସୃଷ୍ଟି ତତ୍ତ୍ୱ ଶତ କୁସ୍ତିତ ଚକାର,

ସର୍ବ ଅନୁଭୂତି ନୃପ କଳ୍ପ ଗରଜନ,
 ଯେହ୍ନେ ବେଳାଭୂମି-ପ୍ରୀତି-ଚରଣ-ଲଞ୍ଜନ !
 ଜନନ ପରଶ ସମ ନୀରବତା ବୋଲେ,
 ମୁହିଁକି ଯୁଗଳ ଆଖି ଆମେ ଦେଖିଲେ ।

୧୯୪୨]

ଉପନା ବିରୋଧ

ମଳୟ ପ୍ରିୟାର ନିଶ୍ଚାସ ବୋଲି
 ପଛକୁ ଦେଲି ମୁଁ ଚାହିଁ,
 ବସେ ବାଜଲ ବୈଶାଖ ଶ୍ଯାସ
 ଫେରିଲି ଲଜା ପାଇ । ୧ ।

ଚମକେ ପ୍ରିୟା ଭୌର କାନ୍ତି
 ବଧୁଲି ଅଧର ଶୋଭା,
 ଆଦ୍ୟ ନିଶାରେ ମଳନ ଭୟ
 କାନ୍ତି ମାନସ ଲେଭା । ୨ ।

ପ୍ରଥମ ଆସାର ବାରିବାଡ଼ ବଡ଼େ
 କୃଷ୍ଣ ତା କେଶ ତାମ,
 ବିଦ୍ୟୁତେ ପ୍ରିୟା ଘଣ୍ଟି ଜଟକ,
 ପରଶେ ଜନମ ବାମ । ୩ ।

ବାଧୁଲ ଭବରେ ପଲିତ କାନ୍ତି !
 ଦାମିନୀ ଦୁପ୍ତପୀଡ଼ା !
 କୁହେଲି ସମାନ ହୃଦ୍ୟ ସଦନ
 ବଚ କୌତୁକ ହୀଡ଼ା । ୪ ।

ଗୋଲପ ପ୍ରିୟାର ପୁଣ୍ୟ ମାଧୁର
 ଭଲିଲି କରୁଛି ସ୍ଵେର,
 ଜଡ଼ିତ ବସେ କଷକ ପୀଡ଼ା !
 ନ ସରଇ ଗୁଣ ଘୋର । ୫ ।

କୌମୁଦ ଭବ ମାଧବ ନିଶି ତା'
 ପ୍ରିୟ ଶ୍ଯାମାଣୀ ପସ !
 ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆଦି-ଅନୁରାଗ-ଝଡ଼ା
 ଭଲ ମୁଁ ଅନୁଭବ । ୬ ।

ପଶ୍ଚାତେ ତାର ଅମାଅନ୍ଧାର !

ମୃତ୍ୟୁ ଅଧିକାର !

ଅବଶ କଲ ମୋ ସଦ୍ ଅନ୍ଧ

ନିର୍ଦ୍ଦୀରୁତ ଯେତେ ପ୍ରାପ । ୭ ।

ମଞ୍ଜିକା ଦାମେ ନାହିଁ ପ୍ରିୟା-ଦାସ

ମୃତ୍ୟୁ ଦନ୍ତ ତେ !

ସଲିଲ କା ଦେନ ରଚିଲେ କାଦ୍ୟ

କବି ଏ ଲଜ୍ଜା ମତ ? ।

ତା କଲେ ସୁଲସ୍ତା ପରକସ୍ତାଠାରେ

ଉପମାକୁ କଲେ ଶେଷ ?

ମୂର୍ଖ ମାନବ ଲାଗି ସାଲତଲେ

ଦ୍ରାଘି ଯାତନା ଭୋଗ । ୮ ।

ଛୁପ ଏ ମନୁ-ବୃନ୍ଦାକନେ

ଉପମାର କାହିଁ ପ୍ରାନ୍ ?

ଗୋଲକରେ ସ୍ଵପ । କାହିଁ କା ପ୍ରଶସ୍ତ ?

କଠିଣ ଧରଣା ପ୍ରାଣ । ୧୦ ।

×

×

×

ପ୍ରସବତ ଗ୍ରମଣୀଁ ଯେତୁଥିଲ ଦନେ

ସଂସାର-କାନ୍ଦ-ଭେଦେ,

କ୍ଷୀଣ କଣ୍ଠେ ତାକଲ ଦୁଃଖ

ବ୍ୟସ୍ତତା-ପ୍ରିୟାର ସ୍ଵେଦେ । ୧୧ ।

ଦେଖିଲି ଶୁଭ୍ର କୁସୁମେ ଜଡ଼ିତ
 ସ୍ଵିଗ୍ନ ଶିଖିର ଭୟ ।
 (ମୋର) ସାର୍ଥକ ପ୍ରୀତି-ଉପମା ପିତାସା
 ଭବ୍ଭୁଲେ ଅଶ୍ରୁ-ସିନ୍ଧୁ । ୧୬ ।

ଦଗ୍ଧ ଦୁହସ୍ତେ ସ୍ଵେପି ସେ ଅଶ୍ରୁ
 ଗର୍ବେ ଭଠିଲ ଗାଈ—
 ପଡ଼ିଛି ଯେତେ ମୁଁ କାବ୍ୟ କବିତା
 ଏ ଉପମା କାହିଁ ନାହିଁ । ୧୭ ।

[୧୯୪୩]